

Πολιτική Ιδεολογία και θρησκευτικές κοινότητες: οι μουσουλμανικές κοινότητες σε Γαλλία, Ολλανδία και Ελλάδα

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευά-Γκίζη Ελισάβετ

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Καθηγήτρια Ειρήνη Χειλά

Ομότιμος Καθηγητής Παναγιώτης Ρουμελιώτης

Αναπληρωτής Καθηγητής Σωτήρης Ρούσσος

Αθήνα, Ιούνιος, 2014

Copyright © Παρασκευά – Γκίζη Ελισάβετ

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στη μητέρα μου και τον πατέρα μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διατριβή δεν θα ήταν δυνατόν να ολοκληρωθεί χωρίς την καθοδήγηση, τη συμπαράσταση, τη στήριξη και το ουσιαστικό ενδιαφέρον της τριμελούς επιτροπής, αποτελούμενης από την επιβλέπουσα καθηγήτρια Ειρήνη Χειλά και τα μέλη, τον καθηγητή Παναγιώτη Ρουμελιώτη και τον αναπληρωτή καθηγητή Σωτήρη Ρούσσο. Υπήρξαν όλοι και ο καθένας ξεχωριστά θερμοί υποστηρικτές, συνοδοιπόροι και καθοδηγητές στη δημιουργία του παρόντος πονήματος.

Πρωτίστως, ένα ιδιαίτερο, θερμό ευχαριστώ οφείλω στον καθηγητή Παναγιώτη Ρουμελιώτη για την υπόδειξη του θέματος της συγκεκριμένης διατριβής και την ευκαιρία που μου έδωσε να μελετήσω το συγκεκριμένο θέμα. Το ενδιαφέρον του και η αμέριστη υποστήριξή του, καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής, λειτούργησαν ενθαρρυντικά και διαφωτιστικά σε όλες τις δύσκολες στιγμές.

Ιδιαίτερες, επίσης, είναι οι ευχαριστίες μου προς την καθηγήτρια Ειρήνη Χειλά, για την άμεση και θετική της ανταπόκριση, καθώς και για τις εύστοχες υποδείξεις και συμβουλές της, σε όλη την πορεία της ερευνητικής μου προσπάθειας. Η συμβολή της ήταν καθοριστική και θεμελιώδης για την επιδίωξη, συνεχώς, του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος.

Ξεχωριστά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αναπληρωτή καθηγητή Σωτήρη Ρούσσο, για τις αυστηρές και εποικοδομητικές παρατηρήσεις του, το συνεχές ενδιαφέρον του και την καταλυτική συμβολή του στη διαμόρφωση της επιστημονικής μου κατάρτισης, καθώς και στην ολοκλήρωση της διατριβής.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ, από καρδιάς, στους γονείς μου, στην οικογένεια μου και στους φίλους μου, που με στηρίζουν, μου συμπαραστέκονται και είναι συνεχώς δίπλα μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1- Θρησκεία και Πολιτική.....	25
1.1 <i>Εννοιολογικά.....</i>	28
1.2 <i>Θρησκεία και πολιτική (σύντομη ιστορική αναδρομή).</i>	31
1.3 <i>Θρησκεία και Θεωρίες Διεθνών σχέσεων.....</i>	40
1.3.1 <i>«Αναγέννηση της θρησκείας ».....</i>	40
1.3.2 <i>Αγγλική Σχολή</i>	43
1.3.3 <i>Η Θεωρία της Σχολής της Κοπεγχάγης.....</i>	57
<i>Η Μετανάστευση ως ζήτημα ασφάλειας.....</i>	61
<i>Η θρησκεία ως ζήτημα ασφάλειας.</i>	65
1.3.4 <i>Νεοκλασικός Ρεαλισμός.</i>	73
1.4 <i>Το Ισλάμ στην Ευρώπη Σήμερα.</i>	77
1.4.1 <i>Γενικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου.</i>	77
1.4.2 <i>Ισλάμ και Ευρώπη.....</i>	85
1.5 <i>Οι περιπτωσιολογικές μελέτες της Γαλλίας, της Ολλανδίας και της Ελλάδας.</i>	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Γαλλία.....	111
<i>(Α μέρος): Το Ισλάμ στη Γαλλία</i>	112
2.1 <i>Οι απαρχές του Ισλάμ στη Γαλλία.....</i>	112
2.2 <i>Μορφές οργάνωσης και η νέα γενιά των μουσουλμάνων στη Γαλλία.</i>	122
2.3 <i>Κοινωνική ασφάλεια και Ισλάμ (απειλή-δράση-επιπτώσεις).</i>	133
2.4 <i>Γαλλική Μεταναστευτική και Εξωτερική πολιτική, αναφορικά με το Ισλάμ.</i>	146
<i>(Β' μέρος): Το Ισλάμ στη Γαλλία σήμερα.</i>	159
2.5 <i>Γαλλική Εσωτερική πολιτική και Ισλάμ.</i>	159
2.6 <i>Γαλλική Εξωτερική πολιτική και Ισλάμ.</i>	178
2.7 <i>Ισλάμ, κοινωνικές διαταραχές και Γαλλικό κράτος</i>	190
2.8 <i>Γενικές επισημάνσεις.</i>	201
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Ολλανδία	213
3.1 <i>Το ολλανδικό «πολυπολιτισμικό μοντέλο» και οι μουσουλμάνοι μετανάστες.</i>	214
3.2 <i>Η εδραίωση της αντίληψης της «απειλής» των μουσουλμάνων μεταναστών.</i>	224

3.3 Οι μουσουλμάνοι στην Ολλανδία και τα ζητήματα ασφάλειας	235
3.4 Σύγχρονες εξελίξεις και Ισλάμ στην Ολλανδία.	251
3.5 Γενικές Επισημάνσεις.	266
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Ελλάδα.....	275
4.1 Οι απαρχές της μετανάστευσης προς στην Ελλάδα και το κοινωνικό, πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο.....	276
4.2 Οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ελλάδα.	286
4.3 Το ζήτημα ανέγερσης Ισλαμικού Τεμένους στην Αθήνα.	300
4.4 Η ανάδειξη του ζητήματος της μετανάστευσης των μουσουλμάνων στην Αθήνα ως ζητήματος ασφάλειας και οι απόρροιας αυτού.	316
4.5 Γενικές Επισημάνσεις.	340
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Γενικές Επισημάνσεις	347
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	375
<i>ΠΗΓΕΣ.....</i>	<i>375</i>
Α' ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ (στα ελληνικά).....	375
Β' ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ- ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ	377
Γ' ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ (Ελληνικά)	383
Δ' ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.....	386
Ε' ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ	394
<i>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</i>	<i>396</i>
<i>ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.....</i>	<i>407</i>
<i>ΑΡΘΡΑ –ΜΕΛΕΤΕΣ – ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ</i>	<i>420</i>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη διατριβή εξετάζει το φαινόμενο της μετανάστευσης, ιδίως των μουσουλμάνων μεταναστών και τις πολιτικές προεκτάσεις αυτού στις συγκεκριμένες κοινωνίες υποδοχής τους, σε άμεση σχέση με το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον. Συγκεκριμένα, βασικά ζητήματα μελέτης αποτελούν: α) η σχέση θρησκείας και πολιτικής στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, β) ο ρόλος της θρησκείας (Ισλάμ) ως δρώντας και ως παράγοντας επιρροής και λήψης αποφάσεων, γ) οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ευρώπη και η ανάδειξή τους σε ζήτημα ασφάλειας και δ) η θέση των μουσουλμάνων μεταναστών ως εγχώριας μεταβλητής, σε συνάρτηση με την εξωτερική πολιτική των χωρών υποδοχής τους.

Η μελέτη, η οποία βασίστηκε στην εκτενή μελέτη και αναφορά του πρωτογενούς υλικού, καθώς επίσης και της σχετικής βιβλιογραφίας, αρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη (θεωρία, περιπτωσιολογικές μελέτες) και ακολουθούν οι γενικές επισημάνσεις. Στο πρώτο μέρος αναπτύσσεται μια σύνθετη ανάλυση του θεωρητικού υποβάθρου της σχέσης της θρησκείας με την πολιτική, στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, εν είδει ερμηνευτικού εργαλείου για τις επί μέρους περιπτωσιολογικές μελέτες, που ακολουθούν στο δεύτερο μέρος.

Η διατριβή, μέσω της συγκριτικής ανάλυσης των τριών περιπτωσιολογικών μελετών, εστιάζει στη θέση ότι θρησκεία δεν μπορεί να εντάσσεται μόνο σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, αλλά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών, ψυχολογικών και πολιτικών διαστάσεων. Έτσι, υπό αυτήν τη σφαιρική αντίληψη, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων. Παράλληλα, επισημαίνει ότι η θρησκεία, ως στοιχείο της κοινής ταυτότητας, μπορεί να αποτελέσει σημείο σύγκλισης και αναφοράς με πολυποίκιλες απόρροιες, όπως αυτήν του ακραίου εθνικισμού, στα πλαίσια της περιχαράκωσης της εθνικής ταυτότητας και όπως αυτήν της προσχώρησης σε φονταμενταλιστικά κινήματα, στα πλαίσια της προάσπισης της εκάστοτε θρησκείας.

Ως εκ τούτου προκύπτει ότι το Ισλάμ και η δι-εθνική διάσταση του ισλαμικού μεταναστευτικού φαινομένου κατέχει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης δομής και λειτουργίας των κοινωνιών και στις τρεις ανωτέρω περιπτωσιολογικές μελέτες. Γεγονός, που έχει άμεσο αντίκτυπο σε ζητήματα, όπως αυτά της εθνικής ταυτότητας και της ομογενοποιημένης κοινωνικής συνοχής, τα οποία τέθηκαν υπό αμφισβήτηση, αναδεικνύοντας εναργέστερα την ανάγκη νέων ενταξιακών μοντέλων.

Ειδικότερα, ένα διευρυμένο μοντέλο εθνικού προσδιορισμού, βάσει της σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας είναι δυνατόν να λειτουργεί εξομαλυντικά στην έντονη αντίληψη της αίσθησης «Εμείς» και οι «Άλλοι», συμβάλλοντας σε μια ευνοϊκότερη συμβίωση των μουσουλμάνων μεταναστών με τους γηγενείς κατοίκους.

ABSTRACT

The dissertation examines the immigration phenomenon, focusing on the immigrants of Muslim faith, and explores the political ramifications on the host societies, in direct relation to the international environment. The main questions of the study involve: a) the relationship of religion and politics in the field of International Affairs, b) the role of religion (Islam) as an active factor of influence in decision making, c) the Muslim immigrants in Europe and their securitization and d) the status of the Muslim immigrants as a domestic variable, able to affect the foreign policy of the host countries.

The study examined thoroughly an extensive array of primary material, as well as the relevant literature. It is structured around two main parts. The first part examines the theoretical background of the study of the religion/politics nexus in International Relations. Subsequently, this theoretical framework is employed in the examination of three cases studies

The dissertation, in the context of the cases studies analysis, sustains that religion cannot be assessed as a merely social phenomenon, but equally psychological and political and thus it should be studied in this light in the field of International Relations. Furthermore, it highlights that religion as part of common identity can become a point of conversion and reference with varying outcomes: such as the extreme nationalism, stemming from the entrenchment of national identity, and the fundamentalist movements, as a result of the desire to protect religion- every religion.

The dissertation finds that Islam in conjunction with the trans-national dimension of the Muslim immigration has a significant influence on the structure and function of the host societies under study. These findings have a direct impact on issues, such as national identity and homogenized societies, which were openly questioned, thus constituting the need for new integration models. In particular, an inclusive model of national identification, in agreement with modern multicultural societies, can maintain a balancing effect on the “Us” and “the Others”, and promote a peaceful coexistence between the Muslim migrants and the indigenous population.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ευρωπαϊκό διακρατικό σύστημα, όπως διαμορφώθηκε με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας του 1648, καθόρισε την έννοια της εξωτερικής πολιτικής με σκοπό την ασφάλεια ενός κράτους, αποσυνδεδεμένης από κάθε είδους θρησκευτικότητα και ηθικούς ενδοιασμούς (*raison d' etat*).¹ Η διεθνής πολιτική σκηνή τέθηκε σε μια ορθολογική βάση, ταυτιζόμενη με το δίκαιο της φύσης, παραγκωνίζοντας το υπερφυσικό δίκαιο, το οποίο πήγαζε από την έννοια της δικαιοσύνης, βάσει της εκκλησίας (*civitas dei*).²

Μέσα σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο προέκυψε το Διεθνές Δίκαιο, ως ρυθμιστικό μέτρο των αναγκών των νέων εθνικών κρατών που δημιουργήθηκαν μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας.³ Το Διεθνές Δίκαιο, σαν αναπόσπαστο στοιχείο και λειτουργία της πολιτικής κοινότητας των εθνών, υπάκουε πλέον στην ανθρώπινη λογική, η οποία αντικατέστησε τη θρησκευτική εντολή, συνθήκη που ευνόησε την εκκοσμίκευσή του.⁴

Ύστερα από την επικράτηση του Ορθού Λόγου του Διαφωτισμού και τη γενικότερη περιθωριοποίηση της θρησκείας, η ανάγκη νέων μορφών σκέψης σχετικά με τη συγκρότηση των διακρατικών σχέσεων έγινε εμφανής. Η ανάδειξη, τη δεδομένη στιγμή, της έννοιας του έθνους ανταποκρινόταν πλήρως στις ανάγκες και διεκδικήσεις της συνεχώς ανερχόμενης αστικής τάξης. Το έθνος, σαν μια «ανθρώπινη κοινότητα, που φαντάζεται τον εαυτό της, ως πολιτική κοινότητα, εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη», έγινε η κατευθυντήρια αρχή το 18ο αιώνα.⁵

Ως εκ τούτου στη σύγχρονη ιστορία, σύμφωνα με το Max Horkheimer, η θρησκεία εκτοπίστηκε ως το τελικό, υπερατομικό κίνητρο στη ζωή του ατόμου. Σε αυτή την περίοδο ο αντίκτυπος του μετασχηματισμού των κοινωνικών αντιλήψεων και των διεθνών πολιτικών εξελίξεων στον απομονωτισμό της θρησκείας και τη νέα εκκοσμηκευμένη κοινωνία ήταν άμεσος.⁶

Ωστόσο, σήμερα η περιθωριοποίηση της θρησκείας φέρεται να έχει ανατραπεί. Η θρησκεία, μετά από τη μακρά Βεσφαλιανή εξορία της, επανέρχεται δυναμικά στο

¹ Κίσιντζερ Χένρι, *Διπλωματία*, (μετάφραση από τα αγγλικά: Γιούρι Κοβαλλένκο), Αθήνα Νέα Σύνορα- Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1995, σσ.70-75.

² Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, Αθήνα, εκδ. Ειρήνη, 1994, σ.38.

³ Carr H. Edward, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939- Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001, σσ.226-227.

⁴ Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας, μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006, σ.360.

⁵ Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Αθήνα, Νεφέλη, 1997, σ.26

⁶ Χορκχάιμερ Μάξ, *Η έκλειψη του λόγου*, (μτφ. Θ. Μίνογλου), Αθήνα, Κριτική, 1987, σσ.31-33.

προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής, ενδυναμώνοντας τη θέση της στην παγκόσμια πολιτική. Η επάνοδος της θρησκείας αποδίδεται στην ευρύτερη κρίση του μεταμοντέρνου κράτους, το οποίο είχε δομηθεί σε μία κοσμική βάση.⁷ Με τη θεωρία της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών» του Samuel P. Huntington και την έμφασή της στο δίπολο Ισλάμ – Δύση, ουσιαστικά, ανακινήθηκε ο παγκόσμιος δημόσιος διάλογος, γύρω από τη σχέση της θρησκείας και της διεθνούς πολιτικής.⁸

Εξέχοντα ρόλο στην αναζωπύρωση της θρησκείας σε παγκόσμιο επίπεδο έπαιξε η μαζική πληθυσμιακή μετακίνηση από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς το θρησκευτικό στοιχείο είχε σημαίνουσα θέση στις αντιλήψεις των μεταναστών.⁹ Η ισλαμική αναγέννηση των τελευταίων τριάντα ετών συνέβαλε επίσης, στην αναβίωση του πολιτικού και ακαδημαϊκού διαλόγου περί του Ισλάμ, εισάγοντας, έκτοτε, στη δυτική εξωτερική πολιτική το φόβο ενός δυνητικά ακραίου πολιτικού Ισλάμ.¹⁰

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τις αιματηρές τρομοκρατικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, το 2004 (11/03) και το Λονδίνο, το 2005 (07/07), ένα κλίμα φόβου απέναντι στην τρομοκρατία δημιουργήθηκε στην Ευρώπη, το οποίο επικεντρώθηκε ειδικότερα στον ισλαμικό παράγοντα. Το κλίμα αυτό ενισχύθηκε, ιδιαίτερα, από την ευρεία συμμετοχή μουσουλμάνων μεταναστών στις εξεγέρσεις των προαστίων του Παρισιού, το Νοέμβριο του 2005, και από την υπόθεση των σκίτσων, που απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ από την εφημερίδα της Δανίας, *Jyllands Posten*, το 2005, και τις έντονες αντιδράσεις, που προκάλεσε στους μουσουλμάνους σε όλο τον κόσμο. Επιπλέον, η δολοφονία από ένα φανατικό μουσουλμάνο του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo Van Gogh, που στηλίτευσε, μέσα από την ταινία του, *Submission*, το ρόλο της γυναίκας στο Ισλάμ, έθεσε τη φαινομενικά έως τότε ανεκτική και πλουραλιστική, κοσμική κοινωνία σε κρίση.

Πλέον, η μεγάλη συζήτηση που προέκυψε για την ιδεολογία, τη θρησκεία και τα κοινωνικά συστήματα ανέδειξε, εμφανέστερα, την αλληλεξάρτηση της εξωτερικής

⁷Hatzopoulos Pavlos and Petito Fabio, *Religion in International Relations- The return from exile*, Palgrave Macmillan, 2003, Nelsen Brent F., Guth James L., and Highsmith Brian, “Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe”, *Politics and Religion*, 1 – 26, 2010, Thomas Scott M., “Religions and Global Security”, *Quaderni di Relazioni Internazionali*, (12 Aprile 2010). Philpott Daniel, “Has the Study of Global Politics Found Religion?”, *Annual Review of Political Science*, 2009. 12:183–202, Asad Talal, *Formations of the Secular –Christianity, Islam, Modernity*, California, Stanford University Press, 2003.

⁸ Χάντινγκτον Π. Σάμιουελ, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο αναρχισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, εκδ. Terzo Books, 1998.

⁹Thomas Scott M., “Religions and Global Security”, *Quaderni di Relazioni Internazionali*, (12, April 2010), σ.1.

¹⁰Berger Maurits, “Religion and Islam in Contemporary International Relations”, *The Hague, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’*, 2010.

πολιτικής με τις αλλαγές που συντελούνται σε ένα κράτος, σε μια κοινωνία και στην εθνική της ταυτότητα, αναδεικνύοντας την αλληλεπίδραση της εξωτερικής πολιτικής με την εγχώρια κοινωνία.¹¹

Ως εκ τούτου, η ομογενοποιημένη ευρωπαϊκή κοινωνία ήρθε αντιμέτωπη με το πρόβλημα της ένταξης των μεταναστών δεύτερης και τρίτης γενιάς, κυρίως μουσουλμάνων, οι οποίοι, σε αρκετές περιπτώσεις, ζούσαν σε «παράλληλους κόσμους» μέσα στις χώρες υποδοχής τους, παρεμποδίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ουσιαστική και πλήρη ένταξή τους σε αυτές. Η αποτυχημένη πορεία των διάφορων ενταξιακών μοντέλων, που υιοθέτησαν οι ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία: αφομοιωτικό, Ολλανδία: πολυπολιτισμικό, Γερμανία: διαφορικό αποκλεισμό) συνέβαλαν στην υιοθέτηση αντί-μεταναστευτικών συμπεριφορών σε πολλές από αυτές και στην αξιοσημείωτη αύξηση της ισλαμοφοβίας στο εσωτερικό τους. Επίσης, και η υιοθέτηση, ενίοτε, ακραίων θρησκευτικών αντιλήψεων από τους μουσουλμάνους μετανάστες φαίνεται να συνδέεται με τις πρακτικές των κρατών.¹²

Σταδιακά, το πρόβλημα της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες αναδείχτηκε σε ζήτημα ασφάλειας και οι ίδιοι θεωρήθηκαν ως απειλή για την κρατική ασφάλεια και την εθνική ταυτότητα.¹³ Σύμφωνα με τον Barry Buzan, το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλειας σχετίζεται με την κοινή πολιτιστική ταυτότητα και τις απειλές που μπορεί να υφίσταται από τη μετανάστευση. Κατά τον ίδιο, η μετανάστευση ευθύνεται για την άμεση αλλοίωση της εθνικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής σύνθεσης του πληθυσμού, χαρακτηριστικά, τα οποία οι κοινωνίες επιθυμούν να διατηρήσουν εις βάθος χρόνου.¹⁴

Δεδομένων των συγκεκριμένων συνθηκών τα (ευρωπαϊκά) κράτη προχώρησαν σε πιο περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές, με έμφαση στη διατήρηση της ασφάλειας και της εθνικής ταυτότητας. Οι δε πολίτες φάνηκαν πιο επιρρεπείς σε ακροδεξιά κινήματα και κόμματα που εμφανίστηκαν με μεγαλύτερη ένταση και ισχύ, τα οποία

¹¹ Hill Christopher, "Bringing War Home: Foreign Policy-Making in Multicultural Societies", *International Relations*, 21: 259, 2007, σσ.260-261.

¹² Cesari Jocelyne, 'Securitization and religious divides in Europe, Muslims in Western Europe After 9/11: Why the term Islamophobia is more a predicament than an explanation', *Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission*. GSRL-Paris and Harvard University, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου, 2013), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Challenge_Project_report.pdf

¹³ Cesari Jocelyne, 'The Securitisation of Islam in Europe', *Challenge Liberty & Security*, research paper no15, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1nYw0Cg>

¹⁴ Buzan Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, Vol. 67, No. 3, 1991, σσ. 431-451, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2013), σ.447.

προέτασαν το ενταξιακό πρόβλημα των μουσουλμάνων μεταναστών στο κέντρο της πολιτικής τους ατζέντας.¹⁵

Η οικονομική κρίση συνέβαλε, με τη σειρά της, στην προκατάληψη εναντίον των μεταναστών στην Ευρώπη. Οι γηγενείς κάτοικοι θεωρούσαν τους μετανάστες ως υπεύθυνους για την αύξηση της ανεργίας στις χώρες τους και οι αρνητικές αντιλήψεις στρέφονταν εναντίον των μουσουλμάνων, καθώς αποτελούσαν το κυρίαρχο μεταναστευτικό ρεύμα. Σήμερα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ευρώπη αποτελούν την πιο μεγάλη και ραγδαία αναπτυσσόμενη μειονοτική ομάδα, καθώς ο αριθμός τους έχει αυξηθεί από 29.6 εκατομμύρια, το 1990, σε 44.1 εκατομμύρια, το 2010 και αναμένεται, το 2030, να φτάσει τα 58 εκατομμύρια.¹⁶

Η συνεχής μεταναστευτική ροή των μουσουλμάνων προς την Ευρώπη και τα υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας που έχουν, σε σχέση με τους Ευρωπαίους, συμβάλλουν στην ήδη μεγάλη, αλλά και αναμενόμενη, αύξηση του αριθμού τους στη Δυτική, Νότια και Βόρεια Ευρώπη. Ως εκ τούτου, η εκκοσμικευμένη δημοκρατική κοινωνία βρέθηκε, κατά κάποιο τρόπο, απότομα αντιμέτωπη με τη δι-εθνική διάσταση του Ισλάμ και την ισλαμική ιδέα της συμβίωσης της θρησκείας με την πολιτική.¹⁷

Η Γαλλία και η Ολλανδία, σαν χώρες με μακρά μεταναστευτική ιστορία, λόγω του αποικιοκρατικού τους παρελθόντος και με διαφορετική ενταξιακή πορεία και η Ελλάδα, ως νεότερος μεταναστευτικός προορισμός, αποτελούν και οι τρεις χώρες με σημαντικό αριθμό μουσουλμάνων μεταναστών, γεγονός που συνετέλεσε στην επιλογή τους, ως τα υπό εξέταση αντικείμενα της συγκεκριμένης διατριβής.

Ειδικότερα, αναφορικά με τις περιπτωσιολογικές μελέτες, η Γαλλία αποτελεί την ευρωπαϊκή χώρα με το μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό (4,5-5 εκατομμύρια), με καταγωγή κυρίως από τις χώρες του Μαχγρέμπ.¹⁸ Επιδίωξε, λοιπόν, αρκετά νωρίς μια αφομοιωτική προσέγγιση ως προς το Ισλάμ, ούτως ώστε να δημιουργηθεί ένα γαλλικό Ισλάμ, σύμφωνο με τις νόρμες των εθνικών θεσμών και αρχών (laïcité), περιορίζοντας,

¹⁵ Rustenbach Elisa, “Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis”, *International Migration Review*, Volume 44 Number 1, Spring 2010, :53–77. Και Norris Pippa Inglehart Ronald F., “Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations”, *Political studies*, 2012, vol 60, 228–251.

¹⁶ Pew Research Center, “The Future of the Global Muslim Population, Projections for 2010-2030”, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 30, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hUQ1qG>, σσ.121-125.

¹⁷ Aggetam Lisbeth and Hill Christopher, “The challenge of multiculturalism in European foreign policy”, *International Affairs*, 84: 1, 2008, 97–114, σ.100

¹⁸ Euro-Islam Info, News and Analysis on Islam in Europe and the United states, “Islam in France”, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), www.euro-islam.info/country-profiles/france/#Z

όσο το δυνατόν, τις εξωγενείς παρεμβάσεις από τις χώρες καταγωγής των μουσουλμάνων μεταναστών.

Η αφομοιωτική προσέγγιση της γαλλικής κυβέρνησης προς τους μουσουλμάνους της χώρας είχε σοβαρές συνέπειες, καθώς οι προσπάθειες αφομοίωσης συνάντησαν κωλύματα από τη συλλογική οργάνωση των μεταναστών και αντιδράσεις στην εφαρμογή της. Η δεύτερη γενιά των μεταναστών αντιμετώπισε αξιοσημείωτες δυσκολίες ένταξης στη γαλλική κοινωνία, ενώ ομάδες μεταναστών πρωταγωνίστησαν σε σοβαρά βίαια επεισόδια. Οι νέοι μουσουλμάνοι στη Γαλλία, έχοντας ως προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς τους το Ισλάμ, άρχισαν να εμφανίζονται συχνότερα στην κοινωνία υποδοχής τους, διαμορφώνοντας μια συλλογική ταυτότητα, πέρα από την εθνική ετερογένεια τους. Γεγονός, που διαφαίνονταν και από τον αυτοπροσδιορισμό τους, ο οποίος πλέον δεν βασιζόταν τόσο στην εθνική καταγωγή, όσο στη θρησκεία.

Οι έντονες αντιδράσεις των μουσουλμάνων της Γαλλίας για το νόμο της απαγόρευσης των θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία (ανάμεσα τους και η μουσουλμανική μαντίλα), το Μάρτιο (15) του 2004, με τη μορφή διαδηλώσεων σε όλη τη χώρα, ήταν από τις πρώτες μαζικές κινητοποιήσεις τους ενάντια στις διακρίσεις, που θεωρούσαν ότι υφίσταντο. Υπολογίζεται ότι οι πέντε εκατομμύρια περίπου μουσουλμάνοι στη Γαλλία ζουν, στις 750 περίπου, *Ευαίσθητες Αστικές Περιοχές (Zones Urbaines Sensibles- ZUS)*, όπως το ίδιο το κράτος τις έχει ονομάσει και τις έχει χαρτογραφήσει στην επίσημη ιστοσελίδα της η γαλλική κυβέρνηση.¹⁹ Οι *Ευαίσθητες Αστικές Περιοχές* είναι οι περιοχές με υψηλή συγκέντρωση μουσουλμάνων μεταναστών, με μεγάλα ποσοστά ανεργίας και με αυξημένη εγκληματικότητα, κάτι που τις καθιστά επικίνδυνες (no-go zones) για τους λευκούς Γάλλους, αλλά ακόμη και για την αστυνομία, ή οποία αποφεύγει να επεμβαίνει στην περιοχή.²⁰

Η αγανάκτησή τους για την άنيση κοινωνικό-πολιτική μεταχείριση τους κορυφώθηκε, τον Οκτώβριο του 2005, όταν οι νεαροί μουσουλμάνοι, στα φτωχά προάστια των γαλλικών πόλεων, εξέφρασαν με βίαιο τρόπο τη δυσαρέσκεια τους. Η

¹⁹ Ministere de la Ville, *Les Atlas > Atlas des Zones urbaines sensibles (Zus)*, (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://sig.ville.gouv.fr/Atlas/ZUS/#header>

²⁰ Kern Soeren, 'Sensitive urban areas', *The Washington Times* (16/01/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://www.washingtontimes.com/news/2008/jan/16/sensitive-urban-areas/>

κλιμάκωση των κινητοποιήσεων ήταν τόσο μεγάλη, ώστε η χώρα κηρύχθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης.²¹

Η κοινωνική και εργασιακή περιθωριοποίηση, την οποία υφίσταντο συχνά, ώθησε αρκετούς νεαρούς μουσουλμάνους στην ένταξή τους σε ισλαμιστικές, ενίοτε τρομοκρατικές, οργανώσεις με διεθνική διάσταση, όπως το «δίκτυο του 19ου διαμερίσματος (19th Arrondissement Network)», που στρατολογούσε νέους για να πολεμήσουν στο Ιράκ.²² Ο φόβος των ενδεχόμενων τρομοκρατικών επιθέσεων από ακραίες οργανώσεις πολιτικού Ισλάμ, και μέσα στη χώρα, ώθησε το γαλλικό κράτος να θέσει σε εφαρμογή, τον Ιανουάριο του 2007, την τελευταία έκδοση του σχεδίου «Plan Vigipirate», με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση τρομοκρατικών επιθέσεων στη Γαλλία.²³

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα, τη δεδομένη στιγμή, συνέβαλε και στην ανάπτυξη της ισλαμοφοβίας, που εκφράστηκε μέσα από την άνοδο ακροδεξιών κομμάτων και μέσα από το φόβο της αλλοίωσης της γαλλικής εθνικής ταυτότητας. Ως εκ τούτου, το 2009 (2/11), ξεκίνησε η μεγάλη δημόσια συζήτηση, γύρω από τη γαλλική ταυτότητα και τους μουσουλμάνους μετανάστες, ύστερα από πρωτοβουλία του τότε Γάλλου Προέδρου Nicolas Sarkozy. Ο αρμόδιος Υπουργός για τη Μετανάστευση, Eric Besson εγκαινίασε (2/11/2009) τη συζήτηση, που διήρκησε τρεις μήνες και στόχος της ήταν, μέσω της ελεύθερης συμμετοχής όλων στο επίσημο site του διαλόγου, με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων και με την ελεύθερη διατύπωση σκέψεων και σχολίων, να φωτιστεί το θέμα της εθνικής ταυτότητας και το τι σημαίνει το να είναι κάποιος Γάλλος, τον 21^ο αιώνα.²⁴

Η πρωτοβουλία αυτή επικρίθηκε από πολλούς Γάλλους, διότι επικεντρώθηκε στα θέματα της μετανάστευσης και του Ισλάμ, επηρεασμένη από το ευρύτερο κλίμα της Ισλαμοφοβίας στην Ευρώπη. Γεγονός που, σύμφωνα με την άποψή τους, επιδίωκε να εκμεταλλευτεί πολιτικά ο Sarkozy, εν όψει των περιφερειακών εκλογών του Μαρτίου

²¹ Le journal Officiel de la Republique Francaise, “Rapport au Premier ministre relatif au décret n° 2005- 1387 du 8 Novembre 2005 relatif à l'application de la loi n° 55- 385 du 3 avril 1955”, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/iTyD6k>

²² Bennhold Katrin, “French Court Convicts 7 for Helping to Send Youths to Join Jihadist Fight in Iraq”, *The New York Times*, (15/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), http://www.nytimes.com/2008/05/15/world/europe/15france.html?_r=1

²³ Secretariat General de la Defense et de la Securite National –SGDSN, “Vigilance, prévention, protection: le plan Vigipirate”, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), http://www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique98.html

²⁴ Minister de l’Immigration, de l’Intégration, de l’Identité Nationale et du Développement Solidaire “Grand débat sur l’identité nationale”, (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1nlhmq8>

του 2010, για την προσέλκυση ψηφοφόρων στο κυβερνών κόμμα, από την άκρα δεξιά.²⁵

Παράλληλα, η γαλλική εξωτερική και αμυντική πολιτική, στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης της με το έντονο μουσουλμανικό στοιχείο της γαλλικής κοινωνίας, επηρεάστηκε αισθητά. Η Γαλλία συμμετείχε σε μια σειρά πρωτοβουλιών, όπως το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο», και την «Ένωση για τη Μεσόγειο», ενώ προχώρησε και σε διμερείς συμφωνίες με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, με τις οποίες συνδέεται σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ενεργειακό επίπεδο. Απώτερος στόχος ήταν η προάσπιση, πρωτίστως, των γαλλικών οικονομικών συμφερόντων, αλλά και η μακροπρόθεσμη διακοπή της μεταναστευτικής ροής προς τη Γαλλία, μέσω της οικονομικής ανάπτυξης των περιοχών αυτών.

Σε άμεση συνάφεια με τη Γαλλία, εξαιτίας του κοινού αποικιοκρατικού παρελθόντος, η Ολλανδία ανέπτυξε σχετικά νωρίς μια μεταναστευτική πολιτική με έτερο όμως, ενταξιακό προσανατολισμό, έχοντας ως στόχο τη συγκρότηση μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Αν και η αφετηρία ήταν διαφορετική, η εμπειρική πραγματικότητα δεν παρουσίασε σημαντικές αποκλίσεις. Οι ενταξιακές δυσκολίες, η γκετοποίηση των μεταναστών, ιδίως των μουσουλμάνων, η τρομοκρατία, η αύξηση της ισλαμοφοβίας και η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων είναι μερικά από τα προσδιοριστικά στοιχεία της σύγχρονης ολλανδικής κοινωνίας. Στοιχεία που συνέβαλαν στη στροφή της ολλανδικής μεταναστευτικής πολιτικής προς ένα πιο αφομοιωτικό προσανατολισμό.

Η δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo Van Gogh και οι αντιδράσεις που προκάλεσε στην ολλανδική κοινωνία συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της ισλαμοφοβίας. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη τον Ιούνιο του 2004, το 68% των ερωτηθέντων ένιωθαν πως απειλούνταν από τους μετανάστες ή τους νεαρούς μουσουλμάνους στη χώρα και το 53% φοβόταν μια ενδεχόμενη τρομοκρατική επίθεση από ισλαμιστές στην Ολλανδία.²⁶

²⁵ Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, “Les Français musulmans sont-ils discriminés dans leur propre pays ? Une étude expérimentale sur le marché du travail”, *France-American Foundation, SciencesPo.*, (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1jx5aha> σ.4.

²⁶ Cesari Jocelyne, ‘Securitization and religious divides in Europe, Muslims in Western Europe After 9/11: Why the term Islamophobia is more a predicament than an explanation’, *Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission*. GSRL-Paris and Harvard University, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Challenge_Project_report.pdf, σσ.123-124.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί εδώ ότι μετά τη δολοφονία του Theo Van Gogh, η κυβέρνηση της Ολλανδίας παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και πρόληψης τρομοκρατικών ενεργειών στη χώρα. Μέρος του σχεδίου ήταν: η ίδρυση, το 2005 (29 Ιουνίου), του «Εθνικού Συντονιστικού Οργάνου Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας και Ασφάλειας», η διεθνής συνεργασία (Europol, Eurojust) για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και η συμμετοχή του ολλανδικού στρατού σε στρατιωτικές επιχειρήσεις σε μερικές από τις επονομαζόμενες «κράτη-πηγές της τρομοκρατίας» (Ιράκ και Αφγανιστάν).²⁷

Επιπρόσθετα, η εδραίωση της αντίληψης της απειλής στην Ολλανδία από τους μουσουλμάνους μετανάστες χαρακτηρίστηκε και από την άνοδο στην εξουσία, μετά το 2005, του ακροδεξιού πολιτικού Geert Wilders. Ο έντονος αντι-ισλαμικός λόγος του Wilders, μέσω και της ταινίας του Fitna (2008), προκάλεσε δριμείες αντιδράσεις στους μουσουλμάνους της Ολλανδίας και όχι μόνο, καθώς ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (Organisation of Islamic Cooperation -OIC), την καταδίκασε, ασκώντας πίεση στην ολλανδική κυβέρνηση να κινήσει νομικές διαδικασίες εναντίον του δημιουργού της.²⁸

Το δεκαπέντε λεπτών, περίπου, φιλμ, «Fitna» (στα αραβικά σημαίνει ανταρσία), του Geert Wilders, παρουσιάζει εικόνες από τις επιθέσεις αυτοκτονίας στους δίδυμους πύργους στη Νέα Υόρκη, το 2001, και από τις βομβιστικές ενέργειες στη Μαδρίτη, το 2004, με ταυτόχρονη απαγγελία μεταφρασμένων αποσπασμάτων από το Κοράνι, τα οποία υποκινούν τη βία κατά των μη πιστών του Ισλάμ. Μετά την παρουσίαση της ταινίας ο δημιουργός της δήλωσε ότι ο λόγος που την έφτιαξε ήταν για να προειδοποιήσει ότι το Κοράνι και το Ισλάμ αποτελούν κίνδυνο για τη διατήρηση της ελευθερίας στην Ολλανδία, μακροπρόθεσμα.²⁹

Ο απόηχος της συγκεκριμένης ταινίας στο μουσουλμανικό κόσμο ήταν τόσο μεγάλος, ώστε παρά την καταδίκη της, ως υβριστική προς τους μουσουλμάνους, από

²⁷ Counterterrorism measures in the Netherlands in the First Decade of the 21st Century, “On the cause, application, assessment, and amendment of counterterrorism measures in the Netherlands 2001 – 2010”, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1hZCQm>

²⁸ Ihsanoglu Ekmeleddin, “The updated report of the OIC Observatory on Islamophobia to the 35th Session of the Council of Foreign Ministers for the period May 2007-May 2008”, (31/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.oic-un.org/reports.asp>, σ.4

²⁹ Crouch Gregory, ‘Dutch Film Against Islam Is Released on Internet’, *The New York Times*, (28/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://www.nytimes.com/2008/03/28/world/europe/28dutch.html>

τον πρωθυπουργό της Ολλανδίας Jan Peter Balkenende, ο κίνδυνος για ενδεχόμενη τρομοκρατική επίθεση στην Ολλανδία, τη δεδομένη στιγμή, παρέμενε υπαρκτός.³⁰

Εκ των παραπάνω συνεπάγεται ότι η αύξηση των αντι-ισλαμικών αισθημάτων και περιστατικών στην Ολλανδία, τα τελευταία χρόνια, είναι ενδεικτική της θεώρησης που επικρατεί ότι η μουσουλμανική κοινότητα της χώρας είναι άκρως αντίθετη και αποκλίνουσα από τον ολλανδικό πολιτισμό, καθιστώντας επισφαλή την κοινωνική συνοχή και ασφάλεια της χώρας. Έτσι, στο πλαίσιο της διατήρησης της ασφάλειας της χώρας, το ολλανδικό κράτος έλαβε μια σειρά αντιτρομοκρατικών μέτρων και πολιτικών πρωτοβουλιών, σε άμεση σχέση με το Ισλάμ, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Παράλληλα, το κράτος της Ολλανδίας προσέβλεπε σε μια επιτυχέστερη ενταξιακή διαδικασία των μουσουλμάνων μεταναστών που ήταν ήδη στη χώρα, για μια αρμονική συμβίωση με τους γηγενείς κατοίκους, χαρίζοντάς τους την αίσθηση του «ανήκειν» στην ολλανδική κοινωνία. Η ουσιαστική ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής τους μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην προσχώρησή τους σε ακραίες φανατικές ισλαμικές ομάδες και οργανώσεις.

Τέλος, η Ελλάδα, ως νεότερος μεταναστευτικός προορισμός, δεν ακολούθησε ένα συγκεκριμένο ενταξιακό μοντέλο. Η μεταναστευτική πολιτική της, λόγω των συνεχών νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, ήρθε απότομα αντιμέτωπη με τη ραγδαία αύξηση του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα, κυρίως της παράνομης μετανάστευσης. Η παρουσία στην, εθνικά, ομοιογενή, ελληνική κοινωνία μεταναστών, διαφορετικού εθνικού και θρησκευτικού υπόβαθρου, όπως οι μουσουλμάνοι, ώθησε το γηγενή πληθυσμό στην περιχαράκωση της ελληνικής, εθνικής ταυτότητας.

Η ξеноφοβία και ο ρατσισμός, που εμφανίστηκαν, ήδη από τη δεκαετία του 1990, συνέβαλαν στην ευδοκίμηση του ρατσιστικού εθνικισμού, ως αμυντικού μηχανισμού, ενάντια στην προσβολή της εθνικής και πολιτιστικής ομοιογένειας, που ένα μεγάλο ποσοστό των Ελλήνων θεωρούσε ότι απειλείται, από την παρουσία των μεταναστών.³¹ Η αντίληψη των μεταναστών από το γηγενή πληθυσμό, ως απειλή, σε συνδυασμό με

³⁰ National Coordinator for Security and Counterterrorism (NCTb), “Terrorist threat unchanged, remains substantial”, (10/06/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1ngOkP6>

³¹ Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, “Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses”, *A European Approach to Multicultural Citizenship: Legal Political and Educational Challenges*, EMILIE -Eliamep, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1idbsCs>

μια ομοιογενή εθνική ταυτότητα, ευνοούν, ενίοτε, σύμφωνα με το Weldon, την υιοθέτηση της μη ανοχής απέναντι στο διαφορετικό.³²

Έρευνα του Ευρωβαρομέτρου, το 2009, για τις διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση έδειξε ότι στην Ελλάδα απαντώνται όλες οι μορφές διακρίσεων (εθνικών και θρησκευτικών) σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη.³³ Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, το αρνητικό κλίμα εναντίον των μουσουλμάνων στην Ελλάδα οξύνθηκε, λόγω και της παρουσίας τους από τα Μ.Μ.Ε., είτε ως απειλή ασφάλειας, μέσω των συνδέσμων τους με την τρομοκρατία, είτε ως εθνική απειλή, λόγω της ταύτισής τους με τον τουρκικό και αλβανικό εθνικισμό.³⁴

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και το ζήτημα της ανέγερσης ισλαμικού τεμένους και νεκροταφείου, που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και αποτελεί καίριο αίτημα των μουσουλμάνων που διαμένουν στην Ελλάδα. Η ανέγερση του τεμένους στην Αθήνα αποτέλεσε ζήτημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και «ιδίως της σχέσης της Ελλάδας με τα Αραβικά Κράτη και το Μουσουλμανικό κόσμο, εν γένει».³⁵ Η Ελλάδα επιθυμούσε και επιδίωκε τη χρηματοδότηση του τεμένους από τη Σαουδική Αραβία, μέσα στο ευρύτερο φιλικό και διαλλακτικό καθεστώς, που διέπνεε τις διμερείς ελληνο-αραβικές σχέσεις, καθώς ήθελε να αποφύγει την οποιαδήποτε εμπλοκή της Τουρκίας στο ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους.

Επίσης, κατά την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, το 2004 και μετέπειτα, οι μουσουλμάνοι στην Αθήνα βρέθηκαν στο στόχαστρο των αντιτρομοκρατικών υπηρεσιών της Ελλάδας και άλλων χωρών, υπό το φόβο ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης στην Αθήνα. Παράλληλα, η Ελλάδα εντάχθηκε σε μια διεθνή πλατφόρμα συνεργασίας για την αποτροπή ενός ενδεχόμενου τρομοκρατικού χτυπήματος (CIA,FBI,MI6).³⁶ Ενώ, την ίδια περίοδο, δημοσιεύτηκε μια αναφορά από τη Migdalovitz Carol προς το Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών,

³² Weldon Steven A., "The Institutional Context of Tolerance for Ethnic Minorities: A Comparative, Multilevel Analysis of Western Europe", *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 2, April 2006, σ 333.

³³ Eurobarometer, "Discrimination in the European Union- 2009", (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

³⁴ European Monitoring Center on Racism and Xenophobia, "Anti-Islamic reactions in the EU after the terrorist acts against the USA", Second report: Reactions from 25th September to 19th October, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/216-Nat-Report-291101.pdf, σ.35.

³⁵ Roussos Sotiris, "The Athens Mosque: From Foreign Policy Tool to the Formation of Public Islam in Greece", *Journal of Modern Hellenism* (28, Winter 2010-2011), 153-165.

³⁶ Samatas Minas "Surveilling the 2004 Athens Olympics in the Aftermath of 9/11: International Pressures and Domestic Implications", *Routledge Online Studies on the Olympic and Paralympic Games: Book Chapters*, Volume 1, Issue 34, 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1uu1P7t>

στην οποία υπήρχε διάχυτη η υπόνοια ότι η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει στόχο της Αλ Κάιντα.³⁷

Το γεγονός αυτό εντατικοποίησε τις ακραίες συμπεριφορές προς τους μουσουλμάνους μετανάστες, μέσω των παρακολουθήσεων. Ακόμη, έφερε στη δημοσιότητα το ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας και της επέμβασης ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας, ιδιαίτερα μετά την υπόθεση της απαγωγής των Πακιστανών από ελληνικές και ξένες μυστικές υπηρεσίες, ύστερα από τις βομβιστικές επιθέσεις στο Λονδίνο, το 2005. Παράλληλα, ευνόησε την περαιτέρω ανάπτυξη ρατσιστικών και ισλαμοφοβικών συμπεριφορών, οι οποίες βρήκαν πρόσφορο έδαφος στη σταδιακή εξάπλωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού, ως μια σπασμωδική έκφανση της ελληνικής κοινωνίας.

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική, που στόχευε κυρίως στην ελαχιστοποίηση και αποτροπή του μεταναστευτικού φαινομένου, συνέβαλε στον απομονωτισμό των μουσουλμάνων μεταναστών. Η κοινωνική περιθωριοποίηση, στην οποία υπεβλήθησαν, είχε ως φυσικό επακόλουθο την κινητοποίησή τους, όπως εκφράστηκε, το Μάιο του 2009, με τις έντονες διαμαρτυρίες τους για το σκίσιμο του Κορανίου από έναν Έλληνα αστυνομικό. Ήταν η πρώτη φορά που έλαβαν χώρα, στην Ελλάδα έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις μουσουλμάνων μεταναστών και η πρώτη φορά που καταγράφηκε επίσημα ένα ισλαμοφοβικό περιστατικό από τον Οργανισμό της Ισλαμικής Συνεργασίας.³⁸

Η Ελλάδα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα βρέθηκε μπροστά στις επιπτώσεις της μετανάστευσης και ειδικότερα της ανεπιτυχούς ενταξιακής πολιτικής της, με συνέπεια την αδυναμία εφαρμογής και λήψης αποτελεσματικών πολιτικών αποφάσεων. Η κατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα έχει σημαντικό αντίκτυπο, τόσο στην εσωτερική πολιτική, όσο και στην ελληνική εξωτερική και αμυντική πολιτική, ιδίως εν μέσω μίας οικονομικής κρίσης.

Συμπερασματικά, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, η αλλαγή, που επήλθε στη διεθνή πολιτική σε σχέση με την τρομοκρατία και το ακραίο πολιτικό Ισλάμ ειδικότερα, έθεσε υπό αμφισβήτηση παραδοσιακές όψεις της πλουραλιστικής δημοκρατίας, όπως η

³⁷ Migdalovitz Carol, "Greece: Threat of Terrorism and Security at the Olympics", *CRS Report for Congress*, (30/04/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), <http://www.fas.org/irp/crs/RS21833.pdf>

³⁸ Organization of the Islamic Conference OIC, Cultural and social affairs Department, "OIC islamophobia Observatory, Monthly Bulletin", May, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1uluf3s>, σσ.7-9.

πολυπολιτισμικότητα. Το ζήτημα των τάσεων και προθέσεων του Ισλάμ, αναφορικά με τη δημοκρατία, αλλά και την εξωτερική πολιτική, κυριάρχησε σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, με σημαντικό αριθμό μουσουλμάνων μεταναστών, όπως η Γαλλία, η Ολλανδία και η Ελλάδα.³⁹

Μετά από χρόνια αναζήτησης μιας επιτυχούς μεταναστευτικής και ενταξιακής πολιτικής, τόσο η Γαλλία, όσο και η Ολλανδία βρέθηκαν ξαφνικά αντιμέτωπες με το ζήτημα των παράλληλων κοινωνιών, των ανένταχτων μουσουλμάνων μεταναστών και των κρουσμάτων ισλαμικής τρομοκρατίας σε αυτές. Αν και ξεκίνησαν από διαφορετική ενταξιακή αφετηρία (αφομοιωτικό-πολυπολιτισμικό μοντέλο), στην πορεία αντιλήφθηκαν την αναγκαιότητα της αλλαγής της πολιτικής προσέγγισης που είχαν έως τότε προς τους μουσουλμάνους μετανάστες.

Ωστόσο, και τα δύο κράτη, με την πάροδο των χρόνων παρουσίασαν αυστηρότερες μεταναστευτικές πολιτικές, όσον αφορά στην απόκτηση της υπηκοότητας, τονίζοντας την αναγκαιότητα εναρμόνισης των μουσουλμάνων μεταναστών με τη γαλλική και ολλανδική ταυτότητα. Παράλληλα, εφήρμοσαν ένα ισχυρό αντί-τρομοκρατικό πλαίσιο με άμεση αναφορά στην ισλαμική τρομοκρατία, το φόβο της οποίας εκμεταλλεύτηκαν πολιτικά τα συνεχώς ανερχόμενα ακροδεξιά κόμματα, τόσο στις δύο χώρες, όσο και στην Ελλάδα.

Εν αντιθέσει με τη Γαλλία και την Ολλανδία, στην Ελλάδα, εξ αρχής, η μεταναστευτική πολιτική, αποσκοπούσε στον περιορισμό των μεταναστευτικών, παράνομων και μη, εισροών, παραβλέποντας την ενταξιακή διαδικασία. Η ανεπιτυχής όμως εφαρμογή των μεταναστευτικών πολιτικών, λόγω των συνεχών νομοθετικών αλλαγών, συντέλεσε στην απουσία ενός αποτελεσματικού μεταναστευτικού σχεδιασμού για την ένταξη των μεταναστών, ιδίως των μουσουλμάνων, στην ελληνική κοινωνία, έχοντας ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση της ξενοφοβίας και της ισλαμοφοβίας στη χώρα.

Το Ισλάμ και η δι-εθνική διάσταση του ισλαμικού μεταναστευτικού φαινομένου κατέχει σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης δομής και λειτουργίας των κοινωνιών στις τρεις ανωτέρω περιπτώσιολογικές μελέτες. Ζητήματα, όπως αυτά της εθνικής ταυτότητας και της ομογενοποιημένης κοινωνικής συνοχής, τέθηκαν υπό αμφισβήτηση, αναδεικνύοντας εναργέστερα την ανάγκη νέων ενταξιακών μοντέλων.

³⁹ Βλ. Hill (2007), σσ. 260-261.

Τα ευρωπαϊκά κράτη ήρθαν αντιμέτωπα με τις θρησκευτικές κοινότητες και τη δυναμική διεκδίκηση βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στο εσωτερικό τους, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο, σημαντικά, στη λήψη αποφάσεων στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική των χωρών. Κάτι που απαντάται, άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, λόγω των εκάστοτε συνθηκών, όπως συνέβη στην περίπτωση της Γαλλίας και της Ολλανδίας και άλλοτε σε μικρότερο, όπως διαφαίνεται στην Ελλάδα.

Η παρούσα μελέτη θα επιχειρήσει να διαφωτίσει, μετά από την ανάλυση του θεωρητικού υποβάθρου και με βάση τα επί μέρους στοιχεία του, αλλά και συνδυαστικά, τα ζητήματα ασφάλειας που εγείρει η έντονη παρουσία του μουσουλμανικού στοιχείου στις υπό εξέταση χώρες, σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Ιδιαίτερη θα είναι η έμφαση στον τομέα της λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική και την πολιτική άμυνας των χωρών αυτών σε ένα δεδομένο χρονολογικό πλαίσιο, με αφετηρία ανάλογη με την έξαρση του συγκεκριμένου μεταναστευτικού φαινομένου στις τρεις επί μέρους χώρες, μέχρι και το 2010.

Για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου η παρούσα διατριβή βασίστηκε στη μελέτη ελληνόγλωσσων, αλλά, ως επί το πλείστον, ξενόγλωσσων επιστημονικών βιβλίων και άρθρων, καθώς επίσης και σε ένα σημαντικό αριθμό ηλεκτρονικών πηγών, σχετικών με το θέμα.

Όσον αφορά στη δομή της διατριβής, αυτή αρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη. Το 1^ο μέρος επιχειρεί μια σύνθετη ανάλυση του θεωρητικού υποβάθρου της σχέσης της θρησκείας με την πολιτική, όπως αυτή προέκυψε εναργέστερα στη σύγχρονη εποχή με την παρουσία των μουσουλμάνων μεταναστών στις δυτικές κοινωνίες.

Τέλος, το 2^ο μέρος, χωρίζεται σε τρία επιμέρους κεφάλαια με πρώτο και μεγαλύτερο αυτό της Γαλλίας, καθώς αποτελεί την πρώτη ευρωπαϊκή χώρα με το μεγαλύτερο μουσουλμανικό μεταναστευτικό πληθυσμό. Στη συνέχεια, ακολουθούν η Ολλανδία, ως η δεύτερη μεγαλύτερη σε μουσουλμανικό πληθυσμό χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τελευταία η Ελλάδα, ως μια από τις νεότερες χώρες υποδοχής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1- Θρησκεία και Πολιτική

1.1 Εννοιολογικά

Το εύρος των νοημάτων που εμπεριέχεται στην έννοια της ιδεολογίας-ideology (από το idea-ology, όρος που πρωτοεμφανίστηκε στα γραπτά του Antoine Destutt de Tracy (1754-1836), καθιστά δύσκολο τον αυστηρό προσδιορισμό της, με μια συγκεκριμένη ορολογία.¹ Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η ιδεολογία χαρακτηρίζεται από ένα οργανωμένο σύνολο ιδεών, που έχει ως βασικό στόχο την αλλαγή, μέσω διαφόρων διαδικασιών, σε οποιονδήποτε τομέα και αν αναφέρεται.² Το ίδιο της ιδεολογίας να προτείνει, δηλαδή, αφηρημένες έννοιες προς εφαρμογή στην πραγματικότητα (πώς πρέπει να είναι ο κόσμος) δημιουργεί τις πρόσφορες προϋποθέσεις για την ύπαρξή της στο πεδίο της πολιτικής.

Η πολιτική ιδεολογία αποτελεί εργαλείο επιρροής της κοινής γνώμης κάθε κοινωνίας και συντελείται από οργανωμένα σύνολα που επιθυμούν να αποκτήσουν εξουσία.³ Οι στόχοι (πώς η κοινωνία πρέπει να λειτουργεί) και οι μέθοδοι (οι τρόποι με τους οποίους θα επιτευχθούν οι στόχοι) αποτελούν τις δύο διαστάσεις της πολιτικής ιδεολογίας, η οποία βοηθά στη θεώρηση της κοινωνίας στην πραγματική της διάσταση, πώς μπορεί να είναι και όχι πώς θα έπρεπε να είναι.⁴ Γι' αυτό ο κεντρικός σκοπός της πολιτικής ιδεολογίας είναι να προσφέρει καλές λύσεις στα προβλήματα της πολιτικής οργάνωσης και των πρακτικών της.⁵ Η πολιτική ιδεολογία εκφράζεται μέσα από διαφορετικές εκφάνσεις της κοινωνίας, όπως είναι η οικονομία, η παιδεία, η δικαιοσύνη, η κοινωνική πρόνοια και άλλες, αλλά και σε σχέση με διαχρονικά κοινωνικά φαινόμενα, όπως είναι η θρησκεία.

Η θρησκεία, σύμφωνα με τον ορισμό του Γάλλου κοινωνιολόγου Emile Durkheim, «είναι ένα ενιαίο σύστημα αντιλήψεων και πρακτικών που σχετίζονται με ιερά πράγματα, δηλαδή πράγματα αποκρουόμενα και απαγορευμένα - δόγματα και πρακτικές, τα οποία ενώνουν σε μια ενιαία ηθική κοινωνία, την εκκλησία, όλους, όσους

¹ Eccleshall Robert, Kenny Michael, Geoghegan Vincent, Wilford Rick, *Political Ideologies: An Introduction*, Published by Routledge, 1994, σ.3.

² Duverger Maurice, *Εισαγωγή στην πολιτική*, εκδ. Παπαζήση, 1971, σ.74. Και Eagleton Terry, *Ideology: An Introduction*, Verso, 1991, σ.1, 2.

³ Βλ. Eagleton, *ο.π.*, σσ.10, 11.

⁴ Gaus F.Gerald & Kukathas Chandran, *Handbook of Political Theory*, Sage Publications, London, 2004, σσ.15, 16.

⁵ βλ.ο.π., σ.9

τα τηρούν».⁶ Το δεύτερο σκέλος του ορισμού του, όπως ο ίδιος τονίζει, αποδίδει τη σημαντική θέση που κατέχει στον ορισμό η έννοια της συλλογικότητας, σύμφωνα με την οποία «η θρησκεία πρέπει να είναι ένα κατεξοχήν συλλογικό πράγμα».⁷ Κατά τον Durkheim, τα άτομα που ασπάζονται κάποια συγκεκριμένη θρησκεία και απαρτίζουν μια συγκεκριμένη ομάδα νιώθουν έναν συνεκτικό δεσμό το ένα με το άλλο. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην κοινή τους πίστη και στη φαντασιακή θεώρηση του ιερού κόσμου και των σχέσεων του με το βέβηλο κόσμο, κατά τον ίδιο τρόπο.⁸

Κατά τη διάρκεια των αιώνων, αρκετές φορές, η κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά του ατόμου-πιστού καθοριζόταν από τις μεγάλες θρησκείες, καθώς η θρησκευτικότητα, σύμφωνα με το Χρήστο Γιανναρά, ενυπάρχει στον άνθρωπο ως φυσική ανάγκη, ορμέμφυτη, ενστικτώδης και είναι η απάντηση στο φόβο, που γεννά η άγνοια των μεταφυσικών υποθέσεων. Ως εκ τούτου, κάθε θρησκεία στηρίζεται σε δόγματα, βασικές αλήθειες, που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση.⁹ Τοιουτοτρόπως, οι θρησκείες λειτουργούσαν και με τη μορφή νομικής οντότητας, δημιουργώντας, συγχρονικά μια άμεση και έμμεση διαλεκτική σχέση με τις πολιτικές εξελίξεις της κοινωνίας.

Για τη θεώρηση αυτής της ιδιαίτερης σχέσης της θρησκείας με την πολιτική, που θα διερευνηθεί παρακάτω, όχι ως ένα γεγονός αυθαίρετο στο χρόνο, αλλά σε άμεση σχέση και συνάρτηση με τις υπάρχουσες και προϋπάρχουσες ιδεολογικές φόρμες, είναι αναγκαία μια σύντομη αναφορά στην προέλευση της ιδεολογίας και στις διάφορες σημαντικές εκφάνσεις της, οι οποίες έπαιξαν ουσιαστικό και πολλές φορές διαμορφωτικό ρόλο στις κοινωνίες, ανά τους αιώνες.

Η περίοδος που ξεκινά από τον 16^ο αιώνα και φτάνει μέχρι και τα μισά του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται, στην αρχή της, (early modern period 16^{ος} - 17^{ος} αιώνας) από την ανάγκη κατανόησης και εξήγησης των νέων δεδομένων που προκύπτουν. Ένα από αυτά ήταν η διαδικασία της μεταβολής από το γεωργικό-φεουδαρχικό σύστημα, το οποίο μέχρι τότε εφαρμόζονταν στον κόσμο, σε ένα νέο σύστημα, που οργανωνόταν γύρω από την ύπαρξη ιδιωτικών κεφαλαίων, την Κεφαλαιοκρατία.¹⁰

⁶ Durkheim Emile, *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free press, (translation and introduction Karen E. Fields) 1995, σ.44.

⁷ Βλ.ο.π.

⁸ Βλ.ο.π.

⁹ Γιανναράς Χρ., *Ενάντια στη Θρησκεία*, εκδ. Ίκαρος 2006-2007, Αθήνα, σσ.11,15

¹⁰ Hawkes David, *Ideology*, Routledge, New York, 1996, σ.14

Οι άνθρωποι άρχισαν να σκέφτονται για τους εαυτούς τους και για τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο, υιοθετώντας μια επιφυλακτική στάση, έναντι σε οτιδήποτε παλαιό. Σε αυτό το κλίμα η μοντέρνα έννοια της ιδεολογίας αναπτύχθηκε ως ένας τρόπος νέας ανακάλυψης και ερμηνείας της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, με σκοπό τη χρησιμοποίηση της ως ανάχωμα στις πεπερασμένες ιδέες του Μεσαίωνα, αποτελώντας συνάμα μια από τις πρωταρχικές επιρροές της δυτικής φιλοσοφίας.¹¹

Η Αγγλική Επανάσταση, στα μισά του 17^{ου} αιώνα (1640-1660), ήταν η πρώτη προσπάθεια του μοντέρνου κόσμου να αναδιοργανώσει τις πολιτικές υποθέσεις ενός ολόκληρου έθνους, βασιζόμενη σε έναν συνδυασμό των θεωριών του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.¹² Εγκαινιάστηκε η περίοδος του Εμπειρισμού, όπου η γνώση προκύπτει από την εμπειρία, καθιστώντας την τελευταία, ως την πρωταρχική πηγή γνώσης, είτε στη φιλοσοφία που διαχωρίστηκε από τη θεολογία, είτε στην επιστήμη.¹³

Ως απάντηση σε πολλά ερωτήματα που προέκυψαν από την ορθότητα, ή όχι της πρακτικής εφαρμογής του Εμπειρισμού, εμφανίστηκε ένα άλλο κίνημα: αυτό των Ιδεολόγων, στη Γαλλία του 18^{ου} αιώνα.¹⁴ Οι Ιδεολόγοι, των οποίων οι ιδέες αποτέλεσαν τη βάση, πάνω στην οποία βασίστηκε ο Διαφωτισμός, θεωρούσαν ότι η μελέτη της αρχής και της ανάπτυξης των ιδεών είναι η μόνη εγγύηση ενάντια στα λάθη της γνώσης και της κρίσης και κατ' επέκταση η επιστήμη είναι πάνω απ' όλα, θέτοντας υπό έντονη αμφισβήτηση παραδοσιακές αξίες, όπως η θρησκεία.¹⁵

Η θρησκεία τέθηκε, υπό εντονότερη αμφισβήτηση από τα ιδεολογικά κινήματα, που ακολούθησαν, όπως ο Μαρξισμός το 19^ο αιώνα, ο οποίος επικεντρώθηκε στην οικονομική ανάπτυξη κάθε κοινωνίας, θεωρώντας την ως προσδιοριστικό παράγοντα της και τη βάση κάθε πολιτικής, ηθικής, πολιτιστικής, κοινωνικής και θρησκευτικής αλλαγής.¹⁶

Ο Μαρξισμός, ο Μεταμοντερνισμός, ο Ιδεαλισμός και ο Εμπειρισμός φωτίζουν τις διαφορετικές και ξεχωριστές διαστάσεις της ιδεολογίας, οι οποίες είναι συνεχώς

¹¹ Βλ. Hawkes, 1996, σσ.14,17.

¹² Βλ.ό.π, σ. 33.

¹³ Βλ. ο.π. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι ήταν ο Francis Bacon (1561-1626) , ο Tomas Hobbes(1588-1679), ο John Locke (1632-1704), ο George Berkeley (1685-1753) και ο David Hume (1711-1776) αργότερα.

¹⁴ Βλ. ο.π. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι των Ιδεολόγων ήταν οι Etienne Bonnet de Condillac (1715-1780), Pierre J. G. Cabanis (1757-1808), Antoine Louis Claude Destutt de Tracy (1754-1836) και Claude Adrien Helvétius (1715-1771).

¹⁵ Βλ. Hawkes (1996), σσ. 58-62.

¹⁶ Wiener P.Philip, "Dictionary of the History of Ideas -Studies of Selected Pivotal Ideas", *University of Virginia*, Charles Scribner's Sons, New York 1968-1973. (ημερομηνία πρόσβασης 10 Απριλίου 2010), <http://bit.ly/1nlinua>

ανοικτές προς τις νέες γνώσεις και τα νέα δεδομένα κάθε εποχής, καθιστώντας αυτές μη στατικές και εξελίξιμες.

1.2 Θρησκεία και πολιτική (σύντομη ιστορική αναδρομή).

Κατά το Μεσαίωνα η έλλειψη μιας κοινά αποδεκτής αρχής, η οποία μπορούσε να επιβάλλει τις αποφάσεις της στις όποιες διαφορές των φεουδαρχικών κρατών, ευνοούσε τις ένοπλες συρράξεις μεταξύ των κρατών. Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι κατέφευγαν συχνά σε αυτές, προκειμένου να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους, αφού δεν υπήρχε ένα σαφές σύστημα δικαίου. Οι πόλεμοι θεωρούνταν, ως μια έκκληση στην κρίση του θεού και κάθε έντιμος άντρας είχε δικαίωμα να τους διεξάγει.¹⁷

Κατ' αυτόν τον τρόπο, είχαν αναπτυχθεί στο μεσαιωνικό κόσμο φυλετικές και εθνικές εξουσίες, που πολεμούσαν διαρκώς μεταξύ τους. Οι πόλεμοι διεξάγονταν υπό την επίβλεψη της μεσαιωνικής Χριστιανοσύνης, η οποία ήταν η μοναδική δικαστική αρχή και ήταν υπεύθυνη για τα εκκλησιαστικά θέματα, στα οποία εμπεριέχονταν σε μεγάλο βαθμό αυτό που ονομάζουμε σήμερα πολιτική.¹⁸ Η ισχύς του θεοκρατικού στοιχείου στη μεσαιωνική κοινωνία δικαιολόγησε σε μεγάλο βαθμό το χαρακτηρισμό "civitas dei" (πόλη του Θεού), που την καθόριζε όλα τα χρόνια της ύπαρξής της. Αντίληψη, που κατείχε ιδιαίτερη θέση στη διδασκαλία του ιερού Αυγουστίνου.¹⁹

Η εκκλησία και η ιεραρχία της έγινε η μοναδική ορατή, ενοποιητική δύναμη στη Δύση και σχεδόν για χίλια χρόνια περίπου, με το πέρασμα των αιώνων, η εκκλησία αναμειγνυόταν ολοένα και περισσότερο στις κοσμικές υποθέσεις.²⁰ Το κράτος, σύμφωνα με την κυρίαρχη τότε Αυγουστίνεια θεωρία, ήταν δώρο του Θεού προς τον άνθρωπο και η εξουσία του εκάστοτε ηγέτη, συνεπώς, προερχόταν από το Θεό.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η συγκεκριμένη θεωρία προέτρεπε τους πολίτες να έχουν απόλυτη υποταγή στους έχοντες την εξουσία, ακόμα και αν είναι άδικοι και αδύναμοι.²¹ Η «πόλη του Θεού» του Αυγουστίνου ήταν η μοναδική αληθινή κοινωνία, όπου η τέλεια ειρήνη, η αρμονία, η δικαιοσύνη και η ικανοποίηση διασφαλίζονται για όλους

¹⁷ Howard Michael, *Ο ρόλος του πολέμου στη νεώτερη ευρωπαϊκή ιστορία*, Ποιότητα, 2000, σ.23.

¹⁸ Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, Ειρήνη, Αθήνα, 1994, σσ. 25-27.

¹⁹ New Advent, "St. Augustine of Hippo", *Catholic Encyclopedia*, (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου 2013), <http://www.newadvent.org/cathen/02084a.htm>

²⁰ Deane. A. Herbert, *The political and social ideas of St. Augustine*, Columbia University Press, New York and London, 1963, σ.229.

²¹ Βλ. New Advent, "St. Augustine of Hippo- The City of God", *Catholic Encyclopedia*, (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου 2013), <http://www.newadvent.org/fathers/1201.htm>

τους πολίτες της, τους εκλεκτούς του θεού για την αιώνια σωτηρία, και η οποία υπάρχει αιώνια στο θείο παράδεισο.²² Σε αυτήν ενυπήρχε έντονα η πλατωνική επιρροή που δέχτηκε ο ιερός Αυγουστίνος, αναφορικά με την «καλή κοινωνία» και το αίσθημα της απόλυτης ευτυχίας και πληρότητας, που παρέχει στους πολίτες της.²³

Παράλληλα, με την «πόλη του θεού» ενυπήρχε και η επίγεια πόλη, η οποία ήταν καταδικασμένη στην αιώνια τιμωρία και στην οποία συντελούνταν συνεχώς διαμάχες και συγκρούσεις, καθώς κάθε άνθρωπος και κάθε ομάδα σε αυτήν επιδίωκε τα υλικά αγαθά και την ανάληψη της εξουσίας πάνω σε όλους τους άλλους.²⁴ Για τον ιερό Αυγουστίνο οι πόλεμοι μεταξύ των επίγειων κοινωνιών ήταν αναπόφευκτοι, εξαιτίας του ότι σ' αυτές ζούσαν αμαρτωλοί άνθρωποι, που πάντα επιδίωκαν την ανάληψη εξουσίας και την απόκτηση υλικών αγαθών.

Το κεντρικό θέμα της Αυγουστίνειας ρεαλιστικής πολιτικής θεωρίας συντελείτο στο ότι τα κράτη υπήρχαν για να διατηρούν την επίγεια ειρήνη, ούτως ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να ζουν και να εργάζονται μέσα σε αυτά. Το κράτος εκπλήρωνε το σκοπό του με τα μέσα του εξαναγκασμού και το φόβο της τιμωρίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, διατηρούσε την εξωτερική ειρήνη και τάξη, οι οποίες, σύμφωνα με τον ίδιο, είναι σκιώδεις αντανάκλασεις της αληθινής ειρήνης και τάξης, που ενυπάρχουν μόνο στην «πόλη του θεού».²⁵

Η συγκεκριμένη λοιπόν κοσμοαντίληψη, εκείνη την περίοδο, με την ανοχή της απέναντι στους πολέμους, λειτουργούσε κατά κάποιο τρόπο ως ένα αναπόφευκτο γεγονός για την ανάληψη της εξουσίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις, σε συνδυασμό με τη σύγκρουση των δύο μεγαλύτερων αρχών του Μεσαίωνα, του Πάπα και του Αυτοκράτορα, για την πρωτοκαθεδρία, οδήγησαν στη διατάραξη της ισορροπίας της μεσαιωνικής κοινωνίας, η οποία εκφράστηκε με επαναστάσεις στην πολιτική και στη θρησκεία, με αποκορύφωμα τη *Μεταρρύθμιση*.²⁶

Η σύγκρουση ανάμεσα στον Αυτοκράτορα και τον Πάπα έβαλλε τα θεμέλια για το συνταγματικό πολίτευμα, που προέκυψε τελικά, και τη διάκριση των εξουσιών που αποτελούν τις βάσεις της σημερινής δημοκρατίας. Έτσι, οι φεουδάρχες είχαν τη δυνατότητα να αυξήσουν την αυτονομία τους, απαιτώντας τιμήματα και από τις δύο

²² Βλ. το ίδιο, βιβλίο 11.

²³ Βλ. Deane 1963, σ. 11.

²⁴ Βλ. New Advent, ό.π., βιβλίο 11.

²⁵ Gilson Etienne, *Introduction a l'étude de Saint Augustin*, Librairie philosophique J.Vrin, Paris, 1969, σ.230, και Deane, 1963, σ.221.

²⁶ Βλ. Wight 1994, σσ. 24-25.

αντιμαχόμενες πλευρές, γεγονός, που ευνόησε τη δημιουργία πολλών και διαφόρων χωρών, πολιτειών και δουκάτων, που αμφισβητούσαν τη κεντρική εξουσία του Αυτοκράτορα.²⁷ Σταδιακά, μετατοπίστηκε το κέντρο βάρους από το βαθύ αίσθημα κοινωνικής ενότητας που ίσχυε στη μεσαιωνική πολιτική στο μέρος, στην πίστη δηλαδή, στο κράτος με όποια μορφή και αν αυτό εκφραζόταν, παρά στην εκκλησία, στην τάξη ή σε οποιοδήποτε άλλο διεθνή θεσμό.²⁸

Η τεμαχισμένη, πλέον, Ευρώπη που δημιουργήθηκε από την κάθετη διαίρεσή της, σήμανε τη διάλυση του μεσαιωνικού μοντέλου και παρήγαγε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την είσοδό της σε μια νέα εποχή, στην περίοδο της Αναγέννησης, κατά τον 15^ο αιώνα, αφήνοντας πίσω το σκοτάδι και τη βαρβαρότητα του Μεσαίωνα.²⁹ Η Αναγέννηση έφερε στο επίκεντρο τον άνθρωπο και τις ενδεχόμενες δυνατότητες του. Ο Ουμανισμός (Ανθρωπισμός) της Αναγέννησης εκφραζόταν, μέσω της άμεσης πρόσβασης στην κλασική ελληνική εμπειρία και μέσω της διάδοσης του φιλελεύθερου πνεύματος, μιας συστηματικής έρευνας και μιας αντίληψης ότι ο άνθρωπος πρέπει να τα εξετάσει όλα απ' την αρχή.³⁰

Καινούριες μορφές άσκησης πολιτικής εμφανίστηκαν μέσα από το πρόσωπο των τοπικών ηγεμόνων των κρατών, οι οποίοι συγκέντρωναν στα χέρια τους μεγάλη δύναμη με οποιοδήποτε τρόπο, όχι πάντοτε νόμιμο.³¹ Τα ιταλικά κράτη (stato) την περίοδο της Αναγέννησης, καθώς η ίδια χαρακτηρίζεται ιταλικό φαινόμενο με επίκεντρο τη Φλωρεντία, αντιπροσώπευαν χαρακτηριστικά το παράδειγμα του νέου πολιτικού φαινομένου.

Η Ιταλική Αναγέννηση επηρέασε αναμφισβήτητα την εξέλιξη του κρατικού ευρωπαϊκού συστήματος με τη συγκέντρωση ανεξάρτητης ισχύος των κρατών,³² τακτική που εξαπλώθηκε, πέρα από τα ιταλικά σύνορα, και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Στο εξής, ο πόλεμος δεν ήταν το μόνιμο χαρακτηριστικό στις διακρατικές σχέσεις, αλλά ως απόρροια της Ιταλικής Αναγέννησης, τα κράτη (stato) άρχισαν να αναπτύσσουν μόνιμους διπλωματικούς θεσμούς για την προώθηση των εξωτερικών τους σχέσεων, όπως ήταν η οργάνωση μόνιμων πρεσβειών, στελεχωμένων από διπλωμάτες καριέρας.

²⁷ Κίσιντζερ Χένρι, *Διπλωματία*, Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα, 1995, σ.65.

²⁸ Βλ. Wight 1994, σ. 27.

²⁹ Attali Jacques, *1492- Από το Μεσαίωνα στην Αναγέννηση*, Λιβάνη, Αθήνα, 1992, σ. 126.

³⁰ Watson Adam, *Η εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας – μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, Ποιότητα, Αθήνα, 2006, σσ. 273-275.

³¹ Holsti J. K., *International Politics, a framework for analysis*, Prentice/ Hall international editions, USA, 1983, σ. 49.

³² Βλ.ο.π., σ. 55.

Κατά το 15^ο αιώνα, η διπλωματία αναδείχτηκε σε μια από τις πρωταρχικές αναγκαιότητες για τη δημιουργία μιας επιτυχημένης, εξωτερικής πολιτικής στην Ιταλία.³³

Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα και στο πρώτο μισό του 16^{ου}, οι απόπειρες ενοποίησης της Ευρώπης, υπό την άμεση υποστήριξη του Πάπα (μέσω της Αγίας Λίγκας, που ήταν ένας συνασπισμός, υπό τη καθοδήγηση του Πάπα, της Ισπανίας και των Αψβούργων) δεν στέφθηκαν με επιτυχία, κυρίως, λόγω της εμφάνισης του θρησκευτικού κινήματος της Μεταρρύθμισης. Οι υποστηρικτές της οποίας, κατά το 16ο αιώνα, έβλεπαν στο πρόσωπο του Αυτοκράτορα «έναν βιεννέζο πολέμαρχο, που συνδέονταν με έναν διεφθαρμένο πάπα».³⁴

Με τη Μεταρρύθμιση επικράτησε μια σχετική ελευθερία από θρησκευτικής και πολιτικής σκοπιάς και οι απείθαρχοι πρίγκιπες δεν θεωρούσαν πια την υπακοή τους στον Αυτοκράτορα των Αψβούργων, ως θρησκευτικό τους καθήκον, καθώς η διάσταση τους με τη Ρώμη είχε πλέον εκδηλωθεί και η ρήξη με τη θρησκευτική οικουμενικότητα, που αντιπροσώπευε η συγκεκριμένη διάσταση είχε πραγματοποιηθεί.³⁵

Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} - 17^{ου} αιώνα, οι προτεστάντες αποτελούσαν τη μεγαλύτερη απειλή κατά της συγκεντρωτικής μοναρχίας των Αψβούργων. Όπου και επικράτησε η Μεταρρύθμιση κλόνισε τις εγκαθιδρυμένες εξουσίες, που είχαν βασιστεί στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, την οποία αντιμετώπιζαν ως σύμμαχο της κυβέρνησης και ως πηγή εσόδων για τη διεξαγωγή πολέμων και την άσκηση διοίκησης.³⁶ Η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση λοιπόν, εξέφραζε μια επί μακρόν εκκολαπτόμενη δυσαρέσκεια, έναντι στη διαφθορά των ιεραρχών της εκκλησίας, εισάγοντας μια νέα μορφή πίστης, σύμφωνα με την οποία απλοί άνθρωποι έδιναν και τη ζωή τους για την τελική επιτυχία του θεσμικού Προτεσταντισμού.

Με την κατάρρευση της ιδέας για ενότητα τα νέα κράτη της Ευρώπης είχαν ανάγκη από κάποια αρχή για να δικαιολογήσουν τη ύπαρξή τους και να ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Τη συγκεκριμένη αρχή τη βρήκαν στις ιδέες του *raison d' état* και της ισορροπίας των δυνάμεων, οι οποίες υποστήριζαν την αλληλεξάρτηση των κρατών και

³³ Βλ. ο.π, σ. 51.

³⁴ Βλ. Κίσιντζερ, 1995, σ.66.

³⁵ Βλ. ο.π.

³⁶ Tilly Charles, *Οι Ευρωπαϊκές Επαναστάσεις, 1492-1992*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σ. 280.

δικαιολογούσαν κάθε μέσο, που θα εξασφάλιζε την ευημερία τους, βάζοντας το εθνικό συμφέρον πάνω από την ηθική.³⁷

Σταδιακά, άρχισε να διαφαίνεται στο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα η μετάβαση από το “civitas dei”, στο “raison d’etat”. Εγκαταλείπονταν σιγά-σιγά η αυγουστίνηα πολιτική θεώρηση, που επικρατούσε στο Μεσαίωνα και συνίστατο στη χριστιανοποίηση της πολιτικής εξουσίας και στην υποταγή της στη χριστιανική εξουσία στο όνομα της ανωτερότητας των ψυχών επί των σωμάτων. Το φυσικό δίκαιο του κράτους, κατά το Μεσαίωνα, έτεινε να απορροφηθεί από το υπερφυσικό δίκαιο, που πήγαζε από τη δικαιοσύνη της εκκλησίας, συμβολίζοντας έτσι την πολιτική και θρησκευτική ενότητα (ordinatio ad unum) της μεσαιωνικής κοινωνίας.³⁸

Η μετάβαση αυτή όμως, σημαδεύτηκε από έναν από τους πιο αιματηρούς θρησκευτικούς πολέμους στην Ευρώπη, τον τριακονταετή πόλεμο, που διεξήχθη το διάστημα από το 1618 έως το 1648, κυρίως στα εδάφη της σημερινής Γερμανίας και έφερε σε σύγκρουση τις κυριότερες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ο καταστροφικός πόλεμος έληξε με τη συνθήκη της Βεστφαλίας το 1648, με την οποία θεμελιώθηκε η έννοια έθνους – κράτους, αναγκάζοντας την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία να αποδεχτεί την εγκατάλειψη της απόλυτης μοναρχίας και να μετατραπεί σε ψηφιδωτό κυρίαρχων ηγεμονιών, με κραταιότερη την Αυστριακή Μοναρχία (Αυστρία, Βοημία, Ουγγαρία).³⁹

Στα θρησκευτικά ζητήματα η παντοκρατορία της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας περιορίστηκε στα όρια της Αυστροουγγαρίας και ο Φερδινάνδος ο Γ΄ αναγκάστηκε να αποδεχθεί την αρχή «cuius regio, eius religio», της συνθήκης του Άουγκσμπουργκ (1555), που επεκτάθηκε, εκτός από το Λουθηρανισμό και στον Καλβινισμό, παρά τις διαμαρτυρίες του Πάπα Ιννοκεντίου Ι΄, ο οποίος δεν αναγνώρισε ποτέ τη συνθήκη της Βεστφαλίας.⁴⁰

Η διεθνής κοινωνία της Ευρώπης, που δημιουργήθηκε μετά το 1648 και οι κανόνες και οι θεσμοί, στους οποίους υπόκεινταν, αποτέλεσαν τη βάση των διαμορφωτικών της στοιχείων, που την καθόρισαν καθ’ όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα και αργότερα. Οι ηγεμόνες της Ευρώπης δεν δεσμεύονταν πια από οικουμενικούς νόμους, όπως

³⁷ Βλ. Κίσιντζερ, 1995, σ.66.

³⁸ Dufal Blaise, “Séparer l’Église et l’État : L’augustinisme politique selon Arquillière”. *L’Atelier duCRH- Revue électronique du Centre de Recherches Historique*, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 10 Απριλίου 2012), www.acrh.revues.org/index313.html#bodyftn5.

³⁹ Danchin Peter G., “The Emergence and Structure of Religious Freedom in International Law Reconsidered”, *Journal of Law and Religion*, Vol. 23, No. 2, 2007/2008, pp. 455-534, σ.σ 501-502

⁴⁰ Βλ. ο.π., σ.σ 502-503 και Evans Malcolm D., *Religious Liberty and International Law in Europe*, Cambridge University Press, 1997, σσ.42-59.

συνέβαινε στη μεσαιωνική Χριστιανοσύνη. Εφεξής, τα κράτη για να λειτουργήσουν χρειάζονταν νέους κανόνες και θεσμούς, όπως ήταν η νέα έννοια περί Διεθνούς Δικαίου, που αναπτύχθηκε κατά τον 17^ο αιώνα, ως ένα σύνολο κανόνων επινοημένων για να ρυθμίζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Όλα τα χριστιανικά κράτη, μεγάλα ή μικρά, αντιμετώπιζαν το ένα το άλλο στο πνεύμα μιας υπάρχουσας ισότητας και μιας ενδεχόμενης υποχρεωτικής συνεργασίας, δίνοντας την ευκαιρία σε κάθε κράτος να καταλάβει μια θέση στην ευρύτερη ευρωπαϊκή κοινωνία, συμμετέχοντας στο διπλωματικό διάλογο.⁴¹

Η ευρωπαϊκή διεθνής κοινωνία του 18^{ου} αιώνα, προσδιοριζόταν περισσότερο ως ευρωπαϊκή, παρά ως χριστιανική, όπως ίσχυε μέχρι τότε, και εξέχοντα ρόλο στη διαχείριση των υποθέσεων των κρατών έπαιζε, πλέον, η αρχή της ισορροπίας της ισχύος, ώστε κανένα κράτος να μην μπορεί να υπερτερεί εις βάρος κάποιου άλλου και συνεπώς να μπορεί να κυριαρχήσει στην πολιτική σκηνή.⁴² Επίσης, συνίστατο σε στοιχεία διαφορετικών παραδόσεων, όπως αυτό της σύγκρουσης, που προέκυπτε από την ετερογένεια του συστήματος (Ευρωπαϊκή κοινωνία και Οθωμανική αυτοκρατορία), το στοιχείο της συνεργασίας μεταξύ των κοινωνιών και της διεθνικής αλληλεγγύης σε διάφορα πεδία συνεργασίας.⁴³

Η λογική και τα μαθηματικά αντικατέστησαν την κυρίαρχη θέση, που είχε η θρησκεία μέχρι τότε στις κρατικές υποθέσεις και η διανοητική ικανότητα του ανθρώπου και όχι τα συναισθήματα που λειτουργούσαν υπέρ του οφέλους των κυβερνήσεων. Επιπρόσθετα, πίστευαν ότι η λειτουργία του εσωτερικού ενός κράτους έπρεπε να υπάγεται στους νόμους της φυσικής. Σηματοδοτήθηκε λοιπόν, η ταύτιση του Φυσικού Δικαίου με τη Λογική, αποβαλόντας το θεολογικό ηθικό κριτήριο.⁴⁴ Δημιουργήθηκε κατά αυτόν τον τρόπο η αντίληψη, κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, ότι το Φυσικό Δίκαιο είναι σταθερό κριτήριο του δικαίου, το οποίο κατά τη φύση των πραγμάτων παραμένει αναλλοίωτο στο χρόνο.⁴⁵

⁴¹ Βλ. Watson, 2006, σσ 349-350.

⁴² Χειλά Ειρήνη, *Διεθνής κοινωνία, διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις, η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα, 2006, σ. 78, και Βλ. Holsti, 1983, σ. 60.

⁴³ Βλ. ο.π., σ. 139.

⁴⁴ Βλ. ο.π., σ. 58.

⁴⁵ Carr H. Edward, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939- Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σ. 227, « Όπως είδαμε το 17^ο και 18^ο αιώνα αναβίωσε με νέα μορφή η ταύτιση του Φυσικού Δικαίου με τη λογική. «Το Δίκαιο γενικά» λέει ο Montesquieu «είναι η ανθρώπινη λογική, εφόσον κυβερνά όλους τους λαούς της γης». Υπό αυτούς τους οινούς δημιουργήθηκε και το σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο από τον Grotius και τους διάδοχους του, για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των νέων εθνικών κρατών τα οποία είχαν αναδυθεί από τα ερείπια του μεσαιωνικού κόσμου.»

Από τις συγκεκριμένες ιδεολογικές ανακατατάξεις και από τα κινήματα που απέρρεαν απ' αυτές εμφανίστηκε, το 18^ο αιώνα, μια νέα κοσμοθεωρία και βιοθεωρία, εμφανώς επηρεασμένη απ' τους Άγγλους Δειστές και Εμπειριστές και απ' τους Γάλλους Εγκυκλοπαιδιστές. Στηριζόταν στην απόρριψη οποιασδήποτε εξαρτήσεως από τη θρησκεία και τους εκπροσώπους της, ενώ παράλληλα, δήλωνε την αφοσίωσή της και την εμπιστοσύνη της στις νέες ιδέες, στα επιστημονικά επιτεύγματα των φυσικών επιστημών, στη φύση και τον άνθρωπο.

Η Γαλλική Επανάσταση το 1789, σηματοδότησε το πρότυπο του αυτόνομου ανθρώπου, που πρότεινε ο Διαφωτισμός, αποτελώντας το κέντρο στη νέα κοινωνία, στην οποία δεν έχει θέση ο θεός και καμία άλλη μεταφυσική αυθεντία, παρά μόνο η εκλογίκευση και η λαϊκή κυριαρχία, εκφράζοντας τη βούληση μιας συγκεκριμένης συλλογικής οντότητας. Η εποχή αυτή κατά την οποία συλλαμβάνεται η έννοια του έθνους είναι η εποχή που «ο Διαφωτισμός και η επανάσταση κατέστρεψαν τη νομιμότητα της ιεραρχικά δομημένης, ελέω θεού μοναρχίας, καθιστώντας το έθνος, ως κυρίαρχο και ως εγγύηση και έμβλημα της ελευθερίας αυτών που το αποτελούν».⁴⁶ Σύμφωνα με τον ορισμό του Άντερσον, «το έθνος αποτελεί μια ανθρώπινη κοινότητα που φαντάζεται τον εαυτό της, σαν πολιτική κοινότητα, εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη».⁴⁷

Η σύλληψη με τη φαντασία του έθνους ως κοινότητας βασίζεται στη βαθιά οριζόντια συντροφική σχέση και στο αίσθημα αδελφοσύνης, που ενυπάρχουν ως στοιχεία σε κάθε κοινότητα. Τα στοιχεία αυτά είναι τόσο έντονα, ώστε να δίνουν τη δυνατότητα σε εκατομμύρια ανθρώπους τους τελευταίους αιώνες να αφιερώνουν και τη ζωή τους για τόσο περιορισμένες φαντασιώσεις, όπως αυτή, φέρνοντας μας αντιμέτωπους με το πρόβλημα, που θέτει ο εθνικισμός και οι πολιτισμικές τους ρίζες.⁴⁸

Η επανάσταση και οι διεκδικήσεις της λαϊκής τάξης οδήγησαν σε μια ραγδαία αύξηση του εθνικισμού, που εκφράζονταν με διάφορους τρόπους, όπως την ιδέα του θανάτου για την πατρίδα και που με τη σειρά τους επέφεραν αναταραχές στην ισορροπία του διεθνούς κρατικού συστήματος με πολέμους και συγκρούσεις στα ευρωπαϊκά κράτη, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.⁴⁹

⁴⁶ Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σ.27.

⁴⁷ Βλ. Άντερσον, 1997, σ.26.

⁴⁸ Βλ. ο.π., σ. 28.

⁴⁹ Βλ. Κίσιντζερ, 1995, σ. 88.

Σε αλλοτινές εποχές οι ομάδες ανθρώπων διατηρούνταν ενωμένες από ισχυρή αφοσίωση σε κάτι, όπως ήταν η θρησκεία. Κατά τον 19^ο αιώνα όμως στην Ευρώπη το έθνος έγινε αποδεκτό, ως η βασική πολιτική μονάδα, στην οποία οι άλλες μορφές οργάνωσης και πίστης έπρεπε να προσαρμοστούν σε αυτήν. Για τους Ευρωπαίους του 19^{ου} αιώνα οι έννοιες εθνικισμός και δημοκρατία συνδέονταν, με την έντονη, παράλληλα, αμφισβήτηση του ηγεμονισμού. Δημοκρατία σήμαινε ότι ο λαός έπρεπε να κυβερνά και το έθνος έπρεπε να είναι κυρίαρχο και να έχει δικαίωμα να ενεργεί, όπως επιθυμεί, δίνοντας έναν ενιαίο εθνικό χαρακτήρα στο κράτος.⁵⁰

Η θρησκεία έτεινε να εκτοπιστεί τελικά στη σύγχρονη εποχή από το έθνος, ως το τελικό υπερατομικό κίνητρο στη ζωή του ατόμου. Η έννοια του έθνους έγινε η κατευθυντήρια αρχή, η οποία αντλούσε την εξουσία της, όχι από την αποκάλυψη, αλλά από τον Λόγο, ο οποίος σύμφωνα με τον Χορκχάϊμερ, εκφράζονταν, ως μία συνάθροιση θεμελιωδών διοράσεων, όπως οι ιδέες της δικαιοσύνης, της ισότητας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της ευτυχίας.⁵¹

Το τέλος της *civitas dei*, που επήλθε οριστικά με το Διαφωτισμό σήμαινε και το τέλος των θρησκευτικών τρόπων σκέψης, όπως ήταν οι θρησκευτικές κοσμοαντιλήψεις, αναφορικά με τον άνθρωπο μέσα στο σύμπαν, με τον άνθρωπο, ως είδος και με τα απροσδόκητα της ζωής. Με την υποχώρηση της θρησκευτικής πίστης, που επήλθε με την ορθολογιστική εκλογίκευση του Διαφωτισμού, κατέστη αναγκαίος ένας νέος τρόπος συνέχειας της σωτηρίας, που βρήκε υπόσταση στην ιδέα του έθνους, «ως ενός εκκοσμικευμένου μετασχηματισμού του μοιραίου σε συνέχεια».⁵²

Η νέα εκκοσμικευμένη κοινωνία ανέδειξε, όπως αναφέρθηκε πρωτύτερα, τη φύση σε μια ανώτατη υπερβατική αρχή και ως εκ τούτου, το φυσικό νόμο σε νόμο της λογικής (Εμπειριοκρατία με κύριο εκπρόσωπο τον Thomas Hobbes (1588-1679)).⁵³ Αυτή η συλλογιστική προσπάθησε, ουσιαστικά, να συνδέσει την ηθική και τον ορθολογισμό με τους νόμους της φύσης, καθώς με την απομάκρυνση από την κοινωνία της θρησκείας και με την προσπάθεια αποσύνδεσής της με την ηθική, δημιουργήθηκε η ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος σχετικά με το υπερβατό και το υπερφυσικό, ως συνέπειας αυτού του χωρισμού.

⁵⁰ Βλ. Watson, 2006, σ.427.

⁵¹ Χορκχάϊμερ Μάξ, *Η έκλειψη του λόγου*, μτφ. Θ. Μίνουγλου, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 1987, σσ.31-33.

⁵² Βλ. Άντερσον, ο,π, 1997, σ.33.

⁵³ Γεωργοπούλου Δ. Ν., *Το φυσικόν Δίκαιον, Ιστορικοκριτική θεώρησις του προβλήματος*, Αθήνα, Γρηγόρη, 1976, σ. 110.

Μέσα σε τέτοια ιδεολογικά πλαίσια αναπτύχθηκαν προβληματικές και θεωρίες που προσπάθησαν να προσεγγίσουν την έννοια του υπερβατού και της ηθικής, σύμφωνα με τα νέα κοινωνικά, πνευματικά, πολιτικά και ιδεολογικά δεδομένα, οι οποίες είχαν πολιτική, κοινωνική και φιλοσοφική χροιά (Μηδενισμός του Νίτσε) και χαρακτηρίζονται από έντονη κριτική της θρησκείας (Μαρξισμός).⁵⁴

Η μακροχρόνια και μη αμελητέα επιρροή του Θετικισμού στο πνευματικό τοπίο του 19^{ου} αιώνα, έκανε διάχυτη και ισχυρή την πεποίθηση μιας οικουμενικής ηθικής, που θα απέρρεε από την επιστημονική γνώση. Καθώς οι κοινωνίες θα βασιζόνταν ολοένα και περισσότερο στην επιστήμη, ήταν δεδομένο ότι θα καθίσταντο περισσότερο όμοιες. Θα δημιουργούνταν έτσι μια κοινή ηθική για όλες αυτές, συμφωνά με την οποία σκοπός κάθε κοινωνίας θα ήταν η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη παραγωγή.⁵⁵

Μετά το Διαφωτισμό οι δυτικοί πολιτισμοί ήταν διαποτισμένοι από τον ορθολογισμό, σύμφωνα με τον οποίο δεν μπορούσαν να αποδεχτούν παλιές ηθικές φόρμες, προερχόμενες από παραδοσιακά διδάγματα θρησκείων.⁵⁶ Διαμορφώθηκε λοιπόν σύμφωνα με το J.Habermas, μια πραγματικότητα στη σύγχρονη κοινωνία, που οφειλόταν στην απώλεια της αυθεντίας των θρησκευτικών παραδόσεων.⁵⁷

Παρόλα αυτά, η αναζήτηση νέων μορφών ηθικής ήταν αναγκαία για την ύπαρξη αυτού του καινούργιου κόσμου, που υποσχέθηκε ο Διαφωτισμός. Ωστόσο, υπήρχε πάντα η διαφωνία για τη φύση του, που εκφράστηκε με διάφορες ιδεολογίες (αταξική, εξισωτική αναρχία, ελεύθερη αγορά), χωρίς όμως να εξασθενεί η πίστη στη δύναμη της επιστήμης.⁵⁸

Με την έλευση του 21^{ου} αιώνα και την πτώση και εξασθένηση ιδεολογιών, όπως ο Κομμουνισμός και ο Σοσιαλισμός και την ανάδειξη της οικονομίας σε ανώτατη αξία (παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός), η ηθική προβληματική της εκκοσμηκόμενης πολιτικής εντάθηκε. Σύμφωνα με κάποιους επιστήμονες, ως ανακούφιση σε αυτή την προβληματική παρουσιάστηκε η θρησκεία, μέσω της «αναζωπύρωσής της (Resurgence of religion)», σε ατομικό επίπεδο.⁵⁹

⁵⁴ Hervieu-Léger Danièle, Willaime Jean- Paul, *Κοινωνικές Θεωρίες και Θρησκεία*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2005, σ. 29

⁵⁵ Γκρέι Τζον, *η Αλ Καίντα και η Νεωτερικότητα*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2003, σ.19.

⁵⁶ Gray John, *Enlightenment's Wake, Political and Culture at the close of the modern age*, Routledge Publishing, London and New York, 1995, σ. 183.

⁵⁷ Habermas Jurgen, *Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1993, σσ.34-35,45.

⁵⁸ Γκρέι Τζον, *ό.π.*, 2003, σ.19.

⁵⁹ Asad Talal, *Formations of the Secular – Christianity, Islam, Modernity*. California, Stanford University Press, 2003, σ. 1.

Η αντιμετώπιση της θρησκείας από μια ατομοκεντρική και όχι συλλογική σκοπιά, επέφερε το εξής παράδοξο: όσο οι άνθρωποι γίνονται, προσωπικά, περισσότερο θρησκευόμενοι, τόσο οι κοινωνίες τους γίνονται, συλλογικά, περισσότερο εκκοσμικευμένες.⁶⁰ Είναι χαρακτηριστικό ως προς αυτό ότι σήμερα περισσότεροι από οκτώ στους δέκα ανθρώπους ταυτίζονται με μια θρησκευτική ομάδα, αντιπροσωπεύοντας το 84% του παγκόσμιου πληθυσμού, σύμφωνα με τις απογραφές του 2010.⁶¹

Ως εκ τούτου, σήμερα η περιθωριοποίηση της θρησκείας φέρεται να έχει ανατραπεί, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Η θρησκεία, μετά από τη μακρά Βεστφαλιανή εξορία της, επανέρχεται δυναμικά στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής, ενδυναμώνοντας τη θέση της στην παγκόσμια πολιτική, ως μια άλλη πρόταση στην ευρύτερη κρίση του μεταμοντέρνου κράτους, το οποίο είχε δομηθεί σε μία κοσμική βάση.⁶²

1.3 Θρησκεία και Θεωρίες Διεθνών σχέσεων

1.3.1 «Αναγέννηση της θρησκείας»

Τα τελευταία χρόνια, δεδομένων των διεθνών πολιτικών εξελίξεων έχει αναπτυχθεί έντονα ο προβληματισμός για το κατά πόσο η θρησκεία σχετίζεται με την παγκόσμια πολιτική. Παράλληλα, έχει ξεκινήσει μια μεγάλη συζήτηση για τη θέση της στις διεθνείς σχέσεις και για το ρόλο της σε αυτές, σε άμεση σχέση και συνάφεια με την παγκόσμια ασφάλεια.

Σύμφωνα με το Jonathan Fox η θρησκεία επηρεάζει τη διεθνή πολιτική, μέσω των διαμορφωτών της πολιτικής του κάθε κράτους και των ψηφοφόρων τους, οι οποίοι έχουν συγκεκριμένα θρησκευτικά πιστεύω. Επίσης, η θρησκεία αποτελεί πηγή νομιμότητας, είτε για την υποστήριξη, είτε για την κριτική κυβερνητικών συμπεριφορών, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Και τέλος, αρκετά θρησκευτικά

⁶⁰ Haynes Jeff, *Religion in Global Politics*, ed. Longman, London and New York, 1998, σ. 12

⁶¹ Pew Research Center, “The Global Religious Landscape”, (18/12/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Απριλίου 2013), <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>

⁶² Hatzopoulos Pavlos and Petito Fabio, *Religion in International Relations- The return from exile*, Palgrave Macmillan, 2003, Nelsen Brent F., Guth James L., and Highsmith Brian, “Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe”, *Politics and Religion*, 2010: 1 - 26, Thomas Scott M., “Religions and Global Security”, *Quaderni di Relazioni Internazionali*, (12 Aprile 2010), Philpott Daniel, “Has the Study of Global Politics Found Religion?”, *Annual Review of Political Science*, 2009. 12:183–202.

ζητήματα, συμπεριλαμβανομένων των θρησκευτικών διαμαχών, εξελίσσονται, ενίοτε, σε διεθνή ζητήματα.⁶³

Σήμερα, όπως υποστηρίζει η Elizabeth Hurd Shakman, είναι σχεδόν αδύνατο να θεωρηθεί ότι η θρησκεία δεν σχετίζεται με τις διεθνείς εξελίξεις για τρεις λόγους. Πρώτον, οι Ηνωμένες Πολιτείες και τα άλλα ισχυρά κράτη δεν μπόρεσαν να επιβάλουν το όραμα τους για μια εκκοσμικευμένη δημοκρατία σε όλο τον κόσμο. Δεύτερον, επί προεδρίας George W. Bush, η εξωτερική πολιτική, η οποία ήταν επισήμως κοσμική, επηρεάστηκε αρκετά από κάποιου είδους χριστιανική αντίληψη. Τρίτον, υπήρξε μια αύξηση θρησκευτικών κινήσεων και οργανισμών με δι-εθνική διάσταση και επιρροή.⁶⁴ Με αυτόν τον τρόπο, κατά την ίδια, οι συγκεκριμένες εξελίξεις οδήγησαν πολλούς αναλυτές να μιλούν για την «αναζωπύρωση της θρησκείας» στις διεθνείς σχέσεις.

Το 2000, ο Scott Thomas ανέφερε ότι η «αναγέννηση της Θρησκείας» αποτελεί μέρος της ευρύτερης κρίσης του μοντερνισμού και της αποτυχίας του κοσμικού κράτους να προωθήσει τη δημοκρατία και την ανάπτυξη σε χώρες του Τρίτου Κόσμου. Παράλληλα, θεωρούσε ότι η συγκεκριμένη αναγέννηση, εν μέρει, οφείλονταν στην αναζήτηση της αυθεντικότητας και της ανάπτυξης στον Τρίτο Κόσμο, η οποία λειτουργούσε και ως ένα είδος «επανάστασης απέναντι στη Δύση».⁶⁵

Εν τούτοις, η κρίση που διέπει τη σύγχρονη κοινωνία, ως απόρροια της αδυναμίας του κοσμικού κράτους να αντιμετωπίσει παλαιά και καινούργια ζητήματα ηθικής, κοινωνικής και πολιτικής φύσης, οδήγησε σε μια εμφανέστερη ανάδειξη της θρησκείας, ως σημαντικού κοινωνικού και πολιτικού παράγοντα. Ωστόσο, σε μια εποχή όπου η θρησκεία σε πολλές εκκοσμικευμένες χώρες παρουσιάζει στοιχεία παρακμής, ο όρος «αναγέννηση της θρησκείας», είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί, ως μη δόκιμος.⁶⁶

Στο ίδιο ιδεολογικό πλαίσιο, ο Ronald Inglehart διατείνεται ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για μια παγκόσμια «αναζωπύρωση της θρησκείας», αλλά το ζήτημα της εξέλιξης της θρησκείας είναι εξαιρετικά πολύπλοκο, καθώς σήμερα ζουν περισσότεροι

⁶³ Fox Jonathan, "Religion as an Overlooked Element of International Relations", *International Studies Review*, vol 3, no 3, 2001, 53-73, σ.59. Βλ. επίσης Fox Jonathan, *A World Survey of Religion and the State*, Cambridge University Press, 2008.

⁶⁴ Hurd Shakman Elizabeth, *The Politics of Secularism in International Relations*, Princeton University Press, 2008, σ.134.

⁶⁵ Thomas Scott, "Taking Religious and Cultural Pluralism Seriously: The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Society", *Millennium - Journal of International Studies* 29, 2000, 815-841, σσ.816-817.

⁶⁶ Για μια κριτική απέναντι στον όρο «Global Resurgence of Religion» του Thomas Scott βλ., Fitzgerald Timothy, *Religion and Politics in International Relations-The Modern Myth*, Continuum International Publishing Group, 2011.

θρησκευόμενοι άνθρωποι, από ότι πριν από 25 χρόνια.⁶⁷ Ενώ, τα εκκοσμικευμένα κράτη συνδέονται με τη σημαντική πτώση των ποσοστών γονιμότητας, οι παραδοσιακές θρησκευτικές κοινωνίες έδιναν έμφαση στην απόκτηση απογόνων, φτάνοντας σήμερα στο σημείο να αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού.⁶⁸

Είναι χαρακτηριστικά, ως προς αυτό, τα στοιχεία της έρευνας του Pew Research Center, το 2012, για το παγκόσμιο θρησκευτικό «τοπίο». Τα ευρήματα της δηλώνουν ότι ανάμεσα στο 84% των θρησκευόμενων ανθρώπων, επί του παγκόσμιου πληθυσμού, το 32% είναι χριστιανοί, το 23% μουσουλμάνοι, το 15% ινδουιστές και το 7% βουδιστές και ακολουθούν και άλλα μικρότερα θρησκευόμενα.⁶⁹

Η συστηματική μετακίνηση πληθυσμού, μέσω μεταναστευτικών ροών, από τις αναπτυσσόμενες χώρες προς τις αναπτυγμένες χώρες συνέβαλε κατά κάποιο τρόπο και στη μεταστροφή των τελευταίων προς τη θρησκεία, όπως συνέβη και με την περίπτωση της Ευρώπης. Η μετανάστευση κατέστησε την Ευρώπη πιο πολυπολιτισμική και πιο θρησκευόμενη, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη δεύτερη και τρίτη γενιά μεταναστών, που ασπάζονται το Ισλάμ. Η έλευση στην Ευρώπη εκατομμυρίων μουσουλμάνων έδωσε μεγάλη ώθηση στη δημόσια συζήτηση γύρω από τη θρησκεία και το ρόλο της στην κοινωνία, επηρεάζοντας παράλληλα την ευρωπαϊκή πολιτική.⁷⁰

Εν μέσω αυτού του ιδεολογικού πλαισίου, μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, υπήρχε διάχυτη η αντίληψη ότι οι συγκρούσεις και οι πόλεμοι θα οφείλονται και σε μεγάλο βαθμό σε πολιτισμικά αίτια.⁷¹ Για το Samuel P. Huntington, ο οποίος συνέβαλε κατά πολύ στη διαμόρφωση αυτής της αντίληψης, «οι σημαντικότερες και οι πιο

⁶⁷ Inglehart Ronald, “Is There a Global Resurgence of Religion?”, *Pew Research Center*, (08/05/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Ιουνίου 2013), <http://www.pewforum.org/2006/05/08/is-there-a-global-resurgence-of-religion/>

⁶⁸ Βλ.ο.π.

⁶⁹ Pew Research Center, “The Global Religious Landscape”, (18/12/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Απριλίου 2013), <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>

⁷⁰ Micklethwait John, Wooldridge Adrian, *God is back: How the Global Rise of Faith is Changing the World*, Penguin, 2011.

⁷¹ Το καλοκαίρι του 1989 ο Φράνσις Φουκουγιάμα έγραψε για το περιοδικό *The National Interest* ένα άρθρο με τίτλο «Το τέλος της Ιστορίας;», στο οποίο υποστήριζε ότι βρισκόμαστε στο τέλος της ιστορίας καθαρής, δηλαδή της ιδεολογικής εξέλιξης της ανθρωπότητας και της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως τελικού σταδίου της ανθρώπινης μορφής διακυβέρνησης. Προέβλεπε στη παγκόσμια αρμονία, αφού το τείχος του Βερολίνου είχε πέσει, τα κομμουνιστικά καθεστώτα είχαν καταρρεύσει, και ο ψυχρός πόλεμος είχε τελειώσει. Πίστευε ότι κάποιες συγκρούσεις μπορεί να γίνουν σε μέρη του τρίτου κόσμου, αλλά όσον αφορά σε μια παγκόσμια σύγκρουση ήταν αρνητικός. βλ. Francis Fukuyama “the End of History?”, *The National Interest*, (Summer 1989), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Νοεμβρίου 2013), <http://www.kropfpolisci.com/exceptionalism.fukuyama.pdf> Ως απάντηση σε αυτή τη θεωρία, που το 1992 εκδόθηκε σε βιβλίο με τον ομώνυμο τίτλο «Το τέλος της Ιστορίας», ο Χάντινγκτον γράφει το 1993, στο περιοδικό *Foreign Affairs*, ένα άρθρο με τον τίτλο «Η σύγκρουση των πολιτισμών;», το οποίο αποτέλεσε αφετηρία για τη συγγραφή του βιβλίου του το 1996: *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*.

επικίνδυνες συγκρούσεις θα είναι μεταξύ λαών που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτιστικές οντότητες, καθώς η βία μεταξύ κρατών και ομάδων από διαφορετικούς πολιτισμούς έχει τη δυνατότητα να κλιμακωθεί. Αυτό μπορεί να συμβεί, γιατί άλλα κράτη και ομάδες από αυτούς τους πολιτισμούς συγκεντρώνονται για να υποστηρίξουν τις συγγενικές τους χώρες». ⁷² Σύμφωνα με τον ίδιο, το κεντρικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό των επτά ή οκτώ μεγάλων πολιτισμών του μεταψυχροπολεμικού κόσμου είναι η θρησκεία. ⁷³

Πάρα την έντονη κριτική που δέχθηκε η θεωρία της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών», του Σάμιουελ Χάντινγκτον με την έμφασή της στη θρησκεία, ως το κατεξοχήν προσδιοριστικό στοιχείο πολιτισμών και ως αιτία συγκρούσεων, ουσιαστικά, ανακινήθηκε και ο παγκόσμιος δημόσιος διάλογος, γύρω από τη σχέση της θρησκείας και της διεθνούς πολιτικής. ⁷⁴

Για πολλά χρόνια ο ρόλος της θρησκείας στην πολιτική ήταν απών από τις θεωρητικές και συστηματικές σπουδές. Σταδιακά, αυτό άρχισε να αλλάζει τη δεκαετία του 1990, όταν η αντιπαράθεση ανάμεσα στη θρησκευτική και την κοσμική διάσταση της πολιτικής σφαίρας άρχισε να γίνεται εντονότερη με αποκορύφωση την 11^η Σεπτεμβρίου, όπου πλέον υπήρχε και ένας σαφής προσανατολισμός προς τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. ⁷⁵ Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα τελευταία χρόνια αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες άρχισαν να λαμβάνουν υπόψη θρησκευτικά ζητήματα και εν γένει τη θρησκεία, με εξαίρεση την Αγγλική Σχολή, ιδίως το Martin Wight, η οποία το είχε κάνει νωρίτερα (Martin Wight, Hedley Bull, Herbert Butterfield, C. A. W. Manning, R.J. Vincent, Adam Watson ανάμεσα σε άλλους). ⁷⁶

1.3.2 Αγγλική Σχολή

Ο Scott Thomas αναφέρει ότι η Αγγλική Σχολή, κυρίως ο ένας εκ των ιδρυτών της Martin Wight, ενδιαφερόταν από την αρχή για τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τη φύση

⁷² Χάντινγκτον Π. Σάμιουελ, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, εκδ. Terzo Books, 1998, σ.26.

⁷³ Βλ.ο.π.,σ.28,50

⁷⁴ Fox Jonathan, *Religion, civilization, and civil war: 1945 through the new millennium*, Lexington Books, 2004, σ.17 και Philpott Daniel, “Has the Study of Global Politics Found Religion?”, *Annual Review of Political Science*, 12, 2009, 183–202, σ. 185.

⁷⁵ Sandal Nukhet A., “The Clash of Public Theologies?: Rethinking the Concept of Religion in Global Politics”, *Alternatives: Global, Local, Political*, 37 (1): 2012,66-83, σ.67.

⁷⁶ Βλ.ο.π.σ.66.

της διεθνούς κοινωνίας.⁷⁷ Αυτό προέκυψε μετά την αποαποικιοποίηση και την επακόλουθη «επανάσταση» απέναντι στη Δύση που επισήμανε την ένταση ανάμεσα σε δυτικές αξίες και μη, στη διεθνή κοινωνία.⁷⁸

Από τις σημαντικότερες παραδοχές της Αγγλικής Σχολής είναι και ότι τα κυρίαρχα κράτη, που είναι οι πρωταρχικοί δρώντες στη διεθνή κοινωνία, σχηματίζουν μια άναρχη κοινωνία, με χαρακτηριστικό την απουσία μιας κεντρικής κυβέρνησης κοινής για όλα τα κράτη και υπεράνω των κρατών προς την οποία υποτάσσονται.⁷⁹ Το Διεθνές Σύστημα σχηματίζεται, όταν δυο ή περισσότερα κράτη έχουν επαρκή επαφή μεταξύ τους και σημαντικό αντίκτυπο στις αποφάσεις και του ενός και του άλλου.⁸⁰ Ο Bull προχώρησε στη διάκριση του Διεθνούς Συστήματος και της Διεθνούς Κοινωνίας, υποστηρίζοντας ότι κυρίαρχα κράτη ως μέλη του συστήματος μπορεί να σχηματίζουν μια διεθνή κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα κοινό σύστημα αξιών και κανόνων στις μεταξύ τους σχέσεις.⁸¹ Ενώ, σύμφωνα με το Martin Wight, όσο μεγαλύτερη είναι η πολιτιστική ενότητα σε ένα σύστημα κρατών, τόσο διαχωρίζεται από τον υπόλοιπο περιβάλλοντα κόσμο.⁸²

Σύμφωνα με τον Tim Dunne η θρησκεία και η πολιτική ήταν στενά συνδεδεμένη στη σκέψη του Wight, καθώς θεωρούσε ότι ο τελευταίος ενστερνιζόταν την αντίληψη, επηρεασμένος από τη θεολογία του Αγ. Αυγουστίνου, ότι η «Πόλη του Θεού» και η «Πόλη του Ανθρώπου» βρίσκονταν σε διαρκή αλληλεπίδραση σε αυτόν τον κόσμο.⁸³ Την ίδια άποψη είχε και ο Scott Thomas, ο οποίος θεωρούσε ότι ο Wight λάμβανε σοβαρά υπόψη τις θρησκευτικές ιδέες και τον αντίκτυπο τους στην εξέλιξη των διπλωματικών πρακτικών των κρατικών συστημάτων. Γι' αυτόν το λόγο, συνεχίζει ο

⁷⁷ Βλ. Thomas Scott, (2000), σ.824. Ο όρος Αγγλική Σχολή προήλθε από ένα μη φιλικό διακείμενο προς αυτήν άρθρο, το 1981, του Jones: Jones Roy E., "The English School of International Relations: A Case for Closure" *Review of International Studies*, Vol. 7, No. 1 (Jan., 1981), 1-13.

⁷⁸ Βλ. Thomas Scott, (2000), σ.824.

⁷⁹ Burchill Scott, Linklater Andrew, Devetak Richard, Donnelly Jack, Paterson Matthew, Reus-Smit Christian and True Jacqui, *Theories of International Relations*, (Third edition), Palgrave Macmillan 2005, σ.84 και Devlen Balkan, James Patrick and Özdamar Özgür, "The English School, International Relations, and Progress", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 2 (Jun., 2005), 171-197, σ.179 και Dunne Tim, *Inventing International Society A History of the English School*, Macmillan Press LTD, 1998, σ.1-16.

⁸⁰ Bull Hedley, *The Anarchical Society A Study of Order in World Politics* (Third Edition 2002), Palgrave 1977, σ.9.

⁸¹ Βλ. ο.π.σ, 13.

⁸² Wight Martin, *Systems of states*, Leicester University press in association with the London school of economics and political science, 1977, σ.34.

⁸³ Βλ. Dunne Tim, 1998, σ.53-54, Βλ. Epp Roger, "The "Augustinian moment" in international politics: Niebuhr, Butterfield, Wight and the reclaiming of a tradition", *International politics research occasional paper* 10 (Aberystwyth: Department of International Politics, University of Aberystwyth, 1991) και Wight Martin, "The Church, Russia and the West", *The Ecumenical Review*, Volume 1, Issue 1 (Autumn 1948), 25-45, σ.33-34.

Scott Thomas, μελέτησε και την ιδέα του Ιερού Πολέμου ανάμεσα στις πολιτικές κοινότητες.⁸⁴

Για το Martin Wight ο κοινός πολιτισμός και η κουλτούρα ανάμεσα στα μέλη που απαρτίζουν ένα σύστημα κρατών έχει μεγάλη σημασία, ως ενοποιητικό στοιχείο. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από την ύπαρξη, στο παρελθόν, τριών συστημάτων κρατών με έναν κοινό πολιτισμό το καθένα: το ελληνικό, το δυτικό και το κινέζικο. Ενώ, παράλληλα με αυτό το σύστημα κρατών υπήρχαν και δευτερογενή συστήματα κρατών, τα οποία δεν χαρακτηρίζονταν, τόσο από μια πολιτιστική ομοιογένεια, όσο από έναν πολιτισμικό πλουραλισμό, όπως αυτά της Εποχής της Αρμάνας, το 15 αιώνα π. Χ. και του Μεσαιωνικού Μεσογειακού κόσμου.⁸⁵

Αυτά τα συστήματα κρατών, τα πρωταρχικά, έπρεπε να υπερασπίσουν τους εαυτούς τους από τις εξωτερικές πιέσεις που δέχονταν, ως εκ τούτου αναδείχθηκε και ο προσδιορισμός «βάρβαροι» για αυτούς που δεν άνηκαν στα συγκεκριμένα συστήματα, αλλά και η ιδέα του Ιερού Πολέμου. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο Ιερός Πόλεμος προϋπόθετε ότι οι αληθινοί πιστοί είναι στον ορθό δρόμο, ενώ οι άπιστοι έπρεπε να εκδιωχθούν.⁸⁶

Η ενασχόλησή του με την έννοια του Ιερού Πολέμου προέκυπτε από την ενασχόλησή του με την ετερότητα στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή αυτών που ήταν έξω από ένα συγκεκριμένο διεθνές σύστημα.⁸⁷ Σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο έθεσε και τα ερωτήματα, αναφορικά με την υιοθέτηση ή όχι, του Ιερού Πολέμου από όλα τα συστήματα κρατών στις εξωτερικές του σχέσεις ή με τη θέαση του ως προϊόντος μόνο της ιουδαϊκής, χριστιανικής και ισλαμικής παράδοσης, χωρίς όμως να μπορέσει να δώσει ξεκάθαρες απαντήσεις.⁸⁸

Σύμφωνα με το Wight, κατά την αρχαία ελληνική σκέψη οι Έλληνες και οι Βάρβαροι ήταν σε ένα μόνιμο καθεστώς πολέμου, ενώ από την άλλη πλευρά στο Βυζάντιο, του οποίου ο κατεξοχόν λόγος ύπαρξής του ήταν η διάδοση του Χριστιανισμού, η αντιμετώπιση του απέναντι στον πόλεμο ήταν μετριοπαθής. «Κατά τη

⁸⁴ Thomas Scott, "Faith, History and Martin Wight: The Role of Religion in the Historical Sociology of the English School of International Relations", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 77, No. 4 (Oct., 2001), pp. 905-929, σ.925.

⁸⁵ Βλ. Wight Martin, 1977, σσ33-34.

⁸⁶ Βλ. *ό.π.*, σ.34.

⁸⁷ Βλ. Thomas Scott, 2001, σ.925.

⁸⁸ Βλ. Wight Martin, 1977, σ.35.

ρεαλιστική άποψη της Ανατολικής Ρώμης οι σταυροφορίες ήταν σε μεγάλο βαθμό ακατανόητες».⁸⁹

Όσον αφορά στο δεύτερο ερώτημα ο Wight αναφέρει ότι το Jihad ήκμασε κατά την περίοδο του Χαλιφάτου, που ήταν μια παγκόσμια αυτοκρατορία και κατά την παρακμή της ένα ηγεμονικό σύστημα κρατών. Αντίστοιχα, οι σταυροφορίες ήκμασαν στη μεσαιωνική Δύση, η οποία αποτελούσε ένα εμβρυικό σύστημα κρατών. Με αυτόν τον τρόπο, ενώ από τα παραπάνω θα ήταν εφικτό να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο Ιερός Πόλεμος χάνει τη δύναμή του, όσο τα συστήματα κρατών της σύγχρονης Ευρώπης ωριμάζουν, ωστόσο, αυτό σύμφωνα με το Wight δεν μπορεί να ισχύσει, λόγω της συνεχούς εξάπλωσης του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών εις βάρος των βαρβάρων και γηγενών του κόσμου. Γεγονός, που διακρίνεται, ανάμεσα σε άλλα, από το γνωμικό του 17^{ου} αιώνα, ότι «ο μόνος καλός Ινδιάνος είναι ο νεκρός Ινδιάνος» ή από την κατάκτηση της Αλγερίας από τη Γαλλία.⁹⁰

Στο βιβλίο του *Πολιτική Δυνάμεων*, ο Wight διέκρινε τρία είδη πολέμου, βάσει τριών βασικών κινήτρων: τους πολέμους κέρδους, τους πολέμους φόβου και τους δογματικούς πολέμους.⁹¹ «Ο δογματικός πόλεμος, σύμφωνα με το Wight σημαίνει ιεραποστολικός πόλεμος, ή σταυροφορία, πόλεμος για τη διεκδίκηση αρχών και την προώθηση ενός σκοπού. Μάλιστα, τα τελευταία 200 χρόνια η εκπληκτική ανάπτυξη του πολέμου έγκειται στον τρόπο, με τον οποίο έχει αποτελέσει το όργανο δογματικών πεποιθήσεων».⁹²

Παράλληλα με την έννοια του Ιερού Πολέμου ο Wight χρησιμοποίησε την ελληνική λέξη «στάσις» για να περιγράψει την κατάσταση σύγκρουσης, στην οποία βρισκόταν η διεθνής κοινωνία από το τέλος του 18^{ου} αιώνα και έκτοτε. «Η στάσις (περισσότερο προσδιοριστική, σαν έννοια για τη σύγκρουση στο εσωτερικό των κοινωνιών) εμφανίζεται στη διεθνή κοινωνία- διεθνής στάσις, όταν σε αρκετά κράτη, ομάδες ανθρώπων υιοθετούν δεσμούς πίστεως που τους φέρνουν πλησιέστερα σε ομάδες ανθρώπων άλλων κρατών από ότι στους ίδιους τους συμπατριώτες τους».⁹³ Σύμφωνα με το Wight και ο εθνικισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ως «ένα από τα πιο διασπαστικά διεθνή δόγματα», ιδίως εάν έχει αποκτήσει εδαφικό πάτημα, που του

⁸⁹ Βλ. ό.π.

⁹⁰ Βλ. ο.π.

⁹¹ Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, εκδ. Ειρήνη, Αθήνα, 1994, σ.131.

⁹² Βλ. ο.π., σ.132.

⁹³ Βλ. ο.π.

επιτρέπει τότε να γίνει ένοπλο δόγμα και το κράτος, στο οποίο έχει ενθρονιστεί, αποκτά μια παραδειγματική διάσταση στο εξωτερικό, γενόμενο ένα είδος ασύλου και ένα είδος σωτήρα, (όπως π.χ. ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός).⁹⁴

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί σύντομα, καθώς θα αναπτυχθεί στη συνέχεια,⁹⁵ ότι η συγκεκριμένη συλλογιστική, αναφορικά με τη «στάση» στο εσωτερικό μιας κοινωνίας θα μπορούσε να έχει άμεση σχέση και συνάφεια με τη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία. Ειδικότερα, όσον αφορά και το αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας, τη σχέση, δηλαδή, των μουσουλμάνων μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες υποδοχής τους, μεταξύ τους, αναπτύσσοντας συνεκτικούς δεσμούς, ανεξάρτητα από τον τόπο καταγωγής τους, αλλά με βάση την κοινή τους πίστη, διαμορφώνοντας κατά κάποιο τρόπο μια φαντασική, υπέρ-εθνική κοινότητα πιστών (Ummah). Αυτομάτως, οι συγκεκριμένοι δι-εθνικοί δεσμοί μεταξύ των μουσουλμάνων μεταναστών σε μια ευρωπαϊκή χώρα με μουσουλμάνους, οπουδήποτε αλλού, που ανήκουν στην ίδια θρησκευτική κίνηση, είναι δυνατόν να αποτελέσει τροχοπέδη στην ενταξιακή τους διαδικασία και στην ανάπτυξη των σχέσεων με τους γηγενείς κατοίκους της κοινωνίας υποδοχής τους, δημιουργώντας κατά κάποιο τρόπο ένα είδος σύγκρουσης στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Ο Wight υποστήριζε ότι, ανεξαρτήτως του είδους του κάθε πολέμου, «ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος, αλλά συγκεκριμένοι πόλεμοι μπορούν να αποφευχθούν. Αυτό σημαίνει ότι ζούμε μαζί με δίχως τέλος αβεβαιότητες και κρίσεις».⁹⁶ Σύμφωνα με το Hedley Bull, στην εισαγωγή του στο βιβλίο του Wight, *Συστήματα Κρατών*, η άποψη του Wight για τις Διεθνείς Σχέσεις έχει ως κεντρικό της χαρακτηριστικό τον πεσιμισμό του, ο οποίος πηγάζει από τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.⁹⁷ Έτσι, για το Wight ο πόλεμος πρέπει να αναγνωρίζεται ως μια πράξη της δικαιοσύνης του Θεού και όταν αποφεύγεται ως πράξη ελέους του Θεού.⁹⁸ Άλλωστε, κατά τον ίδιο «είμαστε άθλιοι αμαρτωλοί που ζούμε υπό την κρίση, με ένα φορτίο αμαρτίας προς εξιλέωση».⁹⁹

Παρόλο που η θρησκεία και η πολιτική ήταν στενά συνδεδεμένες στο έργο του Wight, σύμφωνα με τον Dunne, ο ίδιος αντιμετώπιζε μια δυσκολία στο να ερμηνεύσει τη φύση της σχέσης τους, κυρίως, λόγω της σύγχυσης που επικρατούσε ανάμεσα στο ιερό και

⁹⁴ Βλ. ο.π.

⁹⁵ Βλ. κεφάλαιο 2ο, ενότητα 2.3 *Κοινωνική ασφάλεια και Ισλάμ (απειλή-δράση-επιπτώσεις)*, σσ.129-142.

⁹⁶ Βλ. ο.π.σ, 134.

⁹⁷ Βλ. Βλ. Wight Martin, 1977, σ.11

⁹⁸ Βλ.ό.π., σ.13.

⁹⁹ Βλ. Wight Martin, 1948, σ.36.

στο κοσμικό στο έργο του.¹⁰⁰ Εν τούτοις, έκανε εμφανή τη θέλησή του για μια διεξοδικότερη ενασχόληση με τα θρησκευτικά δόγματα, τους πολιτισμούς και τις κουλτούρες στις διεθνείς σχέσεις, χωρίς όμως αυτό να γίνει πράξη από το μετέπειτα ερευνητικό πρόγραμμα της Αγγλικής Σχολής.¹⁰¹ Ο ρόλος της θρησκείας και τα ζητήματα σχετικά με τον πόλεμο και τη θρησκεία, αλλά και τη δημιουργία θρησκευτικών παραδόσεων στις διεθνείς σχέσεις περιθωριοποιήθηκαν στο έργο των μετέπειτα ερευνητών της Αγγλικής Σχολής.¹⁰²

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1950 και 1960, ο ακαδημαϊκός λόγος των διεθνών σχέσεων έγινε πιο κοσμικός, απομακρύνοντας τη θρησκευτική επιχειρηματολογία από την ακαδημαϊκή επικρατούσα τάση. Αυτό συνεχίστηκε και κατά τη δεκαετία του 1970, κατά την οποία τα θέματα σχετικά με την ταυτότητα αντιμετωπίζονταν, κυρίως ως στοιχεία των ερμηνευτικών παραδόσεων, ιδίως κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Μέχρι τη δεκαετία του 1980, το ζήτημα της θρησκείας είχε πλέον σταθερά συνδεθεί με την ιδιωτική σφαίρα.¹⁰³

Εν γένει, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κατά τον 20^ο αιώνα η θρησκεία είχε παραμεληθεί, καθώς συνδέονταν με παραδοσιακές όψεις της κοινωνίας, οι οποίες έδωσαν γρήγορα τη θέση τους στην εκκοσμίκευση.¹⁰⁴ Συνεπώς, η εκκοσμίκευση ευνόησε τη σύνδεση με τις κοσμικές αρχές και αξίες, περιθωριοποιώντας εναλλακτικές μορφές κοινωνικής ομαδοποίησης, αντιμετωπίζοντάς τες ως απειλή ενάντια στην κυρίαρχη μονάδα, δηλαδή το κράτος.¹⁰⁵

Ωστόσο, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου διάφορα ζητήματα αναδείχθηκαν στην παγκόσμια πολιτική, όπως η διάσπαση του πολυεθνικού κράτους (Πρώην ΕΣΣΔ, Γιουγκοσλαβία), ο εμφύλιος πόλεμος, ο εκδημοκρατισμός, οι εθνικές μειονότητες, η μαζική μετανάστευση και προσφυγικά προβλήματα, ζητήματα περιβάλλοντος και πολλά άλλα. Γεγονός, που συνέβαλε στην αναθεώρηση των θεωρητικών προσεγγίσεων στον τομέα των διεθνών σχέσεων.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Βλ. Dunne Tim, 1998, σ.53.

¹⁰¹ Sandal Nukhet A. and James Patrick, "Religion and International Relations theory: Towards a mutual understanding", *European Journal of International Relations*, 17(1) 3–25, 2010, σ.4

¹⁰² Βλ.ό.π. και Βλ. Thomas Scott, 2001, σσ.906,926.

¹⁰³ Jones Charles A., "Christian Realism and the Foundations of the English School", *International Relations*, 17: 371, 2003 και Sandal Nukhet A. and James Patrick, "Religion and International Relations theory: Towards a mutual understanding", *European Journal of International Relations*, 17(1) 2010, 3–25, σ.4.

¹⁰⁴ Βλ. Jones 2003, σ. 383.

¹⁰⁵ Βλ. Sandal and James, 2010, σ.5.

¹⁰⁶ Sørensen Georg, "IR theory after the Cold War", *Review of International Studies / Volume 24 / Issue 05 / December 1998*, σσ.83 – 100.

Σύμφωνα με τον Sørensen Georg, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επήλθαν επίσης και νέες πιθανές πολιτιστικές και ιδεολογικές προκλήσεις για τη μοντέρνα, φιλελεύθερη κοινωνία. Για την κατανόηση των οποίων, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως σημείο εκκίνησης η Αγγλική Σχολή και η έννοια της για τη διεθνή κοινωνία, ως μια κοινωνία κυρίαρχων κρατών με κοινούς θεσμούς, κανόνες και νόρμες. Κατά το Georg Sørensen, στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα υπήρχε μεγαλύτερη συναίνεση σχετικά με τις φιλελεύθερες αξίες, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υπήρχε, επίσης, μεγαλύτερη ετοιμότητα για μια από κοινού δράση, όταν βασικές αξίες της διεθνούς κοινωνίας παραβιάζονταν.¹⁰⁷

Μέσα σε αυτό το μεταθεωρητικό πλαίσιο που προέκυψε από το τέλος του Ψυχρού πολέμου, ανάμεσα στα βασικά ζητήματα των διεθνών σχέσεων, όπως ο πόλεμος και η ειρήνη, η ευημερία και η ανέχεια, η σύγκρουση και η συνεργασία, προστέθηκαν και θέματα βασισμένα σε άλλες ταυτότητες, όπως το φύλο και ο πολιτισμός. Έτσι, έγινε εμφανέστερο το άνοιγμα του τομέα των διεθνών σχέσεων στους χώρους των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών.¹⁰⁸

Το άνοιγμα του τομέα των διεθνών σχέσεων και σε άλλους τομείς θα μπορούσε να ερμηνευθεί κατά κάποιο τρόπο και από την ιστορικό- κοινωνική προσέγγιση του συστήματος των κρατών του Wight, η οποία σήμερα έχει μεγάλη σημασία, ιδίως σε σύγκριση με το τωρινό διεθνές σύστημα και τη σχέση του με την κρατική κυριαρχία, τις στρατιωτικές επεμβάσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον πολιτισμό.¹⁰⁹ Στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, όπου η ανάγκη κατανόησης των διαφορετικών και ενίοτε αντικρουόμενων, πολιτισμικών, κοσμοαντιλήψεων, είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ άλλοτε, ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η μελέτη της Αγγλικής Σχολής στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων έχει επανέλθει δυναμικά στο προσκήνιο.¹¹⁰

Σύμφωνα με αρκετούς πολιτικούς επιστήμονες, όπως ο Barry Buzan η προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων απέκτησε τα τελευταία χρόνια μεγαλύτερη προσοχή, λόγω της ανόδου του Κονστρουκτιβισμού στον τομέα των

¹⁰⁷ Βλ.ο.π., σσ.99-100.

¹⁰⁸ Βλ.ο.π., σ.100.

¹⁰⁹ Linklater Andrew, "The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of States-Systems", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 78, No. 2, (Apr., 2002), σσ. 319-338 και Linklater Andrew and Suganami Hidemi, *The English School of International Relations A Contemporary Reassessment*, Cambridge University Press, 2006, σ.2.

¹¹⁰ Για μια σύγχρονη και λεπτομερή αναφορά στη βιβλιογραφία της Αγγλικής Σχολής βλ. Barry Buzan, *The English School: a Bibliography*, ES Bibliog. Version 7, August 2010, *Politics and International Studies –University of Leeds*, (ημερομηνία πρόσβασης 7, Νοεμβρίου 2013), <http://bit.ly/1nlinua>

Διεθνών Σχέσεων.¹¹¹ Κατά τον Alex Bellamy, η πεποίθηση ότι τα κράτη σχηματίζουν μια διεθνή κοινωνία, διαμορφωμένη από ιδέες, αξίες, ταυτότητες και νόρμες, οι οποίες είναι σε μεγάλο ή μικρό βαθμό κοινές σε όλους, αποτελεί ένα από τα κοινά χαρακτηριστικά της Αγγλικής Σχολής με τον Κονστρουκτιβισμό.¹¹²

Οι κονστρουκτιβιστές, κατά τον Reus-Smit Christian, αντιλαμβάνονται τις Διεθνείς Σχέσεις ως βαθιά κοινωνικές, ως ένα πλαίσιο δράσης, όπου οι ταυτότητες και τα ενδιαφέροντα των κρατών έχουν δομηθεί από διυποκειμενικούς κανόνες, νόρμες και θεσμούς. Συνεπώς, η έμφαση της Αγγλικής Σχολής στις κοινωνικές παραμέτρους της διεθνούς ζωής, αποτέλεσε σημείο ταύτισης για το ερευνητικό της πεδίο με τους κονστρουκτιβιστές.¹¹³

Με την έλευση του Κονστρουκτιβισμού και τη στροφή προς την κοινωνιολογική, αλλά και ιστορική διάσταση στις Διεθνείς Σχέσεις, που επήλθε, η έννοια της διεθνούς κοινωνίας, που αποτελεί κεντρικό σημείο μελέτης στην Αγγλική Σχολή, επανήλθε στο προσκήνιο.¹¹⁴ Βασικό σημείο στη μελέτη και κατανόηση της διεθνούς κοινωνίας, σύμφωνα με την Αγγλική Σχολή, αποτελούσε η τριμερής ταξινόμηση των παραδόσεων των Διεθνών Σχέσεων, στην οποία προχώρησαν πρώτος ο Wight και αργότερα ο Bull, καθώς και η πλουραλιστική, θεωρητική της προσέγγιση.¹¹⁵

Σύμφωνα με τον Wight τα τρία μεγάλα ρεύματα των παραδόσεων των Διεθνών Σχέσεων συνίσταντο στους Ρεαλιστές ή αλλιώς Μακιαβελικούς, στους Ρασιοναλιστές ή αλλιώς Γκροτιανούς και στους Επαναστατικούς ή αλλιώς Καντιανούς.¹¹⁶

Οι Ρεαλιστές αντιλαμβάνονταν την ιστορία των Διεθνών Σχέσεων ως μια ιστορία πολέμου, καθώς η σύγκρουση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι στις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Ο Hobbes έκανε τον συσχετισμό, από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, ανάμεσα στη κοινωνία και στη φύση, ορίζοντας το Δίκαιο των εθνών, ως φυσικό δίκαιο

¹¹¹ Devlen Balkan, James Patrick and Özdamar Özgür, “The English School, International Relations, and Progress”, *International Studies Review*, Vol. 7, No. 2, Jun., 2005, σσ. 171-197, σσ. 171-172 και Reus-Smit, C., ‘Imagining Society: Constructivism and the English School’, *British Journal of Politics and International Relations*, 4(3), 2002, σσ.487-509.

¹¹² Bellamy Alex J., *International Society and its Critics*, Oxford Scholarship Online, 2005, σ.2

¹¹³ Reus-Smit Christian, “Imagining society: constructivism and the English School”, *British Journal of Politics and International Relations*, vol4, no3, 2002, σσ.487-509, σ.488.

¹¹⁴ Βλ.ό.π., σ.8 και για τον Κονστρουκτιβισμό βλ. Wendt Alexander, *Social theory of international politics*, Cambridge University Press 1999.

¹¹⁵ Buzan Barry, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, 2004, σ.6 και Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία, Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 1998.

¹¹⁶ Βλ. ό.π., Wight Martin, 1998.

εφαρμοσμένο στα κράτη.¹¹⁷ Κατά τη χομπεσιανή παράδοση η ειρήνη είναι το ενδιάμεσο διάστημα ανάμεσα στους πολέμους, που αποτελούν τη φυσική κατάσταση των κρατών. Το κράτος επιδιώκει ελεύθερα τους στόχους του, χωρίς να υπόκειται σε ηθικούς φραγμούς και περιορισμούς. Ο μόνος κανόνας, στον οποίο υπόκειται, είναι αυτός της σκοπιμότητας, όσον αφορά στη τήρηση ή όχι συμφωνιών, τις οποίες είναι ελεύθερο να αθετήσει, αν κρίνει ότι δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα του.¹¹⁸

Μετά την απόρριψη της ιδεαλιστικής οπτικής των διεθνών σχέσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1930, με την άνοδο του Φασισμού, το ξέσπασμα του δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και την κλιμάκωση του Ψυχρού Πολέμου, ενισχύθηκε η ανάπτυξη της θεωρίας που έδινε έμφαση στη συγκρουσιακή διάσταση των Διεθνών Σχέσεων (G. Kennan, K. W. Thompson, A. Wolfers , E. H. Carr, Henry Kissinger κ.α.).¹¹⁹

Με τον κατακερματισμό που υπέστη η διεθνής κοινωνία και με την έλλειψη μιας ικανής εξουσίας να επιβάλει στα μέλη του διεθνούς συστήματος μια δεσμευτική τάξη, κατέστη σαφές ότι οι συμπεριφοριστικοί κανόνες του κράτους υπαγορεύονται από την αναζήτηση του εθνικού συμφέροντος, όπως αυτό εκφράζεται με όρους ισχύος. Η ρεαλιστική θεωρία των Διεθνών Σχέσεων περιθωριοποιήθηκε στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, με την εμφάνιση της ρασιοναλιστικής θεωρίας και επανήλθε στο προσκήνιο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και λόγω του νέου ψυχρού πολέμου, με τον τίτλο του νεορεαλισμού με κυριότερους εκπρόσωπους τον K. N. Waltz, τον Stephen Walt, τον Robert Gilpin, κ.α.

Οι νεορεαλιστές, έχοντας ως αφετηρία τα τρία θεωρητικά ρεύματα, βάσει των οποίων ταξινομεί ο Wight τις Διεθνείς Σχέσεις υποστηρίζουν ότι, παρά τις αλλαγές που έχουν υποστεί τα κράτη τα τελευταία χρόνια, κυρίως, λόγω της τεχνολογίας, υφίστανται ορισμένα στοιχεία μονιμότητας που αφορούν στη φύση εκείνου του νέου διπολικού διεθνούς συστήματος και στην προστασία των συμφερόντων των κρατών, εν ανάγκη και με τη βία. Ο πιο ουσιαστικός στόχος στην ιστορία ενός κράτους είναι η επιβίωση. Προκειμένου λοιπόν, να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους είναι ικανά για οτιδήποτε. Συνεπώς, ιδίως οι μεγάλες οντότητες, των οποίων η συμπεριφορά τους δεν είναι δομικά καθορισμένη, όπως συμβαίνει στις μικρές, μπορούν να συνεχίζουν να συνεργάζονται

¹¹⁰ Βλ., ό.π., Wight Martin, (1998) σσ. 37-46.

¹¹⁸ Βλ., ό.π.

¹¹⁹ Hedley Bull, "Martin Wight and the theory of international relations", *the second Martin Wight Memorial lecture*, London School of Economics, 1976.

μεταξύ τους, χωρίς να πάψουν όμως να επιδιώκουν την ισχυροποίηση τους και τη διατήρηση της κυριαρχίας τους με πιθανές συγκρουσιακές συνέπειες.¹²⁰

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να ειπωθεί ότι σύμφωνα με τον Kenneth Waltz για να είναι ένα κράτος κυρίαρχο θα πρέπει να αποφασίζει μόνο του για το πώς θα αντιμετωπίζει τα εσωτερικά και εξωτερικά του προβλήματα, έχοντας ως απώτερο στόχο την επιβίωσή του.¹²¹ Η διατήρηση λοιπόν της ασφάλειας και της επιβίωσης ενός κράτους, για την εξασφάλιση των οποίων το κράτος αξίζει να μάχεται, αποτελούν τις βασικές κανονιστικές αξίες που διαπνέουν το νεορεαλισμό.¹²²

Έχοντας ως αφετηρία τη συγκεκριμένη συλλογιστική των νεορεαλιστών ο Barry Posen υποστήριζε ότι τα ζητήματα ασφάλειας μέσα σε ένα κράτος είναι ανάλογα με τα ζητήματα και διλήματα ασφάλειας ανάμεσα στα κράτη και η κατάρρευση των πολυεθνικών κρατών είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μια αναδυόμενη αναρχία. Η αναρχία αυτή, σύμφωνα με τον Barry Posen, μπορεί να ωθήσει διαφορετικές ομάδες μέσα στο κράτος να εξασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια, εφόσον νιώθουν ότι απειλούνται. Η κοινή ταυτότητα μιας ομάδας βοηθάει τα επί μέρους μέλη της να συνεργαστούν για να επιτύχουν το σκοπό τους, ανεξάρτητα από το αν αναφέρεται σε εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές ή πολιτιστικές ταυτότητες.¹²³

Στην επόμενη ενότητα θα επιχειρηθεί να αναλυθεί γενικότερα το ζήτημα της φύσης και της έννοιας της ασφάλειας, ως ενός αποτελέσματος μιας συγκεκριμένης κοινωνικής διαδικασίας και ειδικότερα η ανάδειξη της μετανάστευσης και της θρησκείας και συγκεκριμένα του Ισλάμ ως ζητημάτων ασφάλειας στα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη.

Όσον αφορά, πάλι, στα τρία μεγάλα ρεύματα των παραδόσεων των Διεθνών Σχέσεων οι Επαναστατικοί από την άλλη, σύμφωνα με το Wight, πιστεύουν ότι διαφορετικές ομάδες ανθρώπων που ζουν σε διαφορετικά κράτη είναι δυνατόν να ενώνονται από ιδέες, ιδεολογίες, ή παρόμοια ενδιαφέροντα. Αντιλαμβάνονται τη διεθνή κοινωνία, ως μια μεγάλη κοινωνία, υπέρ-κράτος, της οποίας οι πολίτες είναι τα μεμονωμένα κράτη.¹²⁴

¹²⁰ Allison Graham, Zelikow Philip, *Essence of decision explaining the Cuban missile crisis*, Addison-Wesley educational publishers Inc., USA, 1999, σσ.30-33.

¹²¹ Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill. 1979, σσ.92,96.

¹²² Jackson Robert H., Sørensen Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, 2007, σ.78.

¹²³ Posen Barry R., "The security dilemma and ethnic conflict" *Survival: Global Politics and Strategy*, Volume 35, Issue 1, 1993.

¹²⁴ Βλ. Devlen Balkan, James Patrick and Özdamar Özgür, 2005, σσ.174-175

Η προσέγγιση των Επαναστατικών βρίσκεται ανάμεσα στις δύο προηγούμενες, χωρίς να δέχεται, ούτε την πλήρη σύγκρουση συμφερόντων των κρατών, ούτε την πλήρη ταύτιση τους, αλλά το εμπόριο και γενικότερα τις οικονομικές σχέσεις ως τον καθοριστικό παράγοντα συμπεριφοράς του διεθνούς συστήματος. Η οπτική αυτή, που εμπνέεται από τη μαρξιστική αντίληψη των κοινωνικών σχέσεων, έχει άμεση συνάφεια με την δυναμική του καπιταλισμού, ο οποίος, λόγω των αντιφάσεων του, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως φορέας ιμπεριαλιστικής πολιτικής.¹²⁵

Τέλος, ανάμεσα στις δύο αυτές παραδόσεις βρίσκεται αυτή των Ρασιοναλιστών, ή αλλιώς Γκροτιανών. Κατά τους Ρασιοναλιστές τα κράτη δεν βρίσκονται σε καθεστώς σύγκρουσης (ρεαλιστές), ούτε μπορούν να προσεγγιστούν από μια ουτοπική σκοπιά (Επαναστατικοί), αλλά υπάρχουν σε μια κατάσταση κοινωνικότητας σε μια διεθνή κοινωνία, στην οποία ο τρόπος συνδιαλλαγής τους βασίζεται στο εθιμικό δίκαιο.¹²⁶

Ο Bull υποστήριζε ότι η γκροτιανή αντίληψη για τη διεθνή κοινωνία έχει ως κεντρική αρχή αυτήν της αλληλεγγύης. Η αλληλεγγύη ή η δυνητική αλληλεγγύη των κρατών που αποτελούν τη Διεθνή Κοινωνία είναι η βασική υπόθεση των Γκροτιανών με σεβασμό για την επιβολή του νόμου.¹²⁷ Παρόλο που υπήρχε μια εμφανής προτίμηση, τόσο του Bull, όσο και του Wight στην γκροτιανή αντίληψη της διεθνούς κοινωνίας ποτέ δεν απέρριψαν και τις άλλες δύο παραδόσεις.¹²⁸ Μάλιστα, ο Bull ανέφερε ότι το σύγχρονο διεθνές σύστημα αντιπροσωπεύει και τις τρεις παραδόσεις αντίστοιχα και τα στοιχεία που εμπεριέχουν, όπως αυτό του πολέμου και του αγώνα για την εξουσία ανάμεσα στα κράτη, το στοιχείο της δι-εθνικής αλληλεγγύης και της σύγκρουσης και το στοιχείο της συνεργασίας και της ρυθμιζόμενης επαφής. Ο ίδιος είχε την πεποίθηση ότι σε διαφορετικές ιστορικές, γεωγραφικές και πολιτικές φάσεις κάθε μια από αυτές τις τρεις αντιλήψεις μπορεί να υπερισχύει των άλλων.¹²⁹

Σύμφωνα με το Bull, η Διεθνής Κοινωνία υπήρχε πάντα στο σύγχρονο Διεθνές Σύστημα, διότι τα περισσότερα κράτη, τις περισσότερες, φορές, δείχνουν σεβασμό στις βασικές αρχές της συνύπαρξης στη Διεθνή Κοινωνία, όπως οι βασικοί κανόνες της

¹²⁵ Βλ., ο.π., Wight Martin, 1998, σσ. 50-51.

¹²⁶ Βλ.ο.π., σ.175 και Βλ. Dunne Tim, 1998,σσ.58-60.

¹²⁷ Bull Hendley, "the Grotian conception of International Society", 1966, σσ.51-52, μέσα στο βιβλίο: Butterfield Herbert, Wight Martin, *Diplomatic investigations: essays in the theory of international politics*, Harvard University Press (Jan 1966).

¹²⁸ Linklater Andrew and Suganami Hidemi, *The English School of International Relations A Contemporary Reassessment*, Cambridge University Press, 2006, σσ.31-32

¹²⁹ Bull Hedley, 1977, σ. 39.

τήρησης συμφωνιών και ο αμοιβαίος σεβασμός της κυριαρχίας τους.¹³⁰ Η οντολογική διάσταση της Διεθνούς Κοινωνίας, εάν δηλαδή το κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο και τα κοινά ενδιαφέροντα και στόχοι αποτελούσαν δομικά στοιχεία της Διεθνούς Κοινωνίας, συνίστατο σε μέρος της ευρύτερης προβληματικής σχετικά με τα γεωγραφικά, πολιτιστικά και ιδεολογικά της όρια και με τη σχέση της με τους άλλους.¹³¹

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια ήταν ενδεικτική η συζήτηση που αναπτύχθηκε σχετικά με τη σχέση της Ευρώπης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το εάν η δεύτερη θα μπορούσε να ανήκει στην Ευρωπαϊκή Διεθνή Κοινωνία, κατά την περίοδο του Μεσαίωνα και τους επόμενους τρεις αιώνες. Ο προβληματισμός αυτός προέκυψε από το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο τους, την ώρα που είχαν αρχίσει να αλληλεπιδρούν σε συστηματική βάση, υπακούοντας σε κοινούς κανόνες, θεσμούς και διπλωματικές πρακτικές.¹³²

Ο κοινός πολιτισμός, τον οποίο μοιράζονται οι κοινωνίες, σύμφωνα με το Wight, ήταν απαγορευτικός, όσον αφορά στη θέαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ως μέρος της Ευρωπαϊκής Διεθνούς Κοινωνίας, η οποία ήταν κατά βάση χριστιανική. Ωστόσο, καθώς οι σχέσεις μεταξύ των Ευρωπαίων και των μουσουλμάνων υφίσταντο, ο Wight παρουσίασε τη γκροτιανή αντίληψη των δύο κύκλων για τη Διεθνή Κοινωνία για να εξηγήσει το φαινόμενο. Τον εξωτερικό κύκλο, που περικλείει όλη την ανθρωπότητα, υπό το φυσικό νόμο και τον εσωτερικό κύκλο, το σώμα των χριστιανών (corpus Christianorum), που ενώνεται υπό το νόμο του Χριστού.¹³³

Όπως ο Wight έτσι και ο Bull τοποθετούσε τη σχέση μεταξύ της Ευρώπης και του Ισλάμ στο γκροτιανό πλαίσιο των δύο κύκλων, για το οποίο όμως θεωρούσε ότι χρειάζεται περαιτέρω επεξήγηση.¹³⁴ Για το Bull, εφόσον η σύγχρονη διεθνής κοινωνία θεωρούνταν χριστιανική ή ευρωπαϊκή, το Ισλάμ αντιπροσώπευε μια βαρβαρική δύναμη ενάντια στην οποία οι χριστιανοί πρίγκιπες όρθωναν ένα κοινό μέτωπο. Αντίστοιχα, και για την ισλαμική σκέψη ο κόσμος χωριζόταν σε δύο μέρη, σε αυτό που υπόκεινταν στη θέληση του θεού και σε αυτό που έπρεπε να προσηλυτιστεί με τον πόλεμο.¹³⁵ Η συνύπαρξή τους λοιπόν με τα αλλόθρησκα κράτη ήταν προσωρινή μέχρι τον

¹³⁰ Βλ. ο.π.σ.40.

¹³¹ Epp Roger, "The English school on the frontiers of international society: a hermeneutic recollection", *Review of International Studies*, Volume 24, Issue 05, December 1998, σσ. 47 – 64, σ.57.

¹³² Βλ. Devlen Balkan, James Patrick and Özdamar Özgür, 2005, σ.177.

¹³³ Βλ. Wight Martin, 1977, σ.128.

¹³⁴ Bull Hedley, 1977, σ. 42.

¹³⁵ Βλ.ο.π, σσ.42-43.

προσηλυτισμό τους. Έτσι, σύμφωνα με το Grotius τα κράτη διεξάγουν πολέμους, οι οποίοι, άλλοτε έχουν δικαιολογημένα αίτια, έστω και σαν πρόφαση και άλλοτε τα αίτια τους είναι απλώς πειστικά.¹³⁶ Από την άλλη πλευρά, αυτοί που διεξάγουν πολέμους, χωρίς κανενός είδους πρόσχημα, είναι τέρατα, που δεν τους αξίζει να ονομάζονται άνθρωποι.¹³⁷

Ο Bull ενέταξε τη συγκεκριμένη προβληματική στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινωνίας, στην οποία η τάξη, που είναι το ζητούμενο στη διεθνή πολιτική, είναι εύθραυστη και ασταθής. Ενώ, ο πόλεμος αποτελεί απειλή για την ίδια, αν και ενίοτε τον χρησιμοποιεί για τη διατήρηση της ισορροπίας της ισχύος μεταξύ των κρατών ή για την επιβολή των δικών της κανόνων.¹³⁸ Ο Bull προσπάθησε να αποκρούσει το επιχείρημα, που βασίζεται κυρίως στη συλλογιστική του Hobbes, ότι τα κυρίαρχα κράτη, αντίθετα με τα άτομα που ζουν σε αυτά, δεν υπόκεινται στους κανόνες μιας κοινής κυβέρνησης και αυτό συνιστά την κατάσταση μιας διεθνούς αναρχίας, στην οποία ενυπάρχει ο πόλεμος με την έννοια ότι κάθε κράτος μπορεί να κηρύξει τον πόλεμο σε κάποιο άλλο.¹³⁹

Αυτό όμως, κατά το Bull δεν ισχύει, γιατί το σύγχρονο διεθνές σύστημα δεν παρουσιάζει ομοιότητες με τη Χομπεσιανή κατάσταση της φύσης και γιατί υπάρχει ένα είδος τάξης στη διεθνή κοινωνία, αν και ασταθής. Αυτού του είδους η τάξη για να διατηρηθεί προϋποθέτει την ύπαρξη κοινών συμφερόντων, υπό το αίσθημα μιας κοινής καθοδήγησης και της διασφάλισης τους, μέσω κανόνων.¹⁴⁰ Όσον αφορά στη διατήρηση της τάξης σε κοινωνικό επίπεδο, αυτή έγκειται στην ύπαρξη σε όλα τα μέλη της ή τουλάχιστον στα ενεργώς πολιτικά μέλη της αίσθησης ενός κοινού ενδιαφέροντος για τους πρωταρχικούς στόχους της κοινωνικής ζωής. Επίσης, για την επίτευξη της κοινωνικής τάξης είναι απαραίτητη η ύπαρξη των κανόνων (νόμος, ηθική, ήθη) που θα καθορίζουν τις συναφείς συμπεριφορές με τους πρωταρχικούς κοινωνικούς στόχους. Η αποτελεσματικότητα αυτών των πρωταρχικών κοινωνικών κανόνων και η τήρηση τους είναι έργο της κυβέρνησης του καθενός κράτους.¹⁴¹

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Αγγλική Σχολή στο σύνολό της, ασχολήθηκε με τη φύση και τη λειτουργία των Διεθνών Κοινωνιών, προσπαθώντας να

¹³⁶ Βλ.ό.π.,σσ.42-43.

¹³⁷ Βλ.ό.π., σ.44

¹³⁸ Βλ.ό.π.,σσ.180-192.

¹³⁹ Βλ.ό.π. και σ.46.

¹⁴⁰ Βλ.ό.π., σσ.44-49.

¹⁴¹ Βλ.ό.π., σσ.51-52,55

εντοπίσει την ιστορική τους εξέλιξη. Γεγονός, που διαφαίνεται σε μεγάλο βαθμό από το έργο των δύο ιδρυτικών μελών της, Martin Wight και Hendley Bull.¹⁴²

Ωστόσο, η έννοια της Διεθνούς Κοινωνίας, όπως διαμορφώθηκε πρώτα από την Αγγλική Σχολή, χρήζει διεξοδικότερης ανάλυσης σύμφωνα με το Buzan και το Richard Little, καθώς, «όταν οι Διεθνείς Σχέσεις ενσωματωθούν με την παγκόσμια ιστορία και ανακτήσουν ένα όραμα των διεθνών συστημάτων, ως μια μεγάλη θεωρία, τότε θα μπορέσουν να απεγκλωβιστούν από τα Βεστφαλιανά δεσμά».¹⁴³ Πράγματι, σε άρθρο του ο Buzan προχώρησε σε μια ενδελεχέστερη διάκριση ενός Διεθνούς Συστήματος και μιας Διεθνούς Κοινωνίας, καθώς η διαφορά μεταξύ τους είναι κεντρική.¹⁴⁴ Το σύστημα είναι βασικότερο και πρωταρχικό και μπορεί να υπάρχει χωρίς την κοινωνία, ενώ το αντίστροφο δεν μπορεί να ισχύσει.¹⁴⁵

Σύμφωνα με τον Barry Buzan η βασική ιδέα της Διεθνούς Κοινωνίας είναι απλή, καθώς, όπως οι άνθρωποι, ως άτομα ζουν σε κοινωνίες, τις οποίες διαμορφώνουν και από τις οποίες διαμορφώνονται, έτσι και τα κράτη ζουν σε μια διεθνή κοινωνία, την οποία διαμορφώνουν και από την οποία διαμορφώνονται. Ο ίδιος συνεχίζει ότι το συγκεκριμένο κοινωνικό στοιχείο πρέπει να τοποθετηθεί παράλληλα με τη ρεαλιστική ωμή λογική της αναρχίας για την κατανόηση της λειτουργίας των συστημάτων των κρατών.¹⁴⁶ Εάν οι μονάδες μοιράζονται μια κοινή ταυτότητα (θρησκεία, γλώσσα κ.α.), ή έστω ένα κοινό σύστημα κανόνων και νορμών, τότε, κατά το Buzan, αυτές οι διυποκειμενικές αντιλήψεις είναι προσδιοριστικές των συμπεριφορών τους, καθορίζοντας τα όρια ενός κοινωνικού συστήματος.¹⁴⁷

Η ενασχόληση του Barry Buzan με την έννοια της Διεθνούς Κοινωνίας, αλλά και άλλων εννοιών που αναδείχτηκαν από την Αγγλική Σχολή ήταν συστηματική, όπως ήδη αναφέρθηκε. Ωστόσο, τόσο ο Buzan, όσο και ο Ole Waever τις εξέλιξαν πέρα από τα όρια τους, προτείνοντας νέες αναγνώσεις, αναφορικά με τα ζητήματα και τα προβλήματα ασφάλειας, σε γενικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Και οι δυο επιδίωξαν να αναδείξουν πως οι ιδέες και τα νοήματα που προέκυπταν από την Αγγλική

¹⁴² Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των μελών που απαρτίζουν ή όχι την Αγγλική Σχολή βλ. Dunne Tim, 1998.

¹⁴³ Buzan Barry and Little Richard, "Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do About it", *Millennium - Journal of International Studies*, 2001, 30: 19,σ.38

¹⁴⁴ Buzan Barry "From international system to international society: structural realism and regime theory meet the English school", *International Organization*, Volume 47, Issue 03, June 1993, σσ. 327 – 352,σσ.330-331.

¹⁴⁵ Βλ.ο.π.

¹⁴⁶ Buzan Barry, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, 2004, σ. 8.

¹⁴⁷ Βλ.ό.π, σ.8.

Σχολή μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε ένα σύγχρονο θεωρητικό πλαίσιο για να φωτίσουν τις μεταψυχροπολεμικές εξελίξεις σε κοινωνικό, κρατικό και διεθνές επίπεδο.¹⁴⁸ Γεγονός, που διαφάνηκε από τη δημιουργία από τους ίδιους, αρχικά, ενός θεωρητικού πλαισίου για μια ευρύτερη κατανόηση των ζητημάτων της ασφάλειας στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

1.3.3 Η Θεωρία της Σχολής της Κοπεγχάγης

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και έπειτα, είχε αρχίσει μια συζήτηση γύρω από την αναθεώρηση του ζητήματος της ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις. Αναδείχτηκε η αντίληψη ότι η ασφάλεια δεν θα έπρεπε να περιορίζεται μόνο στη ρεαλιστική αντίληψη της στρατιωτικής ασφάλειας ενός κράτους, αλλά να επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, που είχαν άμεση σχέση με το διαρκώς εναλλασσόμενο διεθνές περιβάλλον. Κάποιοι από αυτούς ήταν το δημογραφικό πρόβλημα, η μετανάστευση, η άνοδος του εθνικισμού, η μόλυνση του περιβάλλοντος, η εγκληματικότητα και η έλλειψη βασικών υλικών αγαθών.¹⁴⁹

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η επιστημονική αυτή συζήτηση εντάθηκε, καθώς οι νέες δυναμικές ασφάλειας που προέκυψαν σε στρατιωτικό, πολιτικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο επέτρεψαν σε μια πληθώρα παραγόντων να κυριαρχήσουν στον τομέα της ασφάλειας, ως μιας άλλης απόρροιας της

¹⁴⁸Holsti K. J., “America Meets the “English School””: State Interests in International Society”, *Mershon International Studies Review*, Volume 41, Issue 2, pages 275–280, November 1997, σσ.279-280. Σε αυτό το σημείο, με αφορμή την ανάδειξη των μεταψυχροπολεμικών εξελίξεων, σε κοινωνικό, κρατικό και διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε να αναφερθούν με συντομία τα τρία επίπεδα ανάλυσης της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, τα οποία είναι καθοριστικά ως προς την κατανόηση της νέας διαμόρφωσης του διεθνούς περιβάλλοντος και των καινούριων δρώντων μέσα σε αυτό. Παραδοσιακά, το κέντρο βάρους έπεφτε στο κράτος, ως το σημαντικότερο από τα επίπεδα ανάλυσης, είτε ως δρώντος στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος και άρα στο συστημικό επίπεδο ανάλυσης, είτε ως δρώντος σε εθνικό επίπεδο και άρα στο εθνικό κρατικό επίπεδο ανάλυσης. Τέλος, υπάρχει και ένα τρίτο επίπεδο ανάλυσης των διεθνών σχέσεων που είναι ο ατομικός παράγοντας, πώς δηλαδή οι πολιτικοί ηγέτες μπορούν να επηρεάζουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται στην διεθνή πολιτική. Η προσπάθεια ανάλυσης των διεθνών σχέσεων, μόνο από μια οπτική αυτομάτως υπονομεύει την καλύτερη κατανόηση των διεθνών σχέσεων μέσα από την ολοκληρωμένη οπτική και των τριών επιπέδων, καθώς και οι τρεις οπτικές, η ανθρώπινη, η κρατική και η συστημική είναι ένα μέρος της φύσης. Συνεπώς το εγχείρημα εξήγησης ή κατανόησης της συμπεριφοράς των κρατών δεν μπορεί να γίνεται μόνο σε σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον (συστημικό), αλλά σε σχέση και με τις εγχώριες συνθήκες που επηρεάζουν την πολιτική. Οι πόλεμοι, οι συμμαχίες, οι διπλωματικοί ελιγμοί, η απομόνωση και πολλές διπλωματικές επιτυχίες μπορούν να ιδωθούν, ως αποτελέσματα εγχώριων πολιτικών πιέσεων, εθνικών ιδεολογιών, οικονομικών και κοινωνικών αναγκών, εκφράζοντας τις ανάγκες και τις αξίες και του ίδιου του λαού αλλά και των πολιτικών ηγετών του. Για τα τρία επίπεδα ανάλυσης της θεωρία των Διεθνών Σχέσεων βλ. Singer J. David, “International Conflict: Three Levels of Analysis, Reviewed Work(s): Man, the State, and War: A Theoretical Analysis by Kenneth N. Waltz”, *World Politics*, Vol. 12, No. 3., Apr., 1960, σσ. 453-461 και Singer J. David, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, *World Politics*, Vol. 14, No. 1, The International System: Theoretical Essays, Oct., 1961, σσ.77-92 και Holsti J. K. *International Politics, a framework for analysis*, Prentice/ Hall international editions, USA, 1983.

¹⁴⁹Sorensen Theodore C., “Rethinking National Security” *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 3, 1990, σσ.1-18 και Ullman R. H., “Redefining Security”, *International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, σσ.129-153.

παγκοσμιοποίησης.¹⁵⁰ Μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης η συστηματοποίηση που επήλθε στη συζήτηση γύρω από τα ζητήματα ασφάλειας στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, τη δεκαετία του 1990, οδήγησε στην ανάδειξη διαφόρων θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως αυτές της κριτικής προσέγγισης της ασφάλειας (Σχολή του Aberystwyth), της κοινωνιολογικής προσέγγισης (Σχολή του Παρισιού), και της Σχολής της Κοπεγχάγης.¹⁵¹

Η Σχολή της Κοπεγχάγης οφείλει το όνομα της σε ένα ερευνητικό για την ασφάλεια και την ειρήνη, ινστιτούτο της Κοπεγχάγης, το: The Copenhagen Peace Research Institute (COPRI) και αποτέλεσε την πιο σημαίνουσα από τις νέες προσεγγίσεις για τη θεωρία της ασφάλειας.¹⁵² Η συγκεκριμένη σχολή προσπάθησε να ερευνήσει τη φύση και την έννοια της ασφάλειας, ως αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης κοινωνικής διαδικασίας, αυτήν της κοινωνικής κατασκευής των ζητημάτων ασφάλειας, δηλαδή, ποιος γίνεται αντικείμενο ασφάλειας και γιατί. Παράλληλα, επιχείρησε να διαφωτίσει την κοινωνική κατασκευή των ζητημάτων ασφάλειας, μέσω της εξέτασης του προφορικού προσδιορισμού της αναγωγής ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφάλειας.¹⁵³

Το ερώτημα, τι αποτελεί ένα ζήτημα ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις, σύμφωνα με τη Σχολή της Κοπεγχάγης, μπορεί να απαντηθεί, μέσω της παραδοσιακής στρατιωτικό-πολιτικής κατανόησης της ασφάλειας, δηλαδή της επιβίωσης. Σε αυτό το σημείο είναι εμφανής η αναφορά της Σχολής της Κοπεγχάγης στο Νεορεαλισμό και ειδικότερα στο Waltz και την έμφαση που έδινε στην διατήρηση της ασφάλειας και της επιβίωσης ενός κράτους, για τη διασφάλιση των οποίων, το κράτος θα μπορούσε μέχρι και να εμπλακεί σε πόλεμο.

Κατά τη Σχολή της Κοπεγχάγης λοιπόν, αυτό συμβαίνει, όταν κάτι παρουσιάζεται, ως μια πιθανή υπαρξιακή απειλή σε ένα προσδιορισμένο αντικείμενο αναφοράς (παραδοσιακά το κράτος, την κυβέρνηση, την κοινωνία). Ως εκ τούτου, η ειδική φύση των απειλών της ασφάλειας δικαιολογεί τη λήψη έκτακτων μέτρων για την αντιμετώπισή τους. Όταν, λοιπόν ένα κράτος, δια του αντιπροσώπου του, αναφέρει ένα

¹⁵⁰ Buzan Barry and Wæver Ole, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003, σσ.19-26.

¹⁵¹ Wæver Ole, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery”, Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17-20, 2004.

¹⁵² Williams Michael C., “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4, 2003, σσ. 511-531.

¹⁵³ Βλ.ό.π.,σ.513.

ζήτημα ως ζήτημα ασφάλειας, αυτό παραδοσιακά σημαίνει μια έκτακτη κατάσταση που δικαιολογεί τη λήψη μέτρων για την εξάλειψη του.¹⁵⁴

Η διαδικασία ανάδειξης ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφάλειας είναι μια κίνηση ασφάλειας (securitizing move), η οποία έχει τη μορφή μιας προφορικής «πράξης» (speech-act), καθώς, ονομάζοντας, ένας δρώντας (actor), κάτι ως ζήτημα ασφάλειας, τότε αυτό αποτελεί και ζήτημα ασφάλειας, εφόσον και το κοινό το αποδέχεται, ως τέτοιο.¹⁵⁵ Για να είναι επιτυχής η διαδικασία αναγωγής ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφάλειας είναι απαραίτητα τρία βήματα: α) οι υπαρκτές απειλές, β) η επείγουσα δράση και γ) οι επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ των μονάδων με την απεμπόληση των κανόνων. Ο όρος υπαρκτή απειλή, η Σχολή της Κοπεγχάγης υποδεικνύει ότι μπορεί να γίνει κατανοητός σε σχέση με το χαρακτήρα του αναφερόμενου αντικειμένου της ασφάλειας. Συνεπώς, η φύση της εκάστοτε απειλής παρουσιάζει αντίστοιχη ποικιλία με τους εκάστοτε τομείς (security sectors), στους οποίους αναφέρεται.¹⁵⁶

Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τη Σχολή της Κοπεγχάγης, οι τομείς ανάλυσης χωρίζονται σε στρατιωτικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντολογικούς. Αντίστοιχα, οι απειλές που αναφέρονται σε καθένα από αυτούς τους τομείς ανάλυσης προσδιορίζονται από συγκεκριμένα είδη σχέσεων. Έτσι, στον στρατιωτικό τομέα το αντικείμενο αναφοράς είναι συνήθως το κράτος, του οποίου η ασφάλεια συνιστά την κύρια λειτουργία των σωμάτων ασφάλειας. Στον πολιτικό τομέα, οι υπαρκτές απειλές επικεντρώνονται στα θέματα της κυριαρχίας, δηλαδή της απειλής ενάντια στην κρατική κυριαρχία. Στον οικονομικό τομέα η απειλή μπορεί να υφίσταται, ανάμεσα σε άλλα, στην επιβίωση των εθνικών οικονομιών. Στον περιβαλλοντολογικό τομέα οι απειλές μπορεί να υφίστανται στη μόλυνση του περιβάλλοντος και στην επιβίωση διαφόρων ειδών.¹⁵⁷

Όσον αφορά στον κοινωνικό τομέα, οι Buzan, Wæver και de Wilde θεωρούν ότι το αντικείμενο αναφοράς είναι οι μεγάλες συλλογικές ταυτότητες, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από το κράτος, όπως τα έθνη και οι θρησκείες. Οι

¹⁵⁴Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998, σ. 21.

¹⁵⁵ Βλ.ο.π., σσ.25-26 και Wæver, 2004, σ.8. Σε αυτό το σημείο είναι εμφανής η επιρροή της «θεωρίας της προφορικής πράξης «του John Austin, ο οποίος υποστήριζε «ότι με το να λέμε και να προφέρουμε κάτι, αυτομάτως κάτι γίνεται» Βλ. Taureck Rita, “Securitisation theory – The Story so far: Theoretical inheritance and what it means to be a post-structural realist”, Paper for presentation at the 4th annual CEEISA convention, University of Tartu, 25 -27 June 2006.

¹⁵⁶ Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap, 1998, σσ. 20-21.

¹⁵⁷ Βλ.ο.π.σσ,22-23.

συλλογικές ταυτότητες εξελίσσονται φυσικά και αλλάζουν σε σχέση με τις εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις. Τέτοιες αλλαγές μπορεί να είναι επεμβατικές και αιρετικές και ως εκ τούτου οι πηγές τους να έχουν απειλητική χροιά, ή να θεωρηθούν ως μέρος της εξέλιξης της ταυτότητας. Η ταυτότητα, δεδομένου ότι έχει συντηρητική φύση είναι πιθανό να εκλαμβάνει συχνά τις αλλαγές, ως απειλές εναντίον της, σαν απειλές στο «εμείς». Γι' αυτό, όταν οι μετανάστες ή οι αντίπαλες ταυτότητες αντιμετωπίζονται ως ζητήματα ασφάλειας αυτό εξαρτάται από τους κατόχους της συλλογικής ταυτότητας και της ανοιχτής ή κλειστής στάσης τους στο ζήτημα της διατήρησης και της εξέλιξης της ταυτότητας τους.¹⁵⁸

Η κοινωνία σχετίζεται με την ταυτότητα και την αντίληψη των κοινοτήτων και των ατόμων να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως μέλη μιας κοινότητας. Ως εκ τούτου, η εθνική ταυτότητα αποτελεί τη βάση της συγκεκριμένης «φαντασιακής κοινότητας», η οποία εμπεριέχεται στην έννοια έθνος. Η ασφάλεια της συγκεκριμένης κοινωνίας είναι δυνατόν να απειλείται, κυρίως από τη μετανάστευση, καθώς με τη μετανάστευση η κοινότητα δεν θα είναι πια αυτό που συνήθιζε να είναι, διότι η ταυτότητα αλλοιώνεται από τη σύνθεση και την ανακατάταξη του πληθυσμού.¹⁵⁹

Εάν, λοιπόν, σύμφωνα με τον Waever, η κοινωνία δεν είναι πια αυτή που ήταν, δεν έχει επιβιώσει. Όπως ένα κράτος έχει επιβιώσει, μόνο όταν έχει διατηρήσει την κυριαρχία του, έτσι και μια κοινωνία επιβιώνει όταν έχει παραμείνει, όπως ήταν, δηλαδή, «εμείς». Συνεπώς, η κοινωνική ασφάλεια αφορά σε καταστάσεις που οι κοινωνίες προσλαμβάνουν ως απειλή κάτι σε σχέση με τους όρους ταυτότητας.¹⁶⁰ Ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να θωρακιστούν οι πολιτισμοί είναι με τη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, εάν δηλαδή η ταυτότητα απειλείται, τότε εκείνη πρέπει να ενδυναμώσει την εθνική και πολιτιστική της έκφραση.¹⁶¹

Ο εθνικισμός, ως νεωτερική ιδεολογία, μετά από την Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση, έδωσε περισσότερη έμφαση στα κοινά χαρακτηριστικά των πολιτών, οι οποίοι θα μπορούσαν να θεωρούν τους εαυτούς τους ως συνδεδεμένους με ένα

¹⁵⁸ Βλ.ο.π.

¹⁵⁹ Βλ.ο.π.σσ.119-121.

¹⁶⁰ Waever Ole, "European Security Identities" *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1, March 1996, σσ.109,113.

¹⁶¹ Βλ.ο.π., σ.114 και McSweeney Bill, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 1 (Jan., 1996), σσ. 81-93.

βαθύτερο αίσθημα ταυτότητας και της αίσθησης ότι ανήκουν κάπου.¹⁶² Τα έθνη και οι εθνικές ομάδες αποτελούν το άμεσο σημείο αναφοράς της κοινωνικής ασφάλειας στην Ευρώπη, στην οποία τα έθνη και οι διάφορες ομάδες έχουν δημιουργήσει μια πληθώρα ταυτοτήτων. Εκεί έγκειται το θέμα της ασφάλειας, κατά πόσο δηλαδή, οι διαφορετικές αυτές ταυτότητες απειλούν η μια την άλλη.¹⁶³ Στη συνέχεια, θα αναλυθεί περαιτέρω το κατά πόσο οι μετανάστες γενικά και οι μουσουλμάνοι μετανάστες ειδικά, αποτέλεσαν ζήτημα ασφάλειας.

Η Μετανάστευση ως ζήτημα ασφάλειας.

Οι Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap τόνιζαν, το 1998, ότι εκτός από τις συγκεκριμένες εσωτερικές δυναμικές, δηλαδή τα έθνη και τις μειονότητες στην Ευρώπη, υπάρχουν και οι διαπεριφερειακές και οι παγκοσμιοποιημένες δυναμικές. Η σχέση της Ευρώπης με τη Μέση Ανατολή, βρίσκεται ανάμεσα σε αυτές τις διαπεριφερειακές και παγκοσμιοποιημένες δυναμικές. Σε αυτήν τη σχέση λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι μετανάστες, όπως επίσης και η θρησκευτική καχυποψία, με την οποία είναι δυνατόν να τους αντιμετωπίζουν στην Ευρώπη.¹⁶⁴

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το Robert Jervis, οι κοινωνικοί ψυχολόγοι γνωρίζουν πλέον, ότι οι αντιλήψεις ή οι εσφαλμένες αντιλήψεις για το τι οι άνθρωποι έχουν κοινό, συχνά εξελίσσονται σε συγκρούσεις, όταν η εσωτερική ενότητα έχει αποκτηθεί με το να αντιλαμβάνεται τους άλλους, ως τον Άλλον. Μέσω αυτής της διαδικασίας λοιπόν είναι δυνατόν να δημιουργηθούν ομάδες και ταυτότητες.¹⁶⁵

Κατά την άποψη του Jervis, οι πεποιθήσεις έχουν καίρια σημασία στην πολιτική ψυχολογία και η έννοια τους εμπεριέχει την πίστη και συναισθήματα. Είναι δύσκολο, συχνά, να κατανοήσουν οι άνθρωποι τα πιστεύω των άλλων, ειδικότερα, όταν οι άλλοι είναι ξένοι προς αυτούς ή ηθικά απεχθείς.¹⁶⁶ Επίσης, ο ίδιος υποστήριζε ότι είναι δύσκολο να λάβουμε σοβαρά υπόψη «πιστεύω», με τα οποία διαφωνούμε, κάτι που

¹⁶² Buzan Barry and Hansen Lene, *The evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009, σ. 26.

¹⁶³ Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap (1998), σ.132.

¹⁶⁴ Βλ.ο.π.σ.132.

¹⁶⁵ Jervis Robert, "Realism in the Study of World Politics", *International Organization* 52, 4, Autumn 1998, σσ. 971–991, σσ.988-989 και Jervis Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, 1976.

¹⁶⁶ Jervis Robert, "Understanding Beliefs", *Political Psychology*, Vol. 27, No. 5, 2006, σ.641.

είναι όχι μόνο λάθος, αλλά συνιστά έλλειψη σεβασμού προς τους ανθρώπους που προσπαθούμε να καταλάβουμε.¹⁶⁷

Σύμφωνα, λοιπόν με τους Buzan, Wæver και Wilde, οι συγκεκριμένοι μετανάστες με τα διαφορετικά πιστεύω και την καχυποψία που προκαλούν ενίοτε στους γηγενείς κατοίκους, είναι δυνατόν να αποτελέσουν πρόβλημα κοινωνικής ασφάλειας, καθώς συνδέονται με τη φτώχεια, το οργανωμένο και το ανοργάνωτο έγκλημα, ακόμα και με μεταδιδόμενες αρρώστιες. Μάλιστα, σε αυτό το πρόβλημα της κοινωνικής ασφάλειας μπορεί να προστεθεί και το ζήτημα της *Σύγκρουσης των Πολιτισμών*, κυρίως όσο αφορά στις αντιδράσεις ενάντια στη σύγχρονη ροπή μιας πολιτιστικής ομογενοποίησης.¹⁶⁸

Από τη δεκαετία του 1980, η μετανάστευση στην Ευρώπη θεωρούνταν ως πρόκληση για το κράτος πρόνοιας και την πολιτιστική σύνθεση του έθνους, αναγόμενη στο δημόσιο διάλογο που είχε προκύψει γύρω από αυτήν, ως κίνδυνος για την εγχώρια κοινωνία. Σύμφωνα με το Huysmans Jef, η μετανάστευση χαρακτηρίζεται ως ένας από τους κυριότερους παράγοντες που αποδυναμώνουν την εθνική παράδοση και την κοινωνική ομοιογένεια και αναφέρεται ως ένας εσωτερικός και εξωτερικός κίνδυνος για την επιβίωση μιας εθνικής κοινότητας ή του Δυτικού Πολιτισμού.¹⁶⁹

Η παραπάνω πολιτική-ιδεολογική θέση αυτομάτως απέκλειε τους μετανάστες από το κοινωνικό σύνολο, ως ξένους και επικίνδυνους για την αναπαραγωγή του κοινωνικού ιστού. Παράλληλα, καθιστούσε τη μετανάστευση, όπως ο ίδιος ο Huysmans ισχυριζόταν ένα σοβαρό πολιτικό ζήτημα, το οποίο συνδεόταν σταδιακά με την αποσταθεροποίηση της δημόσιας τάξης. Όταν κατά τη δεκαετία του 1980 οι κοινωνίες υποδοχής, αλλά και οι ίδιοι οι μετανάστες άρχισαν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους, όχι ως επισκέπτες εργάτες, αλλά ως μόνιμους πια μετανάστες σε αυτές, άρχισε και να αυξάνει η δημόσια ευαισθητοποίηση σχετικά με το μεταναστευτικό πληθυσμό.¹⁷⁰

Η αντίληψη της εξάλειψης του κινδύνου της μετανάστευσης για την εγχώρια κοινωνία και της σύνδεσής της με ζήτημα ασφάλειας, εκφράζεται, εκείνη την περίοδο με την εφαρμογή της συμφωνίας του Σένγκεν, του 1985, η οποία συνέδεε τη μετανάστευση και το άσυλο με την τρομοκρατία, το δι-εθνικό έγκλημα και τον έλεγχο

¹⁶⁷ Βλ.ο.π., σ.643.

¹⁶⁸ Βλ. Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap, 1998, σ.138.

¹⁶⁹ Huysmans Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Volume 38, Issue 5, pages 751-777, December 2000, σσ.757-758.

¹⁷⁰ Βλ.ο.π.,σ.754

των συνόρων.¹⁷¹ Είναι χαρακτηριστική, ως προς αυτό η παράγραφος ε΄ του 5^{ου} Άρθρου, του 2^{ου} Τίτλου, ότι «Μπορεί να επιτραπεί η είσοδος στο έδαφος των συμβαλλομένων μερών, για διαμονή που δεν υπερβαίνει τους τρεις μήνες, σε αλλοδαπούς που δεν θεωρούνται ικανοί να διαταράξουν τη δημόσια τάξη, την εθνική ασφάλεια ή τις διεθνείς σχέσεις ενός από τα συμβαλλόμενα μέρη».¹⁷²

Ιδιαίτερα, μετά και από την 11^η Σεπτεμβρίου, παρουσιάστηκε μια αύξηση της σύνδεσης της μετανάστευσης με την ασφάλεια. Οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο θεωρούνταν από τις κυβερνήσεις, ως απειλή για την κυριαρχία και την ταυτότητα των εθνών-κρατών, γεγονός που δικαιολογούσε τη λήψη έκτακτων μέτρων (αυστηρότεροι συνοριακοί έλεγχοι, περιοριστικότερες μεταναστευτικές πολιτικές, διεθνείς και περιφερειακές συμφωνίες για τη μετανάστευση) για την αντιμετώπιση της.¹⁷³

Η μετανάστευση, συγκεκριμένα η παράνομη μετανάστευση, ταυτίστηκε με το έγκλημα και την τρομοκρατία, η οποία έγινε η κυριότερη βίαιη απειλή για τις κοινωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου, αλλά και τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη το 2004, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιτάχυνε την εφαρμογή των υπαρχόντων μέτρων και προχώρησε και σε νέα για την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας και του παγκόσμιου οικονομικού δικτύου χρηματοδότησής της.¹⁷⁴

Σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό για τη Μετανάστευση (International Organization for Migration) τα μέτρα που ελήφθησαν σε παγκόσμιο επίπεδο, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας ήταν συχνά, ρητά συνδεδεμένα με μεταναστευτικές πολιτικές. Η σύνδεση της μεταναστευτικής πολιτικής με τη διεθνή τρομοκρατία επαφίεται σε μια πληθώρα θεμάτων, όπως με τη συνοριακή ακεραιότητα, την εθνική ασφάλεια, την ενσωμάτωση, την υπηκοότητα και με εθνικά και πολιτισμικά ζητήματα.¹⁷⁵

¹⁷¹ Βλ.ο.π.σσ.756-757.

¹⁷² Κεκτημένο του Σένγκεν - Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν της 14ης Ιουνίου 1985 μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, *Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 239 της 22/09/2000 σ. 0019 – 0062*, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Νοεμβρίου, 2013), <http://bit.ly/iNvKTB>

¹⁷³ McDonald Matt, “Securitization and the Construction of Security”, *European Journal of International Relations*, 14:4, 2008, σσ.7-8.

¹⁷⁴ Ibrayamova Nuray V., “Security, Borders, and the Eastern Enlargement of the European Union”, Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 4 No. 15, May 2004, σσ.3-4.

¹⁷⁵ International Organization for Migration, «International Terrorism and Migration», 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Νοεμβρίου, 2013), <http://bit.ly/SgtlHI>

σ.6. Επίσης, βλ.εδώ για μια ολοκληρωμένη ανάλυση των μέτρων που έχουν παρθεί από τις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε άμεση σχέση με μεταναστευτικές και ενταξιακές πολιτικές.

Ωστόσο, σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό για τη Μετανάστευση, η σύνδεση της μετανάστευσης με την τρομοκρατία, ενίοτε, είναι αδικαιολόγητη, δημιουργώντας μια σύγχυση στις πολιτικές αντιμετώπισης της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των κοινωνικών εντάσεων και τη διακύβευση της κοινωνικής συνοχής. Η στενή συσχέτιση, από την πολιτεία, των μεταναστών με την τρομοκρατία είναι δυνατόν να επιφέρει ανταγωνισμό του κράτους με τις μεταναστευτικές κοινότητες, δημιουργώντας, ακούσια, εχθρικά συναισθήματα εκ μέρους τους, προς το κράτος. Παράλληλα, είναι πιθανό να προκύψει μια αύξηση της ξενοφοβίας και της βίας μέσα στην κοινωνία. Τέλος, η παρακώλυση της εισόδου μεταναστών στις χώρες υποδοχής μπορεί να τους στερήσει τα οικονομικά οφέλη της μετανάστευσης, μειώνοντας ταυτόχρονα τις νόμιμες οδούς σε άτομα που προσβλέπουν σε διεθνή προστασία.¹⁷⁶

Η παράνομη μετανάστευση στην Ευρώπη, ιδίως από τα πορώδη θαλάσσια σύνορα της στο Νότο, σταδιακά άρχισε να εμφανίζεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης με μεγαλύτερη συχνότητα, σε ένα όμως αρνητικό πλαίσιο, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στη δημιουργία μιας πολιτικής ρητορικής, εμποτισμένης από την αναγωγή της μετανάστευσης, ως ζήτημα ασφάλειας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, τον Ιούνιο του 2002, μερικά ευρωπαϊκά Κράτη προχώρησαν στη θέσπιση ενός πιλοτικού, πολυεθνικού προγράμματος για τη φύλαξη των θαλάσσιων συνόρων, την «επιχείρηση Ulysses». Το πρόγραμμα αυτό θεσπίστηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στη Σεβίλλη, την 21η και 22α Ιουνίου 2002, και βάση αυτού η Γαλλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο ξεκίνησαν τη διενέργεια θαλάσσιων περιπολιών για την παρεμπόδιση πλοιαρίων που μετέφεραν παράνομα μετανάστες.¹⁷⁷

Η σύνδεση της μετανάστευσης με την τρομοκρατία ενισχύθηκε περισσότερο, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προχώρησε το Δεκέμβριο του 2003, σε μια κοινή εκτίμηση των απειλών προς την ίδια, προτείνοντας παράλληλα τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισής τους.¹⁷⁸ Η τρομοκρατία συγκαταλεγόταν ανάμεσα στις κύριες και αυξανόμενες στρατηγικές απειλές για την Ευρώπη, κατέχοντας

¹⁷⁶ Βλ.ο.π., σ.7.

¹⁷⁷ Sorensen Ninna Nyberg, "Mediterranean Transit Migration" *Danish Institute for International Studies, DIIS*, 2006, σσ.46-47 και Fekete Liz, "Monitoring maritime border controls" *European Race Bulletin*, No 45/46, autumn 2003/Winter 2004.

¹⁷⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, "Μια ασφαλής Ευρώπη σ' έναν καλύτερο κόσμο- Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας", Βρυξέλλες, 12 Δεκεμβρίου 2003, (ημερομηνία πρόσβασης 30 Νοεμβρίου, 2013), <http://bit.ly/IngRkTv>

ιδιαίτερη θέση σε αυτήν ο βίαιος θρησκευτικός εξτρεμισμός, κυρίως δε, ο ισλαμικός εξτρεμισμός.¹⁷⁹

Κατά τους Laustsen και Wæver, στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας, ο φονταμενταλισμός αποτέλεσε από τις κυριότερες απειλές εναντίον της, ιδίως ο ισλαμικός φονταμενταλισμός.¹⁸⁰ Η σύνδεση, ενίοτε, του ισλαμικού φονταμενταλισμού με τη μετανάστευση αποτελεί, ολόένα και περισσότερο, σημείο αναφοράς για πολλά ευρωπαϊκά κράτη, γεγονός που αποδίδεται, εν μέρει, και στην έντονη θρησκευτικότητα των μεταναστών στην Ευρώπη, ιδιαίτερα των μουσουλμάνων, οι οποίοι αποτελούν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική κοινότητα στην Ευρώπη.¹⁸¹

Η μετανάστευση δημιουργεί νέες συνθήκες ταυτοποίησης, δηλαδή ο μετανάστης, συνήθως, ταυτίζεται περισσότερο με τη συγκεκριμένη θρησκευτική κοινότητα, παρά την εθνική κοινότητα της χώρας καταγωγής του. Αυτό συμβαίνει, κυρίως με τους μουσουλμάνους μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς στην Ευρώπη, οι οποίοι με την σύνδεση τους με το Ισλάμ αποκόπτονται από την εθνική κοινότητα καταγωγής τους.¹⁸² Η αναγωγή λοιπόν του Ισλάμ σε ζήτημα ασφάλειας για αρκετές ευρωπαϊκές κοινωνίες, σήμερα είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

Η θρησκεία ως ζήτημα ασφάλειας.

Σύμφωνα με το Wæver οι πιο ισχυροί τύποι κοινότητας στη Ευρώπη είναι οι εθνικές ομάδες, με μοναδικό ουσιαστικό τους ανταγωνιστή τη θρησκεία.¹⁸³ Κατά το Mark Juergensmeyer η θρησκεία μαζί με τον κοσμικό εθνικισμό είναι το στοιχείο που κρατάει ενωμένες ευρείες κοινότητες, έχοντας και οι δύο το ρόλο του εγγυητή για την τάξη σε μια κοινωνία.¹⁸⁴

Η εκκοσμίκευση μιας κοινωνίας, κατά το Wæver, είναι μια κοινωνική διεργασία, όπου η επιρροή της θρησκείας στην κοινωνία είναι αδύναμη και στην οποία η θρησκεία με την πολιτική οφείλουν να είναι χωριστά. Συνεπώς, όταν το ένα από τα δυο αυτά

¹⁷⁹ Βλ.ο.π.σ,3

¹⁸⁰ Laustsen Carsten Bagge and Wæver Ole, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Millennium - Journal of International Studies*, 2000, 29: 705 σ.705.

¹⁸¹ Van Tubergen Frank, Sindradottir I. J 'Orunn, "The Religiosity of Immigrants in Europe:A Cross-National Study", *Journal for the Scientific Study of Religion* ,2011, 50(2), 272-288.

¹⁸² Cesari Jocelyne, "Religion and Diasporas: Challenges of the Emigration Countries", *INTERACT Research Report* ,2013,σ.3.

¹⁸³ Βλ. Wæver Ole, 1996, σ.113.

¹⁸⁴ Juergensmeyer Mark, *The new cold war? Religious Nationalism Confronts the Secular State*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1993, σ33.

μέρη (εκκοσμίκευση – θρησκεία) θεωρεί ότι απειλείται από το άλλο, αυτομάτως δικαιολογείται η χρήση έκτακτων μέτρων για την αντιμετώπιση της απειλής.¹⁸⁵

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην αντίληψη της θρησκείας ως απειλής εναντίον της εθνικής κυριαρχίας ενός κοσμικού κράτους, αυτή συχνά ταυτίζεται με το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, ο οποίος έχοντας την πίστη ως κινητήριο δύναμη, μπορεί να γίνει εξαιρετικά επικίνδυνος, όταν θεωρεί ότι αδικείται και όταν θέλει να υπερασπίσει τα συμφέροντά του, όπως θα αναπτυχθεί στην επόμενη ενότητα. Σύμφωνα με τους Laustsen και Wæver, η θρησκεία μπορεί να εμπλακεί στη διεθνή πολιτική με τρεις κυρίως τύπους: 1) Μια θρησκευτική ομάδα να θεωρείται ότι είναι απειλή για την επιβίωση ενός κράτους. 2) Η πίστη να θεωρείται ότι απειλείται από οποιονδήποτε και οτιδήποτε μη – θρησκευτικό παράγοντα ή διαδικασία. 3) Η πίστη να θεωρείται ότι απειλείται από έναν άλλον θρησκευτικό παράγοντα, ή διεργασία.¹⁸⁶

Στην πρώτη περίπτωση, κατά τους Laustsen και Wæver, η πολιτική ασφάλειας μπορεί να είναι ενάντια στην εξάπλωση του φονταμενταλισμού και των επιπτώσεων του, καθώς η απειλή στρέφεται εναντίον του κοσμικού κράτους και λόγω του διεθνικού χαρακτήρα της μπορεί να προέρχεται, είτε από το εσωτερικό του, είτε από το εξωτερικό. Στη δεύτερη περίπτωση, σε ότι αφορά στον παραγκωνισμό της θρησκείας από τη μοντέρνα εκκοσμίκευση, η θρησκεία χρησιμοποιείται, ως εργαλείο άμυνας έναντι της πολιτικής. Οι φονταμενταλιστές, ιδίως, όταν αντιλαμβάνονται ότι το κοσμικό κράτος παραγκωνίζει τη θρησκεία λειτουργούν ως πολιτικοί ακτιβιστές για την αποκατάσταση της θέσης της θρησκείας στην κοινωνία. Τέλος, η τρίτη περίπτωση, η σύγκρουση μεταξύ δύο θρησκευτικών ιδεολογιών θεωρείται η λιγότερο διαδεδομένη από τις τρεις, καθώς σήμερα η σύγκρουση, ιδίως ανάμεσα σε φονταμενταλιστές και κοσμικούς παρατηρείται συχνότερα σε πολλά μέρη του κόσμου.¹⁸⁷

Πράγματι, οι φονταμενταλιστές επικεντρώνονται στον ανταγωνισμό τους με τη εκκοσμίκευση, επιδιώκοντας την υπεράσπιση της θρησκείας τους εναντίον της καταπάτησής της από την εκκοσμίκευση, χρησιμοποιώντας όμως τα σύγχρονα μέσα του μοντέρνου κόσμου, όπως τις πλέον εξελιγμένες μορφές της μαζικής επικοινωνίας, το σύγχρονο λογισμικό των υπολογιστών και άλλα σύγχρονα όργανα και τεχνολογίες.

¹⁸⁵ Wæver Ole, “World Conflict over Religion: Secularism as a Flawed Solution1”, This chapter is partly based on a lecture given at the University of Copenhagen Annual Awards Ceremony 2004, together with excerpts from articles printed in Weekendavisen ,no. 52, 24–30 December 2004, Berlingske Tidende (24 July2005) and Salt (Vol. 14, September–October 2005, σσ. 14–18).

¹⁸⁶ Βλ. Laustsen Carsten Bagge and Wæver Ole, 2000, σ. 720.

¹⁸⁷ Βλ. ο.π.σσ.721-723.

Η αντίσταση λοιπόν, εναντίον των μοντέρνων μορφών της εκκοσμίκευσης αποτελεί το κοινό μέλλον όλων των θρησκευτικών φονταμενταλιστών.¹⁸⁸ Συνήθως, τα κινήματα αυτά, εμπνεόμενα από ισχυρά εθνικιστικά και θεοκρατικά στοιχεία είναι ηγεμονικά και επιδιώκουν να εξάγουν την επανάσταση, να ανανεώσουν την πίστη των όχι και τόσο ένθερμων πιστών και να κατακτήσουν τους άπιστους.¹⁸⁹

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έννοια της διεθνούς κοινωνίας ως υπέρ-κράτος, όπως το αντιλαμβάνονταν οι Επαναστατικοί, κατά το Wight, έχει αναφορές στον τρόπο που αυτά τα κινήματα αντιλαμβάνονται την κοινωνία.¹⁹⁰ Η αντίληψη της διεθνούς κοινωνίας ως μια *civitas maxima*, είτε μέσω της αρχής της ιδεολογικής ομοιομορφίας και της διάδοσης της από μια μεγάλη δύναμη (Δογματική ομοιομορφία και Δογματικός ιμπεριαλισμός), είτε μέσω της παγκόσμιας κοινωνίας των ατόμων (Κοσμοπολιτισμός) θα μπορούσαν να έχουν αναφορά στην ιδεολογική προσέγγιση αυτών των κινήματων και ιδίως ως προς την έννοια της *Ummah*, της παγκόσμιας φαντασιακής κοινότητας πιστών, πέρα από εθνικά σύνορα και ως προς τη διεξαγωγή του ιερού πολέμου (*jiḥād*) για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

Η ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση της Αλ Κάιντα αντιπροσωπεύει ένα ισλαμικό φονταμενταλιστικό κίνημα, που θέλει να κατακτήσει τον κόσμο, βασιζόμενο σε ένα ισχυρό διεθνές τρομοκρατικό δίκτυο. Ήδη, από το 1996 (23 Αυγούστου), ο Οσάμα Μπιν Λάντεν, απευθυνόμενος στους μουσουλμάνους αδερφούς του σε όλο τον κόσμο είχε εξαγγείλει τον ιερό πόλεμο (*jiḥād*) εναντίον των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων.¹⁹¹ Αργότερα, όταν ο τότε αρχηγός της Αλ Κάιντα, Οσάμα Μπιν Λάντεν, πραγματοποίησε το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου και στο Πεντάγωνο, την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, επιδίωξε τη δημιουργία μιας κρίσης, η οποία θα ευνοούσε τη διεξαγωγή ενός παγκόσμιου *jiḥād* της δι-εθνικής κοινότητας των πιστών (*ummaḥ*), εναντίον της Δύσης.¹⁹²

Ο δι-εθνικός χαρακτήρας των συγκεκριμένων τρομοκρατικών χτυπημάτων, καθώς είχαν σχεδιαστεί εν μέρει, στο Αμβούργο και καθώς ανάμεσα στα άτομα που φυλακίστηκαν στο Γκουαντάναμο, τουλάχιστον είκοσι είχαν ευρωπαϊκή υπηκοότητα,

¹⁸⁸ Almond Gabriel, Appleby Scott, Sivan Emmanuel, *Strong Religion –The rise of Fundamentalisms around the world*, The University of Chicago Press, 2003, σσ.2,11,20.

¹⁸⁹ Βλ. ο.π.,151

¹⁹⁰ Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία, Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα,1998, σσ. 50-56.

¹⁹¹ CNN Library, “Osama bin Laden Fast Facts”, (30/08/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 03/12/2013), <http://cnn.it/SrAGUy>

¹⁹² Βλ. Almond Gabriel κ.α., σσ.151,239.

ώθησαν την Ευρώπη στον επαναπροσδιορισμό της ασφάλειας της και των αντιτρομοκρατικών της νόμων σε σχέση με την απειλή του ακραίου Ισλάμ.¹⁹³ Μάλιστα, από την 11^η Σεπτεμβρίου και έκτοτε τα Ευρωπαϊκά κράτη συνέλαβαν είκοσι φορές περισσότερους ύποπτους τρομοκράτες από ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.¹⁹⁴

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η αντίληψη της Αγγλικής Σχολής για τη διεθνή κοινωνία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την κατανόηση της απειλής εναντίον της κρατικής κυριαρχίας και των αξιών και των θεσμών που ενώνουν τα κράτη σε μια κοινωνία, από μια ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση, όπως η Αλ Κάιντα.¹⁹⁵

Σύμφωνα με το Barak Mendelsohn, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, επιχείρησαν να χαρακτηρίσουν τις επιθέσεις, ως μέρος ενός ευρύτερου παγκόσμιου κινδύνου. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η τρομοκρατία απειλούσε τη σταθερότητα και την κυριαρχία των δημοκρατικών καθεστώτων, γεγονός που δεν απασχολούσε μόνο τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά ολόκληρη τη διεθνή κοινωνία, της οποίας τα κράτη έπρεπε να συνεργαστούν για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο.¹⁹⁶

Ο ίδιος πρότεινε ότι η κυριαρχία θα πρέπει να κατανοείται ως μια έννοια δύο επιπέδων. Κατά το πρώτο επίπεδο, η κυριαρχία είναι χαρακτηριστικό ενός κράτους,¹⁹⁷ ενώ σύμφωνα με το δεύτερο επίπεδο, η κυριαρχία αποτελεί μια οργανωμένη αρχή για το διεθνές σύστημα. Κατ' αυτόν τον τρόπο αποτελεί τη βάση της διεθνούς τάξης, εγκαθιδρύοντας κανόνες συμπεριφοράς, που ελαχιστοποιούν το ενδεχόμενο συγκρούσεων μεταξύ των κρατών. Συνεπώς, μία πρόκληση στην κυριαρχία του δεύτερου επιπέδου μπορεί να αντικατοπτρίζει μια απειλή στην τάξη, στην οποία είναι βασισμένο το σύστημα των κρατών.¹⁹⁸

Εν μέσω ενός τέτοιου πλαισίου, μια θρησκευτική τρομοκρατική οργάνωση, με τη δράση της, μπορεί να απειλεί την κρατική κυριαρχία ενός κράτους, ενώ μια διεθνής, θρησκευτική, τρομοκρατική οργάνωση μπορεί να απειλεί τη διεθνή κοινωνία και τα

¹⁹³ Savage Timothy M., "Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing", *The Washington Quarterly*, 2004, 27:3 pp. 25–50, σ.33.

¹⁹⁴ Βλ.ο.π. Επίσης για μια σφαιρική σκοπιά στο δι-εθνικό τζιχαντισμό βλ. Hegghammer Thomas, "The Rise of Muslim Foreign Fighters- Islam and the Globalization of Jihad", *International Security*, Vol. 35, No. 3, 2010/11, σσ. 53–94.

¹⁹⁵ Mendelsohn Barak, "Sovereignty under attack: the international society meets the Al Qaeda network", *Review of International Studies*, Volume 31, Issue 01, January 2005, σσ 45 – 68.

¹⁹⁶ Βλ.ο.π., σ.45.

¹⁹⁷ Βλ. παρούσα εργασία σσ.47-48 για την έννοια της κρατικής κυριαρχίας, σύμφωνα με το Waltz και Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill. 1979, σσ. 92,96.

¹⁹⁸ Βλ. Mendelsohn 2005, σσ. 47-48.

θεμέλια της, όταν η συγκεκριμένη τρομοκρατική οργάνωση επιχειρεί να μεταμορφώσει ολόκληρο το σύστημα με τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας τάξης, βασισμένης στη θρησκεία.¹⁹⁹

Συγκεκριμένα, η δράση της Αλ Κάιντα αναφέρεται και στα δύο επίπεδα, καθώς το 1996, ο Οσάμα Μπιν Λάντεν διακήρυξε τον ιερό πόλεμο για πρώτη φορά εναντίον της Αμερικής, απειλώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εθνική κυριαρχία των Ηνωμένων Πολιτειών.²⁰⁰ Ενώ, αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της απειλής εναντίον της διεθνούς κοινωνίας αποτελούσε η απόρριψη των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών, ως σημαντικής πηγής του διεθνούς δικαίου, καλώντας τους πιστούς να ενωθούν στον ιερό πόλεμο ενάντια στη «βαρβαρική Δύση».²⁰¹

Η απόρριψη από τον Οσάμα Μπιν Λάντεν του θεσμού των Ηνωμένων Εθνών, ως σημαντικού συμβόλου της διεθνούς κοινωνίας, ήταν χαρακτηριστική, όταν εύλογα διατύπωνε ότι, «υπό καμία περίπτωση, κανένας πιστός μουσουλμάνος ή νοήμων δεν θα έπρεπε να καταφύγει στα Ηνωμένα Έθνη, καθώς αποτελούν ένα εγκληματικό εργαλείο εναντίον των μουσουλμάνων».²⁰²

Σύμφωνα με το Stephen Krasner η έννοια της κυριαρχίας χωρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες: στην εσωτερική κυριαρχία, στην αλληλεξαρτώμενη κυριαρχία, στη βεστφαλιανή κυριαρχία και στη διεθνή νομική κυριαρχία.²⁰³ Στα πλαίσια της τέταρτης κατηγορίας, της διεθνούς νομικής κυριαρχίας, τα κράτη μπορούν να αναγνωρίζουν την κυριαρχία των άλλων κρατών και κατά αυτόν τον τρόπο έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν μέρος σε συμφωνίες και συμμαχίες, που μπορούν να ενισχύσουν την ασφάλεια μεταξύ των μελών κρατών, όπως είναι τα Ηνωμένα Έθνη, η ένταξη στα οποία αποτελεί την απόλυτη αναγνώριση της κυριαρχίας ενός κράτους.²⁰⁴

Για τον Οσάμα Μπιν Λάντεν λοιπόν, η αντίληψη για το τι αποτελούσε νόμιμο κράτος δεν προερχόταν από την εξωτερική αναγνώριση, αλλά από την αυστηρή εφαρμογή των λόγων του θεού, απορρίπτοντας κατά αυτόν τον τρόπο την εξουσία των

¹⁹⁹ Βλ.ο.π., σ.56.

²⁰⁰ Council on foreign Relations, “Declaration of War by Osama bin Laden, 1996”, (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαρτίου 2014), <http://on.cfr.org/1mv0MDe> και Jackson Robert H., Sørensen Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, 2007, σσ.250-255.

²⁰¹ BBC News, “Bin Laden rails against Crusaders and UN”(Saturday, 3 November, 2001), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαρτίου 2014), http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/media_reports/1636782.stm

²⁰² Βλ.ο.π.

²⁰³ Krasner Stephen D., *Sovereignty: organized hypocrisy*, Princeton University Press, 1999 και Krasner Stephen D., *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2013.

²⁰⁴ Βλ. Krasner Stephen D., 1999,σσ. 14-20.

κρατών και των διεθνών οργανισμών να παράσχουν την αναγνώριση και αποτελώντας έτσι μια πρόκληση για τη διεθνή κοινωνία.²⁰⁵

Μετά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου λοιπόν, μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις τους ήταν η ραγδαία αλλαγή στις προτεραιότητες για την ασφάλεια σε πολλά δυτικά κράτη και διεθνείς οργανισμούς. Η τρομοκρατία σε ένα σχετικά μικρό διάστημα αναδείχθηκε σε ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα ασφάλειας, και ως εκ τούτου, μια σημαντική σειρά από νέους αντί-τρομοκρατικούς νόμους, μέτρα, πρωτοβουλίες και προγράμματα αναδείχθηκαν στην επιφάνεια.²⁰⁶

Η έξαρση που εμφανίστηκε εκείνη την περίοδο γύρω από το διάλογο για την τρομοκρατία επικεντρώθηκε στην ισλαμική τρομοκρατία και στην έντονη αναπαραγωγή στερεότυπων για αυτήν, ότι αποτελεί την κυριότερη απειλή για την ασφάλεια της Δύσης γενικά και της εθνικής ασφάλειας της Αμερικής ειδικά.²⁰⁷ Ως εκ τούτου κυριάρχησε στο δημόσιο διάλογο για την τρομοκρατία η έννοια της «νέας τρομοκρατίας» με έντονο θρησκευτικό υπόβαθρο, βασισμένης περισσότερο στο μίσος, στο φανατισμό και στον εξτρεμισμό, παρά σε μια πολιτική ιδεολογία.²⁰⁸

Κατ' αυτόν τον τρόπο η τρομοκρατία στην Ευρώπη, πλέον, είχε συνδεθεί σε μεγάλο βαθμό με τους μουσουλμάνους μετανάστες σε αυτήν και τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη υιοθέτησαν αυστηρότερους νόμους για την αντιμετώπιση πιθανών απειλών, σχετιζόμενων με τη μετανάστευση των μουσουλμάνων, όπως ο νόμος του 2001 στη Γαλλία, με τον οποίο οι αρχές είχαν το δικαίωμα να σταματούν για ελέγχους μετανάστες, χωρίς προειδοποίηση, στα πλαίσια της διενέργειας των αντιτρομοκρατικών ερευνών.²⁰⁹

Επίσης, το 2003, ένας γαλλικός νόμος (νόμος Νο. 20031176) έκανε ευκολότερη την απέλαση εκείνων, οι οποίοι θεωρούνταν ύποπτοι για τη δημόσια τάξη και στην Ολλανδία άρχισαν τις έρευνες μέσα και έξω από τα ισλαμικά τεμένη για τον εντοπισμό υπόπτων τρομοκρατών, στρέφοντας, παράλληλα, τη μεταναστευτική της πολιτική από

²⁰⁵ Βλ. Mendelsohn (2005), σ. 63.

²⁰⁶ Jackson Richard, "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, σσ. 394-426, 2007.

²⁰⁷ Βλ.ο.π., σ.407.

²⁰⁸ Βλ.ο.π., σσ.408-409.

²⁰⁹ Cesari Jocelyne, "The Securitisation of Islam in Europe", *Challenge Liberty & Security*, research paper no15, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1nYw0Cg>, σ11.

την πολυπολιτισμική προσέγγιση που είχε μέχρι τότε σε μια πιο αφομοιωτική ενταξιακή πολιτική.²¹⁰

Ιδίως, μετά τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, το 2004 (11/03) και στο Λονδίνο το 2005 (07/07), καθώς και μετά τη δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo Van Gogh (02/11/2004) από έναν εξτρεμιστή ισλαμιστή, η Ευρώπη συνέδεσε σε μεγάλο βαθμό την τρομοκρατία με τον ισλαμισμό, ξεκινώντας μια μεγάλη συζήτηση για την ορθότητα, ή όχι των ενταξιακών μοντέλων που μέχρι τότε είχε χρησιμοποιήσει. Ο λόγος της συγκεκριμένης ανησυχίας στηριζόταν στο γεγονός ότι οι συγκεκριμένες ενέργειες είχαν εγείρει φόβους σχετικά με τους μουσουλμάνους μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς και το κατά πόσο η μη επιτυχημένη ενταξιακή τους διαδικασία τους απομάκρυνε από τις δημοκρατικές κοινωνίες, αναπτύσσοντας συμπάθειες προς εξτρεμιστικά ισλαμικά κινήματα.²¹¹

Οι συγκεκριμένες ευρωπαϊκές πολιτικές και αντιδράσεις στο φαινόμενο της τρομοκρατίας ευνόησαν την εδραίωση της αντίληψης του Ισλάμ, στην ευρωπαϊκή κοινωνία ως μιας ξένης και εχθρικής θρησκείας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση της Ισλαμοφοβίας στην Ευρώπη, αλλά και την ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση των ακροδεξιών κομμάτων στους Ευρωπαίους πολίτες.

Σύμφωνα με έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στην εχθρική αντίληψη των μουσουλμάνων από τους Ευρωπαίους, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ενώ παράλληλα σημείωσαν ανοδική επιτυχία ακροδεξιά κόμματα με έντονη αντί- μεταναστευτική και αντί-ισλαμική ρητορική.²¹²

Τα κόμματα με τη συγκεκριμένη ιδεολογία αναδείχτηκαν στην Αυστρία, στο Βέλγιο, στη Δανία, στην Ιταλία, στη Νορβηγία, στην Ελβετία, στη Γαλλία και στην Ολλανδία και πρόσφατα και στην Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το γαλλικό κόμμα, Εθνικό Μέτωπο, το 1981 είχε συγκεντρώσει το 0,02% στις εθνικές εκλογές, ενώ, το 2002, συγκέντρωσε το 17% των ψήφων.²¹³

Η πρόωθηση από τα κόμματα αυτά του εθνικισμού, σε συνδυασμό με την έντονη ρητορική για τη «σύγκρουση των πολιτισμών» και το φόβο ισλαμοποίησης της

²¹⁰ Βλ. ο.π.

²¹¹ Norris Pippa Inglehart Ronald F., "Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations, *Political studies*: vol 60, 2012, σσ. 228-251, σσ. 228-229.

²¹² Amnesty International, "Choice and prejudice – Discrimination against muslims in Europe", 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 03/12/2013), <http://bit.ly/SgnvWt>. Επίσης για την Ισλαμοφοβία στην Ευρώπη βλ.: European Monitoring Centre on Racisms and Xenophobia (EUMC), "Muslims in the European Union: Discrimination and Islamofobia", Report, (18/12/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2009), <http://bit.ly/1mkwm6F>

²¹³ Βλ. Amnesty International, 2012, ο.π., σ.15.

Ευρώπης επικέντρωναν την πολιτική τους ατζέντα στη μείωση της μετανάστευσης προς τις χώρες τους και στην εξάλειψη της ισλαμικής επιρροής σε αυτές. Είναι χαρακτηριστικός ως προς αυτό ο λόγος της ηγέτιδας του Εθνικού Μετώπου, το 2008, Marine Le Pen, η οποία είχε ισχυριστεί ότι «το Ισλάμ είναι η μεγαλύτερη απειλή για τη Γαλλία και τον ελεύθερο δυτικό κόσμο».²¹⁴

Συμπερασματικά, η αναγωγή της θρησκείας και συγκεκριμένα του Ισλάμ σε ζήτημα ασφάλειας στην Ευρώπη άλλαξε το πολιτικό σκηνικό, δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για ραγδαίες αλλαγές, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ανάδειξη μιας αυστηρότερης μεταναστευτικής και ενταξιακής πολιτικής, αλλά και η συστηματική συζήτηση γύρω από ζητήματα που αφορούν την εθνική ταυτότητα και την περιχαράκωση της, δημιούργησαν έντονα το συναίσθημα της ανάγκης του επαναπροσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας, κυρίως σε χώρες με μεγάλο μεταναστευτικό πληθυσμό.

Παράλληλα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες μέσω των δι-εθνικών δεσμών τους, αλλά και της ιδιότητας τους ως μέλη της παγκόσμιας κοινότητας των πιστών (ummah) αντέδρασαν με τη σειρά τους στους κινδύνους, τους οποίους θεωρούσαν ότι τους απειλούν. Στην προσπάθεια τους να «προστατέψουν» το Ισλάμ από τη «δυτική απειλή» οι μουσουλμάνοι κατέφυγαν σε δραστικές κινητοποιήσεις με διεθνή αντίκτυπο, όπως συνέβη με την περίπτωση των κόμικς, που εκδόθηκαν από μια εφημερίδα στη Δανία το 2005, και απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ, η οποία θα αναλυθεί στη συνέχεια.

Τέλος, το ζητούμενο της μείωσης του μεταναστευτικού φαινομένου και των απορροιών του ανέδειξε εναργέστερα την ανάγκη λήψης μιας σειράς πολιτικών μέτρων, τόσο σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, όπως ήταν ο συντονισμός της ευρωπαϊκής πολιτικής για την καταπολέμηση της μετανάστευσης και της τρομοκρατίας, αλλά και η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις γείτονες χώρες για την επιστροφή των παράνομων μεταναστών σε αυτές. Η Ευρώπη, μέσω της αυστηρότερης αστυνόμευσης των εξωτερικών της συνόρων προσπάθησε να εντατικοποιήσει το κλείσιμο των συνόρων της, αποβλέποντας στη δημιουργία της «Ευρώπης Οχυρό», πρωτίστως για την επιβίωσή της και για την προστασία της από την εισβολή των ξένων «εισβολέων» (μεταναστών) σ' αυτήν.

²¹⁴ Βλ.ο.π., σ.17

1.3.4 Νεοκλασικός Ρεαλισμός.

Παράλληλα με το ζήτημα της αναγωγής σε απειλή των μουσουλμάνων μεταναστών και των απορροιών τους στην Ευρώπη, με ότι αυτό συνεπάγεται, θα μπορούσε επίσης να συναχθεί ότι και οι εγχώριες μεταβλητές, που για αρκετό καιρό είχαν παραγκωνιστεί στην ερμηνεία της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, εμφανίστηκαν δυναμικά στο προσκήνιο. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής μια ομάδα ακαδημαϊκών, (ανάμεσά τους και οι William Wohlforth, Thomas J. Christensen, Alastair J. H. Murray, Gideon Rose, Randall Schweller, Fareed Zakaria, Jeffrey W. Taliaferro) προσπάθησε να ενσωματώσει, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, τους εσωτερικούς παράγοντες μιας κοινωνίας στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός συγκεκριμένου κράτους.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι ο James Rosenau, νωρίτερα, χωρίς να ανήκει στη συγκεκριμένη ομάδα, είχε επισημάνει ότι η εξωτερική πολιτική ενός κράτους δεν μπορεί να είναι εντελώς διαχωρισμένη, ούτε από την κοινωνία απ' όπου προέρχεται, ούτε από τις εξωτερικές συνθήκες, στις οποίες απευθύνεται. Έτσι, ορισμένες εσωτερικές και εξωτερικές ανεξάρτητες μεταβλητές θα είναι παρούσες σε κάθε βήμα της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους.²¹⁵

Ο ίδιος τόνισε την προβληματική διάσταση που ενεχόταν στο διαχωρισμό των εσωτερικών μεταβλητών και των διεθνών σχέσεων για την κατανόηση του σύγχρονου και διαρκώς εναλλασσόμενου αλληλοεξαρτώμενου κόσμου, καθώς οι εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις ενός κράτους πάντα διαμόρφωναν ένα αδιάλειπτο δίκτυο και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζονται, ιδίως σήμερα, στην εποχή του τεράστιου ανασχηματισμού.²¹⁶

Επιστρέφοντας στους Νεοκλασικούς Ρεαλιστές, αυτοί πήραν την ονομασία τους από ένα άρθρο του Gideon Rose το 1998, το οποίο ουσιαστικά χαρακτηρίζει το Νεοκλασικό Ρεαλισμό, ως μια θεωρία εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με το Rose, ο Νεοκλασικός Ρεαλισμός ενσωματώνει εσωτερικές και εξωτερικές μεταβλητές,

²¹⁵ Rosenau James N., "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", *International Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 3, Sep., 1968, σ.313.

²¹⁶ Rosenau James N., *Along the domestic-foreign frontier exploring governance in a turbulent world*, Cambridge University Press, 1997, σσ.3-4.

αναβαθμίζοντας και συστηματοποιώντας μερικές ιδέες από την κλασική ρεαλιστική σκέψη.²¹⁷

Κατά το Rose οι υποστηρικτές αυτής της νέας σχολής, που ο ίδιος ονομάζει Νεοκλασικό Ρεαλισμό, διατείνονταν ότι ο σκοπός και η φιλοδοξία της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους καθορίζονται, κυρίως από τη θέση του στο διεθνές σύστημα και από την έννοια της ισχύος. Γι' αυτό και είναι ρεαλιστές. Οι έχοντες την παραπάνω άποψη όμως, εξελίσσοντας περαιτέρω τη σκέψη τους, σύμφωνα με το Rose, μπορούν να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι ο αντίκτυπος αυτών των δυνατοτήτων στην εξωτερική πολιτική είναι έμμεσος και πολύπλοκος, διότι οι συστημικές πιέσεις πρέπει να ερμηνεύονται μέσα από τις εσωτερικές μεταβλητές σε ατομικό επίπεδο, γι' αυτό και είναι νεοκλασικοί.²¹⁸

Τα κράτη δέχονται και υιοθετούν τις αλλαγές στο εξωτερικό τους περιβάλλον, ως αποτέλεσμα των ιδιόμορφων εγχώριων δομών και πολιτικών καταστάσεων. Οι σύνθετες εσωτερικές πολιτικές διαδικασίες λειτουργούν ως ζώνες μετάδοσης, οι οποίες μεσολαβούν και ανακατευθύνουν πολιτικές εκροές, ως απάντηση στις εξωτερικές δυνάμεις. Ως εκ τούτου τα κράτη συχνά αντιδρούν διαφορετικά σε όμοιες συστημικές πιέσεις και ευκαιρίες και οι αντιδράσεις τους καθορίζονται από εγχώριους παράγοντες.²¹⁹

Ο Νεοκλασικός Ρεαλισμός έχει μια συνεκτική συλλογιστική, η οποία ενσωματώνει ιδέες και εσωτερικές πολιτικές στη λήψη αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, επιδιώκοντας την ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων από μια πλουραλιστική οπτική.²²⁰ Σ' αυτό ο ρόλος της ηγετικής ελίτ έχει σημαίνουσα σημασία, διότι οι πολιτικοί πάντα χρησιμοποιούσαν συγκεκριμένες αρχές για να κατευθύνουν τις πράξεις στο αβέβαιο και αναρχικό κόσμο του διεθνούς συστήματος, αναπτύσσοντας διαφόρων ειδών στρατηγικές. Αυτές οι στρατηγικές για να είναι επιτυχείς πρέπει να εμπεριέχουν, όχι μόνο στρατιωτικά μέσα και σκοπούς, αλλά πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά

²¹⁷Rose Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Vol. 51, No. 1, Oct., 1998, σσ. 144-172, σ.146.

²¹⁸ Βλ.ο.π.

²¹⁹ Schweller Randall L., "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, Vol. 29, No. 2, Autumn, 2004, σσ. 159-201, σ.164.

²²⁰ Rathbun Brian, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, 17, 2008, 294-321.

μέσα και στόχους. Συνεπώς, μια επιτυχημένη στρατηγική πρέπει να λάβει υπόψη της διάφορους παράγοντες, όπως η διπλωματία, εθνική ηθική και ο πολιτικός πολιτισμός.²²¹

Μια άλλη εσωτερική μεταβλητή είναι η κοινή γνώμη και οι ομάδες πίεσης και η ικανότητα τους να επηρεάζουν το κράτος.²²² Οι ομάδες μπορεί να σχηματιστούν από μια ποικιλία λόγων, με σημαντική θέση στο σχηματισμό πολιτικής ομάδας, την επιδίωξη της ασφάλειας υπό το φόβο της απειλής, όπως ο φόβος των εχθρών που μπορεί να ειδωθεί και μέσα από το πρίσμα της ξеноφοβίας.²²³

Όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των ομάδων πίεσης αυτά εντοπίζονται στην κοινή καταγωγή και στην κοινή θρησκεία, η οποία αποτελεί τη βάση για συγκρότηση ομάδων πίεσης, ιδίως, όταν η θρησκεία αποτελεί στοιχείο καταγωγής που κληρονομείται και οδηγεί στην εξομοίωση θρησκευτικών ομάδων με εθνοτικές. Οι οργανωμένες ομάδες πίεσης (pressure group) έχουν σκοπό τον επηρεασμό της εξουσίας για την προάσπιση των συμφερόντων τους.²²⁴ Η μη ανάληψη της εξουσίας από την όποια ομάδα πίεσης αποτελεί και την ειδοποίησή της διαφορά από τα πολιτικά κόμματα, γεγονός που διαχωρίζει τα δύο επίπεδα της πολιτικής διαμάχης, από τη μια πλευρά, δηλαδή των ανθρώπων, των ομάδων και των τάξεων που αγωνίζονται να επηρεάσουν την εξουσία και από την άλλη πλευρά της ίδιας της εξουσίας και των διαταγών της.²²⁵

Οι παραπάνω εσωτερικές επιρροές, σε συνδυασμό με τη διεθνή δομή, αλλά και τη σχέση μεταξύ τους είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με τους Νεοκλασικούς Ρεαλιστές. Οι εξελίξεις στις Διεθνείς Σχέσεις μπορούν λοιπόν, να ερμηνευθούν και με τη συμβολή δευτερευόντων κοινωνικών δρώντων στο εσωτερικό των κρατών, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν και να καθορίσουν τη λήψη αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής των εκάστοτε κρατών για την εξασφάλιση της επιβίωσης τους και της ασφάλειας τους στο διεθνές ανταγωνιστικό σύστημα.

Συμπερασματικά, τα άτομα, οι εγχώριες πολιτικές και οι κοινωνικές πρακτικές των ομάδων είναι ταυτόχρονα και εξίσου καθοριστικά. Οι εσωτερικές και οι εξωτερικές μεταβλητές είναι αλληλένδετες. Αυτές δημιουργούν, κατά κάποιο τρόπο, σύμφωνα με

²²¹ Kitchen, Nicholas, «Systemic pressures and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation. *Review of international studies*, 36 (1). σσ. 117-143, 2010, σ120.

²²² Zakaria Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, 1999.

²²³ Taliaferro Jeffrey W., «State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State», *Security Studies* 15, no. 3, July–September 2006: 464–495, σ.483.

²²⁴ Μαυρογορδάτος Γιώργος, *Ομάδες πίεσης και δημοκρατία*, εκδ. Πατάκη, 2001, σ.21.

²²⁵ Duverger Maurice, *Εισαγωγή στην πολιτική*, εκδ. Παπαζήση, 1971, σ.9.

τη Sterling-Folker Jennifer μια «αντίστροφη τρίτη εικόνα», η οποία αποκρίνεται στην έννοια του Νεοκλασικού Ρεαλισμού, ο οποίος εστιάζει στο πώς οι εσωτερικές και εξωτερικές αυτές μεταβλητές αλληλεπιδρούν για την παραγωγή εκβάσεων και διεργασιών.²²⁶

Επίσης, εδώ θα ήταν άξιο λόγου να αναφερθεί ότι στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον για την καλύτερη κατανόηση των σημαντικών προκλήσεων εναντίον της ασφάλειας, που αντιμετωπίζουν τα σημερινά μεταμοντέρνα κράτη, με τη μεταβαλλόμενη κρατική υπόσταση τους, επιβάλλεται εκ μέρους τους μια λεπτομερέστερη ενασχόληση με τις εσωτερικές εξελίξεις σε αυτά.²²⁷ Άλλωστε, όπως αναφέρουν και οι Jackson και Sørensen τα εσωτερικά και τα διεθνή είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους και το ένα επηρεάζει σημαντικά το άλλο.²²⁸

Στην παρούσα εργασία, αντλώντας από τα συγκεκριμένα θεωρητικά πλαίσια, θα δοθεί έμφαση στη διασύνδεση, μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών μεταβλητών συγκεκριμένων χωρών, ως προσδιοριστικών παραγόντων στη λήψη αποφάσεων και στη χάραξη πολιτικών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Κεντρικό σημείο αναφοράς στις τρεις περιπτωσιολογικές μελέτες: τη Γαλλία, την Ολλανδία και την Ελλάδα, θα είναι οι μουσουλμάνοι μετανάστες και οι επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Σ' αυτό το σημείο, προτού προχωρήσει η ανάλυση στις επί μέρους περιπτωσιολογικές μελέτες, είναι σημαντικό να παρουσιαστεί μια γενική εικόνα του Ισλάμ στην Ευρώπη σήμερα. Η ανάδειξη συγκεκριμένων γεγονότων, στα οποία εμπλέκονται οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ευρώπη, στόχο έχει την παρουσίαση της σύνδεσής τους με το προηγηθέν θεωρητικό πλαίσιο, όσον αφορά στη θέση της θρησκείας του Ισλάμ στην κοινωνία, την ανάδειξη της ως ζητήματος ασφάλειας, το διεθνικό της χαρακτήρα και τη συμβολή της, μέσω των ομάδων πίεσης στη λήψη και στην επιρροή λήψης των πολιτικών αποφάσεων.

²²⁶ Sterling-Folker Jennifer, "Organizing the Inter-National: Neoclassical Realism and the Third Image Reversed", To be Presented at the Fifth Pan-European Meeting of the European Consortium for Political Research (ECPR), and its Standing Group on International Relations (SGIR), The Hague, the Netherlands, September 9-11, 2004.

²²⁷ Jackson Robert H., Sørensen Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, 2007, σσ.270-274.

²²⁸ Βλ.ο.π.

1.4 Το Ισλάμ στην Ευρώπη Σήμερα.

1.4.1 Γενικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου.

Η μετανάστευση, σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό για τη Μετανάστευση, είναι «η διαδικασία κίνησης, είτε διασχίζοντας ένα διεθνές σύνορο, είτε μέσα σε ένα κράτος. Είναι μια κίνηση πληθυσμού που περιλαμβάνει κάθε είδους κίνησης των ανθρώπων, όποια και αν είναι η διάρκεια της, η σύνθεσή της και οι αιτίες της. Περιλαμβάνει τη μετανάστευση των προσφύγων, των ανθρώπων χωρίς ρίζες, αυτών που έχουν εκδιωχθεί από τις πατρίδες τους και τους οικονομικούς μετανάστες».²²⁹

Όσον αφορά στον προσδιορισμό του μετανάστη, σύμφωνα με τον ίδιο οργανισμό, δεν υπάρχει σε διεθνές επίπεδο ένας παγκόσμια αποδεκτός ορισμός. Παρόλα αυτά, ο όρος μετανάστης, συνήθως, καλύπτει όλες τις υποθέσεις, όπου η απόφαση για μετανάστευση έχει ληφθεί ελεύθερα από το άτομο και χωρίς την παρέμβαση ενός εξωγενούς παράγοντα. Γι' αυτό ο συγκεκριμένος όρος εφαρμόζεται για άτομα και μέλη οικογενειών που μεταναστεύουν σε μια άλλη χώρα ή περιοχή για να καλυτερέψουν τις υλικές ή κοινωνικές συνθήκες και να βελτιώσουν τις προοπτικές τους, τόσο για τους ίδιους, όσο και για τις οικογένειές τους».²³⁰

Η παράνομη μετανάστευση θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως «η κίνηση που λαμβάνει χώρα έξω από κανόνες των χωρών αποστολής, διαμετακόμισης και υποδοχής, και ο παράνομος μετανάστης κάποιος που, εξαιτίας της παράνομης εισόδου του ή της λήξης της βίζας του, στερείται νομικής υπόστασης στη χώρα διαμετακόμισης ή υποδοχής».²³¹

Συνήθως η ροή των ανθρώπων που μεταναστεύουν είναι από τις αναπτυσσόμενες χώρες προς τις πλούσιες χώρες της Ευρώπης, της βόρειας Αμερικής και της Αυστραλασίας. Παρόλα αυτά, υπάρχει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό μεταναστών που μετακινούνται στην ίδια τους τη χώρα. Μια άλλη κατηγορία ανθρώπων που μετακινούνται είναι οι πρόσφυγες, οι οποίοι αντιστοιχούν στο 7% του παγκόσμιου αριθμού μεταναστών και συνήθως διαμένουν κοντά στη χώρα τους, μέχρι να μπορέσουν να επιστρέψουν σε αυτή ή ταξιδεύουν σε αναπτυγμένες χώρες, ζητώντας άσυλο. Ακόμη, υπάρχουν οι φοιτητές που ταξιδεύουν σε μια άλλη από τη δική τους

²²⁹ International Organization for Migration, *International Migration Law, Glossary on Migration*, 2004, (ημερομηνία πρόσβασης 15 Ιουνίου, 2013), <http://bit.ly/1jnzgno>, σ. 41,

²³⁰ International Organization for Migration, 2004, *ό.π.*, σ.40

²³¹ Βλ. *ό.π.*, σ.34.

χώρα για να σπουδάσουν και υπάρχει και η κατηγορία ανθρώπων, που αφορά νεαρά άτομα και κυρίως γυναίκες, που βρίσκονται, πάρα τη θέληση τους σε μια ξένη χώρα εξαιτίας του εμπορίου ανθρώπων (human trafficking).²³²

Η έννοια του μετανάστη αναφέρεται στα άτομα που διέρχονται τα σύνορα ενός κράτους, του οποίου δεν είναι πολίτες και δεν απολαμβάνουν τα προνόμια και τα δικαιώματα των πολιτών του, όπως το δικαίωμα ψήφου, η απασχόληση στο δημόσιο τομέα και το μερίδιο κοινωνικής μέριμνας. Τα κράτη, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το μεταναστευτικό φαινόμενο προέβησαν σε κατηγοριοποιήσεις των μεταναστών (πρόσφυγες, παράνομοι μετανάστες, μετανάστες από κράτη με αποικιοκρατικό παρελθόν κ.α.) για να διευκολυνθούν, όσον αφορά στις διαδικασίες χορήγησης άδειας εισόδου, παραμονής και υπηκοότητας, δηλαδή την ιδιότητα του πλήρους μέλους μιας κοινωνίας.²³³

Τα δυο βασικά συστήματα απόκτησης υπηκοότητας που είναι κοινά για όλα τα κράτη, χωρίς να εφαρμόζεται αποκλειστικά μόνο το ένα ή το άλλο, αλλά εμπεριέχουν την ικανότητα του συνδυασμού, όπως γίνεται σήμερα από τις περισσότερες χώρες που τα εφαρμόζουν είναι: το Jus soli (το δίκαιο του εδάφους) και το Jus Sanguinis (το δίκαιο του αίματος). Το Jus soli σημαίνει ότι, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα των γονιών ενός ατόμου, η δική του υπηκοότητα εξαρτάται από τον τόπο γέννησης του, δίνοντας έμφαση με αυτόν τον τρόπο, όχι στην εθνική προέλευση, αλλά στην επικράτεια. Το Jus Sanguinis δίνει έμφαση στην κληρονομικότητα και κατ' επέκταση εξαρτά την υπηκοότητα του ατόμου από την ιθαγένεια των γονιών και όχι από τον τόπο γέννησης ή το κράτος διαμονής των γονιών. Τέλος, υπάρχει η δυνατότητα ένα άτομο να έχει διπλή υπηκοότητα, έπειτα από ατομική διοικητική πράξη της πολιτογράφησης, εφόσον διαμένει σε ένα κράτος (Jus domicili), που δεν έχει την ιθαγένεια του και έπειτα από έγκριση του αιτήματος από το ίδιο το κράτος.²³⁴

Τα τελευταία χρόνια, πολλά κράτη, σχεδόν τα μισά του κόσμου, εφήρμοσαν την διπλή υπηκοότητα και συνεχώς ολοένα και περισσότερες χώρες επιτρέπουν στους πολίτες τους να έχουν διπλή υπηκοότητα, αλλάζοντας τη νομοθεσία τους.²³⁵ Τα οφέλη

²³² Βλ.ό.π.

²³³ Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), «Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη», *Μια ψυχοκοινωνική έρευνα*. Επιστημονικός Υπεύθυνος: Γιάννης Κατερέλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο, RUN Communications A.E.,2007, σσ. 12,13.

²³⁴ Βλ. ό.π., σ.13.

²³⁵ Sejersen Brøndsted Tanja, "I Vow to Thee My Countries" – The Expansion of Dual Citizenship in the 21st Century, *International Migration Review*, Volume 42, Issue 3, 2008, σ. 20.

των χωρών καταγωγής των μεταναστών από τη διατήρηση της διπλής υπηκοότητας είναι σημαντικά, είτε από τα εμβάσματα τους, είτε από την κουλτούρα τους και είτε από τις γνώσεις που αποκτούν στις χώρες που ζουν, όπως είναι οι τεχνολογικές. Οι χώρες υποδοχής μεταναστών, αντίστοιχα, χρησιμοποιούν τη διπλή υπηκοότητα, ως τρόπο βελτίωσης της κοινωνικής ένταξης των μειονοτήτων και της πολιτικής συμμετοχής τους και για ψυχολογικό-κοινωνικούς λόγους, καθώς αυτά μπορεί να επιτευχθούν ομαλότερα, εφόσον το άτομο δεν αισθάνεται αποκομμένο από τις ρίζες του.²³⁶

Η απόκτηση της υπηκοότητας του κράτους, στο οποίο διαμένει ένας μετανάστης, αυτόματα σηματοδοτεί την επίσημη έναρξη της ένταξής του σε αυτήν την κοινωνία. Τα κράτη υιοθέτησαν διάφορες μεταναστευτικές πολιτικές, ανάλογα με τις απαιτήσεις των οικονομικών, κοινωνικών, ιστορικών, δημογραφικών και πολλών άλλων παραγόντων, που είχαν κατά καιρούς. Έτσι, διάφορα μοντέλα μεταναστευτικής πολιτικής χρησιμοποιήθηκαν, που είχαν ως στόχο την ένταξη των μεταναστών, όπως αυτό της αφομοίωσης, όπως έγινε στη δεκαετία του 1960, στη Γαλλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ακόμη, υπήρχε και το μοντέλο της διαφοροποιημένης αφομοίωσης, κατά την οποία οι μετανάστες δεν εντάσσονται ως σύνολο στην κοινωνία, αλλά αφομοιώνονται σε διαφορετικά τμήματα της κοινωνίας, ανάλογα με την εθνικότητα και την τάξη. Τέλος, ένα τρίτο μοντέλο ήταν αυτό της ενθάρρυνσης και της ανοχής της πολιτιστικής διαφορετικότητας.²³⁷

Για όσους γίνονται δεκτοί για μόνιμη εγκατάσταση ο *Δείκτης Πολιτικής Ένταξης των Μεταναστών (MIPEx)* έθεσε έξι βασικούς τομείς της πολιτικής που διαμορφώνουν την πορεία ενός μεμονωμένου μετανάστη προς την πλήρη ένταξη του: την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, την οικογενειακή επανένωση, τη διαμονή μακράς διάρκειας, την πολιτική συμμετοχή, την πρόσβαση στην εθνικότητα και την μη διάκριση.²³⁸ Ο MIPEx είναι έργο του Βρετανικού Συμβουλίου και της Ομάδας Μεταναστευτικής Πολιτικής (Migration Policy Group) με χρηματοδότη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Έχοντας υπόψη της τα έξι βασικά σημεία του Δείκτη Πολιτικής Ένταξης των Μεταναστών, η Ευρωπαϊκή Ένωση στην προσπάθειά της να θεσπίσει ένα κοινό νομικό πλαίσιο, βάση του οποίου τα κράτη μέλη της θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τη

²³⁶ Vancea Mihaela, "Immigrant Transnationalism, a New Analytical Perspective on Political Transnationalism", *VII Congreso Español de Ciencia Política y de la Administración: Democracia y Buen Gobierno*, 2004, (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαρτίου 2013), <http://bit.ly/1iYK7j3>, σ. 138.

²³⁷ Βλ.ό.π., σ.17.

²³⁸ Migrant integration Policy Index 2006-2007, *British Council and Migration Policy Group*, September 2007, www.integrationindex.eu, σ. 4.

μετανάστευση προέβη, υπό την καθοδήγηση της Γαλλίας, στη θέσπιση και υιοθέτηση, τον Οκτώβριο του 2008, του «Ευρωπαϊκού Συμφώνου για την Μετανάστευση και το Άσυλο» (European Pact on Immigration and Asylum).

Μ' αυτό το Σύμφωνο όλα τα κράτη μέλη συμφωνούσαν σε μια κοινή μεταναστευτική πολιτική που συνίσταται σε 5 βασικά σημεία : 1) στην οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης, σε άμεση σχέση με τις προτεραιότητες, τις ανάγκες και τις ικανότητες υποδοχής, όπως είναι καθορισμένες από κάθε κράτος – μέλος ξεχωριστά, και στην ενθάρρυνση της ενσωμάτωσης. 2) Στον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης με το να εξασφαλίζουν την επιστροφή των παράνομων μεταναστών στις χώρες καταγωγής τους, ή στις χώρες διαμετακόμισης. 3) Στο να γίνουν οι συνοριακοί έλεγχοι πιο αποτελεσματικοί. 4) Στη δημιουργία μιας Ευρώπης Ασύλου και 5) Στη δημιουργία μιας ουσιαστικής συνεργασίας με τις χώρες καταγωγής για την ενθάρρυνση της συνέργειας μεταξύ της μετανάστευσης και της ανάπτυξης.²³⁹

Κατά γενική παραδοχή η μετανάστευση συνδέεται με τη φτώχεια, η οποία παρακινεί κάποιον προς αναζήτηση καλύτερου βιοτικού επιπέδου, μέσω περισσότερων εργασιακών ευκαιριών. Έτσι, η μετανάστευση σήμερα κατευθύνεται από τις ανάγκες της απασχόλησης και τις δυνάμεις της αγοράς. Η ύπαρξη εργασιακών ευκαιριών στις χώρες αποστολής και καταγωγής μεταναστών μπορεί να αποτελέσει δραστικό παράγοντα στην καταπολέμηση της μετανάστευσης παράνομης ή μη, εφόσον τα άτομα δεν θα είναι αναγκασμένα να προσφύγουν προς αναζήτηση εργασίας σε άλλη χώρα.

Με την αύξηση του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρώπη οι κυβερνήσεις στην προσπάθεια τους να αντιμετωπίσουν την ανεργία και να εξασφαλίσουν τις όποιες θέσεις εργασίας στους ντόπιους, προσέφυγαν σε μέτρα απαγόρευσης εισόδου νέων κυμάτων μεταναστών, φτάνοντας και στο σημείο να θεωρούν ποινικό αδίκημα την παράνομη μετανάστευση, όπως έκανε, τον Οκτώβριο του 2009, η Ιταλία.²⁴⁰ Ενώ, η Γαλλία ασκούσε πιέσεις σε άλλους ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να πάρουν πιο αυστηρά μέτρα για τον έλεγχο των συνόρων, κυρίως στην περιοχή της Μεσογείου. Αυτά τα αυστηρά μεταναστευτικά μέτρα, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση, έχουν μεγάλο αντίκτυπο και στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Πολωνία, η

²³⁹ Republique Francaise, Ministere de l'Interieur, "Le pacte européen sur l'immigration et l'asile", 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1i7XMsl>

²⁴⁰ World Bank, "Migration and Development Briefs Migration and Remittances Trends 2009", 2009, <http://www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances>, σ.5.

Βουλγαρία και το Μαρόκο, από όπου προέρχεται ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών στην Ευρώπη.²⁴¹

Πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες, που λειτουργούν και ως χώρες αποστολής μεταναστών μπροστά σε αυτή την οικονομική κρίση και προς αποφυγή ενδεχόμενης επιστροφής χιλιάδων μεταναστών στις πατρίδες τους, κατέφυγαν σε προγράμματα συνεργασίας με αρκετές χώρες υποδοχής μεταναστών, όπως αυτό των επισκεπτών εργατών (guest worker).²⁴²

Ωστόσο, ο τομέας της ανάπτυξης και της οικονομίας δεν είναι ο μόνος που επηρεάζεται από το μεταναστευτικό φαινόμενο στις χώρες αποστολής και υποδοχής. Εξίσου σημαντική είναι η συμβολή του σε κοινωνικό και σε πολιτικό επίπεδο. Σήμερα που οι περισσότερες χώρες διατηρούν το δικαίωμα της διπλής υπηκοότητας ευνοούν κατ' αυτόν τον τρόπο την διατήρηση δεσμών και την ανάπτυξη δικτύων μεταξύ των μεταναστών, που ζουν σε μια χώρα και στην πατρίδα τους. Οι διεθνικοί δεσμοί και πρακτικές που δημιουργούνται κατ' αυτόν τον τρόπο εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο του δι-εθνισμού.

Μετά την πτώση του Κομμουνισμού άρχισε να υλοποιείται η ιδέα ενός κόσμου χωρίς σύνορα, μιας κερδοφόρας αγοράς, του δημοκρατικού καπιταλισμού, στον οποίον ο ρόλος του κράτους θα ήταν πλήρως περιορισμένος στο να υπηρετεί τις ανάγκες της αυτόνομης αγοράς. Μια αυτόνομη αγορά που ενεργεί προς όφελος της ανθρώπινης ελευθερίας, της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης, της ατομικής ανεξαρτησίας και των ευκαιριών. Οι άνθρωποι και οι τόποι στον κόσμο έγιναν σε μεγαλύτερο βαθμό πιο στενά συνδεδεμένοι μεταξύ τους, ως αποτέλεσμα των αναπτυσσόμενων δι-εθνικών κυμάτων των καπιταλιστικών αγαθών, των πληροφοριών, των ιδεών και των ίδιων των ανθρώπων.²⁴³

Σύμφωνα με την Kastoryano Riva, ως αποτέλεσμα της δημιουργίας αυτής της αυτόνομης αγοράς και προς επίτευξη των στόχων της, δημιουργήθηκε ένα παγκόσμιο φαινόμενο, ο δι-εθνισμός, ο οποίος είναι στενά συνδεδεμένος με το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον και την οικονομική αβεβαιότητα που διευκολύνουν τη δημιουργία

²⁴¹ Βλ.ο.π.

²⁴² Βλ.ο.π.

²⁴³ Kalb Don, Staring Richard and others, *The ends of globalization: bringing society back in*, Rowman & Littlefield, 2000. σσ.1-9.

παγκόσμιων εκτεταμένων δικτύων.²⁴⁴ Επιπλέον, κατά την ίδια, η θεσμοποίηση του διεθνισμού απαιτεί ένα συντονισμό δραστηριοτήτων, βασισμένων κυρίως σε κοινές αναφορές, αντικειμενικές ή υποκειμενικές και σε κοινά ενδιαφέροντα, ανάμεσα στα μέλη των διεθνικών δικτύων. Επίσης, απαιτεί ένα συντονισμό πηγών, πληροφοριών και τεχνολογίας της κοινωνικής δύναμης, πέρα από τα εθνικά σύνορα για πολιτικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς σκοπούς. Η αυξανόμενη κινητικότητα και η ανάπτυξη κάθε μέσου επικοινωνίας ενέτειναν τέτοιες διασυνοριακές σχέσεις, οδηγώντας σε πολιτικές και κοινωνικές κινητοποιήσεις πέρα από τοπικά όρια.²⁴⁵

Η στάση και η απάντηση των απλών ανθρώπων απέναντι στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης ήταν η δημιουργία κοινοτήτων, πέρα από πολιτικά σύνορα, οι οποίες στην ουσία δεν άνηκαν σε ένα τοπικά περιορισμένο χώρο.²⁴⁶ Ο επηρεασμός δε των αποφάσεων στα παγκόσμια ηγεμονικά δίκτυα, που αποτελεί έναν από τους στόχους των κοινωνιών αυτών, μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαφορετικών δι-εθνικών ενεργειών.

Η αποτελεσματικότητα αυτών των δι-εθνικών ενεργειών έγκειται σε ουσιώδη στοιχεία των παγκόσμιων δικτύων, όπως είναι η διάδοση των πληροφοριών. Η διάδοση των πληροφοριών είναι από μόνη της ένα ισχυρό όπλο, εν αντιθέσει με την απομόνωση, που είναι συνώνυμη με την αδυναμία του αποκομμένου. Η διάδοση δε των πληροφοριών για τις νόρμες είναι από τα πιο σημαντικά είδη πληροφοριών που μεταφέρονται από τα δι-εθνικά δίκτυα συνηγορίας. Πλέον οι άνθρωποι, ακόμα και οι πιο απομακρυσμένοι γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και οι μη προνομιούχες ομάδες, που έμοιαζαν ανέλπιδες, αποκτούν ισχύ.²⁴⁷

Η διάδοση των πληροφοριών, σε συνδυασμό με τη δημιουργία παγκόσμιων νορμών δίνει την δυνατότητα ύπαρξης σε νέες συμμαχίες, ταυτόχρονα μέσα στην τοπική αρένα και έξω από αυτήν. Δίνει στις απομονωμένες και ανίσχυρες ομάδες την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια ευρεία και ισχυρή παγκόσμια κίνηση, αποκτώντας πλέον δι-εθνική ταυτότητα. Αυτή η παγκόσμια κίνηση είναι ικανή να αναμιχτεί σε νέες μορφές χρήσης της πολιτικής ισχύος, όπως η προβολή τοπικών προβλημάτων και αγώνων σε παγκόσμιες αρένες, όπου νέες συμμαχίες μπορούν να δημιουργηθούν προς επίλυση τους, δίνοντας την ευκαιρία σε αυτές να ενεργούν παγκόσμια (acting globally). Το

²⁴⁴ Kastoryano Riva, "The Reach of Transnationalism", *Center for International Studies and Research, Paris, Social Science Research Council*, 2001, (ημερομηνία πρόσβασης 17, Μαρτίου 2014), <http://bit.ly/1kCzHai>

²⁴⁵ Βλ. ο.π.

²⁴⁶ Βλ. Kalb Don, 2000, σσ. 253-272.

²⁴⁷ Evans Peter "Counter-Hegemonic Globalization: Transnational Networks as Political Tools for Fighting Marginalization", *Contemporary Sociology*, Vol. 29, No. 1, Jan., 2000, σσ. 230-241.

«δράττειν παγκόσμια» αποτελεί το δυναμικό καταλυτικό αποτέλεσμα των δι-εθνικών δικτύων στα τοπικά προβλήματα, αφού τους δίνει νέες προοπτικές επιτυχίας κάνοντας τους τοπικούς αγώνες να έχουν παγκόσμια αξία.²⁴⁸

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, όσον αφορά στο φαινόμενο του δι-εθνισμού στους μετανάστες, μια ομάδα ανθρωπολόγων (Basch, Schiller, Szanton) όρισε τον μεταναστευτικό δι-εθνισμό σαν τη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες, μέσω των καθημερινών δραστηριοτήτων τους, ενδυναμώνουν και επιμηκύνουν τους πολυποίκιλους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς, που ενώνουν τις κοινωνίες καταγωγής και εγκατάστασής τους και μέσω των οποίων δημιουργούν δι-εθνικά κοινωνικά πεδία που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα.²⁴⁹

Οι μετανάστες που δραστηριοποιούνται σε δι-εθνικές ενέργειες ανήκουν σε αρκετές περιπτώσεις, άτυπα, σε μια οργανωμένη ομάδα πίεσης (pressure group), που έχει σκοπό τον επηρεασμό της εξουσίας για την προάσπιση των συμφερόντων της.²⁵⁰ Ο ρόλος της θρησκείας είναι καθοριστικός για τη σύσταση τέτοιων ομάδων, καθώς οι νέο-αφιχθέντες μετανάστες σε ένα περιβάλλον, όχι τόσο οικείο, όπως αυτό της πατρίδας τους, με τις προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν και την αβεβαιότητα ως προς το μέλλον τους, στρέφονται σε οικείους παραδοσιακούς δεσμούς. Αυτό, ως επί το πλείστον, εκπληρώνεται, μέσα από την κοινή πρακτική της πίστης τους.²⁵¹

Η θρησκεία λειτουργεί ως ενωτικός κρίκος ανάμεσα στους μετανάστες και τους δίνει την αίσθηση της ασφάλειας και της συντροφικότητας, καθώς νιώθουν ότι ανήκουν σε ένα σύνολο. Δημιουργούνται, λοιπόν, κοινωνικά δίκτυα από κοινές θρησκευτικές αξίες και πρακτικές, τα οποία παρέχουν μια συναισθηματική και πνευματική σύνδεση, βοηθάνε όμως και πρακτικά και υλικά τους μετανάστες να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.²⁵² Διάφοροι, ανά τον κόσμο, θρησκευτικοί οργανισμοί

²⁴⁸ Βλ.ο.π.

²⁴⁹ Portes Alejandro, "Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism", *Global Network a journal of transnational affairs*, volume1, number 3, 2001, σ. 182. Ο Portes ανέλυσε περισσότερο το δι-εθνισμό, με το να διακρίνει διαφορετικούς εμπλεκόμενους παράγοντες. Έτσι, αναγνωρίζει δύο κύριες μορφές του: α) το δι-εθνισμό από πάνω (transnationalism from above), ο οποίος αναφέρεται σε διασυνοριακές πρωτοβουλίες ισχυρών θεσμικών παραγόντων, όπως είναι τα κράτη και οι πολυεθνικοί οργανισμοί. Και β) το δι-εθνισμό από κάτω (transnationalism from below), ο οποίος αναφέρεται σε δραστηριότητες που είναι αποτέλεσμα πρωτοβουλιών που πάρθηκαν από τους ίδιους τους μετανάστες και τους συμπατριώτες τους στις πατρίδες τους.

²⁵⁰ Βλ. Μαυρογορδάτος Γιώργος, *Ομάδες πίεσης και δημοκρατία*, εκδ. Πατάκη, 2001, σ.21.

²⁵¹ Organisation internationale pour les migrations (OIM), "Rapport Final de la Conference Migrations et faits religieux à l'ère de la mondialisation 5-6 décembre 2005", Rabat, Maroc, 2006, σσ.,31-33.

²⁵² Hirschman Charles, "the Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the U.S.", *The International Migration Review*; volume 38, number 3, fall 2004, σσ.1206-1233.

διευθύνουν προγράμματα που παρέχουν σίτιση, στέγη, μόρφωση και εργασία στους μετανάστες, καθώς και νομικές συμβουλές.²⁵³

Ο σημαντικός ρόλος της θρησκείας και των θρησκευτικών δικτύων στην ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών οφείλεται και στο γεγονός ότι πολλοί μετανάστες προέρχονται από κοινωνίες (συνήθως ισλαμικές), όπου η θρησκεία έχει πρωταρχικό ρόλο σε αυτές. Η μετάβαση λοιπόν στα κοσμικά κράτη, τα οποία συνήθως αποτελούν τον προορισμό τους, γίνεται ευκολότερη με την υποστήριξη που τους παρέχουν αυτά τα θρησκευτικά δίκτυα.²⁵⁴

Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι μετανάστες, οπουδήποτε στη Δύση, έχουν σε κάποιο βαθμό επικοινωνία και μια αλληλεπίδραση με τις πατρίδες τους. Αυτό επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό από τα κοινά θρησκευτικά τους πιστεύω και από την προσχώρηση τους σε θρησκευτικές ομάδες ή συνδέσμους ή κινήματα που υπάρχουν διάχυτα σε όλο τον ισλαμικό κόσμο. Αυτά τα μουσουλμανικά κινήματα, όπως το *Ahmadiyya* και το *Nizari Ismaili*, εκτός από τη συμβολή τους, ως συνεκτικός κρίκος όλων των πιστών τους, όπου και αν βρίσκονται, συμβάλλουν και στη διαμόρφωση της ταυτότητας των μεταναστών πιστών τους στη Δύση. Αυτό συμβαίνει με το συγκεκριμένο τρόπο ζωής που επιβάλλει η θρησκεία τους και το αίσθημα οικειότητας που τον ακολουθεί οπουδήποτε και αν είναι.²⁵⁵

Η έμφυτη κλίση των ανθρώπων να σχηματίζουν και να μετέχουν σε ομάδες, που υπήρχε σε κάποιο βαθμό από τις πρωτόγονες κοινωνίες, στις τωρινές έχει μεγάλη απήχηση και ισχύ, καθώς σήμερα αυτές οι ενώσεις είναι πολυάριθμες και σε μεγαλύτερο βαθμό.²⁵⁶ Η μετανάστευση σαφώς έπαιξε ουσιαστικό ρόλο σε αυτό, καθώς ένα συνεχώς διαφορετικό σύνολο ανθρώπων συσσωρεύεται σε χώρες υποδοχής μεταναστών, προσπαθώντας να ενταχθεί σε αυτές, διατηρώντας όμως τα ιδιαίτερα πολιτιστικά και άλλα στοιχεία που αποτελούν ίδιον της καταγωγής του. Η συνεχώς αυξανόμενη ροή των μεταναστών καθιστά τη σημασία αυτών των ομάδων πίεσης όλο

²⁵³ Βλ. Organisation internationale pour les migrations (OIM), 2006, σ.35

²⁵⁴ Βλ.ο.π., σ.42.

²⁵⁵ Karen Leonard, "Transnational and Cosmopolitan Forms of Islam in the West", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8,2009, σσ.176–199.

²⁵⁶ Olson Mancur, *Η λογική της συλλογικής δράσης, δημόσια αγαθά και η θεωρία των ομάδων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991, σ. 35.

και πιο σημαντική στην ομαλή τους ένταξη, αλλά και στη βελτίωση των συνθηκών ζωής στις χώρες από τις οποίες έφυγαν.²⁵⁷

Οι μουσουλμανικές κοινότητες ή οι οργανισμοί ή οι σύνδεσμοι σε όλο τον κόσμο από την Αμερική έως την Ευρώπη, αναμφίβολα παίζουν κάποιο ρόλο ως ομάδες πίεσης. Σήμερα, η δράση των ομάδων αυτών επιδιώκει και ενίοτε το καταφέρνει σε κάποιο βαθμό, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια, να επηρεάσει ή και να διαμορφώσει τη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

1.4.2 Ισλάμ και Ευρώπη

Σήμερα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ευρώπη αναπτύσσονται ραγδαία, καθώς ο αριθμός τους έχει αυξηθεί από 29.6 εκατομμύρια, το 1990, σε 44.1 εκατομμύρια, το 2010 και αναμένεται, το 2030, να φτάσει τα 58 εκατομμύρια.²⁵⁸

Η συνεχής μεταναστευτική ροή των μουσουλμάνων προς την Ευρώπη και τα υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας, που έχουν σε σχέση με τους Ευρωπαίους μη μουσουλμάνους, συμβάλλουν στην ήδη μεγάλη, αλλά και στην αναμενόμενη αύξηση του πληθυσμού τους στη Δυτική, Νότια και Βόρεια Ευρώπη. Ο πληθυσμός των μουσουλμάνων στην Ευρώπη θα συνεχίζει να αυξάνει με ταχύτερους ρυθμούς από ότι ο μη μουσουλμανικός πληθυσμός, ο οποίος παρουσιάζει πτώση. Ο λόγος της αλματώδους ανάπτυξης του μουσουλμανικού πληθυσμού οφείλεται, κυρίως, στα υψηλά ποσοστά γονιμότητας των μουσουλμάνων γυναικών, στις οποίες σήμερα αναλογούν περίπου 2,2 τέκνα σε σχέση με το 1.5, που αντιστοιχούν για τις μη μουσουλμάνες γυναίκες στην Ευρώπη.²⁵⁹

Οι χώρες στη Δυτική Ευρώπη, όπου αναμένεται να παρουσιαστεί η μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού των μουσουλμάνων, από 11.3 εκατομμύρια το 2010 σε 16.4 το 2030, είναι η Γαλλία, η Γερμανία και η Ολλανδία. Επίσης, στη Νότια Ευρώπη, αναμένεται μια αύξηση του αριθμού των μουσουλμάνων από 10.7 εκατομμύρια το 2010, σε 13.8 το 2030.²⁶⁰

²⁵⁷ Για μια πιο αναλυτική σκοπιά σε διάφορες ανά τον κόσμο ομάδες πίεσης μεταναστών που δρουν ως διεθνικοί παράγοντες βλέπε Saskia Sassen, "Global cities and diasporic networks", *Global Civil Society*, Oxford University Press, 2002, www.columbia.edu/~sjs2/PDFs/webpage.DiasporicNetworkdf, σσ. 12,13,14.

²⁵⁸ Pew Research Center, "The Future of the Global Muslim Population, Projections for 2010-2030", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 30, Ιανουαρίου 2012 <http://bit.ly/1hUQ1qG> , σσ.121-136.

²⁵⁹ Βλ.ο.π.

²⁶⁰ Βλ.ο.π.

Οι μουσουλμάνοι που ζουν στη διασπορά, κυρίως στη Δύση, είναι διαφορετικής εθνικής καταγωγής με διαφορετικά ήθη και έθιμα. Αυτό που τους ενώνει είναι η κοινή αίσθηση της ταυτότητας μέσα στη θρησκεία, μια ιδέα που τοποθετείται ειδικότερα μέσα στην έννοια της Ummah, της παγκόσμιας κοινωνίας των πιστών του Ισλάμ, μέσα από το φακό όμως της εθνικής ταυτότητας.²⁶¹

Η Ummah χαρακτηριζόμενη ως χαρισματική κοινότητα αφορούσε, γενικώς, όλους τους μουσουλμάνους, ανεξαρτήτως των διαφόρων σχολών ή δογμάτων που ακολουθούσαν. Η αφοσίωση στην έννοια της Ummah και το ισχυρό μεταξύ των μελών δέσιμο ήταν κινητήριος δύναμη στην πραγματοποίηση πολλών πολιτιστικών επιτευγμάτων. Σύμφωνα με το Κοράνι, ένας από τους απώτερους σκοπούς του ευσεβούς μουσουλμάνου είναι η εγκαθίδρυση της κυριαρχίας του θεού σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, καθιστώντας καταυτόν τον τρόπο όλο τον κόσμο πατρίδα του Ισλάμ.²⁶²

Η εθελούσια μετακίνηση, κατά καιρούς, των μουσουλμανικών πληθυσμών στη Δύση προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης έθεσε στο προσκήνιο την επιτακτική ανάγκη της συνειδητοποίησης της μουσουλμανικής ταυτότητας στα πλαίσια, πλέον, ενός οικουμενικού Ισλάμ, χωρίς ιδιαίτερη έμφαση στα ξεχωριστά πολιτισμικά χαρακτηριστικά κάθε έθνους.²⁶³

Νέες φόρμες ταυτότητας και πίστης δημιουργήθηκαν, ανάμεσα στους μουσουλμάνους, όντας ταυτόχρονα εσωτερικές και διεθνείς και ξεπερνώντας εθνικά, φυσικά και πολιτικά σύνορα. Ουσιαστική συμβολή σε αυτό είχε η ανάπτυξη των νέων μορφών επικοινωνίας, όπως το διαδίκτυο, τα κινητά τηλέφωνα, η δορυφορική τηλεόραση και η αύξηση της κινητικότητας των μουσουλμάνων μεταναστών λόγω των, χαμηλότερου κόστους, τρόπων μεταφοράς.²⁶⁴ Πλέον, άνδρες, γυναίκες, υλικά αγαθά, τρόποι σκέψης και προσευχής, θρησκευτικά σύμβολα, πολιτικές και πολιτιστικές αξίες όλα περνάνε προς διάφορες κατευθύνσεις μέσα στις πολυποίκιλες μουσουλμανικές κοινωνίες, διαμορφώνοντας αναπόφευκτα ένα καινούργιο τοπίο σε όλους τους κοινωνικούς τομείς και στο θρησκευτικό.

²⁶¹ Saunders Robert, "The ummah as nation: a reappraisal in the wake of the 'Cartoons Affair'" *Nations and Nationalism*, vol.14:2, 2008, σ. 304.

²⁶² Dekmejian Hrair R, *Επαναστατημένο Ισλάμ - Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007, σ. 90.

²⁶³ Roy Oliver, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2006, σ. 15.

²⁶⁴ Allievi S. and Nielsen, J.S., *Muslim networks and transnational communities in and across Europe*, εκδ. Brill, 2003, σ. 10.

Μέσω του διαδικτύου ευνοήθηκε, όσο ποτέ άλλοτε, η δυναμική εξάπλωση μιας συλλογικής συνείδησης, διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις, ώστε να λειτουργεί ως υποκατάστατο έθνους.²⁶⁵ Όπως λοιπόν τα έθνη υφίστανται σε φαντασιακό επίπεδο, καθώς, σύμφωνα με τον Άντερσον, “κανένα μέλος ακόμα και του μικρότερου έθνους δεν θα γνωρίσει ποτέ τα περισσότερα από τα υπόλοιπα μέλη, θα έχει όμως την αίσθηση του συνανήκειν,”²⁶⁶ έτσι και τα μέλη μιας Ummah λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, ως μέλη μια φαντασιακής κοινότητας. Η «διαδικτυακή θρησκευτικότητα» ευνοεί την εξάπλωση του Ισλάμ, μέσω της ανταλλαγής απόψεων στο χώρο του διαδικτύου, δίνοντας τη δυνατότητα για μια εναλλακτική κατανόηση του Ισλάμ, σε σχέση με την παραδοσιακή αντίληψη του.²⁶⁷ Κάτι που γίνεται κυρίως στην αγγλική γλώσσα, ενισχύοντας καταυτόν τον τρόπο την αισθητική ανανέωσης, αλλά και την εξάπλωση και διείσδυση του Ισλάμ στη Δύση.

Μέσα σε αυτήν την τεράστια πανσπερμία ιδεών και ερμηνειών της θρησκείας αυτής δημιουργείται ένας παγκόσμιος διάλογος περί της ισλαμικής σκέψης, που ευνοεί την ύπαρξη νέων θρησκευτικών ηγετικών μορφών. Οι συγκεκριμένοι ηγέτες αποτελούν πρότυπα για εκατομμύρια πιστούς που παρακολουθούν τα κηρύγματα τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και από το διαδίκτυο και εκφράζουν όλους τους ιδεολογικούς χώρους. Άλλοι από αυτούς μπορεί να θεωρηθούν μοντερνιστές και ασχολούνται με θέματα που έχουν να κάνουν με ανθρώπινα δικαιώματα, με τη δημοκρατία και εν γένει με θέματα που μέχρι τώρα έρχονταν σε πλήρη αντιπαράθεση με τη δυτική νοοτροπία. Και άλλοι θεωρούνται συντηρητικοί, καθώς εφαρμόζουν μια ακραία, αναχρονιστική ερμηνεία για διάφορα θρησκευτικά και κοινωνικά θέματα και οι οποίοι απέκτησαν μεγάλη απήχηση στον ισλαμικό κόσμο και εκφράζονται κυρίως μέσω κινημάτων, όπως αυτά των Salafi και Wahabi και άλλων.²⁶⁸

Αδιαμφισβήτητη συμβολή στη διαδικασία συγκρότησης μιας ευρύτερης συλλογικής συνείδησης είναι και η συμβολή των διαφόρων Σούφι αδελφοτήτων του Ισλάμ με τα δίκτυα τους σε όλον τον κόσμο, σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Όπως

²⁶⁵ Βλ. Saunders Robert, 2008, σ. 319.

²⁶⁶ Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σ. 26.

²⁶⁷ Cesari Jocelyne, “Islam in the West: From Immigration to Global Islam”, *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8 ,2009, 148–175, σ.167.

²⁶⁸ Βλ. ο.π., σσ. 167-168.

συμβαίνει στις ΗΠΑ με δυο τέτοιες αδελφότητες την Ahmadiyya και τη Nizari Ismaili.²⁶⁹

Οποιοσδήποτε μουσουλμάνος που είναι μέλος μιας αδελφότητας είναι πιθανό σε όποιο μέρος του κόσμου κι αν βρεθεί να έχει υλική και όχι μόνο υποστήριξη, αν το ζητήσει. Ένα μέλος για παράδειγμα μιας αδελφότητας του σουφισμού (Qadiriya, Tijaniya, Mouridiya) αμέσως συνδέεται με κάθε άλλο μέλος της ίδιας αδελφότητας, καθώς και με τον πνευματικό της ηγέτη και δάσκαλο με μια δια βίου σχέση αφοσίωσης. Μια σχέση που δεν υφίσταται μόνο στο πνευματικό επίπεδο, αλλά και σε πιο πρακτικά ζητήματα, όπως η επαγγελματική βοήθεια, μέσω δικτύων που παρέχουν επιχειρηματικές συμβουλές και υποστήριξη σε αυτούς που την χρειάζονται και ακόμα κοινωνική ζωή για τα μέλη τους, όπου και αν βρίσκονται. Ακόμη, ιδιαίτερη έμφαση στη σημερινή ερμηνεία της Ummah δίνεται με τη συμμετοχή σε διάφορες θρησκευτικές και πολιτικές κινήσεις όπως οι Muslim Brotherhood, Jamaat Tabligh και Wahabis.

Η διαμόρφωση μιας ευρύτερης κοινότητας πιστών, ως μια φαντασιακή κοινότητα εξαπλώνεται μέσω των δικτύων που την απαρτίζουν, μεταναστευτικών ή μη, τα οποία αποκτούν έναν σημαντικό κοινωνικά καινοτόμο ρόλο στο ευρωπαϊκό και εν γένει δυτικό Ισλάμ. Βοηθούν στην ανάπτυξη της κοινότητας και παράλληλα στη διατήρηση των δεσμών με τις χώρες καταγωγής και αποκτούν συνεχώς και περισσότερα από τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν τις ομάδες πίεσης. Έχει ενδιαφέρον να υπογραμμιστεί εδώ ότι πλέον δεν θα μπορούμε να καταλάβουμε την ιστορία και την κοινωνική εξέλιξη της Ευρώπης, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη το μουσουλμανικό της στοιχείο και αντίστοιχα το ίδιο θα συμβαίνει και για το Ισλάμ. Δηλαδή, το ευρωπαϊκό του στοιχείο θα είναι σε ένα βαθμό ενδεικτικό της ιστορικής, κοινωνικής, ακόμη και της θεολογικής του εξέλιξης.²⁷⁰

Επιπρόσθετα, θα ήταν δυνατόν να σημειωθεί ότι στα πλαίσια της «αναγέννησης» και επιστροφής της θρησκείας στην πολιτική σφαίρα επήλθε ένας νέος και ανανεωμένος λόγος για τη θρησκεία και τη σχέση της με την πολιτική και την κοινωνία, όπως αναπτύχθηκε πρωτίτερα στην ενότητα 1.3.1 «Αναγέννηση της θρησκείας».

²⁶⁹ Βλ. Karen, 2009.

²⁷⁰ Allievi S. and Nielsen, J.S., *Muslim networks and transnational communities in and across Europe*, εκδ. Brill, 2003, σ.25.

Παράλληλα, εμφανίστηκε και μια εντονότερη δραστηριότητα στις διεθνείς σχέσεις, σε σχέση με το τι κάνουν οι διάφοροι θρησκευτικοί δρώντες.²⁷¹ Σύμφωνα με το Jeffrey Haynes μερικοί δι-εθνικοί θρησκευτικοί δρώντες, όπως είναι η Αλ Κάιντα επηρεάζουν σταθερά τις διεθνείς σχέσεις. Γενικότερα, όμως σύμφωνα με τον ίδιο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πολυάριθμα, διασυννοριακά ισλαμικά κινήματα, όλα έχουν μια «ήπια ισχύ», η οποία εδραιώνει τη δύναμή τους.²⁷²

Η «ήπια ισχύς», κατά τον Joseph Nye, είναι η ικανότητα να αποκτά κάποιος αυτό που επιθυμεί με το να προσελκύει άλλους, παρά με το να τους απειλεί ή να τους πληρώνει. Επιπλέον, η «ήπια ισχύς» βασίζεται στον πολιτισμό, στα πολιτικά ιδεώδη και πολιτικές, επηρεάζοντας, τρόπο τινά, τους άλλους να επιθυμούν και αυτοί το ίδιο με αυτόν που ασκεί την «ήπια ισχύ».²⁷³

Όσον αφορά στους θρησκευτικούς παράγοντες αυτοί χρησιμοποιούν την «ήπια ισχύ» με το να ενθαρρύνουν πειστικά τους φορείς χάραξης πολιτικής να ενσωματώσουν στις πολιτικές τους συγκεκριμένες αξίες και νόρμες.²⁷⁴ Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, είναι χαρακτηριστικό ότι, ταυτόχρονα, ακραιφνείς, αλλά και μετριοπαθείς ισλαμικές ιδέες και κινήματα «ανταγωνίστηκαν» για την υποστήριξη των μουσουλμάνων πιστών, προσφέροντας διαφορετικές όψεις «ήπιας ισχύος».²⁷⁵ Χαρακτηριστικά, η Αλ Κάιντα επιχείρησε να μεγαλώσει τη διεθνική της επιρροή, ανάμεσα στους μουσουλμάνους, ενθαρρύνοντας τους να πάρουν μέρος στις αντί-δυτικές της δραστηριότητες.²⁷⁶

Ταυτόχρονα, έγινε πλέον εμφανέστερο ότι οι θρησκευτικοί διακρατικοί παράγοντες εγκαταστάθηκαν στο προσκήνιο, καθιστώντας σαφές ότι διάφοροι θρησκευτικοί δρώντες μπορούν να επηρεάσουν άμεσα τις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους, αλλά να έχουν και σημαντικές προεκτάσεις για τις εκβάσεις στις διεθνείς σχέσεις.²⁷⁷

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί η συμβολή στη θεσμική παρουσία του Ισλάμ στη Δύση, μέσω του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (Organisation of Islamic Cooperation (OIC)). Ο Οργανισμός αυτός είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος διακρατικός οργανισμός μετά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και αποτελείται από 57 κράτη

²⁷¹ Haynes Jeffrey, *Religious Transnational Actors and Soft Power*, Ashgate Publishing, Ltd., 2012, σσ.8-58.

²⁷² Βλ.ο.π.

²⁷³ Nye Joseph S. "Soft Power and the Struggle Against Terrorism", *Project-Syndicate*, (21/04/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Μαρτίου 2014), <http://bit.ly/1ijPs6>

²⁷⁴ Steiner Sherrie, "Religious Soft Power as Accountability Mechanism for Power in World Politics- The InterFaith Leaders' Summit(s)", *Sage Open*: 1-16, 2011.

²⁷⁵ Haynes Jeffrey, "Religion, 'soft power' and international relations", 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Μαρτίου 2014), http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5026.pdf, σ.6

²⁷⁶ Haynes Jeffrey, "Transnational Religious Actors and International Order" *Perspectives* Vol.17, No.2, 2009, σ.47,

²⁷⁷ Βλ Haynes Jeffrey, 2006, ο.π., σ.7

μέλη. Σύμφωνα με το καταστατικό του αντιπροσωπεύει τη συλλογική φωνή του ισλαμικού κόσμου και σκοπός του είναι να διασφαλίζει και να προστατεύει τα συμφέροντα των μουσουλμάνων μέσα στο πνεύμα της ειρήνης και της αρμονίας μεταξύ των διαφορετικών λαών.²⁷⁸ Για να το πετύχει αυτό έχει στενές σχέσεις συνεργασίας με διάφορους διακρατικούς οργανισμούς και κυρίως με τον Ο.Η.Ε., κάτι που τονίζεται ιδιαίτερος και στην τελευταία ετήσια διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών του ΟΙC, το Σεπτέμβριο του 2009, στη Νέα Υόρκη, υπό την παρουσία και του γενικού γραμματέα των Η.Ε.²⁷⁹

Η «αναγέννηση» της θρησκείας και η τοποθέτησή της στην ευρύτερη πολιτική ατζέντα ευνόησε τον επαναπροσδιορισμό του Ισλάμ σε διεθνές επίπεδο. Σύμφωνα με τον Tadjdini Azin, ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας λειτούργησε σαν τον κυριότερο θεσμό για την ανάπτυξη του Διεθνούς Δικαίου, βασισμένου στο πολιτικοποιημένο Ισλάμ, καθώς, σύμφωνα με τον Οργανισμό, το Διεθνές Δίκαιο δεν είχε λάβει υπόψη του τις ισλαμικές αξίες και παραδόσεις.²⁸⁰

Ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας δημιουργήθηκε το 1969, για να προασπίζει τα δικαιώματα των μουσουλμάνων, έχοντας ως κύριο χρηματοδότη τη Σαουδική Αραβία. Βασικοί στόχοι του ήταν, εκτός της οικονομικής ανάπτυξης, ανάμεσα στα κράτη μέλη του, η διάδοση της ισλαμικής επιρροής και η χρήση της ισλαμικής ρητορικής, έτσι ώστε να εισάγει το Ισλάμ ως πολιτικό παίκτη στη διεθνή αρένα.²⁸¹

Ο Οργανισμός επιχείρησε να επηρεάσει, γενικά το Διεθνές Δίκαιο και ειδικά το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως προς μια στενότερη σχέση με το Ισλάμ. Συγκεκριμένα, έπειτα από μια σειρά ψηφισμάτων κατά της δυσφήμισης της θρησκείας προς το Συμβούλιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ κατάφερε να κερδίσει την έγκριση του Συμβουλίου για μια σειρά από αυτά τα ψηφίσματα.²⁸²

Καίριο ρόλο στην αντίληψη του Οργανισμού για το Διεθνές Δίκαιο έχει η Ummah, της οποίας τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις εφαρμόζονται σε όλους τους μουσουλμάνους, ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής. Τα συμφέροντα της ισλαμικής

²⁷⁸ Organisation of Islamic Cooperation (OIC), *About OIC*, www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52

²⁷⁹ Organization of the Islamic Conference, “Final Communiqué of the annual coordination meeting of ministers of foreign affairs of the OIC member states United Nations Headquarters”, New York, (25/09/09), (ημερομηνία πρόσβασης 12 Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1inok4H>

²⁸⁰ Tadjdini Azin, “The Organisation of Islamic Cooperation and Regional Challenges to International Law and Security”, *Amsterdam Law Forum*, Vol 4, No 2, 2012 ,σσ.36-48,σ.37.

²⁸¹ Βλ.ο.π., σ.41.

²⁸² Βλ.ο.π.και Evans Robert, “Islamic bloc drops U.N. drive on defaming religion”, *Reuters*, (25/03/ 2011), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Μαρτίου 2014), <http://reut.rs/1ju3JjD>

Ummah είναι σημαντικότερα από αυτά των μεμονωμένων κυριάρχων κρατών και για αυτό το λόγο τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της Ummah, έχουν εφαρμογή σε όλους τους μουσουλμάνους, ανεξαρτήτως της χώρας καταγωγής τους ή κατοικίας τους. Το Ισλάμ, σύμφωνα με τον Οργανισμό, κυριαρχεί του διεθνούς δικαίου και από αυτό πηγάζουν οι νόρμες και οι κανόνες της παγκόσμιας κοινότητας των πιστών.

Ο ρόλος της Ummah για τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας ήταν και είναι τόσο σημαντικός, ώστε να πιστεύει ότι αυτή πρέπει να αποκτήσει ηγετικό ρόλο. Γι' αυτό το λόγο οι πιστοί καλούνται να δεσμευτούν στην ισλαμική αλληλεγγύη, εναντίον των προκλήσεων και των απειλών που έχει αντιμετωπίσει και που θα αντιμετωπίσει στο μέλλον η Ummah.²⁸³

Όσον αφορά τώρα στις προκλήσεις και απειλές που θεωρήθηκε από τους πιστούς ότι δέχτηκε η Ummah, μερικές από αυτές ήταν η περίπτωση με τα κόμικς στη Δανία, το 2006 και το βιβλίο του Salman Rushdie παλιότερα. Όταν το 1988, εκδόθηκε το βιβλίο του Rushdie «The Satanic Verses» ξέσπασε θύελλα αντιδράσεων στον ισλαμικό κόσμο για το προσβλητικό προς το Ισλάμ βιβλίο. Ήταν η πρώτη δημόσια έκφραση του θυμού των μουσουλμάνων σε όλη την Ευρώπη, αλλά και το σημείο έναρξης της μεταστροφής της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης απέναντι στους μουσουλμάνους.²⁸⁴

Το 1989 ο Ιρανός ηγέτης Ayatollah Ruhollah Khomeini καταδίκασε το συγγραφέα σε θάνατο, εγκαινιάζοντας μια σειρά από βίαια περιστατικά, εμπρησμούς, απόπειρες δολοφονίας και αυτοπυρπολήσεις σε διαφορετικές χώρες σε όλον τον κόσμο, από ακραίους φονταμενταλιστές που συνεχίζονται μέχρι σήμερα, αφού η θανάσιμη καταδίκη του Rushdie είναι ακόμα σε ισχύ. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι κινητοποιήσεις και οι διαδηλώσεις που έγιναν από τους μουσουλμάνους στην Αγγλία για την απαγόρευση του βιβλίου στη χώρα ήταν πιο πολλές από ότι για άλλα θέματα που τους αφορούσαν άμεσα, όπως η νομική αναγνώριση της πολυγαμίας και άλλα.²⁸⁵

Ακόμα πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της κινητοποίησης των μουσουλμάνων, πέρα από θρησκευτικά πλαίσια και δεσμούς ήταν η διεθνής διαμαρτυρία, το 2006, ενάντια στη δημοσίευση των σκίτσων από μια εφημερίδα της Δανίας, που απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ. Όταν η Jyllands-Posten δημοσίευσε στις 30 Σεπτεμβρίου του

²⁸³ Βλ. ο.π., σ. 43.

²⁸⁴ Parekh Bhikhu, "Feeling at Home: Some reflections on Muslims in Europe", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8, 2009, σ. 64.

²⁸⁵ Parekh Bhikhu C, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Macmillan press Ltd, London, 2000, σ. 312.

2005, αυτά τα 12 σχέδια κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί τη δημόσια κατακραυγή που θα προκαλούσε στον ισλαμικό κόσμο από άκρη σε άκρη της γης και τις βίαιες διαμαρτυρίες εναντίον της Δανίας, της Αμερικής και γενικά της Δύσης.

Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ αρκετών ευρωπαϊκών και ισλαμικών κρατών διαταράχτηκαν και οι θάνατοι πάνω από 100 ανθρώπων, διαμαρτυρόμενων στη δημοσίευση των κόμικς και μη, συντέλεσαν σε αυτό. Ο παρατεταμένος βανδαλισμός περιουσίας, σε συνδυασμό με τους θανάτους των ανθρώπων και το πάγωμα των διπλωματικών σχέσεων κόστισε εκατομμύρια σε απώλειες σε πολλές ευρωπαϊκές εταιρείες από τα προϊόντα τους που ταμποϊκοτάρανε οι χιλιάδες κινητοποιημένοι, μέσω του διαδικτύου και των ΜΜΕ, μουσουλμάνοι.²⁸⁶

Υπολογίζεται ότι σε εταιρείες της Δανίας κόστισε γύρω στα 134 εκατομμύρια σε απώλειες από τις εξαγωγές τους στο μουσουλμανικό κόσμο. Η οικονομική κρίση, σε συνδυασμό με το θάνατο δεκάδων ανθρώπων, οδήγησε τον Πρωθυπουργό της Δανίας Anders Fogh Rasmussen να δηλώσει ότι η χώρα βρέθηκε στη χειρότερη διεθνή κρίση μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.²⁸⁷

Δυο βδομάδες μετά την δημοσίευση των σκίτσων, τρεις χιλιάδες Δανοί μουσουλμάνοι διαδήλωσαν στην Κοπεγχάγη, ζητώντας στην εφημερίδα να απολογηθεί για την προσβολή που διέπραξε προς το Ισλάμ. Σχεδόν ταυτόχρονα ο Δανός Πρωθυπουργός έλαβε δύο επιστολές παραπόνων, η μια από μια ομάδα έντεκα πρεσβευτών ισλαμικών χωρών στη Δανία και η δεύτερη από τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας ΟΙC, ο οποίος και συντόνιζε τις διπλωματικές διαμαρτυρίες στην υπόθεση.

Οι επιστολές αυτές, εκτός από παράπονα προς την κυβέρνηση της Δανίας για διακρίσεις προς τους μουσουλμάνους που ζούσαν στη χώρα, ζητούσαν από την κυβέρνηση να συναντηθεί με τους διπλωμάτες των έντεκα χωρών και να διώξει νομικά τους υπευθύνους για τη δημοσίευση των σκίτσων. Η κυβέρνηση δεν προχώρησε σε μια τέτοια κίνηση, αλλά υποστήριξε ότι η εφημερίδα άσκησε το δικαίωμα της στην ελευθερία του λόγου.²⁸⁸

Τρεις μήνες μετά, οι βίαιες διαδηλώσεις εξαπλώθηκαν ανά τον κόσμο, καίγοντας σε πολλές περιπτώσεις πρεσβείες της Δανίας, όπως συνέβη στη Συρία και στο Λίβανο,

²⁸⁶ Βλ. Saunders, 2008, σσ.316-317.

²⁸⁷ Βλ. ο.π., σ. 317.

²⁸⁸ Klausen Jytte, "The Danish Cartoons and Modern Iconoclasm in the Cosmopolitan Muslim Diaspora", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8, 2009, σ. 90.

αλλά και δανικές σημαίες και δυτικά σύμβολα σε διάφορες χώρες του κόσμου.²⁸⁹ Η κινητοποίηση, γύρω από αυτό το θέμα, εκατομμυρίων μουσουλμάνων σε όλον τον κόσμο, μέσω του διαδικτύου, των γραπτών και ηλεκτρονικών μηνυμάτων και των blogs, ήταν τεράστια. Ανώτατοι θρησκευτικοί κληρικοί του Ισλάμ κατηγορήσαν για ασέβεια προς το Ισλάμ τη Δανία, αλλά και τη Δύση, οι οποίες από την πλευρά τους αντιπαρέβαλαν το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης και κατά συνέπεια και του Τύπου.

Η σημασία του ζητήματος των κόμικς με το Μωάμεθ είναι σημαντική και τονίζεται ιδιαίτερα στο παρόν κείμενο, καθώς αποδεικνύει τη μεγάλη δύναμη που δύναται να διαθέτει μια ευρύτερη κοινότητα πιστών από όλους τους χώρους του Ισλάμ, όταν αποφασίζει να κινητοποιηθεί, ως μια ισχυρή ομάδα πίεσης. Οι κινητοποιήσεις αυτές μπορεί να είναι δραματικές και υπενθυμίζουν με σκληρό τρόπο το θέμα της ένταξης των μουσουλμάνων στα ευρωπαϊκά κράτη και την ανάγκη ύπαρξης αποτελεσματικότερων νομοθετικών ρυθμίσεων όσον αφορά στο λεπτό, για μερικούς, όπως οι μουσουλμάνοι, ζήτημα της θρησκείας.

Μέσα σ' αυτό το πνεύμα της ύπαρξης αποτελεσματικών νομοθετικών ρυθμίσεων, προς αποφυγή παρόμοιων περιστατικών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προέβη, το 2007, στην νομοθετική σύσταση, που αφορά στη βλασφημία και στις θρησκευτικές προσβολές. Με αυτήν τονίζει ότι η βλασφημία ως προς μια θρησκεία δεν πρέπει να κρίνεται ως ποινικό αδίκημα, καθώς η θρησκεία έγκειται στα προσωπικά ζητήματα του ατόμου. Έτσι πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός σε θέματα που αφορούν την ηθική συνείδηση και σε αυτά που σχετίζονται με τους νόμους, το τι ανήκει στην ιδιωτική και τι στη δημόσια σφαίρα.²⁹⁰

Η συνετή, δίκαιη και αμερόληπτη νομοθεσία στα θέματα που αφορούν στην αρμονική συμβίωση ανθρώπων διαφορετικών πολιτισμικών και θρησκευτικών υποβάθρων, όπως γίνεται στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να αποτελέσει τον ουσιαστικό παράγοντα επίλυσης και αντιμετώπισης των όποιων προβλημάτων που προκύπτουν από τέτοιες καταστάσεις. Σήμερα, στην Ευρώπη ζουν μουσουλμάνοι διαφορετικής εθνικής καταγωγής: Τούρκοι, Μαροκινοί, Πακιστανοί, Αλγερινοί, Σουδανοί, κτλ. Το ενοποιητικό στοιχείο όλων αυτών των ανθρώπων είναι η θρησκεία

²⁸⁹Βλ.ο.π., σ. 86.

²⁹⁰ Council of Europe, "Recommendation 1805", 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαρτίου 2013), <http://bit.ly/QakiWp>

τους και η σχέση τους με αυτή. Σε έρευνα που διεξήχθη από το Παρατηρητήριο των Μειονοτήτων και των Διακρίσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Minorities and Discrimination Survey EU-MIDIS), το 2008, σε 14 ευρωπαϊκά κράτη, ανάμεσα τους η Γαλλία και η Ολλανδία, για τις διακρίσεις που υπόκεινται οι μουσουλμάνοι, διαπιστώθηκε ότι στην πλειοψηφία των ερωτηθέντων μουσουλμάνων (89%) η θρησκεία παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή τους.²⁹¹

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των μουσουλμάνων, κυρίως εξαιτίας της μετανάστευσης στα κράτη της Ευρώπης, καθιστά επιτακτική την ύπαρξη ή την ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας, η οποία θα ευνοεί την αποφυγή των όποιων διακρίσεων εις βάρος τους, αλλά και εις βάρος της θρησκείας τους, που είναι τόσο σημαντική γι' αυτούς. Ωστόσο, είναι άξιο αναφοράς το γεγονός ότι, όσο σημαντική είναι για τους μουσουλμάνους η θρησκεία τους, τόσο με την είσοδο του Ισλάμ στην Ευρώπη, η θρησκεία κοσμικοποιείται και άρα εξατομικεύεται. Ευκόλως λοιπόν θα μπορούσε να συμμορφωθεί με το διαχωρισμό επί προσωπικού και δημοσίου που επέβαλε το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα.

Η ελευθερία της Δύσης συνέβαλε στην εξατομίκευση του Ισλάμ ως πλέον μιας προσωπικής υπόθεσης του κάθε πιστού. Κάτι που δεν σημαίνει ότι η θρησκεία έγινε λαϊκή, αλλά ότι ανήκει ως προσωπική επιλογή στον καθένα, χωρίς να είναι μια αρμοδιότητα παραδοσιακών αυθεντιών.²⁹² Σε αυτό συντέλεσε σε μεγάλο βαθμό η πληθωρική διάχυση πληροφοριών για τη θρησκεία μέσω του διαδικτύου και των άλλων σύγχρονων μέσων, με τα οποία ο καθένας έχει πρόσβαση στις θρησκευτικές γνώσεις. Έτσι, η παραδοσιακή μετάδοση των γνώσεων από τους κληρικούς δεν είναι πλέον αναγκαία, αφού οι συζητήσεις που μέχρι τώρα λάμβαναν χώρα σε κλειστό χώρο, σήμερα διαδίδονται χάρη στο διαδίκτυο απ' άκρη σε άκρη του κόσμου.

Πλέον, το άτομο είναι ο πρωταγωνιστής και ο τελικός αποδέκτης της νεωτερικότητας ισλαμικής έκφανσης, τονίζοντας όμως και την τάση για την εμμονή στην παράδοση, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την αυστηρή προσκόλληση στα εδάφια του Κορανίου και του Χαντίθ (συλλογή λόγων του Προφήτη για θέματα δικαίου και ηθικής). Τάση

²⁹¹ European Union Minorities and Discrimination Survey EU-MIDIS, "Data in Focus Report 2: Muslims", 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαρτίου 2013), <http://fra.europa.eu/eu-midis>, σ. 2.

²⁹² Roy Oliver, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2006. σσ. 134-137.

που εκφράζει τη νέο-ισλαμική αναβίωση, διότι θεωρείται ότι η επανέυρεση της παράδοσης μέσω του Κορανίου βοηθά στην επανέυρεση της θρησκείας.²⁹³

Η ιδιοποίηση της θρησκείας από το άτομο ως βασικού χαρακτηριστικού της σύγχρονης ισλαμικής αναβίωσης συνέβαλε, εκτός των άλλων, και στην ραγδαία αύξηση των φονταμενταλιστικών κινημάτων. Οι διάφορες οργανώσεις φονταμενταλιστών, πλέον, προσηλυτίζουν τα μέλη τους και μεμονωμένα, απευθυνόμενες στο άτομο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και οργανώσεις μεγάλου βεληνεκούς, όπως η Αλ Κάιντα δεν στρατολογούν τα μέλη τους μόνο από συγκροτημένες ομάδες, αλλά και μεμονωμένα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Σομαλού που επιχείρησε να δολοφονήσει το βράδυ της πρωτοχρονιάς του 2010, το Δανό σκιτσογράφο Kurt Westergaard, που είχε εξοργίσει τη μουσουλμανική κοινότητα, όταν είχε φιλοτεχνήσει τα σκίτσα με τον προφήτη Μωάμεθ. Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ασφαλείας και Πληροφοριών της Δανίας (PET), ο ύποπτος έχει δεσμούς με την ένοπλη εξτρεμιστική ισλαμιστική οργάνωση αλ-Σαμπάαμ και την Αλ-Κάιντα της ανατολικής Αφρικής.²⁹⁴

Σύμφωνα με το Roy Oliver, ο φανατισμός των ανθρώπων που συμμετέχουν σε τέτοιες οργανώσεις και προβαίνουν σε ακραίες πράξεις δεν υποδηλώνει, ούτε αντιπροσωπεύει το φανατισμό μιας ευρύτερης κοινότητας, αλλά τον ατομικό και πολλές φορές επίκτητο φανατισμό.²⁹⁵ Έναν φανατισμό που έγινε δραματικά, παγκόσμια αντιληπτός την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, επισημαίνοντας την αρνητική πλευρά των δράσεων δι-εθνισμού, καθώς η Αλ Κάιντα είναι ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ενός δι-εθνικά οργανωμένου κινήματος.

Μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, πολλά κράτη άρχισαν να αναθεωρούν την ήδη υπάρχουσα μεταναστευτική τους νομοθεσία, η οποία έγινε πιο αυστηρή, όσον αφορά στα θέματα της παράνομης μετανάστευσης, στην απόκτηση υπηκοότητας, στην οικογενειακή επανένωση και σε πολλά άλλα. Η έμφαση δόθηκε κυρίως στην εσωτερική μεταναστευτική πολιτική. Τα τελευταία όμως χρόνια άρχισαν διστακτικά τις εμφανίσεις τους πρωτοβουλίες σχετικές με την εξωτερική πολιτική και με τη σύνδεση του μεταναστευτικού φαινομένου με αυτήν.

²⁹³ Βλ. ο.π., σ., 138.

²⁹⁴ Campbell Matthew, "Panic room saved artist Kurt Westergaard from Islamist assassin", *The Sunday Times*, (03/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαρτίου 2013), <http://bit.ly/1j15025>

²⁹⁵ Βλ. Roy, 2006, σ. 151.

Η αυξανόμενη ενδυνάμωση της θρησκευτικής ταυτότητας των μουσουλμάνων έφερε στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής πολιτικής ατζέντας το θέμα της ένταξής τους στα κράτη, στα οποία ζουν. Η συνεχόμενη λοιπόν αύξηση μεταναστών από ισλαμικές χώρες και οι φονταμενταλιστικές εκδηλώσεις που συνόδευαν αυτήν την αύξηση κατέστησε αναγκαία την εύρεση από κρατικής πλευράς αποτελεσματικών μεταναστευτικών πολιτικών και την εύρεση από την πλευρά των μουσουλμάνων αντιπροσωπευτικών λειτουργικών οργάνων για την προάσπιση των συμφερόντων τους.

Εκτός από γεγονότα διεθνούς εμβέλειας που συντέλεσαν στην ενδυνάμωση της μουσουλμανικής θρησκευτικής ταυτότητας, όπως παλιότερα η αφγανική αντίσταση στους σοβιετικούς ή η Αραβο-ισραηλινή διαμάχη, σημαντικός παράγοντας ήταν και ότι οι τόποι καταγωγής των μουσουλμάνων που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ευρώπη ήταν αρκετά έως πολύ απομακρυσμένοι από αυτούς. Έτσι η θρησκεία λειτούργησε ως ένα ενοποιητικό στοιχείο για αυτούς, πέρα από εθνικούς και πολιτιστικούς διαχωρισμούς.²⁹⁶

Τα διάφορα μουσουλμανικά συμβούλια και οργανισμοί στις ευρωπαϊκές χώρες αποτελούν την οργανωμένη κίνηση των μουσουλμάνων για την προστασία των δικαιωμάτων τους, όπως το συμβούλιο μουσουλμάνων στη Γαλλία και στην Αγγλία.²⁹⁷ Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια οι κυβερνήσεις κρατών με αξιόλογη παρουσία μουσουλμάνων ενεπλάκησαν ενεργά και παρότρυναν τη δημιουργία τους, προκειμένου να έχουν ένα θεσμικά οργανωμένο αντιπρόσωπό τους για την καλύτερη συνεργασία μεταξύ τους.

Η δημιουργία και η ύπαρξη των μουσουλμανικών συμβουλίων και οργανισμών, ανά την Ευρώπη, επιβεβαιώνει την ενσωμάτωση που επιδιώκεται, μέσω των ευρωπαϊκών μεταναστευτικών πολιτικών. Παράλληλα, η υποστήριξη τους από τα διάφορα Υπουργεία Εσωτερικών υποδηλώνει και την αναγνώριση της χρησιμότητάς τους. Επίσης, οι θεσμικοί παράγοντες ευελπιστούν στη συνεργασία με τα μέλη-πολίτες τέτοιων μουσουλμανικών συμβουλίων για την ανάπτυξη των τοπικών και εθνικών ισλαμικών συμβουλίων με στόχο την, όσο το δυνατόν, καλύτερη ενσωμάτωση του Ισλάμ στις Δυτικές –κοσμικές κοινωνίες.²⁹⁸ Θέματα ζωτικής σημασίας για τους μουσουλμάνους, όπως είναι η δημιουργία λατρευτικών χώρων, η θρησκευτική

²⁹⁶ Βλ., Parekh Bhikhu 2009, σ.53.

²⁹⁷ Maussen Marcel, “The governance of Islam in Western Europe, a state of the art report”, *International Migration, Integration and Social Cohesion- IMISCOE*, Working paper no.16., 2007, σ. 36.

²⁹⁸ Βλ. ο.π., σ. 56.

ενδυμασία, οι θρησκευτικές αργίες ακόμα και οι διατροφικές τους συνήθειες, όλα αποτελούν ζητήματα, με τα οποία καλούνται να ασχοληθούν, έχοντας ως στόχο την ενσωμάτωση, οι θεσμικά εκλεγμένοι αντιπρόσωποί τους και εν προκειμένω, τα ισλαμικά συμβούλια.

Η επίλυση των αιτημάτων των μουσουλμάνων, ως μιας νέας θρησκευτικής κοινότητας στην Ευρώπη, συνιστά μια πρόκληση για το Ευρωπαϊκό σύστημα της σχέσης νόμου και θρησκείας, ούτως ώστε να προσαρμόσει τα εθνικά νομικά συστήματα με τέτοιο τρόπο που θα διευκολύνονται και οι μουσουλμανικές πρακτικές, όπως είναι τα θρησκευτικά τελετουργικά, οι μουσουλμανικές κηδείες και το χτίσιμο των τεμενών. Η χάραξη μιας κοινής γραμμής από τα διάφορα μουσουλμανικά συμβούλια, που θα αφορά στα αιτήματά τους, θα μπορέσει να χρησιμεύει και ως άξονας για την χάραξη μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής στα θρησκευτικά θέματα, που αφορούν την ενσωμάτωση του Ισλάμ στην ευρωπαϊκή κοινωνία.

Η προσπάθεια αυτή από κυβερνητικής πλευράς, της θεσμικής οργάνωσης των μουσουλμάνων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, έδωσε την ευκαιρία στους μετανάστες να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην πατρίδα που τους φιλοξενεί, όχι μόνο, μέσω του δικαιώματος της ψήφου, εφόσον δεν το έχουν όλοι (βλ. παράνομοι μετανάστες), αλλά μέσω άλλων πολιτικών οδών.²⁹⁹ Μη εκλογικές δραστηριότητες είναι πολιτικές, εφόσον επηρεάζουν εθνικές, περιφερειακές και τοπικές κυβερνήσεις, καθορίζοντας ποιά δημόσια σχέδια υποστηρίζονται χρηματικά από τους μετανάστες και αναγκάζοντας τις αρχές να υπολογίζουν τις επιθυμίες και τις ανάγκες των μεταναστών.³⁰⁰

Έτσι, οι μουσουλμάνοι στην Ευρώπη αρχίζουν να παίζουν κάποιο πολιτικό ρόλο στις χώρες που τους φιλοξενούν. Παράλληλα, δεν παύουν να έχουν και κάποιο ρόλο και στις πατρίδες τους, είτε με την ψήφο τους, εφόσον η διατήρηση της διπλής υπηκοότητας είναι πολύ διαδεδομένη, είτε με την ανάμειξη τους, ενίοτε, σε διάφορες διεθνικές δραστηριότητες, όπως η οικονομική στήριξη μιας συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης, καθώς συμμετέχουν στη διαμόρφωση της διαδικασίας της λήψης αποφάσεων στις πατρίδες τους, όντας σε μια άλλη χώρα.³⁰¹ Οι Τούρκοι παραδείγματος

²⁹⁹ Βλ. Vancea, 2004, σ 141.

³⁰⁰ Βλ. ο.π.

³⁰¹ Βλ. ο.π.

χάρη στη Γερμανία έχουν αρκετά ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού τοπίου της Τουρκίας και με τους δύο προαναφερθέντες τρόπους.³⁰²

Ωστόσο, η διαδικασία συγκέντρωσης όλων των μουσουλμάνων κάτω από μια κοινή οργάνωση, προκειμένου να υπάρχει η καλύτερη δυνατή αντιπροσώπευσή τους στην πολιτεία, δεν στέφεται πάντα με επιτυχία. Η κλίση των διαφόρων κοινοτήτων να διαφοροποιούνται μεταξύ τους, με βάση τα διάφορα θρησκευτικά συστήματα και παραδόσεις (σουνίτες, σηίτες), και η απουσία από το Ισλάμ μιας οργανωτικής συγκεντρωτικής παράδοσης δυσχεραίνουν τη διαδικασία. Εν τούτοις, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις είναι πρόθυμες να βοηθούν στην υπέρβαση των κωλυμάτων και να ενισχύουν το νομικό καθεστώς των οργανισμών αυτών, καθώς η εύρεση τρόπων για μια ουσιαστική και εποικοδομητική συνεργασία μεταξύ τους είναι αναγκαία και για τις δύο πλευρές.

Μέσα σε αυτό το πνεύμα εντάσσονται και αρκετά σημαντικές πρωτοβουλίες που έχουν παρθεί, ιδιαίτερα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, όταν μετά το 2001, η Δύση αντιλήφθηκε ότι η σχέση της με το Ισλάμ εξελισσόταν σε έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναπτύξει μια σειρά από πολιτικές πρωτοβουλίες, αναφορικά με το Ισλάμ και τη σχέση του με την εξωτερική πολιτική, όπως η δημιουργία, το 2004, της «Ευρωπαϊκής πολιτικής Γειτονίας (European Neighborhood Policy, ENP)». Η συγκεκριμένη ήταν αρμόδια να διεξάγει τον διάλογο με όλους τους πολιτικούς παράγοντες και τους δημόσιους οργανισμούς των ισλαμικών χωρών, ή χωρών με μεγάλους ισλαμικούς πληθυσμούς, με τις οποίες η Ένωση συνορεύει από ξηρά και από θάλασσα.³⁰³

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και το συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο Στρασβούργο το 2008, το οποίο τόνισε τη σημασία του Διαπολιτισμικού διαλόγου στην πρόληψη εθνικών, θρησκευτικών, γλωσσικών και πολιτιστικών διαχωρισμών.³⁰⁴

Επιπλέον, τον Ιούλιο του 2008, επικυρώθηκε και η συμφωνία της «Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας (Euro-Mediterranean Partnership)» παλιότερα γνωστής, ως

³⁰² Vertovec Steven, “Synopsis: Transnational Communities”, *Transnational Communities Programme Institute of Social and Cultural Anthropology*, University of Oxford, 2003, <http://bit.ly/1iiufv>, σ.4.

³⁰³ European Neighborhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm.

³⁰⁴ Council of Europe Ministers of Foreign Affairs, “White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”, (Strasbourg, 7 May 2008), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Μαρτίου 2012), www.coe.int/dialogue.

«διαδικασία της Βαρκελώνης». Στην «Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία» συμμετείχαν 27 μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 16 συνέταιροι από τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Σκοπός της ήταν η αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων, που αντιμετώπιζε η Μεσόγειος και η Ευρώπη, όπως ανάμεσα σε άλλα η μετανάστευση και η τρομοκρατία και η προώθηση του διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών.³⁰⁵

Παρόλα αυτά όμως, οι περισσότερες από αυτές τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτή της «Ευρω –Μεσογειακής Συνεργασίας, αφενός δεν εκπλήρωσαν τους στόχους τους, αφετέρου απέτυχαν να γίνουν ευρέως γνωστές και στους μουσουλμάνους της Μεσογείου, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η Ευρώπη ήταν απρόθυμη να υποστηρίξει ουσιαστικά τη δημοκρατική ανανέωση στην περιοχή. Παρά την αντίθετη ρητορική, πίστευαν ότι η ευρωπαϊκή πολιτική δεν έχει γίνει πιο υποστηρικτική της δημοκρατίας και της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες τους.³⁰⁶ Μια εξήγηση για αυτό ήταν, σύμφωνα με αυτούς ότι, εξαιτίας της ισλαμικής τρομοκρατίας, η Ευρώπη επιθυμούσε τη διατήρηση της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή. Αυτό την οδήγησε στο να υποστηρίξει αραβικά καθεστώτα που απειλούνταν από την άνοδο του ισλαμικού εξτρεμισμού, ακόμα και αν αυτά τα καθεστώτα ήταν ολοκληρωτικά.³⁰⁷

Παρόλα αυτά, για την πλειοψηφία των μουσουλμάνων της Μεσογείου από όπου προέρχεται και ένας μεγάλος μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ευρώπη, η δημοκρατία στην Ευρώπη αποτελεί πρότυπο και δεν είναι μόνο σημείο αναφοράς, αλλά επίσης και όργανο για την επιδίωξη των δημοκρατικών εμπνεύσεων. Σε αυτό πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε και συνεχίζει να παίζει η μεγάλη ισλαμική διασπορά που βρίσκεται στην Ευρώπη και οι ισλαμικοί οργανισμοί που έχουν τη βάση τους εκεί, οι οποίοι με τις διακρατικές τους ενέργειες βοηθούν στην διάχυση των δημοκρατικών νορμών σε αυτές τις περιοχές.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η παρουσία των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ευρώπη, είτε ως μελών μιας παγκόσμιας κοινότητας πιστών, είτε μεμονωμένα, επηρεάζουν το πολιτικό σκηνικό της Ευρώπης, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, οι δράσεις τους έχουν πολλές φορές δι-εθνικό χαρακτήρα, γεγονός, που δημιουργεί, εν γένει, μια συνεχώς εξελισσόμενη δυναμική και

³⁰⁵ The Euro-Mediterranean Partnership, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm.

³⁰⁶ Emerson Michaël, Youngs Richard, “Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean”, *Center for European Policy Studies*, CEPS, 2007, σσ. 9-10.

³⁰⁷ Βλ. ο.π., σ., 24.

καθοριστική παρουσία στις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής τους, όπως θα αναλυθεί στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας στις επί μέρους περιπτώσιολογικές μελέτες.

1.5 Οι περιπτώσιολογικές μελέτες της Γαλλίας, της Ολλανδίας και της Ελλάδας.

Τα τελευταία χρόνια, η εκκοσμικευμένη δημοκρατική κοινωνία ήρθε αντιμέτωπη με το Ισλάμ και την ισλαμική ιδέα της συμβίωσης της θρησκείας με την πολιτική.³⁰⁸

Στην παρούσα διατριβή θα επιχειρηθεί να διαφωτιστεί η σχέση τριών εκκοσμικευμένων κρατών με το Ισλάμ, κυρίως δε, με τις ισλαμικές μεταναστευτικές κοινότητες σε αυτά. Η ιδιαιτερότητα των κριτηρίων επιλογής έγκειται στις διαφορετικές πολιτικές αφετηρίες, αναφορικά με τους μουσουλμάνους μετανάστες και την ένταξή τους μέσα σε αυτά τα κράτη. Παράλληλα, μέσα από την παρουσίαση συγκεκριμένων γεγονότων θα επιχειρηθεί να διαφωτιστεί η αναγωγή του ζητήματος των μουσουλμάνων μεταναστών σε ζήτημα ασφάλειας και ο ρόλος τους ως εσωτερικής μεταβλητής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων από το κράτος στον τομέα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Ωστόσο, παράλληλα με την προσπάθεια φωτισμού της σχέσης των μουσουλμανικών μεταναστευτικών κοινοτήτων θα επιχειρηθεί να διερευνηθεί και ο κοινωνικός και ο πολιτικός αντίκτυπος σημαντικών πολιτικών πρωτοβουλιών στις μουσουλμανικές κοινότητες, ως μέρος της επιδιωκόμενης ευρύτερης εικόνας της σχέσης των μουσουλμάνων μεταναστών με τις κοινωνίες υποδοχής τους.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η Γαλλία, η Ολλανδία και η Ελλάδα, αν και οι τρεις αποτελούν χώρες με σημαντικό αριθμό μουσουλμάνων μεταναστών, παρουσιάζουν όμως σημαντικές διαφορές ως προς τη μεταναστευτική τους ιστορία και τις μεταναστευτικές και ενταξιακές τους πολιτικές. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν αρκετά σημεία σύγκλισης, τόσο πολιτικά όσο και κοινωνικά, ιδίως στον τομέα της ανόδου της ισλαμοφοβίας με ότι αυτό συνεπάγεται, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια.

Έρευνα του Ευρωβαρομέτρου, το 2009, για τις διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

³⁰⁸ Aggetam Lisbeth and Hill Christopher, "The challenge of multiculturalism in European foreign policy", *International Affairs*, 84: 1,2008, σσ. 97–114, σ.100

έδειξε ότι στην Ελλάδα απαντώνται όλες οι μορφές διακρίσεων σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Ανάμεσα στους ερωτηθέντες ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι διακρίσεις με βάση την εθνική καταγωγή (71%), (με την Ολλανδία (80%) και τη Γαλλία (79%) να κατέχουν τις υψηλότερες θέσεις στη συγκεκριμένη διάκριση) και με βάση τη θρησκεία (51%).³⁰⁹ Οι θρησκευτικές διακρίσεις, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, θεωρούνται ότι είναι από τις λιγότερο διαδεδομένες μορφές διακρίσεων, κατά μέσο όρο στην Ευρώπη, εκτός ορισμένων χωρών, όπως η Ολλανδία (59%), η Γαλλία (58%) και η Ελλάδα, που κατέχουν την πρώτη, δεύτερη και έκτη θέση αντίστοιχα.³¹⁰

Η μετανάστευση, η ένταξη, ο δημόσιος διάλογος γύρω από την εθνική ταυτότητα, η άνοδος ακροδεξιών κινημάτων και η έντονη παρουσία των μουσουλμάνων στις τρεις αυτές χώρες μπορούν να ληφθούν, ως προσδιοριστικά στοιχεία για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας του Ευρωβαρομέτρου, καθώς και στις τρεις τα ζητήματα αυτά κατέχουν σημαίνουσα θέση σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Η δημιουργία των νέων μειονοτήτων της Ευρώπης, εξαιτίας του μεταναστευτικού φαινομένου συνάντησε σημαντική αντίσταση από τους ιθαγενείς πληθυσμούς, η οποία εκφράστηκε, όπως διαφάνηκε και στις τρεις χώρες από την άνοδο του εθνικισμού, της βίας και των διακρίσεων απέναντι τους. Η πρόσληψη της εικόνας των μεταναστών από τον γηγενή πληθυσμό, ως απειλής, σε συνδυασμό με μια ομοιογενή εθνική ταυτότητα ευνοούν –ενίοτε– σύμφωνα με το Weldon, την υιοθέτηση της μη ανοχής απέναντι στο διαφορετικό.³¹¹

Στη διαμόρφωση της αρνητικής αντίληψης για τους μετανάστες και της μη ανεκτικότητας απέναντί τους συμβάλει σε μεγάλο βαθμό και η οικονομική κατάσταση της χώρας. Όταν ένα κράτος βιώνει οικονομική κρίση, ο γηγενής πληθυσμός, ελείπει θέσεων εργασίας, είναι πολύ πιθανό να κατηγορήσει τους μετανάστες και τις εθνικές μειονότητες της χώρας γι' αυτό. Αυτή η κατάσταση αποτελεί μέρος της κεντρικής στρατηγικής των ακροδεξιών κομμάτων, που σημειώνουν σημαντική άνοδο τα τελευταία χρόνια. Τα κόμματα αυτά ενδυναμώνουν το φόβο της απειλής των

³⁰⁹ Eurobarometer, “Discrimination in the European Union- 2009”,(ημερομηνία πρόσβασης 1 Νοεμβρίου 2012), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

³¹⁰ Βλ.ο.π.

³¹¹Weldon Steven A., “The Institutional Context of Tolerance for Ethnic Minorities: A Comparative, Multilevel Analysis of Western Europe”, *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 2, April 2006, 331–349, σ.333.

μεταναστών, συνδέοντάς τους με εγκληματικές συμπεριφορές και κατηγορώντας τους για κατάχρηση του κρατικού συστήματος πρόνοιας.³¹²

Η απειμπόληση της μισαλλοδοξίας προς μια ανεκτικότερη συμπεριφορά προς τους μετανάστες από την ομάδα πλειοψηφίας μπορεί να επέλθει, κατά τους Meuleman & Reeskens, από την εφαρμογή αυστηρότερων ενταξιακών πολιτικών από τα κράτη, με εύκολη πρόσβαση στην υπηκοότητα, στην αγορά εργασίας στη συμμετοχή στην πολιτική, στην οικογενειακή επανένωση και στη μακρά διαρκείας διαμονή στη χώρα.³¹³

Αντιθέτως, η εφαρμογή ενός «διαφορικού μοντέλου αποκλεισμού» των μεταναστών επιτρέπει την πρόσβαση στους μετανάστες σε ορισμένους κοινωνικούς τομείς, όπως η αγορά εργασίας, αλλά τους αποκλείει από κάποιους άλλους (πολιτικά δικαιώματα), ενισχύοντας την αίσθηση της προσωρινότητας τους και της μη θεώρησης τους ως πλήρη μέλη της κοινωνίας.

Ο «διαφορικός αποκλεισμός» σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο απόκτησης της ιθαγένειας, ιδίως με αυτήν της «αρχής του αίματος –*ius Sanguinis*», η οποία ευνοεί την εθνική και πολιτιστική ομοιογένεια.³¹⁴ Γεγονός, που αντικατοπτρίζει εν γένει τη μεταναστευτική αντίληψη και πραγματικότητα των τριών χωρών, κατά την οποία οι μετανάστες και κυρίως οι μουσουλμάνοι αντιμετωπίζονται από ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού τους ως εθνική απειλή.

Η Γαλλία και η Ολλανδία, ως χώρες με μακρά μεταναστευτική ιστορία και διαφορετική ενταξιακή πορεία, λόγω του αποικιοκρατικού τους παρελθόντος και η Ελλάδα, ως νεότερος μεταναστευτικός προορισμός αποτελούν και οι τρεις, χώρες με σημαντικό αριθμό μουσουλμάνων μεταναστών.

Η περίπτωση της Ελλάδας είναι ιδιαίτερη και οφείλεται στην μακρά ύπαρξη των μουσουλμανικών κοινοτήτων στη χώρα. Η ιστορία των μουσουλμάνων της Θράκης, που είναι τουρκικής καταγωγής, αλλά με ελληνική υπηκοότητα, συνδέεται αναπόσπαστα με την Οθωμανική παρουσία στην περιοχή. Επίσης, οι Πομάκοι, μουσουλμάνοι βουλγαρικής καταγωγής και οι μουσουλμάνοι Ρόμ, συνθέτουν μια πολυσύνθετη εικόνα της Ελλάδας, όσον αφορά στην ύπαρξη μουσουλμάνων σε αυτήν.

³¹² Βλ.ο.π.,σ.339,340.

³¹³ Meuleman Bart & Reeskens Tim, “The relation between integration policy and majority attitudes toward immigration. An empirical test across European countries”, *Paper gepresenteerd op de Dag van de Sociologie*, 2008, Leuven, (ημερομηνία πρόσβασης 1 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1fLTJTY>

³¹⁴ Βλ. ο.π.

Ωστόσο, το αντικείμενο ενδιαφέροντος της παρούσας μελέτης για την Ελλάδα θα επικεντρωθεί στους μουσουλμάνους μετανάστες, παράνομους και μη και όχι στις αναφερθείσες μουσουλμανικές κοινότητες της χώρας, καθώς η ιδιαιτερότητα των περιπτώσεων τους προϋποθέτει μια άλλου είδους προσέγγιση που δεν συνάδει με αυτήν που θα γίνει για τις συγκεκριμένες δύο χώρες, με τον αμιγώς μεταναστευτικό μουσουλμανικό πληθυσμό τους.

Η Γαλλία και η Ολλανδία είναι κράτη με μεγάλη μεταναστευτική ιστορία, έχοντας ουσιαστικό ρόλο σε αυτό η παλιά αποικιοκρατική τους πολιτική στη Β. Αφρική και στην Ινδονησία, αντίστοιχα. Ανέπτυξαν λοιπόν από πολύ νωρίς τη μεταναστευτική τους πολιτική, κυρίως αναφορικά με την ένταξη των μεταναστών σε αυτές. Κατά τη διάρκεια των χρόνων εφήρμοσαν αρκετά επιτυχημένα πολιτικά μεταναστευτικά μοντέλα, των οποίων η αντιπαραβολή τους με την περίπτωση της Ελλάδας μπορεί να χρησιμεύσουν για την εφαρμογή μιας χρηστικής μεταναστευτικής πολιτικής στη χώρα.

Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών έγινε τα τελευταία χρόνια χώρα υποδοχής. Την περίοδο που οι άλλες δυο χώρες οργάνωναν την μεταναστευτική τους πολιτική, στην Ελλάδα, η μεγάλη οικονομική ανέχεια που επικρατούσε οδήγησε εκατομμύρια Ελλήνων στη λύση της μετανάστευσης για ένα καλύτερο μέλλον.

Τη δεκαετία του 1990 άρχισαν να συρρέουν στην Ελλάδα οι πρώτοι μετανάστες με την πάροδο των χρόνων η εισροή αυτή έγινε ανεξέλεγκτη δημιουργώντας τεράστιο πρόβλημα στη χώρα, καθώς αδυνατούσε και αδυνατεί να απορροφήσει ένα τόσο μεγάλο αριθμό μεταναστών. Η έκρυθμη πολιτική κατάσταση σε πολλές μουσουλμανικές χώρες στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική και τα αυστηρότερα μεταναστευτικά μέτρα και μετρά περιχαράκωσης των συνόρων τους από πολλές ευρωπαϊκές χώρες ενέτειναν το πρόβλημα της παράνομης μετανάστευσης στη χώρα. Η εξεύρεση λύσης στο μεταναστευτικό πρόβλημα και στην ομαλή ένταξη των μεταναστών που βρίσκονται χρόνια στη χώρα, είναι επείγουσας ανάγκης και τα παραδείγματα, επιτυχημένα η μη, της Γαλλίας και της Ολλανδίας μπορούν να συντελέσουν σημαντικά σε αυτό.

Εξαιτίας της μακράς μεταναστευτικής ιστορίας των χωρών αυτών τα πολιτικά συστήματα που ανέπτυξαν, όσον αφορά στη μετανάστευση ήταν δυνατόν να δείξουν τα αποτελέσματα τους στην πάροδο των χρόνων και να αντικατασταθούν σε περίπτωση αποτυχίας τους.

Έτσι, ενώ η Ολλανδία από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ακολουθούσε αποκλειστικά μια διαπολιτισμική πολιτική στη συνέχεια με τη μεγάλη εισροή μουσουλμάνων μεταναστών, κατά τη δεκαετία του 1990, έδωσε περισσότερο έμφαση στην πολιτιστική αφομοίωση. Η κοινωνική ενσωμάτωση έγινε αποκλειστικός στόχος της Ολλανδικής μεταναστευτικής πολιτικής. Αντίστοιχα, και η Γαλλία προωθούσε την ενσωμάτωση των μειονοτήτων στη Γαλλική κοινωνία και αυτό αποτελούσε και τον κεντρικό άξονα στη μεταναστευτική της πολιτική.

Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών, σύμφωνα με το Δείκτη Πολιτικής Ένταξης των Μεταναστών (MIPEX), αποτελεί το καίριο ζητούμενο της μεταναστευτικής πολιτικής όλων των ευρωπαϊκών χωρών. Οι ίσες ευκαιρίες για όλους στον εργασιακό, κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό τομέα είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε μια ανεξαρτητοποιημένη και δραστήρια ζωή, καθώς και στις ίσες με όλους τους άλλους πολίτες υποχρεώσεις απέναντι στο κράτος. Όταν κάποιος που ζει σε μια ξένη χώρα νιώσει ασφαλής, σίγουρος και καλοδεχούμενος, τότε μπορεί να επενδύσει σε αυτή, και να δραστηριοποιηθεί έντονα κοινωνικά και πολιτικά μέσα και έξω από αυτήν.³¹⁵

Η συμμετοχή στα κοινά και στην πολιτική ζωή του τόπου, ως ένας από τους έξι βασικούς τομείς της πολιτικής που διαμορφώνουν την πορεία ενός μεμονωμένου μετανάστη προς την πλήρη ένταξή του είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους ίδιους τους μετανάστες, αλλά και για τα κράτη που τους φιλοξενούν, καθώς μπορεί να παίζει ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού τοπίου της χώρας, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η πολιτική συμμετοχή συνεπάγεται πολιτικές ελευθερίες και δυνατότητες για την δημιουργία οργανισμών πολιτικών ή μη, συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα και έτσι συμμετοχή στην κοινωνία, εν γένει. Ως νόμιμος κάτοικος μιας χώρας κάποιος μπορεί να ψηφίσει ή και να συμμετέχει στις εθνικές εκλογές, όπως και στις Εύρο- εκλογές. Σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο οι μετανάστες, ή οι σύνδεσμοι μεταναστών ανεξάρτητα μπορούν να εκλέξουν αντιπροσώπους για να οργανώσουν συμβουλευτικά σώματα, που θα μπορούν να συζητούν τις πολιτικές που τους επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα. Επίσης, το κράτος εφαρμόζει πολιτικές που ενημερώνουν τους μετανάστες για

³¹⁵ Βλ. Migrant integration Policy Index, 2007, σ. 4.

τα δικαιώματα τους και υποστηρίζει τους μεταναστευτικούς οργανισμούς το ίδιο, όπως με όλους τους άλλους.³¹⁶

Αυτή είναι καλύτερη περίπτωση της εφαρμογής της πολιτικής συμμετοχής των μεταναστών. Οι χώρες που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά καλύτερης πρακτικής της πολιτικής συμμετοχής, σύμφωνα με το MIPEX, είναι η Σουηδία, η Νορβηγία, το Λουξεμβούργο, η Φιλανδία και 5^η η Ολλανδία. Η θέση της Γαλλίας είναι στη μέση, αλλά έχει αρκετό δρόμο για να φτάσει τις προηγούμενες χώρες.³¹⁷ Όσον αφορά στην Ελλάδα αυτή βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες με τη χειρότερη εφαρμογή της πολιτικής συμμετοχής των μεταναστών.

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ένας μετανάστης δεν μπορεί να συνεισφέρει στις πολιτικές αποφάσεις που επηρεάζουν την καθημερινότητα του. Το κράτος δεν μπορεί να εγγυηθεί για τις πολιτικές του ελευθερίες, ούτε μπορεί να εγγυηθεί για την δυνατότητα του μετανάστη να συμμετέχει στις εθνικές εκλογές ή να γίνει μέλος ή και να συμμετάσχει σε ένα πολιτικό κόμμα. Ως κάτοικος στη χώρα μπορεί να έχει περισσότερες υποχρεώσεις από ότι ένας υπήκοος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ζει στην ίδια χώρα, αλλά όχι και τα ίδια δικαιώματα ψήφου.

Επίσης, πόλεις με μεγάλο μεταναστευτικό πληθυσμό δεν έχουν ένα αντιπροσωπευτικό σώμα να τους συμβουλεύει και οι ίδιοι οι μετανάστες αποκλείονται από το να συμβάλουν στη λήψη αποφάσεων σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Τέλος, το κράτος δεν συνεισφέρει αρκετά, ώστε να εφαρμόσει πολιτικές που προωθούν τη μεταναστευτική πολιτική συμμετοχή, όπως η ενημέρωση για τις ευκαιρίες που μπορεί να έχει ένας μετανάστης στη χώρα και η στήριξη οργανισμών αποτελούμενων από μετανάστες.³¹⁸

Η διερεύνηση της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών σε κάθε χώρα, κυρίως, όσον αφορά τη διάδρασή τους με την εξωτερική πολιτική της κάθε χώρας, που είναι αντικείμενο έρευνας αυτής της μελέτης θα αναδειχθεί στα επί μέρους κεφάλαια. Η ανάπτυξη και η παρουσίαση του μεταναστευτικού φαινομένου και της όποιας επιρροής του γενικά στην εξωτερική πολιτική, που έγινε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι απαραίτητη για την κατανόηση της παρουσίας του φαινομένου στις τρεις επιμέρους χώρες που θα γίνει στα επόμενα κεφάλαια.

³¹⁶ Βλ. ο.π., σ. 14.

³¹⁷ Βλ.ο.π., σ. 14,15.

³¹⁸ Βλ. ο.π.

Αναμφίβολα, ίχνη του δι-εθνισμού βρίσκονται στην ιστορία της μετανάστευσης, αλλά σήμερα το φαινόμενο έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Η ιλιγγιώδης αύξηση των τεχνολογιών στις μεταφορές και στις τηλεπικοινωνίες που διευκόλυναν την ανεμπόδιστη και γρήγορη επικοινωνία πέρα από σύνορα, σε μακρινές αποστάσεις, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο σε αυτό. Όσο πολύ και αν ήθελαν παλιά οι μετανάστες να κρατήσουν δεσμούς οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς με τις πατρίδες τους δεν ήταν ιδιαίτερα εύκολο, λόγω της έλλειψης των μέσων για να το επιτύχουν. Κάτι που σήμερα, όπως ειπώθηκε, γίνεται εύκολα από μεμονωμένα άτομα, από οργανωμένες ομάδες μεταναστών, από μη κυβερνητικούς οργανισμούς, από πολυεθνικές εταιρίες και από τα ίδια τα κράτη.

Οι διεθνικές ενέργειες από όποιον και αν εκτελούνται έχουν μακρό- κοινωνικές συνέπειες για τις κοινότητες, ακόμα και για ολόκληρα έθνη, με πολύ-επίπεδη διάσταση.³¹⁹ Αυτό ώθησε πολλές κυβερνήσεις, τα τελευταία χρόνια, να προωθήσουν και θεσπίσουν νομοθετικές τροποποιήσεις για το δικαίωμα των μεταναστών απόκτησης διπλής εθνικότητας και διπλής υπηκοότητας. Χώρες από διάφορα μέρη του κόσμου επιδιώκουν τη σύσφιξη των δεσμών με τη διασπορά τους, όπου και αν βρίσκεται και εκείνη με τη σειρά της ανταποδίδει πολυτρόπως, όπως αναπτύχθηκε στην αρχή του κεφαλαίου. Οι κοινωνίες με υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης μεταναστών, ιδίως, όταν οι κοινωνίες αυτές έχουν κάποια εχθρική αντιμετώπιση απέναντι τους, ώθησαν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη διεθνικών ενεργειών από τους μετανάστες, είτε σε επιχειρηματικό, είτε σε πολιτικό επίπεδο.

Οι ενέργειες των μεταναστών διακρατικές και μη, πρωτίστως σε πολιτικό επίπεδο, συναποτελούν αντικείμενο εργασίας των επομένων κεφαλαίων, καθώς θα επιχειρηθεί να αποδειχτεί, κατά πόσο εξελίσσονται ή όχι, σε προσδιοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής της Γαλλίας, της Ολλανδίας και της Ελλάδας.

Για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης διατριβής χρησιμοποιήθηκε, συνδυαστικά, η συστηματική μελέτη και επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και η εκτεταμένη έρευνα, μέσω του διαδικτύου, των ηλεκτρονικών πηγών, που έχουν σχέση και συνάφεια με τις επί μέρους περιπτώσιολογικές μελέτες.

³¹⁹ Portes Alejandro, "Conclusion: Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism", *International Migration Review*, 2003, σ.877.

Εκτός της προσπάθειας κατάδειξης της δι-εθνικής διάστασης του μεταναστευτικού φαινομένου των μουσουλμάνων στην Ευρώπη, που συναποτελεί στόχο της συγκεκριμένης διατριβής και έχει σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης δομής και λειτουργίας των κοινωνιών, θα επιχειρηθεί παράλληλα και η ανάδειξη άλλων σχετικών, με το υπό μελέτη φαινόμενο, ζητημάτων.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η θρησκεία αποτελεί μια σχετικά νέα μεταβλητή στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, η οποία χρήζει μεγαλύτερης και διεξοδικότερης ανάλυσης. Στον παρόν κεφάλαιο επιχειρήθηκε να διαφωτιστεί η σχέση της θρησκείας, κυρίως του Ισλάμ, σε σχέση με τα συγκεκριμένα θεωρητικά πλαίσια, στοιχεία, τα οποία θα χρησιμεύσουν το καθένα ξεχωριστά, αλλά και συνδυαστικά, για την καλύτερη κατανόηση των περιπτώσιολογικών μελετών που θα ακολουθήσουν.

Ειδικότερα, η έννοια της διεθνούς κοινωνίας της Αγγλικής Σχολής θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως προσδιοριστικός παράγοντας για την ερμηνεία των νέων ζητημάτων που προέκυψαν, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, στην παγκόσμια πολιτική, όπως η μαζική μετανάστευση και οι μειονότητες, ανάμεσα σε άλλα.

Χαρακτηριστικά, η «στάσις», η οποία είναι περισσότερο προσδιοριστική ως έννοια για τη σύγκρουση στο εσωτερικό των κοινωνιών, που χρησιμοποίησε ο Wight για να περιγράψει την κατάσταση σύγκρουσης, που βρισκόταν η διεθνής κοινωνία από το τέλος του 18ου αιώνα, θα μπορούσε να έχει εφαρμογή στην παρουσία των μουσουλμάνων μεταναστών και στη σχέση τους με τις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής τους. Οι συνεκτικοί δεσμοί που αποκτούν μεταξύ τους οι μουσουλμάνοι μετανάστες, διαμορφώνοντας μια υπέρ-εθνική κοινότητα πιστών, αυτομάτως, τους απομακρύνουν από τους γηγενείς κατοίκους της κοινωνίας υποδοχής τους, γεγονός που δύναται να αποτελέσει τροχοπέδη στην ενταξιακή τους διαδικασία.

Από την άλλη πλευρά και ο εθνικισμός, σε άμεση σχέση και αντίδραση στους μουσουλμάνους μετανάστες, θα μπορούσε να ερμηνευθεί στα πλαίσια της «στάσις» κατά το Wight, καθώς σύμφωνα με τον ίδιο, αποτελεί ένα από τα πιο διασπαστικά διεθνή δόγματα.

Επιπλέον, ή έννοια της διεθνούς κοινωνίας ως υπέρ-κράτους, όπως το αντιλαμβάνονταν οι Επαναστατικοί, κατά το Wight, είναι δυνατόν να έχει αναφορές στην αντίληψη των ισλαμικών φονταμενταλιστικών κινημάτων για την κοινωνία, ως

μιας *civitas maxima*, εμπνεόμενης από ισχυρά θεοκρατικά στοιχεία (*ummah*) και επεκτατικές ανησυχίες (*jihad*).

Ένα άλλο στοιχείο που θα χρησιμοποιηθεί για την καλύτερη κατανόηση των επί μέρους μελετών, έγκειται στην ανάδειξη, εσφαλμένως η μη, των μουσουλμάνων μεταναστών, ως ζήτηματος ασφάλειας στις συγκεκριμένες χώρες, σύμφωνα με τη Σχολή της Κοπεγχάγης, που, αυτομάτως, δικαιολογεί τη λήψη έκτακτων μέτρων για την εξάλειψη του. Γεγονός, που διαφάνηκε με την εφαρμογή αυστηρότερων μεταναστευτικών νόμων, όσον αφορά στην παράνομη μετανάστευση, στην απόκτηση υπηκοότητας, στην οικογενειακή επανένωση και σε πολλά άλλα και στις τρεις χώρες μελέτης.

Παράλληλα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μετά το 2001, όταν η Ευρώπη αντιλήφθηκε ότι η σχέση της με το Ισλάμ εξελισσόταν σε έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής της, προώθησε μια σειρά πρωτοβουλιών στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, αναφορικά και με την ισλαμική θρησκεία, όπως η «Ευρωπαϊκή πολιτική Γειτονίας» και η «Ευρω –Μεσογειακή Συνεργασία».

Από την άλλη πλευρά, το ζήτημα της αναγωγής σε απειλή των μουσουλμάνων μεταναστών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλειας, όπως μπορεί να το αντιλαμβάνεται μια ενιαία συλλογική ταυτότητα, μπορεί να ευνοήσει, όπως χαρακτηριστικά θα δούμε και στις τρεις περιπτωσιολογικές μελέτες, την άνοδο του, ενίοτε ακραίου, εθνικισμού ως τρόπου ενδυνάμωσης και διατήρησης της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας.

Επιπρόσθετα, η εσφαλμένη, αρκετές φορές, αντίληψη της σύνδεσης των μουσουλμάνων μεταναστών με τον ισλαμικό εξτρεμισμό ανέδειξε στην επιφάνεια, εναργέστερα, το θέμα της απειλής εναντίον της κρατικής κυριαρχίας, ωθώντας τα συγκεκριμένα κράτη στον επαναπροσδιορισμό της ασφάλειας τους και στην προώθηση αντί-τρομοκρατικών νόμων σε σχέση με την απειλή του ακραίου Ισλάμ, όπως θα αναπτυχθεί περαιτέρω.

Τέλος, στα πλαίσια της ενσωμάτωσης των εσωτερικών μεταβλητών στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, έχοντας ως αφετηρία το θεωρητικό πλαίσιο του Νεοκλασικού Ρεαλισμού, θα δοθεί έμφαση στο κατά πόσο ή όχι οι μουσουλμάνοι μετανάστες αποτελούν προσδιοριστικό παράγοντα εξωτερικής πολιτικής της κάθε περίπτωσης ξεχωριστά.

Εν κατακλείδι, διαφάνηκε στο παρόν κεφάλαιο ότι τα ευρωπαϊκά κράτη ήρθαν αντιμέτωπα με τις θρησκευτικές κοινότητες και με τη δυναμική διεκδίκηση της θέσης τους μέσα σε αυτές, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σημαντικά στη λήψη αποφάσεων στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική των χωρών. Γεγονός, που απαντάται, άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό, λόγω των εκάστοτε συνθηκών, όπως συνέβη στην περίπτωση της Γαλλίας και της Ολλανδίας και άλλοτε σε μικρότερο, όπως διαφαίνεται από την περίπτωση της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Γαλλία

(Α μέρος): Το Ισλάμ στη Γαλλία

2.1 Οι απαρχές του Ισλάμ στη Γαλλία.

Το σύγχρονο μεταναστευτικό φαινόμενο καθιστά αναγκαία για τους ερευνητές τη διάκριση των χωρών υποδοχής σε χώρες υπερπόντιας και σε χώρες ενδο-ευρωπαϊκής μετανάστευσης. Κύριο χαρακτηριστικό των πρώτων, των παραδοσιακά μεταναστευτικών, όπως οι Η.Π.Α, ο Καναδάς και η Αυστραλία είναι η προσέγγιση πολιτών, ως μόνιμης λύσης δημογραφικών προβλημάτων και ως λύση αντιμετώπισης των αναγκών της ανάπτυξης τους.¹

Οι ευρωπαϊκές χώρες ήταν κατά παράδοση χώρες αποστολής και όχι υποδοχής μεταναστών, γι' αυτό και χαρακτηρίζονται από τους μελετητές ως χώρες «σύγχρονης μετανάστευσης», διαμορφώνοντας μεταπολεμικά ένα καινούριο μεταναστευτικό φαινόμενο. Το φαινόμενο της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ευρώπη αντιμετωπίστηκε από τις χώρες υποδοχής ως πρόσκαιρη λύση για την απόκτηση εργατικών χεριών, λόγω της ταχύρρυθμης οικονομικής εξέλιξης και κοινωνικής ανάπτυξης. Πράγματι, οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης μετατράπηκαν από χώρες εκροής μεταναστών, σε χώρες εισροής, διαμορφώνοντας, σταδιακά, το ενδο-ευρωπαϊκό μεταναστευτικό ρεύμα σε υπερπόντιο, καθώς εισέρρεαν σε αυτές μετανάστες από την Ασία και την Αφρική.²

Ανάμεσα σε αυτές τις δύο κατηγορίες εντάσσεται η Γαλλία με στοιχεία, τόσο της υπερπόντιας (μόνιμης), όσο και της ενδο-ευρωπαϊκής (προσωρινής) μετανάστευσης. Η Γαλλία, λόγω του αποικιοκρατικού της παρελθόντος υπήρξε μεταναστευτική χώρα πολύ πριν αυτό συμβεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και η πολιτική της διαμορφώθηκε κατά ένα λόγο και υπό την επίδραση αυτού του παρελθόντος, όπως επίσης και από τις δημογραφικές και οικονομικές ανάγκες της.³

Οι πρώτες αναφορές για την ύπαρξη ξένου πληθυσμού στη Γαλλία προέρχονται από την πρώτη απογραφή του 1851. Η πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης και ρύθμισης της μετανάστευσης στη Γαλλία άρχισε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι ανθρώπινες απώλειες και από τους δύο πολέμους, μαζί με την υπογεννητικότητα που ακολούθησε,

¹ Μουσούρου Α.Μ., *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2003, σ. 125.

²Βλ., ο. π., σ. 126.

³Βλ., ο. π., σ. 155.

οδήγησαν στην άποψη ότι πιθανή λύση στο πρόβλημα έλλειψης εργατικού δυναμικού θα μπορούσε να είναι η «στρατολόγηση ξένης εργασίας», αρχικά από το Βέλγιο, τη Γερμανία, την Πολωνία, τη Ρωσία, την Ιταλία και την Ισπανία.⁴ Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το μεγάλο κύμα μεταναστών που έφερε στη Γαλλία, (εκτιμάται γύρω στα 10 εκατομμύρια), σημειώθηκε περαιτέρω αύξηση της μετανάστευσης, κατά τη διάρκεια της από-αποικιοποίησης στη δεκαετία του 1950 και του 1960.⁵

Η πλειοψηφία των μουσουλμάνων στη Γαλλία προέρχεται από τη Βόρεια Αφρική. Παρόλο, που όπως αναφέρθηκε, το κύριο μεταναστευτικό κύμα έφτασε στη Γαλλία μετά το τέλος των Παγκοσμίων Πολέμων, η εμφάνιση μουσουλμάνων στη Γαλλία ξεκινά πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι πρώτοι μετανάστες που έφτασαν στη χώρα κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων του 20^{ου} αιώνα ήταν από την Αλγερία και αργότερα από το Μαρόκο και την Τυνησία.⁶

Κατά τη διάρκεια του 1^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου οι αποικιακές αρχές χρησιμοποίησαν τους μετανάστες στα στρατεύματα, με τους βόρειο-Αφρικάνους να είναι πολυάριθμοι ανάμεσα στο γαλλικό στρατό (Harkis).⁷ Μετά το τέλος του πολέμου, η αποικιακή αυτοκρατορία εγκατέστησε αυτούς τους πολεμιστές στη Γαλλία, με σκοπό την επάνδρωση των εργοστασίων της χώρας για ορισμένο χρονικό διάστημα. Έτσι, προστέθηκαν στα μεταναστευτικά κύματα του μεσοπολέμου 78.000 Αλγερινοί και 55.000 Μαροκινοί και Τυνησίσι,⁸ οι οποίοι δεν έφυγαν, αντιθέτως έμειναν και ήρθαν και άλλοι, λόγω των αυξημένων αναγκών της χώρας για εργάτες.

Με την άφιξη τους στη Γαλλία, οι μετανάστες εγκαθίσταντο σε πόλεις, όπου ήδη υπήρχαν οικογενειακά ή εθνικά δίκτυα και όπου μπορούσαν να βρουν εργασία. Πολλοί εγκαταστάθηκαν στη Μασσαλία, στη Νίκαια, στα προάστια της Γκρενόμπλ, στα ανατολικά προάστια του Παρισιού, στη Λυών και αλλού. Στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν από την πλευρά τους το μεταναστευτικό φαινόμενο στη Γαλλία, εργάτες από το βιομηχανικό και αγροτικό τομέα ίδρυσαν, το 1924, τη Γενική Κοινωνία

⁴ Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) *Πολιτικές Ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, εκδ. Ι.ΜΕ.ΠΟ, Αθήνα, 2006, σ. 56.

⁵ Ι.ΜΕ.ΠΟ. *ο.π.*

⁶ Samers Michael E., 'Diaspora Unbound: Muslim Identity and the Erratic Regulation of Islam in France', *International Journal of population geography*, 9, 2003, σσ.351-364, σ. 355.

⁷ Begag A., 'The French-Born Youths Originating in North-African Immigration. From Socio-Spatial Relegation to Political Participation', *International Migration*, 28:1, March 1990, σσ. 81-88, σ.83.

⁸ Tebbakh Sonia, 'Muslims in the Eu- Cities Report: France', *Eu. Monitoring and Advocacy Program-EUMAP* 2007, σ. 15.

Μετανάστευσης (Société générale d'immigration), η οποία αποτέλεσε το πρώτο στάδιο δημόσιας διαχείρισης της μετανάστευσης στη χώρα, καθώς ρύθμιζε σε ένα βαθμό την πρόσβαση των ξένων εργατών στην αγορά εργασίας.⁹

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κατά τη διάρκεια της «Χρυσής τριακονταετίας» (“Trente Glorieuses”(1945–1973),¹⁰ ο αριθμός των μεταναστών μεγάλωσε δραματικά, καθώς υπήρξε ραγδαία ανάπτυξη της οικονομίας της Γαλλίας, που απαιτούσε μεγάλο αριθμό εργατικών χεριών. Για την κάλυψη αυτών των αναγκών μεγάλες εταιρίες και εργοδότες υπέγραψαν συμβόλαια με κάποιες χώρες, όπως αυτές του Μαχγρέμπ.

Οι μετανάστες από την υποσαχάρια Αφρική έφταναν στη Γαλλία χωρίς τις οικογένειες τους και όταν, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η κυβέρνηση αποφάσισε να μειώσει τα μεταναστευτικά κύματα προς τη Γαλλία, θεσπίζοντας αυστηρούς νόμους, αντιμετώπισαν προβλήματα στην προσπάθειά τους να ενωθούν με τις οικογένειες τους. Παρόλες όμως τις νομικές δυσκολίες, πολλές οικογένειες επανενώθηκαν και σύζυγοι και παιδιά βρέθηκαν με τους άρρενες μετανάστες. Ο γυναικείος μεταναστευτικός πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου και το 1999 έφτασε να αντιπροσωπεύει το 47% των Αφρικανών μουσουλμάνων.¹¹

Στους μετανάστες από την υποσαχάρια Αφρική ανήκει και ένας μεγάλος πληθυσμός νέων ανθρώπων, οι οποίοι από το 1990 έως το 1999 αντιπροσώπευαν το 26%, με μέσο όρο ηλικίας κάτω των 19 χρονών, των αφίξεων και των αιτούντων νόμιμη διαμονή.¹² Παράλληλα, παρατηρήθηκε αύξηση μεταναστών και από άλλες χώρες, όπως η Τουρκία, η οποία είχε ξεκινήσει την αποστολή μεταναστών στη Γαλλία το 1965, όταν υπογράφηκε μεταξύ του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Hassan Isik και του Γάλλου Πρέσβη στην Τουρκία Bernard Hardion η πρώτη συμφωνία για την παροχή ανθρώπινου δυναμικού στη Γαλλία.¹³

⁹ Βλ. Tebbakh , ο.π., και Viet Vincent, *La France immigrée. Construction d'une politique 1914-1997*, 1998, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://barthes.ens.fr/clio/revues/AHI/articles/preprints/viet.html#ww1>

¹⁰ Cambridge Forecast Word Press, “*Les trentes-glorieuses*” *from 1945-1975*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://cambridgeforecast.wordpress.com>

¹¹ Tebbakh , ο. π., σ. 17.

¹² Tebbakh , ο. π.

¹³ Ιστοσελίδα της Γαλλικής Πρεσβείας στην Τουρκία, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://www.ambafrance-tr.org/ecrire/upload/traites/19650045.pdf>

Σήμερα, βρίσκονται στη Γαλλία περίπου 4,5-5 εκατομμύρια μουσουλμάνοι (μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι αγγίζουν τα 6 εκατομμύρια),¹⁴ αντιπροσωπεύοντας το 8-8,5% του συνολικού πληθυσμού (58,5 εκατομμύρια).¹⁵ Το 60% με 70% των μουσουλμάνων μεταναστών στη χώρα προέρχεται από την περιοχή του Μαγκρέμπ, με την Αλγερία και το Μαρόκο να συνεισφέρουν τους μεγαλύτερους αριθμούς και την Τυνησία να ακολουθεί.¹⁶ Εκτιμάται ότι το λιγότερο δυο εκατομμύρια μουσουλμάνοι έχουν τη γαλλική υπηκοότητα.¹⁷ Ο γαλλικός νόμος απαγορεύει το διαχωρισμό των πολιτών και των υπηκόων, σύμφωνα με τη θρησκεία τους, όπως επίσης απαγορεύει και τη συλλογή στοιχείων σχετικών με τα θρησκευτικά πιστεύω και πρακτικές τους, γι' αυτό και δεν υπάρχουν επίσημες στατιστικές πληροφορίες για τον ακριβή αριθμό των μουσουλμάνων στη χώρα.

Η συνεχώς αυξανόμενη παρουσία των μουσουλμάνων μεταναστών στη Γαλλία είχε ως αποτέλεσμα η θρησκεία τους να γίνει εμφανέστερη στη δημόσια σφαίρα και να αναπτύξει σχέσεις με το γαλλικό κράτος. Η δημόσια αναγνώριση του Ισλάμ στη Γαλλία έλαβε χώρα μετά τον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η γαλλική κυβέρνηση του Edouard Herriot αποφάσισε να κτίσει το Μεγάλο Τέμενος του Παρισιού (The Great Mosque of Paris), ως δείγμα ευγνωμοσύνης προς τους μουσουλμάνους, που έλαβαν μέρος στον πόλεμο στο πλευρό της Γαλλίας.¹⁸ Στην πραγματικότητα όμως, οι ανάγκες και τα αιτήματα των μουσουλμάνων της Γαλλίας ήταν στο περιθώριο και θεωρούνταν υποδεέστερης σημασίας.

Κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας της Γαλλίας, η μόνη συζήτηση σε σχέση με το Ισλάμ είχε να κάνει με το πολιτικό περιεχόμενο του Μαγκρέμπ. Όταν η Αλγερία ενσωματώθηκε στα εθνικά εδάφη της Γαλλίας, οι κάτοικοι της έγιναν Γάλλοι, χωρίς όμως να επωφεληθούν από τα αντίστοιχα δικαιώματα των γηγενών πολιτών της. Το 1947, το γαλλικό κράτος αποφάσισε να αναγνωρίσει τελικά τους Αλγερινούς, ως Γάλλους πολίτες, το έκανε όμως στερώντας τους τα πολιτικά τους δικαιώματα με τη δικαιολογία της προστασίας της εθνικής τους ταυτότητας. Πολλοί υποστηρίζουν ότι

¹⁴ Hershco Tsilla, 'French Perceptions of the Middle East', *The Begin –Sadat center for strategic studies*, no 6, 2005, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/perspectives6.pdf>, σ. 4.

¹⁵ Euro-Islam Info, News and Analysis on Islam in Europe and the United States, *Islam in France*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), www.euro-islam.info/country-profiles/france/#Z

¹⁶ Bowen John R., 'Does French Islam Have Borders? Dilemmas of

Domestication in a Global Religious Field', *American Anthropologist*, vol.106, issue1, January 2008, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.2004.106.1.43/pdf>, σ. 45.

¹⁷ Euro-Islam Info, *Islam in France*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/1nYzKnc>

¹⁸ Tebbakh, ο. π., σ. 20.

πίσω από αυτό κρυβόταν μια δημόσια δικαιολογία για διάκριση εναντίον των μουσουλμάνων.¹⁹

Όταν πολλοί οικονομικοί μετανάστες από την περιοχή του Μαγκρέμπ έφτασαν στη Γαλλία γνώρισαν αυτήν τη διάκριση εξαιτίας της θρησκείας τους, καθώς ζούσαν στο περιθώριο της γαλλικής κοινωνίας, δεν αναμειγνύονταν στα δημόσια θέματα και εξασκούσαν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα μόνο ιδιωτικά. Αυτό άλλαξε, όταν μετανάστευσαν και οι οικογένειες τους και απέκτησαν παιδιά, τα οποία πήγαιναν σχολείο και έπρεπε να υιοθετήσουν τις συνήθειες της κοινωνίας που τους φιλοξενούσε.²⁰ Ωστόσο, νιώθοντας απειλή από το δυτικό περιβάλλον ενδυνάμωσαν τη σχέση τους με το Ισλάμ με σκοπό να προστατέψουν τις οικογένειες τους από αυτό.

Κύριος χρηματοδότης στο Μεγάλο Τέμενος του Παρισιού ήταν το Μαρόκο μέχρι το 1957, όταν ανέλαβε η Αλγερία, ύστερα από διαμεσολάβηση της Γαλλικής Κυβέρνησης, συντελώντας κατά αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη ιδιαίτερων δεσμών, αλλά και στην επιρροή της Αλγερίας στο Μεγάλο Τέμενος του Παρισιού, έως και σήμερα. Μέχρι και τις αρχές του 1980, η επιρροή του τεμένους ήταν βασική στις διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στη Γαλλία και στην Αλγερία, καθώς οι γαλλικές κυβερνήσεις συνήθιζαν να θεωρούν ως κύριους συνομιλητές για θέματα σχετικά με το Ισλάμ τους ηγέτες των χωρών του Μαγκρέμπ και κυρίως της Αλγερίας.²¹

Με την ανοχή και υποστήριξη της γαλλικής κυβέρνησης, το Ισλάμ στη Γαλλία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι επηρεάζονταν αρκετά από την Αλγερία και το Μεγάλο Τέμενος του Παρισιού ήταν από τους κυριότερους συνομιλητές των γαλλικών κυβερνήσεων, κάτι που άλλαξε στη δεκαετία του 1990, εξαιτίας της αλγερινής πολιτικής κρίσης.²²

Μετά την από-αποικιοποίηση, τα διαδοχικά απολυταρχικά καθεστώτα στην Αλγερία απέτυχαν να προσφέρουν την ευημερία που υποσχέθηκαν στο λαό, θυσιάζοντας τη δημοκρατία στο όνομα της ενότητας και της ανάπτυξης. Η πτώχευση της μεσαίας

¹⁹ Tebbakh, ο. π., σ. 20.

²⁰ Tebbakh, ο. π., σ. 21.

²¹ Cesary Jocelyne, 'Islam de l'extérieur, musulmans de l'intérieur : Deux visions après le 11 septembre 2001', *Challenge Liberty & Security* (A Research Project Funded by the Sixth Framework Research Programme of DG Research (European Commission), 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Ιανουαρίου 2011), <http://www.libertysecurity.org/article229.html>.

²² Για μια λεπτομερή παρουσίαση της Αλγερινής Κρίσης βλ. Zoubir, Yahia H, 'The Algerian political crisis: origins and prospects for the future of democracy', *The Journal of North African Studies*, 3:1 1998, 74 — 100.

τάξης, η κοινωνική αδικία, η διαφθορά που επικρατούσε στους κρατικούς μηχανισμούς, ο νεποτισμός και η αυθαίρετη εξουσία οδήγησαν στην κοινωνική εξέγερση, το 1988.²³

Η απουσία μιας καλά οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας, καθώς και η έλλειψη ικανής και ισχυρής πολιτικής αντιπολίτευσης, σε συνδυασμό με τη διάχυτη απογοήτευση στους κόλπους της κοινωνίας συνέβαλαν στην ευδοκίμηση ακραίων ισλαμικών οργανώσεων που λειτουργούσαν και ως κινήματα διαμαρτυρίας στο υπάρχον καθεστώς. Οι οργανώσεις αυτές είχαν ήδη υπό τον έλεγχο τους την πλειοψηφία των τεμενών της χώρας, τα οποία χρησιμοποιούσαν ως πολιτικά ορμητήρια, επηρεάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα αξιοσημείωτο ποσοστό του πληθυσμού.²⁴

Η άνοδος στην εξουσία ενός ακραίου ισλαμικού κόμματος το 1990, του *Ισλαμικού Μετώπου Σωτηρίας- Islamic Salvation Front (FIS)* και η ακύρωση των εκλογών από το στρατιωτικά εγκατεστημένο πρόεδρο της χώρας Chadli Bendjedid οδήγησαν τη χώρα σε εμφύλιο πόλεμο, κατά τη διάρκεια του οποίου (Κόκκινη Δεκαετία) δεκάδες χιλιάδες αθώοι πολίτες έχασαν τη ζωή τους.²⁵ Η ακύρωση των εκλογών, το 1992, οδήγησε πολλούς οπαδούς του Islamic Salvation Front σε μια ακόμη πιο ριζοσπαστική στάση, η οποία συντέλεσε και στη δημιουργία του Ισλαμικού Στρατιωτικού Σώματος –*Groupe Islamique Arme (GIA)*.

Η ομάδα αυτή, στην οποία φημολογείται ότι είχε διεισδύσει η αστυνομική κρατική ασφάλεια, μαζί με το στρατό ευθυνόταν για τον αιματηρό κύκλο που άνοιξε στη χώρα και κατά τον οποίο, τον Αύγουστο του 1994, σκοτώθηκαν και πέντε Γάλλοι πολίτες. Τότε ήταν που η Γαλλία βρέθηκε ευθέως αντιμέτωπη με το «δεύτερο Αλγερινό πόλεμο» και ήταν τότε που ο Υπουργός Εσωτερικών Charles Pasqua ξεκίνησε, στο όνομα της ασφάλειας της χώρας, μια σειρά συλλήψεων Γάλλων- μουσουλμάνων, αλγερινής καταγωγής, στις «δύσκολες» γειτονιές της χώρας.²⁶

Η μεγάλη συγκέντρωση αλγερινών μεταναστών στη Γαλλία ανέγειρε ανησυχίες στη χώρα για το κατά πόσο η αλγερινή εμφύλια διαμάχη θα μπορούσε να επηρεάσει και να προκαλέσει αναταραχές στους Αλγερινούς της Γαλλίας. Ο φόβος αυτού του

²³Darbouche, Hakim and Zoubir, Yahia H., 'The Algerian crisis in European and US foreign policies: a hindsight analysis', *The Journal of North African Studies*, 14: 1, 2009, σσ.33—55, [URL:http://dx.doi.org/10.1080/13629380802383554](http://dx.doi.org/10.1080/13629380802383554), σ. 34. Βλ. επίσης Zoubir, 1998, σ. 75.

²⁴ Βλ. Darbouche and Zoubir, 2009, σ. 35, και Zoubir, 1998, σ. 78.

²⁵ Βλ. ο.π.

²⁶ Bowen John R., 'Recognizing Islam in France after 9/11', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35:3, 2009, 442-443.

ενδεχόμενου, σε συνδυασμό με την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ και της ισλαμικής τρομοκρατίας στη χώρα, ώθησε τη γαλλική κυβέρνηση στην επιδίωξη της δημιουργίας ενός μουσουλμανικού συμβουλίου. Ένα τέτοιο συμβούλιο, αντιπροσωπευτικού όλων των τάσεων και των επιρροών του Ισλάμ της Γαλλίας, ως επίσημου συνομιλητή του κράτους θα διευκόλυνε την πρόσβαση του κράτους σε ζητήματα που θα αφορούσαν τους μουσουλμάνους, ευνοώντας έτσι τη δημιουργία ενός «γαλλικού Ισλάμ», επικεντρωμένου στις ανάγκες της θρησκείας στη Γαλλία.²⁷

Είναι γεγονός, ότι το Islamic Salvation Front (FIS) επιδίωξε να κινητοποιήσει φοιτητές και άλλους νέους μουσουλμάνους στη Γαλλία, καταφέροντας να αναπτύξει ισχυρά δι-εθνικά δίκτυα υποστηρικτών. Αυτά του απέφεραν οικονομικές απολαβές, αλλά και ένα δυνατό σύνδεσμο με τις μη προνομιούχες περιοχές των προαστίων της Γαλλίας, όπου ως επί το πλείστον ζούσαν μουσουλμάνοι μετανάστες.²⁸ Εκείνη τη χρονική περίοδο άρχισαν να κάνουν και την εμφάνισή τους σε αυτές τις περιοχές διάφορα κινήματα που μάχονταν για τα πολιτικά τους δικαιώματα, όπως το κίνημα των Beur που στη γαλλική αργκό σημαίνει Άραβας.²⁹

Αυτοί οι νέοι Γάλλοι μουσουλμάνοι, που ζούσαν στις ίδιες γειτονιές είχαν περισσότερο, ως κοινή αφετηρία το Ισλάμ, παρά την εθνική καταγωγή. Στόχος τους ήταν η δραστηριοποίηση των νέων, ούτως ώστε να αποφεύγουν παραβατικές συμπεριφορές, ως απόρροιας της κοινωνικής απομόνωσης. Τοποθετούσαν τους εαυτούς τους πέρα από το τοπικό πλαίσιο, ταυτιζόμενοι με τους υπόλοιπους μουσουλμάνους και αγωνιζόμενοι γι' αυτούς, εάν γίνονταν οπουδήποτε θύματα καταπίεσης και διακρίσεων.³⁰ Κάτι που διαφάνηκε στις αρχές τις δεκαετίας του 1990, όταν ξέσπασε ο πόλεμος του Κόλπου και οι Γάλλοι μουσουλμάνοι τάχθηκαν υπέρ του Ιρακινού λαού.³¹

Μέσα σ' ένα τέτοιο διαμορφωμένο κλίμα εμφανίστηκε η ιδέα για τη δημιουργία ενός αντιπροσωπευτικού οργάνου του Ισλάμ στη Γαλλία στα τέλη της δεκαετίας του 1980, από τον τότε Υπουργό Εσωτερικών Pierre Joxe, δημιουργώντας, το 1989, το «Conseil

²⁷ Fernando Mayanthi, 'The Republic's "Second Religion": Recognizing Islam in France.' *Middle East Report*, no. 235, Middle East Research & Information Project 2005, σσ. 12-17, σ.13

²⁸ Samers Michael E., *Diaspora Unbound: Muslim Identity and the Erratic Regulation of Islam in France*, σ. 359, και Zubaida Sami, 'Islam in Europe', *Critical Quarterly*, 45: 1-2, July 2003, σ. 91.

²⁹ Cesary Jocelyne, 'Islam in France : the Shaping of a religious minority', *Challenge Liberty & Security* (A Research Project Funded by the Sixth Framework Research Programme of DG Research (European Commission), 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Ιανουαρίου 2011), <http://www.libertysecurity.org/article234.html>. Ο χαρακτηρισμός Beur παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 80 και αναφέρεται σε άτομα γεννημένα στη Γαλλία, από γονείς που έχουν καταγωγή από το Μαχρέμπ.

³⁰ Βλ. ο.π.

³¹ Βλ.ο.π. και Samers Michael E., 'Diaspora Unbound: Muslim Identity and the Erratic Regulation of Islam in France', *International Journal of population geography*, 9, 2003, σσ.351-364, σ. 357.

de Réflexion sur l’Islam en France» (CORIF). Σκοπός της δημιουργίας αυτού του συμβουλίου ήταν η ενοποίηση όλων των θρησκευτικών και φυλετικών τάσεων του Ισλάμ στη Γαλλία, έτσι ώστε το κράτος να έχει, ως συνομιλητή, έναν επίσημο αντιπρόσωπο τους, χωρίς αυτός να επηρεάζεται από εξωτερικές δυνάμεις.³² Γεγονός, που συνέβαινε με την επιρροή του αλγερινού κράτους στο «Τέμενος του Παρισιού».

Το γαλλικό κράτος πλέον είχε αρχίσει την αλλαγή αντιμετώπισης των μουσουλμάνων μεταναστών, τους οποίους, έως τότε, τους θεωρούσε, όπως και οι ίδιοι τους εαυτούς τους, ως προσωρινά εγκατεστημένους στη χώρα. Η συνειδητοποίηση από τους μουσουλμάνους μετανάστες της μονιμότητας τους στο γαλλικό έδαφος, σε συνδυασμό με την εξάπλωση στη χώρα μουσουλμανικών οργανώσεων, συντέλεσαν, ώστε το Ισλάμ να έχει μια διαρκώς εμφανέστερη και εναργέστερη θέση στη γαλλική κοινωνία με διάφορους τρόπους, όπως την τήρηση των ισλαμικών αργιών (Ramadan).³³

Η δημιουργία, το 1989, του (CORIF) συνέπεσε με την πρώτη υπόθεση της μαντίλας στη Γαλλία, η οποία ουσιαστικά καθόρισε το σημείο αλλαγής στην αντιμετώπιση του Ισλάμ από τη γαλλική κυβέρνηση και την κοινωνία.³⁴ Παράλληλα, με την υπόθεση αυτή, ευνοήθηκε και η υιοθέτηση της ευρέως διαδεδομένης αντίληψης ενός «μουσουλμανικού προβλήματος».³⁵ Το Νοέμβριο του 1989, ο διευθυντής ενός δημοτικού σχολείου στην πόλη Creil της Γαλλίας απέβαλε τρεις μαθήτριες, διότι εισήλθαν στο σχολείο φορώντας τη μαντίλα (hijab). Το γεγονός αυτό αναφέρθηκε από τον τοπικό Τύπο και στη συνέχεια από τα ΜΜΕ της χώρας, παίρνοντας τη μορφή μιας δημόσιας συζήτησης, που απασχόλησε όλη τη Γαλλία, αναφορικά με το θέμα της ταυτότητας του τελευταίου κύματος των μεταναστών και την ταυτότητα του έθνους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο Ισλάμ και στη συμβατότητα του με τις κοσμικές αρχές (laïcité) της γαλλικής κοινωνίας.³⁶

³² Cesary Jocelyne, 2005, ο.π.

³³ Kastoryano Riva, 'Religion and Incorporation: Islam in France and Germany', *International Migration Review*, Vol. 38, No. 3, Fall, 2004, σσ. 1234-1255, σ. 1238.

³⁴ Βλ. Samers Michael E., 2003, σ.357.

³⁵ Cesari Jocelyne, "Securitization and religious divides in Europe, Muslims in Western Europe After 9/11: Why the term Islamophobia is more a predicament than an explanation", *Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission*. GSRL-Paris and Harvard University, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 17, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/1iUBUMX>, σ. 197.

³⁶ Benhabib Seyla, 'The return of political theology: The scarf affair in comparative constitutional perspective in France, Germany and Turkey', *Philosophy Social Criticism*, 36, 2010, σ.457 και βλ. Kastoryano Riva, 2004, σσ.1238-1239.

Το γαλλικό πολιτικό σύστημα είναι κοσμικό και φιλελεύθερο, ιδίως ύστερα από την υιοθέτηση του Νόμου του 1905, για το διαχωρισμό εκκλησίας – κράτους.³⁷ Ο νόμος αυτός ήταν το προϊόν της έντονης αντιπαράθεσης ενός αιώνα περίπου διάρκειας, μεταξύ της Δημοκρατίας της Γαλλίας και της Καθολικής Εκκλησίας.³⁸ Η εγκαθίδρυση της Εκκοσμίκευσης (laïcité) στο γαλλικό κράτος θεωρήθηκε, ως ένα βήμα εκμοντερνισμού και προόδου και το πέρασμα από την εποχή της κοινωνίας που κυβερνάται από την εκκλησία, στην εποχή της κοινωνίας που κυβερνάται από τον Νόμο.³⁹ Το γαλλικό κράτος υιοθετούσε μια ουδέτερη στάση απέναντι προς όλες τις θρησκείες, διαβεβαιώνοντας όμως το δικαίωμα των πολιτών του να λειτουργούν κατά βούληση, όσον αφορά στην άσκηση των θρησκευτικών τους πιστεύω.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η γαλλική κοινή γνώμη υιοθέτησε από νωρίς μια προοδευτική αντίληψη για τις σχέσεις ανάμεσα στη δημόσια και θρησκευτική σφαίρα, με ιδιαίτερη έμφαση στο στοιχείο της ανεκτικότητας και της ανεξιθρησκίας, αλλά και της «α-θρησκείας», καθώς περισσότερο από το ένα τέταρτο του πληθυσμού της (το 28%) δήλωνε, το 2006, ότι δεν ανήκει σε καμία θρησκεία.⁴⁰

Η πρώτη υπόθεση της μαντίλας στη Γαλλία λειτούργησε ως κινητήριος δύναμη για την ενεργοποίηση των μουσουλμάνων της χώρας. Ήταν η πρώτη φορά που τα παιδιά των μεταναστών της δεκαετίας του 1960 και του 1970 διεκδικούσαν το δικαίωμα τους στην ελεύθερη έκφραση και πρακτική των θρησκευτικών τους πιστεύω. Η πλειοψηφία αυτής της γενιάς είχε μεγαλώσει με την αίσθηση ότι δεν ανήκε σε καμία πατρίδα, ούτε σε αυτήν της καταγωγής τους ούτε σε αυτήν, όπου διέμεναν. Η έλλειψη λοιπόν της εθνικής ταυτότητας, ως επακόλουθο αυτής της κατάστασης, καλύφθηκε για πολλούς από την ταυτότητα, που τους παρείχε η θρησκεία τους, αυτήν του «μουσουλμάνου».⁴¹

Η αδυναμία του “CORIF” να αναπτύξει ουσιαστικούς συνδέσμους με όλους τους ισλαμικούς οργανισμούς στη χώρα, εκτός του Μεγάλου Τεμένους του Παρισιού, οδήγησε το 1993, το νέο Υπουργό Εσωτερικών της Γαλλίας Charles Pasqua να κάνει ένα σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στο «ξένο Ισλάμ» και στο «γαλλικό Ισλάμ». Αυτό

³⁷ Republique Francaise - La service public de la diffusion du droit, 'Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Ιανουρίου 2010), www.legifrance.gouv.fr.

³⁸ Jolly Cécile, “Religions et integration sociale” ,*Groupe de projet Sigma*, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Ιανουρίου 2010), www.islamlaicite.org, σ. 13.

³⁹ Βλ. Kastoryano Riva, 2004, σ. 1243. Και βλ. στην συγκεκριμένη διατριβή κεφάλαιο 1^ο , ενότητα: Θρησκεία και Πολιτική στα Χριστιανικά κράτη.

⁴⁰ Ifop pour La Vie 2006 - *Eléments d'analyse géographique de l'implantation des religions en France*, σ. 11.

⁴¹ Βλ. Bowen John R., 2009, σ. 442.

σήμαινε ότι επιδίωκε τη δημιουργία δικτύων ανάμεσα στους ισλαμικούς οργανισμούς της χώρας, που θα λειτουργούσαν ως μοχλοί προώθησης του Ισλάμ μέσα στα πλαίσια της γαλλικής κοινωνίας: στο Ισλάμ της Γαλλίας.⁴² Από την απλή, δηλαδή, παρουσία των μουσουλμάνων στη χώρα, σε ένα Ισλάμ που θα εκφράζεται και θα αναπτύσσεται μέσα στις νόρμες των εθνικών θεσμών.⁴³

Το 1996, με την διαδοχή του Pasqua από τον Jean-Pierre Chevenement του σοσιαλιστικού κόμματος έγινε ακόμα μια πιο συστηματική προσπάθεια οργάνωσης ενός πιο αντιπροσωπευτικού σχήματος των μουσουλμάνων στη χώρα. Σε αυτήν του την προσπάθεια επιδίωξε και την υποστήριξη της «Ένωσης των Γαλλικών Ισλαμικών Οργανισμών (Union of French Islamic Organizations (UOIF))», που ήλεγχε ένα μεγάλο αριθμό τεμενών στη Γαλλία, αλλά και της «Εθνικής Ομοσπονδίας των Γάλλων Μουσουλμάνων (National Federation of French Muslims (FNMF))», η οποία θεωρούνταν ότι αντιπροσώπευε τη μαροκινή κοινότητα, αλλά και το Tabligh κίνημα στη Γαλλία.⁴⁴ Το Jama'at al Tabligh ευθύνεται μάλιστα σε μεγάλο βαθμό για την οργάνωση των ισλαμικών οργανώσεων στη Γαλλία, καθώς λειτουργεί σαν ένας πανευρωπαϊκός οργανισμός που κινητοποιεί τους μουσουλμάνους, διατηρώντας παράλληλα καλές σχέσεις με τις αρχές.⁴⁵

Η προσπάθεια του Jean-Pierre Chevenement επισφραγίστηκε με την υπογραφή στις 28 Ιανουαρίου 2000, από το σύνολο των ηγετών των ισλαμικών οργανώσεων της χώρας, ενός εγγράφου για τη συμβατότητα του Ισλάμ με τη Δημοκρατία. Στις 3 Ιουλίου 2001, ο νέος Υπουργός Εσωτερικών Daniel Vaillant προχώρησε ένα βήμα παραπέρα, καθώς συμφωνήθηκε από το σύνολο αυτών των οργανισμών η μελλοντική οργάνωση της μουσουλμανικής θρησκείας, σύμφωνα με τον νόμο του 1901, η οποία θα έπρεπε να βασίζεται σε εκλογικό σύστημα, καθώς τα μέλη της θα εκλέγονται. Το όνομα που

⁴² Βλ. Samers Michael E., 2003, σ.358.

⁴³ Βλ. Kastoryano Riva, 2004, σ.1247.

⁴⁴ Βλ. Fernando Mayanthi, 'The Republic's "Second Religion": Recognizing Islam in France', σ.13, και Cesary Jocelyne 2005, 'Islam in France: the Shaping of a religious minority', όπου εξηγεί τι είναι αυτό το κίνημα. Συνοπτικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το Jama'at al Tabligh που στη Γαλλία είναι ιδιαίτερα ενεργό μέσω της Οργάνωσης « Πίστη και Πρακτική- Foi et Pratique (βλ. την ιστοσελίδα της Οργάνωσης, <http://www.foietpratique.org/page.php?6>) » παρακινεί τα μέλη του να αποκηρύσουν κάθε πολιτική πρακτική και να αφιερωθούν στη διάχυση της πίστης. Στη Γαλλία δραστηριοποιείται από το 1972, μέσω των Τεμενών που ελέγχει και μέσω επίσης ιεραποστολικών δραστηριοτήτων.

⁴⁵ Βλ. Samers Michael E. 2003, σ.358. και Gilsenan Michael, 'Apprehensions of Islam', *Middle East Report*, no. 153: Islam and the State, Jul. - Aug., 1988, σσ. 32-36, σ. 36. Για μια λεπτομερέστερη περιγραφή της κίνησης Jama'at al Tabligh βλ. Pew Research Center-Forum on Religion & Public Life, "Muslim Networks and Movements in Western Europe", 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1kB8x4Z>

συμφωνήθηκε να πάρει, όπως και έγινε ήταν: «Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας (Conseil français du Culte musulman)».⁴⁶

Με την πάροδο των χρόνων διαμορφώθηκε ένα νέο στάδιο για την ύπαρξη του Ισλάμ στη Γαλλία, οφειλόμενο σε μεγάλο βαθμό στις επόμενες γενιές μουσουλμάνων μεταναστών. Η νέα γενιά των μουσουλμάνων, που γεννήθηκε στη Γαλλία είχε διαφορετικά βιώματα από τους γονείς της και διαφορετικούς δεσμούς με τις χώρες καταγωγής των γονιών της, αλλά και τη θρησκεία τους. Ανέπτυξαν λοιπόν νέες μορφές θρησκευτικής συμπεριφοράς, όχι πάντα συμβατής με την αρχή της Εκκοσμίκευσης του γαλλικού κράτους. Δημιούργησαν, επίσης, και μηχανισμούς κοινωνικής οργάνωσης, επιδιώκοντας την, κατά το δυνατόν, καλύτερη αντιπροσώπευσή τους στη γαλλική κοινωνία, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

2.2 Μορφές οργάνωσης και η νέα γενιά των μουσουλμάνων στη Γαλλία.

Η αδυναμία ενσωμάτωσης των μεταναστών στη γαλλική κοινωνία, κατά τα πρώτα χρόνια του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα, είχε ως αποτέλεσμα, ανάμεσα σε άλλα, και τη συγκέντρωση μεγάλων μεταναστευτικών πληθυσμών σε βιομηχανικές περιοχές και στα προάστια των αστικών κέντρων. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτού αποτελούν οι μετανάστες με καταγωγή από την Βόρειο Αφρική, οι οποίοι, ως επί το πλείστον, εγκαθίσταντο στα προάστια των γαλλικών πόλεων (Banlieues), συντελώντας έτσι, με την πάροδο των χρόνων, στη δημιουργία γκέτο στη Γαλλία.

Παρόλο που τα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνταν στη χώρα έπαιρναν εύκολα τη γαλλική υπηκοότητα (Jus Soli),⁴⁷ δεν είχαν τον ίδιο κοινωνικό-οικονομικό τρόπο ζωής με τους συμπολίτες τους, καθότι, αρκετά συχνά, υφίσταντο διακρίσεις εις βάρος της εθνικής καταγωγής τους και της θρησκευτικής τους ταυτότητας. Συχνά, αντιμετώπιζονταν από ένα μεγάλο μέρος του γαλλικού πληθυσμού, ως μετανάστες, μη ενσωματωμένοι και πρόθυμοι να ενσωματωθούν στη γαλλική κοινωνία και μη σεβόμενοι τις γαλλικές νόρμες και αρχές, εξαιτίας της προσκόλλησής τους στο Ισλάμ, στη χώρα καταγωγής των γονιών τους και ούτω καθεξής.⁴⁸

⁴⁶ Βλ. Cesary Jocelyne, 2005.

⁴⁷ Βλέπε κεφάλαιο 1^ο σελ. 46.

⁴⁸ Begag A., 'the French-Born Youths Originating in North-African Immigration. From Socio-Spatial Relegation to Political Participation', *International Migration*, 28:1, 1990, σσ.81-88, σ.83.

Για αυτούς τους λόγους υπήρχε διάχυτη η αντίληψη στη Γαλλία ότι η νέα γενιά των μουσουλμάνων, με καταγωγή από τη βόρειο Αφρική, αποτελούσαν απειλή για τη γαλλική ταυτότητα και το γαλλικό έθνος και θεωρούνταν επικίνδυνοι.⁴⁹ Ο όρος της μουσουλμανικής νεολαίας εμφανίστηκε το 1987, με τη δημιουργία της «Ένωσης των Νέων Μουσουλμάνων, Union des Jeunes Musulmans (UJM)», στη Λυών, μιας πρωτοβουλίας των νέων Γάλλων μουσουλμάνων. Αυτοί, μέσω θρησκευτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και πολιτικών πράξεων είχαν ως στόχο την υπεράσπιση της θρησκευτικής ταυτότητας της μουσουλμανικής κοινότητας της Γαλλίας και τη συνεισφορά στη δημιουργία μιας κοινωνίας πιο δίκαιης και ανθρώπινης.⁵⁰

Η αλλαγή που ενέχεται μέσα στην ορολογία «Νεολαία Μουσουλμάνων», καθότι αυτόματα δηλώνεται ο διαχωρισμός της με την παλαιότερη γενιά, έχει σχέση, όχι μόνο με το γεγονός ότι η νεολαία αυτή έχει γεννηθεί στη Γαλλία και άρα δεν έχει τόσο στενούς δεσμούς με τις χώρες καταγωγής των γονιών τους και τη γλώσσα τους, αλλά και με το διαφορετικό τρόπο αντίληψης της θρησκείας τους. Ενώ, η πρώτη γενιά μετέφερε το Ισλάμ, ως μέρος της πολιτιστικής της κληρονομιάς, η νέα γενιά το αντιλαμβάνεται ως στοιχείο της ταυτότητας της.⁵¹

Η νέα θρησκευτική και πολιτική έκφραση ήταν το χαρακτηριστικό των νέων μουσουλμάνων που εκφράζονταν συλλογικά, διαμορφώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, μια συλλογική ταυτότητα, πέρα από την εθνική ετερογένεια τους, με τα χαρακτηριστικά μιας «ομάδας πίεσης» με διεθνικές δραστηριότητες,⁵² όπως θα δούμε στη συνέχεια. Η «Ένωση των Νέων Μουσουλμάνων» αποτελούσε υπό-οργάνωση, έχοντας στενούς δεσμούς με την ισχυρή ισλαμική οργάνωση, εμπνεόμενη από την Μουσουλμανική – Αδελφότητα, την Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία (Union of Islamic Organisations in France –UOIF).⁵³

Η UOIF ιδρύθηκε, το 1983, από διανοούμενους, κυρίως Τυνήσιους, οι περισσότεροι των οποίων είχαν έρθει για σπουδές στη Γαλλία και παρέμειναν. Η δραστηριότητα της άρχισε να εντατικοποιείται, μετά το 1989, και την πρώτη υπόθεση της μαντίλας, όπου

⁴⁹ Βλ.ο.π.

⁵⁰ Union des jeunes Mousulmans (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2011), <http://www.ujm.fr/ujm.php>.

⁵¹ Caeiro Alexandre, “Muslim youth in France”, Paper presented at the International Conference Muslim Youth in Europe. Typologies of religious belonging and sociocultural dynamics, Edoardo Agnelli, Centre for Comparative Religious Studies, Turin, 11th June 2004, (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2011), <http://www.cestim.it/argomenti/02islam/02islam-caero-torino.pdf>, σ.4.

⁵² Βλ. κεφάλαιο 1^ο.

⁵³ Βλ. Samers Michael E.,2003, σελ.360. και Union of Islamic Organisations in France –UOIF, official site, (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2011), <http://www.uoif-online.com/v3/spip.php?rubrique1>

και έγινε ευρέως γνωστή, καθώς στήριξε τις μαθήτριες που φορούσαν τη μαντίλα. Εκείνη τη χρονική περίοδο συστηματοποίησαν τις προσπάθειες τους για την οργάνωση της γαλλικής μουσουλμανικής μειονότητας, προωθώντας την αυστηρή τήρηση των κανόνων του Ισλάμ και συνάμα την ανεκτικότητα προς όλους τους πολιτιστικούς και θρησκευτικούς τομείς της γαλλικής κοινωνίας.⁵⁴

Ιδιαίτερη ήταν η έμφασή της στην εκπαίδευση των μιάμηδων, με σκοπό την δημιουργία μιας θρησκευτικής ελίτ με ανώτατη παιδεία, αλλά και γενικότερα στην θρησκευτική παιδεία της μουσουλμανικής νεολαίας. Η ηγεσία της UOIF ήταν πεπεισμένη ότι έπρεπε να δώσουν στους μουσουλμάνους, που ζούσαν στη Γαλλία, ένα Ισλάμ στηριζόμενο σε γερές βάσεις, ως αντίβαρο στις αναπτυσσόμενες ανάγκες της ευρωπαϊκής μουσουλμανικής κοινότητας. Γι' αυτό το λόγο ίδρυσαν, το 1991, ένα Ινστιτούτο Διδασκαλίας της Μουσουλμανικής Θεολογίας, στο Château-Chinon, το οποίο ήταν το πρώτο ευρωπαϊκό ίδρυμα ειδικευόμενο στη διδασκαλία των ισλαμικών σπουδών της αραβικής γλώσσας και του Κορανίου. Τα μετέπειτα χρόνια, άλλα δύο συναφή ιδρύματα δημιουργήθηκαν, το 1997, στην Μεγάλη Βρετανία και το 2001, στο Παρίσι.⁵⁵

Επιμένοντας δε στη σημασία της ισλαμικής παιδείας, η UOIF διοργάνωνε από τότε και κάθε χρόνο, έως και σήμερα, σεμινάρια, συνέδρια και εκδηλώσεις με μεγάλη προσέλευση μουσουλμάνων, κυρίως νέων, από όλη τη Γαλλία.⁵⁶ Σήμερα, η UOIF ελέγχει πάνω από 200 ισλαμικούς οργανισμούς και 30 τεμένη σε όλη τη Γαλλία, οι οποίοι έχουν ως κοινό παρονομαστή την έμφαση στην παιδεία, ως το μέσο προσέγγισης του αληθινού Ισλάμ.⁵⁷

Το 1992, μετά την ακύρωση των εκλογικών αποτελεσμάτων, στην Αλγερία, πολλοί ισλαμιστές ηγέτες και ακτιβιστές έφυγαν από τη χώρα και εγκαταστάθηκαν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γαλλία, προσπαθώντας να δράσουν, μέσω των υπαρχουσών ισλαμικών δομών στην Ευρώπη. Τέτοιες δομές συνιστούσαν τα ισλαμικά συμβούλια, η παρουσία των μιάμηδων σε τοπικά τεμένη και η προσχώρηση σε ισλαμικούς οργανισμούς.

⁵⁴ Βλ. Cesary Jocelyne, 2005, σ.10.

⁵⁵ Institut Européen des Sciences Humaines (IESH), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2011), <http://bit.ly/1kSUw4k>

⁵⁶ Βλ. ο.π., σ. 11 και Βλ. Bowen John R. 2008, σ. 50.

⁵⁷ Βλ. Cesary Jocelyne, 2005, σ.12.

Έτσι, μερικοί πρώην ακτιβιστές του αλγερινού κόμματος Islamic Salvation Front-FIS έγιναν μέλη της UOIF στη Γαλλία, όπου ξεκίνησε, έχοντας έντονη ισλαμική χροιά, αποτελώντας τον οργανισμό οικοδεσπότη για όλους τους εξόριστους ισλαμιστές. Σταδιακά όμως, η UOIF έστρεψε τον ενδιαφέρον της και στην προάσπιση και ενσωμάτωση των μουσουλμάνων στην Ευρώπη, χωρίς να χάσει τον αρχικό της χαρακτήρα.⁵⁸ Οι πολυποίκιλες, κοινωνικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου δραστηριότητες της UOIF, αποτέλεσαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη διαφόρων ισλαμιστικών κινημάτων στη Γαλλία, καθώς ενδυνάμωσε με τη θρησκευτική αφοσίωση και πίστη την κοινωνική συνοχή των νέων προετοιμάζοντας τις μελλοντικές γενεές.⁵⁹

Από το 2003, η «Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία» έγινε ο επίσημος συνομιλητής του κράτους για το ζήτημα του Ισλάμ στη Γαλλία και κατέχει ένα σημαντικό ποσοστό θέσεων στο «Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας (CFCM)», που ιδρύθηκε το 2003, από τον τότε Υπουργό Εσωτερικών Nicolas Sarkozy.

Η «Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία» με την καίρια θέση της στο «Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας» επιδίωκε την παρουσίαση μιας εικόνας του «Ισλάμ της Γαλλίας», παράλληλα όμως, αποτελούσε μέλος ενός δι-εθνικού ισλαμικού δικτύου, του ευρωπαϊκού κλάδου των Αδελφών Μουσουλμάνων.⁶⁰ Σύμφωνα με την ιδεολογία τους και την αντίληψη τους για το Ισλάμ, ότι πρέπει να αγγίζει όλους τους τομείς της ζωής (θρησκεία, διαβίωση, κράτος), έτσι και η «Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία» δεν περιορίστηκε μόνο σε θρησκευτικές δραστηριότητες, αλλά και σε εκπαιδευτικές και πολιτικές, καθώς σύμφωνα με αυτήν, ένας μουσουλμάνος θα πρέπει να έχει ενεργό ρόλο στην κοινωνία.⁶¹

Η «Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία» για πολλά χρόνια επιδίωκε τον έλεγχο της μουσουλμανικής κοινότητας της Γαλλίας, επιδιώκοντας τη ριζοσπαστικοποίηση των μετριοπαθών μουσουλμάνων της Γαλλίας με την προώθηση πιο ολοκληρωτικών ερμηνειών του Ισλάμ.⁶² Πρωτοστάτησε στην οργάνωση

⁵⁸Centre for European Policy Studies, *Political Islam and the European Neighborhood Policy*, perspectives from Muslim democrats of the Mediterranean, Brussels, 2007),(ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://www.ceps.eu>, σ.37.

⁵⁹ Gilles Kepel, *Allah in the West: Islamic movements in America and Europe*, Stanford University Press, 1997, σσ.227-228.

⁶⁰Laurence Jonathan, “Nicolas Sarkozy’s faith in the Republic”, *The Tocqueville Review/La Revue Tocqueville*, Vol. XXX, n° 1 – 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1mv6o0i>

⁶¹ Amghar Samir, ‘Les mutations de l’islamisme en France Portrait de l’UOIF, porte-parole de l’islamisme de minorité », *La vie des idées.fr*, (1/10/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1iPOYBd>

⁶² Spencer Robert, *Onward Muslim Soldiers: How Jihad Still Threatens America and the West*, Regnery Publishing, 2003,σσ.82-83.

διαδηλώσεων διαμαρτυρίας κατά της Ισλαμοφοβίας, με αφορμή τα κόμικς, που απεικόνιζαν τον Μωάμεθ και παράλληλα προωθούσε τη δημιουργία μιας βάσης στη Γαλλία για τους ισλαμιστές από τις αραβικές χώρες.⁶³

Σταδιακά όμως, η Ένωση, ιδίως μετά και τις εξεγέρσεις στα προάστια του Παρισιού, το 2005, και από φόβο μην κατηγορηθεί για εξτρεμισμό άλλαξε προσανατολισμό, υιοθετώντας ένα πιο μετριοπαθές προφίλ. Αποκήρυξε τις εξεγέρσεις με στόχο να φανεί αξιόπιστος συνεργάτης του γαλλικού κράτους, έδειξε συγκατάβαση στην απαγόρευση της μαντίλας, το 2004 και δεν συμμετείχε σε διαδηλώσεις υπέρ των Παλαιστινίων. Αυτή η στάση δυσαρέστησε τον ευρωπαϊκό κλάδο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, που επιθυμούσε για το γαλλικό συνεργάτη της ένα πιο επιθετικό προφίλ και όχι αυτό του μετριοπαθούς συνεργάτη της γαλλικής κυβέρνησης.⁶⁴

Εκτός της «Ένωσης των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία», μια πλειάδα οργανώσεων, που απευθύνονταν σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, όπως οι φοιτητές και οι γυναίκες (ο πρώτος γυναικείος οργανισμός είναι η «Ομοσπονδία των Μουσουλμάνων Γυναικών (The League of Muslim Women)» έκαναν την εμφάνιση τους. Το Σωματείο Ισλαμικών φοιτητών στη Γαλλία – «Association des Étudiants Islamiques en France –AEIF» είναι μια από αυτές τις οργανώσεις, που ιδρύθηκε, το 1963 και απευθυνόταν σε μουσουλμάνους διαφόρων εθνικοτήτων, που έρχονταν στη Γαλλία για να συνεχίσουν τις σπουδές τους.⁶⁵ Στόχος του Σωματείου ήταν η επαναφορά των σκεπτόμενων και μορφωμένων Αράβων στο Κοράνι, αποσυνδέοντας τη σκέψη τους από τις δυτικές επιρροές.⁶⁶

Σταδιακά, το AEIF άρχισε να διευρύνει το πεδίο δράσης του και να ασχολείται και με τις ανάγκες των μεταναστών εργατών στη χώρα. Το σωματείο, σύμφωνα και με τις πεποιθήσεις ενός εκ των ηγετικών του στελεχών, ήταν ανοιχτό σε όλους, όσους δεν είχαν πού να στραφούν μετά την είσοδο τους στη χώρα, σε αυτούς που ήθελαν να γράφουν γράμματα στις πατρίδες τους και σε αυτούς που είχαν οικογενειακά και

⁶³ L' Express, "La face cachée de l'UOIF", (02/05/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1j1icUy> και The American Foreign Policy Council, "World Almanac of Islamism:France", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fPUCuN>

⁶⁴ Leiken Robert S. and Brooke Steven, "The Moderate Muslim Brotherhood", Foreign Affairs, Volume 86 No. 2, March /April 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://cftni.org/publications/LeikenBrookeMB.pdf>, σ.119.

⁶⁵ Modood Tariq, Werbner Pnina, *The politics of multiculturalism in the new Europe: racism, identity, and community*, Palgrave Macmillan, 1997, σ. 114.

⁶⁶ Del Valle Alexandre, "Islamistes en France, Stratégies de conquête : du faible au fort" *Outre-terre* 2003/2 - no 3, σσ.127 -152, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1q6NSg3>

μαθησιακά προβλήματα.⁶⁷ Παράλληλα, το σωματείο εξάπλωσε ένα δι-εθνικό δίκτυο αλληλεγγύης. Απεύθυνε προσκλήσεις συνεργασίας και σε άλλα αντίστοιχα σωματεία, όπως αυτό της Γερμανίας και της Ολλανδίας και συμμετείχε παγκοσμίως σε υποθέσεις σχετικές με τη μουσουλμανική ταυτότητα, μέσω της Παγκόσμιας Ένωσης των Ισλαμικών Φοιτητικών Οργανώσεων.⁶⁸

Όμως, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το Σωματείο χαλάρωσε τις δραστηριότητες του, καθώς πλέον προσδοκούσε μεγαλύτερη απήχηση στους μουσουλμάνους της Γαλλίας, κάτι που επιδίωξε, μέσω της «Ένωσης των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία», στην οποία προσχώρησαν πολλά μέλη του.⁶⁹

Οι παραπάνω οργανώσεις και δεκάδες ακόμα που δημιουργήθηκαν απεύθυναν πλέον τις απαιτήσεις τους, στις αρχές πιο ανοικτά, διεκδικώντας τα δικαιώματά τους, όπως η δημιουργία αξιοπρεπών λατρευτικών χώρων. Οι προηγούμενες γενεές προσεύχονταν σε μικρούς ιδιωτικούς και πολλές φορές τελείως ακατάλληλους χώρους, διότι ο φόβος και η ασάφεια, ως προς το καθεστώς παραμονής τους, τους εμπόδιζε να διεκδικήσουν και να απαιτήσουν από τις τοπικές αρχές κάτι αντίστοιχο. Αντίθετα, τα παιδιά τους με το δικαίωμα της ψήφου τους προσέγγιζαν με περισσότερη ευκολία τις τοπικές αρχές προς επίλυση των αιτημάτων τους, όπως η δημιουργία χώρων λατρείας.

Η δημιουργία λατρευτικών χώρων και εν προκειμένω μουσουλμανικών τεμενών, είναι ιδιαίτερης σημασίας για την παρουσία του Ισλάμ στη Γαλλία, καθώς συνδέεται άμεσα με αυτήν. Σύμφωνα με τον Mustapha Belbah, για τις τοπικές αρχές μιας κοινωνίας, η παρουσία τεμένους προϋποθέτει ότι υπάρχουν εκπρόσωποι της μουσουλμανικής κοινότητας, που διαφορετικά δεν θα είχαν βήμα. Για τους ίδιους τους μουσουλμάνους, εκτός της θρησκευτικής σημασίας, το τέμενος έχει και τον συμβολικό ρόλο της δημόσιας δήλωσης της παρουσίας του Ισλάμ στην περιοχή, καθώς το τέμενος είναι το πιο συγκεκριμένο στοιχείο της παρουσίας του Ισλάμ σε έναν τόπο.⁷⁰

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και καθόλη τη δεκαετία του 1990, στη λογική του γαλλικού κράτους για τη δημιουργία ενός «Γαλλικού Ισλάμ» ήταν διαδεδομένη η πεποίθηση της εγκαθίδρυσης, σε κάθε πόλη με μεγάλο μουσουλμανικό πληθυσμό, ενός μεγαλοπρεπούς τεμένους, αντίστοιχο των καθεδρικών χριστιανικών ναών. Με αυτόν

⁶⁷ Βλ. Modood Tariq, Werbner Pnina, 1997, *ο.π.*

⁶⁸ Βλ. *ο.π.*, σ.115.

⁶⁹ Girma Yohannes Iyassu Menelik, *Europe: The future Battleground of Islamic Terrorism*, GRIN Verlag, 2010, σσ.12-13.

⁷⁰ Belbah Mustapha, 'Global and Local Dimensions of Islam in France', *South African Historical Journal*, 61:1, 2009, σ.55.

τον τρόπο, το κράτος θα έδειχνε σε όλους την ανεκτικότητα και δεκτικότητα του προς όλες τις θρησκείες και επιπλέον πίστευε ότι κάτι τέτοιο θα συντελούσε στη δημιουργία ενός μοντέρνου, γαλλικού Ισλάμ, βασισμένου σε γαλλικές ιδέες, ως ένδειξη αναγνώρισης της γαλλικής κοινωνίας στην παρουσία των μουσουλμάνων στη Γαλλία.⁷¹

Επιπρόσθετα, η δημιουργία ενός τέτοιου τεμένους θα έκανε την παρουσία του Ισλάμ στη Γαλλία πιο ανοικτή και διαφανή, όσον αφορά στην οικονομική υποστήριξή του από ξένες χώρες και κατ' επέκταση στην άσκηση επιρροής τους, καθώς ήταν γνωστό ότι κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία, αποτελούσαν τους κύριους χρηματοδότες πολλών ισλαμικών τεμενών, αλλά και τον τόπο θρησκευτικής κατάρτισης πολλών ιμάμηδων, οι οποίοι επέστρεφαν και κήρυτταν στη Γαλλία. Τέλος, το κράτος θα είχε μεγαλύτερη πρόσβαση και δυνατότητα άσκησης ελέγχου σε αυτό.⁷²

Η ιδέα ενός κεντρικού τεμένους σε κάθε πόλη δεν βρήκε θερμή ανταπόκριση ανάμεσα στους μουσουλμάνους της Γαλλίας, οι οποίοι θεωρούσαν κάτι τέτοιο, ως ξένο και ασυμβίβαστο με το Ισλάμ και προτιμούσαν να προσεύχονται σε μικρούς θρησκευτικούς τόπους στις γειτονιές τους. Ακόμη, πίστευαν πως μια κίνηση σαν και αυτήν θα επέτρεπε στο γαλλικό κράτος να επεμβαίνει και να ελέγχει τα ισλαμικά κέντρα. Όταν ο τότε Υπουργός Εσωτερικών, Nicolas Sarkozy, το Σεπτέμβριο του 2005, πρότεινε στους εκπροσώπους της μουσουλμανικής κοινότητας της χώρας τη δημιουργία ενός δημόσιου χρηματοδοτικού ταμείου για το χτίσιμο ισλαμικών θρησκευτικών χώρων, οι εκπρόσωποι της UOIF απέρριψαν αυτήν τη πρόταση. Αντιθέτως, συνέχισαν να θεωρούν ότι είναι καλύτερο για τους μουσουλμάνους της Γαλλίας να ιδρύουν ιδιωτικά ή μέσω οργανισμών, όπως η UOIF, θρησκευτικά (μεσαίου μεγέθους) κέντρα, για την αποφυγή του έλεγχου από το γαλλικό κράτος.⁷³

Πολλές οργανώσεις μουσουλμάνων, όπως η UOIF, ασπάζονταν την ιδέα του «Ισλάμ της γειτονίας» και χρηματοδότησαν τέτοια θρησκευτικά κέντρα, συμβάλλοντας στην αύξησή τους, ανά τη χώρα. Παράλληλα όμως, με την αύξηση αυτών των κέντρων μεγάλωνε και η κρατική ανησυχία ότι τα ιδιωτικά ισλαμικά θρησκευτικά κέντρα ίσως συντελούν περαιτέρω στον απομονωτισμό και στο διαχωρισμό των μεταναστευτικών κοινοτήτων στη Γαλλία.⁷⁴ Επίσης, θεωρούσαν ότι είναι πιθανόν να επιτρέπουν τη

⁷¹ Marcel Maussen, 'Islamic Presence and Mosque Establishment in France: Colonialism, Arrangements for Guestworkers and Citizenship', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 33, No. 6, 2007, σ.994.

⁷² Βλ. ο.π.

⁷³ Βλ. ο.π., σσ. 997,998.

⁷⁴ Βλ. ο. π., σσ. 999.

διείσδυση ξένων κρατικών επιρροών στις μουσουλμανικές κοινότητες(βλ. αλγερινή επιρροή στο Μεγάλο Τεμένος του Παρισιού) και ότι συμβάλλουν στην άνοδο του Ισλαμισμού στη χώρα.

Η αντίληψη της προώθησης του Ισλαμισμού στη Γαλλία, ως απόρροια της χρηματοδότησης θρησκευτικών κέντρων από διάφορες οργανώσεις, δεν είναι τελείως αβάσιμη. Η «Ένωση των Ισλαμικών οργανώσεων στη Γαλλία- UOIF», όπως αναφέρθηκε, στηρίζεται από την μοντέρνα ισλαμιστική οργάνωση της «Μουσουλμανικής Αδελφότητας – Muslim Brotherhood», η οποία έχει παγκόσμια επιρροή και ένα μεγάλο δίκτυο οργανώσεων, συνδεδεμένο με αυτήν. Κεντρική ιδεολογία της οργάνωσης είναι η εγκαθίδρυση ισλαμικών κρατών, βασισμένων στον ισλαμικό νόμο (Sharia), δίνοντας έμφαση στη συστηματική εφαρμογή του Ισλάμ στην καθημερινότητα των πιστών.⁷⁵

Τα τελευταία χρόνια και ιδίως μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ευρωπαϊκές οργανώσεις, με άμεση σύνδεση στους «Αδελφούς Μουσουλμάνους», άρχισαν να συνεργάζονται με τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και να κάνουν πιο ορατή την παρουσία τους στην Ευρώπη. Αυτό συνέβαινε, εν μέρει, γιατί οι κυβερνήσεις θεωρούσαν ότι οι ηγέτες και τα στελέχη αυτών των οργανώσεων ήταν πιο κοντά στις μουσουλμανικές κοινότητες των χωρών τους και ότι είχαν αρκετή επιρροή σε αυτές. Επίσης, μια συνεργασία ανάμεσα στο κράτος και σε τέτοιες οργανώσεις, θα επέτρεπε στο πρώτο την προσέγγιση τους, προσβλέποντας στον έλεγχο τους και κατ' επέκταση στην υιοθέτηση μιας μετριοπαθέστερης στάσης εκ μέρους τους. Κάτι που συνέβη στην περίπτωση του γαλλικού κράτους και της «Ένωσης των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία- UOIF».

Η γαλλική κυβέρνηση ήταν από τις πρώτες που επιδίωξε τη συνεργασία με ισλαμικές οργανώσεις της χώρας, γεγονός που διαφαίνεται από την πρόσκληση της, το 2003, προς την « Ένωση των Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία- UOIF» να συμμετάσχει στην συγκρότηση ενός σώματος, του Γαλλικού Συμβουλίου της Μουσουλμανικής Θρησκείας (Conseil français du culte musulman (CFCM), που θα αντιπροσώπευε τους μουσουλμάνους της χώρας και θα προάσπιζε τα συμφέροντά τους στις συνδιαλλαγές του με την κυβέρνηση. Η αναγκαιότητα της συγκρότησης ενός

⁷⁵ The Pew Forum on Religion & Public Life, Muslim Networks and Movements in Western Europe (15 September 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1fHahfO>

τέτοιου σώματος είχε διαπιστωθεί και από προηγούμενες κυβερνήσεις, σε μια προσπάθεια μετακίνησης ισλαμιστικών οργανώσεων προς μια μετριοπαθέστερη στάση. Η αναγκαιότητα αυτή κατέστη επιτακτικότερη για την Γαλλία, κυρίως μετά τις βομβιστικές επιθέσεις το 1995, στο Μετρό του Παρισιού.

Η βομβιστική επίθεση, την 25^η Ιουλίου 1995, στο σταθμό του Μετρό Saint Michel, στο Παρίσι είχε, ως τραγικό απολογισμό, το θάνατο οκτώ ανθρώπων και των τραυματισμό ογδόντα εφτά. Την ευθύνη της βομβιστικής επίθεσης έφερε η «Ένοπλη Ισλαμική Οργάνωση–Groupe Islamique Arme (GIA)», δύο μέλη της οποίας καταδικάστηκαν από το Ανώτατο Γαλλικό Δικαστήριο, το 2002, σε ισόβια κάθειρξη.⁷⁶ Η συγκεκριμένη βομβιστική επίθεση ήταν μια ακόμη έκφανση του αντίκτυπου του αλγερινού εμφυλίου πολέμου, στη Γαλλία και ιδιαίτερα του αντίκτυπου της κυριαρχίας στην Αλγερία της «Ένοπλης Ισλαμικής Οργάνωσης».

Σε αντίθεση με το Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας (FIS), η GIA δεν ήθελε μόνο να αποκτήσει την εξουσία στην Αλγερία, αλλά και να εγκαθιδρύσει, μέσω του ιερού πολέμου (jihad), το Χαλιφάτο: τη μοναδική μορφή διακυβέρνησης, σύμφωνη με την ισλαμική παράδοση.

Για τη GIA η Γαλλία αντιπροσώπευε τον πιο μισητό δυτικό εχθρό, διότι με το αποικιοκρατικό της παρελθόν θεωρούσε ότι εκμεταλλεύτηκε την Αλγερία, καθώς για περισσότερο από έναν αιώνα είχε πρόσβαση στα φυσικά αγαθά της χώρας και όχι μόνο. Από την αρχή της εμφάνισής της η GIA κατέστησε σαφές στη Γαλλία, με την απαγωγή, το 1993, τριών Γάλλων που ζούσαν στην Αλγερία, ότι οι Γάλλοι υπήκοοι δεν θα είναι ασφαλείς από τούδε και στο εξής στην χώρα. Η Γαλλία απάντησε με μια σειρά συλλήψεων (110) μουσουλμάνων, αλγερινής καταγωγής, που ζούσαν στη χώρα, δημιουργώντας στη μουσουλμανική κοινότητα της Γαλλίας ένα κλίμα δυσανασχέτησης με το κράτος και εντείνοντας περισσότερο την κατάσταση για τα επόμενα δύο χρόνια, με αποκορύφωμα τις βομβιστικές επιθέσεις στο Παρίσι, το 1995.⁷⁷

Η γαλλική κυβέρνηση, σταδιακά, δημιούργησε ένα σύστημα παρακολούθησης, πρόληψης και προστασίας από ενδεχόμενες τρομοκρατικές επιθέσεις, με τη βοήθεια της

⁷⁶ Congressional Research Service, “Report for Congress: Foreign Terrorist Organizations”, (06/02/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://fpc.state.gov/documents/organization/29722.pdf>

⁷⁷ Για μια λεπτομερέστερη σκοπιά των επιθέσεων της GIA στη Γαλλία και τις αντιδράσεις της τελευταίας σε αυτές βλ. Shapiro Jeremy, Suzan Bénédicte, ‘The French Experience of Counter-terrorism’, *The International Institute for Strategic Studies (IISS): Survival*, vol. 45, no.1, 2003, σσ.67-98, σσ. 79-84.

κατάλληλης νομοθεσίας κατά της τρομοκρατίας και τη δημιουργία εξειδικευμένων, στα θέματα της τρομοκρατίας, υπηρεσιών, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εσωτερικών.⁷⁸

Καθώς λοιπόν το Ισλάμ άρχισε να γίνεται ορατό στη γαλλική κοινωνία και να αποκτά ρίζες σε αυτήν, άρχισαν να διαφαίνονται εμφανέστερα και οι ανάγκες των μουσουλμάνων, όπως είναι η δημιουργία των λατρευτικών χώρων, η δημιουργία μουσουλμανικών νεκροταφείων, η ύπαρξη των προϋποθέσεων για την τήρηση της νηστείας και πολλά άλλα, που έχριζαν της συνεργασίας με τοπικούς και εθνικούς πολιτικούς θεσμούς.⁷⁹ Μέσα σε αυτό το κλίμα ιδρύθηκε τελικά, το 2003, και «το Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας (Conseil Français du Culte Musulmane (CFCM))», κατά τη διάρκεια της θητείας του Υπουργού Εσωτερικών Nicolas Sarkozy, ο οποίος το είχε θέσει ως έναν από τους μεγαλύτερους στόχους του, ως υπουργός.

Το CFCM αποτέλεσε την κρατική προσπάθεια θεσμοθέτησης ενός αντιπροσωπευτικού σώματος των μουσουλμάνων της Γαλλίας, σύμφωνα με το πρότυπο ενός συλλόγου που λειτουργεί στα πλαίσια του νόμου 1905, που διασφαλίζει τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Παράλληλα, το κράτος διατηρούσε μια ουδέτερη θέση στα θρησκευτικά θέματα, για τα οποία ενημερώνεται από τα εκάστοτε συγκεκριμένα καθολικά, προτεσταντικά, εβραϊκά και μουσουλμανικά ιδρύματα που λειτουργούν ως επίσημοι διαμεσολαβητές.

Η πλειοψηφία των μουσουλμάνων στη Γαλλία ήρθε μετά το 1905, και έτσι στερήθηκε των θεσμικών προνομίων της κρατικής αναγνώρισης, μέχρι το 2003 και τη δημιουργία του μουσουλμανικού συνομιλητή του κράτους, του CFCM. Από τη γέννηση του CFCM συμμετείχαν εναργέστερα οι ισχυρότερες μουσουλμανικές οργανώσεις και τεμένη της Γαλλίας, η *Εθνική Ομοσπονδία των Γάλλων Μουσουλμάνων* (National Federation of French Muslims (FNMF), η Ένωση των Ισλαμικών οργανώσεων στη Γαλλία (Union of Islamic Organizations in France –UOIF) και το Μεγάλο Τέμενος του Παρισιού.⁸⁰

Η αποκλειστική εκπροσώπηση θρησκευτικών οργανισμών στο CFCM αποτέλεσε σημείο έντονης κριτικής για την αποτελεσματικότητα αυτού του θεσμικού οργάνου, ως

⁷⁸ Βλ. τον Νόμο 86 (09/09/1986) και τον Νόμο 36(30/12/1996) κατά της Τρομοκρατίας, Legifrance Gouvernement Francaise, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1omNUvV> και <http://bit.ly/1o2tU45> και Βλ.Shapiro Jeremy, Suzan Bénédicte, Survival, vol. 45, no.1, 2003, σ. 77.

⁷⁹ Cesari Jocelyne, 'Mosques in French Cities: Towards the End of a Conflict?' *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 6, 2005, σσ.1025 — 1043, σ. 1031.

⁸⁰ Βλ.Fernando 2005, σσ. 13,14.

αντιπροσωπευτικού των Γάλλων μουσουλμάνων, καθώς, όπως είχε διαμορφωθεί, έκλινε περισσότερο, ως αντιπροσωπευτικό συμβούλιο της μουσουλμανικής θρησκείας.⁸¹ Πολλοί Γάλλοι μουσουλμάνοι και μη, δεν θεωρούσαν δημοκρατική τη διαδικασία εκλογής αντιπροσώπων στο συμβούλιο, καθώς προέρχονταν μόνο από το θρησκευτικό χώρο (από τα μεγάλα μουσουλμανικά τεμμένα της χώρας), γεγονός που έφερε τριβές και στο ίδιο το συμβούλιο.

Η κατάσταση έγινε πιο περίπλοκη, όταν οι μετριοπαθείς μουσουλμάνοι κατηγορούσαν, ως φονταμενταλιστές, την προσκείμενη πλευρά στην UOIF, υποστηρίζοντας ότι αντιπροσωπεύει τη μειοψηφία των μουσουλμάνων στη Γαλλία και συγκεκριμένες εθνικότητες. Τη δυσαρέσκειά τους για το Συμβούλιο των Μουσουλμάνων εξέφρασαν και οι νέοι μουσουλμάνοι της χώρας, οι οποίοι θεωρούσαν ότι το συμβούλιο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες τους και στην επιθυμία τους να εφεύρουν ένα βιώσιμο μοντέλο τρόπου ζωής, ως μουσουλμάνοι και ως Γάλλοι ταυτόχρονα.⁸²

Η αδυναμία αντιμετώπισης των προβλημάτων στους κόλπους του Γαλλικού Μουσουλμανικού Συμβουλίου οδήγησε, τον Ιανουάριο του 2006, στη σύσταση του Κινήματος των Μουσουλμάνων στη Γαλλία (Rally of Muslims in France (RMF)), ως μια προσπάθεια συμπληρωματικής προσέγγισης στο CFCM για την υπερκέραση των προβλημάτων στο εσωτερικό του.⁸³ Στόχος της δημιουργίας του νέου αυτού θεσμικού οργάνου ήταν η όσον το δυνατόν καλύτερη εκπροσώπηση όλων των μουσουλμάνων της Γαλλίας και των νέων, μέσω ενός πιο μετριοπαθούς Ισλάμ, τόσο σε θεολογικό, όσο και σε οργανωτικό επίπεδο, το οποίο θα σέβεται τους γαλλικούς νόμους.⁸⁴

Η δημιουργία του RMF συνέπεσε χρονικά με το βοερό απόηχο δύο σημαντικών γεγονότων στη χώρα που ενέτειναν, κυρίως το δεύτερο, τη σύγχυση των νέων, ως προς την εθνικό-θρησκευτική τους ταυτότητα, σε σχέση με τη γαλλική κοινωνία. Γεγονός, που έφερε στην επιφάνεια την αδυναμία αποτροπής αυτής της σύγχυσης από τα θεσμικά μουσουλμανικά όργανα, όπως το CFCM. Ο νόμος του 2004 για την απαγόρευση θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία και ο αντίκτυπος που είχε στη μουσουλμανική κοινότητα της χώρας, καθώς και οι εξεγέρσεις νέων μουσουλμάνων

⁸¹ Center for Strategic and International Studies (CSIS), “Muslim integration: challenging conventional wisdom in Europe and the United States”, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 26, Οκτωβρίου 2011), http://csis.org/files/media/isis/pubs/070920_muslimintegration.pdf, σ. 66.

⁸² Fernando 2005, σ. 17.

⁸³ Βλ. Euro-Islam, (ημερομηνία πρόσβασης 26, Οκτωβρίου 2011), www.euro-islam.info/country-profiles/france/#Z.

⁸⁴ Rassemblement des Musulmans de France, (ημερομηνία πρόσβασης 26, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1o2u23z>

στα φτωχά προάστια του Παρισιού, το 2005, συντέλεσαν, ώστε αυτή να είναι μια από τις πιο δύσκολες περιόδους για τους μουσουλμάνους της Γαλλίας, αλλά και για την ίδια τη χώρα σε σχέση με αυτούς.

2.3 Κοινωνική ασφάλεια και Ισλάμ (απειλή-δράση-επιπτώσεις).

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ο συσχετισμός του Ισλάμ με την τρομοκρατία και τον θρησκευτικό φανατισμό άρχισε να γίνεται ολοένα και πιο συχνός, όχι μόνο στις Η.Π.Α., αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο. Η Γαλλία, ως χώρα με αξιοσημείωτη σε μέγεθος μουσουλμανική κοινότητα και ιδίως, μετά τις τεράστιες διαστάσεις στον Τύπο, που είχαν πάρει τα θέματα αναφορικά με το Ισλάμ, δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από αυτόν τον συσχετισμό.

Τη γαλλική κοινή γνώμη απασχολούσαν πλέον σε έντονο βαθμό οι μουσουλμάνοι μετανάστες, η κοινωνική τους ένταξη και η συμβατότητά τους με τις αρχές του γαλλικού κοσμικού κράτους. Η θέα των μαθητριών να εισέρχονται στο σχολείο ντυμένες με τη μουσουλμανική μαντίλα ή άλλη θρησκευτική ενδυμασία, ανέγειρε ερωτήματα και μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με την απειλή του προσηλυτισμού στα σχολεία και συνεπώς την απειλή της αρχής της εκκοσμίκευσης του γαλλικού κράτους, τη γαλλική υπηκοότητα και το τι σημαίνει το να είναι κανείς Γάλλος.

Η θρησκευτική ελευθερία στη Γαλλία έχει μακρά ιστορία και σχέση με το γαλλικό νόμο και συνδέεται άρρηκτα με το διαχωρισμό Εκκλησίας –Κράτους και την αρχή της Εκκοσμίκευσης- laïcité (ο όρος laïcité δεν έχει ακριβή μετάφραση, είναι η γαλλική ερμηνεία του διαχωρισμού της Εκκλησίας και του Κράτους), που διέπει το γαλλικό κράτος. Από τη Γαλλική Επανάσταση (1789) και μετά, η εκκοσμίκευση άγγιξε θεσμούς που παραδοσιακά ήταν υπό την επιρροή της Εκκλησίας, ανάμεσα σε αυτούς και την κρατική εκπαίδευση.

Οι νόμοι, γύρω από την εκκοσμίκευση της κρατικής εκπαίδευσης, προτάθηκαν τη δεκαετία του 1880, από τον τότε Υπουργό Εσωτερικών Jules Ferry και τόνιζαν ότι η θρησκεία πρέπει να μένει απέξω από το πρόγραμμα των μαθημάτων, ευνοώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας της συνειδήσεως.⁸⁵

⁸⁵ La Documentation française, “La laïcité : débats 100 ans après la loi de 1905- 3 questions à... Jean Baubérot”, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1iUKhbc>

Με τη ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης και την εισροή στη γαλλική κοινωνία πολυπολιτισμικών και θρησκευτικών στοιχείων, με εμφανή εκείνα της διαφορετικότητας, ήταν αναγκαία η επανεκτίμηση της έννοιας της εκκοσμίκευσης. Με αυτόν τον τρόπο, το γαλλικό σχολικό σύστημα θα μπορούσε να αντιμετωπίζει το ίδιο όλους τους μαθητές.

Μετά την πρώτη υπόθεση της μαντίλας, το 1989, στην πόλη Creil και άλλα παρόμοια περιστατικά σε άλλες πόλεις, ο δημόσιος διάλογος γύρω από το θέμα της θρησκευτικής ενδυμασίας και κυρίως της μουσουλμανικής, πήρε μεγάλη διάσταση, δημιουργώντας και κοινωνικές διαταραχές.⁸⁶ Ήταν πλέον αναγκαία η κρατική διευθέτηση του ζητήματος της μαντίλας στα γαλλικά σχολεία και όχι μεμονωμένα, όπως γινόταν μέχρι τότε, σαν μια ακόμη αρμοδιότητα των διευθυντών των σχολείων.

Τον Ιούλιο του 2003, επί προεδρίας Jacques Chirac, συστήθηκε μια επιτροπή για να εξετάσει το θέμα της καλύτερης εφαρμογής της εκκοσμίκευσης –laïcité στην ολοένα και αυξανόμενη πολιτισμική διαφορετικότητα της γαλλικής κοινωνίας. Η έκθεση της επιτροπής, που πήρε το όνομα της από τον επικεφαλής της Bernard Stasi, εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 2003, προκαλώντας διαφορούμενες αντιδράσεις και οδήγησε το κράτος στην υιοθέτηση ενός νόμου απαγόρευσης θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία.⁸⁷

Η έκθεση Stasi, αναγνωρίζοντας τις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στη σύνθεση της γαλλικής κοινωνίας, ενέμεινε στην αναγκαιότητα της επιτυχημένης ενσωμάτωσης σε αυτήν των νέων και διαφορετικών θρησκείων. Για να διασφαλιστεί η ομαλή συνύπαρξη και συμβίωση στην πολυπολιτισμική γαλλική κοινωνία, η επιτροπή υποστήριξε ότι το κράτος θα πρέπει να επαναθέσει και να υιοθετήσει αυστηρότερους κανόνες σε αυτό το θέμα.⁸⁸

Η πρόταση υιοθέτησης του «Νόμου της απαγόρευσης των θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία» εντασσόταν σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο έχοντας, ως πρωταρχικό στόχο, το σεβασμό της ελευθερίας της συνειδήσεως και τη διαφύλαξη της αρχής της

⁸⁶ Françoise Lorcerie, 'A French Approach to Minority Islam? A Study in Normative Confusion', *Int. Migration & Integration*, 11:59–72, (19/01/2010), σσ.62-63. Άνθρωποι με αφρικανική και βόρειο-αφρικανική καταγωγή έγιναν ορατοί (όρος της κοινωνικής ψυχολογίας) με τη σημασία ότι συλλογικά η πλειοψηφία τους θεωρεί διαφορετικούς και μη φυσιολογικούς, ερχόμενους από κάπου αλλού και προβληματικούς. Στη περίπτωση των νεαρών μουσουλμάνων στη Γαλλία η «ορατότητα τους» συνέβαλε στην εθνό-φυλετική κατηγοριοποίηση τους στην γαλλική κοινωνία, και Melanie Adrian, 'France, the Veil and Religious Freedom', *Religion, State and Society*, Volume 37, Issue 4, 2009, 345 – 374, σσ. 347-349

⁸⁷ Βλ Melanie Adrian, 2009, *ο.π.*, σ. 350.

⁸⁸ Commission de reflexion sur l'application du principe de laïcité dans la république, "Rapport au président de la république", Remis le 11 décembre 2003, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1iUKhbc>, σ 66.

εκκοσμίκευσης –laïcité. Ο νόμος αυτός τέθηκε σε ισχύ, το Μάρτιο (15) του 2004, προκαλώντας ένθερμο ενθουσιασμό, αλλά και έντονες αντιδράσεις.⁸⁹

Αμέσως μετά τη ψήφιση από την εθνική συνέλευση για να γίνει νόμος η απαγόρευση των θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία, το Φεβρουάριο του 2004, δημοσιεύτηκαν τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε για την εφημερίδα “ Le Parisien”, τα οποία έδειχναν ότι το 69% του πληθυσμού της Γαλλίας ήταν υπέρ αυτής της απαγόρευσης, έναντι του 29% που ήταν κατά.⁹⁰ Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ήταν ενδεικτικά της ήδη διαμορφωμένης αντίληψης της γαλλικής κοινής γνώμης, όσον αφορά στην εφαρμογή αυτού του νόμου, αλλά και όσον αφορά στη σημαντικότητα της διαφύλαξης αξιών. Τέτοιες αξίες ήταν ανάμεσα σε άλλες και αυτή της ισότητας των δυο φύλων, της δημοκρατίας και την αρχή του διαχωρισμού της εκκλησίας από το κράτος, που θεωρούνταν ότι υπονομεύονταν από τη χρήση της μουσουλμανικής μαντίλας στα σχολεία.⁹¹

Οι αντιδράσεις των μουσουλμάνων της Γαλλίας στη ψήφιση αυτού του νόμου ήταν έντονες, αν και δεν υποστηρίζονταν από το «Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας (CFCM)», που κράτησε μια ουδέτερη στάση, υποστηρίζοντας ότι οι διαδηλώσεις στο όνομα της θρησκείας είναι επικίνδυνες.⁹² « Η Ένωση των Ισλαμικών οργανώσεων στη Γαλλία (UOIF)» προέτρεψε τους μουσουλμάνους να αντιδράσουν ειρηνικά. Πολλοί όμως από αυτούς θεώρησαν ότι ο νόμος είναι προσβολή των θρησκευτικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διαμαρτυρήθηκαν με διαδηλώσεις, αμέσως μετά την ανακοίνωση της πρότασης του νόμου.

Στο Παρίσι πάνω από 5.000 διαδηλωτές, κυρίως γυναίκες, που φορούσαν τη μαντίλα, διαμαρτυρήθηκαν κατά του νόμου.⁹³ Οι διαδηλώσεις εξαπλωθήκαν σε πολλές γαλλικές πόλεις, όπως η Λιλ (3.500 διαδηλωτές) και η Μασσαλία (1.800 διαδηλωτές) και μάλιστα ξεπέρασαν και τα γαλλικά σύνορα, από το Λονδίνο (2.400 διαδηλωτές) μέχρι τη Βυρηττό, το Αμμάν και τα Παλαιστινιακά εδάφη.⁹⁴

⁸⁹ Legifrance.gouv.fr, “Loi n°2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics”, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1myu9EA>

⁹⁰ Sondage exclusif CSA / Le Parisien / aujourd’hui en France, “Les musulmans et la laïcité”, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.csa-fr.com/dataset/data2004/opi20040121b.htm>.

⁹¹ Βλ. ο.π.

⁹² Heneghan Tom, ‘French pro-hijab march branded dangerous’, *The Muslim News*, (07/01/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.muslimnews.co.uk/news/news.php?article=6670>.

⁹³ BBC News, “Headscarf ban sparks new protests”, (17/01/ 2004), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3405453.stm>.

⁹⁴ Βλ. ο.π

Η δυσθυμία των μουσουλμάνων, σε αρκετές χώρες για την εφαρμογή αυτού του νόμου, ενέτεινε την ένταση που είχε δημιουργηθεί γύρω από το θέμα, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις είχε και διπλωματικές προεκτάσεις για τη Γαλλία. Αυτό συνέβη, όταν τον Αύγουστο του 2004 μια τρομοκρατική ομάδα που αυτοονομάζεται «Ισλαμικός στρατός του Ιράκ –Islamic army of Iraq», συνέλαβε ως όμηρους δύο Γάλλους δημοσιογράφους, τον Christian Chesnot και τον Georges Malbrunot. «Ο Ισλαμικός στρατός του Ιράκ» για να απελευθερώσει τους ομήρους απαίτησε από τη γαλλική κυβέρνηση να αποσύρει το νόμο της απαγόρευσης της μαντίλας στα σχολεία μέσα σε 48 ώρες.⁹⁵

Ο Πρόεδρος της Γαλλίας Jacques Chirac κατέστησε σαφές ότι ο νόμος θα ισχύσει, ενώ παράλληλα ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών Michel Barnier ταξίδεψε την ίδια εβδομάδα σε Αίγυπτο, Ιορδανία και Κατάρ και μια διπλωματική αποστολή πήγε απευθείας στο Ιράκ. Στόχος της γαλλικής κυβέρνησης, που δεν ήθελε να χάσει τη συμπάθεια που είχε κερδίσει από το μουσουλμανικό κόσμο, όταν εναντιώθηκε στον πόλεμο του Ιράκ, ήταν να προκαλέσει τη καταδίκη αυτής της πράξης από την πολιτική και θρησκευτική ηγεσία των μουσουλμάνων, διασφαλίζοντας παράλληλα την απελευθέρωση των ομήρων.⁹⁶

Στη Γαλλία ο μουσουλμανικός πληθυσμός της χώρας, αψηφώντας τις διαφορές του αντιστάθηκε σθεναρά στην απαγωγή χαρακτηρίζοντας τους απαγωγείς, ως εχθρούς του Ισλάμ. Ο εκπρόσωπος της «Ένωσης Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία», Lhaj Thami Breze, κάλεσε τους μουσουλμάνους της χώρας να σεβαστούν το νόμο της απαγόρευσης θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία, ενώ την ίδια στιγμή έκανε έκκληση στους απαγωγείς να απελευθερώσουν τους ομήρους.⁹⁷ Τελικά, έπειτα από 124 μέρες ομηρείας, οι Γάλλοι δημοσιογράφοι αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς τραυματισμούς. Την 22^η Σεπτεμβρίου 2010, ένα δικαστήριο στη Βαγδάτη καταδίκασε σε ισόβια κάθειρξη

⁹⁵ CNN World, “Two French journalists kidnapped in Iraq”, (24/08/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://cnn.it/1kbtbAB>

⁹⁶ The Economist, “A tragic twist of the scarf-The kidnapping of two newsmen in Iraq turns a domestic problem into an international crisis, testing France's relationship with Islam”, (2/11/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.economist.com/node/3158803>

⁹⁷ Lloyd de Vries, ‘French Hostages Plead For Lives’, CBSNews (30/08/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.cbsnews.com/stories/2004/09/02/iraq/main640470.shtml>.

δύο σουνίτες στρατιωτικούς, οι οποίοι είχαν λάβει μέρος στην απαγωγή των δύο Γάλλων δημοσιογράφων, το 2004.⁹⁸

Η νομοθετική ρύθμιση σχετικά με την απαγόρευση θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία της Γαλλίας είχε -σε ένα μεγάλο βαθμό - ως στόχο τους μουσουλμάνους της χώρας. Ο νόμος αυτός δυσαρέστησε αυτούς, που θεωρούσαν ότι με τη χρήση της μαντίλας εκπλήρωναν κατά κάποιο τρόπο τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, αλλά και την πλειοψηφία των μουσουλμάνων της Γαλλίας, οι οποίοι, ενώ δεν ήταν υπέρ της χρήσης της μαντίλας, παρόλα αυτά δεν ήθελαν και την επίσημη απαγόρευσή της.

Η συγκεκριμένη κατάσταση ενίσχυσε, ανάμεσα στους μουσουλμάνους της χώρας και κυρίως στους νέους, το αίσθημα ότι υπόκεινται σε διακρίσεις και ότι υστερούν σε σχέση με τη μεσαία γαλλική τάξη.⁹⁹ Η απογοήτευσή τους, σχετικά με την άنيση κοινωνικό-πολιτική μεταχείρισή τους, ολοένα και μεγάλωνε, ιδίως γιατί έβλεπαν τους εαυτούς τους σαν μέλη της γαλλικής κοινωνίας, η οποία όμως θεωρούσαν ότι τους αντιμετωπίζει, ως διαφορετικούς.¹⁰⁰ Στις επονομαζόμενες “δύσκολες συνοικίες - *quartiers difficiles*”, στα φτωχά προάστια των πόλεων, όπου ζούσαν ως επί το πλείστον μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς, με καταγωγή από την περιοχή του Μαγχρέμπ, η δυσαρέσκεια προς το γαλλικό κράτος ήταν ακόμα πιο έντονη.

Υπολογίζεται ότι πέντε εκατομμύρια μουσουλμάνοι στη Γαλλία ζουν στις «Ευαίσθητες Αστικές Περιοχές - *Zones Urbaines Sensibles, ZUS*», όπως το ίδιο το κράτος τις έχει ονομάσει, τις έχει απαριθμήσει (750 περίπου) και τις έχει χαρτογραφήσει στην επίσημη ιστοσελίδα της γαλλικής κυβέρνησης.¹⁰¹ Οι επονομαζόμενες «Ευαίσθητες αστικές περιοχές» είναι περιοχές με υψηλή συγκέντρωση μουσουλμάνων μεταναστών και με αυξημένη εγκληματικότητα, κάτι που τις καθιστά επικίνδυνες (*no-go zones*) για τους λευκούς Γάλλους, αλλά ακόμη και για την αστυνομία, η οποία αποφεύγει να πηγαίνει σε αυτές.¹⁰²

⁹⁸ Reporters without Borders, “Life sentence for militants who held two French journalists hostage in 2004”, (22/09/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1ich3cf>

⁹⁹ Lorcerie Françoise, ‘A French Approach to Minority Islam? A Study in Normative Confusion’, *Int. Migration & Integration*, 11:59–72, (19/01/2010), σ.65.

¹⁰⁰ βλ. ο.π..

¹⁰¹ Ministère de la Ville, “Les Atlas > Atlas des Zones urbaines sensibles (Zus)”, (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://sig.ville.gouv.fr/Atlas/ZUS/#header>

¹⁰² Kern Soeren,, ‘Sensitive urban areas’, *The Washington Times* (16/01/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1g5sn5A>

Σε αυτήν τη δυσαρέσκεια συνέβαλε αυξητικά η ανεργία που μαστιζε αυτές τις περιοχές, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των νέων δεν τελείωνε το σχολείο, άρα απέκλειαν τους εαυτούς τους από μια μόνιμη επαγγελματική αποκατάσταση, όπως επίσης και από μια μόνιμη κατοικία.¹⁰³ Εύκολα λοιπόν, δημιουργήθηκε η πεποίθηση για τους νέους των προαστίων ότι ήταν χωρίς μέλλον και ότι η κοινωνία είναι εχθρική απέναντί τους, γεγονός που ευνόησε την υιοθέτηση μιας πεποίθησης «της συλλογικής θυματοποίησης», η οποία δικαιολογεί τους φόβους τους και απελευθερώνει την οργή τους.¹⁰⁴

Όταν ξέσπασε η οργή των νεαρών μουσουλμάνων στα προάστια των πόλεων, την 27^η Οκτωβρίου 2005, η κλιμάκωσή της ήταν τόσο μεγάλη, ώστε η χώρα κηρύχθηκε, την 8^η Νοεμβρίου 2005, σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, προσφεύγοντας στο νόμο της 3^{ης} Απριλίου 1955, ο οποίος είχε παρθεί κατά τη διάρκεια του αλγερινού πολέμου.¹⁰⁵ Σύμφωνα με το νόμο αυτό, οι τοπικές αρχές ήταν αρμόδιες στο να επιβλέπουν την τήρηση της νυχτερινής απαγόρευσης σε ορισμένες περιοχές, καθώς επίσης και την αναστολή λειτουργίας κέντρων διασκέδασης και την απαγόρευση συγκεντρώσεων.

Οι βίαιες ταραχές που ξέσπασαν στα προάστια (Banlieues) των πόλεων της Γαλλίας και κράτησαν σχεδόν τρεις εβδομάδες, είχαν ένα πρωτοφανή χαρακτήρα για τη Γαλλία, στην οποία -ποτέ άλλοτε- ανάλογα επεισόδια δεν έλαβαν τέτοια έκταση, ούτε στο χρόνο, ούτε στο χώρο.¹⁰⁶ Την 27^η Οκτωβρίου, δύο έφηβοι ο Zyed Benna και ο Bouna Traore, στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν από τον έλεγχο της αστυνομίας, βρήκαν

¹⁰³ Cesari Jocelyne, 'Ethnicity, Islam, and les banlieues: Confusing the Issues', *Social Science Research Council SSRC, Riots in France*, (30/11/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), <http://riotsfrance.ssrc.org/Cesari/> και Centre de recherches politiques de Sciences Po, *Compte rendu de la Journée d'études, Les violences urbaines de novembre 2005 : le temps des analyses*, (21/02/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Youth_2.pdf, σ 3, « μια έρευνα, του 2001 (DARES-2001) επιβεβαιώνει την σχολική αποτυχία των παιδιών των μεταναστών. Το 40% των αγοριών και το 27% των κοριτσιών φεύγει από το σχολείο χωρίς κανένα δίπλωμα. Η πρόσβαση στο χώρο εργασίας είναι πολύ περιορισμένη γι' αυτούς, γεγονός που κάνει αδύνατη τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης και αυτόνομης οικογενειακής ζωής».

¹⁰⁴ Mucchielli, Laurent 'A Review of the Most Important Riot in the History of French Contemporary Society', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 5, 2009, σσ.731 — 751, σ. 744.

¹⁰⁵ Le journal officiel de la republique francaise, "Rapport au Premier ministre relatif au décret n° 2005- 1387 du 8 Novembre 2005 relatif à l'application de la loi n° 55- 385 du 3 avril 1955", (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1iTyD6k>

¹⁰⁶ Centre de recherches politiques de Sciences Po, "Compte rendu de la Journée d'études Les violences urbaines de novembre 2005: le temps des analyses", (21/02/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Youth_2.pdf, σ 6.

τραγικό θάνατο σε έναν ηλεκτροφόρο φράχτη στην περιοχή του Παρισιού Clichy-sous-Bois, όπου διαμένει μεγάλη αφρικανική και αραβική κοινότητα.¹⁰⁷

Το ίδιο βράδυ, εκατοντάδες άνθρωποι συγκεντρώθηκαν στην περιοχή για να εκφράσουν την αγανάκτησή τους για το γεγονός. Μέρα με τη μέρα οι ταραχές εξαπλώθηκαν σε όλο το Παρίσι και στην επαρχία, φθάνοντας σε πάνω από 280 πόλεις. Στην πλειοψηφία τους οι εξεγερμένοι διαδηλωτές ήταν νέοι 12 έως 25 χρονών, κυρίως μετανάστες δεύτερης γενιάς, ως επί το πλείστον βόρειο-αφρικανικής καταγωγής, αλλά και άλλων εθνικοτήτων, όπως της τουρκικής.¹⁰⁸

Κυριότερη αιτία της αγανάκτησής τους ήταν η μη ομαλή ενσωμάτωσή στη γαλλική κοινωνία και οι διακρίσεις, στις οποίες υπόκειντο από αυτήν. Συνολικά κατά τη διάρκεια των δεκαεπτά νυχτών, που κράτησαν οι βίαιες εξεγέρσεις, 8.400 περίπου αυτοκίνητα κάηκαν σε όλη τη χώρα, δεκάδες δημόσια κτίρια υπέστησαν ζημιές και 3.000 περίπου άνθρωποι συνελήφθησαν, (ο νεότερος εκ των οποίων ήταν δέκα χρονών).¹⁰⁹ Το κόστος των ζημιών που υπέστη η Γαλλία, κατά τη διάρκεια αυτής της αστικής βίας, ανέρχεται σε πάνω από 200 εκατομμύρια ευρώ, κατατάσσοντας έτσι αυτήν την εξέγερση, ως την πιο σημαντική από την εποχή του Μαΐου του 1968.¹¹⁰

Ο χαρακτήρας των εξεγέρσεων ήταν περισσότερο κοινωνικό-οικονομικός, παρά θρησκευτικός, επαναφέροντας δυναμικά στο προσκήνιο το θέμα της εθνικής ταυτότητας της γαλλικής κοινωνίας και τον επαναπροσδιορισμό πάγιων αξιών της, όπως την εκκοσμίκευση, αλλά και την αναγκαιότητα αναθεώρησης της θέσης του ατόμου στη γαλλική κοινωνία, ανεξάρτητα από εθνική καταγωγή και θρησκεία.

Η έλλειψη θρησκευτικής υποκίνησης των βίαιων διαδηλώσεων διαφάνηκε και από την αδυναμία των θρησκευτικών οργανώσεων της Γαλλίας, όπως της «Ένωσης των Ισλαμικών οργανώσεων στη Γαλλία –UOIF» να τις μετριάσουν και να τις αναστείλουν. Οι ηγέτες της UOIF που, όταν ξέσπασε η κρίση έσπευσαν να την αποδυναμώσουν ελπίζοντας έτσι να αποδείξουν την επιρροή τους στην δεύτερη γενιά των μεταναστών στα προάστια, απέτυχαν να το κάνουν. Αυτό το γεγονός κατέδειξε ότι οι πολιτικές

¹⁰⁷ Silverstein, Paul A., 'The context of antisemitism and Islamophobia in France', *Patterns of Prejudice*, 42: 1, 2008, σσ.1 — 26, σ.18. Μετά τους βομβαρδισμούς στο Παρίσι, το 1995, η Γαλλική κυβέρνηση ενεργοποίησε πολλά αντι-τρομοκρατικά μέτρα. Ένα από αυτά ήταν και οι συχνοί έλεγχοι ταυτότητας στα προάστια μεταναστών κυρίως από το Μαχρέμπ. Αυτοί οι έλεγχοι ταυτότητας σε δημόσιους χώρους, συνοδεύονταν και από σωματικό έλεγχο θεωρούνταν απαραίτητοι για την πρόληψη πιθανών τρομακτικών ενεργειών στη χώρα.

¹⁰⁸ Roy Olivier, 'The Nature of the French Riots', *Social Science Research Council SSRC, Riots in France*, (18/11/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 18, Οκτωβρίου 2011), <http://riotsfrance.ssrc.org/Roy/>.

¹⁰⁹ BBC News, "EU offers France aid after riots", (14/11/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Οκτωβρίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4434026.stm>

¹¹⁰ Βλ. ο.π.

ισλαμικές κινήσεις, που ισχυρίζονταν ότι είχαν έρεισμα στην κοινωνική βάση των μουσουλμάνων στη Γαλλία, στην ουσία δεν συνδέονταν με αυτήν.¹¹¹

Οι βίαιες εξεγέρσεις του 2005, ήταν μια έκδηλη απόδειξη της αποτυχίας του μοντέλου της αφομοίωσης που χρησιμοποιούσε η Γαλλία, ως κεντρικό άξονα στην μεταναστευτική της πολιτική. Οι μετανάστες ήταν ευπρόσδεκτοι στη Γαλλία, εφόσον συμπεριφέρονταν, όπως οι Γάλλοι, σέβονταν τους νόμους και τους θεσμούς της χώρας και αποδέχονταν την κυρίαρχη κουλτούρα.¹¹²

Προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν τα λεγόμενα «Συμβόλαια Υποδοχής και Ενσωμάτωσης - Contrats d'accueil et d'intégration (CAI)», τα οποία ήταν μια απαραίτητη διαδικασία για τους νεοφερμένους μετανάστες στη Γαλλία, που ήθελαν να παραμείνουν στη χώρα. Τα γεγονότα του φθινοπώρου του 2005, έδειξαν ότι οι νέοι μετανάστες, κυρίως αυτοί με μουσουλμανική καταγωγή, δεν εμπιστευόνταν πλέον τις θεωρητικές υποσχέσεις για πλήρη ένταξη στη γαλλική κοινωνία, καθώς υπόκειντο καθημερινά σε διακρίσεις και σε περιθωριοποίηση.

Από την άλλη, η γαλλική κυβέρνηση ήρθε αντιμέτωπη με την αδυναμία της να εντάξει πλήρως στην κοινωνία το συνεχώς αυξανόμενο αριθμό των μεταναστών, γεγονός που την οδήγησε στη λήψη πιο δραστικών μέτρων, όσον αφορά στην εν γένει μεταναστευτική της πολιτική. Σύμφωνα με τα «Συμβόλαια Υποδοχής και Ενσωμάτωσης -CAI», που ίσχυσαν δοκιμαστικά για πρώτη φορά, τον Ιούλιο του 2003, ύστερα από πρωτοβουλία της «Γαλλικής Υπηρεσίας Μετανάστευσης και Ενσωμάτωσης-l'Office Français de l'Immigration et de l'Intégration-OFII», οι νεοφερμένοι μετανάστες θα έπρεπε υποχρεωτικά να διδαχτούν τη γαλλική γλώσσα (500 ώρες μαθημάτων) και να υπογράψουν ότι είναι σύμφωνοι με τους γαλλικούς νόμους και αξίες της Εκκοσμίκευσης (laïcité), ούτως ώστε να έχουν πρόσβαση στη κάρτα μακράς παραμονής στη χώρα και να διευκολύνουν κατ' αυτόν τον τρόπο τη διαδικασία ενσωμάτωσής τους στη γαλλική κοινωνία.¹¹³

Ο νόμος Sarkozy, το Νοέμβριο του 2003, ήταν το πρώτο βήμα προς την υποχρεωτική ισχύ των «Συμβολαίων Υποδοχής και Ενσωμάτωσης -CAI»,

¹¹¹ Boukhars Anouar, 'Islam, Jihadism, and Depoliticization in France and Germany', *International Political Science Review*, 2009, Vol. 30, No. 3, σσ.297-317, σ.299.

¹¹² Center for Strategic and International Studies (CSIS), "Muslim integration: challenging conventional wisdom in Europe and the United States", 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Οκτωβρίου 2011), http://csis.org/files/media/csisis/pubs/070920_muslimintegration.pdf, σ. 47.

¹¹³ L'Office français de l'immigration et de l'intégration-OFII, "La formation CAI", (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), http://www.ofii.fr/s_integrer_en_france_47/la_formation_cai_21.html.

περιορίζοντας την πρόσβαση στη νόμιμη και μόνιμη παραμονή στη χώρα, συνδέοντας αναπόσπαστα την απόκτηση της κάρτας, για τη δεκάχρονη παραμονή στη χώρα, με τη γνώση της γαλλικής γλώσσας και την αποδοχή των αρχών της γαλλικής δημοκρατίας.¹¹⁴

Τα Συμβόλαια Υποδοχής και Ενσωμάτωσης -CAI ίσχυσαν υποχρεωτικά με το νόμο της 24^{ης} Ιουλίου 2006, για τη μετανάστευση και την ενσωμάτωση. Ουσιαστικά προσανατολίζονταν προς μια επιλεκτική μεταναστευτική πολιτική. Ο τότε Υπουργός Εσωτερικών Sarkozy, έπειτα και από τα γεγονότα του Νοέμβρη του 2005, επιθυμούσε την ουσιαστική αλλαγή στη μεταναστευτική πολιτική της χώρας, με την ένταξη των μεταναστών στη χώρα. Τα συμβόλαια αυτά επέτρεπαν την είσοδο σε μετανάστες με ικανότητες που θα μπορούσαν να επιδιώξουν ένα καλό βιοτικό επίπεδο.¹¹⁵

Ο νόμος του Ιουλίου (24) 2006, είχε ένα σαφή προσανατολισμό προς μια αυστηρότερη μεταναστευτική και ενταξιακή πολιτική, θέτοντας δυσκολότερες προϋποθέσεις για την οικογενειακή επανένωση, για την άδεια παραμονής, που συνδεόταν πλέον με τα CAI, ακυρώνοντας αυτόματα τη νομιμότητα παραμονής των μεταναστών που ζούσαν στη χώρα παράνομα τα τελευταία δυο χρόνια.¹¹⁶

Η λήψη δραστικότερων μέτρων, προς ένα βιώσιμο κοινωνικό μοντέλο για τη χώρα και «τις δύσκολες συνοικίες» της, ήταν επιβεβλημένη. Ενισχύονταν μάλιστα και από τις βάσιμες ανησυχίες κοινωνιολόγων, εργατών, αλλά και μουσουλμάνων θρησκευτικών ηγετών ότι, εάν η κατάσταση στα προάστια των πόλεων της Γαλλίας παραμείνει ως έχει, τότε μερική από τη νεολαία των μουσουλμάνων μεταναστών είναι δυνατό να στραφεί στη θρησκεία και σε μια φαντασιακή δι-εθνική ισλαμική ταυτότητα με προεκτάσεις φονταμενταλισμού, απειλώντας την ενότητα του γαλλικού έθνους.¹¹⁷

Πολλοί από τους μουσουλμάνους της Γαλλίας λειτουργούν σε εθνικό, αλλά και παράλληλα σε δι-εθνικό επίπεδο, καθώς διατηρούν πολλαπλούς οικονομικούς, κοινωνικούς και θρησκευτικούς δεσμούς με τις χώρες καταγωγής τους. Η συμμετοχή τους σε διάφορες θρησκευτικές σχολές και κινήματα δημιουργεί την αίσθηση μιας «υπέρ-φυλετικής (supertribal)», φαντασιακής κατηγορίας, πέρα από εθνικές καταγωγές,

¹¹⁴ Joppke Christian, 'Transformation of Immigrant Integration -Civic Integration and Antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany', *World Politics* 59.2,2007,σσ. 243-273.

¹¹⁵ Joppke Christian, 'France integration courses', *Bundeszentrale für politische Bildung*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.bpb.de/themen/11TO3K.0.France.html> .

¹¹⁶ Βλ. ο.π.

¹¹⁷ Echchaibi, Nabil, 'Republican Betrayal: Beur FM and the Suburban Riots in France', *Journal of Intercultural Studies*, 28: 3, 2007, σσ.301 — 316, σ. 312.

η οποία προσδιορίζεται από τον όρο μουσουλμάνος.¹¹⁸ Αυτό ευνοεί, σήμερα περισσότερο από ποτέ, την ανάγκη αναβίωσης μιας εικονικής Ummah (του έθνους του Ισλάμ), ως ζωτικής ανάγκης αυτοπροσδιορισμού και αίσθησης του ανήκειν κάπου.

Οι νέες μορφές επικοινωνίας, κυρίως διαδικτυακές (facebook, Twitter, YouTube), συνέβαλαν δραστικά στη δημιουργία δι-εθνικών δεσμών ανάμεσα στους μουσουλμάνους, καθιστώντας τους πιο ορατούς στις κοινωνίες, όπου ζούσαν και εν προκειμένω στη γαλλική. Αρκετές ομάδες, ιδιαίτερα ακραίες ισλαμικές, εκμεταλλεύτηκαν αυτήν την τεχνολογική πρόοδο, πολλαπλασίασαν τα μέλη τους και επιχείρησαν και επιχειρούν να ενδυναμώσουν τα εξτρεμιστικά αισθήματα των μελών τους. Αυτό προσπάθησαν να το κάνουν, αποκόπτοντάς τους από τις ευρωπαϊκές κοινωνίες όπου ζουν, επιβεβαιώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους φόβους της απειλής για την κοινωνική ενότητα στις δυτικές κοινωνίες και στη Γαλλία συγκεκριμένα.¹¹⁹

Παράλληλα, οι διεθνείς συγκυρίες ενδυνάμωσαν την ανάγκη των μουσουλμάνων της Γαλλίας να τοποθετηθούν εναργέστερα στη κοινωνία όπου ζουν, γνωστοποιώντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, κυρίως μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και την αύξηση της Ισλαμοφοβίας που ακολούθησε. Προς αυτήν την κατεύθυνση λειτούργησαν καθοριστικά η αμερικανική εισβολή στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ και η μη εύρεση λύσης στην αραβό-ισραηλινή διένεξη.

Κατά την διάρκεια των εξεγέρσεων του 2005, στη Γαλλία, οι νέοι Γάλλοι μουσουλμάνοι συσχέτιζαν τη γαλλική αστυνομία με τον αμερικανικό και ισραηλινό στρατό, θεωρώντας για τους εαυτούς τους ότι μάχονται, κατά κάποιο τρόπο, ενάντια σε ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, έστω και αν ο αγώνας τους για τα κοινωνικά δικαιώματα ήταν σε τοπικά πλαίσια. Κατά τις βίαιες εξεγέρσεις στα προάστια των γαλλικών πόλεων, πολλοί θεώρησαν ότι οι νέοι μουσουλμάνοι μετανάστες ενέτασσαν τη δράση τους στα πλαίσια μιας ευρύτερης δι-εθνικής θρησκευτικής ταυτότητας, με την οποία εξέφραζαν και την αλληλεγγύη τους στους καταπιεσμένους Παλαιστινίους, Αφγανούς και Ιρακινούς.¹²⁰

¹¹⁸ Grillo, Ralph, 'Islam and Transnationalism', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30: 5, 2004, σσ.861 —878, σσ. 866-868.

¹¹⁹ The Pew Forum on Religion & Public Life, "Muslim Networks and Movements in Western Europe", (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1fHahfO> σσ. 6-9. Βλ.ο.π. για μια λεπτομερέστερη ανάλυση των ακραίων ισλαμιστικών κινημάτων ανά την Ευρώπη.

¹²⁰ Silverstein, Paul A., 'The context of antisemitism and Islamophobia in France', *Patterns of Prejudice*, 42: 1, 2008, σσ.1 — 26, σ. 20 και Ajami Fouad, "The Boys of Nowhere", *USNews*, (11/13/05), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://www.usnews.com/usnews/news/articles/051121/21fouad.htm>, Pipes Daniel, "Reflections on

Στην πραγματικότητα όμως, οι εξεγέρσεις αυτές οφείλονταν κυρίως σε κοινωνικά αίτια, όπως η υψηλή ανεργία, που παρουσίαζαν οι περιοχές αυτές, οι συνεχείς αστυνομικοί έλεγχοι, η σχολική αποτυχία και οι καθημερινές διακρίσεις στις οποίες υπόκειντο η νεώτερη γενιά των μουσουλμάνων της Γαλλίας.¹²¹ Η αυθόρμητη και χωρίς ιεραρχικές δομές εξέγερσή τους δεν συσχετιζόταν με τον αραβικό εθνικισμό, γι' αυτό και εξέλειπαν αναφορές στην Παλαιστίνη και στο Ιράκ, αλλά με την κοινωνική καταπίεση.¹²²

Παρόλο που τα προάστια υπήρξαν κέντρα στρατολόγησης για τους φονταμενταλιστές, στην προκειμένη περίπτωση ήταν απόντες από τα βίαια αυτά γεγονότα. Ωστόσο, το Ισλάμ και η ευρύτερη ισλαμική ταυτότητα των εξεγερμένων, χωρίς να πρωταγωνιστούν στο χαρακτήρα των εξεγέρσεων, δεν σημαίνει ότι απουσίαζαν παντελώς. Οι θρησκευτικοί ηγέτες των μουσουλμάνων της Γαλλίας επενέβησαν αρκετές φορές ζητώντας την παύση της βίας από τους νέους μουσουλμάνους στη χώρα.¹²³

Η αντιμπεριαλιστική διάσταση που ενέχεται σε αυτήν τη δι-εθνική θρησκευτική ταυτότητα των νέων μουσουλμάνων εν γένει, ευνόησε -κατά πολύ- την αύξηση του ριζοσπαστικού Ισλαμισμού. Το δι-εθνικό τζιχάντ εμπνέεται από την μυθική τελική μάχη της Ummah και των δυνάμεων του δυτικού «κακού».¹²⁴

Οι περισσότεροι τζιχαντιστές κυριεύονται από αυτό το αντί-δυτικό συναίσθημα και μάχονται μέχρι θανάτου για αυτό. Στη Γαλλία, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, γεννήθηκαν πολλοί Γάλλοι τζιχαντιστές, οι οποίοι δρομολογήθηκαν στο να πολεμήσουν εναντίον των Αμερικάνων στο Ιράκ. Η περιθωριοποίηση που ένιωθαν στη Γαλλία και η αδικία από τη Δύση, στην οποία θεωρούσαν ότι υπόκεινται οι μουσουλμάνοι στο εξωτερικό, συνέβαλαν δραστικά στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης του Ισλάμ στη Γαλλία.¹²⁵

Τον Μάιο (14) του 2008, στο Παρίσι, επτά άνδρες καταδικάστηκαν με ποινή φυλάκισης επτά ετών, γιατί έστειλαν νέους Γάλλους να πολεμήσουν στο Ιράκ. Οι πέντε

the Revolution in France”, *New York Sun*, (November 8, 2005), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1kEeiYN>

¹²¹ Silverstein Paul, Tetreault Chantal, “Urban Violence in France”, *Middle East Research and Information Project*, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1kF5OYf>

¹²² Boukhars Anouar, ‘Islam, Jihadism, and Depoliticization in France and Germany’, *International Political Science Review* 2009, Vol. 30, No. 3, 297–317.

¹²³ Wiewiorka Michel, “Violence in France”, *Riots in France*, (18/11/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://riotsfrance.ssrc.org/Wiewiorka/>

¹²⁴ Βλ. Boukhars Anouar, 2009, σ. 306.

¹²⁵ Βλ. ο.π.

Γάλλοι, ο ένας Αλγερινός και ο ένας Μαροκινός που καταδικάστηκαν με τις κατηγορίες για εγκληματική συνεργασία με την πρόσθεση να διαπράξουν τρομοκρατική ενέργεια, έστειλαν περίπου δώδεκα νέους Γάλλους στον τότε ηγέτη της Al Qaeda στη Μεσοποταμία Abu Musab al-Zarqawi, ο οποίος σκοτώθηκε, το 2006, σε αμερικανική στρατιωτική επιχείρηση.¹²⁶ Και οι επτά άνδρες μαζί με άλλους τρεις νέους Γάλλους μουσουλμάνους που σκοτώθηκαν στο Ιράκ, πολεμώντας τις αμερικανικές δυνάμεις, άνηκαν σε μια οργάνωση (19th Arrondissement Network), αποτελούμενη από Γάλλους μουσουλμάνους. Η οργάνωση στρατολογούσε νέους για να πολεμήσουν στο Ιράκ και είχε πάρει την ονομασία της από μια υποβαθμισμένη γειτονιά του Παρισιού, το 19^ο διαμέρισμα (19th Arrondissement), όπου διέμεναν μετανάστες βόρειο-αφρικανικής καταγωγής.¹²⁷

Η υπόθεση αυτή πήρε μεγάλες διαστάσεις στα ΜΜΕ, καθώς οι μνήμες από τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παρίσι, τη δεκαετία του 1990, ήταν νωπές και τα γεγονότα του φθινοπώρου του 2005, πρόσφατα. Η Γαλλία φοβόταν ότι οι νέοι μουσουλμάνοι στις υποβαθμισμένες περιοχές με χαμηλό βιοτικό επίπεδο θα ήταν πιο επιρρεπείς σε αντί-δυτικές ρητορικές και στη στρατολόγησή τους από στρατιωτικά ισλαμιστικά κινήματα. Μελέτη που δημοσιεύτηκε το Σεπτέμβριο του 2005, για την άνοδο του φανατικού Ισλάμ στη Γαλλία, έδειξε ότι από το 2000 και έκτοτε το φαινόμενο του Ισλαμισμού στη Γαλλία συνεχώς μεγαλώνει, ιδίως στις περιοχές των προαστίων, τα οποία αποτελούν τόπους στρατολόγησης νεαρών μουσουλμάνων σε τζιχαντικά δίκτυα.¹²⁸

Οι « ευαίσθητες περιοχές » στα προάστια των γαλλικών πόλεων συνήθως ευνοούν τη γκετοποίηση των ανένταχτων, στη γαλλική κοινωνία, μουσουλμάνων, οι οποίοι ακολουθούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των χωρών καταγωγής τους. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον ευδοκιμούν οι περιπτώσεις φανατικών ιμάμηδων, που δρουν σε αυτές τις περιοχές και προπαγανδίζουν ακραίες και φανατικές μορφές του Ισλάμ, με στόχο τον προσηλυτισμό των μουσουλμάνων νεότερης γενιάς.¹²⁹

Το 2007, στην Ευρώπη υπήρχε μια μικρή μείωση συλλήψεων υπόπτων ισλαμιστών τρομοκρατών (207), παρόλα αυτά η πλειοψηφία αυτών των συλλήψεων έγινε στη

¹²⁶ Bennhold Katrin, "French Court Convicts 7 for Helping to Send Youths to Join Jihadist Fight in Iraq", *The New York Times*, (15/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://nyti.ms/1mtXdsH>

¹²⁷ Βλ. ο.π.

¹²⁸ Denécé Eric, "Le développement de l'islam fondamentaliste en France: aspects sécuritaires, économiques et sociaux", Centre Français de Recherche sur le Renseignement, Rapport de recherche n° 1 - Septembre 2005, σ.4.

¹²⁹ Βλ.ο.π., σσ.8-10.

Γαλλία (91) και οι περισσότεροι από αυτά τα άτομα είχαν βόρειο-αφρικανική καταγωγή (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία).¹³⁰

Η αύξηση της ισλαμικής τρομοκρατίας σχετίζεται άμεσα με τη στρατιωτική παρουσία των χωρών, όπως, εν προκειμένω της Γαλλίας, σε ισλαμικές χώρες που βρίσκονται σε κατάσταση πολέμου, όπως στην περίπτωση του Ιράκ, του Λιβάνου, και του Αφγανιστάν.¹³¹ Χαρακτηριστικά, στο Αφγανιστάν η Γαλλία συμμετείχε αρχικά με 2.600 στρατιώτες, προκαλώντας την έντονη αντίδραση των Ταλιμπάν, οι οποίοι απείλησαν τη χώρα λέγοντας ότι, εάν τα γαλλικά στρατεύματα δεν αποχωρήσουν από το Αφγανιστάν, τότε να περιμένουν απάντησή τους στο Παρίσι.¹³² Ο φόβος των ενδεχόμενων ισλαμικών τρομοκρατικών επιθέσεων στη χώρα έκανε το γαλλικό κράτος να θέσει σε εφαρμογή, τον Ιανουάριο του 2007, την τελευταία έκδοση του σχεδίου «Plan Vigipirate», προορισμένου για την πρόληψη και αντιμετώπιση τρομοκρατικών επιθέσεων στη Γαλλία.¹³³

Το «Plan Vigipirate» είναι ένα κυβερνητικό σχέδιο εγρήγορσης, πρόληψης και προστασίας απέναντι σε μια ενδεχόμενη τρομοκρατική απειλή, το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή για πρώτη φορά το 1978. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τις τρομοκρατικές επιθέσεις στην Αμερική το σχέδιο αναθεωρήθηκε, προκειμένου να βελτιωθεί στην αντιμετώπιση ενδεχόμενων απειλών. Περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα προειδοποίησης με αυξάνουσα πορεία από το χαμηλότερο στο υψηλότερο. Σήμερα στη χώρα το ενδεχόμενο μιας τρομοκρατικής απειλής είναι μόνιμο και διαρκές και αυτό γιατί, μετά και τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Λονδίνο και στη Μαδρίτη, η Γαλλία αποτελεί από τους πρωταρχικούς στόχους των διεθνών ισλαμιστικών δικτύων, κυρίως της Αλ Κάιντα, ανά πάσα στιγμή.¹³⁴

Η ανησυχία για την αύξηση της ισλαμικής τρομοκρατίας σε συνδυασμό με την Ισλαμοφοβία, η οποία ήδη είχε εδραιωθεί στη γαλλική κοινωνία, επέτασαν την αναγκαιότητα μιας, αρτιότερα οργανωμένης, μεταναστευτικής και ενταξιακής

¹³⁰ TE-SAT 2007- 2008, “EU Terrorism Situation and Trend Report”, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), www.europol.europa.eu, σ. 18.

¹³¹ Βλ. ο.π., σελ. 43.

¹³² Τν Χωρίς Σύνορα, “Ταλιμπάν εναντίον Γαλλίας”, (18/11/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://nyti.ms/1mtXdsH> «απειλεί στρατιωτικός ηγέτης των Ταλιμπάν, που ακούει στο όνομα Φαρούκ, σε βίντεο που μεταδόθηκε από το αραβικό τηλεοπτικό δίκτυο Αλ Αραμπία. Η Γαλλία συμμετέχει στη διεθνή δύναμη στο Αφγανιστάν με 2.600 στρατιώτες.»

¹³³ Secretariat General de la Defense et de la Securite National –SGDSN, “Vigilance, prévention, protection: le plan Vigipirate”, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), http://www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique98.html.

¹³⁴ Secretariat General de la Defense et de la Securite National –SGDSN, “La menace terroriste”, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), http://www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique130.html

πολιτικής, καθώς και της καταπολέμησης των εθνικών και θρησκευτικών διακρίσεων στους κόλπους της γαλλικής πλουραλιστικής κοινωνίας.

2.4 Γαλλική Μεταναστευτική και Εξωτερική πολιτική, αναφορικά με το Ισλάμ.

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου ενδυναμώθηκε κατά πολύ η σύνδεση της βίας με τους μουσουλμάνους, όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και στην Ευρώπη. Η σύνδεση αυτή σε συσχετισμό με το ιστορικό μεταναστευτικό υπόβαθρο της κάθε χώρας, κατεύθυνε σημαντικές πολιτικές αλλαγές, αναφορικά με τις μουσουλμανικές κοινότητες των ευρωπαϊκών χωρών και εν προκειμένω της Γαλλίας, όπως αναφέρθηκε πρωτίτερα (οι νόμοι 86 και 36 κατά της τρομοκρατίας, η δημιουργία του Γαλλικού Συμβουλίου Μουσουλμανικής Θρησκείας, ο νόμος για την απαγόρευση της θρησκευτικής μαντίλας στα σχολεία, ο νόμος της 24^{ης} Ιουλίου 2006 για την αυστηρότερη μεταναστευτική και ενταξιακή πολιτική).¹³⁵

Στα πλαίσια της ανανέωσης της μεταναστευτικής πολιτικής της Γαλλίας περιλαμβάνεται και η σύσταση, το Μάιο του 2007, από τον Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας Nicolas Sarkozy, του Υπουργείου Μετανάστευσης, Ενσωμάτωσης, Εθνικής Ταυτότητας και της Ανάπτυξης της Συνεργασίας (Le Ministère de l'immigration, de l'intégration, de l'identité nationale et du développement solidaire). Σκοπός της σύστασης του Υπουργείου ήταν ο έλεγχος των μεταναστευτικών κυμάτων, η διευκόλυνση της ένταξης των μεταναστών, η προώθηση της εθνικής ταυτότητας και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης της συνεργασίας με τις χώρες αποστολής των μεταναστών.¹³⁶

Η σύσταση του Υπουργείου, προς επίτευξη των στόχων που έθεσε, ήταν πλέον παραπάνω από επιβεβλημένη, καθώς η ομαλή ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών δεν είχε επιτευχθεί. Ως εκ τούτου, η γαλλική κοινή γνώμη, σε συνδυασμό με τον αντίκτυπο σε αυτήν της ισλαμικής τρομοκρατίας, είχε διαμορφωθεί αρνητικά, ως προς αυτούς, κάτι που αποτελούσε επιπλέον τροχοπέδη στην κοινωνικό-πολιτική ένταξη των

¹³⁵Bleich, Erik, 'State Responses to 'Muslim' Violence: A Comparison of Six West European Countries', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 3, 2009, σσ. 361 — 379, σ. 374.

¹³⁶ Ιστοσελίδα του Υπουργείου Μετανάστευσης, Ενσωμάτωσης, Εθνικής ταυτότητας και της Ανάπτυξης της συνεργασίας, Γαλλία, www.immigration.gouv.fr. Στο ίδιο site υπάρχει και η λίστα με όλων των πολιτικά και κοινωνικά ενεργών οργανισμών σχετικά με την μετανάστευση στη Γαλλία/ Informations Pratiques/ [Nos partenaires associatifs et institutionnels](#), και η λεπτομερέστερη ανάλυση των στόχων του υπουργείου [Missions and Role](#).

μουσουλμάνων μεταναστών, οι οποίοι έπεφταν συχνά θύματα εθνικών και θρησκευτικών διακρίσεων.

Στη διαμόρφωση της αρνητικής εικόνας, που είχαν οι Γάλλοι για τους μουσουλμάνους, σημαντικός ήταν και ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία, ως επί το πλείστον, ήταν αρνητικά απέναντι τους, ιδίως μετά το Σεπτέμβριο του 2001.¹³⁷ Συνήθως, τα ΜΜΕ της Γαλλίας, στο όνομα και στη διαφύλαξη της αρχής της Εκκοσμίκευσης, παρουσίασαν τους μουσουλμάνους και τις συνήθειες τους, όπως η ισλαμική ενδυμασία, ως εν δυνάμει απειλή του φιλελευθερισμού, που διέπει τη γαλλική κοινωνία.¹³⁸

Συχνά, μετά την υπόθεση της ισλαμικής μαντίλας και του νόμου για την απαγόρευση της στα σχολεία, το 2004, τα ΜΜΕ κατά κάποιο ρόλο ασκούσαν κοινωνικό έλεγχο, καθώς η αναφορά στο Ισλάμ και η σύνδεση του με τον ισλαμισμό, τη βία και την τρομοκρατία ήταν πολύ συχνή. Ενώ λοιπόν αυτή η αντίληψη αντιπροσώπευε μια μερίδα της κοινής γνώμης, αφορούσε σε μεγάλο βαθμό το πολιτικό πεδίο, του οποίου κύριο μέλημα ήταν η ασφάλεια.¹³⁹

Σταδιακά τα ΜΜΕ της Γαλλίας διαμόρφωσαν ένα κλίμα καχυποψίας απέναντι στους μουσουλμάνους, επηρεάζοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό την κοινή γνώμη. Σε μια έρευνα που διεξήχθη στην Ευρώπη, το 2008, για την αύξηση των αρνητικών βλέψεων των Ευρωπαίων για τους μουσουλμάνους, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 38% των Γάλλων έχει αρνητική γνώμη για τους μουσουλμάνους της χώρας, ποσοστό σχετικά μικρό και παράλληλα μεγάλο για ένα τόσο εκκοσμικευμένο κράτος. Η Ισπανία (52%), η Γερμανία (50%) και η Πολωνία (46%) προηγούνταν της Γαλλίας, ως τα κράτη με τα μεγαλύτερα ποσοστά αρνητικών βλέψεων για τους μουσουλμάνους.¹⁴⁰

Οι Ευρωπαίοι, που εξέφρασαν την αρνητική τους γνώμη για τους μουσουλμάνους, άνηκαν στην ίδια ηλικιακή ομάδα, δηλαδή άνω των πενήντα ετών, και στον ίδιο πολιτικά, ιδεολογικό χώρο: τη δεξιά. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στους ερωτηθέντες από τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ισπανία που τοποθετούνταν πολιτικά στο χώρο της

¹³⁷ Open Society Institute & Soros Foundation Network, “Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities—Civic and political participation,” 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), <http://osf.to/18uQSbX> σ. 210.

¹³⁸ Hamel, Chouki El, ‘Muslim Diaspora in Western Europe: The Islamic Headscarf (Hijab), the Media and Muslims’ Integration in France’, *Citizenship Studies*, 6: 3, 2002, 293 — 308, σ. 299.

¹³⁹ Rigoni, Isabelle ‘Challenging Notions and Practices: The Muslim Media in Britain and France’, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 3, 2005, σσ.563 — 580, σ. 565.

¹⁴⁰ The Pew Global Attitudes Project, a Pew Research Center project, “Unfavorable views of Jews and Muslims on the increase in Europe”, Washington, D.C., (17/09/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 30, Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1p7FMzT> σσ.1-2.

δεξιάς, το 56% εξέφρασε αρνητικές βλέψεις για τους μουσουλμάνους, σε σχέση με το 42%, αυτών που τοποθετούνταν στον αριστερό χώρο και σε σχέση με το 45%, αυτών που βρίσκονταν στο κέντρο.¹⁴¹

Από τη δεκαετία του 1990, τα γαλλικά Μ.Μ.Ε άρχισαν να κάνουν άμεσες αναφορές στο Ισλάμ, ως απειλής κατά των γαλλικών δημοκρατικών αρχών, της ελευθερίας της έκφρασης των δικαιωμάτων των γυναικών και της ασφάλειας της χώρας, συνδέοντας το Ισλάμ με τον Ισλαμισμό.¹⁴² Σαν αντίδραση στην αρνητικά γι' αυτούς διαμορφωμένη κοινή γνώμη, αλλά και, ως αντίδραση στις προσπάθειες της κυβέρνησης αφομοίωσης τους, αρκετοί νέοι μουσουλμάνοι δεύτερης και τρίτης γενιάς άρχισαν να ιδρύουν και να χρησιμοποιούν αραβόφωνα και προσανατολισμένα προς το Ισλάμ Μ.Μ.Ε.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας τους βοήθησε να δημιουργήσουν on-line εφημερίδες (Hawwa, La Medina, Saphir News), ραδιοφωνικούς σταθμούς (Beur FM, Radio Mediterranee) και ιστοσελίδες (www.oumma.com, Aslim Taslam), μέσω των οποίων επιδίωκαν την ανακατασκευή των στερεοτύπων της κοινής γνώμης για αυτούς, επιδιώκοντας την αποδοχή τους από τη γαλλική κοινωνία. Επιπλέον, τα μουσουλμανικά Μ.Μ.Ε. απευθυνόμενα στους μουσουλμάνους εμμένοντας, όχι τόσο στην εθνική καταγωγή, αλλά στη θρησκευτική ταυτότητα, έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για θέματα που αφορούσαν την υπηκοότητα και την ένταξη τους στην γαλλική κοινωνία, όντας ταυτόχρονα ενεργοί μουσουλμάνοι.¹⁴³

Η προσπάθεια τους να ενδυναμώσουν και να διατηρήσουν τη θρησκευτική, αλλά και την εθνική τους ταυτότητα, είχε ως πρωτεύοντα λόγο την αντίδραση στην καθολική αφομοίωση της κουλτούρας τους.¹⁴⁴ Γεγονός που συντέλεσε στην ενδυνάμωση των εθνικό-θρησκευτικών χαρακτηριστικών τους, των εθνικών δεσμών, συμπεριφορών, αλλά και της ταυτότητας τους.

Οι νέοι μουσουλμάνοι άρχισαν να εμπλέκονται ενεργά στα media, που απευθύνονταν σε μουσουλμάνους, προσπαθώντας να ξεπερνούν τις όποιες εθνικές διαφορές, προερχόμενες από διαφορετικές εθνικές καταγωγές, εμμένοντας στη διευκόλυνση του διαλόγου με εθνικούς και ευρωπαϊκούς θεσμούς για την καλύτερη

¹⁴¹ Βλ. ο.π., σσ.2-3.

¹⁴² Rigoni, Isabelle, "Access to Media for European Muslims", *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, 2007, σ.109.

¹⁴³ Βλ.ο.π., σ.122.

¹⁴⁴ Croucher, Stephen M., Oommen, Deepa, Borton, Ian, Anarbaeva, Samara and Turner, Jacob S, 'The Influence of Religiosity and Ethnic Identification on Media Use Among Muslims and Non-Muslims in France and Britain', *Mass Communication and Society*, 13: 3, 2010, σσ.314 — 334, σ., 315.

ενσωμάτωσή τους στις κοινωνίες, όπου επέλεξαν να ζήσουν.¹⁴⁵ Τα media της μειονότητας (minority media) απέκτησαν σταδιακά ενεργό ρόλο στην προώθηση της κινητοποίησης των μουσουλμάνων στη Γαλλία και στην αίσθηση του ανήκειν σε διεθνικές κοινωνίες, πέρα από εθνικά σύνορα, καθώς επικεντρώνονται σε τοπικά, εθνικά και διεθνή ζητήματα, που απευθύνονται σε όλους τους μουσουλμάνους, ως μιας κοινότητας πιστών.¹⁴⁶

Χαρακτηριστικό ως προς αυτό είναι η μεγάλη απήχηση στους μουσουλμάνους της Γαλλίας, αλλά και όλης της Ευρώπης του διαδικτυακού ιστότοπου που ίδρυσε ο Ελβετός διανοούμενος Tariq Ramadan, το “European Muslim Network”. Μέσω αυτού του ιστότοπου χιλιάδες μουσουλμάνοι ενημερώνονται για τη θέση του Ισλάμ στην Ευρώπη, λαμβάνουν μέρος σε συζητήσεις για θέματα που τους αφορούν και γενικότερα προωθούν την πολιτική συμμετοχή και ενασχόληση της συγκεκριμένης θρησκευτικής κοινότητας των πιστών.¹⁴⁷

Ιδιαίτερης σημασίας για τα γαλλικά μουσουλμανικά MME έχουν τα θέματα, αναφορικά με ζητήματα της μετανάστευσης, τις μετά-αποικιακές σχέσεις της Γαλλίας με τους μετανάστες από αποικιοκρατούμενες χώρες και με θέματα που σχετίζονται με την Εκκοσμίκευση ενάντια στις θρησκευτικές πρακτικές, που τόσο απασχόλησαν τη Γαλλία τα τελευταία είκοσι χρόνια.

Παρόλη τη μη σημαντική θέση που κατέχει η θρησκεία στη ζωή των Γάλλων, έρευνα που έγινε στη Γαλλία, το 2009 (10/12/2009), για το περιοδικό “Le Parisien” έδειξε ότι οι Γάλλοι θεωρούν συμβατές, με την κοινωνική τους ζωή, την καθολική (82%) και ιουδαϊκή (72%) θρησκεία, ενώ το 54% θεωρεί το ίδιο και για το Ισλάμ.¹⁴⁸ Σύμφωνα με την έρευνα, το Ισλάμ δεν έχει βρει ακόμα τη θέση του στη γαλλική κοινωνία και αυτό γιατί, οι Γάλλοι δεν έχουν κανένα πρόβλημα, όταν η θρησκεία ανήκει αποκλειστικά στην ιδιωτική σφαίρα του κάθε πιστού. Αντιθέτως, το πρόβλημα δημιουργείται, όταν η θρησκεία γίνεται ορατή στο δημόσιο χώρο, όπως με τη χρήση της μουσουλμανικής μαντίλας, τον πολλαπλασιασμό των καντινών και εστιατορίων που

¹⁴⁵ Rigoni, Isabelle, 2005, *ο.π.*, σ. 565.

¹⁴⁶ Βλ. *ο.π.*, σ. 573.

¹⁴⁷ Boubekeur Amel, 'L'européanisation de l'islam de crise', *Confluences Méditerranée*, 2006/2 (N°57), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1niDMEy>, σσ. 19-20.

¹⁴⁸ Le Parisien, “L'islam bien accepté par 54% des Français”, (10/12/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1ni8qOb>

προσφέρουν γεύματα μουσουλμανικής διατροφής και το χτίσιμο των τζαμιών.¹⁴⁹ Όσον αφορά στην κατασκευή τεμενών στη Γαλλία, η γαλλική κοινή γνώμη ήταν κατά, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, ακόμα και μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.¹⁵⁰

Μέσα σε αυτό το διαμορφωμένο κλίμα για τους μουσουλμάνους και εν μέσω της ραγδαίας αύξησης της μετανάστευσης και των ιδεολογικών της απορροιών, ως προς το ποιος είναι Γάλλος σήμερα και ποια η γαλλική εθνική ταυτότητα, το Υπουργείο Μετανάστευσης, ύστερα από πρωτοβουλία του Γάλλου Προέδρου Nicolas Sarkozy ξεκίνησε μια μεγάλη συζήτηση γύρω από την εθνική ταυτότητα. Ο αρμόδιος Υπουργός για τη Μετανάστευση, Eric Besson, εγκαινίασε (2/11/2009) τη συζήτηση που διήρκησε τρεις μήνες και στόχος της ήταν, μέσα από την συμμετοχή όλων στο επίσημο site του διαλόγου, με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων και με την ελεύθερη διατύπωση σκέψεων και σχολίων, να φωτιστεί το θέμα της εθνικής ταυτότητας και το τι σημαίνει το να είναι κάποιος Γάλλος τον 21^ο αιώνα.¹⁵¹

Η πρωτοβουλία αυτή επικρίθηκε από πολλούς, οι οποίοι έσπευσαν να κατηγορήσουν τη δημόσια συζήτηση ότι επικεντρώνεται στα θέματα της μετανάστευσης και του Ισλάμ, μέσα στα πλαίσια της Ισλαμοφοβίας, που κυριαρχεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και ότι γενικότερα μέσω αυτής της συζήτησης υπονομεύεται το Ισλάμ και η θέση των μουσουλμάνων στη χώρα.¹⁵² Ακόμη, για πολλούς Γάλλους ο συγκεκριμένος δημόσιος διάλογος φαίνεται ότι έκρυβε πολιτική σκοπιμότητα, καθώς σε λίγους μήνες από την έναρξη του, το Μάρτιο του 2010, θα διεξάγονταν οι περιφερειακές εκλογές. Η απήχηση αυτού του θέματος στη δεξιά, κυρίως ακροδεξιά παράταξη και στους ψηφοφόρους της, θα μπορούσε να προσελκύσει τη συμπάθεια τους προς το κυβερνών κόμμα και να αποτελέσει στρατηγική για τη νίκη στις εκλογές.¹⁵³

Ως απάντηση στις αντιδράσεις στο ζήτημα της συζήτησης της εθνικής ταυτότητας ο Besson υπογράμμισε τη σημαντικότητα μιας τέτοιας συζήτησης, η οποία σήμερα είναι αναγκαίότερη από ποτέ. Η ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια και

¹⁴⁹ Βλ.ο.π.

¹⁵⁰ Ifop pour LE FIGARO, “Les Français et la construction des mosquées et des minarets en France”, (02/12/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου 2011), <http://www.lefigaro.fr/assets/pdf/Sondage-minaret.pdf>.

¹⁵¹ Minister de l’immigration, de l’intégration, de l’identité nationale et du développement solidaire “Grand débat sur l’identité nationale”, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου 2011), http://www.immigration.gouv.fr/spip.php?page=actus&id_rubrique=254&id_article=1894

¹⁵² SaphirNews.com, “Eric Besson : « Le débat n'est pas focalisé sur l'immigration et sur l'islam » Diantre !”, (06/11/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/Rkn6Be>

¹⁵³ Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, “ Les Français musulmans sont-ils discriminés dans leur propre pays ? Une étude expérimentale sur le marché du travail”, *France-American Foundation, SciencesPo.*, (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1jx5aha>, σ.4.

η εισροή στη χώρα ανθρώπων με διαφορετικές πολιτιστικές και κοινωνικές καταβολές, καθώς και η δημιουργία με γρήγορους ρυθμούς της ευρωπαϊκής ταυτότητας, έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα του επαναπροσδιορισμού της γαλλικής εθνικής ταυτότητας, όχι από ειδικούς και από πολιτικούς, αλλά από όλους όσους ζουν στη χώρα.¹⁵⁴

Η σημαντικότητα του συγκεκριμένου διαλόγου, τη δεδομένη χρονική στιγμή, ήταν αναμφισβήτητη. Το πρόβλημα της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών ήταν εμφανέστερο από ποτέ. Το θέμα της ένταξης των μουσουλμάνων και της εξάλειψης των διακρίσεων εναντίον τους, είχε πλέον γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της επικαιρότητας, όχι μόνο του Τύπου, αλλά και του συνόλου του γαλλικού πανεπιστημιακού, πολιτικού, κοινωνικού και διανοουμενίστικου χώρου.

Οι διακρίσεις κατά των μουσουλμάνων της Γαλλίας δεν περιορίζονταν μόνο στο θρησκευτικό και εθνικό επίπεδο, αλλά και στο οικονομικό, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο και καθοριστικό κομμάτι της οικονομικής και κατ' επέκταση κοινωνικής τους ένταξης. Έρευνα γαλλο-αμερικανικού ιδρύματος έδειξε ότι οι μουσουλμάνοι στη Γαλλία έχουν 2,5 φορές λιγότερες πιθανότητες να τους καλέσουν σε μια συνέντευξη εργασίας από ότι οι χριστιανοί συντοπίτες τους. Επίσης, έχουν ένα μηναίο εισόδημα κατώτερο των 400, ευρώ κατά μέσο όρο, σε σχέση με το αντίστοιχο των χριστιανών.¹⁵⁵

Η κυβέρνηση της Γαλλίας στην προσπάθεια της να καταπολεμήσει τις διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών που ζουν σε αυτήν ίδρυσε, την 30^η Δεκεμβρίου 2004, την «Ανώτατη Αρχή του Αγώνα Κατά των Διακρίσεων και για την Ισότητα» (Haute Autorité de Lutte Contre les Discriminations et pour l'Égalité (HALDE), με στόχο την παροχή υπηρεσιών, όπως νομικές συμβουλές, εναλλακτικές λύσεις και ανεξάρτητες έρευνες, για τα θύματα των διακρίσεων σχετικά με την καταγωγή, την εθνικότητα, τη θρησκεία και τα πιστεύω τους.¹⁵⁶

Οι παραπάνω πρωτοβουλίες της γαλλικής κυβέρνησης, σχετικά με τη μεταναστευτική και ενταξιακή της πολιτική πρέπει να ιδωθούν υπό το πρίσμα που διέπει τη γαλλική πολιτική στο σύνολό της, σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές

¹⁵⁴ Βλ. Minister de l'immigration, de l'intégration, de l'identité nationale et du développement solidaire "Grand débat sur l'identité nationale", (ημερομηνία πρόσβασης 26 Οκτωβρίου 2011), ό.π.. Για τις συστάσεις και τις αποφάσεις που πάρθηκαν για τη Γαλλική εθνική ταυτότητα όπως διαμορφώθηκαν μέσα από τους τρεις μήνες που κράτησε η συζήτηση για το θέμα

¹⁵⁵ Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, "Les Français musulmans sont-ils discriminés dans leur propre pays ? Une étude expérimentale sur le marché du travail", *France-American Foundation, SciencesPo.*, ημερομηνία πρόσβασης 26 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1jx5aha>, σ.3.

¹⁵⁶ Haute Autorité de Lutte Contre les Discriminations et pour l'Égalité (HALDE, (ημερομηνία πρόσβασης 26 Οκτωβρίου 2011), <http://www.halde.fr/Presentation,10977.html> .

επίπεδο και έχει άμεση σχέση με το Ισλάμ. Η Γαλλία έχει ένα αποικιοκρατικό παρελθόν σε βόρειο-αφρικανικές χώρες και οικονομικά συμφέροντα σε αυτές. Ακόμη, η εγγύτητα της στη Μέση Ανατολή, οι ενεργειακές της ανάγκες και η ισχυρή πεποίθηση ότι η σταθερότητα στην Ευρώπη, όπου διαμένουν μεγάλες μουσουλμανικές πληθυσμιακές ομάδες, εξαρτάται από τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή, καθιστούν αναγκαία την πολιτική της ανάμειξη στις περιοχές αυτές.

Η γαλλική εξωτερική και αμυντική πολιτική διέπεται από τρεις βασικές αρχές: της αυτονομίας, της ανεξαρτησίας και του παγκόσμιου ρόλου της. Κατά συνέπεια πρέπει να είναι αυτάρκης σε θέματα ασφάλειας, όπως η πυρηνική δύναμη και να καθοδηγεί τη δική της εξωτερική πολιτική, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Όσον αφορά στην εθνική της ανεξαρτησία, αυτή συνίσταται στην απαίτηση της στρατηγικής της αυτονομίας για τη λήψη αποφάσεων στα θέματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής. Τέλος, σχετικά με τον παγκόσμιο ρόλο της, η Γαλλία βλέπει την παγκόσμια δραστηριότητα της, κυρίως, ως μέσο ισχυροποίησης της επιρροής της στη διεθνή αρένα. Επιθυμεί μια ισχυρή Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου θα έχει σημαίνοντα ρόλο, προωθώντας μια αμυντική πολιτική εμπεριέχουσα την ικανότητα εγγύησης ασφάλειας, διαχείρισης προβλημάτων στην περιφέρεια και προώθησης των ενδιαφερόντων της στις διεθνείς σχέσεις.¹⁵⁷

Η βασικότερη αξίωση της Γαλλίας, όσον αφορά στην επίλυση διεθνών και περιφερειακών συγκρούσεων, είναι ο διάλογος και η μεσολάβηση μέσω ειρηνευτικών σχεδίων και όχι η επιβολή στρατιωτικής βίας, συνεχίζοντας πάντα να αναμειγνύεται σε διπλωματικό επίπεδο, πέρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁵⁸ Αυτό διαφάνηκε στη στάση της στον Περσικό Κόλπο, στο χώρο της Μεσογείου, στην Ισραηλινό-Παλαιστινιακή διαμάχη και στις σχέσεις της με την αφρικανική ήπειρο.¹⁵⁹

Όταν το 2003, έγινε η αμερικανική εισβολή στο Ιράκ (γνωστή ως επιχείρηση «Σοκ και Δέος»), με στόχο την εξουδετέρωση του Σαντάμ Χουσεΐν, η Γαλλία, μαζί με τη Γερμανία, αρνήθηκε να λάβει μέρος στη συμμαχία που δημιουργήθηκε από τις ΗΠΑ,

¹⁵⁷ Irondelle, Bastien, 'European Foreign Policy: the End of French Europe?', *Journal of European Integration*, 30: 1, 2008, σσ.153 — 168, σσ. 155-156. Και Hershco Tsilla, 'French Perceptions of the Middle East', *Perspectives Papers on Current Affairs, The Begin -Sadat Center for Strategic Studies (BESA)*, Perspectives 6, (31/05/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 26 Οκτωβρίου 2011), <http://www.biu.ac.il/Besa/perspectives6.html>.

¹⁵⁸ Hellman Maria, 'Le petit coq gaullois' or 'the global diplomat'? : How France's self-image is reflected in the press discourse on the United States, 1984-2009, *International Journal of Cultural Studies*, 2011 14: 53, σ.67.

¹⁵⁹ Stein, Shimon, "The European Union and the Middle East", *Institute for National Security Studies*, (2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9 Φεβρουαρίου, 2011), <http://bit.ly/Qap32e>, σ. 164.

επιχειρηματολογώντας ότι δεν εξαντλήθηκε στο έπακρο η διπλωματική οδός.¹⁶⁰ Ο τότε Γάλλος Πρόεδρος Ζακ Σιράκ, με την εναντίωση του στην εισβολή στο Ιράκ, κατά κάποιον τρόπο, εκπροσώπησε και την πλειοψηφία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, η οποία ήταν ενάντια στον πόλεμο, καθώς επίσης και των μουσουλμάνων της Γαλλίας, όπου ήταν αρνητικά διακείμενοι προς την εισβολή.¹⁶¹

Ο Γάλλος Πρόεδρος επιθυμούσε τη βελτίωση των σχέσεων της Γαλλίας με την Αλγερία και επιδίωκε την αποφυγή της κλιμάκωσης της εχθρότητας του αραβικού κόσμου προς τη Δύση και τις απόρροιες που μπορεί αυτή να είχε στη Γαλλία, είτε με κάποιο τρομοκρατικό χτύπημα, είτε με τη δημιουργία μιας τεταμένης ατμόσφαιρας στους μουσουλμάνους που ζούσαν στη Γαλλία.¹⁶²

Η προσπάθεια διατήρησης της σταθερότητας στη Μέση Ανατολή και στον Αραβικό κόσμο εν γένει, αποτελούσε σημαντικής σημασίας ζήτημα για τη Γαλλία, ιδίως μετά και την 11^η Σεπτεμβρίου και τον κίνδυνο της τρομοκρατίας, που αναδείχθηκε εναργέστερα στο προσκήνιο. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια και σε συνδυασμό με τις προσπάθειες του προέδρου της Γαλλίας Nicolas Sarkozy να ενισχύσει την πολιτική επιρροή της Γαλλίας στην Ευρώπη, στη Βόρειο Αφρική και στη Μέση Ανατολή προτείνεται η δημιουργία της «Ένωσης για τη Μεσόγειο», η οποία τέθηκε σε ισχύ την 13^η Ιουλίου του 2008, στο Παρίσι, ανάμεσα σε 43 Ευρωπαϊκά και Μεσογειακά κράτη.¹⁶³

Παράλληλα, με την πρωτοβουλία της «Ένωσης για τη Μεσόγειο», ο Γάλλος Πρόεδρος επιθυμούσε να μεταστρέψει το ενδιαφέρον για την υποψηφιότητα της Τουρκίας για την ένταξη της στην Ε.Ε. με την ένταξη της στη μικρότερης εμβέλειας «Ένωση για τη Μεσόγειο». Η «Ένωση για τη Μεσόγειο» προορίζονταν, κυρίως για την ανάπτυξη των περιοχών αυτών, επικεντρώνοντας τη δραστηριότητα της στον έλεγχο της μετανάστευσης και των συνόρων, στην οικονομική ανάπτυξη και την πρόσβαση

¹⁶⁰ Βλ. Hershco Tsilla, ο.π.

¹⁶¹ Wall M. Irwin, "The French-American War Over Iraq", *Brown Journal of World Affairs*, winter- spring 2004, v.X, i.2, (ημερομηνία πρόσβασης 9 Φεβρουαρίου, 2011), <http://www.watsoninstitute.org/bjwa/archive/10.2/Anti-Americanism/Wall.pdf>, σ.133.

¹⁶² Zajec Olivier, "Μια δεκαετία στρατηγικές αμαρτίες, Ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία, άστοχο επιχείρημα για την επέμβαση στο Μάλι" *Le Monde Diplomatique*, (στα ελληνικά), (16/021013), (ημερομηνία πρόσβασης 1, Απριλίου 2013), <http://www.monde-diplomatique.gr/spip.php?article381>

¹⁶³ Union for the Mediterranean, *Who we are*, (ημερομηνία πρόσβασης 1, Απριλίου 2013), <http://www.ufmsecretariat.org/en/who-we-are/> και Ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών υποθέσεων της Γαλλίας, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Οκτωβρίου 2011), www.diplomatie.gouv.fr, και European External Action Service (EEAS), Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED), (ημερομηνία πρόσβασης 9 Φεβρουαρίου, 2011), http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm

στις ενεργειακές πηγές και αγορές.¹⁶⁴ Βασική επιδίωξη της «Ένωσης για τη Μεσόγειο» ήταν η ειρήνη, η σταθερότητα και η επιβεβαίωση της σημασίας της ειρήνης για την ευημερία της ευρύτερης περιοχής. Επιδίωξη, που δυστυχώς δεν επιτεύχθηκε, όπως απέδειξε ο πόλεμος στη Γάζα, που έληξε έπειτα από 22 μέρες στις 18 Ιανουαρίου 2009, αφήνοντας πίσω του 1300 νεκρούς Παλαιστίνιους και 13 Ισραηλινούς.¹⁶⁵ Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι, ο πόλεμος στη Γάζα δημιούργησε μεγάλες εντάσεις στη Γαλλία, ανάμεσα στους μουσουλμάνους και στους εβραίους που κατοικούν στη χώρα.¹⁶⁶

Στη σημερινά διαμορφωμένη διεθνή κατάσταση και στα πλαίσια της συνειδητοποίησης της γεωπολιτικής και γεωοικονομικής σημασίας του Περσικού Κόλπου και της Μεσοποταμίας, η Γαλλία εκδήλωσε έντονα το ενδιαφέρον της για έναν ουσιαστικά ρυθμιστικό ρόλο στη περιοχή. Ο πλούτος των πηγών ενέργειας της περιοχής και η ανάδειξη της σε βασικό άξονα γεωπολιτικών συμφερόντων, που ξεκινά από τον Καύκασο, ο οποίος αδυνατεί να αποτελέσει μια ασφαλή περιοχή διέλευσης ενέργειας, χωρίς ρωσική εξάρτηση ή έλεγχο, επανέφερε στο προσκήνιο τις οδούς, μέσω Μεσοποταμίας.¹⁶⁷

Όταν το Ιράκ απώλεσε την κυριαρχία του, ως η μοναδική δύναμη της περιοχής, επανέκαμψε, ως βασική περιφερειακή δύναμη το Ιράν, επαναφέροντας το παλαιό σχίσμα μεταξύ σιιτικού και σουνιτικού Ισλάμ, όχι μόνο ως θρησκευτική διαφορά, αλλά και ως πολιτική, αφορώντας πλέον και σε κράτη και περιοχές, όπως ο Λίβανος, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και ο Καύκασος,¹⁶⁸ αφού το πολιτικό Ισλάμ έχει εξαιρετικά ρυθμιστικό ρόλο στις περιοχές αυτές.¹⁶⁹ Η διπλωματία της συμφιλίωσης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στην πολιτική της Γαλλίας στην περιοχή, η οποία επιθυμεί να παίζει, όπως ήδη ειπώθηκε, έναν ρυθμιστικό ειρηνευτικό παράγοντα με διεθνή εμβέλεια,

¹⁶⁴ Balfour Rosa and Schmid Dorothé, "Union for the Mediterranean, disunity for the EU?" *European Policy Centre, Policy Brief*, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 1 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/1juwNaU>

¹⁶⁵ Τνxs, Έγκριση Ομπάμα για την επίθεση του Ισραήλ στη Γάζα καταγγέλλει ο Τσόμσκι, (24/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Φεβρουαρίου, 2011), <http://bit.ly/1uvaTch>

¹⁶⁶ Euro-Islam. "Jewish-Muslim tensions rise in France as Gaza conflict continues», «Gaza was the tough test for the Muslims-Jews dialogue in France," claimed Djelloul Seddiki, who quit his position as co-president of the French Jewish-Muslim Friendship (AJMF) in protest.»., (04/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Φεβρουαρίου, 2011), <http://bit.ly/1kIxpbl> . Θα γίνει ιδιαίτερη μνεία για τον αντίκτυπο του πολέμου στις σχέσεις των εβραίων και μουσουλμάνων της Γαλλίας στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

¹⁶⁷ Ρούσος Σωτήρης, 'Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: ρηζικέλευθες πρωτοβουλίες', *KEMMIS*, (1η Ιανουαρίου 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Φεβρουαρίου, 2011), <http://bit.ly/1sgfWva>, σσ.1-2.

¹⁶⁸ Βλ ο.π., σ.2.

¹⁶⁹ Centre for European Policy Studies, *Political Islam and the European Neighborhood Policy*, perspectives from Muslim democrats of the Mediterranean, Brussels, (2007), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Ιανουαρίου 2012), <http://www.ceps.eu>.

προωθώντας την ειρήνη και την ανάπτυξη στην περιοχή και καταπολεμώντας την τρομοκρατία, είτε ως περιφερειακός δρώντας, είτε ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και η, θετικά διακεείμενη, στάση της προς το κράτος του Ισραήλ, η οποία τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζεται από μια πολιτική επανάκαμψη, καθώς η Γαλλία επιθυμεί να σταθεροποιήσει τη θέση της στη Μέση Ανατολή. Η Γαλλία αποτελεί το νούμερο ένα ευρωπαϊκό σύμμαχο για το Ισραήλ, με τη σχέση τους να χαρακτηρίζεται από διάφορες εκφάνσεις, όπως ανάμεσα σε άλλα και η τροφοδότηση του Ισραήλ με στρατιωτικό εξοπλισμό. Η σχέση τους όμως δεν έμεινε μόνο σε αυτό το επίπεδο, καθώς η Γαλλία βρήκε στο ισραηλινό κράτος έναν σύμμαχο, στην προσπάθεια της να καταπολεμήσει τον ακραίο αραβικό εθνικισμό, κατά τον πόλεμο στην Αλγερία.¹⁷⁰

Πέραν τούτων, οι διμερείς τους δεσμοί έγιναν ακόμα πιο ισχυροί, όταν με την γαλλική τεχνογνωσία και βοήθεια, το Ισραήλ απέκτησε πυρηνικά όπλα, αλλά και προηγμένο στρατιωτικό αεροπορικό εξοπλισμό.¹⁷¹ Σήμερα η Γαλλία βλέπει στο κράτος του Ισραήλ, για ακόμη μια φορά, ένα σύμμαχο ενάντια στον πυρηνικό εξοπλισμό του Σιιτικού Ιράν, καθώς το Ισραήλ δεν επιθυμεί να χάσει τον ηγετικό του ρόλο στη περιοχή.¹⁷² Η Γαλλία επίσης, απεύχεται κάτι τέτοιο, ιδίως μετά την μετατόπιση του ενδιαφέροντός της στη Σαουδική Αραβία, η οποία έχει θρησκευτικές διαφορές με το σιιτικό Ιράν και με την οποία αρκετές γαλλικές εταιρείες έχουν υπογράψει συμβόλαια εκατομμύριων.¹⁷³

Είναι χαρακτηριστικό ως προς αυτό ότι σήμερα στη Γαλλία, σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2012, το 56% των συντηρητικών Γάλλων είναι υπέρ της στρατιωτικής επέμβασης, προκειμένου να αποτρέψουν το Ιράν να κατέχει πυρηνικό εξοπλισμό. Όσον αφορά στον αριστερό χώρο εκεί οι Γάλλοι παρουσιάζονται διχασμένοι με το 43% να είναι υπέρ μιας τέτοιας επέμβασης και το 56% κατά.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Bass J. Gary, “When Israel and France Broke Up”, *The New York Times*, (31/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Ιανουαρίου 2012), <http://www.nytimes.com/2010/04/01/opinion/01bass.html>

¹⁷¹ Βλ.ο.π..

¹⁷² Llana Miller Sara, “French exceptionalism? Why France scuttled Iran nuclear agreement.Foreign Minister Fabius said France won't accept a 'sucker's deal' on Iran's nuclear program, raising questions about its relationship with Iran”, *The Christian Science Monitor*, (11/11/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Ιανουαρίου 2014), <http://bit.ly/1j1jDIY> και Kershner Isabel, “Israelis Embrace French President for Iran Position”, *The New York Times*,(18/11/2013),), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Ιανουαρίου 2014), <http://nyti.ms/1ngX3IX>

¹⁷³ Malbrunot Georges, “Iran: Pourquoi la France est aussi intransigeante ?” *Le Figaro* (10/11/2013),), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Ιανουαρίου 2014), <http://blog.lefigaro.fr/malbrunot/2013/11/iran-pourquoi-la-france-est-au.html>

¹⁷⁴ Pew Research Center, “A Global “No” To a Nuclear-Armed Iran Divisions on Sanctions and Use of Force”,(18/05/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Ιανουαρίου 2014), <http://bit.ly/1naIu9R>

Ανεξαρτήτως του ρόλου που επιθυμεί η Γαλλία για το Ισραήλ, για την εδραίωση της στην περιοχή και την προώθηση των συμφερόντων της, οι σχέσεις τους είναι και παραμένουν φιλικές, με το Ισραήλ να αποκομίζει και αυτό πολλά οικονομικά οφέλη. Μάλιστα, υπάρχει η αντίληψη στον αραβικό κόσμο ότι το σιωνιστικό λόμπυ στη Γαλλία είναι αρκετά ισχυρό και η επιρροή του, στην εξωτερική και εσωτερική πολιτική της χώρας, σημαντική.¹⁷⁵

Η πολιτική της Γαλλίας στην Μέση Ανατολή εξαρτάται σε ένα μεγάλο βαθμό και από τους χειρισμούς των τοπικών και θρησκευτικών ηγετών και των εκλογικών συμμαχιών των εκάστοτε εξελίξεων. Αυτό το έλαβε σοβαρά υπόψη της η νέα γαλλική κυβέρνηση υπό την προεδρία του Sarkozy και προσπάθησε να υιοθετήσει μια πιο μετριοπαθή στάση απέναντι στο πολιτικό Ισλάμ. Κάτι που διαφαίνεται έντονα από το περιεχόμενο της «Αναφοράς Αβικέννας (Rapport Avicenne)», που συντάχθηκε το 2007, από μια ομάδα γάλλων διπλωματών με σκοπό να επηρεάσουν τη γαλλική πολιτική στη Μέση Ανατολή που συνίσταται σε μια νέα προσέγγιση με το πολιτικό Ισλάμ.¹⁷⁶

Συμπερασματικά, οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή επηρεάζουν τη γαλλική εξωτερική και εσωτερική πολιτική, αφενός λόγω του μεγάλου αριθμού των μουσουλμάνων, οι οποίοι διαμένουν στη Γαλλία και αφετέρου, λόγω της μακράς ιστορίας και ανάμειξης της στην περιοχή.¹⁷⁷ Για να επιτευχθεί η σταθερότητα και η ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, η Γαλλία πιστεύει ότι πρωταρχική σημασία έχει μια λύση στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη. Προς επίτευξη αυτού του στόχου ήρθε σε επαφές και με στελέχη της Hamas, όπως επιβεβαίωσε τον Μάιο του 2008, στην προσπάθεια της να καταλάβει τις προθέσεις τους για τη διευκόλυνση του ειρηνευτικού διαλόγου.¹⁷⁸

Με την έλευση στην εξουσία του Nicolas Sarkozy, η Γαλλία έδειξε ότι επιθυμεί να παίξει έναν εναργέστερο ρόλο στην περιοχή, με μια στενότερη, από ότι παλιότερα, συνεργασία με τις Η.Π.Α, χωρίς όμως το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, όπως διαφάνηκε και από την μη επιτυχημένη πορεία της πρωτοβουλίας της «Ένωσης για τη Μεσόγειο».

¹⁷⁵ Bakhtiari Tahmineh, "French starting to see Zionist lobby pull: Analyst", *Press Tv*, (11/11/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Ιανουαρίου 2014), <http://bit.ly/1igYTBy>. Για τις απαρχές του Σιωνισμού στη Γαλλία βλ. Shepard Todd, "Algerian Nationalism, Zionism, and French laicite: a history of ethno religious nationalisms and decolonization", *Int. J. Middle East Stud.* 45, 2013, σσ.445–467.

¹⁷⁶ L'Institut français des relations internationale, "Rapport Avicenne -Maghreb – Moyen-Orient: Contribution pour une politique volontariste de la France", (23/04/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Ιανουαρίου 2012), http://www.ifri.org/files/Moyen_Orient/Avicenne_DBauchard0407.pdf.

¹⁷⁷ Belkin Paul, «France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S.-French Relations» CRS Report for Congress Prepared for Members and Committees of Congress,(20/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 1 Απριλίου, 2013), <http://fpc.state.gov/documents/organization/125523.pdf>

¹⁷⁸ Erlanger steven, "France Admits Contacts With Hamas", *The New York Times*, (20/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 1 Απριλίου, 2013), <http://nyti.ms/1kNsNBS>

Η αλληλεπίδραση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Γαλλίας συντέλεσε στην άμεση επίδραση των επιλογών της, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, όπως συνέβη με τον Εμφύλιο Πόλεμο στην Αλγερία, τα αντιτρομοκρατικά μέτρα της Γαλλίας και την προσπάθεια θεσμικής οργάνωσης του Ισλάμ στη χώρα εκείνη την περίοδο. Από την άλλη πλευρά, η επίδραση των εσωτερικών πολιτικών επιλογών της Γαλλίας, σε συνδυασμό με την υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση επηρέασαν, σε μεγάλο βαθμό, τη δυναμική της διαδικασίας της λήψης αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής της πολιτικής.

Συνεπώς, μέσα στα πλαίσια της γαλλικής επιθυμίας για την ανέλιξή της σε ρυθμιστικό ειρηνευτικό παράγοντα με διεθνή εμβέλεια, σε συνδυασμό με την εσωτερική πολιτική κατάσταση, συμμετείχε σε μια σειρά πρωτοβουλιών (όπως το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο»), που σκοπό είχαν την προώθηση της ειρήνης και της οικονομικής ανάπτυξης περιοχών, με τις οποίες έχει άμεση σχέση σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ενεργειακό επίπεδο, όπως είναι οι χώρες του Μαγχερέμπ, η ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου και η Μέση Ανατολή.

Η «Ένωση για τη Μεσόγειο», η προώθηση της ειρήνης και της ανάπτυξης των χωρών της Αφρικανικής Ηπείρου, καθώς και οι διμερείς συμφωνίες της Γαλλίας με πολλές από αυτές τις χώρες, για την προώθηση των συγκριμένων σκοπών, είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα της προσπάθειας της για την οικονομική τόνωση των περιοχών και κατ' επέκταση για τη μείωση των από εκεί εκπορευόμενων μεταναστευτικών κυμάτων στη Γαλλία.

Επίσης, ο εναργέστερος ρόλος της στον ισραηλινό-παλαιστινιακό διάλογο και η προσπάθεια προσέγγισης του πολιτικού Ισλάμ, το οποίο παίζει σημαίνοντα ρόλο σε πολλές περιοχές της Μέσης Ανατολής (Hamas στην Παλαιστίνη, Hezbollah στο Λίβανο), επιβεβαιώνουν την προσπάθεια της Γαλλίας να αποκτήσει στενότερες σχέσεις με τις περιοχές αυτές, είτε αφ' εαυτού της, είτε μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιδιωκόμενος στόχος της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής είναι, όπως ήδη αναφέρθηκε, η ανάδειξη της σε ρυθμιστικό δρώντα με διεθνή εμβέλεια για την προάσπιση, πρωτίστως, των οικονομικών της συμφερόντων. Καθοριστικός παράγοντας στην προώθηση των καλών σχέσεων, με αυτές τις αμιγώς μουσουλμανικές χώρες, είναι και η διαφύλαξη και διατήρηση της αρμονίας στο εσωτερικό της, όπου διαμένει η μεγαλύτερη μουσουλμανική κοινότητα της Ευρώπης.

Μια μη αγαστή σχέση με κάποια μουσουλμανική χώρα της Μέσης Ανατολής ή της Αφρικής, μπορεί να έχει σοβαρό αντίκτυπο στη συμπεριφορά της γαλλικής μουσουλμανικής κοινότητας προς το κράτος και την κοινωνία, εν γένει. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι εκφάνσεις βίας στη Μέση Ανατολή οδήγησαν στην αύξηση των αντι-σημιτικών πράξεων στη Γαλλία, κυρίως από νεαρούς μουσουλμάνους.¹⁷⁹

Η σημαντικότητα της διατήρησης της γαλλικής επιρροής στις συγκεκριμένες περιοχές, ιδίως στις πρώην αποικίες της, μετά και το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, έστρεψε τη γαλλική εξωτερική πολιτική του Nicolas Sarkozy προς τις παραδοσιακές στρατηγικές στην περιοχή. Η νέα εποχή στην εξωτερική πολιτική της Γαλλίας, που είχε υποσχεθεί ο Γάλλος πρόεδρος στην αρχή της εκλογής του, σε μια υγιέστερη σχέση με την Αφρική, προωθώντας τους δημοκρατικούς θεσμούς, όπου θα εξέλειπε ο πελατειακός χαρακτήρας του παρελθόντος, δεν επετεύχθη. Η Γαλλία σε μια αυξάνουσα σχέση εξάρτησης με τη Γερμανία, εργάζεται πλέον για τη σωτηρία της ευρωζώνης και κατ' επέκταση τη δική της, χωρίς όμως να σταματά να τρέφει τη φιλοδοξία της «Μεγάλης Γαλλίας».

¹⁷⁹ Βλ. Belkin, 2009.

(Β΄ μέρος): Το Ισλάμ στη Γαλλία σήμερα.

2.5 Γαλλική Εσωτερική πολιτική και Ισλάμ.

Την 26^η Ιανουαρίου 2010, η αρμόδια επιτροπή του Γαλλικού Κοινοβουλίου, μελετώντας το θέμα της ολόσωμης μουσουλμανικής ενδυμασίας, που καλύπτει και το κεφάλι, ανακοίνωσε ότι η μουσουλμανική μαντίλα είναι ενάντια στις αξίες της ισότητας, της ελευθερίας και της αδελφότητας. Η πρακτική της ολόσωμης θρησκευτικής ενδυμασίας, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη επιτροπή, στερεί στις γυναίκες τα παραπάνω δικαιώματα και επίσης, είναι ενάντια στη γνώμη, που έχουν στη Γαλλία για τη γυναικεία αξιοπρέπεια.

Προτάθηκε από τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση η ψήφιση ενός νόμου για την πλήρη απαγόρευση της στο δημόσιο χώρο. Η επιτροπή προέβη σε αρκετές προτάσεις σχετικά με αυτήν την απαγόρευση, δηλώνοντας ότι καταδικάζει τις διακρίσεις απέναντι στις γυναίκες. Επίσης, επισήμανε ότι θα ενδυναμώσει τους μηχανισμούς ενσωμάτωσης των μουσουλμάνων στη γαλλική κοινωνία, ότι θα αναπτύξει το διάλογο με τις μουσουλμάνες, που καλύπτονται πλήρως, για να καταλάβει τα κίνητρα τους.¹⁸⁰

Η υιοθέτηση του νόμου για την πλήρη απαγόρευση σε δημόσιο χώρο της μουσουλμανικής ενδυμασίας (niqab: ένδυμα που καλύπτει όλο το σώμα, εκτός των ματιών, sitar: ένδυμα που καλύπτει όλο το σώμα, εκτός του προσώπου, burqa: ένδυμα που καλύπτει όλο το σώμα και στα μάτια υπάρχει ένα δίχτυ), ανέγειρε μεγάλη συζήτηση και προβληματισμούς, κυρίως, αναφορικά με τη συνταγματικότητα του. Πέραν όμως των όποιων επιφυλάξεων, οι νομοθέτες έκαναν απολύτως σαφές ότι θέλουν να απαλλάξουν την Γαλλία από γυναίκες που καλύπτονται πλήρως, κρύβοντας όλα ή μερικά χαρακτηριστικά του προσώπου τους.¹⁸¹

Οι επικριτές αυτής της πρότασης, ιδίως οι μουσουλμάνοι, ισχυρίζονται ότι, η πρόταση αυτού του νόμου από το Γαλλικό Κοινοβούλιο, εντάσσεται σε ένα γενικότερο κλίμα «Ισλαμοφοβίας» που επικρατεί στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα, στην Ελβετία αποφασίστηκε με δημοψήφισμα, το Νοέμβριου του 2009, να απαγορευτεί η κατασκευή

¹⁸⁰ Assemblée Nationale- Treizieme Législature, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale, "Rapport d'information fait en application de l'article 145 du Règlement – au nom de la mission d'information sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national", (le 26 janvier 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), http://www.assemblee-nationale.fr/13/rap-info/i2262.asp#P1751_454977.

¹⁸¹ Βλ.ο.π.

νέων τεμενών στη χώρα. Η απόφαση αυτή συγκέντρωσε το 57% των ψηφοφόρων, υποστηρίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο και την άποψη του κόμματος, που πρότεινε την απαγόρευση, με την αιτιολογία ότι οι μιναρέδες σε δημόσιο χώρο είναι σημάδι ισλαμοποίησης της χώρας.¹⁸²

Μέσα σε αυτό το κλίμα, η Δανία προέβη και αυτή σε μια αντίστοιχη κίνηση, προτείνοντας την πλήρη απαγόρευση της ισλαμικής ενδυμασίας σε δημόσιους χώρους. Ο Δανός Πρωθυπουργός δήλωσε, τον Ιανουάριο (28) του 2010, ότι η ενδυμασία των μουσουλμάνων δεν έχει καμία θέση στη δανική κοινωνία και ότι η κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να καταπολεμήσει αυτό το φαινόμενο.¹⁸³ Ακόμη, η Υπουργός Ίσων Ευκαιριών Mara Carfagna της Ιταλίας δήλωσε ότι υποστηρίζει αυτήν τη γαλλική πρωτοβουλία, πιστεύοντας ότι θα ενθαρρύνει και άλλες ευρωπαϊκές χώρες να νομοθετήσουν επί του συγκεκριμένου θέματος, προσθέτοντας ότι σχεδιάζει τη δημιουργία μιας ομάδας εργασίας για να ασχοληθεί με αυτό.¹⁸⁴

Παρά το αρνητικό, όσον αφορά τους μουσουλμάνους κλίμα στην Ευρώπη, η πρόταση για την κατάργηση της burqa σε δημόσιους χώρους, δεν πηγάζει εξ' ολοκλήρου από τα αρνητικά συναισθήματα κατά των μουσουλμάνων, αλλά σχετίζεται και με τη διαφύλαξη θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως η ισότητα των δύο φύλων.

Έρευνα του Pew Research Center που δημοσιεύτηκε την 8^η Ιουλίου 2010, έδειξε ότι η γαλλική κοινή γνώμη στην πλειοψηφία της ήταν υπέρ της εφαρμογής του νόμου για την απαγόρευση της ολόσωμης μουσουλμανικής ενδυμασίας στους δημόσιους χώρους.¹⁸⁵ Οι Γάλλοι, που ήταν υπέρ της απαγόρευσης και στην πλειοψηφία τους άνηκαν ιδεολογικά στο χώρο της δεξιάς, συγκέντρωσαν το μεγαλύτερο ποσοστό, 82%, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες που πήραν μέρος στην έρευνα, (Γερμανία (71%), Βρετανία (62%), Ισπανία (59%).¹⁸⁶

¹⁸² Traynor Ian, 'Swiss ban on minarets draws widespread condemnation, Muslim leaders and senior church figures around the world denounce decision amid fears of 'upsurge in Islamophobia', *Guardian*, (30/11/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011) <http://bit.ly/1hmzSYp> και BBC News, 'Swiss voters back ban on minarets', (29/11/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8385069.stm>.

¹⁸³ Saphir News, 'Le Danemark veut aussi limiter le port du niqab', (28/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/Q5sTcW> και Global Relations.info, 'Burqa debate heats up in France', (04/02/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://globalrelations.info/burqa-debate-heats-up-in-france>.

¹⁸⁴ Daily Mail, 'Italy follows France with a bid to ban the burqa', (30/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://dailym.ai/1ic0rBj> και Spiegel International, 'Banning the 'Burqa', France's Quest to Maintain its Secular Identity', (27/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/1jubaHF>

¹⁸⁵ Pew Research Center, "Most Americans Disapprove- Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe", (08/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/1kT10QL>

¹⁸⁶ Βλ. ο.π.

Στη Γαλλία από το 2000 και έπειτα, άρχισε να παρατηρείται μια αύξηση των γυναικών που φορούσαν την *burqa*, η οποία με την πάροδο των χρόνων μεγάλωνε. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη το καλοκαίρι του 2009, από το Υπουργείο Εσωτερικών της χώρας, διαπιστώθηκε ότι οι μουσουλμάνες, που καλύπτονταν πλήρως στη Γαλλία, έφταναν τις 1900 (αυτό σημαίνει ότι αντιστοιχούν 3 σε 100.000 κατοίκους) και ο αριθμός συνεχώς αυξάνεται, καθώς αυξάνεται συνεχώς και ο αριθμός των γυναικών που φορούν την απλή μαντίλα.¹⁸⁷

Αν και το ποσοστό των γυναικών που φορούν την *burqa* στη Γαλλία είναι μικρό, μια μεγάλη συζήτηση υπάρχει γύρω από το όλο θέμα, καθώς τα ΜΜΕ ασχολούνται διεξοδικά με αυτό τα τελευταία χρόνια. Μέχρι το 2003, στη κοινή συνείδηση ο όρος *burqa* παρέπεμπε στις γυναίκες του Αφγανιστάν και στο καθεστώς των Ταλιμπάν και σε καμία περίπτωση σε γυναίκες που ζούσαν στη Γαλλία.

Από το 2004 και μετά, το θέμα των μουσουλμάνων γυναικών που φορούσαν τη μαντίλα και τη *burqa* μονοπώλησε το ενδιαφέρον των μέσων ενημέρωσης με αποτέλεσμα την ανάδειξη του σε ένα από τα μεγάλα ζητήματα, που αφορούν το δημόσιο διάλογο, γύρω από αυτό. Μετά την απόφαση του Συμβουλίου του Κράτους της Γαλλίας, το 2008, να αρνηθεί τη γαλλική ιθαγένεια σε γυναίκες, που ήταν πλήρως καλυμμένες το θέμα πήρε ακόμη μεγαλύτερη διάσταση.¹⁸⁸ Ο κυριότερος λόγος της συγκεκριμένης άρνησης ήταν ότι η πρακτική αυτή ήταν ασυμβίβαστη με τις ουσιώδεις αξίες της γαλλικής κοινωνίας και κυρίως με την αρχή της ισότητας των δύο φύλων.¹⁸⁹

Προτού προχωρήσουμε στις αντιδράσεις της μουσουλμανικής κοινότητας στη Γαλλία, που προέκυψαν από την απόφασή του Συμβουλίου του Κράτους για τη μη χορήγηση ιθαγένειας στις μουσουλμάνες που καλύπτονται πλήρως, είναι σημαντικό, σε αυτό το σημείο, να γίνει μια αναφορά στην προέλευση του φαινομένου της ένδυσης με *burqa* σε διάφορες μουσουλμανικές χώρες, από όπου κατάγεται ένας πολύ σημαντικός αριθμός μεταναστών στη Γαλλία.

Στο Μαρόκο δεν υπάρχουν στατιστικές, που να δείχνουν ότι υπάρχει αύξηση των γυναικών που καλύπτονται πλήρως. Αντίθετα, υπάρχει μεγάλη αύξηση των γυναικών που φορούν την μαντίλα, κάτι που παρατηρήθηκε από τη δεκαετία του '90, στα πλαίσια της διαμόρφωσης ενός πιο συντηρητικού Ισλάμ, μέσα από διάφορα ισλαμιστικά

¹⁸⁷ Βλ., *Assemblée nationale*, (26 /01/ 2010), σ. 28

¹⁸⁸ Βλ. ο.π. σ. 31,

¹⁸⁹ *Assemblée Nationale*, ' *Mission d'information sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national*, *Compte rendu*, no.18, (16/12/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/1iTJLA4> , σ.7.

κινήματα. Σε πολλές περιπτώσεις η χρήση της μαντίλας υποδηλώνει την αφοσίωση σε κάποιο από αυτά τα θρησκευτικά κινήματα. Στις δημόσιες υπηρεσίες, στο στρατό και στην αστυνομία, η χρήση της μαντίλας είναι πολύ περιορισμένη, αν και δεν υπάρχει νομοθεσία, που να διασφαλίζει την ουδετερότητα του δημόσιου χώρου.¹⁹⁰

Στην Αλγερία, δεν υπήρχε σημαντικός αριθμός περιπτώσεων νέων γυναικών που καλύπτονται πλήρως, αν και υπάρχει μια αύξηση της χρήσης εξωτερικών σημείων, που υποδηλώνουν τη θρησκευτικότητα, όπως η μαντίλα ή τα γένια και τα μακριά ενδύματα για τους άνδρες, που εντάσσονται μέσα στο πνεύμα των συνεχώς ανερχόμενων στα λαϊκά στρώματα θρησκευτικών κινημάτων, όπως ο Σαλαφισμός.¹⁹¹

Στην Τυνησία η πλήρης κάλυψη των γυναικών είναι νεοεισαχθείσα συνήθεια και είναι αντίθετη με την παράδοση της χώρας. Τον Οκτώβριο του 2006, ο τότε Τυνησιος Πρόεδρος, Zine El Abidine Ben Ali, δήλωσε ότι η συνήθεια της πλήρης κάλυψης των γυναικών έχει εισαχθεί από το εξωτερικό και με το πρόσχημα της θρησκείας εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς για την προώθηση του Ισλαμισμού. Γι' αυτό το λόγο πρότεινε την επανεφαρμογή του διατάγματος του 1981, που απαγόρευε τη χρήση της μαντίλας στους δημόσιους χώρους.¹⁹² Επίσης, το 1981, το Υπουργείο Παιδείας της χώρας με την εγκύκλιο αρ.108 (18/09/1981) απαγόρευε τη χρήση της μαντίλας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πολλά πανεπιστήμια υποχρέωναν τις φοιτήτριες, με την εγγραφή τους, να υπογράφουν και μια δήλωση ότι δεν θα φορούν την μαντίλα στο χώρο του πανεπιστημίου.¹⁹³

Η Τουρκία για περισσότερα από 85 χρόνια ήταν ένα εκκοσμικευμένο κράτος, όπου η χρήση της μαντίλας ήταν απαγορευμένη από τον Mustapha Kémal Atatürk, ως μη αρμόζουσα με τις αρχές του κοσμικού κράτους, όπως το είχε οραματιστεί. Παρόλο, που η πλήρης κάλυψη των γυναικών ήταν απαγορευμένη στους δημόσιους χώρους και στα πανεπιστήμια, το θέμα απασχολεί βαθιά την τουρκική κοινωνία, καθώς τα δύο –τρίτα του τουρκικού γυναικείου πληθυσμού καλύπτονται με τη μαντίλα.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Ayadi El Mohammed, Rachik Hassan, Tozy Mohamed Tozy, *L' Islam au quotidien -Enquête sur les valeurs et les pratiques religieuses au Maroc*, Morocco, Editions Prologues, 2007, σσ. 128, 129, 204,205 και Βλ., Assemblée nationale, (26 /01/ 2010), σ. 34.

¹⁹¹ Βλ.ο.π.,σ.35, και Le Monde, 'L'Algérie confrontée à ses multiples paradoxes', (31/12/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Ιανουαρίου 2011), <http://bit.ly/1kE9SrA>

¹⁹² Bangré Habibou, 'La Tunisie déclare la guerre au voile- Le pays veut l'application d'un décret de 1981 interdisant le port du hidjab dans les lieux publics', *Afrik.com* (16/10/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.afrik.com/article10549.html> .

¹⁹³ Βλ.ο.π. και Assemblée nationale,(26 /01/ 2010), σελ 35.

¹⁹⁴ BBCNews, 'The Islamic veil across Europe', (15/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5414098.stm>.

Την 9^η Φεβρουαρίου 2008, το συντηρητικό, θρησκευτικό κόμμα του Τούρκου Πρωθυπουργού, Tayyip Erdogan, AKP (Adalet ve Kalkinma Partisi) ήρε την απαγόρευση της μαντίλας, που ίσχυε για τα πανεπιστήμια της χώρας, για την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτά των γυναικών, που ενδύονται με τη μουσουλμανική μαντίλα.¹⁹⁵ Η συγκεκριμένη άρση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στους κοσμικούς κύκλους της χώρας, οι οποίοι βλέπουν τη μαντίλα ως πολιτικό σύμβολο και ως σημάδι και προσπάθεια «ισλαμοποίησης» της τουρκικής κοινωνίας από το AKP.¹⁹⁶

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αυτή η πρακτική της πλήρους κάλυψης του γυναικείου σώματος είναι μια τακτική που βασίζεται σε μια ερμηνεία των κειμένων του Κορανίου και σε μια παράδοση μη καθολική και αποδεκτή από όλα τα ρεύματα και τάσεις του Ισλάμ. Η ρίζες αυτής της τακτικής βασίζονται στα ήθη και έθιμα ορισμένων κοινωνιών της Μέσης Ανατολής, πολύ πριν ασπαστούν το Ισλάμ και την υιοθέτησαν και μετά από αυτό, χωρίς όμως αυτό να υπαγορεύεται από τη νέα θρησκεία, δηλαδή το Ισλάμ.

Την παραπάνω άποψη, ότι δηλαδή η ένδυση με την burqa είναι μια τακτική μη καθολικά αποδεκτή από το σύνολο των μουσουλμάνων, συμμερίστηκε και ο πρόεδρος του Γαλλικού Συμβουλίου της Μουσουλμανικής Θρησκείας (Conseil français du culte musulman (CFCM), M. Mohammed Moussaoui. Ο ίδιος στην ακρόαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 2009, από την Εθνική Συνέλευση για το θέμα της απαγόρευσης της ένδυσης με burqa σε δημόσιους χώρους στο γαλλικό έδαφος, ανέφερε ότι σίγουρα την πρακτική αυτή την υιοθέτησαν κάποιες μουσουλμάνες στο όνομα μιας θρησκευτικής μειονοτικής άποψης, χωρίς όμως να αποτελεί θρησκευτική επιταγή.¹⁹⁷

Επίσης, κατέστησε σαφές ότι το CFCM δεν είναι υπέρ της υιοθέτησης αυτής της πρακτικής σε γαλλικό έδαφος, καθώς πρόκειται για μια ακραία έκφανση της θρησκείας, που εμποδίζει τη γυναίκα να έχει μια φυσιολογική κοινωνική ζωή. Παρόλα αυτά, όμως, απέφυγε να την καταδικάσει ως πρακτική. Υποστήριξε ότι στην εφαρμογή ενός νόμου, που θα απαγορεύει τη μουσουλμανική μαντίλα στους δημοσίους χώρους, ελλοχεύει ο

¹⁹⁵ Newsweek, 'Fighting the Veil, Turkey is bitterly divided over government efforts to ease its headscarf ban. What will the courts do now?', (04/02/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011) , <http://www.newsweek.com/2008/02/03/fighting-the-veil.html>

¹⁹⁶ Firat Deniz, 'Veiled Conflicts: Turkey's Struggle with Headscarves', *Aslan Media*, (16/11/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1mudHoR>

¹⁹⁷ Assemblée Nationale, 'Mission d'information sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national', *Compte rendu no. 8*, (14/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1kuZQJn>, σ.19.

κίνδυνος να στιγματιστεί στο σύνολό της η θρησκεία του Ισλάμ, γι' αυτό και δεν ήταν υπέρ της ψήφισης αυτού του νόμου.¹⁹⁸

Σύμφωνα με την αρμόδια εξεταστική επιτροπή της Γαλλικής Εθνικής Συνέλευσης για τη χρήση ή όχι της burqa, η συγκεκριμένη πρακτική ως προσωπική επιλογή μιας ακραίας θρησκευτικής έκφρασης έχει και πολιτική διάσταση. Αυτήν του φονταμενταλισμού, καθώς μπορεί ταυτόχρονα να χαρακτηρίζει το σύμβολο ενός στρατιωτικού ή προσηλυτιστικού σχεδίου, το οποίο τίθεται σε εφαρμογή από κινήσεις θρησκευτικού ολοκληρωτισμού ή άλλων τάσεων στο χώρο του Ισλάμ, όπως ο Σαλαφισμός.¹⁹⁹

Ο Σαλαφισμός στη Γαλλία συνδέεται, με την εμφάνιση στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την υιοθέτηση της πρακτικής της πλήρης κάλυψης των μουσουλμάνων γυναικών. Τη συγκεκριμένη δεκαετία μετανάστευσαν στη χώρα πολλοί νέοι μουσουλμάνοι, που είχαν σπουδάσει σε πανεπιστήμια της Σαουδικής Αραβίας και της Ιορδανίας, στα οποία η συγκεκριμένη θρησκευτική τάση ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη. Επίσης, ουσιαστικό ρόλο στην ανάπτυξη αυτής της κίνησης έπαιξε το διαδίκτυο με τις πολλές γαλλικές σαλαφικές ιστοσελίδες (www.alghourabaa.com, www.france-salafi.fr, <http://mosqueedesmureaux.com>, <http://www.mosquee-argenteuil.com>, και πολλές άλλες), που βοήθησαν στην ανεμπόδιστη διάδοση του Σαλαφικού λόγου και των κηρυγμάτων ιμάμηδων, που ασπάζονταν το Σαλαφισμό. Η κίνηση του Σαλαφισμού κηρύττει μια κατά γράμμα εφαρμογή και κατανόηση του Ισλάμ. Είναι μια κίνηση υπέρ-ορθόδοξη και πουριτανική, που καλεί τους πιστούς να βιώσουν ή να αναβιώσουν το Ισλάμ, σύμφωνα με τις προσταγές των συντρόφων του Προφήτη Μωάμεθ, έχοντας παράλληλα και πολιτικές τάσεις.²⁰⁰

Καταρχάς, υπάρχει ο επαναστατικός Σαλαφισμός, ο οποίος κηρύττει τη χρήση βίας και της άμεσης δράσης, ως τα μόνα πολιτικά μέσα που μπορούν να ασκήσουν πίεση στη κοινή γνώμη. Έπειτα, υπάρχει ο πολιτικός Σαλαφισμός που βασίζεται στην κατά γράμμα ερμηνεία των κειμένων και σε μια υπέρ-συντηρητική πρακτική και καλεί τους πιστούς να συμμετέχουν στα κοινά, μόνο μέσα από ειρηνικές πολιτικές οδούς, όπως οι

¹⁹⁸ Βλ. ο.π., και Islam Pluriel, 'France (Burqa) : le CFCM critique mais ne condamne pas', (18/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.islam-pluriel.net/archives/2968>, επίσης βλ. Brazon Gérard, 'Des nouvelles de la Burqa et du niqab...La commission ad hoc travaille!', *Le Post*, (17/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), <http://huff.to/1rUcNPY>

¹⁹⁹ Βλ., Assemblée Nationale, (26 /01/ 2010), σ. 41.

²⁰⁰ Wiktorowicz, Quintan, 'Anatomy of the Salafi Movement', *Studies in Conflict & Terrorism*, 29: 3, (2006), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2011), σσ.207,208, <http://bit.ly/1fQ1hoz>

διαδηλώσεις. Τέλος, υπάρχει και ο δηλωτικός Σαλαφισμός, που δεν έχει επαναστατικό ή πολιτικό όραμα, αλλά επικεντρώνεται σε μια θρησκευτική και ιεραποστολική διάσταση, δίνοντας έμφαση σε μη βίαιες μορφές προπαγάνδας, στον εξαγνισμό και στην εκπαίδευση.²⁰¹

Στη Γαλλία, οι δυο πρώτες τάσεις του Σαλαφισμού είναι αρκετά περιορισμένες εν αντιθέσει με την τρίτη, στην οποία ανήκει η μεγάλη πλειοψηφία που δηλώνει ότι ασπάζεται το Σαλαφισμό. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη στη Γαλλία, το 2004, υπολογίζεται ότι οι μουσουλμάνοι, που ανήκουν σε αυτήν την κίνηση, είναι ανάμεσα στις πέντε με δώδεκα χιλιάδες. Επιπλέον, από τα χίλια εννιακόσια λατρευτικά μέρη των μουσουλμάνων στο γαλλικό έδαφος, τα πενήντα περίπου ανήκουν σε αυτήν την κίνηση, όπως επίσης και το 41% των γυναικών που καλύπτονται πλήρως.²⁰²

Η μη πολιτική διάσταση του Σαλαφισμού στη Γαλλία διαπιστώνεται και από την άρνηση των σαλαφιστών στη χώρα να πάρουν μέρος στις διαδηλώσεις διαμαρτυρίας, που έγιναν για τα κινούμενα σχέδια, που απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ το 2005, ή στις βίαιες εξεγέρσεις στο Παρίσι, το φθινόπωρο του 2005, αποφεύγοντας έτσι να αναμειχθούν, ακόμα και σε ένα θέμα που τους αφορούσε άμεσα.²⁰³ Ακόμη, όταν πολλές μουσουλμανικές οργανώσεις της Γαλλίας, το 2004, οργάνωναν διαδηλώσεις διαμαρτυρίας για το νόμο απαγόρευσης των θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία, διάφορες σαλαφικές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο καλούσαν τους πιστούς να μην πάρουν μέρος στις διαδηλώσεις.²⁰⁴

Αυτή η άρνηση εκ μέρους των σαλαφικών οργανώσεων της Γαλλίας να πάρουν μέρος σε τέτοιου είδους διαδηλώσεις, μπορεί να ερμηνευθεί ως ένδειξη γενικής αδιαφορίας σε θέματα που έχουν να κάνουν με πολιτικά δικαιώματα. Για τέτοιου είδους κινήματα το Ισλάμ είναι πάνω από πολιτικά κόμματα και θέματα και δεν διαπραγματεύεται με το κράτος θρησκευτικά ζητήματα, ούτε και συναινεί στην πολιτική συμμετοχή.²⁰⁵

²⁰¹ Boukhars Anouar, 'Islam, Jihadism, and Depoliticization in France and Germany', *International Political Science Review*, Vol. 30, No. 3, (2009), σσ. 300,301, και βλ. Wiktorowicz, ο.π., σ. 207.

²⁰² Assemblée Nationale, 'Mission d'information sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national', Compte rendu no.11, (4/11//2009), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1huJnmb>, σ.3, και Sifaoui Mohamed, 'Le salafisme en dix questions', *Le Figaro*, (06/11/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/Rgq4H5>

²⁰³ Βλ. Boukhars Anouar, 'Islam, Jihadism, and Depoliticization in France and Germany', 2009, σσ. 299-300.

²⁰⁴ Amghar Samir, 'Ideological and Theological Foundations of Muslim Radicalism in France', *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/Rgq4H5>, σ. 34.

²⁰⁵ Βλ. ο.π., σελ. 35 και Rougier Bernard, 'Pourquoi l'islamisme salafiste, progresse, du Golfe à nos banlieues', *L'Expansion*, (01/01/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/Rgpr0m>

Στην πολιτική συμμετοχή οι σαλαφιστές αντιτάσσουν την έντονη θρησκευτικότητα και την αληθινή, όπως την αντιλαμβάνονται, πίστη, συμβάλλοντας έτσι αισθητά στην εξάπλωση της τακτικής της πλήρους κάλυψης του γυναικείου σώματος ανάμεσα στους πιστούς τους. Ανεξαιρέτως όμως, όλες οι μουσουλμάνες, που υιοθετούν αυτήν την πρακτική, υποδηλώνουν, με αυτόν τον τρόπο, τη θρησκευτικότητα τους, επιδιώκοντας την επιστροφή στο «αρχικό Ισλάμ».²⁰⁶

Η πρόταση από τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση για την απαγόρευση της πλήρους κάλυψης των μουσουλμάνων γυναικών σε δημόσιους χώρους, που εντάσσεται μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της συζήτησης για την εθνική ταυτότητα, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τους μουσουλμάνους στη Γαλλία, στο σύνολο τους. Έφερε ξανά στην επικαιρότητα τα θέματα που έχουν να κάνουν με την ισλαμοφοβία, την ένταξη των μουσουλμάνων στη γαλλική κοινωνία και την αρμονική τους συνύπαρξη με τους Γάλλους συμπολίτες τους. Την ίδια ημέρα που έγινε η συγκεκριμένη πρόταση από τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, ο πρόεδρος της Ένωσης των Ισλαμικών Οργανισμών της Γαλλίας (Union des Organisations Islamiques de France, UOIF) Fouad Alaoui έκανε λόγο για την Ισλαμοφοβία και το πόσο μεγάλο ταμπού αποτελεί αυτή για τη Γαλλία.²⁰⁷

Ακόμη, πολλές μουσουλμάνες θεωρούν τους εαυτούς τους θύματα αυτής της μεγάλης συζήτησης για τη γαλλική ταυτότητα και κατ' επέκταση της πρότασης για την απαγόρευση, για την πλήρη κάλυψή τους σε δημόσιους χώρους. Αυτό συμβαίνει, γιατί αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας, καθώς πολλές επιχειρήσεις αρνούνται να τις προσλάβουν, ακόμα και αν είναι διπλωματούχοι, διότι μπορεί να φοράνε τη burqa ή κάποιο άλλο από αυτά τα θρησκευτικά ενδύματα.²⁰⁸

Η δυσaráσκεια πολλών μουσουλμάνων απέναντι στη προοπτική ψήφισης αυτού του νόμου εκφράστηκε σε μερικές περιπτώσεις βίαια, όπως συνέβη στην περίπτωση του Ιμάμη του Drancy στο Seine-Saint-Denis στη Γαλλία, ο οποίος δέχτηκε απειλές για τη ζωή του από ακραίους Ισλαμιστές. Ο συγκεκριμένος Ιμάμης σε μια συνέντευξη του στην τηλεόραση τάχτηκε υπέρ της απαγόρευσης της burqa και των άλλων μουσουλμανικών ενδυμάτων στους δημόσιους χώρους. Επιπλέον, δήλωσε ότι μια πολίτης, που είναι μουσουλμάνα και φοράει τη burqa, φοβίζει τους άλλους συμπολίτες

²⁰⁶ Sifaoui Mohamed, 'Le salafisme en dix questions', *Le Figaro*, (06/11/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/Rgq4H5>

²⁰⁷ Union des organisations islamiques de France, UOIF, (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1o2zHXv>

²⁰⁸ Steeves Audrey, 'La burqa en France: Tolérer ou punir?', *La vie*, (14/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1IQYGLb>

της και δείχνει μια άσχημη εικόνα. Αποτέλεσμα αυτής της δήλωσης ήταν η επίθεση που δέχτηκε από ογδόντα περίπου άτομα που εισέβαλαν στο τέμενος, σε ώρα προσευχής, εξαπολύοντας απειλές και αναθεματισμούς εναντίον του. Ακόμη, καταφέρθηκαν εναντίον της εβραϊκής κοινότητας της πόλης, με την οποία ο συγκεκριμένος μάμης διατηρούσε καλές σχέσεις και εναντίον της Δημοκρατίας.²⁰⁹

Μια ακόμη συνέπεια της πρότασης αυτής στη μουσουλμανική κοινότητα της Γαλλίας ήταν και η απόφαση των μουσουλμάνων της πόλης Roubaix, στη Βόρειο Γαλλία να ενωθούν και τα έξι τεμμένα της πόλης υπό μια σκέπη, «την Ένωση των Μουσουλμάνων του Roubaix,» συγκεντρώνοντας έτσι τους 20.000 μουσουλμάνους της πόλης.²¹⁰ Το Roubaix είναι από τις μοναδικές πόλεις της Γαλλίας, όπου η πλειοψηφία των κατοίκων της είναι μουσουλμάνοι με καταγωγή από το Μαγκρέμπ.²¹¹ Η πόλη είχε απασχολήσει τα γαλλικά Μέσα Ενημέρωσης το 1996, όταν μετά από μια αποτυχημένη βομβιστική επίθεση σε όχημα, η γαλλική αστυνομία συνέλαβε δύο μέλη της «συμμορίας του Roubaix- gang of Roubaix». Η συμμορία αυτή ήταν μια ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση, που στρατολογούσε μουσουλμάνους από τη Γαλλία, για να διεξάγουν τον Ιερό πόλεμο.²¹²

Αυτή η απόφαση σχεδιάζόταν να εφαρμοστεί αρκετά χρόνια πριν, αλλά η πολεμική για τους μιναρέδες (βλ. το δημοψήφισμα στην Ελβετία) και η συζήτηση για την εθνική ταυτότητα (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο), επέσπευσαν τη διαδικασία. Η κίνηση αυτή αποσκοπούσε στην εξάλειψη της απομόνωσης, που θεωρούσαν ότι αντιμετώπιζον, καθώς ισχυρίζονταν ότι ζούσαν στο περιθώριο.

Οι αντιδράσεις των μουσουλμάνων στη χώρα, στην προοπτική εφαρμογής ενός τέτοιου νόμου είναι ποικίλες, μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ότι, μετά την ανακοίνωση της πρότασης του νομού, εμφανίστηκαν στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στον κοινωνικό ιστότοπο «Facebook», πολλές ομάδες, που υποστηρίζουν το δικαίωμα των μουσουλμάνων να φοράνε τη burqa. Η πολυπληθέστερη, μέχρι τη στιγμή που γράφεται

²⁰⁹RTL info, 'L' imam de Drancy se dit menacé de mort', (27/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1oiMWRi> και, Waleckx Tristan, 'Agression de l'imam anti-burqa : la vidéo qui sème le doute', *TFI news*, (28/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1safpuO>

²¹⁰ Saphir News, '20 000 musulmans de Roubaix s'unissent', (05/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1huKOMJ>

²¹¹ Roustel Damien, Anatomie d' une desinformation –Comment Roubaix est devenue une « ville à majorité musulmane », *Le Monde Diplomatique*, (Juin 1997), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Φεβρουαρίου 2011), <http://www.monde-diplomatique.fr/1997/06/ROUSTEL/8738>

²¹² Crumley Bruce, 'Fighting Terrorism: Lessons from France', *The Times*, (24/09/2001), (ημερομηνία πρόσβασης 22 Μαρτίου, 2012), <http://ti.me/1mu0aJF>

το παρόν κείμενο, είναι αυτή με τη ονομασία: «Ενάντια στο σχέδιο του Νόμου που σκοπεύει να απαγορεύσει την ολόσωμη μαντίλα» (Contre le Projet de Loi visant à interdire le Voile integral) με τέσσερις χιλιάδες περίπου μέλη.²¹³ Σκοπός της ίδρυσης αυτής της ομάδας ήταν να μαζευτούν υπογραφές, έτσι ώστε να αποτρέψουν τη ψήφιση του νόμου, τον οποίο χαρακτηριστικά αναφέρουν ως «ένα νέο ισλαμοφοβικό νόμο».²¹⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ομάδες στο facebook, που ήταν υπέρ η κατά της εφαρμογής ενός τέτοιου νόμου πολλαπλασιάζονταν καθημερινά με αλματώδεις ρυθμούς. Εμφανές προβάδισμα και στον αριθμό των μελών, αλλά και στον αριθμό των ομάδων, έχουν αυτές που υποστηρίζουν την ψήφιση του νόμου. Πολλές από αυτές αριθμούν από πεντακόσια έως πέντε χιλιάδες μέλη και έχουν, ως κοινό χαρακτηριστικό στην ονομασία τους, ότι είναι κατά της burqa σε δημόσιους χώρους στη χώρα τους (Contre le port de la burqa en France).²¹⁵

Εκτός το θέμα της μαντίλας και της burqa που απασχολούν τις συγκριμένες ομάδες στο διαδίκτυο ένα άλλο σχετικό με αυτά είναι αυτό του ρατσισμού. Ενός ρατσισμού προς όλες τις κατευθύνσεις, όπως χαρακτηριστικά λέει η ομάδα στο facebook με την ονομασία «Σεβάσου τη Γαλλία ή ξεκουμπίσου –Respect la France où Degage», και η οποία απαριθμεί 32.818 μέλη.²¹⁶ Ο λόγος δημιουργίας αυτής της ομάδας είναι, όπως αναφέρει στο προφίλ της, η ανάγκη απάντησης στις προσβολές, που δέχεται η Γαλλία. Συνήθως, οι προσβολές αυτές προέρχονται από τα αμέτρητα μουσικά συγκροτήματα, ραπ και όχι μόνο, από μετανάστες και από ανθρώπους με καταγωγή από άλλες χώρες που χρησιμοποιούν υβριστικές εκφράσεις κατά της Γαλλίας, της κυβέρνησης της και του έθνους της.

Στο ίδιο πλαίσιο ανάγκης απάντησης σε ρατσιστικά σχόλια από μια ομάδα του facebook με την ονομασία «Η Γαλλία στους Άραβες» δημιουργήθηκε η ομάδα με την ονομασία « Για να καταργήσει το facebook την ομάδα « η Γαλλία στους Άραβες- Pour

²¹³Facebook, 'Contre le Projet de Loi visant à interdire le Voile integral', (ημερομηνία πρόσβασης 18, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.facebook.com/search.php?flt=1&q=burqa+en+france&s=0&type=groups#!/group.php?gid=108327093904&v=wall>. (η σελίδα αυτή πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

²¹⁴ Βλ. ο.π.

²¹⁵ Facebook, 'Contre le port de la burqa en France', (ημερομηνία πρόσβασης 18, Φεβρουαρίου 2011), <https://www.facebook.com/groups/246678516898/>

²¹⁶ Facebook, 'Respect la France ou Degage', (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.facebook.com/group.php?gid=248211952509&ref=search&sid=1164008491.3218051002..1>, (η σελίδα αυτή πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

que FaceBook supprime le groupe "La France aux Arabe et rhey!"», η οποία αριθμεί μέχρι τη στιγμή που γράφεται το παρόν κείμενο, 7.900 μέλη.²¹⁷

Ο λόγος που αναφέρθηκαν οι παραπάνω ομάδες στο διαδίκτυο, είναι γιατί το facebook, ως σύγχρονος και πολύ διαδεδομένος τρόπος κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπει τη διάχυση πληροφοριών σε εκατομμύρια ανθρώπους. Με αυτόν τον τρόπο εκδηλώνουν για οποιοδήποτε θέμα τους απασχολεί την επιθυμία τους και την άποψη τους ανάλογα με το σε ποια ομάδα επιλέγουν να γίνουν μέλη.

Η προσχώρηση ατόμων σε μια τέτοια ομάδα τους καθίστα άτυπα και ως μέλη μιας ομάδας πίεσης, η οποία, εδώ συγκεκριμένα, έχει ως στόχο την επιρροή της στη λήψη αποφάσεων για την κατάργηση ή όχι της burqa στη Γαλλία. Αναμφισβήτητα, το δικαίωμα της ψήφου σε οποιαδήποτε μορφή εκλογών είναι η κατεξοχήν μορφή της πολιτικής συμμετοχής. Υπάρχουν όμως και άλλες μορφές πολιτικής δραστηριότητας, που έχουν σχέση με την συμμετοχή σε δημόσιες συγκεντρώσεις και συνεδριάσεις, με την συμμετοχή σε διαδηλώσεις και με την υπογραφή αιτημάτων ή επίσημων εγγράφων.²¹⁸

Η κινητοποίηση που γίνεται πολλές φορές, μέσω του διαδικτύου είναι αρκετά μεγάλη και τελευταία είναι όλο και πιο εμφανής, με τη μορφή διαδηλώσεων ή οργάνωσης φόρουμ. Τα φόρα αυτά, πολλές φορές, γίνονται και διαδικτυακά και εμπεριέχονται κατά αυτόν τον τρόπο στις άλλες μορφές πολιτικής συμμετοχής, εκτός αυτής της ψήφου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το φόρουμ σε μορφή διαδικτυακής συζήτησης «όχι στη burqa στη Γαλλία – Non a la burqa a France» στις 23 Ιανουαρίου 2010, που οργάνωσε η ομάδα «η burqa δεν είναι ευπρόσδεκτη στη Γαλλία- la burqa n'est pas bienvenue en France» για τα τριάνμισι χιλιάδες μέλη της.²¹⁹

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι, σύμφωνα με έρευνα που διεξάχθηκε σε 11 Ευρωπαϊκές πόλεις, ανάμεσα τους το Παρίσι και η Μασσαλία, για τους μουσουλμάνους στην Ευρώπη, το 42% των μουσουλμάνων ερωτηθέντων απάντησε ότι οι μουσουλμάνοι με ορατή θρησκευτική ταυτότητα (ενδυμασία, εμφάνιση) συμφώνησαν ότι μπορούν να

²¹⁷Facebook, 'Pour que FaceBook supprime le groupe "La France aux Arabe et rhey"', (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.facebook.com/search.php?flt=1&q=LA+FRANCE+AUX+ARABE&s=0&type=groups#!/group.php?gid=103880190830>, (η σελίδα αυτή πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

²¹⁸Open Society Institute & Soros Foundation Network, 'Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities–Civic and political participation', 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), σ. 193, <http://osf.to/Qavger>

²¹⁹ Facebook, 'la burqa n'est pas bienvenue en France', (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.facebook.com/group.php?gid=252087419079>

επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο. Ενώ, αντίστοιχα το 39% των μουσουλμάνων, μη ορατής θρησκευτικής ταυτότητας, ένιωσε το ίδιο.²²⁰

Στη Γαλλία, τα τελευταία χρόνια έχουν συμβεί αρκετά περιστατικά, τα οποία θα μπορούσαν να ενταχθούν στα πλαίσια της ξενοφοβίας, που διέπει τη χώρα και ιδίως της ισλαμοφοβίας. Σύμφωνα με το μηναίο περιοδικό του Παρατηρητηρίου για την Ισλαμοφοβία,²²¹ από τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας (Ο.Ι.Σ.), το Φεβρουάριο του 2010, έγιναν βανδαλισμοί σε διάφορα τεμένη της Γαλλίας από άγνωστους, που έγραψαν στους τοίχους υβριστικές εκφράσεις εναντίον των Γάλλων μουσουλμάνων και κατέστρεψαν ισλαμικά σύμβολα.²²² Ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας, ως ο δεύτερος μεγαλύτερος διακρατικός οργανισμός, μετά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, αποτελείται από 57 κράτη μέλη. Αντιπροσωπεύει τη συλλογική φωνή του ισλαμικού κόσμου και σκοπός του είναι, σύμφωνα με το καταστατικό της ίδρυσης του, να διασφαλίζει και να προστατεύει τα συμφέροντα της μουσουλμανικής ummah, μέσα στο πνεύμα της ειρήνης και της αρμονίας μεταξύ των διαφορετικών λαών, συμβάλλοντας και στη διευθέτηση των συγκρούσεων ανάμεσα στα κράτη μέλη του.²²³

Η ενδυνάμωση της ισλαμικής οικονομίας, μέσω διμερών εμπορικών συνεργασιών ανάμεσα στα κράτη μέλη με στόχο τη δημιουργία μιας ενιαίας ισλαμικής οικονομίας και η προάσπιση της αληθινής εικόνας του Ισλάμ στη διεθνή κοινότητα, στα πλαίσια ενός εποικοδομητικού, δια-θρησκευτικού και δι-εθνικού διαλόγου, αποτέλεσαν μέρος των πρωταρχικών στόχων ίδρυσης του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας.

Στα πλαίσια της «αναγέννησης της θρησκείας» στις διεθνείς σχέσεις, η παγκόσμια φαντασιακή κοινότητα των μουσουλμάνων, βρήκε στο Ισλάμ το μέσο έκφραση της, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Έτσι, ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (προέκυψε από την ανάγκη της καλύτερης εκπροσώπησης της ummah στις διεθνείς σχέσεις, ως ένας δρώντας στο διεθνές πεδίο.²²⁴

Παρά όμως τις δυνατότητες του Οργανισμού να παίζει έναν ενεργό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μουσουλμάνοι, δεν

²²⁰ Open Society Institute, ο.π., σελ 197.

²²¹ Organisation of the Islamic Conference: Cultural and Social Affairs Department Observatory, “Monthly Bulletin-February, 2010”, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1ideYQK>

²²² Βλ. ο.π. για την πλήρη περιγραφή όλων των περιστατικών που συνδέονται με την Ισλαμοφοβία, που συνέβησαν στη Γαλλία τον Φεβρουάριο του 2010.

²²³ Organization of the Islamic Cooperation, “About OIC”, (ημερομηνία πρόσβασης 18, Φεβρουαρίου 2011), www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52

²²⁴ Tadjidini Azin, “The Organisation of Islamic Cooperation and Regional Challenges to International Law and Security”, *Amsterdam Law Forum*, vol. 4:2, 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://ojs.uvu.vu.nl/alf/article/viewFile/265/451>

κατάφερε, σύμφωνα με ειδικούς να είναι αποτελεσματικός, ως προς το ρόλο και τους σκοπούς του, καθώς η Αραβο-ισραηλινή διαμάχη παραμένει ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει, όπως επίσης και η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που καταπατώνται από αρκετές χώρες μέλη του.²²⁵

Μετά από την 11^η Σεπτεμβρίου, και την αναθεώρηση του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας, ως προς την αποτελεσματικότητα των σκοπών του απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις που αντιμετώπιζε, υιοθέτησε το 2005, ένα δεκαετές πρόγραμμα δράσης για την αντιμετώπιση θεμάτων, όπως η τρομοκρατία, η ισλαμοφοβία και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²²⁶ Σε αυτά τα πλαίσια εντάσσεται και το μηνιαίο περιοδικό του Παρατηρητηρίου για την Ισλαμοφοβία, το οποίο αποτελεί μια προσπάθεια καταγραφής ισλαμοφοβικών περιστατικών, ανά τον κόσμο, με στόχο την ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την καταπολέμηση του φαινομένου.²²⁷

Η αναγραφή των ισλαμοφοβικών περιστατικών στη Γαλλία, στο «Παρατηρητήριο για την Ισλαμοφοβία», εξαιτίας της συζήτησης για το νόμο της απαγόρευσης της burqa σε δημόσιους χώρους και της μεγάλης έκτασης που πήρε το ζήτημα και διεθνώς, ώθησε το γαλλικό ακροδεξιό κόμμα, Εθνικό Μέτωπο (Front National, FP) να εκμεταλλευτεί την επικαιρότητα. Χρησιμοποίησε λοιπόν, για τη διαφημιστική του καμπάνια στις περιφερειακές εκλογές, στις 14 και 21 Μαρτίου 2010, μια αφίσα με μια γυναίκα που φοράει τη burqa, μπροστά από το χάρτη της Γαλλίας. Ο χάρτης είχε τα χρώματα της σημαίας της Αλγερίας, λόγω μακρόχρονης σχέσης των δύο χωρών, και στο πάνω μέρος της αφίσας, με κεφαλαία έγραφε, «όχι στον Ισλαμισμό». Αυτή η καμπάνια δημιούργησε και προκάλεσε μεγάλες εντάσεις στο ήδη τεταμένο κλίμα στη Γαλλία. Οι αντιδράσεις από τη μουσουλμανική κοινότητα ήταν έντονες, κυρίως από τους Αλγερινούς, που καταδίκασαν μια τέτοια χρήση της σημαίας τους, ως προκλητική.²²⁸

Παρόλη την μεγάλη αποχή από τις κάλπες, που σημειώθηκε και στο β' γύρο (21/03/2010) των περιφερειακών εκλογών στη Γαλλία, η ήττα του κεντροδεξιού κόμματος του Γάλλου Προέδρου ήταν συντριπτική, συγκεντρώνοντας το 35,5% των

²²⁵ Johnson Toni, "The Organization of the Islamic Conference", *Council On foreign Relations*, (29/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://www.cfr.org/religion/organization-islamic-conference/p22563> και Sukhanver Ali, "Uniting the Muslim world", *The Nation*, (07/12/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/1jubfeq>

²²⁶ Third extraordinary session of the Islamic summit conference, "Ten-year programme of action to meet the challenges facing the muslim ummah in the 21st century", (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://www.cfr.org/religion/organization-islamic-conference/p22563>

²²⁷ Βλ.ο.π.

²²⁸ Kostrz Marie, 'Sous les minarets, un « drapeau du FLN » et non de l'Algérie, plaide le FN', *Rue89*, (25/02/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1ic9y51>

ψήφων, έναντι του 54,12% του σοσιαλιστικού κόμματος και των αριστερών συμμάχων του.²²⁹ Όσον αφορά στο ακροδεξιό κόμμα του «Εθνικού Μετώπου» αυτό συγκέντρωσε ένα σεβαστό ποσοστό ψήφων 22,87%, αφήνοντας ικανοποιημένο τον ιδρυτή του Jean-Marie Le Pen.²³⁰

Το «Εθνικό Μέτωπο», όπως φαίνεται, επωφελήθηκε των συγκυριών από τη συζήτηση για την εθνική ταυτότητα και για τη burqa, που έφεραν στο προσκήνιο τα θέματα της μετανάστευσης, του Ισλάμ και της εθνικής ταυτότητας στη Γαλλία. Η δυσαρέσκεια πολλών Γάλλων για τη μεταναστευτική και ενταξιακή πολιτική της χώρας τους, έδωσε ένα σημαντικό προβάδισμα στην άκρα δεξιά, η οποία επέλεξε να τοποθετήσει, ως κεντρικά σημεία στην καμπάνια της, τα θέματα της ισλαμοφοβίας και της αντί-μετανάστευσης, δίνοντας ένα ηχηρό μήνυμα πριν τις προεδρικές εκλογές του 2012.²³¹

Μέσα στα πλαίσια της γαλλικής μεταναστευτικής πολιτικής εμπεριέχονταν και η πρόταση (07/02/2010) της Nadine Morano, της Υπουργού για την Οικογένεια στη Γαλλία, να υπογράφουν όλοι οι μετανάστες ένα συμβόλαιο, προτού τους επιτραπεί να ζήσουν στη Γαλλία. Με αυτό θα αναγνωρίζουν ότι η ενδυμασία με τη burqa, ή όποια άλλη ολόσωμη θρησκευτική ενδυμασία στη Γαλλία είναι απαγορευμένη, καθώς το ίδιο και η πολυγαμία.

Ο λόγος που πρότεινε να γίνει αυτό είναι, ήταν, γιατί θεωρούσε ότι η ισότητα, ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα είναι βασική αρχή της γαλλικής κοινωνίας και η πολυγαμία και η burqa δεν συνάδουν με αυτήν. Έτσι, πρότεινε να συμπεριληφθεί αυτός ο όρος στο «συμβόλαιο ένταξης»,²³² που υπογράφουν όλοι οι νεοεισαχθέντες μετανάστες από το 2007.²³³ Παρόλο που δεν έχει εγκριθεί μέχρι στιγμής η πρόταση της Υπουργού Morano είναι χαρακτηριστικό ότι το περιοδικό του Παρατηρητηρίου για την Ισλαμοφοβία, από τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC), την ενέταξε στο

²²⁹ France 24, 'Left-wing alliance trumps Sarkozy's party in regional polls', (21/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://f24.my/1iPd0ny>

²³⁰ Barelli Paul, 'Jean-Marie Le Pen ne veut pas décrocher', *Le Monde*, (23/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1fKJwag>

²³¹ Dodman Benjamin, 'Le Pen, father and daughter, bounce back', *France 24*, (20/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://f24.my/SrCOM7>

²³² Γαλλική Διεύθυνση για την Μετανάστευση και την Ένταξη (Office Français de l'immigration et de l'intégration – OFII), *Le contrat d'accueil et de l'intégration – το συμβόλαιο της υποδοχής και της ένταξης*, <http://bit.ly/1huLgQ3>

²³³ Islam in Europe, 'France: Minister proposes immigrant contract should include burkas, FGM', (08/02/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1oiEgKJ> και Sparks Ian, 'Immigrants wanting to settle in France to sign a 'no burka' contract', *Dailymail*, (09/02/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011), <http://dailym.ai/RgqaOR>

τεύχος του Φεβρουαρίου, ως ένα ακόμα από τα περιστατικά Ισλαμοφοβίας στη Γαλλία.²³⁴

Η ένταξη της πρότασης αυτής στο παραπάνω περιοδικό, όπως και η πρόταση για την απαγόρευση της burqa σε δημόσιους χώρους στη Γαλλία, στο ίδιο περιοδικό στο προηγούμενο τεύχος,²³⁵ θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως οι μόνες επίσημες αντιδράσεις εκ μέρους των ισλαμικών κρατών στο θέμα της burqa, καθώς τις θεωρούσαν άμεσα συνδεδεμένες με πράξεις ισλαμοφοβίας. Κανένα κράτος, όπου η πλειοψηφία των πολιτών του είναι μουσουλμάνοι, δεν είχε εκφράσει ή πάρει επίσημη θέση επί του θέματος μέχρι και τη ψήφιση του νόμου, την 14^η Σεπτεμβρίου 2010.

Επίσης, ούτε οι αντιδράσεις των μουσουλμάνων στη Γαλλία, μέχρι τη ψήφιση του Νομοσχεδίου δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν μεγάλης ισχύος και διάδοσης, εκτός σημαντικών περιπτώσεων, όπως συνέβη τον Απρίλιο του 2010, με αφορμή την «υπόθεση της Ναντ», που θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Η άνοδος της άκρας δεξιάς στο πολιτικό προσκήνιο της χώρας, και η προσπάθεια, όπως ισχυρίζονται πολλοί αναλυτές, του Γάλλου Προέδρου να ανακτήσει το χαμένο έδαφος και να προσεγγίσει τους ψηφοφόρους, που επέλεξαν το «Εθνικό Μέτωπο», τον ώθησαν στην παρουσίαση, την Τετάρτη 21η Απριλίου 2010, του νομοσχεδίου που επιβάλλει τη γενική απαγόρευση στους δημόσιους χώρους της ισλαμικής ενδυμασίας.²³⁶

Παρόλο που το Συμβούλιο Επικρατείας της χώρας είχε αποφανθεί, ότι μια πλήρης απαγόρευση δεν θα μπορούσε να έχει αδιαμφισβήτητη νομική υπόσταση, η Γαλλική Κυβέρνηση προχώρησε στη διαδικασία προώθησης του νομοσχεδίου και μάλιστα με γοργούς ρυθμούς. Μετά την «υπόθεση της Ναντ» της μουσουλμάνας, που οδηγούσε φορώντας το Νικάμπ και το πρόστιμο που της δόθηκε γι' αυτόν τον λόγο, το θέμα πήρε μεγάλη πολιτική διάσταση.

Η καταγγελία της συγκεκριμένης μουσουλμάνας και η εμφάνιση στο προσκήνιο της πολυγαμίας του συζύγου της, οδήγησε στην πρόταση αφαίρεσης της γαλλικής υπηκοότητας, γεγονός που δημιούργησε πολλές αντιδράσεις στη μουσουλμανική κοινότητα της Γαλλίας και δίχασε την πολιτική γνώμη. Πολλοί, όπως ο σοσιαλιστής δήμαρχος της Ναντ, Ζαν-Μαρκ Ερό μιλούσαν για εκμετάλλευση του γεγονότος από τον

²³⁴ Βλ. Organisation of the Islamic Conference: Cultural and Social Affairs Department Observatory, "Monthly Bulletin- February- 2010", (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1idcYQK>, σ. 25.

²³⁵ Βλ., *ο.π.*, σ.35.

²³⁶ Le Monde, ' Voile intégral et fait divers nantais, François Fillon tente de calmer le jeu ', (28/04/2010), ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/11QS1jW>

Γάλλο Πρόεδρο. Θεωρούσαν ότι, αντιλαμβανόμενος ο Νικολά Σαρκοζύ τα εμπόδια που συναντά η εφαρμογή αυτού του νομοσχεδίου, επιθυμεί να συνδέσει τη burqa με συμπεριφορές μη συμβατές με την αρχή της εκκοσμίκευσης, που διέπει το γαλλικό κράτος για να διευκολυνθεί έτσι η ψήφιση του.²³⁷

Ο Tariq Ramadan, ο Ελβετός πανεπιστημιακός και φιλόσοφος που χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης ανάμεσα στους μουσουλμάνους της Ευρώπης, αλλά και παγκοσμίως, είχε την ίδια αντίληψη με το δήμαρχο της Ναντ. Ακόμη, ανέφερε σε δήλωσή του, μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα του, ότι η κίνηση αυτή της γαλλικής κυβέρνησης για την πλήρη απαγόρευση της μουσουλμανικής ενδυμασίας είναι μη λογική και δεν πρόκειται κάτι τέτοιο να εμποδίσει τις γυναίκες που τη φοράνε να σταματήσουν να ενδύονται έτσι.²³⁸

Οι μορφές αντίδρασης, είτε μεμονωμένα, είτε από συγκεκριμένες ομάδες που δρουν διαδικτυακά και όχι μέσα στα θεσμικά πλαίσια οργανωμένων μορφών, κυριάρχησαν στο συγκεκριμένο ζήτημα. Παρόλα αυτά, δεν απέτρεψαν τη ψήφιση του νόμου από το Γαλλικό Κοινοβούλιο που συντελέστηκε τη 14^η Σεπτεμβρίου 2010, ύστερα από πολύμηνες διαδικασίες (ακροαματικές διαδικασίες και δημόσιος διάλογος γύρω από την εθνική ταυτότητα). Ο Νόμος 2010-1192, της 11^{ης} Οκτωβρίου 2010,²³⁹ που τέθηκε σε εφαρμογή την 11^η Απριλίου 2011,²⁴⁰ απαγορεύει την πλήρη κάλυψη του προσώπου σε δημόσιους χώρους. Οι γυναίκες, που θα καλύπτουν το πρόσωπο τους θα πληρώνουν πρόστιμο 150 ευρώ και αυτοί, που τις εξαναγκάζουν να το κάνουν, θα τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης ενός έτους και 30.000 ευρώ πρόστιμο.²⁴¹

Η Γαλλία είναι η πρώτη χώρα στην Ευρώπη, μέχρι τη στιγμή που γράφεται το παρόν κείμενο, (στο Βέλγιο αναμένεται η έγκριση παρόμοιου νομοσχεδίου), που προχώρησε στην εφαρμογή ενός τέτοιου νόμου, παρά τις αντιδράσεις που προκάλεσε. Η

²³⁷ Τα Νέα, 'Ο χασάπης, το νικάμπ και οι...ερωμένες των Γάλλων', (26/04/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=2&artid=4571831>.

²³⁸ Tariq Ramadan, 'de l' affaire du Niqab au retrait de la citoyennete', (26/04/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2011), <http://www.tariqramadan.com>

²³⁹ Εφημερίδα της κυβερνήσεως- Γαλλική δημοκρατία, 'LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public', (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2011), <http://bit.ly/1inDuHb>

²⁴⁰ Le Monde, 'Niqab : arrestations lors d'une manifestation interdite devant Notre-Dame', (11/04/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1sa6vgI>

²⁴¹ Γαλλική δημοκρατία- legifrance.gouv.fr, 'LOI n° 2010-1192 du 11 Octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public (1)' (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1o2CzDQ>

Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, την 23^η Ιουνίου 2010, με απόφασή της δήλωσε ότι είναι ενάντια στην εφαρμογή ενός τέτοιου νόμου.²⁴²

Την εναντίωση στην εφαρμογή του νόμου απαγόρευσης της θρησκευτικής ένδυσης εξέφρασαν και πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, γαλλικές και μη. “Η Κίνηση κατά του Ρατσισμού και για τη Φιλία ανάμεσα στους Λαούς (Mouvement contre le racisme et pour l’ amitie entre les peuples – MRAP)” με ανακοίνωση της, τη 19^η Μαΐου 2010, δήλωσε ότι είναι κατά της εφαρμογής αυτού του νόμου, το περιεχόμενο του οποίου είναι ενάντια στην έννοια της αρμονικής συμβίωσης.²⁴³ Ακόμη, την εναντίωση της εξέφρασε και η Διεθνής Αμνηστία, σύμφωνα με την οποία ένας τέτοιος νόμος παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα εν γένει, και ειδικότερα της ελευθερίας της έκφρασης και της θρησκείας.²⁴⁴

Πάρα τις αντιδράσεις των διαφόρων ΜΚΟ, η γαλλική κοινή γνώμη ήταν υπέρ της ψήφισης του συγκεκριμένου νόμου. Το 82% των Γάλλων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας έρευνας τον Ιούλιο 2010, ήταν υπέρ της εφαρμογής της πλήρους απαγόρευσης της ισλαμικής μαντίλας σε δημόσιους χώρους, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, των νοσοκομείων και των κρατικών υπηρεσιών, έναντι του 17% που ήταν κατά.²⁴⁵

Η στήριξη των Γάλλων σε αυτό το νόμο και ο νόμος καθαυτός κατέστησαν εναργέστερα την προσοχή σε θέματα εσωτερικής ασφαλείας και αποτροπής τρομοκρατικών ενεργειών σε γαλλικό έδαφος.

Την 17^η Οκτωβρίου 2010, ο Υπουργός Εσωτερικών της Γαλλίας, Brice Hortefeux, δήλωσε ότι η Γαλλία έλαβε προειδοποίηση από τις μυστικές υπηρεσίες της Σαουδικής Αραβίας για ενδεχόμενη τρομοκρατική ενέργεια σε γαλλικό έδαφος. Σύμφωνα με την προειδοποίηση η τρομοκρατική οργάνωση Αλ – Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο (Al Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP) τοποθετούσε τη Γαλλία ανάμεσα στους επικείμενους στόχους της. Ο Υπουργός δήλωσε ότι η απειλή είναι πραγματική και ότι οι αρχές για την ασφάλεια της χώρας είναι σε επαγρύπνηση, ενεργοποιώντας το σχέδιο

²⁴²Conseil de l’ Europe- Assemblée Parlementaire, ‘Résolution 1743 (2010) Islam, islamisme et islamophobie en Europe’, (23/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FRES1743.htm#1>

²⁴³ Mouvement contre le racisme et pour l’ amitie entre les peuples – MRAP, ‘Loi sur le « voile intégral»: inutile et dangereuse’, (19/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1inDS8m>

²⁴⁴ WIRE, ‘Ban on veil denies rights’, *Amnesty International*, vol.40, issue 004, (August –September 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1iR3mes> , σελ. 17.

²⁴⁵ Pew Global Attitudes Project, ‘Most Americans Disapprove- Widespread support for banning full Islamic veil in western Europe’, (08/07/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1kxUT1b>, σ. 1.

«Plan Vigipirate» (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο) στο προτελευταίο στάδιο, αυτό του «αυξανόμενου κόκκινου».²⁴⁶ Νωρίτερα, τον ίδιο μήνα, οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία εξέδωσαν αυστηρές προειδοποιήσεις σε σημείο απαγόρευσης στους πολίτες τους, που ήθελαν να ταξιδέψουν στην Ευρώπη, καθώς και οι δύο έτρεφαν φόβους για ενδεχόμενα τρομοκρατικά χτυπήματα στην Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Γαλλία.²⁴⁷

Στα τέλη του ίδιου μήνα, την 27^η Οκτωβρίου 2010, ο τότε αρχηγός της Αλ- Κάιντα Osama bin Laden σε μαγνητοφωνημένο μήνυμα, που μεταδόθηκε από τον τηλεοπτικό σταθμό Al Jazeera, στράφηκε κατά της Γαλλίας τοποθετώντας την ως έναν από τους στόχους επίθεσης της οργάνωσης του.²⁴⁸ Στο βίντεο ασκούσε έντονη κριτική στη Γαλλία για την απαγόρευση της πλήρους κάλυψης του προσώπου με την ισλαμική μαντίλα στους δημόσιους χώρους και θεωρούσε ότι ο νόμος αυτός, σε συνδυασμό με την παρουσία γαλλικών στρατευμάτων στο Αφγανιστάν (3.750 στρατιώτες) δικαιολογούσαν τη βία ενάντια στο γαλλικό λαό.²⁴⁹

Ο Bin Laden κάλεσε τη Γαλλία να αποσύρει τα στρατεύματα της από το Αφγανιστάν και να παγώσει το νόμο της απαγόρευσης της πλήρους κάλυψης των γυναικών σε δημόσιους χώρους. Επίσης, την προειδοποίησε να παύσει να παρεμβαίνει πολιτικά και οικονομικά στη Βόρειο και Δυτική Αφρική και να σταματήσει τις αδικίες εναντίον των μουσουλμάνων, γιατί αλλιώς θα υποστεί τις συνέπειες. Μια από αυτές τις συνέπειες ήταν η απαγωγή των πέντε Γάλλων πολιτών, το Σεπτέμβριο του 2010, στη Νιγηρία από την «Αλ Κάιντα στο Ισλαμικό Μαγρέμπ -Al Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM)», υποδηλώνοντας έτσι τη στενή σχέση και συνεργασία μεταξύ των δύο τρομοκρατικών οργανώσεων.²⁵⁰

Ο νέος κύκλος απειλών που εξαπολύθηκε από τον τότε αρχηγό της Αλ Κάιντα είχε, ως στόχο την στροφή της γαλλικής κοινής γνώμης εναντίον του πολέμου στο Αφγανιστάν, αλλά και τη διασπορά του φόβου στους Ευρωπαίους και Γάλλους μουσουλμάνους για τις απαγορεύσεις σχετικά με τις θρησκευτικές τους πρακτικές. Η

²⁴⁶ Rovnan Anne, 'Nouvelle alerte terroriste en France', *Le Figaro*, (17/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1ichkMj>, και Le Monde, 'Menace terroriste: les Saoudiens auraient alerté les pays européens', (17/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1fJikZ5>, το αμέσως επόμενο και τελευταίο στάδιο είναι το «κόκκινο του συναγερμού», που σημαίνει ότι η χώρα βρίσκεται σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης.

²⁴⁷ Jonathan Adams, 'Japan issues Europe travel alert, joining US', *The Christian –Science Monitor*, (04/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/RksJja>

²⁴⁸ Al Jazeera, 'Bin Laden in warning to France', (27/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://aje.me/1iTHsas>

²⁴⁹ Βλ. ο.π.

²⁵⁰ Lebovich Andrew, 'Why Is Osama bin Laden Going After the French?', *Foreign Policy*, (28/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://atfp.co/1kiDyng>

σύνδεση των απαγορεύσεων των θρησκευτικών ελευθεριών με την αντί- κατοχική βία, δικαιολογεί τις επιθέσεις εναντίον των δυτικών χωρών, που έχουν επιτεθεί ή βλάψει το μουσουλμανικό έθνος, την «Ούμμα», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Λάντεν. Γι' αυτόν οι απαγωγές των Γάλλων πολιτών είναι αποτέλεσμα των αδικιών της Γαλλίας στο μουσουλμανικό έθνος.²⁵¹

Ο Γάλλος Υπουργός Εσωτερικών Brice Hortefeux, επιβεβαίωσε την αυθεντικότητα του απειλητικού μηνύματος του Λάντεν, γεγονός που δικαιολογούσε την κατάσταση επιφυλακής αποτροπής τρομοκρατικών χτυπημάτων, στην οποία βρισκόταν η χώρα. Η Γαλλία παρά τις τελευταίες απειλές παρέμεινε στο δεύτερο υψηλότερο επίπεδο του «Plan Vigipirate», χωρίς να αλλάξει κάτι σχετικά με τον νόμο 2010-1192, για την απαγόρευση της πλήρους κάλυψης του προσώπου σε δημόσιους χώρους. Ακόμη, ο Υπουργός Άμυνας της χώρας Hervé Morin, δήλωσε ότι τα σχέδια για την αποχώρηση των γαλλικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν αποτελούσαν μέρος του χρονοδιαγράμματος του NATO και είχαν προγραμματιστεί για το 2011, χωρίς αυτό να έχει καμία σχέση με το απειλητικό μήνυμα του Λάντεν.²⁵²

Τέλος, η επίσημη εφημερίδα της κυβερνήσεως, τη 3^η Μαρτίου 2011, ανακοίνωσε ότι η απαγόρευση της πλήρους κάλυψης του προσώπου σε δημόσιους χώρους θα ισχύσει από την 11^η Απριλίου 2011.²⁵³ Τον ίδιο μήνα, ο τότε Γάλλος Πρόεδρος Nicolas Sarkozy ανήγγειλε, την 19^η Φεβρουαρίου 2011, στο σαλόνι Γεωργίας, στη Γαλλία, ότι θα πραγματοποιούνταν και ο δημόσιος διάλογος για το Ισλάμ και τη θέση του στη γαλλική κοινωνία, γεγονός που υποδήλωνε την ιδιαίτερη βαρύτητα που έδινε στο Ισλάμ και στο ρόλο του στη Γαλλία, ενόψει των προεδρικών εκλογών το 2012.²⁵⁴

Ο Nicolas Sarkozy ενθάρρυνε το κόμμα του (Ένωση για μια Λαϊκή Κίνηση -Union pour un Mouvement Populaire, UMP) να διεξάγει το δημόσιο διάλογο για τη συμβατότητα του Ισλάμ με τη γαλλική κοινωνία στα πρότυπα του δημόσιου διαλόγου για την εθνική ταυτότητα, όπως παρουσιάστηκε πρωτύτερα, καθώς δεν επιθυμούσε τη διαφυγή των ψηφοφόρων του, ιδίως προς την άκρα δεξιά (National Front). Το «Εθνικό Μέτωπο», όπως ειπώθηκε, χρησιμοποίησε το Ισλάμ και τα αντί-μουσουλμανικά

²⁵¹ Βλ. ο.π.

²⁵² Βλ.ο.π., και Chick Kristen, 'Osama bin Laden threatens French troops, criticizes France burqa ban', *The Christian Science Monitor*, (28/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1iPUOua>

²⁵³ Reuters, 'France to enforce Muslim veil ban from April', (04/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 17, Απριλίου 2011), <http://reut.rs/1g28tZn>

²⁵⁴ L' Express, 'Sarkozy évoque le débat sur l'islam au Salon de l'Agriculture', (19/02/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 17, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1mujg6H>

συναισθήματα, ως σημείο κλειδί στην διαφημιστική του καμπάνια, κερδίζοντας ένα σημαντικό προβάδισμα στις δημοσκοπήσεις, ιδίως μετά τις πρόσφατες εξεγέρσεις στη Μέση Ανατολή και στην περιοχή του Μαχγγρέμπ και τους φόβους για ενδεχόμενο κύμα μετανάστευσης.²⁵⁵

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η θέση που κατέχει το Ισλάμ στη γαλλική πολιτική ατζέντα είναι ιδιαίτερα υψηλή. Η δράση και η αντίδραση που χαρακτηρίζει τις γαλλικές πολιτικές πρωτοβουλίες και τον αντίκτυπο τους στους μουσουλμάνους του εσωτερικού της χώρας, αλλά και του εξωτερικού, συντελούν σε μια αλληλουχία γεγονότων, όπως περιγράφηκε νωρίτερα. Οι πολιτικές πρωτοβουλίες της Γαλλίας, τόσο στην εσωτερική, όσο και στην εξωτερική της πολιτική έχουν αρκετές φορές άμεση σχέση και συνάφεια με το μουσουλμανικό πληθυσμό της χώρας, αλλά και με τη σχέση του με τις διεθνείς εξελίξεις, όπως τον πόλεμο στη Γάζα.

2.6 Γαλλική Εξωτερική πολιτική και Ισλάμ.

Το ιδεώδες του «μεγαλείου της Γαλλίας -France's grandeur» ενέπνεε τη γαλλική εξωτερική πολιτική από τη βασιλεία του Λουδοβίκου του 14^{ου}. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Γαλλία υιοθέτησε μια πιο μετριοπαθή πολιτική στάση για να αλλάξει πάλι με την ίδρυση το 1958, της 5^{ης} γαλλικής Δημοκρατίας από τον πρώτο Πρόεδρο της, Charles de Gaulle (1959-1969). Ο τελευταίος επανέφερε με νέα μορφή το ιδεώδες για τη διαφορετικότητα και «το μεγαλείο της Γαλλίας», θεμελιώνοντας το βαθιά στη γαλλική κοινωνία και καθιστώντας το ως βασικό στοιχείο της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής.²⁵⁶

Τα τελευταία είκοσι χρόνια το ιδεώδες «του μεγαλείου της Γαλλίας» άρχισε να φθίνει σημαντικά και η Γαλλία ανησυχούσε για την απώλεια επιρροής της σε διεθνές επίπεδο. Αυτή η περίοδος παρακμής “declinologie”, όπως χαρακτηρίστηκε, έφτασε στο ζενίθ της, το 2005-2006, υπό τη μη δημοφιλή διακυβέρνηση του Chirac, καθώς δεν μπόρεσε να αποτελέσει ένα ισχυρό αντίβαρο στη Γερμανία, που θα αποδείκνυε τη γαλλική ηγεμονία της Ευρώπης, όπως πολλοί από την πολιτική ελίτ της χώρας ήθελαν να πιστεύουν ότι αποτελεί η χώρα τους.

²⁵⁵ Vinocur Nick, 'Sarkozy's Islam debate opens rift in French ruling party', *Reuters*, (04/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 17, Απριλίου 2011), <http://reut.rs/1kBKC3W>

²⁵⁶ Fontanela, Jacques and Hébert, Jean-Paul, 'The end of the "French grandeur policy"', *Defence and Peace Economics*, 8: 1, 1997, σ. 39. Για λεπτομερέστερη περιγραφή της πολιτικής του de Gaulle.

Αυτό το διαμορφωθέν κλίμα βοήθησε το Nicolas Sarkozy να εκλεγεί με την ελπίδα της ανάκτησης, για τη χώρα, του πρότερου στάτους της (France's grandeur).²⁵⁷ Ο ίδιος επαναπροσδιόρισε την εξωτερική πολιτική της Γαλλίας, προσπαθώντας να την επαναφέρει δυναμικά στο διεθνές προσκήνιο. Όρισε τον εαυτό του, ως τον κατεξοχήν αρμόδιο στα θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Άμυνας της χώρας και αποδυνάμωσε εν μέρει τον ρόλο των Γάλλων διπλωματών,²⁵⁸ προκαλώντας έτσι έντονες αντιδράσεις στο γαλλικό διπλωματικό κόσμο.²⁵⁹

Πρότεινε και εισήγαγε αλλαγές, εξαγγέλλοντας μεγαλεπήβολα σχέδια, εμμένοντας στη σημασία της αλλαγής της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής.²⁶⁰ Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική, στην οποία αναφερόταν, τόσο προεκλογικά, όσο και κατά τη διάρκεια της θητείας του, συνίστατο στην επιθυμία του «η Γαλλία να δημιουργήσει ιστορία», αποκτώντας έναν καθοριστικό πολιτικό ρόλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κατ' επέκταση στο διεθνές προσκήνιο.²⁶¹

Η δημιουργία μιας, πολιτικά και στρατιωτικά ισχυρής Ευρώπης, σύμφωνα με το Sarkozy, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο προώθησης της γαλλικής επιρροής σε διεθνές επίπεδο, καθώς θεωρούσε ότι για την εδραίωση της Ευρώπης στον κόσμο η συμβολή της Γαλλίας ήταν καθοριστική. Κάτι που ανέφερε ξεκάθαρα και στην ομιλία του προς στο Γαλλικό Διπλωματικό Σώμα, την 27η Αυγούστου 2007, στην οποία ανέφερε ότι πιστεύει ότι δεν μπορεί να υπάρξει δυνατή Γαλλία, χωρίς την Ευρώπη, όπως επίσης και ισχυρή Ευρώπη, χωρίς τη Γαλλία.²⁶²

Στα πλαίσια των αλλαγών και της προσπάθειας της ενδυνάμωσης του κύρους της Γαλλίας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, ήταν και η ξεκάθαρη πλέον άρνηση της για την είσοδο της Τουρκίας στην Ε.Ε, δηλώνοντας ότι η Τουρκία ανήκει στην

²⁵⁷ Delgado Mirela, 'France and the Union for the Mediterranean: Individualism versus Co-operation', *Mediterranean Politics*, vol. 16, no. 1, March 2011, σ.39.

²⁵⁸ Βλ. ο.π., σ. 42.

²⁵⁹ Την 23^η Φεβρουαρίου 2011 μια ομάδα γάλλων διπλωματών εξέδωσε ανώνυμα στη γαλλική εφημερίδα «Le Monde» μια επιστολή με την οποία ασκούσε έντονη κριτική στη γαλλική εξωτερική πολιτική υπό την καθοδήγηση του Γάλλου προέδρου. Την χαρακτήρισε ανοικτά ως ερασιτεχνική και παρορμητική πολιτική και την θεώρησε υπαίτια για «την εξαφάνιση της φωνής της Γαλλίας στον κόσμο». Le Monde.fr., "La voix de la France a disparu dans le monde" (23/02/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/Rkcticy>

²⁶⁰ Holm Ulla, 'Sarkozysm: New European - and Foreign Policy into Old French Bottles?', The University Association for Contemporary European Studies (UACES): *Exchanging Ideas on Europe Angers 3 – 5 September 2009*, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Απριλίου 2011), <http://www.uaces.org/pdf/papers/0901/holm.pdf>, σ.15.

²⁶¹ Βλ., ο.π., σ. 21.

²⁶² France in the United Kingdom- French Embassy, 'Fifteenth Ambassadors' Conference – Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic', (27/08/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://www.ambafrance-uk.org/President-Sarkozy-s-speech.html>.

Μικρά Ασία και ότι δεν πρόκειται πότε να γίνει πλήρες μέλος της Ε.Ε.²⁶³ Ο Nicolas Sarkozy χρησιμοποίησε θρησκευτική και πολιτιστική επιχειρηματολογία για τη μη ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε, υποστηρίζοντας ότι η ενδεχομένη είσοδος της στην Ευρώπη θα προκαλούσε χάος σε αυτήν, καθώς είναι μια πολυπληθής χώρα, κατεξοχήν μουσουλμανική.²⁶⁴

Πολλές ευρωπαϊκές χώρες, ανάμεσα τους και η Γαλλία, μπροστά στο ενταξιακό πρόβλημα των μουσουλμάνων μεταναστών και την πολιτιστική και γλωσσική διαφοροποίηση, που λειτουργούσαν ως τροχοπέδη σε αυτό, προέτασαν μια ισχυρή ευρωπαϊκή ταυτότητα. Η ένταξη ενός μουσουλμανικού κράτους, σύμφωνα με το Nicolas Sarkozy, όπως η Τουρκία στην Ε.Ε., θα λειτουργούσε αποτρεπτικά σε ένα επιτυχημένο ενταξιακό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο οι μουσουλμάνοι θα έπρεπε να εναρμονιστούν και να αποδεχθούν τις ευρωπαϊκές νόρμες και αξίες.²⁶⁵

Ακόμη, την 11^η Μαρτίου 2009, ο Γάλλος Πρόεδρος ανακοίνωσε την επιστροφή της χώρας, έπειτα από σαράντα χρόνια στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ,²⁶⁶ δηλώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο και την προσέγγιση του προς τις ΗΠΑ και αφήνοντας πίσω το αντί-αμερικανικό συναίσθημα της γκολικής μεταπολεμικής Γαλλίας. Επιπλέον, μέσα στα πλαίσια της επιστροφής της Γαλλίας στο ΝΑΤΟ, εντάσσεται και η άγγλο-γαλλική συμφωνία άμυνας και ασφάλειας, η οποία προϋπόθετε τη συνεργασία των δυο χωρών για τα συγκεκριμένα θέματα, ενδυναμώνοντας στρατηγικά τη θέση της Ευρώπης, μέσω ενός κοινού προγράμματος των δύο μεγάλων δυνάμεων της.²⁶⁷

Οι πρωτοβουλίες του Γάλλου Προέδρου και τα φιλόδοξα σχέδια του, σχετικά με την εξωτερική πολιτική της χώρας, ήταν σαφώς προσανατολισμένα προς έναν εναργέστερο ρόλο της Γαλλίας στα διεθνή ζητήματα. Η Γαλλία επιθυμούσε να έχει το ρόλο ενός ρυθμιστικού ειρηνευτικού παράγοντα με διεθνή εμβέλεια, βασιζόμενη στη διπλωματία του διαλόγου και της συμφιλίωσης.

²⁶³ The Economist, 'Turkey's circular worries', (03/09/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://www.economist.com/node/14363116>.

²⁶⁴ Βλ. Holm, ο.π., σ.35.

²⁶⁵ Cagaptay Soner, "Sarkozy's Policy on Turkey's EU Accession: Bad for France?", *The Washington Institute for Near East Policy*, (2007), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/RgVUn3> και MacMillan Catherine, "Which Identity for the EU? Implications Of and For Turkey's Accession", *E- international relations*, (21/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/R11SDI>

²⁶⁶ BBC, 'France ends four-decade Nato rift', (12/03/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7937666.stm>, και Pesme, Frédéric, 'France's 'return' to NATO: implications for its defence policy', *European Security*, 19: 1, 2010, σσ.45 — 60.

²⁶⁷ Wintour Patrick, 'Anglo-French defence agreement hailed by leaders', *Guardian*, (02/11/2010), ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1ihruO>

Μέσα σ' αυτό το κλίμα εντάσσεται και η «Ένωση για τη Μεσόγειο», μια πρωτοβουλία του Γάλλου Προέδρου, Nicolas Sarkozy, τον Ιούλιο του 2008, που αποτελείτο από 43 κράτη –μέλη, με κύριο στόχο, όπως ήδη ειπώθηκε, την επιδίωξη της ευημερίας της ευρύτερης περιοχής της Μεσογείου και της αποκατάστασης της ειρήνης στη Μέση Ανατολή.²⁶⁸ Ακόμη, δήλωσε ότι, μέσω της «Ένωσης για τη Μεσόγειο», ήταν αποφασισμένος να καταπολεμήσει την άνοδο ακραίων ισλαμιστικών και τρομοκρατικών οργανώσεων στην περιοχή και να αποτρέψει οποιαδήποτε διαμάχη, που θα παραπέμπε στη σύγκρουση Ισλάμ και Δύσης.²⁶⁹

Η προσπάθεια του Γάλλου Προέδρου, να αναδείξει τη χώρα του σε ισχυρό περιφερειακό παράγοντα, μέσω της Ένωσης για τη Μεσόγειο, δεν αντιμετωπίστηκε με θέρμη από άλλα ευρωπαϊκά κράτη και μη, όπως η Γερμανία και η Τουρκία. Η Γερμανία, γιατί θεωρούσε ότι η λήψη τέτοιων πρωτοβουλιών απέκλειε την ίδια ως δρώντα στην Ευρώπη και η Τουρκία, γιατί έβλεπε στην πρόταση συμμετοχής της στην Ένωση για τη Μεσόγειο, μια συμβιβαστική λύση για τη μη είσοδο της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.²⁷⁰ Αυτό όμως δεν εμπόδισε τη Γαλλία να έχει τον ηγετικό ρόλο σ' αυτό το νέο θεσμικό σώμα και να επιδιώκει να παρουσιάζεται ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο, προσβλέποντας στην άσκηση της επιρροής της στην περιοχή και στην προώθηση των συμφερόντων της.²⁷¹

Η Γαλλία, ανάμεσα στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, έχει μια από τις πιο παλιές και στενές διπλωματικές σχέσεις με τον Αραβικό Κόσμο. Η μακρά ιστορία επαφών και κατακτήσεων, η γεωγραφική τους εγγύτητα και τα στρατηγικά και οικονομικά της ενδιαφέροντα στην περιοχή, συνέβαλαν στη δημιουργία μιας ιδιαίτερης σχέσης της Γαλλίας με την περιοχή και στην ανάπτυξη της «αραβικής πολιτικής της- politique arabe ».²⁷²

Η συγκεκριμένη πολιτική συμπεριελάμβανε την εναργέστερη ανάμειξη της Γαλλίας στη Μέση Ανατολή, για την προώθηση των γαλλικών γεωοικονομικών συμφερόντων. Κατά τη διάρκεια των οχτώ πρώτων μηνών της προεδρικής του θητείας ο Nicolas

²⁶⁸ BBC News, 'Mediterranean union is launched', (13/07/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7504214.stm>.

²⁶⁹ Hershco Tsilla, 'France, the European Union and the Middle East in the Sarkozy Era', *The Begin -Sadat Center for Strategic Studies (BESA)*, Perspectives Paper No. 39, (February 27, 2008), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Απριλίου 2011), <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/docs/perspectives39.pdf>, σ.4.

²⁷⁰ Βλ. ο.π.

²⁷¹ Delgado Mirela, 'France and the Union for the Mediterranean: Individualism versus Co-operation', *Mediterranean Politics*, vol. 16, no. 1, 39–57, March 2011, σσ.48,49.

²⁷² Behr, Timo, 'Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma', *Journal of European Integration*, 30: 1, 2008, σσ.79 — 96, σσ. 83-84.

Sarkozy επισκέφτηκε πολλές χώρες στη Μέση Ανατολή, ανακοινώνοντας σχέδια για τη δημιουργία πυρηνικών αντιδραστήρων, για την πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού και για μια βαθύτερη συνεργασία.²⁷³ Μάλιστα, η διπλωματία του Sarkozy προς στις Αραβικές χώρες απέκτησε το προσωνύμιο «πυρηνική διπλωματία και διπλωματία της Arena», από το όνομα της μεγαλύτερης, κρατικών συμφερόντων, γαλλικής επιχείρησης πυρηνικής ενέργειας.²⁷⁴

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο ρόλος της πυρηνικής ενέργειας στη Γαλλία είναι σημαίνοντας, καθώς πάνω από το 75% του ηλεκτρισμού της προέρχεται από την πυρηνική ενέργεια.²⁷⁵ Ο Γάλλος Πρόεδρος έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενεργειακή ανεξαρτησία της χώρας του, αλλά και στην πυρηνική τεχνολογία, που θεωρούσε σημαντικό εξαγωγικό προϊόν, κυρίως για την Arena.²⁷⁶ Η Γαλλία έχει υπογράψει συμβόλαια συνεργασίας πυρηνικής ενέργειας για ειρηνική χρήση με τη Λιβύη, με την Αλγερία, με το Μαρόκο, με τη Σαουδική Αραβία και βρίσκεται ακόμη σε συνομιλίες με αρκετές άλλες χώρες.²⁷⁷

Τον Μάρτιο (2-3) του 2010, διεξήχθη στο Παρίσι διήμερη διάσκεψη για την πυρηνική ενέργεια. Στη διάσκεψη, όπου συμμετείχαν περίπου 60 χώρες, ο Γάλλος Πρόεδρος τόνισε τη σημασία της διάδοσης της ειρηνικής χρήσης της πυρηνικής ενέργειας από κράτη που διαθέτουν τον εξοπλισμό και όχι μόνο.²⁷⁸ Η Γαλλία, ως η δεύτερη παγκόσμια χώρα παραγωγός πυρηνικής ενέργειας, ήταν πρόθυμη, σύμφωνα με

²⁷³ Sciolino Elaine, 'A New France in the New Middle East: Forget Glory', *The New York Times*, (27/01/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 21, Απριλίου 2011), <http://nyti.ms/11VbekC>

²⁷⁴ Βλ. Holm, *ο. π.*, σελ. 22.

²⁷⁵ World Nuclear Association, 'Nuclear Power in France', (26/07/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 21, Απριλίου 2011), <http://www.world-nuclear.org/info/inf40.html>.

²⁷⁶ Erlanger Steven, 'Atomic Anne' Keeps France Spinning', *The New York Times*, (18/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 21, Απριλίου 2011), http://www.nytimes.com/2011/03/19/world/europe/19france.html?pagewanted=1&_r=1 και Deyoe Adam, 'France & Greatness: The Development of the French Nuclear Program', (23/05/2011), (ημερομηνία πρόσβασης Οκτώβριος 2, 2011), σσ. 41, 42. <http://www.scribd.com/doc/56032100/21/French-Nuclear-Diplomacy-Treaties#outer>.

²⁷⁷ The Tripoli Post, 'Libya, France Sign Agreement on Nuclear Power Cooperation', (17/07/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1jxgVEz>, BBC News, ' France signs Algeria nuclear deal', (21/06/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7467438.stm>, The Nuclear N-Former, 'Morocco adapting nuclear energy', (05/07/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://www.nuclearcounterfeit.com/?p=3356>, Middle East Online, ' Saudi, France ink peaceful nuclear cooperation pact', (22/02/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1IQVgbc>

²⁷⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), «2nd meeting of the OECD Global Network on Privatisation and Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2-3 March 2010, OECD Conference Centre», Paris, France, (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/QazLWv>

τις δηλώσεις του Γάλλου Προέδρου, να βοηθήσει όποια χώρα επιθυμούσε να χρησιμοποιήσει πυρηνική τεχνολογία για ειρηνικούς σκοπούς.²⁷⁹

Ο Πρόεδρος Sarkozy, με αυτές του τις δηλώσεις, θέλησε να εμμείνει στη σημαντικότητα της πυρηνικής ενέργειας για τα φτωχά κράτη, εν μέσω κλιματικών αλλαγών, αλλά και της κάλυψης των συνεχώς αυξανόμενων αναγκών ενέργειας, παρακινώντας ηγέτες πλούσιων κρατών στην χρηματοδότηση αυτού του σκοπού, με τη Γαλλία να έχει τον ηγετικό ρόλο.

Παράλληλα, πέραν της προώθησης των οικονομικών συμφερόντων της Γαλλίας ο Nicolas Sarkozy επιθυμούσε, όπως ειπώθηκε, αυτή να παίξει έναν ισχυρό σταθεροποιητικό ρόλο στην Μέση Ανατολή, ενισχύοντας το πολιτικό προφίλ της χώρας στον ευρύτερο αραβικό κόσμο. Έτσι, δημιουργήθηκε το 2009, η πρώτη μόνιμη γαλλική στρατιωτική βάση, εκτός γαλλικού και αφρικανικού εδάφους, στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Η βάση αυτή προσέφερε τη δυνατότητα πρόληψης συγκρούσεων στην περιοχή, αλλά και επέμβασης στη ζώνη του Αφγανιστάν και του Ινδικού Ωκεανού.²⁸⁰

Για πρώτη φορά μετά από 50 περίπου χρόνια η Γαλλία εγκαθίδρυσε μια στρατιωτική βάση σε μια χώρα, με την οποία δεν είχε αποικιοκρατικό παρελθόν, επιθυμώντας να στείλει και ένα ηχηρό μήνυμα στο Ιράν και στο πυρηνικό του πρόγραμμα. Παράλληλα, με αυτήν την πρωτοβουλία, επιβεβαίωνε- τρόπον τινά- τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα για την υποστήριξη, που θα τους παρείχε στο ενδεχόμενο μιας πυρηνικής απειλής από το Ιράν.²⁸¹

Η ενίσχυση της στρατηγικής θέσης της χώρας με τη στρατιωτική βάση στο Άμπου Ντάμπι, συνοδεύτηκε και από τη διασφάλιση των ενεργειακών παροχών από την περιοχή και το περαιτέρω άνοιγμα των γαλλικών επιχειρήσεων στα κράτη του Κόλπου, ιδίως στρατιωτικής και ενεργειακής τεχνολογίας, προσβλέποντας στην ελάττωση του ανταγωνισμού με άλλες εταιρίες άλλων χωρών.²⁸² Η γαλλική εταιρεία Argeva επιθυμούσε να προχωρήσει στην κατασκευή ενός πυρηνικού αντιδραστήρα, στην περιοχή, εξασφαλίζοντας ένα πολύ επικερδές συμβόλαιο, εάν τελικά το κατάφερε,

²⁷⁹ France 24, “Sarkozy hosts conference on nuclear energy”, (08/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://f24.my/1qaKG39>

²⁸⁰ Le Ministère de la Défense et des Anciens Combattants, ‘Relations internationales- Enjeux Regionaux- Middle East’, (14/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/PWoid5> και Chrisafis Angélique, “France opens military base in UAE despite Iranian concerns” *The Guardian*, (26/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1oiwMYb>

²⁸¹ Βλ.ο.π.

²⁸² BBC News, “French President Sarkozy opens UAE base” (26/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8067600.stm>

καθώς τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ήταν σε διαπραγματεύσεις και με την, αμερικάνικων συμφερόντων, General Electric και την κορεάτικη Electric Power.²⁸³

Η στρατηγικής σημασίας γαλλική βάση στο Άμπου Ντάμπι, αποσκοπώντας σε έναν ισχυρό σταθεροποιητικό ρόλο στη Μέση Ανατολή, συνοδευόταν και από την επίλυση της ισραηλινό-παλαιστινιακής διαμάχης, για την οποία ο Γάλλος Πρόεδρος έδειξε ιδιαίτερο ζήλο, κατά την ανάληψη των καθηκόντων του. Η επιθυμία άμεσης διευθέτησης του συγκεκριμένου ζητήματος αποτελούσε μέρος της προσπάθειας του να αναδείξει τη Γαλλία σε έναν ισχυρό διαμεσολαβητή στην περιοχή και να ενισχύσει κατ' αυτόν τον τρόπο το νέο και ισχυρό- γεωπολιτικής σημασίας- προφίλ της χώρας του, για το οποίο είχε δεσμευτεί προεκλογικά.

Βασική επιδίωξη του ήταν, μέσω της ειρηνευτικής οδού, η δημιουργία ενός βιώσιμου παλαιστινιακού κράτους, που θα συνυπάρχει ειρηνικά δίπλα στο Ισραήλ. Έτσι, υποστήριζε την πολιτική λύση με βάση τις αποφάσεις (242,338,1397: υποχώρηση των ισραηλινών στρατευμάτων, με αντάλλαγμα τις ειρηνικές σχέσεις με τα αραβικά γειτονικά κράτη, και σεβασμός στο δικαίωμα του κάθε κράτους της περιοχής στην ειρήνη και στα αναγνωρισμένα σύνορα) του Συμβουλίου Ασφαλείας της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών,²⁸⁴ σε συνδυασμό με τις προσπάθειες της «Αραβικής Πρωτοβουλίας για την Ειρήνη – l' initiative Arabe de paix».²⁸⁵

Μάλιστα, η επίλυση του Παλαιστινιακού αποτέλεσε τον κεντρικό άξονα συζήτησης, γύρω από τον οποίον κινήθηκε η 22^η Σύνοδος του Αραβικού Συνδέσμου, που έγινε στη Λιβύη, την 27^η και 28^η Μαρτίου 2010. Η σύνοδος, έπειτα και από την ανακοίνωση και από το Ισραήλ, τον ίδιο μήνα, για την κατασκευή 1600 κατοικιών σε κατεχόμενη περιοχή, φάνηκε αποφασισμένη για την εύρεση λύσης του Παλαιστινιακού. Οι ηγέτες των Αραβικών Κρατών που έλαβαν μέρος στη Σύνοδο δήλωσαν ότι οι Άραβες πλέον, πρέπει να ισχυροποιήσουν περισσότερο τη θέση και στάση τους απέναντι στο ζήτημα. Επίσης, συμφώνησαν ότι η Ουάσιγκτον και οι ευρωπαϊκές πρωτεύουσες πρέπει να

²⁸³ Kumaran Ira, "France opens first permanent military base in the Persian Gulf", World Socialist Web Site, (15/06/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 4 Απριλίου, 2013), <http://www.wsws.org/en/articles/2009/06/base-j15.html>

²⁸⁴ United Nations, 'Note III: Crimes against humanity committed by Israel and denounced by Israeli organizations', (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαΐου 2011), <http://www.un.org/ga/president/63/statements/annex1.pdf> σσ. 2,3.

²⁸⁵ Teitelbaum Joshua, 'the Arab Peace Initiative: a primer and future prospects', *Jerusalem center for public affairs* (2009), (ημερομηνία πρόσβασης 5, Μαΐου 2011), <http://www.jcpa.org/text/Arab-Peace-Initiative.pdf> . Η αραβική πρωτοβουλία για την ειρήνη (2002, έτος σύστασης) είναι μια κίνηση του Συνδέσμου των Αραβικών Κρατών (the league of Arab States), σε μια προσπάθεια επίλυσης των θεμάτων που απασχολούν την ευρύτερη περιοχή τους, όπως είναι και ο πόλεμος στη Γάζα. Μερικά από αυτά είναι τα κράτη της Σαουδικής Αραβίας, της Ιορδανίας, της Συρίας, του Ιράκ, της Υεμένης, του Λιβάνου της Αιγύπτου και πολλά άλλα. Βλ. Yale Law School, 'The Avalon Project', *Pact of the League of Arab States, March 22, 1945*, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/arableag.asp.

διαλέξουν ανάμεσα στο Ισραήλ και στα 56 έθνη του Αραβό-μουσουλμανικού κόσμου.²⁸⁶

Η Γαλλία υποστήριζε ότι η Αραβική Πρωτοβουλία για την ειρήνη είναι μια καλή βάση για τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Παλαιστίνη και το Ισραήλ. Θεωρούσε ότι η επίλυση του παλαιστινιακού θέματος θα είναι το κλειδί για τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή, γι' αυτό εργαζόταν και ήταν υπέρ της δημιουργίας ενός Παλαιστινιακού ειρηνικού κράτους δίπλα στο Ισραήλ. Την 4^η Σεπτεμβρίου και την 11^η Νοεμβρίου 2009, ο Γάλλος Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαβεβαίωσε τον Πρόεδρο της Παλαιστινιακής Αρχής, Mahmud Abbas, και τον Ισραηλινό Πρωθυπουργό Benjamin Netanyahu, αντίστοιχα, ότι η Γαλλία διατίθεται να φιλοξενήσει μια συνάντηση κορυφής για την ώθηση ενός νέου ξεκινήματος στις διαπραγματεύσεις.²⁸⁷

Ακόμη, τον Νοέμβριο (13) του 2009, ο Nicolas Sarkozy στην προσπάθεια υπερκέρασης των κωλυμάτων για την έναρξη των συνομιλιών ήρθε σε επαφή στο Παρίσι με τον πρόεδρο της Συρίας Bashar al-Assad. Σκοπός της συνάντησης ήταν η διαμεσολάβηση του Γάλλου Προέδρου στην εξομάλυνση των σχέσεων Ισραήλ – Συρίας για να ξεκινήσουν οι συνομιλίες. Η εχθρότητα ανάμεσα στη Συρία και στο Ισραήλ αποτελούσε μια ακόμη τροχοπέδη στον ειρηνικό διακανονισμό στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.²⁸⁸

Η Γαλλία έχει δείξει έμπρακτα την υποστήριξή της στο παλαιστινιακό κράτος, σε πολιτικό, αλλά και σε πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο.²⁸⁹ Ουσιαστική συμβολή στη «πολιτιστική διπλωματία» της Γαλλίας έχει και «το Ινστιτούτο του Αραβικού Κόσμου – Arab World Institute», το οποίο ιδρύθηκε το 1980, στο Παρίσι, κατόπιν συμφωνίας είκοσι-δύο Αραβικών χωρών, ανάμεσά τους και η Παλαιστίνη, με τη Γαλλία.²⁹⁰ Στόχος αυτού του ινστιτούτου είναι να γνωρίσει τη γαλλική κοινωνία με την αραβική κουλτούρα και να προωθήσει την πολιτιστική και επιστημονική συνεργασία των δύο

²⁸⁶ Al Jazeera, 'Israel condemned at Arab summit: Region's leaders meeting in Libya are united in their criticism of settlement building', (28/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2010/03/201032712314275602.html>.

²⁸⁷ Ministère Des Affaires Etrangères et Europeennes, "La France et les Territoires palestiniens", (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1iKdPYV>

²⁸⁸ Al Jazeera, 'France meets Syria over peace plan', (13/11/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://aje.me/1mtSOAQ> Η Συρία έχει έναν κύριο όρο για την έναρξη των συνομιλιών με το Ισραήλ. Την επιστροφή των στρατηγικών Υψιπέδων του Γκολάν - Golan Heights, που το Ισραήλ προσάρτησε στα εδάφη του το 1981. Το Ισραήλ από τη πλευρά του κατηγορεί τη Συρία ότι υποστηρίζει οργανώσεις όπως η η Hezbollah και η Hamas.

²⁸⁹ Για μια λεπτομερέστερη ανάλυση των πολιτικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες βλέπε την ιστοσελίδα του Γαλλικού Υπουργείου Εξωτερικών " la France et les Territoires palestiniens – Relations politiques", <http://bit.ly/1omYdA6>

²⁹⁰ L'Institut du Monde Arabe, <http://www.imarabe.org/page-sous-section/historique>

αυτών κόσμων.²⁹¹ Ακόμη, το ινστιτούτο χρησιμεύει για την ενδυνάμωση των διεθνών σχέσεων και έχει σημαντικό ρόλο και σε εθνικό επίπεδο, λόγω της μεγάλης αραβικής κοινότητας της Γαλλίας και της επιρροής που ασκεί σε αυτήν.

Η εδραίωση της θέσης της Γαλλίας στον κόσμο, και δη στον αραβικό, αποτελούσε, όπως ήδη έχει ειπωθεί, άμεση επιδίωξη της και η προώθηση της πολιτιστικής της προβολής, ως ένα από τα ισχυρότερα διπλωματικά της όργανα, εξυπηρετούσε αυτόν τον σκοπό.²⁹²

Η ανάπτυξη, σε όλους τους τομείς, της κοινωνίας ήταν το κυρίαρχο σημείο στη γαλλική προσέγγιση απέναντι στην Παλαιστίνη. Η σημαντική οικονομική υποστήριξη της Γαλλίας προς την Παλαιστίνη οφείλεται σε πολλές παραμέτρους. Αναμφισβήτητα, έναν πολύ σημαντικό ρόλο έπαιζε η μεγάλη μουσουλμανική κοινότητα της χώρας και η όποια επιρροή μπορεί να ασκούσε στην εξωτερική πολιτική της Γαλλίας ή ακόμη, οι επιπτώσεις που μπορεί να έχουν οι αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής της χώρας σε αυτήν. Μια φιλικά προσκείμενη εξωτερική πολιτική προς ένα μουσουλμανικό κράτος, όπως αυτό της Παλαιστίνης, με τους κατοίκους, του οποίου, ταυτίζονται εκατομμύρια μουσουλμάνοι ανά τον κόσμο για τις πιέσεις στις οποίες υπόκεινται, πιθανά να μην επιφέρει εντάσεις στο εσωτερικό του κράτους που την εκτελεί και εν προκειμένω στη Γαλλία.

Ήδη από την δεκαετία του 1970, η Γαλλία είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση στις οικονομικές σχέσεις με τις αραβικές χώρες, ιδρύοντας το Γάλλο-αραβικό οίκο εμπορίου- *Chambre de commerce Franco- Arabe*. Ο οίκος αυτός λειτουργούσε σαν ένα φόρουμ προξενικό, μικτό και ισότιμο. Στόχευε στην εύνοια και στην ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων και στη βιομηχανική, οικονομική, τουριστική και γεωργική συνεργασία, ανάμεσα σε Γάλλους και Άραβες οικονομικούς παράγοντες, συγκεκριμένα και με τα είκοσι δύο κράτη μέλη της ομοσπονδίας των Αραβικών κρατών.²⁹³

Την 13η Ιανουαρίου 2010, η Γαλλία και η Παλαιστίνη υπέγραψαν στη Ραμάλα τη δεύτερη φάση της συμφωνίας για τη δημιουργία ενός δημόσιου ινστιτούτου οικονομικών στα Παλαιστινιακά εδάφη (η πρώτη φάση υπογράφηκε στις 13/01/09). Η δράση αυτή αποτελούσε μια καινούρια κίνηση υλοποίησης της δέσμευσης της Γαλλίας για βοήθεια προς την Παλαιστίνη. Σκοπός του ινστιτούτου θα είναι η ενδυνάμωση της

²⁹¹ Βλ.ο.π.

²⁹² Βλ. Delgado, ο.π., σ. 44.

²⁹³ *Chambre de commerce Franco- Arabe*, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1jxhZYV>

ικανότητας του Υπουργείου Οικονομικών της Παλαιστίνης να οργανώνει ενημερωτικές δραστηριότητες σύμφωνα με τις τεχνικές και στρατηγικές ανάγκες του.

Ακόμη, η σημαντικότητα αυτής της κίνησης, έγκειται στο γεγονός, ότι θεωρείτο ότι το ινστιτούτο θα συνεισφέρει στη δημιουργία των απαραίτητων οργάνων για την ανόρθωση ενός μελλοντικού ισχυρού παλαιστινιακού κράτους. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι διαδικασίες για τη δημιουργία του ινστιτούτου ήταν πανομοιότυπες με αυτές που διεξάγονται από τις υποψήφιες χώρες εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση για αντίστοιχα ινστιτούτα και οργανισμούς. Το ινστιτούτο πρόκειται να ολοκληρωθεί μέσα σε τρία χρόνια και χρηματοδοτείται από τη Γαλλία με 3.5 εκατομμύρια ευρώ.²⁹⁴

Μια άλλη αρκετά σημαντική βοήθεια στα παλαιστινιακά εδάφη, μέσα πάντα στα πλαίσια της Γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, είναι και αυτή του Γαλλικού Γραφείου Ανάπτυξης (Agence Française de Développement- AFD). Το Γαλλικό Γραφείο Ανάπτυξης δημιουργήθηκε το 1941, με σκοπό να χρηματοδοτεί την ανάπτυξη σύμφωνα με την πολιτική της Γαλλίας για συνεισφορά και οικονομική υποστήριξη προς τις φτωχές χώρες.²⁹⁵

Το γραφείο δρα και στις πέντε ηπείρους με στόχο την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος. Όσον αφορά στα Παλαιστινιακά Εδάφη, η παρουσία του Γαλλικού Γραφείου Ανάπτυξης εκεί, ξεκινά από το 1998 και οι επιχορηγήσεις που έχει κάνει από τότε μέχρι σήμερα φτάνουν τα 120 εκατομμύρια ευρώ.²⁹⁶ Τα δύο βασικότερα θέματα, τα οποία καλείται να επιλύσει με τη δράση του εκεί είναι: α) να συνεισφέρει στη δημιουργία ενός βιώσιμου παλαιστινιακού κράτους, ενδυναμώνοντας τους οργανισμούς και τοποθετώντας τις βάσεις μιας διαρκούς ανάπτυξης και β) να διαφυλάξει τη συνοχή και την κοινωνική ειρήνη.²⁹⁷

Η ειρήνη στην περιοχή αποτελεί τη μεγαλύτερη αναγκαιότητα, καθώς με την πάροδο των χρόνων η ένταση συνεχώς κλιμακώνεται με δυσάρεστες συνέπειες και για τις δυο πλευρές, κυρίως όσον αφορά τις ανθρώπινες απώλειες. Την 1η Μαρτίου 2010, η γαλλική εφημερίδα Le Monde δημοσίευσε μια επιστολή όλων των διατελεσάντων

²⁹⁴ Consulat general de France a Jerusalem, “Accord sur la création d’un Institut des finances publiques palestinien”, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/IqaLN2O>

²⁹⁵ Agence Française de Développement- AFD, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Μαΐου 2011), <http://www.afd.fr/jahia/Jahia/lang/en/home/Qui-Sommes-Nous>.

²⁹⁶ Agence Française de Développement- AFD, *L’AFD et les territoires palestiniens - Entre urgence et développement*, <http://bit.ly/1iZ3hFw>, σσ.2,3,

²⁹⁷ Βλ.ο.π. για την λεπτομερέστερη ανάλυση των στόχων του Γαλλικού Γραφείου Ανάπτυξης στην Παλαιστίνη και των τρόπων υλοποίησής τους.

πρέσβειων της Γαλλίας στη Μέση Ανατολή, η οποία απευθύνονταν στον πρόεδρο της δημοκρατίας Nicolas Sarkozy, σχετικά με το θέμα της Ισραηλινό-Παλαιστινιακής διαμάχης.²⁹⁸

Στην επιστολή αυτή τόνιζαν τη σημασία της ειρηνικής επίλυσης της διαμάχης, όχι μόνο για τις δύο πλευρές (Ισραήλ – Παλαιστίνη), αλλά για την ευρύτερη Μέση Ανατολή και τον Αραβικό κόσμο. Και κάλεσαν τον Γάλλο Πρόεδρο να παρακινήσει την διεθνή κοινότητα να επισπεύσει τις διαδικασίες για τη λύση αυτού του προβλήματος.²⁹⁹

Στη Γαλλία δραστηριοποιούνται αναρίθμητες οργανώσεις με σκοπό την προώθηση και την εύρεση λύσης για το παλαιστινιακό. Χαρακτηριστικά αναφέρονται μερικές από τις πιο σημαντικές, όπως είναι «η Αδελφότητα Γαλλία, Παλαιστίνη, Αλληλεγγύη (Association France Palestine Solidarite)»,³⁰⁰ η «Γενική Αντιπροσωπία της Παλαιστίνης στη Γαλλία (Delegation Generale de Palestine en France)»,³⁰¹ η «Κοινή Πλατφόρμα των Μη Κυβερνητικών Γαλλικών Οργανισμών για την Παλαιστίνη (Plate-forme commune aux organisations non-gouvernementales (ONG) françaises pour la Palestine)»,³⁰² ο «Σύλλογος των Παλαιστινίων στη Γαλλία (Association des Palestiniens en France)» και πάρα πολλοί άλλοι.³⁰³

Η οικονομική βοήθεια προς το λαό των Παλαιστινίων δεν είναι η μόνη δραστηριότητα αυτών των οργανώσεων. Διοργανώνουν εκδηλώσεις πολιτιστικού, πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου, πάντα σε σχέση με την υπάρχουσα κατάσταση στην Παλαιστίνη, έχοντας ως εφελτήριο για τις κινήσεις τους τις ηλεκτρονικές τους σελίδες, που δέχονται καθημερινά χιλιάδες επισκεπτών. Συγκεκριμένα, μόνο η ιστοσελίδα της «αδελφότητας Γαλλία, Παλαιστίνη, Αλληλεγγύη» δέχεται, όπως ή ίδια αναφέρει, καθημερινά 3.300 περίπου επισκέψεις.

Μια έκφανση της πολιτικής δράσης οργανώσεων στη Γαλλία για την Παλαιστίνη, είναι και το μποϊκοτάζ των προϊόντων που προέρχονται από το Ισραήλ. Αμέσως μετά τον πόλεμο στη Γάζα, το 2009, ιδρύθηκε στη Γαλλία, ως μέρος της παγκόσμιας αντίστοιχης κίνησης, μια κίνηση πολιτών με το όνομα η «Εκστρατεία: μποϊκοτάζ, μη

²⁹⁸ Le Monde, 'Lettre ouverte à M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, par des ambassadeurs français', (01/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/RkiN90>

²⁹⁹ Βλ.ο.π.

³⁰⁰ Association France Palestine Solidarité, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/Rkvot1>

³⁰¹ Organisation de liberation de la Palestine, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/SwUIT4>

³⁰² Plateforme des ONG francaises pour la Palestine, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://www.plateforme-palestine.org/>.

³⁰³ Association des Palestiniens en France (A.P.F), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1jxixOF>

επένδυση, κυρώσεις – Γαλλία (Campagne boycott, desinvestissement, sanctions- BDS France)». Στην κίνηση αυτή πού παίρνουν μέρος οι περισσότερες οργανώσεις για την Παλαιστίνη, δεν περιορίζονται μόνο στομποϊκοτάζ υλικών προϊόντων, αλλά εκτείνονται και στον πολιτιστικό, εκπαιδευτικό και αθλητικό χώρο.³⁰⁴

Μέσα στα πλαίσια αλληλεγγύης της διεθνούς δράσης του «BDS France» εντάσσεται και η παγκόσμια κίνηση της «Διεθνούς Ισραηλινής Απαρτχάιντ Εβδομάδας- International Israeli Apartheid Week (IAW)», η οποία το 2010 διεξάχθηκε για 6^η φορά (1-14 Μαρτίου) με μεγάλη επιτυχία σε πάνω από σαράντα πόλεις σε όλο τον κόσμο.³⁰⁵ Σκοπός της «IAW» είναι κυρίως να συμπαρασταθεί στο έργο του «BDS France» και να ενημερώσει τους ανθρώπους για τη φύση του Ισραήλ που υιοθετεί, σύμφωνα με τα λεγόμενα τους, «ένα αποικιακό απαρτχάιντ σύστημα».

Σχεδόν την ίδια περίοδο (22 Μαρτίου-3 Απριλίου) διεξάχθηκε για δεύτερη φορά σε αρκετά πανεπιστήμια του Παρισιού (Paris6, Paris7, Paris8, Paris13) το «Φεστιβάλ της άνοιξης για την Παλαιστίνη - Festival Printemps Palestine). Ένα φεστιβάλ ολοκληρωτικά αφιερωμένο στον Παλαιστινιακό λαό. Μετά την ισραηλινή εισβολή στη Λωρίδα της Γάζας, το φεστιβάλ επιδιώκει την εναργέστερη ανάμειξη της πανεπιστημιακής κοινότητας γύρω από το Παλαιστινιακό, και τη δημιουργία των συνθηκών για αντίδραση, μέσω του πολιτισμού και της παιδείας.³⁰⁶

Η κινητοποίηση των συγκεκριμένων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων του Παρισιού, γύρω από το Παλαιστινιακό, είναι ενδεικτική της θέσεως που έχει αποκτήσει το Παλαιστινιακό στη διεθνή πολιτική ατζέντα, και της προθυμίας των πολιτών για δράση προς επίλυση του. Η Γαλλία ως χώρα με μεγάλο μουσουλμανικό πληθυσμό δείχνει ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένη γύρω από το θέμα. Ακόμη, μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση δείχνει η μουσουλμανική κοινότητα της χώρας, που συσπειρώθηκε, γύρω από τις δεκάδες ομάδες στήριξης των Παλαιστινίων εναντίον του Ισραήλ.

Στη Γαλλία υπολογίζεται ότι ένας στους έξι κατοίκους έχει ρίζες από χώρες του τρίτου κόσμου, οι μετανάστες είναι πιο νέοι και έχουν περισσότερα παιδιά από τον ιστορικό γαλλικό πληθυσμό. Αυτοί λοιπόν οι «νέο-Γάλλοι» προσπαθούν όσο μπορούν να ασκήσουν πίεση στη γαλλική πολιτική, καθώς από τότε που κάθε παιδί που

³⁰⁴Global BDS (Boycott, Divestment and Sanctions for Palestine) Movement, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/19mtlH2>

³⁰⁵ International Israeli Apartheid Week (IAW), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://apartheidweek.org>.

³⁰⁶ Festival Printemps Palestine, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1inJujd>

γεννιόνταν σε γαλλικό έδαφος αποκτούσε γαλλική υπηκοότητα (βλ παραπάνω νόμοι 1983,1884) ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά.³⁰⁷

Σήμερα, πολλοί αλλοδαποί κάτοικοι έχουν πολιτογραφηθεί και στα επόμενα είκοσι χρόνια το ποσοστό τους αναμένεται να μεγαλώσει ακόμα περισσότερο. Όλοι αυτοί έχουν αποκτήσει το δικαίωμα ψήφου στις τοπικές, περιφερειακές, εθνικές και ευρωπαϊκές εκλογές, αλλά η δράση τους εκτείνεται και σε άλλους τομείς: μαζικές διαδηλώσεις, παντός περιεχομένου εκδηλώσεις, -ακόμη και σε ακραίες περιπτώσεις- βίαιες πράξεις και εκδηλώσεις, μέχρι και τρομοκρατικές ενέργειες. Έτσι, κυρίως οι μουσουλμάνοι κάτοικοι, ή πολίτες της Γαλλίας κινητοποιούνται κάθε φορά που θεωρούν ότι απειλούνται τα θρησκευτικά τους δικαιώματα, όπως συνέβη με το θέμα της απαγόρευσης της μαντίλας ή καταπατώνται δικαιώματα ομόθρησκών τους, όπως συνέβη με τους Παλαιστίνιους.

2.7 Ισλάμ, κοινωνικές διαταραχές και Γαλλικό κράτος .

Όταν ξέσπασε ο πόλεμος στη Γάζα, το Δεκέμβριο του 2008, πολλές ισλαμικές οργανώσεις στη Γαλλία, όπως η Ένωση Ισλαμικών Οργανώσεων στη Γαλλία, έσπευσαν να δηλώσουν τη συμπαράσταση τους στον Παλαιστινιακό λαό. Κάλεσαν όλα τα μέλη τους να τους συμπαρασταθούν, είτε ηθικά με συμμετοχή σε διαδηλώσεις, φόρουμ και διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις κατά του πολέμου, είτε υλικά με οργάνωση μηχανισμών, μέσω διαφόρων οργανώσεων για αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας. Ακόμη, έκαναν έκκληση στη γαλλική κυβέρνηση, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, να απαιτήσει τη διευθέτηση της Ισραηλινό-Αραβικής διαμάχης και κάλεσαν τα μέλη τους να κινητοποιηθούν προς επίτευξη αυτού το σκοπού.³⁰⁸

Χωρίς να υπάρχει καμιά ορατή, τουλάχιστον, σύνδεση με τις παραπάνω εκκλήσεις των διαφόρων ισλαμικών οργανώσεων, ο Υπουργός Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Γαλλίας, Bernard Kouchner, δήλωσε, την 2^η Μαΐου 2010, ότι η χώρα του υποστήριζε την πρόσφατη απόφαση (1^η Μαΐου) του Αραβικού Συνδέσμου. Ο Αραβικός Σύνδεσμος αποφάσισε να συμβάλει εκ νέου στη διατήρηση των ανεπίσημων

³⁰⁷The Middle East Review of International Affairs, 'Perceptions of the Middle East and the Gaza War: Views from Europe', *Global Research in International Affairs (GLORIA) Center –Israel*, Vol. 13, No. 1(March 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαΐου 2011), <http://www.gloria-center.org/meria/2009/03/symposium1.pdf>.

³⁰⁸ Union des Organisations Islamiques de France, *Communiqués d'associations musulmanes en soutien à la Palestine*, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://www.uoif-online.com/v2/spip.php?article418> .

συνομιλιών για την ειρήνη ανάμεσα στα Παλαιστινιακά Εδάφη και στο Ισραήλ. Η Γαλλία από τη μεριά της κάλεσε το σύνολο της διεθνούς κοινότητας να συνεισφέρει στην αναγέννηση των διαπραγματεύσεων. Και κάλεσε, επίσης, τις δυο πλευρές να συμβάλουν, χωρίς καθυστέρηση, στην εγκαθίδρυση ενός κλίματος εμπιστοσύνης για την εφαρμογή της λύσης των δύο κρατών.³⁰⁹

Ο Γάλλος πρόεδρος κάλεσε τον Ισραηλινό πρόεδρο Benjamin Netanyahu και τον Παλαιστίνιο ομόλογό του Mahmoud Abbas να συναντηθούν πριν το τέλος του Οκτωβρίου του 2010, στο Παρίσι, για να ξεκινήσουν τις απευθείας συνομιλίες. Η συνάντηση, στην οποία επρόκειτο να παραβρίσκεται και ο τότε Αιγύπτιος πρόεδρος Hosni Mubarak και θα ήταν προπαρασκευαστική ενός συνεδρίου που θα γινόταν το Νοέμβρη, στο Παρίσι με τη συμμετοχή ηγετών από την Ευρώπη, τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, αναβλήθηκε.³¹⁰

Ο λόγος αναβολής της ήταν η ανακοίνωση του Ισραήλ ότι πρόκειται να προχωρήσει στην κατασκευή 238 κατοικιών στην ανατολική Ιερουσαλήμ. Η Παλαιστίνη από την πλευρά της ανακοίνωσε ότι δεν επιθυμούσε να συμμετάσχει σε διάλογο με το Ισραήλ και ότι το Ισραήλ προτίθεται να «σκοτώσει» όποια ευκαιρία για αναβίωση των ειρηνικών συνομιλιών μεταξύ των δύο κρατών. Το γαλλικό Υπουργείο Εξωτερικών δήλωσε ότι έχει απογοητευτεί βαθιά με τα ισραηλινά σχέδια κατασκευής κατοικιών στους έποικους στη συγκεκριμένη περιοχή και κάλεσε τον Πρωθυπουργό Netanyahu να αναθεωρήσει τη στάση αυτή.³¹¹

Με την έναρξη του πολέμου μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστίνιων το 2008, πολλοί έσπευσαν να χαρακτηρίσουν το γεγονός, ως ακόμα μια επιβεβαίωση της θεωρίας «της Σύγκρουσης των Πολιτισμών», του Χάντινγκτον.³¹² Οι αντιδράσεις που δημιουργήθηκαν, ανάμεσα στην εβραϊκή και μουσουλμανική κοινότητα της Γαλλίας δύο εβδομάδες μετά την έναρξη του πολέμου, ήταν σοβαρές και έντονες. Πάνω από πενήντα αντί-σημιτικές επιθέσεις σημειώθηκαν, κυρίως σε Συναγωγές, σε όλη τη χώρα

³⁰⁹Ministere Des Affaires Etrangeres et Europeennes, “Processus de paix: Annonce du soutien de la Ligue arabe à la tenue de pourparlers indirects entre Israéliens et Palestiniens” (3/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/lutQTXC>

³¹⁰ France 24, ‘Three-way Paris peace talks postponed’, (16/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://f24.my/Rgh44L>

³¹¹ Haaretz.com, ‘Paris peace summit postponed over settlement construction’, (17/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/Rke9I2>

³¹² Bérethi Abdelhak ‘Ghaza : Radicalisation et choc des civilisations en point de mire’, *LE MATIN*, (04/01/09), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1q608xs> , και Boniface Pascal, ‘Le choc des civilisations n’est pas une fatalite’, Institut de relations internationales et stratégiques, *IRIS*, 2009, France, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαΐου 2011), <http://www.iris-france.org/Tribunes-2009-03-04.php3>

και χιλιάδες άνθρωποι σε όλη τη Γαλλία, μουσουλμάνοι και μη, βγήκαν στους δρόμους, διαδηλώνοντας και εκφράζοντας την αποδοκιμασία τους στον πόλεμο.³¹³ Η τεταμένη κατάσταση οδήγησε σε ρήξη των σχέσεων μεταξύ της μουσουλμανικής και της εβραϊκής κοινότητας της Γαλλίας που εκφράστηκε, εκτός των βίαιων περιστατικών που προαναφέρθηκαν, και με αλληλοκατηγορίες για Ισλαμοφοβία και Αντισημιτισμό, αντίστοιχα.

Η εβραϊκή κοινότητα της Γαλλίας δέχτηκε μια σωρεία αντισημιτικών πράξεων και εκδηλώσεων. Μόνο το πρώτο τρίμηνο του 2010 σημειώθηκαν 25 πράξεις και 104 απειλές αντισημιτικού περιεχομένου. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος πραγματοποιήθηκε συνάντηση εργασίας του Υπουργού Εσωτερικών της χώρας Brice Hortefeux (07/05/2010) με τους αντιπροσώπους της εβραϊκής κοινότητας. Ο Υπουργός τους διαβεβαίωσε ότι θα τους προστατεύσει το κράτος και ότι θα υπάρξει μια αποτελεσματική κινητοποίηση γι' αυτόν τον σκοπό.³¹⁴

Ακόμη, οι αντιπρόσωποι μεγάλων εβραϊκών οργανισμών στη Γαλλία, όπως ο πρόεδρος του «Αντιπροσωπευτικού Συμβουλίου των Εβραϊκών Ιδρυμάτων στη Γαλλία (Conseil représentatif des institutions juives de France -Crif)» Richard Prasquier, εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια τους για τις διάφορες μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, όπως η «Εκστρατεία: μποϊκοτάζ, μη επένδυση, κυρώσεις – Γαλλία (Campagne boycott, desinvestissement, sanctions- BDS France)», που προέτρεπαν τα μέλη τους να μποϊκοτάρουν τα ισραηλινά προϊόντα. Αυτές έχουν, όπως υποστήριζε, πολλές φορές στο πλευρό τους και κάποια πολιτικά κόμματα και πρόσθεσε ότι τέτοιες κινήσεις είναι τελείως παράνομες.³¹⁵

Σε αυτό το σημείο είναι απαραίτητη για την κατανόηση και ερμηνεία του ιδεολογικού περιεχομένου των οργανώσεων που μποϊκοτάρουν τα ισραηλινά προϊόντα, η παράθεση του νομικού πλαισίου των εταιρικών συμφωνιών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ισραήλ.

Στα πλαίσια της Ευρώ-Μεσογειακής Συνεργασίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις και συνθήκες για

³¹³ Bamba Amara, "Gaza Crisis Gives France Valuable Lessons (Part Two): the French Muslim-Jewish relationship after Gaza crisis", *Islamonline*, (16/02/2009), <http://bit.ly/1iP4QMe>

³¹⁴ Ministre de l'intérieur, de l'outre-mer et des collectivités territoriales, *Réunion de travail sur la lutte contre l'antisémitisme*, (30/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/Rop2IJ>

³¹⁵ European Jewish Press, 'Brice Hortefeux affirme la 'très ferme détermination de l'Etat' contre l'antisémitisme', (07/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαΐου 2011), <http://fr.ejpress.org/article/36994>.

μεγαλύτερη ανάπτυξη και συνεργασία στην περιοχή της Μεσογείου. Η σύναψη εταιρικών σχέσεων με τις χώρες της λεκάνης της Μεσογείου και η προνομιακή μεταχείριση των καταγόμενων, από αυτές τις περιοχές, προϊόντων εντάσσονταν σε αυτήν την πολιτική της πρωτοβουλία. Αυτό επετεύχθη με τη μείωση των εισαγωγικών και εξαγωγικών δασμών, φορολογικού χαρακτήρα. Ανάμεσα στα κράτη που σύναψαν τέτοιου είδους εταιρικές σχέσεις ήταν και αυτά του Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής, το 1995 και το 1997 αντίστοιχα.³¹⁶

Όσον αφορά στη συμφωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Ισραήλ, αυτή προέβλεπε την ισχύ των συγκεκριμένων όρων μόνο για τα προϊόντα, καταγόμενα εξολοκλήρου από το Ισραήλ με πιστοποιητικό απόδειξης καταγωγής τους.³¹⁷ Το Ισραήλ όμως απέκλινε, ως προς την ερμηνεία του εδαφικού πεδίου εφαρμογής της συμφωνίας, εκδίδοντας πιστοποιητικά για προϊόντα από εδάφη που τέθηκαν υπό τη διοίκηση του, από το 1967 και μετά, (τη Δυτική Όχθη, τη Λωρίδα της Γάζας, την Ανατολική Ιερουσαλήμ και τα Υψίπεδα του Γκολάν), τα οποία σύμφωνα με Ε.Ε. δεν πρέπει να υποβάλλονται σε ιδιαίτερη μεταχείριση βάση της συμφωνίας.³¹⁸

Η απόκλιση αυτή εκ μέρους του κράτους του Ισραήλ συνέβαλε και στη δημιουργία των μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίες τάσσονται, ενίοτε, και στην πλήρη απαγόρευση των ισραηλινών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι οργανώσεις αυτές λειτουργούν πολλές φορές και ως μέσο πίεσης της ισραηλινής κυβέρνησης, για την υποχώρηση των στρατευμάτων της από τα συγκεκριμένα εδάφη, αφού η Ε.Ε είναι η δεύτερη μεγαλύτερη αγορά, μετά από αυτήν των Ηνωμένων Πολιτειών για τα ισραηλινά προϊόντα. Για παράδειγμα, μόνο το 2008, οι ισραηλινές επιχειρήσεις εξήγαγαν στην Ε.Ε. αγαθά αξίας δώδεκα δισεκατομμυρίων ευρώ.³¹⁹

Την 25^η Φεβρουαρίου 2010, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφάσισε την άρνηση από τα κράτη μέλη της Ευρώ-Μεσογειακής Συμφωνίας Συνδέσεως (η συμφωνία υπογράφηκε στις Βρυξέλλες την 20^η Νοεμβρίου 1995) της προνομιακής μεταχειρίσεως για ορισμένα προϊόντα. Συγκεκριμένα, για τα εμπορεύματα που κατάγονται από τη Δυτική Όχθη και παρουσιάζονται ως Ισραηλινά. Επιπλέον, οι τελωνειακές αρχές του κράτους - μέλους εισαγωγής δεν μπορούν να υπάγουν τα εμπορεύματα στο καθεστώς

³¹⁶ Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1hX5IC9>

³¹⁷ Βλ. *ο.π.*

³¹⁸ Βλ. *ο.π.*

³¹⁹ Global BDS (Boycott, Divestment and Sanctions for Palestine) Movement., *EU Eyes Exports from Israeli Settlements*, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Μαΐου 2011), <http://bdsmovement.net/?q=node/474>.

προνομιακής μεταχειρίσεως, χωρίς να λάβουν θέση, ως προς το ζήτημα ποιά από τις σχετικές συμφωνίες (με το Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής), είναι εφαρμοστέα και αν το πιστοποιητικό καταγωγής θα έπρεπε να εκδοθεί από τις Ισραηλινές αρχές ή τις Παλαιστινιακές αρχές.³²⁰

Παρόλο που δεν υπάρχει κανένας ορατός σύνδεσμος με το έργο τους, εν τούτοις πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης (όπως η παλαιστινιακή Global BDS Movement), εξέλαβαν την παραπάνω απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, ως αποτέλεσμα της δράσης τους και της πίεσης που άσκησαν στη διεθνή κοινή γνώμη και στη διαμόρφωση των πολιτικών πρακτικών προς όφελος της Παλαιστίνης.

Σύμφωνα με έρευνα του Ισραηλινού Ινστιτούτου Εξαγωγών (Israel Export Institute), το Μάρτιο του 2009, υπήρξε σαφής μείωση των εξαγωγών, για τη συγκεκριμένη χρονιά, των ισραηλινών επιχειρήσεων στην Ευρώπη, εξαιτίας της Ισραηλινής επίθεσης στη Γάζα.³²¹ Το 10% από 400 παραγωγούς, που εξήγαγαν τα προϊόντα τους στην Ευρώπη, έλαβαν ακυρώσεις των παραγγελιών, κάνοντας εμφανή τον αντίκτυπο της δράσης των οργανώσεων για το Μποϊκοτάζ, ανά την Γηραιά Ήπειρο, στην ισραηλινή οικονομία.³²²

Η Γαλλία είναι ένας από τους 10 σημαντικότερους οικονομικούς συνεργάτες του Ισραήλ, φιλοξενώντας πολλές μεγάλες εταιρίες ισραηλινών συμφερόντων, όπως η «Agrexco», η οποία εξάγει το 70% των προϊόντων της (φρούτα, λαχανικά) από τις ισραηλινές αποικίες. Την 7^η Μαρτίου 2010, η δράση της εταιρίας έγινε αντικείμενο διαμαρτυρίας εκατοντάδων μη κυβερνητικών οργανώσεων, των οποίων τα μέλη διαδήλωσαν κατά της εγκατάστασης των βάσεων της εταιρίας στο λιμάνι της Sete στη Γαλλία.³²³

Τέτοιου είδους διαδηλώσεις και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, για τη στάση του Ισραήλ απέναντι στην Παλαιστίνη, είναι διάχυτες σε όλη τη χώρα. Πέραν τούτου, επικράτησε μια τεταμένη κατάσταση ανάμεσα στις δύο από τις μεγαλύτερες κοινότητες της Γαλλίας, τη μουσουλμανική και την εβραϊκή. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να

³²⁰ Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Μαΐου 2011), <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=EN&Submit=rechercher&numaff=C-386/08>

³²¹ The Israel Export and International Cooperation Institute, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Μαΐου 2011), <http://www.export.gov.il/Eng>.

³²² _Shabi Rachel, 'Israeli exports hit by European boycotts after attacks on Gaza', *Guardian*, (03/04/ 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1nXWJik>

³²³ BDS (Boycott, Divestment and Sanctions for Palestine) Movement -France (ημερομηνία πρόσβασης 12 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/Rkymhc>

θεωρηθεί, ως ένα από τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετώπιζε τότε η χώρα, καθώς η αδυναμία ενσωμάτωσης της μουσουλμανικής κοινότητας, σε αντιπαράθεση με την καλύτερη ενσωμάτωση των Εβραίων στη γαλλική κοινωνία, ενέτεινε το χάσμα μεταξύ τους.

Η συμβολή επίσης της πληροφόρησης, μέσω των ΜΜΕ για τα γεγονότα στη Γάζα, κυρίως των αραβόφωνων, που είχαν άμεση πρόσβαση στην εμπόλεμη ζώνη (Al Jazeera) σε όλη, ανά τον κόσμο, τη μουσουλμανική κοινότητα και στη γαλλική, ήταν σημαντική. Πολλοί μουσουλμάνοι μετανάστες, μη ενταγμένοι στις κοινωνίες υποδοχής τους, ταυτίστηκαν με τους κατοίκους της Λωρίδας της Γάζας και τις κακουχίες που υπέστησαν και ένιωσαν ότι έπρεπε να αντιδράσουν γι' αυτούς.

Οι διαμαρτυρίες, οι διαδηλώσεις και οι βίαιες εκδηλώσεις αντισημιτικού και αντι-ισλαμικού χαρακτήρα σε όλη τη χώρα μετέφεραν, κατά κάποιο τρόπο, τα συναισθήματα της Μέσης Ανατολής στους δρόμους της Γαλλίας, όπως πολύ χαρακτηριστικά είπε ο επικεφαλής διπλωματικός σύμβουλος του Γάλλου Προέδρου Sarkozy, Jean-David Levitte.³²⁴

Το γαλλικό κράτος, στην προσπάθεια του να αμβλύνει την έκρυθμη κατάσταση, προέβη σε μια σειρά κινήσεων, όπως η συνάντηση αντιπροσώπων των μεγάλων μουσουλμανικών και εβραϊκών οργανισμών στη Γαλλία, ύστερα από πρωτοβουλία της Fadela Amara, Γραμματέα του Κράτους, υπεύθυνη για «την πολιτική της πόλης», παρά τον Υπουργό Εργασίας. Η συγκεκριμένη κρατική παρέμβαση είχε ως στόχο το αίτημα εύρεσης τρόπων για τη μη συνέχιση των βίαιων και ακραίων εκδηλώσεων και από τις δύο πλευρές, που λάμβαναν χώρα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.³²⁵

Από την πλευρά της πολιτείας έγιναν αρκετές αντίστοιχες προσπάθειες (συναντήσεις εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων) για να μη διαταραχθούν περαιτέρω οι σχέσεις των δυο κοινοτήτων στη χώρα, χωρίς όμως πάντοτε την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου.³²⁶ Οι ρατσιστικές επιθέσεις από εβραίους και μουσουλμάνους εκατέρωθεν, αλλά και η εκλαμβανόμενη από τους Γάλλους μουσουλμάνους ρατσιστική συμπεριφορά και διάκριση απέναντί τους, οδήγησαν στην αύξηση του αισθήματος του

³²⁴ Bennhold Katrin, 'Gaza conflict reverberates in France', *The New York Times*, (20/01/ 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Μαΐου 2011), <http://nyti.ms/1IQFPjc>

³²⁵ Bamba_ Amara, 'The French Muslim-Jewish Relationship After Gaza Crisis', *Islam Online net*, (16/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Μαΐου 2011), http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1234631324959&pagename=Zone-English-Euro-Muslims%2FEMELayout.

³²⁶ Βλ. Bamba (16/02/2009), και Bennhold (January 20, 2009), ο.π.

φυλετισμού ανάμεσα στις μειονότητες, κυρίως στις μουσουλμανικές. Ενός φυλετισμού που υποδεικνύει αποκλειστικά μια λογική της διαφορετικότητας και της παραδοχής της υπεροχής των κοινοτικών κανόνων έναντι των λαϊκών, απειλώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, την κοινωνική συνοχή και τη δημόσια ασφάλεια.

Χαρακτηρίστηκα, το 2009, στη Γαλλία παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση της ξενοφοβίας και των ρατσιστικών επιθέσεων με κύριους αποδέκτες μετανάστες από την ευρύτερη περιοχή του Μαγχρέμπ. Επίσης, σημαντική ήταν και αύξηση αντισημιτικών επιθέσεων, ιδίως μετά την ισραηλινή επίθεση στη Λωρίδα της Γάζας.³²⁷

Σε αυτό το περιβάλλον, τον Οκτώβριο του 2009, τα Υπουργεία των Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων και αυτό των Εσωτερικών, στην επιθυμία εξεύρεσης λύσεων για την αντιμετώπιση του ρατσισμού και του φυλετισμού, ανάθεσαν στο «Αντιπροσωπευτικό Συμβούλιο των Συλλόγων των Εγχρώμων στη Γαλλία- Conseil représentatif des associations noires (CRAN)»³²⁸ την έρευνα για την καταπολέμηση στη Γαλλία του ρατσισμού του φυλετισμού και των διακρίσεων, βάση της καταγωγής ή της θρησκείας.

Πράγματι, τον Ιανουάριο του 2010, το «CRAN» παρέδωσε στα συγκεκριμένα Υπουργεία την αναφορά που του ζητήθηκε με τον τίτλο «Μάχη κατά του ρατσισμού και του φυλετισμού».³²⁹ Η σπουδαιότητα της αναφοράς έγκειται στο γεγονός, ότι η έρευνα για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης, καθώς και οι λύσεις που προτείνει, προέρχονται από ανθρώπους που οι ίδιοι έχουν υποστεί διακρίσεις και έχουν, ενίοτε, γνωρίσει ρατσιστικές μορφές συμπεριφοράς. Έχοντας ιδίαν αντίληψη και γνώση του θέματος μπορούν να σκεφτούν και να προτείνουν τρόπους καταπολέμησης αυτών, των δύο ιδιαίτερα έντονων εννοιών, στη Γαλλία σήμερα: τον ρατσισμό και το φυλετισμό.

Η έρευνα είχε ως αφετηρία τέσσερις βασικούς τομείς: α) Επισκόπηση και Απαρίθμηση, β) Δράση στο οικονομικό έδαφος, γ) Δράση στο πολιτικό-κοινωνικό έδαφος και δ) Δράση στον τομέα του πολιτισμού και της παιδείας. Παρέθετε, τέλος μια

³²⁷ Le Point, RSS , "Flambée" du racisme et "forte hausse" de l'antisémitisme en France en 2009,(31/05/2010),), (ημερομηνία πρόσβασης 9 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/SrMdDh>

³²⁸ Conseil représentatif des associations noires (CRAN), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Μαΐου 2011), <http://lecran.org/>.

³²⁹ Lozes Patrick, Wieviorka Michel, 'Rapport au Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-Mer et des Collectivités Territoriales et au Ministre des Affaires Etrangères et Européennes: Lutte contre le racisme et le communautarisme,' 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1g2Drk7>

σειρά από 50 προτάσεις για την αναδόμηση και συμπλήρωση του αγώνα κατά του ρατσισμού και του φυλετισμού στη χώρα.³³⁰

Οι προτάσεις που παρατίθενται στη συγκεκριμένη έρευνα είναι απαραίτητες για την ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών γενικά, και των μουσουλμάνων ειδικά, σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η πλήρης ένταξή τους και στα τρία επίπεδα, εκτός του ότι αποτελεί το ζητούμενο για μια επιτυχημένη μεταναστευτική πολιτική, βοηθά και στην ενδυνάμωση του προφίλ της χώρας σε διεθνές επίπεδο, μέσω της προώθησης της δικής της ποικιλόμορφης διαφορετικότητας.

Εδώ είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μέσα σε αυτό το κλίμα των αρνητικών συναισθημάτων των μουσουλμάνων της Γαλλίας για τους Εβραίους και το αντίθετο υπήρχαν εξαιρέσεις, που υποδήλωναν τη κοινή θέληση για συνεργασία, για ένα συγκεκριμένο σκοπό, την ειρηνική επίλυση της αραβο-ισραηλινής διαμάχης. Αυτό διαφάνηκε από τους διάφορους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς και συλλόγους, που δραστηριοποιούνται στη χώρα και αποτελούν σύμπραξη Εβραίων και Αράβων.

Συγκεκριμένα, μερικά παραδείγματα αυτού αποτελούν «η συλλογική κίνηση Εβραίων, μουσουλμάνων και πολιτών για την ειρήνη Le Collectif Judéo Arabe et Citoyen pour la Paix».³³¹ Η οργάνωση αυτή αποτελεί μια κίνηση πολιτών, που στόχο έχει τη διακίνηση ιδεών και πρακτικών για την ειρήνη και τη δίκαιη επίλυση της ισραηλινό-αραβικής διαμάχης. Είναι πολιτικά ανεξάρτητη και προσπαθεί να προωθήσει έναν εποικοδομητικό διάλογο ανάμεσα σε όλους τους άμεσα εμπλεκόμενους σε αυτήν τη διαμάχη.

Άλλο ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η «Εβραϊκή Γαλλική Ένωση για την ειρήνη – Union Juive Francaise pour la paix», που το έργο της προσανατολίζεται σε μια δίκαιη ειρήνη για τη Μέση Ανατολή και στον ιουδαϊκό-αραβικό διάλογο στη Γαλλία.³³² Μάλιστα η συγκεκριμένη Ένωση λαμβάνει ενεργά μέρος στο έργο των οργανώσεων, που μοιχοκοτάρουν τα ισραηλινά προϊόντα και συνεργάζεται με πολλές παλαιστινιακές οργανώσεις.

Ο οργανισμός «Μιλώντας για τη ειρήνη – Parler en paix» είναι ένα ακόμα δείγμα της καλής θέλησης για την εύρεση μιας ειρηνικής και δίκαιης λύσης. Ο οργανισμός αυτός ιδρύθηκε το 2004 και προσφέρει τη μοναδική ευκαιρία στο γαλλικό κράτος της

³³⁰ Βλ. ο.π., σσ. 47,48.

³³¹ Le Collectif Judéo Arabe et Citoyen pour la Paix, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Μαΐου 2011), http://www.pplateforme-palestine.org/article.php3?id_article=143.

³³² Union Juive Francaise pour la paix , (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://www.ujfp.org/>

ταυτόχρονης εκμάθησης των μοντέρνων αραβικών και εβραϊκών, παράλληλα με τη συμμετοχή σε διάφορες πολιτιστικές και άλλου είδους εκδηλώσεις, σε ένα ουδέτερο πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο.³³³

Υπάρχει μια πληθώρα αντίστοιχων οργανισμών, που δραστηριοποιούνται στη Γαλλία για το συγκεκριμένο θέμα, καταδεικνύοντας ότι η ένταση στις σχέσεις των δυο μεγάλων κοινοτήτων της χώρας, δεν είναι πάντα ίδια και ούτε πάντα στο βαθμό, που παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ. Τα γαλλικά ΜΜΕ έχουν την τάση να υπερβάλλουν και να παρουσιάζουν τα γεγονότα σε υπερθετικό βαθμό και όχι πάντα σε αντικειμενικά πλαίσια.

Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλοί μουσουλμάνοι που ζουν στη Γαλλία θεωρούν ότι τα γαλλικά ΜΜΕ, συχνά, παρουσιάζουν μια αρνητική εικόνα γι' αυτούς, γεγονός που επηρεάζει τους Γάλλους και τη σχέση τους μαζί τους και εμποδίζει την ενσωμάτωση τους στη χώρα.³³⁴ Σύμφωνα με την ιστοσελίδα Euro-Islam.info τα ΜΜΕ της Γαλλίας είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνα για την αύξηση της Ισλαμοφοβίας στη χώρα. Το Ισλάμ παρουσιάζεται ως ένας δυνητικός εσωτερικός κίνδυνος, αφού αρκετές φορές σφάλουν στο να αποσαφηνίσουν τη διαφορά μεταξύ Ισλάμ και Ισλαμισμού.³³⁵

Μάλιστα, γνωστός Γάλλος δημοσιογράφος στην τηλεόραση, αλλά και αρθρογράφος σε έντυπο μεγάλης κυκλοφορίας, ο Éric Zemmour κηρύχτηκε ένοχος, σε δίκη που έγινε στο Παρίσι, για υποκίνηση ρατσιστικού μίσους, καθώς υποστήριξε σε τηλεοπτική εκπομπή ότι οι έμποροι ναρκωτικών της Γαλλίας είναι ως επί το πλείστον «μαύροι και Άραβες».³³⁶ Επίσης, σε άλλη τηλεοπτική εκπομπή διατείνονταν ότι οι εργοδότες μπορούν και έχουν το δικαίωμα να απορρίψουν κάποιον, εάν αυτός είναι μαύρος ή Άραβας, υποκινώντας με αυτές τους τις δηλώσεις τον εργασιακό ρατσισμό, ο οποίος είναι πολύ διαδεδομένος στη Γαλλία.

Ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι σημαντικός και σε αρκετές περιπτώσεις καταλυτικός. Αναφορικά με τους μουσουλμάνους στη Γαλλία, ο Τύπος και η τηλεόραση εκμεταλλευόμενοι την επικαιρότητα επικεντρώνεται, αρκετές

³³³ Parler en paix, (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://www.parlerenpaix.org/index.php>. Για μια πιο ολοκληρωμένη επισκόπηση του αριθμού αυτών των οργανώσεων βλ. τις τρεις προηγούμενες παραπομπές στη σελ. 28 και ιδιαίτερα τους συνδέσμους και συνεργάτες του κάθε οργανισμού.

³³⁴ Institute for Strategic Dialogue, 'Muslims in the European 'Mediascape': Integration and Social Cohesion Dynamics', *Institute for Strategic Dialogue*, (2009), (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://www.strategicdialogue.org/ISD%20muslims%20media%20WEB.pdf>, σ. 13.

³³⁵ Euro-Islam.info, 'France-Media Coverage', *Euro-Islam.info* (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://www.euro-islam.info/country-profiles/france/#Zn>.

³³⁶ Chrisafis Angelique, 'French journalist convicted on racism charge over drug dealer comment', *Guardian*, (18/02/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/Q5eRIg>

φορές, σε μια αρνητική διάσταση του Ισλάμ και των γεγονότων και συνεισφέρει στην συντήρηση και ενδυνάμωση των φόβων πολλών Γάλλων για το ενδεχόμενο κύμα μετανάστευσης προς τη χώρα τους, από μουσουλμανικές χώρες με εντάσεις στο εσωτερικό τους. Κάτι που επιβεβαιώνεται και από την άνοδο των ποσοστών στις δημοσκοπήσεις του ακροδεξιού κόμματος «Εθνικό Μέτωπο – Front National», υπό την ηγεσία της Marine Le Pen, η οποία εκμεταλλεύεται, για την ανέλιξη της, τους συγκεκριμένους φόβους των Γάλλων και γενικότερα το συνεχώς αυξανόμενο αρνητικό κλίμα για τους μουσουλμάνους της χώρας.³³⁷

Μόνο το 2009, συμφωνά με τα στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών της Γαλλίας καταγράφηκαν 1.026 ρατσιστικές πράξεις. Το 30% (314) των πράξεων αυτών αφορούσε τους μουσουλμάνους. Η κυβέρνηση για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων και της Ισλαμοφοβίας γενικότερα, προέβη μάλλον αργά σε σχέση με τους ιδιωτικούς φορείς, στην υπογραφή μιας σύμβασης την 17^η Ιουνίου 2010, ανάμεσα στον Υπουργό Εσωτερικών της Γαλλίας Brice Hortefeux και στον πρόεδρο «του Γαλλικού Συμβουλίου της Μουσουλμανικής Θρησκείας - CFCM» Mohammed Moussaoui. Σύμφωνα με αυτήν, θα τεθεί σε εφαρμογή μια στατιστική παρακολούθηση όλων των εχθρικών πράξεων απέναντι στους μουσουλμάνους. Σκοπός της είναι, με την καταγραφή και την ανάλυση αυτών των περιστατικών, να ενδυναμωθεί από την κρατική πλευρά η ικανότητα πρόληψης και καταστολής τους.³³⁸

Η καταγραφή περιστατικών σχετικών με την ισλαμοφοβία στη Γαλλία, ύστερα από ιδιωτική πρωτοβουλία, έχει ξεκινήσει από το 2003, με τη σύσταση της «Επιτροπή του αγώνα κατά της Ισλαμοφοβίας στη Γαλλία -Comité de lutte contre l'islamophobie en France». ³³⁹ Στόχος της συγκεκριμένης επιτροπής είναι η καταπολέμηση της Ισλαμοφοβίας, η επιδίωξη διασφάλισης από την κυβέρνηση της ισότητας για όλους, η υπεράσπιση των θυμάτων της και η πληροφόρηση τους σχετικά με τα δικαιώματά τους.³⁴⁰

³³⁷ The Economist, 'France's far right, The rise of Marine Le Pen', (09/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/03/frances_far_right.

³³⁸ Portail du Gouvernement, 'Actes hostiles aux musulmans : mise en place d'un suivi statistique partagé', (23/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1kIlepL>.

³³⁹ Comité de lutte contre l'islamophobie en France, (ημερομηνία πρόσβασης 14, Μαΐου 2011), <http://www.islamophobie.net>.

³⁴⁰ Βλ.ο.π.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το γαλλικό κράτος, πιστό στην αρχή της Εκκοσμίκευσης, προσπαθεί να προσαρμόσει σε αυτήν την έντονη θρησκευτική παρουσία των μουσουλμάνων που ζουν στη Γαλλία. Ο πρόσφατος νόμος (11/04/2011) της απαγόρευσης της πλήρους κάλυψης του προσώπου σε δημόσιους χώρους, καθώς επίσης και ο δημόσιος διάλογος, που ξεκίνησε τον Νοέμβριο (02) του 2009 και διήρκησε τρεις μήνες, για τη γαλλική εθνική ταυτότητα, είναι μερικές από τις προσπάθειες της Γαλλίας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα: της μη ενταγμένης μουσουλμανικής μειονότητας στη χώρα.

Η Γαλλία περισσότερο από άλλοτε αντιμετωπίζει την αύξηση του ρατσισμού και της Ισλαμοφοβίας, ως απόρροιας της μη επιτυχημένης ένταξης των μουσουλμάνων σε αυτήν. Ο ρόλος των ΜΜΕ εντείνει την αύξηση του αρνητικού κλίματος εναντίον τους, καθώς, ως επί το πλείστον, επικεντρώνεται στην μη ένταξή τους στη γαλλική κοινωνία και στα προβλήματα που απορρέουν από αυτήν.

Η εκμετάλλευση αυτού του αρνητικού αισθήματος για τους μουσουλμάνους από κόμματα που πρόσκεινται στην άκρα δεξιά, όπως το Εθνικό Μέτωπο (Front National) και η άνοδος, που αυτά έχουν στις δημοσκοπήσεις, οδήγησε τη Γαλλική Κυβέρνηση στη λήψη πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση της Ισλαμοφοβίας, ασύνδετων μεταξύ τους και αναποτελεσματικών, όπως διαφάνηκε στην πορεία. Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η αναστάτωση, που προκλήθηκε στον Αραβικό Κόσμο με τις λαϊκές εξεγέρσεις από την Τυνησία και την Αίγυπτο μέχρι τη Λιβύη και τη Συρία και το μεγάλο κύμα μετανάστευσης, που προήλθε από αυτές τις χώρες στην Ευρώπη, και κυρίως στην Ιταλία και τη Γαλλία, ματίστηκε στην ήδη έντονη Ισλαμοφοβική ατμόσφαιρα στη Γαλλία.

Ενόψει των εθνικών εκλογών του 2012, σε συνδυασμό με τις διεθνείς συγκυρίες, το πρόβλημα της ένταξης του μουσουλμάνων μεταναστών στη χώρα, με το μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό στην Ευρώπη, κυριαρχεί στο πολιτικό προσκήνιο και δείχνει να χρήζει άμεσης επίλυσης. Η Γαλλία καλείται σήμερα, επιτακτικά, πέρα από πολιτικές σκοπιμότητες, να διευθετήσει το συγκεκριμένο θέμα με την εύρεση και υιοθέτηση ουσιαστικών λύσεων, το αποτέλεσμα των οποίων θα αποβλέπει εις βάθος χρόνου και όχι σε πρόσκαιρες και επιφανειακές πρακτικές.

2.8 Γενικές επισημάνσεις.

Η σύγχρονη γαλλική πολιτική ιστορία διακατέχεται από το αίσθημα της ξεχωριστής θέσης που θεωρεί ότι πρέπει να έχει η Γαλλία στο παγκόσμιο στερέωμα και που πηγάζει από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, και τη μετάβαση, που αυτή σηματοδοτεί, για ολόκληρη την Ευρώπη από τη Μοναρχία στη Δημοκρατία. Ο Διαφωτισμός και η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» ενέπνευσαν τις γαλλικές κυβερνήσεις, οι οποίες ενέμεναν στα ιδεώδη της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αλληλεγγύης και θεωρούσαν χρέος τους τη διάχυση τους και στον υπόλοιπο κόσμο.

Η «διαιτερότητα» αυτή και η σημασία για τους Γάλλους πολιτικούς της επιρροής της χώρας τους, σε διεθνές επίπεδο, διαφαίνεται από τις παλιότερες αποικιοκρατικές τις κατακτήσεις, από τις στενές της σχέσεις με τον αραβικό κόσμο, από τη συμμετοχή της στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων εθνών, από την ανάδειξη της σε σημαντική δύναμη στο χώρο της πυρηνικής ενέργειας και τέλος από την έμμονη της στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητας της.³⁴¹

Ξεχωριστή σημασία, για την προώθηση της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, έχει η σχέση της με την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς θεωρεί ότι, μέσω αυτής μπορεί να εδραιωθεί ως ισχυρός πολιτικός παράγοντας σε διεθνές επίπεδο. Πράγματι, η Γαλλία ως ιδρυτικό μέλος της Ε.Ε. παίζει σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση σοβαρών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με το Jacques Chirac και την αλλαγή που επέφερε στην παραδοσιακή γκολική άποψη ότι η Γαλλία πρέπει να δρα μόνη της, ως παγκόσμια δύναμη, επαναπροσδιορίστηκε η σχέση της με την Ε.Ε. για την οποία πλέον η δεύτερη αποτέλεσε το κύριο βήμα για τη δράση της σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Η επιθυμία μιας ισχυρής Γαλλίας, μέσω μιας ισχυρής Ευρώπης, που χαρακτήριζε την πολιτική ιδεολογία του Nicolas Sarkozy, διαφαίνεται από την αρχή της ανάληψης των καθηκόντων του. Στη γαλλική «Λευκή Βίβλο για την Άμυνα και την Εθνική Ασφάλεια»

³⁴¹ Belkin Paul, "France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S.-French Relations", *Congressional Research Service*, (14/04/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 11 Οκτωβρίου 2011), <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32464.pdf>, σ. 7.

(The French White Paper on Defense and National Security), που εκδόθηκε τον Ιούνιο του 2008, καθορίζεται η στρατηγική ασφάλειας της Γαλλίας, για τα επόμενα 15 χρόνια, σε άμεση σχέση και συνάφεια με μια πιο ενδυναμωμένη και αυτόνομη, στρατηγικά, Ευρώπη.³⁴²

Στη «Λευκή Βίβλο» τονίζεται η προτεραιότητα της στροφής του ενδιαφέροντος της Γαλλίας και της Ευρώπης προς νέες γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν υπαρκτό ή εν δυνάμει κίνδυνο για τα στρατηγικά συμφέροντα των παραπάνω και ξεκινούν από τον Ατλαντικό Ωκεανό, εκτείνονται στη Μεσόγειο και τελειώνουν στον Ινδικό Ωκεανό, μέσω του Περσικού Κόλπου.³⁴³ Η Μέση Ανατολή αποτελεί το επίκεντρο αυτού του ενδιαφέροντος, γεγονός που διαφαίνεται και από την ίδρυση το 2009, της μόνιμης στρατιωτικής βάσης από την πρώτη δυτική χώρα, εκτός των ΗΠΑ, της Γαλλίας στο Αμπού Ντάμπι των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων.³⁴⁴

Η ενδυνάμωση των σχέσεων της Γαλλίας με τις συγκεκριμένες χώρες, θα ήταν σημαντικά επικερδές για τη χώρα, τόσο σε οικονομικό και ενεργειακό επίπεδο, όπως ήδη ειπώθηκε, όσο και σε επίπεδο ασφάλειας, καθώς αποτελούν βάσεις ακραίων ισλαμιστικών κινημάτων.

Μέσα σε αυτά τα ιδεολογικά, πολιτικά και στρατηγικά πλαίσια ο Γάλλος Πρόεδρος πρότεινε και συνέβαλε στην ίδρυση, τον Ιούλιο του 2008, της Μεσογειακής Ένωσης, ως μέρους της πολιτικής του για την Μέση Ανατολή, στην οποία οι συμμετέχουσες χώρες, καλούνταν να αντιμετωπίσουν και να λύσουν επίκαιρα και φλέγοντα ζητήματα, όπως η μετανάστευση, η τρομοκρατία, το ενεργειακό και η εν γένει σταθερότητα στην περιοχή.

Το μεταναστευτικό, η ένταξη των μεταναστών, η αύξηση ρατσιστικών φαινομένων στη Γαλλία, ο φόβος της ισλαμικής τρομοκρατίας και η ανησυχία αλλοίωσης της γαλλικής εθνικής ταυτότητας ήταν ζητήματα, που απασχόλησαν τον Γάλλο Πρόεδρο και την κυβέρνησή του από την αρχή της εκλογής του. Η μη επιτυχημένη ενσωμάτωση των μουσουλμάνων μεταναστών στη γαλλική κοινωνία και η αντίληψη, ενός μέρους της, ότι αυτοί αποτελούν απειλή για τη κοινωνία τους, έστρεψε το κυβερνητικό ενδιαφέρον στην ανάγκη επαναδιατύπωσης της γαλλικής εθνικής ταυτότητας, οι δομές της οποίας είναι αναπόσπαστες με το γαλλικό κράτος.

³⁴² The French White Paper on Defense and National Security, (17/06/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1i80pdK>, σ.7.

³⁴³ Βλ. ο.π., σ.6.

³⁴⁴ Βλ. Belkin ο.π., σ.11.

Το αίτημα της εκ νέου οριοθέτησης των συνιστωσών της γαλλικής εθνικής ταυτότητας, επί προεδρίας Sarkozy αποτέλεσε αναγκαιότητα πρωτίστης σημασίας με την εντονότερη από ποτέ άλλοτε παρουσία στη γαλλική κοινωνία του μουσουλμανικού στοιχείου και τις προερχόμενες από αυτό απόρροιες.

Επίσης, ενόψει της γαλλικής προεδρίας της Ε.Ε., το 2008, και της φιλόδοξης πολιτικής της ατζέντας, το απορρέον από το 1789 συνυφασμένο έθνος –κράτος έχριζε σαφής οριοθέτησης, ούτως ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στην παρουσία του σε ευρωπαϊκό επίπεδο και στην εκπλήρωση της «πολιτισμικής του αποστολής- mission civilisatrice», της διάχυσης, δηλαδή, των γαλλικών αξιών και του πολιτισμού σε άλλες χώρες.³⁴⁵

Η Γαλλία, όσον αφορά στην ένταξη των μεταναστών της μέχρι σήμερα, πρόσβλεπε στην εξοικείωση τους με τη γλώσσα και την ιστορία της χώρας και στην αποδοχή, εκ μέρους τους, των πολιτιστικών και νομικών της νορμών, αλλά και της ουδετερότητας της δημόσιας σφαίρας, που εγγυάται ο σαφέστατος διαχωρισμός θρησκείας και κράτους.

Η συγκεκριμένη αντιμετώπιση για την ενταξιακή πολιτική της Γαλλίας, ότι δηλαδή το άτομο πρέπει να υπακούσει στις νόρμες του κράτους, ήταν σε άμεση σχέση και συνάφεια με την «ιδεολογία των Ιακωβίνων». Η ιδεολογία αυτή άσκησε μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση της γαλλικής πολιτικής από την Επανάσταση του 1789 και μετά. Σύμφωνα με αυτήν, το κράτος αντιπροσωπεύει τη βούληση του λαού, που είναι η αντιμετώπιση των πολιτών ως ατόμων, παρά ως προϊόντων συγκεκριμένων παραδόσεων.³⁴⁶ Κατά συνέπεια το κράτος ήταν ο μόνος εγγυητής της ελευθερίας των πολιτών του, ο πρωταρχικός παράγοντας για την οικονομική ανάπτυξη και ο προστάτης και προωθητής της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, οι όποιες πολιτισμικές και θρησκευτικές αναφορές περιορίζονται στην ιδιωτική σφαίρα, καθώς κατ' αυτόν τον τρόπο, διασφαλίζεται η ίση αντιμετώπισή τους από το κράτος, που είναι το ζητούμενο σε μια ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία, χωρίς διακρίσεις βάσει καταγωγής, γένους ή

³⁴⁵ Holm Ulla, 'Sarkozysm: New European - and Foreign Policy into Old French Bottles?', The University Association for Contemporary European Studies (UACES): *Exchanging Ideas on Europe Angers 3 – 5 September 2009*, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2011), <http://www.uaces.org/pdf/papers/0901/holm.pdf>, σ.10.

³⁴⁶ Safran William, 'Pluralism and Multiculturalism in France: Post-Jacobin Transformations,' *Political Science Quarterly*, Vol. 118, No. 3, 2003, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2011), σσ. 438-439, <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/30035783.pdf?acceptTC=true>

θρησκείας.³⁴⁷ Το γαλλικό μοντέλο συνεπώς, βασιζόνταν στη μη διαφοροποίηση των ατόμων, όσον αφορά στην αντιμετώπιση τους και καλούσε τους πολίτες του να αφήσουν πίσω προσωπικά ενδιαφέροντα και ταυτότητες και να προωθήσουν το κοινό καλό.³⁴⁸

Για πολλά χρόνια και μέσα στα πλαίσια της γαλλικής φιλελεύθερης ιδεολογίας, το γαλλικό κράτος ασκούσε μια πολιτική αφομοίωσης των εθνο-πολιτιστικών κοινοτήτων, αρνούμενο την ύπαρξη μειονοτικών κοινοτήτων στη Γαλλία.³⁴⁹ Η στάση αυτή όμως δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στη διαδικασία ένταξης του μεγάλου όγκου των μεταναστών, που άρχισαν να φτάνουν στη Γαλλία από το 1970 και μετά, έχοντας ως επί το πλείστον διαφορετικές πολιτιστικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αναφορές.

Η συνεχώς αυξανόμενη παρουσία του Ισλάμ στη γαλλική κοινωνία, μέσω των εκατομμυρίων μουσουλμάνων μεταναστών, άρχισε να μη συνάδει με την αρχή των Ιακωβίνων, του ενός και αδιαίρετου γαλλικού έθνους. Μπροστά στην ανησυχία του φονταμενταλισμού, ως μιας άλλης όψης του Ισλάμ, στη γαλλική κοινωνία, το κράτος προσπάθησε να οργανώσει τη θρησκεία του Ισλάμ στη χώρα, έχοντας έτσι έναν επίσημο συνομιλητή (βλ. ίδρυση το 2003 του Γαλλικού Συμβουλίου της Μουσουλμανικής Θρησκείας). Με αυτήν την κίνηση πρόσβλεπε στην ανάπτυξη ενός «Γαλλικού Ισλάμ», χωρίς να καθορίζεται από έναν εθνο-θρησκευτικό τρόπο ζωής.³⁵⁰

Παρά, όμως, την κρατική πρόθεση, το Γαλλικό Συμβούλιο της Μουσουλμανικής θρησκείας, λόγω ασυμφωνίας στο εσωτερικό του και λόγω της προσπάθειας επιβολής διαφορετικών τάσεων, ορμώμενων από τις χώρες καταγωγής των μουσουλμάνων της Γαλλίας, απέτυχε να ανταποκριθεί αμέσως στους σκοπούς δημιουργίας του, στην ομόφωνη και πλήρη αντιπροσώπευση του στο γαλλικό κράτος.³⁵¹

Το Γαλλικό συμβούλιο της Μουσουλμανικής Θρησκείας, αν και δεν αποτέλεσε αμέσως μια οργανωμένη, ομογενοποιημένη και ανεξάρτητη, χωρίς ξένες επιρροές, αντιπροσώπευση του Ισλάμ στη Γαλλία, ήταν ένα θετικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση. Επίσης, το Ισλάμ στο σύνολό του, καθώς η κυβέρνηση κάλεσε αντιπροσώπους από όλα τα ρεύματα, αποτέλεσε πλέον και επίσημα μέρος του γαλλικού

³⁴⁷ Laborde, C, 'The Culture(s) of the Republic. Nationalism and Multiculturalism in French Republican Thought', *Political Theory*, Vol.29, No. 5, 2001, σ. 719.

³⁴⁸ Βλ. ο.π.

³⁴⁹ Βλ. Safran, ο.π., σ.441.

³⁵⁰ Βλ. ο.π., σ.455.

³⁵¹ Boubekeur Amel, 'L'européanisation de l'islam de crise', *Confluences Méditerranée*, 2006/2 (N°57), (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://www.cairn.info/revue-confluences-mediterranee-2006-2-page-9.htm>, σ. 13,

θεσμικού τοπίου, και τέθηκαν οι βάσεις για έναν εποικοδομητικό διάλογο με το κράτος, προς την ανεμπόδιστη ένταξη τους στη γαλλική κοινωνία.³⁵²

Η αποτυχία εκπλήρωσης του σκοπού της ιδρύσεως του «Γαλλικού συμβουλίου της Μουσουλμανικής Θρησκείας» διαφάνηκε στην αδυναμία συντονισμού των εξεγέρσεων, το 2005, στα προάστια (Banlieues) των πόλεων της Γαλλίας, κυρίως από μετανάστες δεύτερης γενιάς, ως επί το πλείστον βόρειο-αφρικανικής καταγωγής. Οι εξεγέρσεις έφεραν βίαια στο προσκήνιο το θέμα της άκρως προβληματικής ένταξης των εκατομμυρίων μεταναστών στη γαλλική κοινωνία, καθώς οι διακρίσεις, βάση καταγωγής και θρησκείας, στις οποίες υπόκειντο στον οικονομικό και κοινωνικό και εργασιακό τομέα ήταν σύνηθες φαινόμενο.

Οι επιθετικές (ίδρυση Υπουργείου Μετανάστευσης), (πλήρης απαγόρευσης της μουσουλμανικής μαντίλας σε δημόσιους χώρους) πολιτικές πρωτοβουλίες της κυβέρνησης Nicolas Sarkozy δεν επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Αντίθετα, η κλιμάκωση της έντασης στη γαλλική κοινωνία εντάθηκε, η ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών παρέμεινε ατελέσφορη και η Ισλαμοφοβία, με ότι αυτή συνεπάγεται, βρήκε επίσημο εκφραστή στο κόμμα του Εθνικού Μετώπου, το οποίο παρουσιάζει μια συνεχή αυξητική πορεία στις δημοσκοπήσεις.

Η εμμονή της Γαλλίας στη γαλλική εθνική ταυτότητα, ως έναν από τους τρόπους προάσπισης της κοινωνικής της ασφάλειας και η αδυναμία της να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί την μετααποικιακή, πολυπολιτισμική της μετάλλαξη, όταν οι μετανάστες εργάτες άρχισαν μετά το 1960 και 1970 να εγκαθίσταντο μόνιμα στη χώρα, αποτέλεσε την κύρια αιτία της αναποτελεσματικής ένταξης των μεταναστών στη γαλλική κοινωνία. Αναπόφευκτα, η κοινωνία περιήλθε σε κρίση για την οποία σε μεγάλο βαθμό υπαίτιο ήταν και το κράτος, το οποίο με τη σειρά του κατέστησε τους μετανάστες, κυρίως τους μουσουλμάνους, υπεύθυνους για την κρίση της εθνικής ταυτότητας της Γαλλίας.³⁵³

Το Ισλάμ στη φιλελεύθερη γαλλική κοινωνία, για πολλούς, έγινε εύκολα η αιτία της κρίσης και αποτέλεσε το επίκεντρο των ενταξιακών πολιτικών και των συζητήσεων για την κρίση στην εθνική ταυτότητα. Η πόλωση της δημόσιας σφαίρας στην

³⁵² Laurence Jonathan, Strum Philippa 'Governments and Muslim Communities in the West: United States, United Kingdom, France and Germany', *Woodrow Wilson International Center for Scholars*, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/govtmsmuslimcommun_0.pdf, σ. 22.

³⁵³ Bertossi Christophe, 'French and British models of integration Public philosophies, policies and state institutions', *ESRC Centre on Migration, Policy and Society*, Working Paper No. 46, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1id1P6N>, σσ. 5-6.

ασυμβατότητα του Ισλάμ με τη Γαλλία και η αναπόφευκτη αύξηση των αρνητικών συναισθημάτων για τους μουσουλμάνους μετανάστες και το Ισλάμ εν γένει, τροφοδότησε την ήδη τεταμένη ατμόσφαιρα. Γεγονός που το βίωναν οι μουσουλμάνοι στη χώρα, λόγω των διακρίσεων εις βάρος τους και γι' αυτό αντιδρούσαν πολλές φορές με βίαιες εκδηλώσεις και επιθέσεις.³⁵⁴

Η αύξηση του Ισλαμισμού και των απορροιών του στο γαλλικό έδαφος έκανε επιτακτικότερη την ανάγκη άμεσης εύρεσης λύσεων προς την ευνοϊκότερη ένταξη των μουσουλμάνων στη Γαλλία, ως έναν τρόπο ενδυνάμωσης της κρατικής κυριαρχίας, η οποία βαλλόταν από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, όπως αναφέρθηκαν στο πρώτο μέρος, έδωσαν περαιτέρω ώθηση στο αντί-ισλαμικό αίσθημα, το οποίο παγιώθηκε, εν μέσω της οικονομικής κρίσης που ταλανίζει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και κάθε χώρα ξεχωριστά.

Ο βάσιμος φόβος της οικονομικής κατάρρευσης της Ευρώπης και η οικονομική κρίση, που βιώνουν οι χώρες - μέλη, η οποία έγινε εντονότερα αντιληπτή τα τελευταία τρία χρόνια, έδωσαν μια μεγάλη ώθηση στα ακροδεξιά κόμματα, όπως το Εθνικό Μέτωπο στη Γαλλία, που είναι κατά βάση αντί-ισλαμικά. Τα κεντροδεξιά κόμματα, όπως η Ένωση για το Λαϊκό Κίνημα της κυβέρνησης Sarkozy, υπό το φόβο της διαρροής των ψηφοφόρων τους, κινήθηκαν προς την ενσωμάτωση και υιοθέτηση μιας εθνικιστικής διαλεκτικής και εθνοκεντρικών πολιτικών πρωτοβουλιών, όπως ήταν ο δημόσιος διάλογος για την εθνική ταυτότητα το 2009, η απαγόρευση της μπούρκας σε δημόσιους χώρους το 2010 και ο δημόσιος διάλογος το 2011 για το Ισλάμ και την εκκοσμίκευση.

Όσον αφορά στο μεταναστευτικό, η γαλλική κυβέρνηση, τα τελευταία επτά χρόνια, περιορίστηκε σε μικρές αλλαγές και παρεμβάσεις στον ίδιο περιορισμένο τομέα, όπως οι παράμετροι της οικογενειακής επανένωσης (5 νομοθετικές ρυθμίσεις για το

³⁵⁴Για τις θρησκευτικές διακρίσεις στη Γαλλία, στον οικονομικό, κοινωνικό-πολιτιστικό, εργασιακό και πολιτικό τομέα και την Ισλαμοφοβία βλ. τις πρόσφατες μελέτες: Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, «Integration into Europe: Identifying a Muslim Effect», *National Science Foundation*, (ημερομηνία πρόσβασης 10/10/2011), <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/cpworkshop/papers/Laitin.pdf>, Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, 'One Muslim is Enough! Evidence from a Field Experiment in France', (12/01/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου 2011), <http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/18593/adida.pdf>, Algan Yann, Landais Camille, Senik Claudia, 'Cultural Integration in France', (27/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 17/Οκτωβρίου 2011), <http://econ.sciences-po.fr/sites/default/files/file/yann%20algan/France.pdf> και Collectif Contre l'Islamophobie en France, "Rapport sur l'Islamophobie en France", (15/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου 2011), http://islamophobie.net/user-res/fichiers/rapport_ccif_2010_PDF.

μεταναστευτικό μέσα σε επτά χρόνια).³⁵⁵ Οι πολιτικές αυτές πρωτοβουλίες, οι οποίες, ενίοτε, ήταν άμεσα συνυφασμένες με την προσδοκία δημιουργίας ενός συμπαθέστερου προφίλ προς τους ψηφοφόρους ακροδεξιών κομμάτων, δεν ήταν αποτελεσματικές, αναφορικά με την ενταξιακή διεργασία των μεταναστών στη χώρα.³⁵⁶

Το νέο πόρισμα του Δείκτη Πολιτικής Ένταξης των Μεταναστών- MIPEX (Migrant Integration Policy Index), το 2010, για τη Γαλλία, δεν είναι το προσδόκιμο για μια χώρα με μεγάλη μεταναστευτική εισροή, όπως αυτή.³⁵⁷ Η Γαλλία βρίσκεται στην 51^η θέση στις 100, δηλαδή 1 πόντο κάτω από το μέσο ευρωπαϊκό όρο, που έχει θέσει ο MIPEX για την πλήρη ένταξη των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής τους, με τις λιγότερο ευνοϊκές και πιο αντιφατικές ενταξιακές πολιτικές, ανάμεσα στις μεγάλες μεταναστευτικές χώρες.³⁵⁸

Η σημασία της ουσιαστικής και πλήρους ένταξης των μεταναστών και δη των μουσουλμάνων στη Γαλλία είναι περαιτέρω λίαν επιτακτική, όχι μόνο για την υγιή και ομαλή βιωσιμότητα της κοινωνίας, αλλά και για την αποφυγή των άμεσων (γκετοποίηση των μουσουλμάνων, άνοδος Ισλαμισμού στη Γαλλία) και έμμεσων απορροιών (αποδοκιμασία γαλλικών πολιτικών από τη διεθνή μουσουλμανική κοινότητα), που απορρέουν από μια προβληματική ενταξιακή πορεία.

Οι προτάσεις και λύσεις για την ευκαταία ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών στη γαλλική κοινωνία συγκλίνουν στη βελτίωση της εκπαίδευσης και των ικανοτήτων (πολύ καλή γνώση της γαλλικής) των μεταναστών, που ξεκινάει από τα σχολεία, κυρίως σε περιοχές, όπου υπάρχει συγκέντρωση μουσουλμάνων, για μια ανεμπόδιστη πορεία προς την αγορά εργασίας.³⁵⁹ Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η θεσμική καταπολέμηση

³⁵⁵ Huddleston Thomas, 'France: least favourable, most contradictory policies of major migration countries', *Migrant Integration Policy Index*, (25/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1iPZhwT>

³⁵⁶ Laurence Jonathan, Vaisse Justin, 'The Dis-Integration of Europe', *Foreign Policy*, (28/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 30 Οκτωβρίου 2011), <http://atfp.co/1j2m4Vj>

³⁵⁷ Migrant Integration Policy Index, *France*, <http://www.mipex.eu/france>

³⁵⁸ Βλ.ο.π.

³⁵⁹ Βλ. Lozes Patrick, Wieviorka Michel, 'Rapport au Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-Mer et des Collectivités Territoriales et au Ministre des Affaires Etrangères et Européennes: Lutte contre le racisme et le communautarisme,' (2010), (ημερομηνία πρόσβασης 30 Οκτωβρίου 2011) <http://bit.ly/1g2Drk7>, Kahanec Martin, Zimmermann Klaus F., *Ethnic Diversity in European Labor Markets: Challenges and Solutions*, Edward Elgar Publishing, 2011, σσ. 88-107, Haut Conseil à l'intégration (HCI), 'Rapport au Premier Ministre: La France sait-elle encore intégrer les immigrés?', (12/04/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1jwzo3X>, Laurence Jonathan, Strum Philippa 'Governments and Muslim Communities in the West: United States, United Kingdom, France and Germany', *Woodrow Wilson International Center for Scholars*, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://bit.ly/1q6T5V9>

του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, ιδίως της Ισλαμοφοβίας, που έχουν εισχωρήσει μέσα στη γαλλική κοινωνία.³⁶⁰

Το Ισλάμ σήμερα αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη θρησκεία στη Γαλλία και αναπόσπαστο κομμάτι της. Είναι αναγκαία η αναθεώρηση πολιτικών προσκολλημένων στο παρελθόν και η προσαρμογή τους στο παρόν. Για την επίτευξη του στόχου αυτού χρειάζεται προθυμία και αगाστή συνεργασία από το κράτος και από τους μουσουλμάνους μετανάστες. Κάτι που βρίσκει εμπόδιο, πολλές φορές, στην προσκόλληση των τελευταίων σε εθνικιστικές αναφορές και στην αδυναμία ένωσης τους, βάζοντας στην άκρη εθνικές και φυλετικές καταγωγές, πολιτικές και θρησκευτικές ιδεολογίες.

Η ένωσή τους κάτω από ένα συγκροτημένο και ενωμένο θεσμικό όργανο, το οποίο θα λειτουργεί αυτόνομα, πέρα από μικροπολιτικές και ξένες κρατικές επεμβάσεις, μπορεί να δράσει αποτελεσματικά, όσον αφορά στη συνειδητοποίηση και υιοθέτηση της γαλλικής ταυτότητας με όλες τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν. Η ουσιαστική και ομόφωνη πολιτική αντιπροσώπευση των μουσουλμάνων της Γαλλίας δύναται να αποτελέσει γερή βάση για τη διαδικασία ένταξης τους στη γαλλική κοινωνία.

Σήμερα, στην Ευρώπη το άλλο μεγάλο ζήτημα, μετά την οικονομία, που κυριαρχεί στο δημόσιο διάλογο, είναι το μεταναστευτικό και το ενταξιακό. Μετά την αποτυχία ένταξης μουσουλμάνων μεταναστών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες επικρατεί ένα γενικότερο κλίμα αποδοκιμασίας του πολυπολιτισμικού μοντέλου, που ξεκίνησε με την δήλωση πρώτα της γερμανίδας Καγκελαρίου Angela Merkel, το Νοέμβριο του 2010. Στην συνέχεια ακολούθησαν οι παρόμοιες δηλώσεις του Βέλγου (Yves Leterme) και Άγγλου πρωθυπουργού (David Cameron) και του Nicholas Sarkozy, ο οποίος δήλωσε ότι πράγματι το πολυπολιτισμικό μοντέλο ένταξης έχει αποτύχει, προτείνοντας ως αντίποδα σε αυτό την αφομοίωση.³⁶¹

Σε συνέντευξη του, σε τηλεοπτική εκπομπή, ο Γάλλος Πρόεδρος δήλωσε ότι το γαλλικό κράτος ασχολήθηκε πολύ με την ταυτότητα των μουσουλμάνων μεταναστών, περισσότερο από ότι ασχολήθηκε με την διαφύλαξη της δικής του. Ακόμη δήλωσε ότι όσοι μουσουλμάνοι θέλουν να είναι ευπρόσδεκτοι στη γαλλική κοινωνία θα πρέπει να

³⁶⁰ Collectif Contre l'islamophobie en France, "Rapport sur l'islamophobie en France", (15/03/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου 2011), http://islamophobie.net/user-res/fichiers/rapport_ccif_2010_PDF.

³⁶¹ Emerson Michael, 'Interculturalism: Between the Twin Hazards of Multiculturalism and Assimilation', *Micro Con*, (16/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1kODCnn>

αφομοιωθούν στη γαλλική κουλτούρα και ότι πλέον δεν επιθυμεί την ύπαρξη παράλληλων κοινωνιών μέσα στη Γαλλία.³⁶²

Το αφομοιωτικό μοντέλο το οποίο χρησιμοποιούσε η Γαλλία, για πολλά χρόνια, δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει τον περιορισμό των «Ευαίσθητων Αστικών Περιοχών - Zones Urbaines Sensibles, ZUS» και των προβλημάτων που πηγάζουν από αυτές. Συχνά, τέθηκε υπό αμφισβήτηση για την αποτελεσματικότητα του στη διαχείριση της διαφορετικότητας και την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής στη Γαλλία. Ο Olivier Roy μαζί με το πολυπολιτισμικό θεωρεί ως αποτυχημένο και το αφομοιωτικό μοντέλο ένταξης των μεταναστών, καθώς ενδυνάμωσε την κοινωνική απομόνωση των μεταναστών. Δεν μπορούσαν να αφομοιωθούν στην κυρίαρχη πολιτιστική παράδοση, κατάσταση που ευνοούσε και ευνοεί παραβατικές και συχνά εγκληματικές συμπεριφορές, όπως τρομοκρατικές επιθέσεις.³⁶³

Η ρευστότητα των άλλοτε θεωρητικά επιτυχημένων νορμών και πολιτικών, όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά τους, είναι πλέον εμφανής. Η αβεβαιότητα για τις σωστές πολιτικές επιλογές και την επιτυχία τους από το γαλλικό κράτος, διαφαίνεται από την πολιτική πορεία των κυβερνήσεων, ιδίως της τελευταίας, αναφορικά με τα μέτρα και τους νόμους για τη μετανάστευση και το Ισλάμ στη Γαλλία.

Η μεγάλη συζήτηση, που βρίσκεται στην επικαιρότητα εδώ και καιρό, για τις ενταξιακές πολιτικές και τα μοντέλα τους βρίσκεται σήμερα στο ζενίθ της, καθώς το πρόβλημα της ένταξης των μεταναστών, των παράλληλων κοινωνιών, της εγκληματικότητας, της οικονομικής κρίσης και του εθνικισμού, απασχολούν περισσότερο από ποτέ το σύνολο των ευρωπαϊκών πολιτειών. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Γαλλία, ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του αφομοιωτικού μοντέλου ένταξης, αντιμετωπίζει σχεδόν τα ίδια προβλήματα που απορρέουν από τη μη επιτυχημένη ένταξη με την Ολλανδία, που είχε ταυτιστεί με το πολυπολιτισμικό μοντέλο, όπως θα αναπτυχθεί στο παρακάτω κεφάλαιο.

Μέσα από όλη την έντονη ρητορική για την ένταξη των μουσουλμάνων και κατά του πολυπολιτισμικού μοντέλου, μια μεγάλη μερίδα της κοινής γνώμης και της πολιτικής στρέφεται προς την αφομοίωση, όπως διαφαίνεται από τα αυστηρότερα μέτρα άσκησης

³⁶² France24, *Sarkozy declares multiculturalism "a failure"*, (11/02/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://f24.my/1rUjotu> και Kern Soeren, *'Debate Heats Up Over Muslims In France'*, *Gatestone Institute*, (17/03/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1jxmens>

³⁶³ Roy Olivier, *'Islamic Terrorist Radicalisation in Europe'*, *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, (2007), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1j2rgZm>

της μεταναστευτικής πολιτικής (αυστηρότερα κριτήρια απόκτησης υπηκοότητας, γλωσσικά τεστ), τόσο σε εθνικό, όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο (βλ. το Ευρωπαϊκό Συμβόλαιο για την Μετανάστευση και το Άσυλο, το 2008).

Στη Γαλλία, το αφομοιωτικό μοντέλο, που προωθούσε ο Γάλλος Πρόεδρος Sarkozy, συμπορεύεται εννοιολογικά με την αρχή της εκκοσμίκευσης, που διέπει το κράτος και κυρίως της διαφύλαξης της ενάντια στην παρουσία του Ισλάμ. Ο μετανάστης πρέπει να υιοθετήσει τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική συνοχή και οι μειονοτικές ομάδες να γίνουν δυσδιάκριτες πολιτισμικά μέσα στην κυρίαρχη κοινωνία.³⁶⁴ Κάτι που, όπως αποδείχτηκε, είναι δύσκολο να επιτευχθεί πλήρως, καθώς, όσοι δεν αφομοιώθηκαν απομονώθηκαν περισσότερο από τις κυρίαρχες κοινωνικές δομές.

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει αισθητή στους ακαδημαϊκούς κύκλους η ανάγκη επαναπροσδιορισμού των ενταξιακών μοντέλων, προτείνοντας νέες μορφές διαχείρισης της διαφορετικότητας, παίρνοντας στοιχεία και από τα δύο βασικά ενταξιακά μοντέλα, την πολυπολιτισμικότητα και την αφομοίωση. Η παραδοχή ότι πλέον οι κοινωνίες αποτελούνται από διαφορετικές εθνικές ομάδες μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για μια διαδικασία αλληλεπίδρασης των αποτελούμενων μελών της κοινωνίας με την ίδια την κοινωνία, παίρνοντας τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων ενταξιακών μοντέλων.

Η Διαπολιτισμικότητα – Interculturalism, που εμπίπτει σε αυτή την περιγραφή, αποτελεί την πρόταση πολλών ακαδημαϊκών για μια πραγματική δομική αλλαγή της κοινωνίας, όπου οι διάφορες εθνικές ομάδες, μέσα από την αμοιβαία κριτική και γνώση της διαφορετικότητας των άλλων, θα έχουν ως κοινό γνώμονα την εύρεση του καλύτερου δυνατού, βιώσιμου κοινωνικού μοντέλου, χωρίς να καταστρατηγούνται τα δικαιώματα των διάφορων εθνικών ομάδων της ίδιας κοινωνίας.³⁶⁵

Σήμερα, το πολιτικό πεδίο της Γαλλίας με την άνοδο της άκρας δεξιάς να είναι πιο αισθητή από ποτέ και με την έντονη εμφάνιση ρατσιστικών συναισθημάτων και συμπεριφορών, ενδείκνυται για την εφαρμογή μετριοπαθέστερων πολιτικών,

³⁶⁴ Rodríguez-García D, 'Beyond Assimilation and Multiculturalism: A critical review on the debate of managing diversities', *Int. Migration & Integration*, (2010), 11,(ημερομηνία πρόσβασης 24, Μαρτίου 2012), http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_25693_700502436.pdf

³⁶⁵ Emerson Michael, 2011ό.π., και Rodríguez-García D, 'Beyond Assimilation and Multiculturalism: A critical review on the debate of managing diversities', *Int. Migration & Integration*, 2010, 11, (ημερομηνία πρόσβασης 24, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1g2FDYK> , σελ.260-264.

αποστασιοποιημένων από την πολικότητα των προηγούμενων ετών. Η προώθηση τέτοιων πολιτικών με τον αμφίπλευρο (μετανάστες –κράτος) επαναπροσδιορισμό της θέσης του Ισλάμ στη γαλλική κοινωνία, μπορεί να την προσανατολίσει σε έναν ευρύτερο επαναπροσδιορισμό των βασικών αρχών και αξιών της. Η αποστειρωμένη και στατικά παγιωμένη οπτική και ερμηνεία τους αναμφίβολα αποτελεί τροχοπέδη στον εξελικτικό μηχανισμό της κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Ολλανδία

3.1 Το ολλανδικό «πολυπολιτισμικό μοντέλο» και οι μουσουλμάνοι μετανάστες.

Την τελευταία δεκαετία, μεγάλη συζήτηση έχει γίνει για την επιτυχημένη ή μη εφαρμογή του πολυπολιτισμικού μοντέλου, σε χώρες με μακρά μεταναστευτική ιστορία. Η Ολλανδία, ως μια από αυτές τις χώρες βρέθηκε στο επίκεντρο της συζήτησης, καθώς είναι ευρέως γνωστό ότι, για ένα χρονικό διάστημα, υιοθέτησε μια πολυπολιτισμική προσέγγιση αναφορικά με την ένταξη των μεταναστών της.

Η πολυπολιτισμική κοινωνία συνίσταται στην αποδοχή, ως ίσων μελών της, των εθνικών και θρησκευτικών ομάδων και των πολιτισμών τους, γεγονός που αντανακλάται στην επίσημη κυβερνητική πολιτική ως θεωρία και πράξη. Οι εθνικές και θρησκευτικές αυτές ομάδες έχουν ίσες ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης με τους γηγενείς κατοίκους της χώρας και έχουν το δικαίωμα να διατηρήσουν τη θρησκευτική και πολιτιστική τους ταυτότητα, όπως κάνουν οι γηγενείς κάτοικοι που ανήκουν στις διάφορες θρησκευτικές ομάδες της χώρας.¹

Οι πολίτες της Ολλανδίας έχουν το δικαίωμα της διατήρησης της θρησκευτικής ταυτότητας και της δραστηριοποίησης τους, μέσω των εκκλησιών τους, ή των φίλων προσκείμενων προς αυτούς οργανισμών, στον κοινωνικό-πολιτικό και πολιτιστικό τομέα (πολιτικά, κόμματα, παιδεία, υγεία, άθληση, Μ.Μ.Ε.).² Παράλληλα, το κράτος, εκτός του ότι είναι αρωγός σε αυτές τις δραστηριότητες, υιοθετεί μια ουδέτερη στάση και αντιμετώπιση, κάτι που συνάδει με το σύστημα του πολιτικό-θρησκευτικού διαχωρισμού (Pillarisation system), που η χώρα έχει υιοθετήσει από τον 19^ο αιώνα.³

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο σύστημα, η θεσμική διαφοροποίηση των διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων συνέβαλε σε μια πιο ανεκτική αντιμετώπιση, ως προς τους μετανάστες, οι οποίοι άνηκαν σε άλλες, από τις ήδη υπάρχουσες, θρησκείες στη χώρα. Έτσι, σταδιακά εδραιώθηκε η πεποίθηση ότι, ο θεσμοθετημένος πολιτιστικός πλουραλισμός, μπορεί να οδηγήσει στη χειραφέτηση των μεταναστευτικών

¹ Shadid W. A., 'The Integration of Muslim Minorities in the Netherlands', *International Migration Review*, Vol. 25, No. 2, Summer, 1991, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mBbAvk>, σ.356.

² Van Bijsterveld S.C., 'Religion and the state Secular', *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 14:3, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Ιανουαρίου 2012), <http://www.ejcl.org/143/abs143-2.html>, σ. 2.

³ Beaufort De Fleur, Hagg Ingemund, Van Schie Patrick, *Separation of Church and State in Europe*, European Liberal Forum, 2008, σσ. 66-70.

μειονοτήτων στη χώρα και κατά αυτόν τον τρόπο να γίνει ομαλότερη η ένταξη τους στην ολλανδική κοινωνία.⁴

Ουσιαστικά όμως η συγκεκριμένη πολιτική της διατήρησης της εθνικής ταυτότητας των μεταναστών, όπως εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1970 με την εμφάνιση των ανειδίκευτων εργατών, δεν πρόσβλεπε στην πλήρη ενσωμάτωση τους, γεγονός που συνέβη, διότι το κράτος θεωρούσε ότι οι μετανάστες δεν θα παραμείνουν μόνιμα στη χώρα, αλλά θα επιστρέψουν κάποια στιγμή στις πατρίδες τους.⁵

Μέχρι και τη δεκαετία του 1980, όπου, στις αρχές της οποίας, έγινε πλέον σαφές ότι η παραμονή των μεταναστών στη χώρα θα ήταν μόνιμη, η Ολλανδία προσανατολιζόταν στην ισότητα των μελών της κοινωνίας της, στη διασφάλιση των ατομικών τους δικαιωμάτων και στην ουδετερότητα. Στοιχεία που θα συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας κοινής πολιτικής ταυτότητας, με στόχο την εξασφάλιση μιας σταθερής και δίκαιης κοινωνίας με ελευθέρους και ίσους πολίτες, ανεξαρτήτως πολιτικών, θρησκευτικών και φιλοσοφικών δογμάτων. Χαρακτηριστικά, δηλαδή, μιας κοινωνίας εμπνευσμένης από τον «Πολιτικό Φιλελευθερισμό», κυρίως του John Rawls, ο οποίος, εκείνη την εποχή, άσκησε μεγάλη επιρροή στην διαμόρφωση της ολλανδικής πολιτικής.⁶

Ωστόσο, η εμπειρική πραγματικότητα απείχε κατά πολύ από τη θεωρία της πολυπολιτισμικής ολλανδικής κοινωνίας, όπου η αναγνώριση των διαφορετικών πολιτισμών αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της και οι φιλελεύθερες πολιτικές αξίες είναι καταμερισμένες το ίδιο σε όλες τις μειονότητες. Η κοινή πολιτική ταυτότητα όμως, ως εγγυήτρια δύναμη της ενταξιακής διαδικασίας για τους μετανάστες, δεν υφίστατο, κατά συνέπεια η φτώχεια, η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελούσαν μέρη της ολλανδικής μεταναστευτικής πραγματικότητας.⁷

Εντωμεταξύ, με την αλλαγή της χιλιετίας, η μεταναστευτική, ενταξιακή πολιτική της Ολλανδίας, απομακρύνθηκε από το πολυπολιτισμικό μοντέλο και στράφηκε προς μια πιο αφομοιωτική προσέγγιση, που απευθυνόταν στους μετανάστες ως πολίτες και όχι

⁴Scholten Peter, *Framing Immigrant Integration: Dutch Research-Policy Dialogues in Comparative Perspective*, Amsterdam University Press, 2011, σ. 16.

⁵ Βλ. *ο.π.*, σ. 20.

⁶ Βλ. Lehning Percy, 'Rawls in Netherlands' *European Journal of Political Theory*, 1: 199, 2002, (ημερομηνία πρόσβασης 14, Ιανουαρίου 2012), <http://ept.sagepub.com/content/1/2/199.full.pdf+html>, και Joppke Christian, 'Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe', *West European Politics*, 30:1, 1-22, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/RmkgM8>, σσ. 15-16. Για τον «Πολιτικό Φιλελευθερισμό», βλ. Rawls John, 'Political Liberalism: Reply to Habermas' *The Journal of Philosophy*, Vol. 92, No. 3, Mar., 1995, σσ. 132-180, (ημερομηνία πρόσβασης 15, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1j1xUKA>, Rawls John, *Political Liberalism*, Columbia University Press, 2005.

⁷ Βλ. Lehning και Joppke, *ό.π.*

ως εθνικές και πολιτιστικές ομάδες. Γεγονός που σήμαινε ότι οι ολλανδικές αξίες και αρχές κυριαρχούν και οι νεοεισερχόμενοι στη χώρα έχουν την υποχρέωση να τις διατηρήσουν και να τις σεβαστούν. Έχοντας όλα τα μέλη της κοινωνίας κοινή γλώσσα (ολλανδική) και εμμένοντας σε βασικές νόρμες (ολλανδικές) θεωρούσαν ότι μπορεί κατ' αυτόν τον τρόπο να εξασφαλιστεί η κοινωνική ενότητα, ως απαραίτητης προϋπόθεσης της επιτυχούς ένταξης των μεταναστών.⁸

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, ο δημόσιος διάλογος, γύρω από τους μετανάστες και την ένταξή τους στην ολλανδική κοινωνία, που επικρατούσε στο πολιτικό και κοινωνικό προσκήνιο και βεβαίως στον έντυπο Τύπο, άρχισε να έχει έντονη κριτική διάθεση προς το πολυπολιτισμικό μοντέλο. Τον Ιανουάριο (29) του 2000, ο ιστορικός και εξέχον μέλος του Εργατικού Κόμματος της Ολλανδίας (Partij van de Arbeid, PvdA) Paul Scheffer, εξέδωσε ένα άρθρο, στην ευρείας κυκλοφορίας, ολλανδική εφημερίδα *NRC Handelsblad*, με τίτλο «Το Πολυπολιτισμικό Δράμα».

Στο άρθρο αυτό ο Scheffer, ισχυριζόταν ότι η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ολλανδία είχε αποτύχει και ότι η πολυπολιτισμική κοινωνία της χώρας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διαφορετικά ως τραγωδία, ή καταστροφή.⁹ Το συγκεκριμένο άρθρο δέχτηκε έντονη κριτική, ως συντηρητικό και ρατσιστικό, παρόλα αυτά υπήρχε μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων που συμμερίζονταν τις θέσεις του. Τα θέματα που έθιγε, όπως η συνεχής μετανάστευση, χωρίς την υπάρχουσα ενσωμάτωση παλαιότερων μεταναστών, σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο κοινωνικό απομονωτισμό και τον επίσης αυξανόμενο μουσουλμανικό πληθυσμό στη χώρα, καθιστούσαν ανήσυχους πολλούς Ολλανδούς, σχετικά με τη μετανάστευση στη χώρα τους και το Ισλάμ.¹⁰

Το πρώτο κύμα μουσουλμάνων μεταναστών στην Ολλανδία έφτασε τη δεκαετία του 1950 από την πρώην αποικία της Ολλανδίας, την Ινδονησία (οι Ολλανδικές ανατολικές Ινδίες, όπως τότε ονομάζονταν, ανεξαρτητοποιήθηκαν, το 1949). Στη συνέχεια, τη δεκαετία του 1960 και 1970, κατά τη διάρκεια της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας,

⁸Duyvendak J. W. & Scholten P. W. A., 'Beyond the Dutch "Multicultural Model" The Coproduction of Integration Policy Frames in The Netherlands', *Int. Migration & Integration*, 2011, 12, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fOowz0>, σσ.339-340 και Bertossi Christophe, 'National Models of Integration in Europe: A Comparative and Critical Analysis', *American Behavioral Scientist*, XX(X), (26/ 09/11), 1–20, σ. 9.

⁹ Callejo María Bruquetas, Mascareña Blanca Garcés, Penninx Rinus and Scholten Peter, '*Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case*', *IMISCOE*, Working Paper no.15, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/53748>, σ. 19.

¹⁰ Entzinger Han, 'Changing the rules while the game is on: from Multiculturalism to Assimilation in the Netherlands', *Ceri-Sciences Po*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mAUEd2>, σσ. 9-11.

όταν οι ολλανδικές εταιρίες ζητούσαν εργατικά χέρια, ένα δεύτερο κύμα μεταναστών ήρθε κυρίως από το Μαρόκο και την Τουρκία.¹¹

Την ίδια εποχή, το 1975, ανεξαρτητοποιήθηκε και η μέχρι τότε Ολλανδική αποικία: το Σουρινάμ, γεγονός που συντέλεσε στη μετακίνηση ενός μεγάλου αριθμού, περίπου 300.000 Σουριναμέζων στην Ολλανδία, εκ των οποίων το 10% ήταν μουσουλμάνοι. Με την έλευση, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ενός αυξημένου αριθμού πολιτικών προσφύγων και αιτούντων άσυλο από τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Αφρική, ο αριθμός των μουσουλμάνων στη Ολλανδία αυξήθηκε σημαντικά.¹²

Αξίζει να σημειωθεί ότι σήμερα οι μουσουλμάνοι στην Ολλανδία είναι περίπου ένα εκατομμύριο (907.000), αποτελώντας το 5,8% του συνολικού πληθυσμού (περίπου 17 εκατομμύρια). Από αυτούς το 73% είναι Τούρκοι ή Μαροκινοί και το υπόλοιπο 27% από άλλες χώρες (Σουρινάμ, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Ιράκ, Σομαλία κ.α.). Ο αριθμός αυτός αφορά τους μουσουλμάνους που είναι νόμιμα στη χώρα, αυτοί που είναι παράνομα δεν δύναται να καταγραφούν. Από τις συγκεκριμένες εθνικότητες μεταναστών οι περισσότεροι κατέχουν διπλή υπηκοότητα, ακόμα και αυτοί της δεύτερης γενιάς (το 80% των συγκεκριμένων εθνικών ομάδων).¹³ Σε σχέση με τον ολλανδικό πληθυσμό, οι μουσουλμάνοι της χώρας είναι νεότεροι σε ηλικία, με μέσο όρο 25 χρονών, ενώ αντίστοιχα ο μέσος όρος των Ολλανδών είναι 38 χρονών.¹⁴

Ειδικότερα, οι περισσότεροι ζουν συγκεντρωμένοι σε γειτονίες στις τέσσερις μεγάλες πόλεις, Αμστερνταμ, Ρότερνταμ, Ουτρέχτη και Χάγη. Τα τελευταία 10 χρόνια στις γειτονίες αυτές ο αριθμός τους έχει αυξηθεί και συνεχώς αυξάνεται, κυρίως γιατί οι μετανάστες που έρχονται στη χώρα επιλέγουν να εγκατασταθούν εκεί, όπου υπάρχουν ήδη ομοεθνείς τους. Ένας άλλος λόγος είναι ότι οι ντόπιοι Ολλανδοί που ζούσαν σε αυτές τις γειτονίες φεύγουν, εξαιτίας της υψηλής συγκέντρωσης μεταναστών, δημιουργώντας χώρο για τους μετανάστες. Από το 1995 έως το 2008, ένας στους τρεις

¹¹ Congressional Research Service, 'Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism', (07/09/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 24 Οκτωβρίου 2011), <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33166.pdf>, σ. 20.

¹² FORUM – Institute for Multicultural Affairs, 'The position of Muslims in the Netherlands -FACTS AND FIGURES, 2010', Netherlands, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1juBXDE>, σ.8.

¹³ Dagevos Jaco and Gijssberts Mérove, 'At home in the Netherlands- Trends in integration of non-Western migrants. Annual Report on Integration 2009', *The Netherlands Institute for social research*, (May , 4, 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fOoHKX>, σ.18.

¹⁴ Βλ ο.π. ,σ. 9, 11 και Euro- Islam, Info, *Islam in Netherlands* , (ημερομηνία πρόσβασης 20, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mAUrya>

γηγενείς Ολλανδούς, που ζούσαν στις περιοχές, όπου τώρα υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση μεταναστών, μετακόμισαν από αυτές.¹⁵

Όσον αφορά στα ποσοστά μερικού αναλφαβητισμού στους μουσουλμάνους μετανάστες, αυτά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αρκετά υψηλά, καθώς εγκαταλείπουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, γεγονός που συντελεί στη συνέχεια στα αυξημένα ποσοστά ανεργίας ανάμεσα τους.¹⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι, τη σχολική χρονιά 2007-2008, το 8,6% των μαροκινών μαθητών -ποσοστό διπλάσιο από τους γηγενείς Ολλανδούς μαθητές- εγκατέλειψε το εκπαιδευτικό σύστημα νωρίς.¹⁷ Παρόλα αυτά, τα τελευταία δέκα χρόνια, οι γυναίκες από το Μαρόκο και την Τουρκία έχουν περισσότερες πιθανότητες να συνεχίσουν περαιτέρω την εκπαίδευση τους και να αποκτήσουν ένα δίπλωμα, σε αντίθεση με τα αγόρια.¹⁸

Επιπρόσθετα, η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των μη δυτικών μεταναστών συμβάλουν, όπως περιγράψαμε παραπάνω, σε μικρή αύξηση της ανεργίας ανάμεσα τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς αυτό είναι ότι το 2009 η ανεργία στους μετανάστες στην Ολλανδία έφτανε το 11% σε σχέση με το 4%, ανάμεσα στους Ολλανδούς. Με τη νέα γενιά των μη δυτικών μεταναστών να πλήττεται ιδιαίτερα από την ανεργία, καθώς τα ποσοστά ανάμεσα τους αγγίζουν το 21% σε σχέση με το 10% των Ολλανδών συνομήλικων τους.¹⁹

Ωστόσο, οι συγκεκριμένες εθνικές ομάδες μεταναστών (ιδίως Τούρκοι και Μαροκινοί), παρόλο που δεν έχουν αγγίξει ακόμη υψηλά ποσοστά ανεργίας, ανήκουν στις ιδιαίτερα ευπαθείς ομάδες που, κατά συνέπεια, θα πληγούν από αυτήν. Σε αυτό το γεγονός οφείλεται και το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο τους και τα προσωρινά συμβόλαια εργασίας που το συνοδεύουν. Έτσι λοιπόν, γίνεται φανερό ότι, όσο η οικονομία της χώρας επιδεινώνεται, τόσο οι απολύσεις θα είναι μαζικές.²⁰

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του 2010, της ολλανδικής στατιστικής υπηρεσίας, σχετικά με την ένταξη των μεταναστών, περισσότερα απ' τα μισά παιδιά ηλικίας κάτω

¹⁵ Βλ. Dagevos Jaco and Gijsberts Mérove, 'At home in the Netherlands- Trends in integration of non-Western migrants. Annual Report on Integration 2009', σ. 24.

¹⁶ Βλ. Congressional Research Service, 'Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism', ο.π., σ. 21.

¹⁷ Βλ. FORUM – Institute for Multicultural Affairs, ο.π., σ. 14.

¹⁸ Βλ. ο. π.

¹⁹ Dagevos Jaco and Gijsberts Mérove, 'Integration in ten trends', *The Netherlands Institute for social research*, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1kKDzpQ>, σ. 9.

²⁰ Βλ. Dagevos Jaco and Gijsberts Mérove, 'At home in the Netherlands- Trends in integration of non-Western migrants. Annual Report on Integration 2009', σ.23.

των 15 ετών, στο Άμστερνταμ και στο Ρότερνταμ, έχουν μη δυτικό εθνικό υπόβαθρο.²¹ Ακόμη, τέσσερις στους δέκα ανθρώπους, με μη δυτική καταγωγή ζουν συγκεντρωμένοι στις τέσσερις μεγάλες ολλανδικές πόλεις, που προαναφέρθηκαν και επιπλέον στη Χάγη και στην Ουτρέχτη.²²

Τα παραπάνω στοιχεία είναι ενδεικτικά της συγκέντρωσης των μεταναστών δεύτερης και τρίτης γενιάς στα μεγάλα αστικά κέντρα σε γειτονιές, όπου έχουν κοινό πολιτιστικό υπόβαθρο. Οι γειτονιές αυτές συχνά έχουν χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο και οι κάτοικοι τους χαμηλότερα οικονομικά εισοδήματα από ότι οι κάτοικοι σε γειτονιές με γηγενή ολλανδικό πληθυσμό.

Με τη συγκεκριμένη έκθεση συνάγεται το συμπέρασμα ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε αυτές τις γειτονιές έχουν λιγότερες πιθανότητες, σε σχέση με τους ολλανδούς συνομήλικους τους, να δημιουργήσουν ευνοϊκές συνθήκες διαβίωσης και μετέπειτα κοινωνικής ανέλιξης. Αυτό συμβαίνει γιατί, όταν οι μαθητές (κυρίως τα παιδιά των Τούρκων και των Μαροκινών) τελειώνουν το δημοτικό, δεν έχουν τις ίδιες γλωσσικές ικανότητες με τους ολλανδούς συνομήλικους τους, καθώς δεν μιλούν τα ολλανδικά στο σπίτι. Γεγονός που έχει ως επακόλουθο, τα περισσότερα παιδιά των μεταναστών να διακόπτουν την εκπαίδευση τους στη δευτεροβάθμια βαθμίδα, με αποτέλεσμα να μην αποκτούν δίπλωμα.²³

Εξαιτίας του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου έχουν μειωμένες πιθανότητες εύρεσης εργασίας, μεγαλώνοντας το κενό, στο συγκεκριμένο τομέα, ανάμεσα στους γηγενείς ολλανδούς και στα παιδιά μεταναστών μαροκινής και τουρκικής καταγωγής. Επιπλέον, η κακή οικονομική κατάσταση των μεταναστών, μαροκινής και τουρκικής καταγωγής, κυρίως δεύτερης και τρίτης γενιάς, ευνοεί την αποδοχή εκ μέρους τους κρατικών επιδομάτων, όπως αυτό της ανεργίας. Συγκεκριμένα, κατά το έτος 2009, ένας στους δέκα ανθρώπους με μη δυτική καταγωγή, κυρίως από το Μαρόκο, διεκδικούσε κρατικά επιδόματα, περισσότερες από έξι φορές, από ότι οι γηγενείς Ολλανδοί.²⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2008, οι περισσότεροι συλληφθέντες ύποπτοι για εγκληματικές ενέργειες, κυρίως με καταγωγή από το Μαρόκο και από τις Αντίλλες,

²¹ Statistics Netherlands, Annual Report on Integration 2010 – Summary, (ημερομηνία πρόσβασης 27, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1idiDpP>, σ. 13.

²² Βλ. ο.π.

²³ Βλ. ο.π., σ. 8.

²⁴ Βλ. ο.π., σ. 20

δήλωναν άνεργοι και έπαιρναν επίδομα ανεργίας. Την ίδια χρονιά το ποσοστό των υπόπτων για εγκληματικές πράξεις ήταν τέσσερις φορές μεγαλύτερο στους ανθρώπους με μη δυτική καταγωγή, παρά στους γηγενείς ολλανδούς.²⁵

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αποτέλεσε κοινή αποδοχή και από το κράτος και από τους μουσουλμάνους μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς, ότι ήρθαν στη χώρα για να παραμείνουν. Η θρησκεία τους, κυρίως για τους νέους, έγινε σημείο αναφοράς και προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητάς τους, ως προς τη θέση τους στην ολλανδική κοινωνία. Μάλιστα, μέσα στο μεταναστευτικό πλαίσιο η θρησκευτική μουσουλμανική ταυτότητα απέκτησε μεγαλύτερη ισχύ, για τους νεότερους μετανάστες, από ότι η εθνική τους ταυτότητα.²⁶

Η πλειοψηφία των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ολλανδία, κυρίως της νέας γενιάς, ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής, θεωρούν τη θρησκεία τους ως προσδιοριστικό στοιχείο μιας δι-εθνικής θρησκευτικής ταυτότητας (ummah), στην οποία ο θρησκευτικός ατομικισμός δεν έχει τόση σημασία, όσο είχε για τις παλιότερες γενεές.²⁷ Αυτό διαφαίνεται από την ύφεση, που παρουσιάζεται στην επίσκεψη σε μουσουλμανικά τεμένη στην Ολλανδία, όπου πάνω από τους μισούς Τούρκους και Μαροκινούς μετανάστες σπάνια τα επισκέπτονται, για εκπλήρωση των θρησκευτικών τους καθηκόντων.²⁸

Τα τεμένη στην Ολλανδία, εν αντιθέσει με τις χώρες καταγωγής των μεταναστών, δεν αποτελούν μόνο τόπους θρησκευτικής λατρείας, αλλά λειτουργούν και ως μέρη κοινωνικής συναναστροφής, όπου τα μέλη της κοινότητας μπορούν να απευθυνθούν για πληροφορίες σχετικά με τα ζητήματα που τους απασχολούν. Ακόμη, τα συγκεκριμένα μέρη εκπληρώνουν και κοινωνικές λειτουργίες, λόγω χάρη: παρέχουν διάφορες δραστηριότητες για αθλητισμό και διασκέδαση και συχνά βρίσκονται σε συνεργασία με εκκλησίες, μέσα στα πλαίσια ενός δια-θρησκευτικού διαλόγου.²⁹

Το 2007, υπολογιζόταν ότι υπήρχαν στην Ολλανδία 475 τεμένη, τα μισά από τα οποία διαχειρίζονταν τουρκοί οργανισμοί, το ένα τρίτο από μαροκινούς και το ένα

²⁵ Βλ.ο.π., σ.22.

²⁶Demant Froukje, Maussen Marcel, Rath Jan, 'Muslims in the EU - Cities Report-The Netherlands', *Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 23, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/46997>,σ.14.

²⁷ Βλ .ο.π., σ. 15.

²⁸ Βλ. Dagevos Jaco and Gijsberts Mérove, 'At home in the Netherlands- Trends in integration of non-Western migrants. Annual Report on Integration, 2009 ', σ. 27-28.

²⁹ Βλ. FORUM – Institute for Multicultural Affairs, ο.π., σ. 37.

δέκατο από σουριναμέζους.³⁰ Επιπρόσθετα, μαζί με την εξάπλωση των μουσουλμανικών τεμενών στην Ολλανδία, έκαναν αισθητή την εμφάνιση τους και τα ισλαμικά σχολεία. Ο καθοριστικός ρόλος που παίζει η θρησκεία στις ζωές πολλών μουσουλμάνων μεταναστών, σε συνδυασμό με τις μέτριες σχολικές επιδόσεις των παιδιών των μεταναστών στα ολλανδικά σχολεία, καθώς και η αίσθηση ότι υπόκεινται σε διακρίσεις, συνετέλεσαν στην ίδρυση πολλών ισλαμικών σχολείων στη χώρα.

Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε και ο ευνοϊκός κρατικός μηχανισμός, που παρέχει ελευθερία στην εκπαίδευση, σύμφωνα με το άρθρο 24 του Συντάγματος. Επιπλέον, το κράτος εγγυάται την ίση μεταχείριση και χρηματοδότηση κρατικών και ιδιωτικών σχολείων και παρέχει την ελευθερία της ίδρυσης σχολείων και την ελευθερία της διδασκαλίας στη βάση θρησκευτικών, ιδεολογικών ή εκπαιδευτικών «πιστεύω».³¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι η λειτουργία των ισλαμικών σχολείων στη χώρα αγγίζει τα 25 χρόνια. Συγκεκριμένα, σήμερα στην Ολλανδία υπάρχουν σαράντα τέσσερα ισλαμικά, δημοτικά σχολεία, δύο για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και δύο ισλαμικά πανεπιστήμια. Ο συνολικός αριθμός των μαθητών που φοιτούν σε αυτά ανέρχεται περίπου στις 10.000, αλλά η αναγκαιότητα για την ίδρυση ακόμη περισσότερων σχολείων είναι αισθητή ανάμεσα στους γονείς των παιδιών, οι οποίοι πιστεύουν ότι είναι απαραίτητα ακόμη 100 τέτοια σχολεία.³²

Πολλοί μουσουλμάνοι επίσης θεωρούν ότι η ύπαρξη ισλαμικών σχολείων είναι ενδεικτικό στοιχείο της χειραφέτησης τους στην ολλανδική κοινωνία, γεγονός που συντελεί στην ένταξη τους σε αυτή. Ωστόσο, οι πρωταρχικοί στόχοι της ίδρυσης ισλαμικών σχολείων είναι η ενδυνάμωση της πολιτιστικής και θρησκευτικής ταυτότητας των μαθητών, στα πλαίσια του Ισλάμ και η βελτίωση των σχολικών επιδόσεων των μαθητών για τη συνέχιση των σπουδών τους.³³

Επιπλέον, το ολλανδικό κράτος εκτός από τις ίσες ευκαιρίες που παρείχε στην εκπαίδευση, όπως διαφάνηκε από τα ισλαμικά σχολεία στη χώρα, προώθησε και τις ευκαιρίες για συμμετοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας, στη στέγαση, στην

³⁰ Βλ.οπ.

³¹ Van Leeuwen Berthold, Thijs Annette, Zandbergen Marjan, 'Inclusive education in the Netherlands', *SLO • national institute for curriculum development*, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1iitq24>, σ.18.

³²Versteegt Inge and Maussen Marcel, 'The Netherlands: Challenging Diversity in Education and School Life', *Amsterdam Institute for Social Science Research*, University of Amsterdam, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/RqfY6g>, σ. 20 και Βλ. FORUM – Institute for Multicultural Affairs, ο.π., σ. 38.

³³ Driessen Geert and Merry Michael S., 'Islamic Schools in the Netherlands: Expansion or Marginalization? ', *Interchange*, Volume 37, Number 3, 2006, σσ.201-223, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hwk2IC>,σ. 205.

κοινωνική πρόνοια, στην οικογενειακή επανένωση, στην απόκτηση της υπηκοότητας και στη συμμετοχή τους στα κοινά και στην πολιτική.

Η δυνατότητα διατήρησης διπλής υπηκοότητας από το 1992, διευκόλυνε την άμεση πολιτική συμμετοχή των μεταναστών σε τοπικό (δικαίωμα ψήφου σε τοπικό επίπεδο είχαν οι μετανάστες χωρίς την ολλανδική υπηκοότητα από το 1986) και εθνικό επίπεδο και την πλήρη άσκηση των εκλογικών τους δικαιωμάτων.³⁴

Ιδιαίτερα σημαντικά είναι ότι, εκτός από τους μετανάστες, οι οποίοι μπορούν να δρουν σε μεμονωμένη βάση, οι διάφοροι οργανισμοί που ιδρύονται από αυτούς έχουν τη δυνατότητα να έχουν ισχυρή επιρροή σε θέματα που αφορούν τα κοινά, μέσω του Εθνικού Συμβουλίου Δομής για τους Μετανάστες (National Consultation Structure for Minorities (LOM)). Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους του Συμβουλίου είναι η παροχή βοήθειας στους μετανάστες, να κάνουν πλήρη χρήση των εκλογικών τους δικαιωμάτων.³⁵

Σύμφωνα με το Δείκτη Πολιτικών Ένταξης των Μεταναστών (Migrant integration Policy Index - MIPEX), το 2010, η Ολλανδία, όσον αφορά στην ένταξη των μεταναστών, ανήκει στις χώρες με τις –ελαφρώς- ευνοϊκές, ενταξιακές πολιτικές, κατέχοντας την πέμπτη θέση ανάμεσα τους, μετά τη Σουηδία, την Πορτογαλία, τον Καναδά και την Φιλανδία.³⁶ Αυτό σημαίνει ότι στον τομέα της αγοράς εργασίας, της παιδείας, της απόκτησης της υπηκοότητας, της οικογενειακής επανένωσης, της καταπολέμησης των διακρίσεων, της κοινωνικής πρόνοιας και της συμμετοχής στα κοινά η Ολλανδία προσφέρει καλύτερες προϋποθέσεις για την ευκολότερη πρόσβαση των μεταναστών σε αυτούς τους τομείς από ότι άλλες μεταναστευτικές χώρες.

Η Ολλανδία, παρότι είναι σε ευνοϊκότερη θέση σε σχέση με άλλες μεταναστευτικές χώρες, αναφορικά με τις ενταξιακές της πολιτικές, τα τελευταία χρόνια άρχισε να υιοθετεί μια αυστηρότερη στάση στο μεταναστευτικό. Κάτι που γίνεται αντιληπτό, κυρίως, από τα αυστηρότερα μέτρα που υιοθέτησε από το 2006, όσον αφορά στην

³⁴ Penninx Rinus, Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder *Journal of International Migration and Integration*, Volume 7, Number 2, 241-254, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://www.springerlink.com/content/j0560gv44406t327/>, σσ. 243-244.

³⁵ Council of Europe- Parliamentary Assembly, *Participation of immigrants and foreign residents in political life in the Council of Europe member states*, Doc. 8916, 2000, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mjQBgn>

³⁶ Migrant integration Policy Index – MIPEX, *Netherlands*, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://www.mipex.eu/netherlands>

πρόσβαση στην ολλανδική υπηκοότητα, την οικογενειακή επανένωση και την άδεια μακράς παραμονής στη χώρα για τους ανειδίκευτους εργάτες.³⁷

Μέσα στο πλαίσιο της νέας μεταναστευτικής της πολιτικής, όσοι επιθυμούσαν να εισέλθουν ως μετανάστες στην Ολλανδία, ζητώντας βίζα, θα έπρεπε πρώτα να δώσουν με επιτυχία στην πατρίδα τους εξετάσεις στην ολλανδική γλώσσα, που κοστίζουν 417 \$. Μαζί με τις γλωσσικές εξετάσεις οι αιτούντες τη βίζα θα έπρεπε να εξεταστούν και στη συμβατότητα τους με τις ολλανδικές φιλελεύθερες αξίες, παρακολουθώντας ανάμεσα σε άλλα, ένα φιλμ διάρκειας 108 λεπτών που παρουσιάζει σκηνές από την ολλανδική καθημερινότητα, όπως τρυφερές στιγμές ανάμεσα σε ομοφυλόφιλους και σκηνές από παραλία γυμνιστών.³⁸

Το συγκεκριμένο φιλμ προκάλεσε αντιδράσεις σε όσους ήταν αντίθετοι με τα νέα μέτρα της κυβέρνησης, ισχυριζόμενοι ότι απευθύνονταν αποκλειστικά στο να αποτρέψει ευλαβείς μουσουλμάνους, να μεταναστεύσουν στη χώρα και στους ήδη εγκατεστημένους μουσουλμάνους να φέρουν τις συζύγους τους από τις χώρες καταγωγής τους. Η κυβέρνηση αρνήθηκε κάτι τέτοιο, παρόλο που τη συγκεκριμένη περίοδο, η Υπουργός Μετανάστευσης Rita Verdonk ισχυριζόταν, ότι πάνω από 600.000 χιλιάδες άνθρωποι στην Ολλανδία δεν μιλούν καλά την γλώσσα και είναι ως επί το πλείστον άνεργοι.³⁹ Η Υπουργός κατέστησε σαφές, ότι η χώρα δεν μπορεί να δεχτεί άλλους μετανάστες, που δεν μπορούν να ενταχθούν στην κοινωνία.

Η αλλαγή σε μια πιο αυστηρή μεταναστευτική πολιτική ήρθε σε μια εποχή, όπου η ολλανδική κοινή γνώμη είχε αρχίσει να διαμορφώνει μια αρνητική εικόνα για τους μουσουλμάνους μετανάστες στη χώρα, κυρίως για τους ανένταχτους. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, (το Μάρτιο του 2004), τη δολοφονία του ολλανδού πολιτικού Pim Fortuyn, (το Μάιο του 2002), ο οποίος εξέφραζε ανοιχτά την αντίθεση του προς το Ισλάμ, και το φόνο του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo van Gogh, (το Νοέμβριο του 2004), από ένα φανατικό ισλαμιστή, ο φόβος της ισλαμικής απειλής στην ολλανδική κοινωνία εδραιώθηκε. Ο αντίκτυπος της εδραίωσης του φόβου προς την ακραιφνή πλευρά του Ισλάμ ήταν και είναι μεγάλος, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

³⁷ Βλ. ο.π.

³⁸ Bransten Jeremy, 'EU: Netherlands Leading Trend To More Stringent Immigration Rules', *Radio Free Europe*, (05/04/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 26 Ιανουαρίου 2012), <http://www.rferl.org/content/article/1067418.html>

³⁹ Βλ. ο.π.

Ο σκεπτικισμός πολλών ολλανδών πολιτών για τη συμβατότητα του Ισλάμ με τις ολλανδικές αρχές και αξίες ενδυναμώθηκε και μαζί με αυτόν και η ανησυχία για την εξάπλωση του ισλαμικού εξτρεμισμού στη χώρα. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη τον Ιούλιο (14) 2005, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων στην Ολλανδία δήλωσε ότι θεωρεί την τόνωση της θρησκευτικής ταυτότητας στους μουσουλμάνους κατοίκους ως κάτι κακό και θα ήθελε εκ μέρους τους μια πιο διακριτική παρουσία.⁴⁰ Ακόμη, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων βρέθηκε να έχει αρνητική εικόνα για τους μουσουλμάνους και να είναι υπέρ της απαγόρευσης της μουσουλμανικής μαντίλας σε δημόσιους χώρους.⁴¹

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι από το 2002, με τη δολοφονία του Pim Fortuyn, το θέμα της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ολλανδία έχει αναδειχθεί σε μείζον πολιτικό πρόβλημα στη χώρα, που χρήζει άμεσης επίλυσης. Προς επίρρωση αυτού του στόχου, η χώρα υιοθέτησε και υιοθετεί διαφορετικές μεταναστευτικές και ενταξιακές πολιτικές, ενίοτε αμφιλεγόμενες και ενίοτε ασύμβατες με το επιθυμητό αποτέλεσμα, όπως θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

3.2 Η εδραίωση της αντίληψης της «απειλής» των μουσουλμάνων μεταναστών.

Η παρουσία των μεταναστών στην Ολλανδία για πολλά χρόνια θεωρούνταν, όπως προαναφέρθηκε, προσωρινή, καθώς αναμένονταν πως οι μετανάστες θα επιστρέψουν κάποια στιγμή στις πατρίδες τους. Παρόλο που η χώρα δέχτηκε έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών, τις δεκαετίες του 1960 και 1970, δεν θεωρούνταν μεταναστευτικός προορισμός, λόγω της μεγάλης πληθυσμιακής της πυκνότητας, όπως ισχυρίζονταν. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιούσε για τους μετανάστες επιλεγμένη ορολογία, όπως «Ξένοι Εργάτες και Επισκέπτες Εργάτες» ή αργότερα «μη αυτόχθονες (allochthonous)». Το 1974, η τότε κυβέρνηση της χώρας στην προσπάθεια της να εισάγει μια νέα πολιτική αναφορικά με τους μετανάστες, εξέδωσε το «Μνημόνιο εις Απάντηση- Memorie van Antwoord», με το οποίο δήλωνε ότι η Ολλανδία αναμφίβολα δεν είναι μεταναστευτική χώρα και ούτε πρόκειται να είναι.⁴²

⁴⁰ Pew Research Center- Pew Global Attitudes Project, *Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics*, (14/07/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 30, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1eQOY8J>

⁴¹ Βλ., ο.π.

⁴² Maussen Marcel, "Constructing Mosques. The governance of Islam in France and the Netherlands", Amsterdam School for Social Science Research (ASSR), 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/124687>, σ. 126.

Παρόλο όμως που δεν θεωρούνταν μεταναστευτική χώρα, έπρεπε να καλύψει στους ξένους εργάτες τις βασικές τους ανάγκες, όπως την παροχή στέγης και παιδείας και την πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Πολλές φορές, οι επισκέπτες εργάτες στεγάζονταν από την κυβέρνηση σε συγκεκριμένες περιοχές και τα παιδιά τους πήγαιναν σε σχολεία, όπου τα μαθήματα διδάσκονταν στη μητρική τους γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο προωθούνταν από την κυβέρνηση η ενδυνάμωση των εθνικών και πολιτιστικών τους δεσμών και όχι το άνοιγμα τους προς την ολλανδική κοινωνία, κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει τροχοπέδη στην επιστροφή τους στην πατρίδα τους. Επίσης, η διατήρηση της κουλτούρας τους και της γλώσσας τους θα τους βοηθούσε στον επαναπατρισμό τους.⁴³

Σταδιακά, άρχισε να δημιουργείται σύγχυση στην ολλανδική κοινωνία, η οποία σύμφωνα με την κυβέρνηση δεν ήταν μεταναστευτική, παρόλα αυτά όμως οι μετανάστες παρέμεναν σε αυτήν και συνεχώς έρχονταν και άλλοι. Ήταν τότε, προς το τέλος της δεκαετίας του 1970, που η ολλανδική κυβέρνηση άρχισε να επαναπροσδιορίζει τη θέση των μεταναστών και των κοινοτήτων, που είχαν δημιουργηθεί μεταξύ τους στην ολλανδική κοινωνία και να αποβλέπει σε βιώσιμα μοντέλα ένταξης τους.

Σε αυτό συνέβαλε σημαντικά μια σειρά τρομοκρατικών ενεργειών τη δεκαετία του 1970, από τη νεότερη γενιά μιας μικρής ομάδας μεταναστών (Moluccans). Αυτοί κατάγονταν από ένα σύμπλεγμα νησιών τα Moluccas Islands στην -όπως είναι σήμερα γνωστή- περιοχή της Ινδονησίας. Τα νησιά αυτά ήταν αποικία της Ολλανδίας, ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Όταν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, η Ολλανδία παραχώρησε την εδαφική κυριαρχία στη νέα ινδονησιακή δημοκρατία, οι ντόπιοι στρατιώτες που απάρτιζαν τον ολλανδικό στρατό στην περιοχή (Royal Dutch East Indies Army (KNIL), εντάχθηκαν στην αρχή κατά δεκάδες στον τακτικό στρατό της Ολλανδίας. Στη συνέχεια, το 1951, μεταφέρθηκαν και αυτοί και οι οικογένειες τους στην Ολλανδία.⁴⁴

Ωστόσο, οι συγκεκριμένοι στρατιώτες δεν μπόρεσαν να ενταχθούν στην ολλανδική κοινωνία, καθώς η κυβέρνηση θεωρούσε ότι η παραμονή τους στη χώρα δεν θα ήταν μόνιμη. Μετά την παύση τους από το στρατό, από το ολλανδικό κράτος, το τελευταίο

⁴³ Βλ.ο.π. σσ. 126-127.

⁴⁴ Allen Ben & Loubert Aart, "History and Identity: Moluccans in the Netherlands", *The Hague Legal Capital*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1sjmvNq>

τους εγκατέστησε σε στρατόπεδα σε απομονωμένες περιοχές, χωρίς να μεριμνήσει για τη μόρφωση των παιδιών τους στα ολλανδικά σχολεία. Το καθεστώς απομόνωσης, το οποίο υφίσταντο και η απροθυμία της ολλανδικής κυβέρνησης να τους βοηθήσει στην πραγμάτωση του στόχου τους, ήτοι τη δημιουργία δικού τους ανεξάρτητου κράτους στην Ινδονησία, συνέβαλαν στην υιοθέτηση εκ μέρους τους αρνητικών αισθημάτων για την Ολλανδία.

Έτσι, κατά τη δεκαετία του 1970, μια σειρά τρομοκρατικών ενεργειών από τη νεότερη γενιά των Moluccans έλαβαν χώρα στην Ολλανδία με δεκάδες νεκρούς, οι οποίες αποσοβήθηκαν προς το τέλος της δεκαετίας, έπειτα από προτάσεις συμβιβασμού της ολλανδικής κυβέρνησης.⁴⁵

Οι τρομοκρατικές αυτές ενέργειες αποτέλεσαν το έναυσμα για να στραφεί η κυβέρνηση προς μια Πολιτική Εθνικών Μειονοτήτων -Ethnic Minorities Policy, καθιστώντας την Ολλανδία μια από τις πρώτες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, που ανέπτυσαν τέτοια ενταξιακή πολιτική για συγκεκριμένες ομάδες μεταναστών.⁴⁶

Το 1978, συστάθηκε η «Συμβουλευτική Επιτροπή για τη Μελέτη Μειονοτήτων (Advisory Committee on Minorities Research (ACOM))», που είχε συμβουλευτικό ρόλο προς την κυβέρνηση σε θέματα εθνικών και πολιτιστικών μειονοτήτων.⁴⁷ Η λήψη όμως τέτοιων πρωτοβουλιών από την Ολλανδική κυβέρνηση, δεν προϋπέθετε και το ότι η Ολλανδία υιοθετούσε την αντίληψη πως η ίδια είναι μεταναστευτική χώρα. Αντίθετα, θεωρούσε ότι το, μέχρι τώρα, μεταναστευτικό ρεύμα οφειλόταν σε μια ιστορική συγκυρία και ότι στο μέλλον θα απέτρεπε νέα κύματα μετανάστευσης προς αυτήν.

Η αντίληψη της προσωρινότητας των μεταναστών διήρκησε μέχρι και τη δεκαετία του 1980, όταν το «Επιστημονικό Συμβούλιο για την Κυβερνητική Πολιτική» (The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR), το 1979, βασιζόμενο σε μια μελέτη της Συμβουλευτικής Επιτροπής για τη Μελέτη Μειονοτήτων (ACOM), υποστήριξε ότι οι μετανάστες είναι πλέον μόνιμοι στη χώρα. Η Ολλανδία, σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, θα πρέπει να στοχεύει πλέον στην υιοθέτηση μακροχρόνιων μεταναστευτικών πολιτικών, με ιδιαίτερη έμφαση στην τόνωση της πολιτιστικής και

⁴⁵ Βλ.ο.π.

⁴⁶ Penninx Rinus, Mascareñas Blanca Garcés, Scholten Peter, 'Country Report on The Netherlands', *IMISCOE*, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 30, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/39852>, σ. 4.

⁴⁷ Scholten Peter, Holzacker Ronald, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands: changing discourses in a changing nation', *Nations and Nationalism*, 15 (1), 2009, σσ. 81–100, (ημερομηνία πρόσβασης 31 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1uyGdHg>, σ.89.

εθνικής ταυτότητας των μειονοτήτων και στην ανάπτυξη της πολιτικής των Εθνικών Μειονοτήτων, σε συντονισμό με το Υπουργείο Εσωτερικών.⁴⁸

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, η ολλανδική κυβέρνηση επικεντρώθηκε στην πολιτική των μειονοτήτων. Αυτό σήμαινε την αναγνώριση της ως μιας πολύ-εθνικής κοινωνίας, στην οποία δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μειονοτήτων και παράλληλα στην επί ίσοις όροις με τις υπάρχουσες μειονότητες στη χώρα, (κυρίως θρησκευτικές καθολικές, προτεσταντικές κ.α.) κοινωνικό-πολιτική τους συμμετοχή στην κοινωνία.

Εν τούτοις, η συγκεκριμένη πολιτική των Εθνικών Μειονοτήτων που λειτουργούσε εποικοδομητικά στο στήσιμο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, ανέγειρε προβληματισμούς ως προς την ίδια την ολλανδική ταυτότητα. Αυτό συνέβη, γιατί η από-πολιτικοποίηση του συγκεκριμένου θέματος, αναφορικά με τις εθνικές κοινότητες και τη σχέση τους με την ολλανδική ταυτότητα, δεν αποτελούσε θέμα συζήτησης, ακόμη και από τα κυρίαρχα κόμματα, προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική σταθερότητα και συνοχή.⁴⁹

Η αναφορά του αντίκτυπου της μετανάστευσης και των εθνικών μειονοτήτων στην ολλανδική εθνική ταυτότητα μπορούσε να οδηγήσει -και ενίοτε οδηγούσε- σε κατηγορίες, διακρίσεις, ακόμη και σε ρατσιστικές εκδηλώσεις, οπότε ήταν κοινώς αποδεκτό ένα κλίμα αποσιώπησης του όλου θέματος. Επίσης, με τη στάση αυτή θεωρείτο ότι μπορούσε να αποτραπεί και η μετατροπή του θέματος των μεταναστών σε κομματικό –πολιτικό ζήτημα, το οποίο θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν κόμματα με αντί-μεταναστευτική ιδεολογία.⁵⁰

Έτσι, η προσπάθεια αυτονόμησης των κοινοτήτων που θα μπορούσαν να συνυπάρχουν ισότιμα με τις άλλες πολιτικό-θρησκευτικές ομάδες, όπως συνέβαινε για χρόνια στην ολλανδική κοινωνία (pillarism), που προωθούνταν από την κυβέρνηση, δεν είχε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Η περαιτέρω σημασία, που είχε δοθεί σε βασικούς τομείς, όπως ο τομέας της αγοράς εργασίας και της παιδείας, δεν συνέβαλε -όπως αναμενόταν- στην ενταξιακή διαδικασία και σταδιακά άρχισε να εντατικοποιείται ένα

⁴⁸ Penninx Rinus, 'Ethnic minorities: A. Report to the Government -B. Towards an overall ethnic minorities policy', *The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR)*, 1979, σσ.160-169.

⁴⁹ Penninx Rinus, "Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder" *Journal of International Migration and Integration*, Volume 7, Number 2, 241-254, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://www.springerlink.com/content/j0560gv44406i327/>, σ.248

⁵⁰ Βλ. Scholten Peter, Holzacker Ronald, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands: changing discourses in a changing nation', σ. 90-91.

ευρύτερο κύμα δυσαρέσκειας για τις μέχρι τότε κυβερνητικές πολιτικές των Εθνικών Μειονοτήτων και να μετατρέπεται σε πολιτικό ζήτημα.

Ουσιαστική συμβολή σε αυτήν τη σταδιακή μετατροπή ήταν η νέα αναφορά του Επιστημονικού Συμβούλιου για την Κυβερνητική Πολιτική (WRR), το 1989, η οποία αναγνώριζε ότι είχε συντελεστεί μικρή πρόοδος στους τομείς της παιδείας και της αγοράς εργασίας. Επιπλέον, ασκούσε έντονη κριτική στην πολιτιστική και θρησκευτική έμφαση που είχε δοθεί στο ρόλο των εθνικών κοινοτήτων και όχι στους μετανάστες ξεχωριστά, γεγονός που συνετέλεσε στην αποτυχία αυτών των πολιτικών και της ουσιαστικής ένταξης των μειονοτήτων στην ολλανδική κοινωνία.⁵¹

Επιπλέον, καταλυτικό ρόλο σε αυτήν την κυβερνητική μεταβολή και στην αναγωγή του θέματος της ένταξης των μεταναστών σε ευρέως πλέον πολιτικό ζήτημα, έπαιξε ο δημόσιος λόγος ενός εξέχοντος πολιτικού, σχετικά με το θέμα. Ο Frits Bolkestein, επικεφαλής τότε της αξιωματικής αντιπολίτευσης και ηγέτης του Φιλελεύθερου κόμματος (Liberal Party), δήλωσε, το 1991, ότι έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στην ενταξιακή πολιτική της χώρας. Ακόμη, δήλωσε ότι το Ισλάμ αποτελεί απειλή για τη φιλελεύθερη δημοκρατία της χώρας, απειλή για την ολλανδική ταυτότητα και σκόπελος στην ένταξη των μεταναστών.⁵² Η δηλώσεις αυτές έγιναν σε ένα χρονολογικό πλαίσιο, (1988, έκδοση των Σατανικών Στίχων του Salman Rushdie στην Αγγλία, και 1989, στη Γαλλία το ζήτημα της μουσουλμανικής μαντίλας στα σχολεία), στο οποίο το θέμα των μουσουλμάνων στην Ευρώπη και γενικότερα το Ισλάμ, αποκτούσαν ιδιαίτερη βαρύτητα, ιδίως σε χώρες με έντονη παρουσία μουσουλμάνων μεταναστών.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι με την ομιλία του Bolkestein η χώρα εισήχθη, τη δεκαετία του 1990, σε μια νέα εποχή, η οποία ανέδειξε ρεαλιστικότερα το θέμα της ένταξης των μεταναστών, αποκτώντας μεγάλες διαστάσεις σε πολιτικό, κοινωνικό και ενημερωτικό επίπεδο. Ο κόσμος και οι πολιτικοί, απομακρύνοντας τις όποιες προκαταλήψεις και ταμπού σχετικά με τους μετανάστες, προσπάθησαν να αντιληφθούν την κατάσταση ως ακριβώς έχει. Σταδιακά λοιπόν, η ενταξιακή πολιτική άρχισε να παίρνει άλλον προσανατολισμό και να επικεντρώνεται στο μετανάστη και όχι στις εθνικές μειονότητες, όπου άνηκε.⁵³

⁵¹ Βλ.ο.π., σελ.93-94. Και Callejo María Bruquetas, Mascareña Blanca Garcés, Penninx Rinus and Scholten Peter, 'Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case', *IMISCOE*, Working Paper no.15, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/53748>, σσ.16-17.

⁵² Βλ.ο.π.

⁵³ Βλ. Ο.π., Scholten Peter, Holzacker Ronald, σσ.93-94.

Σε αυτό το διαμορφωθέν περιβάλλον, το 1994, το ολλανδικό Υπουργείο Εσωτερικών εξέδωσε ένα κείμενο πολιτικής για την ένταξη των εθνικών μειονοτήτων (Contourennota Integratiebeleid Etnische Minderheden), με το οποίο υποστήριζε ότι πρέπει να υπάρξει μια νέα σχέση ανάμεσα στο κράτος και στους πολίτες, οι οποίοι θα έχουν περισσότερη αυτονομία και ευθύνη. Η «καλή υπηκοότητα» απέκτησε κεντρική σημασία στη νέα ενταξιακή πολιτική και η υπηκοότητα αντιμετωπιζόταν πλέον ως ατομική υπόθεση και συνάμα ως αμφίδρομη διαδικασία, που εμπεριέχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Ιδίως για τους «μη γηγενείς- allochtons» κατοίκους η απόκτηση της υπηκοότητας ήταν δική τους υποχρέωση και καθαρά δική τους ευθύνη.⁵⁴

Μέσα στο πλαίσιο των υποχρεώσεων των μεταναστών, όσον αφορά στην υπηκοότητα, ήταν και τα «Συμβόλαια κοινωνικής ένταξης των νεοεισερχόμενων (Wet Inburgering Nieuwkomers)», το 1998. Σύμφωνα με αυτά οι νεοεισερχόμενοι ήταν υποχρεωμένοι να παρακολουθούν μαθήματα κοινωνικής ένταξης και της ολλανδικής γλώσσας, προκειμένου να διευκολύνουν τη διαδικασία ένταξης και πολιτογράφησης τους, διατηρώντας όμως την αρχική τους υπηκοότητα.⁵⁵

Παρόλα αυτά, η διατήρηση της διπλής υπηκοότητας, που επικράτησε και προωθήθηκε ως πρόβλημα από τα ΜΜΕ της Ολλανδίας, τη δεκαετία του 1990, προκάλεσε τη δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης, που θεωρούσε ότι δεν δίνονταν ιδιαίτερη έμφαση στις ολλανδικές αξίες και αρχές από τους μετανάστες. Αντίθετα, θεωρούσε ότι ενέμεναν, έχοντας την υποστήριξη των ολλανδικών πολιτικών, στις δικές τους αξίες και στα πολιτιστικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τους, δυσχεραίνοντας την ενταξιακή τους διαδικασία.

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, μέσα στο γενικότερο κλίμα που επικρατούσε στην Ευρώπη προς μια αφομοιωτική πολιτική, σε σχέση με τους μουσουλμάνους μετανάστες, η Ολλανδία προσανατολίστηκε προς άλλη κατεύθυνση, για άλλη μια φορά στις ενταξιακές της πολιτικές. Η στροφή που παρουσίασε προς την αφομοίωση έγκειται πλέον στην προσαρμογή των μεταναστών στις ολλανδικές εθνικές αξίες και νόρμες, με στόχο την ανάδειξή τους σε κοινό τόπο, ως αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής συνοχής.⁵⁶

⁵⁴ Schinkel Willem and van Houdt Friso, 'The double helix of cultural assimilationism and neo-liberalism: citizenship in contemporary governmentality', *The British Journal of Sociology* 2010, Volume 61, Issue 4, (ημερομηνία πρόσβασης 3, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1g7iPac> σσ. 701-702.

⁵⁵ Βλ.ο.π.

⁵⁶ Βλ.ο.π.

Με την έλευση της νέας χιλιετίας, εγκαινιάστηκε μια περίοδος, στην οποία αμφισβητείται ανοικτά το πολυπολιτισμικό μοντέλο, που είχε υιοθετήσει η Ολλανδία και αυτό γιατί δεν απέδωσε σε βασικά του σημεία. Η ανεργία ανάμεσα στους μετανάστες, κυρίως τους μουσουλμάνους, η αύξηση της εγκληματικότητας, η μη χρήση από πολλούς από αυτούς της ολλανδικής γλώσσας, ο σχολικός και στεγαστικός απομονωτισμός και οι ωφελιμιστικές πολιτικές πρόνοιας προς αυτούς, συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός εχθρικού κλίματος απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες στη χώρα.⁵⁷

Το ζήτημα της ένταξης στην ολλανδική κοινωνία εντάχθηκε στο εννοιολογικό πλαίσιο της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών», το οποίο ευνοούσε την κοινωνική διχοτόμηση. Από τη μια μεριά οι εθνικές μειονότητες (αυτοί) και από την άλλη οι γηγενείς (εμείς) και ειδικότερα το Ισλάμ και η Δύση.⁵⁸ Σε αυτό το διαμορφωμένο κλίμα ο Paul Scheffer εξέδωσε, το 2000, το άρθρο « το Πολυπολιτισμικό Δράμα», με το οποίο καταφερόταν εναντίον του Ισλάμ και των μουσουλμάνων μεταναστών.⁵⁹ Αυτό, σε συνδυασμό με τις διεθνείς εξελίξεις (11^η Σεπτεμβρίου) και την υπάρχουσα διαμορφωμένη κατάσταση στην Ολλανδία, επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση του πολιτικού πεδίου της χώρας.

Η συγκυρία ήταν ιδανική για την ανέλιξη στην ολλανδική πολιτική αρένα του ιδιαίτερα δημοφιλούς πολιτικού Pim Fortuyn. Ο Fortuyn ισχυριζόταν ότι η χώρα είναι πια γεμάτη και δεν μπορεί να δεχτεί άλλους μετανάστες, μιλούσε δημόσια για την αποτυχία των ενταξιακών πολιτικών των προηγούμενων ετών και θεωρούσε γι' αυτό υπεύθυνη την πολιτική ελίτ της χώρας, η οποία έκρυβε από τους Ολλανδούς (γγηγενείς) ψηφοφόρους την πραγματικότητα, τοποθετώντας τους στη θέση του θύματος. Μέσα σε όλη την επιχειρηματολογία του κεντρική θέση είχε το Ισλάμ και η «υποανάπτυκτη κουλτούρα», που το συνοδεύει.⁶⁰

Η προεκλογική εκστρατεία του Fortuyn, βασιζόμενη στις παραπάνω θέσεις, είχε πολύ μεγάλη επιτυχία και παρόλο που ο ίδιος δολοφονήθηκε δυο μέρες πριν από τις εθνικές εκλογές το Μάιο του 2002, το κόμμα, που είχε ιδρύσει (LPF Party (Lijst Pim Fortuyn)), μπήκε ως δεύτερο μεγαλύτερο κόμμα στη Βουλή, κερδίζοντας 26 από τις 150

⁵⁷ Entzinger Han, 'Changing the rules while the game is on: from Multiculturalism to Assimilation in the Netherlands', *Ceri-Sciences Po*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1kCuKhH>, σ.8.

⁵⁸ Βλ. ο.π., Scholten Peter, Holzhaacker Ronald, σ. 94 και ο.π., Callejo María Bruquetas and others, σ.19.

⁵⁹ Βλ. σ. 3.

⁶⁰ Βλ. Penninx Rinus, 'Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder', σ. 249.

έδρες. Αν και η συγκεκριμένη κυβέρνηση συνασπισμού διαλύθηκε σε 100 μέρες, η επιρροή του Fortuyn στα άλλα κόμματα, αναφορικά με τη μεταναστευτική τους πολιτική, ήταν σημαντική και καθοριστικής σημασίας έως σήμερα.⁶¹

Έτσι, τα περισσότερα κόμματα αναθεώρησαν τα πολιτικά τους προγράμματα, σχετικά με τη μετανάστευση και το ενταξιακό, που αναδείχθηκε σε ένα από τα μείζονα πολιτικά προβλήματα της χώρας και εισήχθη μια «νέα ενταξιακή πολιτική», η οποία θα ασκούσαν από τη νεοσυσταθείσα θέση του Υπουργού για τη Μετανάστευση και την Ένταξη.⁶²

Με τη νέα στροφή στην ενταξιακή πολιτική, η διατήρηση της κουλτούρας του ατόμου - μετανάστη και η προσήλωση σε αυτήν, αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στην ενταξιακή του διαδικασία, για την οποία ήταν αναγκαία η προσήλωση του ατόμου σε βασικές νόρμες και αξίες της ολλανδικής κοινωνίας. Η πολιτική άνοδος του Fortuyn συνέβαλε στην πολιτικοποίηση του θέματος της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών και εδραίωσε την αφομοιωτική προσέγγιση στην ενσωμάτωση των εθνικών ομάδων στην Ολλανδία.⁶³

Η άνοδος και η πτώση του Fortuyn και η νέα περίοδος που σηματοδοτήθηκε από αυτήν και σε κοινωνικό επίπεδο, επισήμανε την απογοήτευση για τις προηγούμενες ενταξιακές πολιτικές και την αποτυχία του πολυπολιτισμικού μοντέλου. Η αποτυχία αυτή επισφραγίστηκε, για πολλούς Ολλανδούς, με το φόνο του σκηνοθέτη Theo van Gogh, την 2^η Νοεμβρίου 2004, από έναν νεαρό (26 ετών) Ολλανδό –Μαροκινό (κατείχε διπλή υπηκοότητα), δεύτερης γενιάς μεταναστών, το Mohammed Bouyeri.

Ο δολοφόνος ήταν φανατικός μουσουλμάνος και τα κίνητρα της πράξης του ήταν θρησκευτικά, όπως έγραφε και ο ίδιος σε επιστολή που κάρφωσε με μαχαίρι στο σώμα του νεκρού σκηνοθέτη, στο οποίο στοχοποιούσε ως θύμα του και τη Σομαλικής καταγωγής πολιτικό και συνεργάτιδα του van Gogh, Ayan Hirsi Ali.

Η πολιτικός και ο σκηνοθέτης, ένα χρόνο πριν, είχαν συνεργαστεί για τη δημιουργία μιας ταινίας (Submission), με θέμα την παρουσίαση της κατωτερότητας -σύμφωνα με το Κοράνι- της θέσης της γυναίκας στον ισλαμικό κόσμο. Η ταινία παρουσίαζε εικόνες με γυμνές γυναίκες, με κείμενα από το Κοράνι γραμμένα πάνω τους. Όταν η ταινία μεταδόθηκε από τη δημόσια τηλεόραση, προκάλεσε αντιδράσεις από τους

⁶¹ Van Selm Joanne, 'The Netherlands: Death of a Filmmaker Shakes a Nation', *Migration Policy Institute*, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 2, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1g2KitM>

⁶² Βλ.ο.π.

⁶³ Βλ. ο.π., Scholten Peter, Holzacker Ronald, σσ. 95-96.

μουσουλμάνους της χώρας και απειλές προς τους δημιουργούς της για την προσβολή προς το Ισλάμ.⁶⁴

Για αρκετές ημέρες μετά τη δολοφονία, η χώρα βρισκόταν σε πραγματική αναστάτωση. Μια σειρά από τεμένη δέχτηκαν επιθέσεις και ρατσιστικά σύμβολα ζωγραφίστηκαν στους τοίχους τους, ισλαμικά σχολεία κήκαν, εκκλησίες έγιναν αντικείμενο βανδαλισμού και πολλές μουσουλμάνες δέχτηκαν επιθέσεις στο δρόμο.⁶⁵

Η δολοφονία του Van Gogh σόκαρε την ολλανδική κοινή γνώμη, η οποία ταύτισε το γεγονός αυτό με το ενταξιακό πρόβλημα. Η ολλανδική κοινωνία είχε λίγα κοινά με τους νεοεισερχόμενους σε αυτήν, και αυτοί με τη σειρά τους, δεν ταυτίστηκαν αρκετά με τη νέα τους πατρίδα. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες μπήκαν στο στόχαστρο, όχι μόνο των ολλανδικών ΜΜΕ και των πολιτικών, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας, η οποία βρέθηκε να αναζητά την ταυτότητά της, σε άμεση σχέση και συνάφεια με τη θέση των μουσουλμάνων σε αυτήν.

Μια έρευνα που διεξήχθη τον Ιούνιο του 2004, στην Ολλανδία, έδειξε ότι το 68% των ερωτηθέντων ένιωθαν απειλή από τους μετανάστες ή τους νεαρούς μουσουλμάνους στη χώρα. Επίσης, το 53% φοβόταν μια ενδεχόμενη τρομοκρατική επίθεση από ισλαμιστές στην Ολλανδία και το 47% φοβόνταν ότι θα ήταν αναγκασμένοι να ζήσουν στη χώρα τους, σύμφωνα με ισλαμικούς κανόνες.⁶⁶

Εν μέσω αυτής της ρευστής κατάστασης, οι πολιτικοί της χώρας πρότειναν διάφορα μέτρα, όπως την επαναφορά ενός παλαιότερου νόμου κατά της βλασφημίας, που προτάθηκε, χωρίς όμως να εφαρμοστεί, από τον –τότε- Υπουργό Δικαιοσύνης Piet Hein Donner. Δεδομένης αυτής της συγκυρίας, έκανε την εμφάνιση του στο προσκήνιο ο πολιτικός Geert Wilders με ένα άκρως αντί-μεταναστευτικό πολιτικό πρόγραμμα. Ο πολιτικός αυτός με δηλώσεις, όπως «άμεση σύλληψη όλων των ισλαμιστών στη χώρα», ίδρυσε ένα χρόνο αργότερα ένα νέο κόμμα με ευρεία αποδοχή και συνεχή παρουσία

⁶⁴ Βλ. Penninx Rinus, 'Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder', σ.250.

⁶⁵ Hajer Maarten, Uitermark Justus, 'Performing authority: discursive politics after the assassination of Theo van Gogh', *Public Administration*, Volume 86, Issue 1, (27/12/2007) (ημερομηνία πρόσβασης 5, Φεβρουαρίου 2012), <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9299.2007.00701.x/pdf>, και Kuper Simon, 'Trouble in paradise', *Financial Times*, (04/12/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 5, Φεβρουαρίου 2012), <http://on.ft.com/1fOqMq2>

⁶⁶ Cesari Jocelyne, 'Securitization and religious divides in Europe, Muslims in Western Europe After 9/11: Why the term Islamophobia is more a predicament than an explanation', *Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission. GSRL-Paris and Harvard University*, 2006,(ημερομηνία πρόσβασης 6, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1iUBUMX>, σσ.123-124.

στην πολιτική σκηνή της χώρας (το Groep Wilders, μετονομαζόμενο αργότερα και μέχρι σήμερα Partij voor de Vrijheid – PVV- Κόμμα για την Ελευθερία).⁶⁷

Από την άλλη πλευρά, η Υπουργός Ένταξης και Μετανάστευσης Rita Verdonk, με εφελτήριο το φόνο, εξήγγειλε αυστηρότερα μέτρα σε σχέση με την ένταξη των μεταναστών και τη διατήρηση της διπλής υπηκοότητας και νέα μέτρα, όπως την παρακολούθηση ισλαμικών τεμενών και ιμάμηδων στην Ολλανδία.⁶⁸ Ακόμη, μετά τη δολοφονία του Van Gogh και επηρεασμένη από τις διεθνείς εξελίξεις η κυβέρνηση παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Απόρροια αυτού ήταν η ίδρυση το 2005 (29 Ιουνίου), του οργάνου του «Εθνικού Συντονιστή Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας και Ασφάλειας» (The National Coordinator for Counterterrorism and Security (NCTV), έχοντας ως σκοπό την πρόληψη τρομοκρατικών ενεργειών στη χώρα.⁶⁹

Επίσης, πρέπει να τονιστεί η έκταση που είχε πάρει ο δημόσιος διάλογος για το Ισλάμ στην Ολλανδία, καθώς και η συμμετοχή της, με την αποστολή στρατευμάτων στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν, την κατέστησαν έναν από τους πιθανούς στόχους των διεθνών δικτύων ισλαμικής τρομοκρατίας που συνδεόταν με την Αλ Κάιντα. Ως εκ τούτου, πέρα από το πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας (Europol, Eurojust) για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, για τον ίδιο λόγο ο ολλανδικός στρατός μετείχε και σε στρατιωτικές επιχειρήσεις σε μερικές από τις επονομαζόμενες «χώρες πηγές της τρομοκρατίας» (Ιράκ και Αφγανιστάν).⁷⁰

Η τρομοκρατία αποτέλεσε, κατά τη πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, τη μεγαλύτερη απειλή για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια της Ολλανδίας, γι' αυτό το λόγο η χώρα υιοθέτησε μια σειρά από μέτρα με στόχο την αντιμετώπιση της.⁷¹ Είναι γεγονός ότι οι χώρες με αδύναμη διακυβέρνηση, μη σταθερότητα και με μη αυστηρή τήρηση των νόμων (Αφγανιστάν, Πακιστάν, Σομαλία, Υεμένη) ελκύουν εξτρεμιστικές ομάδες,

⁶⁷ Buruma Ian, 'Letter from Amsterdam- Final Cut. After a filmmaker's murder, the Dutch creed of tolerance has come under siege', *The New Yorker* (03/01/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Φεβρουαρίου 2012), http://www.newyorker.com/archive/2005/01/03/050103fa_fact1

⁶⁸ Βλ. Van Selm Joanne, 'The Netherlands: Death of a Filmmaker Shakes a Nation', *Migration Policy Institute*, 2005.

⁶⁹ The National Coordinator for Counterterrorism and Security (NCTV), *About the NCTV*, (ημερομηνία πρόσβασης 7, Φεβρουαρίου 2012), <http://english.nctb.nl/>

⁷⁰ Akerboom Erik, "Ten years of Dutch Counterterrorism Policy", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1nYrqnj>

⁷¹ Counterterrorism measures in the Netherlands in the First Decade of the 21st Century, "On the cause, application, assessment, and amendment of counterterrorism measures in the Netherlands 2001 – 2010", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hZCQnn>

μέλη των οποίων, στη συνέχεια, ζητούν άσυλο από χώρες, όπως η Ολλανδία.⁷² Κατάσταση που ευνοεί την παρείσφρηση εξτρεμιστικών στοιχείων στην ολλανδική κοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα, προς αποφυγή τέτοιων καταστάσεων, αλλά και ως μέτρο πρόληψης ακραίων εκφράσεων, που ευδοκμούν σε ασταθή πολιτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα, η ολλανδική κυβέρνηση προωθεί τη σταθερότητα στα «εύθραυστα κράτη».⁷³ Εστιάζει κυρίως το ενδιαφέρον της σε εννέα κράτη: το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Μπουρούντι, τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, το Σουδάν, τα Παλαιστινιακά Εδάφη, το Κόσσοβο, την Κολομβία και τη Γουατεμάλα⁷⁴.

Οι ολλανδικές κυβερνήσεις θεωρούν ότι η πολιτική και κοινωνική αστάθεια στα εύθραυστα κράτη έχει άμεσο αντίκτυπο στη χώρα τους, καθώς ευνοούν την τρομοκρατία, την αύξηση των μεταναστευτικών εκροών, το διεθνές έγκλημα και την παγκόσμια σταθερότητα. Γι' αυτό το λόγο, ένας από τους κύριους στόχους της πολιτικής της στα εύθραυστα κράτη, είναι η προώθηση της δημόσιας ασφάλειας, μέσω της αποστολής ειρηνευτικών αποστολών σε αυτές τις χώρες και της εφαρμογής αναπτυξιακών προγραμμάτων.⁷⁵

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε εθνικό επίπεδο, στο πλαίσιο του κυβερνητικού προγραμματισμού για την πρόληψη τρομοκρατικών ενεργειών στη χώρα, εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 2004, από το Υπουργείο Εσωτερικών και τη Γενική Υπηρεσία Πληροφοριών μια έρευνα με τίτλο «*From Dawa to Jihad - The various threats from radical Islam to the democratic legal order* (Από τον Προσηλυτισμό στον Ιερό Πόλεμο- Οι διάφορες απειλές από το ακραίο Ισλάμ στη δημοκρατική έννομη τάξη)».⁷⁶

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης ήταν μια ευρύτερη προσέγγιση στη μελέτη του ακραίου Ισλάμ, σε σχέση με τη μη αποτελεσματική ένταξη πολλών μουσουλμάνων στην Ολλανδία και σε σχέση με τη στροφή προς το συγκεκριμένο θέμα της διεθνούς πολιτικής σκηνής, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τις επιθέσεις στη Μαδρίτη, το Μάρτιο

⁷² The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, "Letter to the House of Representatives presenting the spearheads of development cooperation policy, (12/01/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1myv3N6>

⁷³ Για λεπτομερέστερη αναφορά των μέτρων που προωθεί η Ολλανδία για τη σταθερότητα βλ.ο.π.

⁷⁴ Government of the Netherlands, Ministry of foreign Affairs: "Security and development in fragile states, The Netherlands' strategy 2008-2011, 2011", (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1iKc6CX>

⁷⁵ Βλ.ο.π.σ.9.

⁷⁶ General Intelligence and Security Service, "From Dawa to Jihad», the Hague 2004", (ημερομηνία πρόσβασης 6, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/49.pdf>

του 2004.⁷⁷ Η έρευνα κατέληγε στο ότι οι δυνατότητες της χώρας να αποτρέψει ενδεχόμενη ισλαμική ενέργεια σ' αυτήν ήταν χαμηλές και αυτό γιατί, κατά την παρέλευση των χρόνων, η Ολλανδία έχει υιοθετήσει μια πιο ανεκτική συμπεριφορά.⁷⁸ Τέλος, η έρευνα κατέληγε με προτάσεις και πρωτοβουλίες, που πρέπει να παρθούν από την κυβέρνηση, για την πρόληψη και αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι η δολοφονία του Van Gogh, εκτός των άλλων, συνδυάστηκε με την επίθεση κατά της ελευθερίας του λόγου και της δημοκρατίας, η οποία ξαφνικά βρέθηκε, στην πλειονότητα των Ολλανδών, υπό την απειλή των ανένταχτων μουσουλμάνων μεταναστών και του θρησκευτικού φανατισμού μερικών από αυτών. Οι πολιτικές σχετικά με την ένταξη, με την απόκτηση και διατήρηση της διπλής υπηκοότητας και την παροχή ασύλου στη χώρα, έγιναν πιο αυστηρές και καινούριες πολιτικές πρωτοβουλίες ελήφθησαν, για την αντιμετώπιση της νέας απειλής για τη χώρα, της ισλαμικής τρομοκρατίας.⁷⁹

Εντωμεταξύ, οι μουσουλμάνοι της Ολλανδίας και οι οργανισμοί τους, κλήθηκαν και -ενίοτε δέχτηκαν- πολιτικές πιέσεις να στηρίζουν και να ταυτιστούν με την ελευθερία του λόγου και τις δημοκρατικές αρχές της χώρας υποδοχής τους, αποκηρύσσοντας το φόνο του Van Gogh, ως πράξη μη συμβατή με το περιεχόμενο του Ισλάμ.⁸⁰ Οι ρατσιστικές επιθέσεις και διακρίσεις εις βάρος τους, αλλά και εκ μέρους τους κορυφώθηκαν, μετά τη δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη, δημιουργώντας εντάσεις, τόσο στη σχέση τους με τη κοινωνία, όσο και στην εσωτερική κοινωνικό-πολιτική και θρησκευτική τους οργάνωση, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια.

3.3 Οι μουσουλμάνοι στην Ολλανδία και τα ζητήματα ασφάλειας.

Με τη δολοφονία του Van Gogh από το Mohammed Bouyeri αναδείχτηκε και το σχετικά νέο φαινόμενο της εγχώριας τρομοκρατίας από νεαρούς μουσουλμάνους μετανάστες. Η μη πλήρης και ουσιαστική ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής τους, οι θρησκευτικές και εθνικές διακρίσεις στον κοινωνικό και εργασιακό χώρο, η δημιουργία

⁷⁷ Βλ. ο.π. σσ. 5-6.

⁷⁸ Βλ. ο.π. σ.46.

⁷⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2004 έφθασαν στη χώρα 9.800 άτομα αιτούντες άσυλο, σε σχέση με τις 43.895 που είχαν πάει το 2000, βλ. Van Selm Joanne, 'The Netherlands: Death of a Filmmaker Shakes a Nation', *Migration Policy Institute*.

⁸⁰ Βλ. Penninx Rinus, 'Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder', σ.251.

διεθνικών κινημάτων με ακραίο ισλαμικό περιεχόμενο και μεγάλη επιρροή, μέσω της ανάδειξης νεότερων τρόπων επικοινωνίας (διαδίκτυο) και η αποξένωση των νέων μουσουλμάνων από τις δυτικές κοινωνίες, είναι μερικά από τα στοιχεία που οδηγούν στο φονταμενταλισμό ανάμεσα σε νέους μουσουλμάνους.⁸¹

Ο Mohammed Bouyeri ήταν από τα ιδρυτικά μέλη της μικρής ισλαμικής τρομοκρατικής οργάνωσης στην Ολλανδία, «Hofstadgroep». Η οργάνωση αυτή που αποτελούνταν από ένα πυρήνα δώδεκα ανθρώπων, κυρίως μαροκινής καταγωγής έκανε την εμφάνιση της το 2002. Σκοπός της ήταν η ανάπτυξη ακραίων ιδεών για το Ισλάμ και για το πώς μπορεί κάποιος να γίνει καλός μουσουλμάνος. Από το 2004, προχώρησε στο σχεδιασμό ενεργειών για την υπεράσπιση του Ισλάμ, με βίαια μέσα, από ανθρώπους που το προσβάλλουν ή είναι εχθροί του. Έναν από αυτούς θεωρούσαν ότι ήταν και ο Ολλανδός σκηνοθέτης Theo van Gogh.⁸²

Η οργάνωση ήταν επηρεασμένη από την κίνηση «Takfir wal Hijra (Αφορισμός και Έξοδος)», ένα σουνιτικό ιδεολογικό κίνημα με ρίζες στην Αίγυπτο, από τη δεκαετία του 1960, που σκοπός του ήταν η εισχώρηση, μέσω δικτύων, στις κοινωνίες για τον εξισλαμισμό τους.⁸³ Το κίνημα αυτό δανείζεται στοιχεία από τον «Επαναστατικό Σαλαφισμό», δικαιολογώντας τη βία ενάντια στους άπιστους.

Στην περίπτωση της Hofstadgroep δεν υπήρχε κινητήριο εξωτερική δύναμη για την υλοποίηση των σχεδίων της. Η διαδικασία ωρίμανσης της ακραίας ιδεολογίας της επηρεάστηκε όμως και από διαμάχες, που έχουν αντίκτυπο στο μουσουλμανικό κόσμο, με τον οποίον ο μηχανισμός ταύτισης των νεαρών φονταμενταλιστών, είναι πολύ ισχυρός. Επίσης, μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξη τέτοιων ιδεολογιών, έπαιξαν και οι αντί-μουσουλμανικές συμπεριφορές και διακρίσεις εις βάρος των μουσουλμάνων που διαπράχτηκαν στην Ολλανδία.⁸⁴

Εμπνεόμενος από την καταπίεση των μουσουλμάνων στη Μέση Ανατολή από τις ΗΠΑ, το Ισραήλ και τους συμμάχους τους, όπως ισχυριζόταν, και ταυτιζόμενος με την Ummah, ο Samir Azzouz ήταν ένας άλλος νεαρός Ολλανδός μαροκινής καταγωγής, ο οποίος συνδεόταν με την οργάνωση Hofstadgroep. Η οργάνωση αυτή υφίστατο ως

⁸¹ Transnational Terrorism, Security & the rule of Law, “Causal factors of radicalization”, (0/04/ 2008), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1jc98fG> , σσ.12-18. Για εκτενέστερη ανάλυση και παρουσίαση των λόγων που οδηγούν στον Ισλαμικό φονταμενταλισμό βλ. τη συγκεκριμένη μελέτη.

⁸² Transnational Terrorism, Security & the rule of Law, “The ‘Hofstadgroep’”, (15/04/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1uyIXnQ>, σ.4.

⁸³ Βλ. ο.π., σελ.13-14.

⁸⁴ Transnational Terrorism, Security & the rule of Law, “The Hofstadgroep”, ο.π.

μέρος ενός ευρύτερου ρευστού δικτύου, που περιελάμβανε μεμονωμένες περιπτώσεις ατόμων, που είχαν κατηγορηθεί ή καταδικαστεί για τρομοκρατικές ενέργειες. Έτσι και ο ίδιος ο Azzouz είχε καταδικαστεί το 2005, για σχεδιασμό τρομοκρατικών επιθέσεων και για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση με τρομοκρατικές προθέσεις, την επονομαζόμενη «the Piranha group». Η οργάνωση αυτή, σύμφωνα με αναφορά της ολλανδικής μυστικής υπηρεσίας, θεωρείται ότι ήταν μέρος της Hofstadgroep.⁸⁵

Μετά τη δολοφονία του σκηνοθέτη και τις συλλήψεις και καταδίκες που ακολούθησαν (εννέα στο σύνολο καταδίκες), η Hofstadgroep παρουσίασε σημάδια παρακμής. Ο αντίκτυπος της ανακάλυψης της όμως στην ολλανδική κοινωνία ήταν μεγάλος, τοποθετώντας το θέμα της τρομοκρατίας στην καθημερινή πολιτική ατζέντα. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση από το κράτος σε ισλαμικές ιδεολογίες, ακραίες και μη, και στη σύνδεσή τους με τα τέμνη της χώρας και με τους μιάμηδες σε αυτά. Γεγονός, που διαφάνηκε και από την πληθώρα δημοσιεύσεων για ισλαμικές ιδεολογίες και για την ισλαμική τρομοκρατία στην Ολλανδία, από την ολλανδική Γενική Υπηρεσία Πληροφοριών και από το νεότερο σε ηλικία κυβερνητικό όργανο, του «Εθνικού Συντονιστή Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας και Ασφάλειας».⁸⁶

Ως επακόλουθο της καταστάσεως αυτής, διάφορα τέμνη μπήκαν στο στόχαστρο της κυβέρνησης και οι μιάμηδες σε αυτά ήταν υπό στενή παρακολούθηση της Γενικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και Ασφάλειας, για το ενδεχόμενο διάδοσης θρησκευτικών ριζοσπαστικών μηνυμάτων και ιδεολογιών. Ήδη, η συγκεκριμένη υπηρεσία άρχισε να δημοσιεύει αναφορές για την υπαρκτή πλέον απειλή της Τζιχάντ στην Ολλανδία, από το 2002. Τότε που έγινε ξεκάθαρο ότι οι δυο Ολλανδοί νεαροί μαροκινής καταγωγής, που σκοτώθηκαν από ινδικά στρατεύματα στο Κασμίρ, τον Ιανουάριο του 2002, είχαν στρατολογηθεί στην Ολλανδία από φανατικούς μουσουλμάνους.⁸⁷

Οι δυο νεαροί που είχαν στρατολογηθεί στην Ολλανδία, ταξίδεψαν στο εξωτερικό, προκειμένου να εκπαιδευτούν στρατιωτικά και ιδεολογικά. Η αναφορά έδειξε ότι είχαν σχέση με το τέμενος al-Fourkaan, στο Αϊντχόβεν, το παλαιότερο Σαλάφι τέμενος της Ολλανδίας, από το οποίο έχουν αναδειχτεί αρκετοί ορθόδοξοι μουσουλμάνοι ηγέτες,

⁸⁵ Transnational Terrorism, Security & the rule of Law, “Causal factors of radicalization”, σσ. 34- 36.

⁸⁶ The National Coordinator for Counterterrorism and Security (NCTV), “Reports”, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), http://english.nctb.nl/current_topics/reports/, και General Intelligence and Security Service, “Publications & Press Releases”, <https://www.aivd.nl/english/publications-press/>.

⁸⁷ General Intelligence and Security Service, “Recruitment for the Jihad in the Netherlands: From Incident to Trend”, Leidschendam, (3/12/2002), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1n4AcAc>, σ. 5.

όπως ο πιο γνωστός και με μεγάλη επιρροή Σαλάφι ιμάμης της Ολλανδίας, ο Ahmad Salam.⁸⁸

Μαζί με το τέμενος του al-Fourkaan, υπάρχουν άλλα τρία Σαλάφι τεμένη με μεγάλη επιρροή στη μουσουλμανική κοινότητα της Ολλανδίας. Το τέμενος el-Tawheed, στο Άμστερνταμ, το as-Sunnah, στη Χάγη και το Islamic Foundation for Education and Transmission of Knowledge (ISOOK) (Ισλαμικός Οργανισμός για την εκπαίδευση και τη διάδοση της γνώσης), στο Γίλμπουργκ.⁸⁹

Σύμφωνα με τις ολλανδικές μυστικές υπηρεσίες και τα τέσσερα τεμένη στηρίζονταν οικονομικά από τη Σαουδική Αραβία, επιβεβαιώνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, την ύπαρξη οικονομικών, ιδεολογικών και οργανικών δεσμών της Σαουδικής Αραβίας με τα συγκεκριμένα τεμένη.⁹⁰ Η επιστροφή στο «αγνό Ισλάμ», όπως πρεσβεύει ο Σαλαφισμός, ξεκίνησε να διαδίδεται στη Σαουδική Αραβία και από κει, όπου υπάρχουν μουσουλμανικές κοινότητες, που ασπάζονται την ιδεολογία του Σαλαφισμού, όπως στην Ολλανδία.

Αρχικά, η ύπαρξη του Σαλαφισμού στην Ολλανδία συνδέθηκε με την μη βίαιη έκφασή του την περίοδο 1986-2001, οπότε και ιδρύθηκαν τα τέσσερα παραπάνω κέντρα, με την υποστήριξη της Σαουδικής Αραβίας (υπάρχουν τρεις εκφάνσεις του Σαλαφισμού: ο πολιτικός, ο α-πολίτικός (δηλωτικός) και ο τζιχάντ Σαλαφισμός (βίαιος)).⁹¹

Από το 2002 και μετά, σύμφωνα με τη μελέτη του οργάνου του Εθνικού Συντονιστή Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας (NCTb) για το « Σαλαφισμό στην Ολλανδία», όταν δημοσιοποιήθηκε η υπόθεση του Κασμίρ, έγινε γνωστό, από τα ΜΜΕ της χώρας, ότι οι ιμάμηδες στα κέντρα αυτά διέδιδαν ακραία και φανατικά θρησκευτικά μηνύματα με αντί-ενταξιακό περιεχόμενο.

Έτσι, με την προσοχή στραμμένη πάνω τους και τις πιέσεις της κυβέρνησης αναγκάστηκαν τα τέσσερα τεμένη να υιοθετήσουν δημόσια μα πιο μετριοπαθή

⁸⁸ The American Foreign Policy Council, “World Almanac of Islamism: *Netherlands*”, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://almanac.afpc.org/Netherlands#>, σ. 6.

⁸⁹ Βλ. ο.π., σσ. 5-6.

⁹⁰ National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), “Salafism in the Netherlands – A passing phenomenon or a persistent factor of significance”, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mqP7B0>, σ. 37.

⁹¹ Βλ κεφάλαιο 2^ο. *Το Ισλάμ στη Γαλλία σήμερα*.

συμπεριφορά και ιδίως μετά το φόνο του Theo van Gogh, να αποκηρύξουν τον τζιχαντισμό και να εναντιωθούν στη βία.⁹²

Εν μέσω της συγκεκριμένης κατάστασης το Φεβρουάριο (22) του 2005, η Υπουργός Μετανάστευσης Rita Verdonk δήλωσε, σε τηλεοπτική εκπομπή, ότι τρεις ιμάμηδες του τέμενους al-Fourkaan πρέπει να απελαθούν από τη χώρα. Οι τρεις ιμάμηδες, σύμφωνα με την Υπουργό διέδιδαν το φανατισμό ανάμεσα στους μουσουλμάνους της χώρας, καθώς προσπαθούσαν να στρατολογήσουν μέλη για τον «ιερό πόλεμο» εναντίον της Δύσης και συγκεκριμένα της Ολλανδίας. Επίσης, τους κατηγόρησε ότι, μέσω των κηρυγμάτων τους, ωθούσαν τους πιστούς να αποξενωθούν από την ολλανδική κοινωνία.⁹³

Οι συγκεκριμένοι ιμάμηδες, σύμφωνα με έρευνα της Ολλανδικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (AIVD), εμπνέονταν από την ιδεολογία του Σαλαφισμού και οργάνωναν κλειστές -στο ευρύ κοινό -συγκεντρώσεις, όπου διέδιδαν ακραίες ισλαμικές ιδεολογίες σε μουσουλμάνους, που ζούσαν στην Ολλανδία.⁹⁴ Μάλιστα, το συγκεκριμένο τέμενος είχε αναφερθεί πολλές φορές από τον ολλανδικό τύπο για τη δράση του αυτή και τη σχέση του με ακραίους ισλαμιστές.⁹⁵

Η υπόθεση προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των πιστών που επισκέπτονταν το τέμενος al-Fourkaan και την παρέμβαση του Ολλανδικού Μουσουλμανικού Συμβουλίου, του οποίου ο εκπρόσωπος δήλωσε ότι είναι σύμφωνο το Συμβούλιο να απελαύνονται από τη χώρα ιμάμηδες με τέτοια δραστηριότητα, αλλά αυτό πρέπει να γίνεται έπειτα από διεξοδική έρευνα.⁹⁶ Το τέμενος al-Fourkaan βρίσκεται συχνά στην επικαιρότητα, λόγω της σύνδεσής του με εξτρεμιστικές δράσεις, ιδίως μετά την αποκάλυψη, ότι δύο μέλη της βομβιστικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, είχαν επισκεφτεί την Ολλανδία για να παρακολουθήσουν θρησκευτικά σεμινάρια, που οργανώνονται από το τέμενος.⁹⁷

⁹² National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), “Salafism in the Netherlands – A passing phenomenon or a persistent factor of significance”, σσ.4-5

⁹³ Dutchreport, “3 Imams to be expelled”, (23/02/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2012), <http://dutchreport.blogspot.com/2005/02/3-imams-to-be-expelled.html>

⁹⁴ The General Intelligence and Security Service (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, AIVD), “Radical views of Imams in the Netherlands less public”, (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2012), <https://www.aivd.nl/actueel/@1967/radical-views-imams>

⁹⁵ Dutchreport, “3 Imams to be expelled (part 2)”, (23/02/ 2005), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1uyJQwQ>

⁹⁶ Βλ.ο.π

⁹⁷ Johnson Ian and Crawford, “A Saudi Group Spreads Extremism in ‘Law’ seminars, Taught in Dutch,” *Wall Street Journal*, (15/04/2003), (ημερομηνία πρόσβασης 11, Φεβρουαρίου 2012), <http://on.wsj.com/1jca97A>

Οι ιμάμηδες από τα τρία τεμένη το el-Tawheed στο Άμστερνταμ, το as-Sunnah, στη Χάγη και το Islamic Foundation for Education and Transmission of Knowledge (ISOOK)- (Ισλαμικός Οργανισμός για την Εκπαίδευση και τη Διάδοση της Γνώσης) στο Τίλμπουργκ, ίδρυσαν την 26^η Μαρτίου 2001, τον «Οργανισμό για την Ισλαμική επιτροπή για το Ahl-Sunnah στην Ολλανδία -Foundation for the Islamic Committee for Ahl-Sunnah in the Netherlands». Η επιτροπή είχε σκοπό τη διάδοση του Σαλαφισμού στην Ολλανδία, μέσω των αρκετά διαδεδομένων σεμιναρίων που διοργανώνει.⁹⁸

Η ολλανδική επιτροπή είναι μέλος της αντίστοιχης Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Foundation for the Islamic Committee for Ahl-Sunnah in Europe), η οποία συνιστά ένα ευρύτερο Σαλαφικό δίκτυο, το οποίο κατευθύνεται από τη Σαουδική Αραβία με επικεφαλής τον συριακής καταγωγής ιμάμη Adnan al-Arour. Ο Arour έχει δώσει αρκετές φορές διαλέξεις στα θρησκευτικά σεμινάρια των συγκεκριμένων τεμενών της Ολλανδίας.⁹⁹

Τα σεμινάρια αυτά συντέλεσαν, μαζί με τη ραγδαία αύξηση των διαδικτυακών σελίδων για το Σαλαφισμό και την εξάπλωση της επιρροής των συγκεκριμένων τεμενών σε ολόενα και περισσότερα ισλαμικά τεμένη στην Ολλανδία, στην αύξηση της ιδεολογικής επιρροής τους, από το 2005 και έκτοτε.¹⁰⁰

Η Γενική Υπηρεσία Πληροφοριών της Ολλανδίας υπολογίζει ότι οι πιστοί στην Ολλανδία, που επισκέπτονται τα τέσσερα αυτά Σαλάφι κέντρα, αγγίζουν τους 3.000, αλλά ο αριθμός αυτών που σχετίζονται με τη Τζιχάντ είναι κατά πολύ μικρότερος.¹⁰¹ Συνολικά ο αριθμός των μουσουλμάνων στην Ολλανδία, που ελκύεται άμεσα ή έμμεσα από το Σαλαφισμό, κυμαίνεται μεταξύ 20.000 και 30.000.¹⁰² Όσον αφορά στην επιρροή τους στα τεμένη της Ολλανδίας υπολογίζεται ότι ασκούν τον έλεγχο στο 15% του συνόλου των τεμενών της χώρας, παρουσιάζοντας συνεχώς αυξητικές τάσεις.¹⁰³

Ο Σαλαφισμός στην Ολλανδία, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, έχει δανειστεί πολλά στοιχεία από τη μεθοδολογία των Μουσουλμάνων Αδερφών, όσον αφορά στη

⁹⁸ Βλ. National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), “Salafism in the Netherlands – A passing phenomenon or a persistent factor of significance”, σσ. 31-32.

⁹⁹ The American Foreign Policy Council, *World Almanac of Islamism : Netherlands*, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://almanac.afpc.org/Netherlands#>, σ. 6.

¹⁰⁰ Βλ., National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), “Salafism in the Netherlands – A passing phenomenon or a persistent factor of significance”, σ. 66.

¹⁰¹ Βλ. ο.π., σσ. 65-66.

¹⁰² Veldhuis, T. and Bakker, E., “Muslims in the Netherlands: Tensions and Violent Conflict”, *MICROCON Policy*, Working Paper 6, University of Sussex, Brighton, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), http://www.microconflict.eu/publications/PWP6_TV_EB.pdf, σ.5.

¹⁰³ Βλ. The American Foreign Policy Council, *World Almanac of Islamism: Netherlands*, σ.5.

διείσδυση του στην κοινωνία, μέσω της ανάπτυξης ενός ισχυρού δικτύου οργάνωσης.¹⁰⁴ Οι δύο μεγάλοι οργανισμοί των μουσουλμάνων στην Ολλανδία που χρησιμεύουν ως τα αντιπροσωπευτικά τους όργανα προς το κράτος (Contact Group Islam-Ομάδα Επικοινωνίας του Ισλάμ (CGI) και Contact Body Muslims Government - Σώμα Επικοινωνίας Μουσουλμάνων-Κυβέρνησης (CMO), συνδέονται με την Αιγυπτιακή Μουσουλμανική Αδελφότητα.¹⁰⁵

Οι δύο αυτοί οργανισμοί λειτουργούν ως ομπρέλα σε τουρκικούς και μαροκινούς οργανισμούς, εκπροσωπώντας 500.000 (Contact Body Muslims Government (CMO) Σώμα Επικοινωνίας Μουσουλμάνων - Κυβέρνησης) και 125.000 (Contact Group Islam (CGI- Ομάδα Επικοινωνίας του Ισλάμ) μουσουλμάνους στην Ολλανδία, αντίστοιχα.¹⁰⁶ Μετά τη δολοφονία του Theo van Gogh, το 2004, έγινε αισθητή η ανάγκη από την ολλανδική κυβέρνηση ενός θεσμικού οργάνου, ως επίσημου συνομιλητή του κράτους, για θέματα που έχουν να κάνουν με την ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών. Ως εκ τούτου, την 1^η Νοεμβρίου 2004 και την 13^η Ιανουαρίου 2005, αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα οι παραπάνω οργανισμοί ως επίσημοι συνομιλητές του Ολλανδικού κράτους, λαμβάνοντας και κρατικές επιχορηγήσεις.¹⁰⁷

Ο οργανισμός «Contact Group Islam (CGI)», που ιδρύθηκε τρία χρόνια μετά τον Contact Body Muslims Government (CMO), ήταν απόρροια της δυσaréσκειας πολλών μουσουλμάνων, (Αλεβιτών, Σιιτών,) για την έλλειψη αντιπροσώπευσής τους από τον CMO, γεγονός που συνέβαλε στη διάσπασή τους.¹⁰⁸ Παρόλα αυτά, τώρα και οι δύο οργανισμοί είναι υπό την επιρροή του Σούνι Ισλάμ, ιδίως μετά την εκπροσώπησή του νεότερου οργάνου από τον Yahia Bouyafa, έναν Ολλανδό, Μαροκινής καταγωγής, ο οποίος συνδέεται στενά με τους Μουσουλμάνους Αδερφούς.¹⁰⁹

Η προσπάθεια της ολλανδικής κυβέρνησης για την εκπροσώπηση των μουσουλμάνων της χώρας από ένα ενιαίο αντιπροσωπευτικό όργανο εντάσσονταν,

¹⁰⁴ General Intelligence and Security Service, “The Radical Dawa in transition- the rise of Islamic neoradicalism in the Netherlands”, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1jcah7d> σ.52 και για την επιρροή των Μουσουλμάνων Αδερφών στην Ολλανδία βλ. και NEFA Director of Analysis & Research Ronald Sandee, *The Influence of the Muslim Brotherhood in the Netherlands*, (December 2007), (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1ojvsnT>

¹⁰⁵ Βλ. The American Foreign Policy Council, “World Almanac of Islamism: Netherlands”, σ.8 και NEFA ο.π.

¹⁰⁶ Dassetto Felice, Ferrari Silvio, Marechal Brigitte, “Islam in the European Union: what’s at stake in the future?”, *Policy Department Structural and Cohesion Policies -European Parliament*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_Islam_in_Europe_EN.pdf, σ. 143.

¹⁰⁷ Βλ.ο.π.

¹⁰⁸ Nis News Bulletin, “Muslim Body Splinters Off”, The Hague (04/02/04), (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), http://www.nisnews.nl/dossiers/immigration/040204_701.htm

¹⁰⁹ Βλ.ο.π. και Sandee Ronald, “The Influence of the Muslim Brotherhood in the Netherlands”, *The NEFA Foundation*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1s1FiuX>

εκτός των άλλων και μέσα στα πλαίσια μείωσης της επιρροής ξένων κυβερνήσεων στους μουσουλμάνους μετανάστες στην Ολλανδία. Κάτι που γίνεται μέσω δι-εθνικών πολιτικών δραστηριοτήτων, αμέσων, μέσω της ψήφου τους, και εμμέσων, μέσω της συμμετοχής τους σε πολιτικό-θρησκευτικούς οργανισμούς στη χώρα υποδοχής τους, υπό την κρατική επιρροή της χώρας καταγωγής τους.

Δυο αρκετά σημαντικοί τέτοιοι οργανισμοί ανάμεσα στους Τούρκους, που ζουν στην Ολλανδία, είναι η Diyanet, που ελέγχεται από το τουρκικό Υπουργείο Θρησκευτικών Υποθέσεων και ο μη Κυβερνητικός Οργανισμός Milli Görüs, που ουσιαστικά είναι πολιτικό κόμμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι τον Ιανουάριο του 2011, εκδόθηκε μια έρευνα, που είχε ζητήσει το Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων της Ολλανδίας, για τον κεντρικό ρόλο που έχει η Diyanet στη διαμόρφωση και στην οργάνωση του Ισλάμ στην Τουρκία και στην Ευρώπη.¹¹⁰

Συγκεκριμένα, η Diyanet ιδρύθηκε το 1924, στη Τουρκία, ως ένας θεσμός, υπό την άμεση επίβλεψη του πρωθυπουργικού γραφείου, με σκοπό τον έλεγχο της θρησκευτικής ζωής στην Τουρκία. Μετά το 1982, ο οργανισμός απέκτησε και μια άλλη αρμοδιότητα, αυτήν της προστασίας και υποστήριξης της τουρκικής εθνικής ταυτότητας. Μέσα σε αυτό το νέο πλαίσιο η Diyanet επέκτεινε τις δραστηριότητες της και στην Ευρώπη και ανάμεσα στους Τούρκους μετανάστες σε αυτήν, όπως συνέβη στην Ολλανδία.¹¹¹

Σήμερα στην Ολλανδία η Diyanet είναι υπεύθυνη για την ίδρυση και οργάνωση τεμενών, καθώς και για την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων των πιστών. Για την καλύτερη ευόδωση αυτού του σκοπού η Diyanet ίδρυσε το 1982, έναν θυγατρικό οργανισμό στην Ολλανδία, τον «Ολλανδικό Ισλαμικό Οργανισμό- Dutch Islamic Foundation (ISN)», ο οποίος μαζί με τον «Τουρκικό Ισλαμικό Πολιτιστικό Οργανισμό- Turkish Islamic Cultural Foundation (TICF)» που είχε ιδρυθεί το 1979, λειτουργούσαν ως θυγατρικοί οργανισμοί της Diyanet.¹¹²

Είναι άξιο τονισμού να αναφερθεί ότι ο «Ολλανδικός Ισλαμικός Οργανισμός- Dutch Islamic Foundation (ISN)» ελέγχεται απευθείας από τα κεντρικά γραφεία της Diyanet

¹¹⁰ Sunier Thijl, Landman Nico van der Linden Heleen, Bilgili Nazlı, Bilgili Alper, “Diyanet-The Turkish Directorate for Religious Affairs in a changing environment”, VU University Amsterdam, Utrecht University, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1idn0ph>

¹¹¹ Sunier Thijl, “Diyanet in Turkey and the Netherlands – Transnational politics and politicization of research”, *Closer-Anthropology of Muslims in Europe*, (10/05/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 12, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1juHGcD>

¹¹² Sunier Thijl, Landman Nico van der Linden Heleen, Bilgili Nazlı, Bilgili Alper, “Diyanet-The Turkish Directorate for Religious Affairs in a changing environment”, σ. 55.

στην Άγκυρα, μέσω του συμβούλου, επί των θρησκευτικών θεμάτων (dîn müşaviri) της τουρκικής πρεσβείας, στην Ολλανδία. Ο Τούρκος σύμβουλος επί των θρησκευτικών θεμάτων είναι επικεφαλής του «Ολλανδικού Ισλαμικού Οργανισμού (ISN)», κατέχει διπλωματικό διαβατήριο και συμβουλεύει τον πρόεδρο της Τουρκίας για θρησκευτικά θέματα.¹¹³

Ο βασικός λόγος ύπαρξης της Diyanet είναι, όπως ειπώθηκε, η εύρυθμη λειτουργία της θρησκείας. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια στην Ολλανδία επέκτεινε τις δραστηριότητες της, μέσω του «Ολλανδικού Ισλαμικού Οργανισμού (ISN)», πέρα από τα όρια της τοπικής θρησκευτικής κοινότητας. Η εξάπλωση των δραστηριοτήτων των τεμενών σε πολιτιστικούς, κοινωνικούς και εκπαιδευτικούς τομείς έπαιξε καταλυτικό ρόλο σε αυτό και συντέλεσε στην αύξηση της επιρροής του επίσημου τουρκικού Ισλάμ στους Τούρκους μετανάστες στην Ολλανδία.¹¹⁴

Η εξάπλωση της επιρροής της Diyanet στους Τούρκους μετανάστες στην Ολλανδία έχει άμεση σχέση και συνάφεια με την άνοδο στην εξουσία του κόμματος (Adalet ve Kalkinma Partisi –AKP), του Τούρκου Πρωθυπουργού Recep Tayyip Erdoğan. Με την εμφάνιση του κόμματος από το 2001, έγινε διακριτή η αλλαγή που είχε αρχίσει να συντελείται στην τουρκική κοινωνία, όσον αφορά στην εμφανέστερη παρουσία του Ισλάμ σε αυτή. Η Diyanet ως κρατικός μηχανισμός και μέσω των θυγατρικών της οργανισμών στην Ολλανδία, στα πλαίσια αυτής της αλλαγής, επιδίωξε την αύξηση της θρησκευτικής της επιρροής ανάμεσα στους Τούρκους μουσουλμάνους της χώρας.

Ο Ολλανδικός Ισλαμικός Οργανισμός (ISN), ανάμεσα στους τουρκικούς - ισλαμικούς οργανισμούς είναι ο μεγαλύτερος, όσον αφορά στην επιρροή του στα τεμένη της Ολλανδίας, τα οποία φτάνουν τα 142 περίπου, από τα 223 που ανήκουν συνολικά στους Τούρκους. Οι Μαροκινοί έχουν υπό την επιρροή τους περίπου τα 132 και οι Σουριναμέζοι τα 22.¹¹⁵ Η επιρροή της Diyanet στους μουσουλμάνους της Ολλανδίας, μέσω της επιλογής των ιμάμηδων για τα τεμένη της Ολλανδίας, οι οποίοι είναι επίσημα εργαζόμενοι στο τουρκικό κράτος, συχνά γίνεται αντικείμενο έντονου σχολιασμού για την επιρροή της Τουρκίας στη χώρα, από τους ολλανδικούς πολιτικούς κύκλους.¹¹⁶

¹¹³ Βλ.ο.π., σ.56.

¹¹⁴ Βλ.ο.π., σ.146.

¹¹⁵ Βλ.ο.π., σ. 123.

¹¹⁶ Βλ.ο.π., σ. 139.

Η συζήτηση αυτή που έχει ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1980, έχει να κάνει με ερωτήματα, όπως κατά πόσο οι ιμάμηδες που δεν έχουν εκπαιδευτεί στη Ολλανδία μπορούν να ενταχθούν ομαλά στη χώρα και που θα είναι προτιμότερο να εκπαιδεύονται: στη χώρα καταγωγής τους; εν προκειμένω στην Τουρκία, ή στην Ολλανδία; Τελικά, η ολλανδική κυβέρνηση αποφάσισε ότι όλοι οι ιμάμηδες που θέλουν να δουλέψουν στην Ολλανδία και έχουν εκπαιδευτεί σε άλλη χώρα, θα πρέπει πρώτα να παρακολουθήσουν ένα χρόνο μαθήματα ένταξης στα ολλανδικά, προκειμένου να τους επιτραπεί η άδεια παραμονής στη χώρα.¹¹⁷

Οι παραπάνω ισλαμικοί οργανισμοί, που λειτουργούν ως ομπρέλα σε αρκετούς παρεμφερείς οργανισμούς, είναι ενδεικτικό στοιχείο της καλής οργάνωσης της τουρκικής μεταναστευτικής κοινότητας στην Ολλανδία και ενδεικτικό του καλά οργανωμένου δικτύου αυτών των οργανώσεων, στη χώρα. Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, ότι η Diyanet, μέσω του «Ολλανδικού Ισλαμικού Οργανισμού- (ISN)», και του «Τουρκικού Ισλαμικού Πολιτιστικού Οργανισμού- (TIKF)» ασκεί επιρροή (με δικαίωμα διπλής ψήφου) στο «Σώμα Επικοινωνίας Μουσουλμάνων - Κυβέρνησης (Contact Body Muslims Government (CMO))».¹¹⁸

Ο «Τουρκικός Ισλαμικός Πολιτιστικός Οργανισμός- (TIKF)» αποτελεί τη θρησκευτική προέκταση του «Συμβουλευτικού Συμβουλίου των Τούρκων στην Ολλανδία –ΙΟΤ», το οποίο λειτουργεί ως επίσημο αντιπροσωπευτικό όργανο της τουρκικής κοινότητας στην Ολλανδία με την ολλανδική κυβέρνηση. Το συμβούλιο – ΙΟΤ, που ιδρύθηκε το 1985, ύστερα από απαίτηση της ολλανδικής κυβέρνησης, για έναν επίσημο αντιπροσωπευτικό συνομιλητή των Τούρκων στην Ολλανδία, έχει και αυτό άμεση επιρροή από την τουρκική κυβέρνηση.¹¹⁹

Επιπρόσθετα, μια άλλη κίνηση με μεγάλη επιρροή στους Τούρκους της Ολλανδίας, αποτελεί και η Milli Gorus. Η φύση της τουρκικής αυτής οργάνωσης είναι πολιτικό-θρησκευτική και αποτελεί μέρος της Ευρωπαϊκής Milli Gorus, που έχει την έδρα της

¹¹⁷ Government of Netherlands, Immigration “Aliens who wish to remain in the Netherlands for more than three months must fulfil several conditions”, (ημερομηνία πρόσβασης 16, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.government.nl/issues/asylum-policy-and-immigration/immigration>

¹¹⁸ Βλ. Sunier Thijl, Landman Nico van der Linden Heleen, Bilgili Nazlı, Bilgili Alper, “Diyanet-The Turkish Directorate for Religious Affairs in a changing environment”, σ. 124.

¹¹⁹ Mügge Liza, *Beyond Dutch Borders: Transnational Politics Among Colonial Migrants, Guest Workers and the Second Generation*, Amsterdam University Press, 2011.

στη Γερμανία. Υπολογίζεται ότι στην Ολλανδία η Milli Gorus έχει περίπου 40.000 μέλη,¹²⁰ και ελέγχει 43 περίπου Τεμένη.¹²¹

Η ολλανδική Milli Gorus ανέπτυξε μια πιο μετριοπαθή στάση από ότι η γερμανική, προωθώντας, σε συνεργασία με την ολλανδική κυβέρνηση, την ένταξη των Τούρκων μεταναστών στην Ολλανδία.¹²² Για τη διευκόλυνση της ένταξης των μεταναστών η Milli Gorus παρείχε ένα εύρος υπηρεσιών από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, όπως θρησκευτικά μαθήματα σε νεολαία και παιδιά, μαθήματα γλώσσας και προσανατολισμού, αθλητικές δραστηριότητες, ηθική και οικονομική υποστήριξη σε μητέρες, χρηματοδότηση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η επικέντρωση της οργάνωσης στην εκπαίδευση, μέσω της ολλανδικής γλώσσας, και στη μόνιμη παρουσία του Ισλάμ στην κοινωνία, συντέλεσε στο να αποκτήσει σταδιακά έρεισμα και στις νεότερες γενιές Τούρκων μεταναστών.¹²³

Η έμφαση στο Ισλάμ και την ισλαμική ταυτότητα και όχι στην εθνική (τουρκική) ταυτότητα, που έδινε η Milli Gorus στην Ολλανδία, ερχόταν σε αντιπαράθεση με τον άλλον μεγάλο τουρκικό οργανισμό στη χώρα τη Diyanet, η οποία, ως κρατικός οργανισμός, έδινε έμφαση στη εθνική, τουρκική ταυτότητα. Τα τελευταία χρόνια όμως η κατάσταση άλλαξε και αναπτύχθηκε ένα κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στους δύο οργανισμούς. Καθοριστικός παράγοντας σ' αυτό ήταν η αλλαγή του πολιτικού κλίματος στην Τουρκία, με την ανάληψη το 2002, της εξουσίας από το Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi -AKP).¹²⁴

Σήμερα, και οι δύο οργανισμοί συνδέονται με την τουρκική έκφανση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και συμμετέχουν και οι δυο στο «Σώμα Επικοινωνίας Μουσουλμάνων – Κυβέρνησης- Contact Body Muslims Government (CMO)», στην Ολλανδία

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η τουρκική μεταναστευτική κοινότητα στην Ολλανδία είναι άρτια οργανωμένη. Ωστόσο, αυτό δεν αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό και για τη δεύτερη μεγαλύτερη μεταναστευτική κοινότητα της Ολλανδίας, τη μαροκινή.

¹²⁰ Veldhuis, T. and Bakker, E., 'Muslims in the Netherlands: Tensions and Violent Conflict', *MICROCON Policy*, Working Paper 6, University of Sussex, Brighton, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), http://www.microconflict.eu/publications/PWP6_TV_EB.pdf, σ. 16.

¹²¹ Βλ. The American Foreign Policy Council, "World Almanac of Islamism: Netherlands", σ.3.

¹²² Tol Gonul, "What type of Islamism for Europe? Islamism in Germany and the Netherlands", *Insight Turkey*, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 14, Φεβρουαρίου 2012), http://files.setav.org/uploads/Pdf/11_tol.pdf

¹²³ Çarköğlü Ali, Rubin Barry M., *Religion and politics in Turkey*, Routledge, 2006, σ. 65.

¹²⁴ Βλ.ο.π., σσ. 67-68. Η αλλαγή προήλθε το 2003 από την έκδοση του μνημονίου του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας προς τις πρεσβείες της στην Ευρώπη για συνεργασία με την οργάνωση *Milli Gorus*.

Η μαροκινή κοινότητα είναι σημαντικά διαφορετική από την τουρκική, αναφορικά με την οργάνωση και τη συλλογική συνείδηση. Η εσωστρέφεια, ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μαροκινής νοοτροπίας, αποτελεί τροχοπέδη στην ενταξιακή τους διαδικασία, γεγονός που διαφαίνεται και από τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας ανάμεσα τους.¹²⁵

Η ελλιπής συλλογική συνείδηση των Μαροκινών στην Ολλανδία, λόγω του διαφορετικού γλωσσικού υποβάθρου και του μεγάλου αντίκτυπου των πολιτικών καταστάσεων στο Μαρόκο, στους Μαροκινούς στην Ολλανδία, συνέβαλαν σε έναν βαθμό, στην μη επιτυχή ένταξή τους στην ολλανδική κοινωνία. Επίσης, συνεπικούρησαν στην ταύτιση τους με μια προβληματική κατάσταση, που περιλαμβάνει χαμηλή σχολική επίδοση και εγκατάλειψη του σχολείου σε μικρή ηλικία, ανεργία, εγκληματικότητα, ναρκωτικά, εκμετάλλευση του συστήματος πρόνοιας και καταπίεση γυναικών.¹²⁶

Η παρουσία μαροκινών μεταναστών στην Ολλανδική κοινωνία, ιδίως σε αστικές περιοχές με υψηλά ποσοστά συγκέντρωσης μεταναστών, όπως το Slotervaart στο Άμστερνταμ, όπου πάνω από τους μισούς κατοίκους είναι ξένοι μετανάστες, αντικατοπτρίζει το πρόβλημα της ένταξης των Μαροκινών στην Ολλανδία.

Αυτό συμβαίνει, διότι το πρόβλημα σε τέτοιες πολυπολιτισμικές γειτονιές εντοπίζεται, όχι σε άλλες εθνικές ομάδες, αλλά στους Μαροκινούς και κυρίως σε αυτούς που προέρχονται από χωριά, οι οποίοι διατηρούν ανέπαφα τα ήθη, έθιμα και θρησκευτικές παραδόσεις. Δημιουργούν, λοιπόν, έναν παράλληλο κόσμο («dish-cities, πόλεις-πιάτα», από τις κεραίες της δορυφορικής τηλεόρασης, για να έχουν πρόσβαση στα τηλεοπτικά κανάλια της πατρίδας τους) μέσα στην ολλανδική κοινωνία. Σ' αυτό οι Ολλανδοί δηλώνουν ότι δεν είναι θετικά διακείμενοι. Η εχθρική στάση των Ολλανδών έγινε εμφανέστερη, ιδίως, μετά τη δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη Van Gogh, όταν η μέχρι τότε ανεχτική τους στάση, απέναντι στη διαφορετικότητα, άλλαξε.¹²⁷

¹²⁵ Crul Maurice, Doornik Jeroen, 'The Turkish and Moroccan Second Generation in the Netherlands: Divergent Trends between and Polarization within the Two Groups', *International Migration Review*, International Migration Review, Volume 37, Issue 4, (16 MAR, 2006), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fSYfA9> σ. 1043.

¹²⁶ Bartels Edien, "Dutch Islam: Young people, learning and integration", *Current Sociology*, (October 2000) vol. 48 no. 4, (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://csi.sagepub.com/content/48/4/59.full.pdf+html>, σ.66.

¹²⁷ Wiedemann Erich, 'The End of Tolerance in Amsterdam-Moroccan-Born Mayor Dispenses Tough Love to Immigrants' *Spiegel International*, (30/07/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/Q5vaVt>

Ήδη, η μαροκινή κοινότητα απασχολούσε την ολλανδική Υπηρεσία Πληροφοριών από το 2001. Ο κύριος λόγος ήταν η αδυναμία ένταξης της συγκεκριμένης εθνικής ομάδας και η προσκόλληση της σε συγκεκριμένες πολιτικές και θρησκευτικές επιταγές από τη χώρα καταγωγής της, οι οποίες ενίοτε ήταν δυνατό και να οδηγούν σε ακραίες συμπεριφορές. Σημαντικό ρόλο σε αυτό είχε και η διατήρηση της διπλής υπηκοότητας, που ευνοείται από το ολλανδικό σύνταγμα και βοηθάει σημαντικά τη διατήρηση της επιρροής του Μαρόκο στους Ολλανδούς –Μαροκινούς.

Αναφορικά με την εκπροσώπησή τους στην ολλανδική κοινωνία, η ετήσια έκθεση του 2001, της ολλανδικής Μυστικής Υπηρεσίας Πληροφοριών ανέφερε, ότι οι Ολλανδοί εντεταλμένοι για την προώθηση του διαλόγου με τους εκπρόσωπους των μαροκινών μεταναστών στην Ολλανδία δεν ξέρουν, αν όντως είναι ειλικρινείς απέναντι τους, ή αν χρησιμοποιούν κρυφή ατζέντα. Μια τέτοια κρυφή ατζέντα πιθανόν να δρομολογείται κατευθείαν από το Μαρόκο για πολιτικούς, θρησκευτικούς ή άλλους λόγους και μπορεί να κατευθύνει, πολλές φορές, τη στάση των αντιπροσώπων των Μαροκινών στο διάλογο τους με την ολλανδική κυβέρνηση. Παρόλα αυτά, η έκθεση κατέληγε στο ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια χαλάρωση στη σύνδεση των γεγονότων, που λαμβάνουν χώρα στο Μαρόκο, με τη μαροκινή κοινότητα στην Ολλανδία¹²⁸.

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, δόθηκε περαιτέρω έμφαση στην αρνητική εικόνα των Μαροκινών στην Ολλανδία και αυτό γιατί αναδείχτηκαν στην επιφάνεια οι υποψίες για εμφάνιση θρησκευτικού φανατισμού ανάμεσα τους, που επιβεβαιώθηκαν με τη δολοφονία του Van Gogh από δράστη μαροκινής καταγωγής, αλλά και πρωτίτερα το 2002, από την υπόθεση του Κασμίρ.

Η ετήσια έκθεση του 2004, της ολλανδικής Μυστικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, παρατηρεί ότι Μαροκινοί ηλικίας από 15 έως 25 χρονών είναι πιο επιρρεπείς στην υιοθέτηση μιας υπέρ-ορθόδοξης ερμηνείας του Ισλάμ. Σύμφωνα με την έκθεση, αυτό συμβαίνει, διότι συχνά οι νέοι αυτοί έχουν την πεποίθηση ότι, ως μέλη μιας παγκόσμιας κοινότητας πιστών, αποτελούν θύματα καταπίεσης και διακρίσεων, τόσο σε τοπικό (Ολλανδία), όσο και σε διεθνές επίπεδο (Ιράκ, Παλαιστίνη) και αυτό δικαιολογεί την

¹²⁸ General Intelligence and Security Service, “Annual Report 2001, National Security Service”, Hague (2002), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), http://www.fas.org/irp/world/netherlands/jv2001_en.pdf, σ.17. Η ίδια έκθεση αναφέρει ότι η κυβέρνηση του Μαρόκου επιδιώκει τη διατήρηση της επιρροής της στους Μαροκινούς του εξωτερικού, γιατί τα εμβάσματα τους προς το Μαρόκο αποτελούν μεγάλο και σημαντικό έσοδο για τη χώρα.

αντίδραση τους, μέσω της βίας.¹²⁹ Μια Σαλάφι ερμηνεία της ζωής τους δίνει μια σαφή καθοδήγηση και ενδυνάμωση να αποστασιοποιηθούν από την ολλανδική κοινωνία, κάτι που ενδεχόμενα να ευνοεί τον απομονωτισμό τους και την ευαισθητοποίηση τους σε θέματα θρησκευτικού εξτρεμισμού, στα οποία είναι πιο ευάλωτοι.¹³⁰

Το πεδίο δράσης των νεαρών φανατικών μουσουλμάνων βρίσκεται, συνήθως, σε μέρη όπου συχνάζει η νεολαία, όπως ισλαμικά σχολεία και ινστιτούτα, τεμένη και στο διαδίκτυο. Οι νέοι από το Μαρόκο στην Ολλανδία είναι ιδιαίτερα δραστήριοι στην οργάνωση και δημιουργία εθνικών γραμμών στο διαδίκτυο (οι σημαντικότερες μαροκινές ιστοσελίδες με μεγάλη επισκεψιμότητα είναι: Maroc.nl, Maghreb.nl, Amazigh.nl), μέσω των οποίων μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και με την πατρίδα τους, να εκφραστούν ελεύθερα, αλλά και να ακουστούν, καθώς τα ΜΜΕ της Ολλανδίας έχουν καλλιεργήσει μια αρνητική εικόνα γι' αυτούς.¹³¹

Η έντονη δραστηριότητα των Μαροκινών-Ολλανδών στο διαδίκτυο δεν χαρακτηρίζει την οργάνωση των μαροκινών –ισλαμικών δικτύων στη χώρα, τα οποία δεν έχουν τόσο καλή συνοχή. Το κύριο αντιπροσωπευτικό, θεσμικό τους όργανο στην Ολλανδία είναι η «Ένωση Μαροκινών -Μουσουλμανικών οργανισμών – Union of Moroccan Muslim Organizations (UMMON)», το οποίο θεωρητικά αντιπροσωπεύει 90 Τεμένη. Στην ουσία, ο αριθμός των τεμενών που αντιπροσωπεύει η Ένωση είναι πολύ μικρότερος και αυτό γιατί η φύση των τεμενών που ανήκουν σε Μαροκινούς είναι πιο αυτόνομη.¹³²

Η «Ένωση Μαροκινών- Μουσουλμανικών οργανισμών» ανήκει ως μέλος στα δύο αντιπροσωπευτικά όργανα των μουσουλμάνων της Ολλανδίας (Contact Group Islam (CGI) και Contact Body Muslims Government CMO), αν και δεν κατάφερε ποτέ να γίνει ένα ισχυρό αντιπροσωπευτικό όργανο των Μαροκινών στην Ολλανδία, εξαιτίας της αδυναμίας συνεννόησης των μελών της και της διχόνοιας μεταξύ τους.¹³³

Ανάμεσα στο δίκτυο τεμενών των Μαροκινών στην Ολλανδία έχουν μεγάλη απήγηση διεθνείς θρησκευτικές κινήσεις και οργανισμοί, όπως ο Σαλαφισμός για τα

¹²⁹ General Intelligence and Security Service, “Annual Report 2004, National Security Service”, Hague (2005), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.fas.org/irp/world/netherlands/aivd2004-eng.pdf>, σ. 25.

¹³⁰ Βλ.ο.π.

¹³¹ Brouwer Lenie, ‘Dutch Moroccan Websites: A Transnational Imagery?’, *Journal of Ethnic and Migration studies*, 32:7, (2006), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mAZ5UN>

¹³² Ende Werner, Steinbach Udo, *Islam in the world today: a handbook of politics, religion, culture, and society*, Cornell University Press, 2010, σ. 571.

¹³³ Van Heelsum Anja, ‘Explaining trends, developments and activities of Moroccan organisations in the Netherlands’, *Institute for Migration and Ethnic Studies (IMES)* 2002,), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1ojC0Ti>, σσ.5-6.

τεμένη al-Fourkaan, στο Αϊντχόβεν, el-Tawheed, στο Άμστερνταμ και το as-Sunnah, στη Χάγη. Λιγότερο εμφανής, σε σχέση με τα συγκεκριμένα τεμένη, είναι η δράση της υπέρ-ορθόδοξης μουσουλμανικής κίνησης Tablighi Jamaat, η οποία ελέγχει το ar Rahman τέμενος, στο Άμστερνταμ, για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες σύνδεσης του με τζιχαντιστές.¹³⁴

Εντούτοις, παρά τον εντοπισμό του προβλήματος, όσον αφορά στη δυσκολία της πλήρους ένταξης των νεαρών Μαροκινών στην Ολλανδία και παρά τις στοχευμένες πολιτικές της κυβέρνησης, το πρόβλημα παραμένει. Μελέτη που δημοσίευσε το 2011, το ολλανδικό Υπουργείο Εσωτερικών, δείχνει ότι το 40% Μαροκινών μεταναστών στην Ολλανδία, από 14 έως 24 χρονών έχουν συλληφθεί με την κατηγορία διάπραξης εγκλήματος, τα τελευταία πέντε χρόνια.¹³⁵

Η διάσταση του προβλήματος της ένταξης δηλαδή των Μαροκινών στην ολλανδική κοινωνία, έκανε επιτακτικότερη τη λήψη περισσότερων μέτρων από την ολλανδική πλευρά για την εφαρμογή μιας νέας και αυστηρότερης ενταξιακής πολιτικής. Ακόμη, για τη συγκεκριμένη αντιμετώπιση του ζητήματος των μαροκινών μεταναστών στην Ολλανδία, η κυβέρνηση επισήμανε τη σημασία της αναγκαιότητας λήψης μέτρων σε τοπικό επίπεδο σε συνεργασία με τους δήμους, αλλά και με την ίδια τη μαροκινή κοινότητα. Για το σκοπό αυτό και για τη μείωση της αντί-κοινωνικής συμπεριφοράς των νεαρών Μαροκινών-Ολλανδών, η κυβέρνηση διαθέτει στους δήμους, μέσω του ετήσιου προϋπολογισμού 1.6 εκατομμύρια ευρώ.¹³⁶

Ακόμη, σε επαφές που είχε ο Ολλανδός Υπουργός Εξωτερικών Maxime Verhagen με το Μαροκινό ομόλογο του Fassi Fihri, το Νοέμβριο του 2008, στη Ραμπάτ εξασφάλισε την υποστήριξη του Μαρόκου για τη διευκόλυνση της ένταξης των Μαροκινών στην Ολλανδία. Οι δύο πλευρές υπέγραψαν γι' αυτόν το σκοπό ένα κοινό πρόγραμμα δράσης, που εκτείνεται στους τομείς του εμπορίου και της οικονομίας, στην

¹³⁴ Βλ. The American Foreign Policy Council, *World Almanac of Islamism: Netherlands*, σ.4. Για την κίνηση Tablighi Jamaat βλ. The Pew Forum on Religion & Public Life, "Muslim Networks and Movements in Western Europe" (September 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fHahfO> σ. 44.

¹³⁵ Kern Soeren, "Moroccan Crime in the Netherlands & the Myths of Multiculturalism "Because They Do Not Want To", *Stonegate Institute*, (28/11/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/QcXuFq>

¹³⁶ Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, "Dealing with Moroccan-Dutch problem youths Setting boundaries and creating opportunities", The Hague 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), http://ec.europa.eu/ews/i/UDRW/images/items/d ocl_9948_117513013. Doc

καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στο ενδεχόμενο επιστροφής παράνομων μεταναστών από το Μαρόκο πίσω στη χώρα τους.¹³⁷

Στα πλαίσια της ίδιας επίσκεψης του Ολλανδού Υπουργού Εξωτερικών στη Ραμπάτ, ο Maxime Verhagen συναντήθηκε και με τον Υπουργό Ισλαμικών Υποθέσεων του Μαρόκο, Ahmed Toufiq για το θέμα των επαφών μεταξύ Ραμπάτ και των μιάμηδων, που δουλεύουν στην Ολλανδία. Ο κ. Toufiq επιβεβαίωσε τον Ολλανδό Υπουργό Εξωτερικών ότι το Μαρόκο δεν επιθυμεί να επέμβει στις εσωτερικές υποθέσεις της Ολλανδίας.¹³⁸

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ένα μήνα πριν τη συγκεκριμένη συνάντηση, τον Οκτώβριο του 2008, είχαν έλθει στο φως της δημοσιότητας πληροφορίες, σχετικά με την υπόνοια ύπαρξης και δράσης ξένων μυστικών υπηρεσιών και συγκεκριμένα του Μαρόκου στην Ολλανδία. Η υπόθεση αυτή πήρε δημοσιότητα, όταν κατηγορήθηκαν δύο Ολλανδοί αστυνομικοί μαροκινής καταγωγής ότι δούλευαν για τις μαροκινές μυστικές υπηρεσίες.¹³⁹

Στο θέμα αυτό αναφέρθηκε και η ετήσια έκθεση του 2008, της Ολλανδικής Μυστικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, χωρίς όμως να επιβεβαιώνει τις κατηγορίες. Μετά όμως τον υπαινιγμό της συγκριμένης έκθεσης, ότι ίσως γίνονται προσπάθειες οργάνωσης δικτύου πληροφοριών στην Ολλανδία από το Μαρόκο, ένας αριθμός μαροκινών διπλωματών στην Ολλανδία, ανακλήθηκε στη χώρα αυτή.¹⁴⁰

Ο ρόλος του Μαρόκου στην ένταξη των Μαροκινών στην Ολλανδία και κατά πόσο αποτελεί, ή όχι, τροχοπέδη σε αυτήν, απασχόλησε τα ολλανδικά μέσα ενημέρωσης και πήρε και πολιτικές διαστάσεις, όπως αναφέρθηκε με την επίσκεψη του Ολλανδού Υπουργού Εξωτερικών στη Ραμπάτ.¹⁴¹ Η επίσημη δήλωση, εκ μέρους του Μαρόκου, ότι δεν θα αναμειχθεί στις εσωτερικές υποθέσεις της Ολλανδίας, αλλά -τουναντίον - θα βοηθήσει στην ενταξιακή διαδικασία των Μαροκινών, ανέδειξε τη σοβαρότητα του προβλήματος στη σύγχρονη ολλανδική κοινωνία.

¹³⁷ Government of Netherlands, “Morocco will not obstruct integration in the Netherlands”, (25-11-2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1pVAEmf>

¹³⁸ Βλ. ο.π και Gouvernement du Royaume Du Maroc, “Morocco, Netherlands voice will to deepen bilateral relations” (24/11/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1jz7TXr>

¹³⁹ Nrc.nl, “Foreign secret agents are active on Dutch soil, says minister”, (31/10/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://vorige.nrc.nl/article2045575.ece>

¹⁴⁰ General Intelligence and Security Service, “Annual Report 2008”, *National Security Service*, Hague (2008), (ημερομηνία πρόσβασης 23, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.fas.org/irp/world/netherlands/aivd-2008.pdf>, σ.44.

¹⁴¹ Nrc.nl, “The Dutch Moroccan or Moroccan Dutch dilemma”, (03/12/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://vorige.nrc.nl/international/Features/article2081169.ece>

Το ζήτημα της ένταξης των μαροκινών μεταναστών στην Ολλανδία φέρνει συνεχώς στο προσκήνιο το πρόβλημα της ένταξης στην ολλανδική κοινωνία, σε άμεση σχέση και συνάφεια με το πολύ-πολιτισμικό μοντέλο, που η χώρα είχε υιοθετήσει τα προηγούμενα χρόνια. Είναι ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση, ότι η πολύ-πολιτισμική προσέγγιση δεν συνέβαλε θετικά, όπως αναμενόταν, στην ενταξιακή διαδικασία. Γεγονός που οδήγησε σε αλλαγή των κυβερνητικών πολιτικών -ως προς αυτό το θέμα- και στην άμεση αλληλεπίδρασή τους με τις κοινωνικό-πολιτικές εξελίξεις, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

3.4 Σύγχρονες εξελίξεις και Ισλάμ στην Ολλανδία.

Για αρκετά χρόνια, το πολιτικό πεδίο της Ολλανδίας ήταν σχετικά ήρεμο. Επικρατούσε η άποψη ότι όλοι μπορούσαν να ζουν αρμονικά, χάρη στον πλουραλισμό και στην ανεκτικότητα της κοινωνίας και των θεσμών της και χάρη στο ρόλο του κράτους, ως γενναϊόδωρου προστάτη για τους πολίτες του. Όλα αυτά άλλαξαν με τους δύο πολιτικούς φόνους, το 2002 και το 2004. Οι συγκεκριμένες δολοφονίες έφεραν στο προσκήνιο το ζήτημα της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών, ιδίως της δεύτερης και τρίτης γενιάς, που δεν εντάχτηκαν, όπως αναμενόταν από το κράτος.

Η ένταση, που επικράτησε στην ολλανδική πολιτική σκηνή, μετά τους δύο φόνους, σε συνδυασμό με το ήδη αρνητικό κλίμα, που είχε διαμορφωθεί στην Ευρώπη σχετικά με τους μουσουλμάνους και τη συμβατότητα των αξιών τους με τις δυτικές κοινωνίες, συνέβαλαν στη σημαντική αύξηση της Ισλαμοφοβίας στην Ολλανδία, τόσο σε κοινωνικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Εδραιώθηκε στη συλλογική συνείδηση των Ολλανδών, ότι οι μουσουλμάνοι αποτελούν κοινωνικό πρόβλημα για τη χώρα και απειλή για την ολλανδική εθνική ταυτότητα.

Η έρευνα που δημοσίευσε το 2005, το ερευνητικό κέντρο «Pew», έδειξε ότι οι Ολλανδοί είχαν τα πιο υψηλά ποσοστά (51%), σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, όσον αφορά στις αρνητικές απόψεις που είχαν για τους μουσουλμάνους.¹⁴² Η δυσαρέσκεια των Ολλανδών για τους μουσουλμάνους συμπολίτες τους ήταν ιδιαίτερα έντονη ανάμεσα στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, όπου η

¹⁴² The Pew Research Center, “Support for Terror Wanes Among Muslim Publics: Islamic extremism: Common concern for Muslim and Western Public,” βλ.ο.π, σ.4.

συναναστροφή και η συμβίωσή με τους μουσουλμάνους μετανάστες στις ίδιες γειτονιές, ήταν αναπόφευκτη.

Ακόμη, βαθιά ριζωμένη ήταν και είναι η αρνητική προκατάληψη για τους μουσουλμάνους στους έφηβους και νέους Ολλανδούς, οι οποίοι, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, διακατέχονται από έντονα αντί- μουσουλμανικά αισθήματα. Ένας στους δύο νέους, που έλαβαν μέρος στην έρευνα, έτρεφε αρνητικά συναισθήματα για τους μουσουλμάνους, τα οποία τα ομολογούσε και τα εκδήλωνε χωρίς δισταγμό.¹⁴³

Σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια αρνητικών συναισθημάτων για τους μουσουλμάνους παίζουν τα MME και κυρίως αυτά που έχουν έντονο λαϊκίστικο χαρακτήρα, όπου επικεντρώνονται στα αρνητικά χαρακτηριστικά των μεταναστών και δημιουργούν ένα κλίμα φόβου στους αναγνώστες τους. Σύμφωνα με τον Ολλανδό κοινωνιολόγο Sam Cherribi η κάλυψη του Ισλάμ στην Ευρώπη, από τέτοια λαϊκίστικα μέσα επικοινωνίας, είναι ο πρωταρχικός παράγοντας στην εμφάνιση της Ισλαμοφοβίας.¹⁴⁴

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι την περίοδο 2005-2010, στην Ολλανδία σημειώθηκαν περισσότερα από 100 περιστατικά Ισλαμοφοβίας σε τεμένη της χώρας (εμπρησμοί, βανδαλισμοί, υβριστικά συνθήματα στους τοίχους), αριθμός πολύ μεγαλύτερος από άλλες χώρες με παρόμοια περιστατικά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των ΗΠΑ, όπου την ίδια περίοδο, καταγράφηκαν 42 αντίστοιχα περιστατικά. Ακόμη, εκτός από τα τεμένη, εκφάνσεις ισλαμοφοβίας σε μεγάλο βαθμό, παρουσιάστηκαν και στο Ιντερνέτ με τη μορφή υβριστικών σχολίων.¹⁴⁵

Μέσα σε αυτό το διαμορφωμένο για τους μουσουλμάνους κλίμα στην Ολλανδία, ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC) (μετονομασία του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης) εξέφρασε την έντονη κριτική του για τις συνεχόμενες επιθέσεις που δέχεται το Ισλάμ στη χώρα. Σε δελτίο Τύπου, που εξέδωσε την 30^η Ιουνίου 2011, κατά τη διάρκεια της 38^{ης} συνόδου του Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών του Οργανισμού, δήλωνε ότι ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού Ekmeleddin Ihsanoglu καταδικάζει τις συνεχόμενες επιθέσεις στο Ισλάμ στην Ολλανδία.

¹⁴³ Gonzalez -Velasco Karina, Verkuyten Maykel, Weesie Jeroen, Poppe Edwin, "Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory", *British Journal of Social Psychology*, vol. 47, issue 4, (24/12/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1348/014466608X284443/pdf>, σ. 679.

¹⁴⁴ Esposito John L., Kalin Ibrahim, *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, Oxford University Press, 2011, σελ. 47.

¹⁴⁵ Hooghiemstra Peter, 'The Dutch - world leaders in Islamophobia', *Radio Netherlands Worldwide*, (12/01/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.rnw.nl/africa/article/dutch-world-leaders-islamophobia>

Επίσης, επισήμανε το ρόλο, ως υποκινητή του μίσους για το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους στην Ολλανδία, του Ολλανδού πολιτικού και επικεφαλής του Κόμματος για την Ελευθερία (PVV), Γκέερτ Βίλντερς (Geert Wilders). Στο δελτίο Τύπου αναφέρεται ότι ο Οργανισμός δεν θα ανεχτεί περαιτέρω προσβολή του Ισλάμ και του προφήτη Μωάμεθ από τον Γκερτ Βίλντερς. Επίσης, κάλεσε την ολλανδική κυβέρνηση συνασπισμού να περιορίσει αυτήν τη δραστηριότητα του συγκεκριμένου πολιτικού και συνεργάτη της, επισημαίνοντας ότι όποια σιωπή εκ μέρους της, επί του θέματος, ίσως υπονομεύσει τις καλές, αμφίπλευρες, σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών του οργανισμού και της ίδιας.¹⁴⁶

Από την άλλη πλευρά, η απάντηση της Ολλανδικής Κυβέρνησης στον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας ήταν ότι θα συνεχίσει να απορρίπτει κάθε κάλεσμα για φίμωση των πολιτικών της, καθώς εμμένει στην αρχή της ελευθερίας του Λόγου, που διέπει τη χώρα. Ακόμη, δηλώθηκε, μέσω του Υπουργού Εξωτερικών της χώρας, Uri Rosenthal, ότι προς αποφυγή παρεξηγήσεων ο πολιτικός Γκέερτ Βίλντερς δεν αποτελεί επίσημα μέρος της κυβέρνησης, η οποία δεν συμμαρτίζεται τις απόψεις του.¹⁴⁷

Εν μέσω αυτού του διαμορφωθέντος περιβάλλοντος, ο Γκέερτ Βίλντερς αξιοποίησε στο έπακρο, για την άνοδο του στο πολιτικό στερέωμα της Ολλανδίας, την πολιτική κληρονομία του Πίμ Φόρτουιν (Pim Fortuyn) και το δρόμο που είχε ανοίξει για την άνθηση της ακροδεξιάς στη χώρα. Ο Βίλντερς ξεκίνησε την πολιτική του καριέρα ως βοηθός, του τότε επικεφαλής του Λαϊκού Κόμματος για την Ελευθερία και τη Δημοκρατία (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie -VVD), Frits Bolkestein.

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ο Βίλντερς πίεζε το κόμμα για μια εντονότερη στροφή προς τη δεξιά, αποδοκιμάζοντας επίσης, τη στήριξη του κόμματος στην έναρξη των συνομιλιών της ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που συντέλεσε στην αποχώρηση του από το κόμμα, το 2004. Το 2005, ίδρυσε το ακροδεξιό Κόμμα για την Ελευθερία (Partij voor de Vrijheid –PVV), του οποίου ηγείται έως και σήμερα. Το πολιτικό πρόγραμμα του κόμματος είχε πολλές ομοιότητες με εκείνο του Πίμ Φόρτουιν, ιδίως στο λαϊκισμό που το χαρακτήριζε.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι οι περίοδοι κρίσεως, σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, αποτελούν προσοδοφόρο έδαφος για την ανάδειξη του λαϊκισμού

¹⁴⁶ Organization of Islamic Cooperation, "News-__Press Release Regarding Islamophobia", (30/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5464

¹⁴⁷ Government of the Netherlands, 'Government will not gag Wilders', (06/07/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hjzYhd>

στην πολιτική. Οι χαρισματικοί ηγέτες, στους οποίους συχνά στηρίζεται, για την πολιτική του ευμάρεια, ο λαϊκισμός, απευθύνονται πάντα στον λαό, του οποίου παρουσιάζονται ως αντιπρόσωποι και σωτήρες στα πραγματικά του προβλήματα. Κεντρική θέση στην ιδεολογία του λαϊκισμού έχουν αξίες του παρελθόντος και η εθνική και πολιτιστική ομοιογένεια που χαρακτήριζε τα έθνη, χωρίς τις απόρροιες της παγκοσμιοποίησης, όπως η μετανάστευση.¹⁴⁸

Συχνά, οι λαϊκιστές φαίνεται να έρχονται σε αντιπαράθεση με το πολιτικό κατεστημένο, το οποίο αδυνατεί να βρει λύσεις στα προβλήματα που προκύπτουν, όπως είναι ή ένταξη των μεταναστών και τα ζητήματα που αναφύονται γύρω από την εθνική ταυτότητα. Η ένταξη τέτοιων θεμάτων στην πολιτική ατζέντα των κομμάτων με λαϊκιστικό υπόβαθρο τους δίνει, πολλές φορές, μεγάλη δημοσιότητα, την οποία εξαργυρώνουν στις εκλογές. Κάτι αντίστοιχο έγινε με την περίπτωση, πρώτα του Πίμ Φόρτουιν και το κόμμα του στην Ολλανδία και τον Γκέερτ Βίλντερς και το δικό του κόμμα, στη συνέχεια.¹⁴⁹

Εν αντίθεση με τον Πίμ Φόρτουιν, ο Γκέερτ Βίλντερς ήταν πιο αιχμηρός στον πολιτικό του λόγο επικεντρώνοντας και στηρίζοντας την πολιτική του ατζέντα στην ασυμβατότητα του Ισλάμ με τις ολλανδικές δημοκρατικές αρχές. Θεωρούσε ότι το Ισλάμ αποτελεί μια βίαιη ιδεολογία και πίστευε ότι η ολλανδική κουλτούρα πρέπει να προστατευτεί από την Ισλαμοποίηση της.¹⁵⁰

Σύμφωνα με το Γκέερτ Βίλντερς, η «ισλαμοποίηση» της ολλανδικής κοινωνίας αγγίζει μια ευρεία γκάμα κοινωνικών θεμάτων, όπως την οικονομία, την παιδεία την ανασφάλεια των πολιτών και την εγκληματικότητα (συχνά αναφέρεται στους μαροκινούς μετανάστες νεότερων γενεών, ως «τρομοκράτες των δρόμων» ή «Μουσουλμάνοι-άποικοι»), καθώς οι μουσουλμάνοι μετανάστες επηρεάζουν καθένα από αυτούς τους τομείς αρνητικά.¹⁵¹

Στην προεκλογική του εκστρατεία, πριν τις εκλογές του 2010, τόνιζε τον αρνητικό αντίκτυπο της μετανάστευσης στην οικονομία της χώρας, υποστηρίζοντας ότι η

¹⁴⁸ Taggart Paul, 'Populism and representative politics in contemporary Europe', *Journal of Political Ideologies*, 9:3, (06/08/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1356931042000263528>, σσ. 273-276.

¹⁴⁹ Βλ.ο.π.

¹⁵⁰ Van Kessel Stijn, 'Explaining the Electoral Performance of Populist Parties: The Netherlands as a Parties: The Netherlands as a Case Study', *Perspectives on European Politics and Society*, 12:1, (04/04/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15705854.2011.546148>, σ.75.

¹⁵¹ Vossen Koen, 'Populism in the Netherlands after Fortuyn: Rita Verdonk and Geert Wilders Compared', *Perspectives on European Politics and Society*, 11:1, (16/04/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15705850903553521>, σ. 29.

μετανάστευση στην Ολλανδία θα πρέπει να σταματήσει για οικονομικούς λόγους, καθώς πιστεύει ότι η μετανάστευση έχει αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας και στα κονδύλια κοινωνικής πρόνοιας για τους μετανάστες.¹⁵²

Κατά την άποψη του, όσοι εγκληματίες έχουν διπλή υπηκοότητα, πρέπει να τους αφαιρείται η ολλανδική και να απελαύνονται από τη χώρα. Ακόμη, σε άρθρο του σε ολλανδική εφημερίδα το 2007, αναφέρεται στο Κοράνι, ως ένα φασιστικό βιβλίο σαν το «Mein Kampf» του Αδόλφου Χίτλερ, που υποκινεί τη βία, επιδιώκοντας την εξόντωση των μη μουσουλμάνων και που πρέπει να απαγορευτεί.¹⁵³ Όπως, επίσης, πρέπει να απαγορευτούν και οι ισλαμικές μαντίλες, τις οποίες αποκαλεί «κουρέλια της κεφαλής», των οποίων η δημόσια χρήση θα πρέπει να συνοδεύεται με την είσπραξη ειδικού φόρου.¹⁵⁴

Με αυτήν την έντονη ρητορική κατά του Ισλάμ και των μουσουλμάνων στην Ολλανδία, το Κόμμα για την Ελευθερία, στις εκλογές του Ιουνίου του 2010, έγινε το τρίτο μεγαλύτερο κόμμα του Ολλανδικού κοινοβουλίου, καταλαμβάνοντας 24 έδρες. Παρόλο που δεν μετείχε στην κυβέρνηση συνασπισμού (μεταξύ του φιλελεύθερου Λαϊκού Κόμματος για την Ελευθερία και τη Δημοκρατία VVD και του Χριστιανικού-Δημοκρατικού καλέσματος- CDA,) που σχηματίστηκε τέσσερις σχεδόν μήνες μετά τις εκλογές, ο Βίλντερς στήριζε με τη ψήφο του τη μειοψηφική κυβέρνηση.¹⁵⁵

Ως αντάλλαγμα της μη συμμετοχής του Κόμματος για την Ελευθερία στην κυβέρνηση και της υποστήριξης του σε αυτήν, τα δύο άλλα κόμματα δεσμεύτηκαν για αλλαγές στη μεταναστευτική και ενταξιακή πολιτική της χώρας, υπό την καθοδήγηση του Βίλντερς. Μερικές από αυτές τις αλλαγές που προτάθηκαν και ήταν υπό συζήτηση, ήταν η απαγόρευση της χρήσης της ισλαμικής μαντίλας, η υποχρεωτική εκμάθηση της ολλανδικής γλώσσας, οι περιορισμοί στην πρόσβαση κοινωνικής υποστήριξης και οι αυστηρότεροι περιορισμοί στη μετανάστευση, μέσω της οικογενειακής επανένωσης.¹⁵⁶

¹⁵² Dymond Jonny, 'Immigration still an issue for voters in Dutch election', *BBC News* (09/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαρτίου 2012), <http://www.bbc.co.uk/news/10266739>

¹⁵³ Wilders Geert., 'Enough is enough: ban the Koran', reprint and translation of article that originally appeared in the *Volkscrant*, 8 August 2007, reprinted in *Militant Islam Monitor*, 14 Aug 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαρτίου 2012), www.militantislammonitor.org/article/id/3094

¹⁵⁴ Βλ.ο.π., Vossen Koen, 'Populism in the Netherlands after Fortuyn: Rita Verdonk and Geert Wilders Compared', σσ. 29-30.

¹⁵⁵ The Economist, "Dutch politics: In from the wilderness", (01/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), http://www.economist.com/blogs/newsbook/2010/10/dutch_politics

¹⁵⁶ Βλ.ο.π. και Βλ. Congressional Research Service, 'Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism', ο.π., σ. 22.

Έτσι, η ολλανδική κυβέρνηση τον Ιούνιο του 2011, παρουσίασε το νέο πρόγραμμα της για τη μεταναστευτική και ενταξιακή της πολιτική, η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, εισήλθε σε μια νέα φάση, εγκαταλείποντας το πολύ-πολιτισμικό μοντέλο που επέτρεψε στους μουσουλμάνους μετανάστες να δημιουργήσουν μια παράλληλη κοινωνία μέσα στην ολλανδική.¹⁵⁷

Με το νέο πρόγραμμα η κυβέρνηση τόνιζε τη σημασία των ολλανδικών αξιών για όλους τους πολίτες της και είχε πλέον περισσότερες απαιτήσεις από τους μετανάστες, όσον αφορά στην ένταξη τους στη κοινωνία. Η εκμάθηση της ολλανδικής γλώσσας από τους μετανάστες ήταν μια από αυτές τις απαιτήσεις, όπως επίσης και η στήριξη στις δικές τους δυνάμεις και όχι στο κράτος, για την εύρεση εργασίας και οικίας και εφαρμογής των κανόνων και υποχρεώσεων, που έχουν όλοι οι Ολλανδοί πολίτες προς το κράτος. Επίσης, το κράτος έγινε αυστηρότερο, αναφορικά με τις θρησκευτικές και εθνικές διακρίσεις και γι' αυτό το λόγο πρότεινε την εφαρμογή ενός νόμου για την απαγόρευση της πλήρους κάλυψης του σώματος σε δημόσιους χώρους, με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου του 2013.¹⁵⁸

Η εμφανής και άμεση επιρροή του Βίλντερς στη νέα μεταναστευτική πολιτική της Ολλανδίας, ενδυνάμωσε την ήδη ισχυρή- από την υποστήριξη των ολλανδικών Μέσων Ενημέρωσης- πολιτική του θέσης. Η ασθενής κομματική δομή του νεοϊδρυθέντος Κόμματος για την Ελευθερία, αντισταθμίστηκε από τη δύναμη της προσωπικότητας του ηγέτη του και από την υπερ-έκθεση του στα Μέσα Ενημέρωσης της χώρας, στα οποία ο ίδιος βασιζόνταν για την προσέγγιση ψηφοφόρων.¹⁵⁹

Ο έντονος και συχνά προκλητικός αντί-ισλαμικός και αντί – μεταναστευτικός του λόγος, προσέλκυε το ενδιαφέρον των ΜΜΕ, γιατί είχε μεγάλη απήχηση στο κοινό τους. Αυτό έγινε ιδιαίτερα αντιληπτό, όταν προκλήθηκε δημοσιογραφικός πυρετός στις ολλανδικές εφημερίδες με την ανακοίνωση του Βίλντερς το Νοέμβριο του 2007, ότι ετοιμάζει μια ταινία για το Ισλάμ.¹⁶⁰ Για τέσσερεις μήνες μέχρι την παρουσίαση της ταινίας στο διαδίκτυο, το Μάρτιο του 2008, καθώς κανένα ολλανδικό κανάλι δεν ήθελε

¹⁵⁷ Kern Soeren, 'the Netherlands to Abandon Multiculturalism', *Stonegate Institute*,(23/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1kOJwF4>

¹⁵⁸ European Website on Integration, "Documents related to the new integration vision of the Dutch government" (Unofficial translation),(16/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαρτίου 2012) http://ec.europa.eu/ewsi/en/resources/detail.cfm?ID_ITEMS=21411

¹⁵⁹ Van der Pas Daphne, De Vries Catherine and Van der Brug Wouter, 'A leader without a party: Exploring the relationship between Geert Wilders' leadership performance in the media and his electoral success', *Party Politics*, (14/07/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1o5dzMi>, σ. 6

¹⁶⁰ Akkerman Tjitske, 'Friend or foe? Right-wing populism and the popular press in Britain and the Netherlands', *Journalism*, vol. 12 no. 8, 2011,σ. 937.

να τη μεταδώσει, τα ολλανδικά MME ασχολούνταν με μια ταινία, που δεν είχε δει κανείς και ανέμεναν την άφιξη της- είδηση που αποτελούσε πολλές φορές πρωτοσέλιδο σε αρκετές ολλανδικές εφημερίδες.¹⁶¹

Το δεκαπέντε λεπτών, περίπου, φιλμ «Fitna» (στα αραβικά σημαίνει εμφύλια διαμάχη) του Γκέερτ Βίλντερς, παρουσιάζει εικόνες από τις βομβιστικές επιθέσεις στους δίδυμους πύργους, στη Νέα Υόρκη, το 2001, και από τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, το 2004, με ταυτόχρονη απαγγελία από μεταφρασμένα αποσπάσματα από το Κοράνι, τα οποία υποκινούν τη βία κατά των μη πιστών του Ισλάμ. Μετά την παρουσίαση της ταινίας, ο δημιουργός της δήλωσε ότι ο λόγος που την έκανε ήταν για να προειδοποιήσει ότι το Κοράνι και το Ισλάμ αποτελούν κίνδυνο για τη διατήρηση της ελευθερίας στην Ολλανδία, μακροπρόθεσμα.¹⁶²

Μετά από την προβολή της συγκεκριμένης ταινίας, η ολλανδική κυβέρνηση, έχοντας το φόβο μιας αντίστοιχης αντιμετώπισης από το μουσουλμανικό κόσμο, όπως είχε γίνει με την υπόθεση των σκίτσων της δανικής εφημερίδας Jyllands-Posten, το 2005, που απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ, αποστασιοποιήθηκε από τη θέση που έπαιρνε ο Βίλντερς μέσα από την ταινία για το Ισλάμ και καταδίκασε το φιλμ.¹⁶³

Ο πρωθυπουργός της χώρας Jan Peter Balkenende σε δήλωσή του, αμέσως μετά την προβολή της ταινίας, είπε ότι καταδικάζει εκ μέρους της κυβέρνησης την ερμηνεία που δίνεται μέσα από το φιλμ για το Ισλάμ, ως ταυτόσημου με τη βία. Επίσης, δήλωσε ότι αντιλαμβάνεται ότι το περιεχόμενο του φιλμ είναι προσβλητικό προς τους μουσουλμάνους, αλλά κάλεσε τους οργανισμούς των μουσουλμάνων της χώρας να μη αντιδράσουν βίαια σε αυτό, καθώς κάτι τέτοιο δεν αποτελεί λύση.¹⁶⁴

Η κυβέρνηση είχε αρχίσει νωρίτερα τις συνομιλίες με τους αντιπροσώπους των μουσουλμάνων της Ολλανδίας, για την ήπια αντίδραση τους στη συγκεκριμένη ταινία, παίρνοντας αποστάσεις από το δημιουργό της και τονίζοντας την αξία της ελευθερίας του λόγου, που διέπει την χώρα, την οποία, όλοι όσοι ζουν σε αυτήν, πρέπει να συμμερίζονται. Πράγματι, η στάση της ολλανδικής κυβέρνησης είχε ως αποτέλεσμα

¹⁶¹ Sholten Otto, Ruigrok Nell, Krijt Martijn, Schaper Joep, Paanakke Hester, 'Fitna and the Media. An investigation of attention and role patterns', *Nederlandse Nieuwsmonitor* (2008), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://www.nieuwsmonitor.net/>, σ. 2.

¹⁶² Crouch Gregory, 'Dutch Film Against Islam Is Released on Internet', *The New York Times*, (28/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://www.nytimes.com/2008/03/28/world/europe/28dutch.html>

¹⁶³ Για την υπόθεση με τα σκίτσα της Jyllands-Posten και τις αντιδράσεις του μουσουλμανικού κόσμου βλ. στην παρούσα εργασία, κεφάλαιο 1^ο.

¹⁶⁴ Government of the Netherlands, "Government's reaction to Wilders' film", (27/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://www.government.nl/news/2008/03/27/government-s-reaction-to-wilders-film.html>

την ήπια αντίδραση των μουσουλμάνων, τόσο μέσα στην Ολλανδία, όσο και έξω από αυτήν, αναφορικά με την ταινία «Fitna».

Οι ηγέτες των μουσουλμάνων της Ολλανδίας, όπως ο Mohammed Rabbae, επικεφαλής του Εθνικού Συμβουλίου Μαροκινών στην Ολλανδία, κάλεσαν τους ομόθρησκους τους, σε όλον τον κόσμο, να μην αντιδράσουν βίαια και να μην επιτεθούν σε ολλανδικές πρεσβείες, δηλώνοντας ότι οι ίδιοι στην Ολλανδία είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, μέσα στα πλαίσια των ολλανδικών νόμων, καθώς είναι Ολλανδοί πολίτες και αγαπάνε τη χώρα τους.¹⁶⁵

Όπως το ολλανδικό κράτος έτσι και τα ολλανδικά αντιπροσωπευτικά όργανα των μουσουλμάνων στη χώρα (CMO, CGI) είχαν ξεκινήσει νωρίτερα τις επαφές τους με θρησκευτικούς και μη ηγέτες των μουσουλμάνων, ανά τον κόσμο.¹⁶⁶ Οι επαφές αυτές, όπως με τον μεγάλο Μουφτή της Αιγύπτου, Σεΐχη Ali Gomaa και το Σεΐχη Yusuf Qaradawi, επικεφαλής της Διεθνούς Ένωσης Μουσουλμάνων Πανεπιστημιακών, είχαν σκοπό την ενημέρωσή τους για την πραγματική κατάσταση των μουσουλμάνων στην Ολλανδία και την εξασφάλιση της βοήθειάς τους στην προετοιμασία των πιστών για μια ήπια αντιμετώπιση της ταινίας, αποτρέποντας τους από βίαιες εκδηλώσεις εναντίον των Ολλανδών.¹⁶⁷

Οι αντιδράσεις που προκάλεσε η ταινία Fitna στο μουσουλμανικό κόσμο, και όχι μόνο, ήταν μεν περιορισμένες, αλλά δεν εξέλειπαν εντελώς. Η ταινία και ο δημιουργός της τράβηξε το ενδιαφέρον των ΜΜΕ παγκοσμίως, αλλά και ιδιαιτέρως των μουσουλμανικών χωρών, κυρίως της Μέσης Ανατολής, που είχαν στραμμένη την προσοχή τους σε αυτό, όπως το κανάλι Al-Jazeera.¹⁶⁸

Ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC), μέσω του γενικού γραμματέα του Ekmeleddin Ihsanoglu, καταδίκασε την ταινία ως μια σκόπιμη πράξη διάκρισης εναντίον των μουσουλμάνων, που υποκινεί το μίσος εναντίον τους και είναι σχεδιασμένη να προκαλέσει αναταραχή ανάμεσα στους ανθρώπους διαφορετικών

¹⁶⁵ Mika Niclas, 'How Dutch Muslim leader reacted to Wilders anti-Koran film', *Reuters*, (31/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 3, Μαρτίου 2012), <http://reut.rs/1iPIODn>

¹⁶⁶ National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), 'Eighth anti-terrorism progress report including the Terrorist Threat Assessment Netherlands (DTN). Terrorist threat unchanged, remains substantial', (10/06/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 7, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1rRarB7>, σ.6.

¹⁶⁷ Madkouri El Halim, 'Fitna: How a film which spreads hate had a healing effect on relations between Muslims and non-Muslims in the Netherlands' *Conference 'Violent extremism in Europe, organized by the US Department of State and The George C. Marshall European center for Security Studies, Garmisch-Partenkirchen, Germany 5-7 November 2008*, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1nel5UZ>

¹⁶⁸ Expat.com, 'Foreign press reports on Fitna with "business-like" tone', (28/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/RkcN01> και Expat.com, 'How Muslim countries are reacting to Fitna's release', (28/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1ihbaGj>

θηρσκευτικών πιστεύω. Επιπλέον, προειδοποίησε τη διεθνή κοινότητα για τις επιπτώσεις, που μπορεί να έχει η προβολή της ταινίας στο μουσουλμανικό κόσμο. Τέλος ανέλαβε το ζήτημα από κοινού με την ολλανδική κυβέρνηση, πιέζοντας την παράλληλα, να κινήσει νομικές διαδικασίες εναντίον των πράξεων που διαπράττονται, υπό το πρόσχημα της ελευθερίας της έκφρασης.¹⁶⁹

Επιπρόσθετα, το Ιράν και η Ινδονησία αποκάλεσαν την ταινία ως ειδική και προσβλητική προς το Ισλάμ και ο Ινδονήσιος Πρόεδρος της πολυπληθέστερης μουσουλμανικής χώρας Susilo Yudhoyono κάλεσε τον κόσμο να αντιδράσει ήρεμα. Επίσης, η Σαουδική Αραβία κατηγόρησε την ταινία ότι είναι γεμάτη λάθη και αναληθείς ισχυρισμούς, που μπορεί να προκαλέσουν το μίσος εναντίον των μουσουλμάνων.¹⁷⁰ Και τέλος ο μεγάλος Μουφτής της Αιγύπτου, Σεΐχης Ali Gomaa έστειλε ανοικτή επιστολή στο Γκέερτ Βίλντερς, τον οποίον καλούσε να βγάλει το μίσος από την καρδιά του και να κατανοήσει το Κοράνι, όπως το έχουν κατανοήσει οι μουσουλμάνοι μελετητές καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας. Έκλεινε την επιστολή με την προτροπή προς τους μουσουλμάνους, σε όλον τον κόσμο, να μην δραστηριοποιηθούν και παρασυρθούν από τους ζηλωτές, αλλά να είναι παραγωγικά μέλη των κοινωνιών τους.¹⁷¹

Πράγματι, η μετριοπαθής αντίδραση, εκ μέρους του μουσουλμανικού κόσμου στην προβολή της ταινίας, χαιρετίστηκε από τον Ολλανδό Υπουργό Εξωτερικών Maxime Verhagen, ο οποίος, σε συνάντησή του με τους πρέσβεις 26 χωρών του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC) για την ταινία Fitna, εξέφρασε την ικανοποίησή του για την αντιμετώπιση της από το μουσουλμανικό κόσμο. Δήλωσε, επίσης κατηγορηματικά, ότι η ταινία δεν αντικατοπτρίζει τις ολλανδικές κυβερνητικές απόψεις και τόνισε ότι πρέπει να συνεχιστεί ο διάλογος με τις μουσουλμανικές χώρες για την αποτροπή ακραίων αντιδράσεων στο περιεχόμενο της ταινίας Fitna.¹⁷²

¹⁶⁹ Ihsanoglu Ekmeleddin, “The updated report of the OIC Observatory on Islamophobia to the 35th Session of the Council of Foreign Ministers for the period May 2007-May 2008”, (31/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.oic-un.org/reports.asp> σ.4

¹⁷⁰ Mika Niclas, ‘Muslim nations condemn Dutch Koran film’, *Reuters*, (28/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://reut.rs/1g27wAa>

¹⁷¹ Haque Mozammel, “Fitna: An anti-Islam film, says UN chief”, *Saudi Gazette*,(09/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 22, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1q664Xd> και Islamization Watch, “Grand Mufti says Wilders ‘misinterprets the Quran’” (29/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 23, Φεβρουαρίου 2012), http://islamizationwatch.blogspot.gr/2008_03_23_archive.html

¹⁷² The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, “Verhagen talks to OIC ambassadors about Fitna”, (31/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 23, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/SntIzI>

Παρόλα αυτά δεν εξέλειψαν τελείως οι αντιδράσεις απέναντι στην ταινία, αν και ήταν σποραδικές και περιορισμένες, σε γενικές γραμμές. Αυτές περιορίζονταν στη Μαλαισία, όπου το θρησκευτικό συμβούλιο της χώρας πρότεινε να μποϊκοτάρουν τα ολλανδικά προϊόντα και στο Αφγανιστάν, όπου σημειώθηκαν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας.¹⁷³

Από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις ήταν αυτή που σημειώθηκε στην Καμπούλ, την 21η Μαρτίου 2008, όπου 5.000 άτομα περίπου συγκεντρώθηκαν, φωνάζοντας το σύνθημα «θάνατος στην Ολλανδία» και ζητώντας την έξοδο των ολλανδικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν. Η Ολλανδία έχει περίπου 2.000 στρατιώτες στο Αφγανιστάν και μέχρι την παρουσίαση της ταινίας, το 2008, 14 Ολλανδοί στρατιώτες είχαν σκοτωθεί σε μάχες με τους Ταλιμπάν.¹⁷⁴

Η Αλ Κάϊντα, πριν ακόμα την παρουσίαση της ταινίας, μέσω ιστοσελίδας στο διαδίκτυο, που συνδέεται με αυτήν (al-ekhlaas.net), ανέφερε ότι ο Γκέερτ Βίλντερς πρέπει να σφαγιαστεί, επειδή προσβάλλει με την ταινία του το Ισλάμ και τον προφήτη Μωάμεθ. Ακόμη, απευθυνόμενη στους Ταλιμπάν, τους προέτρεπε να αυξήσουν τις επιθέσεις στα ολλανδικά στρατεύματα στο Αφγανιστάν.¹⁷⁵

Η ταινία, αν και προκάλεσε περιορισμένες αντιδράσεις στο μουσουλμανικό κόσμο, κατάφερε να αποκτήσει μεγάλη δημοσιότητα σε πολλές ισλαμικές χώρες, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στην Ολλανδία, καθώς ανάμεσα σε άλλα προσέλυκε και την προσοχή πολλών τζιχαντικών δικτύων. Γι' αυτόν το λόγο η τρομοκρατική απειλή στη χώρα παρέμεινε σε «υπαρκτό» επίπεδο, δηλαδή στο δεύτερο επικίνδυνο επίπεδο, σύμφωνα με την αναφορά της 10^{ης} Ιουνίου 2008, του Εθνικού Συντονιστή για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας και για την Ασφάλεια.¹⁷⁶

Ο τότε επικεφαλής της υπηρεσίας, Tjibbe Joustra, δήλωσε σε συνέντευξη του, την 4^η Δεκεμβρίου 2008, στην ολλανδική εφημερίδα De Volkskrant, ότι ο κίνδυνος για τρομοκρατική επίθεση στην Ολλανδία παραμένει υπαρκτός και κάτι παραπάνω από υπαρκτός, εξαιτίας, κυρίως, της ταινίας Fitna.¹⁷⁷

¹⁷³ Βλ. Haque Mozammel, ο.π.

¹⁷⁴ Masood Ahmad, 'Afghans chant death to Danish, Dutch in protest' *Reuters*, (21/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://reut.rs/RqmuKl>

¹⁷⁵ Thomasson Emma, 'Dutch raise threat level ahead of anti-Koran film', *Reuters*, (06/03/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου 2012), <http://reut.rs/1nidzFY>

¹⁷⁶ Βλ. National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), 'Eighth anti-terrorism progress report including the Terrorist Threat Assessment Netherlands (DTN). Terrorist threat unchanged, remains substantial', (10/06/2008).

¹⁷⁷ Nisnews Bulletin, "Terrorist Threat to Netherlands greater than ever", (05/12/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 7, Μαρτίου 2012), http://www.nisnews.nl/public/051208_2.htm

Η Ολλανδία έχει τέσσερις διαβαθμίσεις για να αξιολογεί το επίπεδο των τρομοκρατικών απειλών, στις οποίες, ενίοτε, μπορεί να υπόκειται η χώρα. Τα επίπεδα αυτά είναι «το μηδαμινό», «το περιορισμένο», «το υπαρκτό» και «το επικίνδυνο» (minimal, limited, substantial and critical). Το «υπαρκτό» επίπεδο, στο οποίο βρέθηκε η χώρα, μετά την προβολή της ταινίας Fitna, σημαίνει ότι υπάρχει μια ρεαλιστική πιθανότητα η χώρα να δεχτεί μια τρομοκρατική επίθεση. Ωστόσο, από το Δεκέμβριο του 2009, στην Ολλανδία, η πιθανότητα μιας τρομοκρατικής επίθεσης είναι «περιορισμένη».¹⁷⁸

Η ετήσια αναφορά των ΗΠΑ για την τρομοκρατία, το 2009, ανέφερε ότι, παρόλο που η Ολλανδία μείωσε το επίπεδο τρομοκρατικής απειλής στην «περιορισμένη» πιθανότητα, ο βαθμός της συγκεκριμένης απειλής παραμένει υψηλός στη χώρα αυτή, και ακολουθούν η Δανία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Αγγλία και το Βέλγιο.¹⁷⁹ Επίσης, ανέφερε για την Ολλανδία ότι για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, σε διεθνές επίπεδο, συνεργάζεται με τις ΗΠΑ, έχοντας δυναμικό και ηγετικό ρόλο σε περιοχές, όπως το Αφγανιστάν, το Ιράκ και η Σομαλία.¹⁸⁰

Τώντι, τον Απρίλιο του 2009, οι ολλανδικές αρχές, από κοινού με τις αμερικανικές, λάνσαραν ένα νέο μέτρο ασφάλειας στα αεροδρόμια, το οποίο κατέγραφε τους ταξιδιώτες ανάμεσα στις δύο χώρες, μέσω της ίριδας του ματιού τους. Ακόμη, μέσα στα πλαίσια αυτής της συνεργασίας η Ολλανδία, μέσω της ανταλλαγής χρηματοοικονομικών πληροφοριών, αγωνίζεται για την αποτροπή της πρόσβασης των τρομοκρατικών οργανώσεων σε οικονομικούς πόρους. Τον Ιούλιο του 2009, η Ολλανδία ανέλαβε την προεδρία για ένα χρόνο της «Ειδικής Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (The Financial Action Task Force -FATF)».¹⁸¹

Η «Ειδική Ομάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης -FATF» είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός, που σκοπό έχει την ανάπτυξη και την προώθηση εθνικών και διεθνών πολιτικών για την καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος, της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και της εξάπλωσης όπλων μαζικής καταστροφής.¹⁸²

¹⁷⁸ National Coordinator for Counterterrorism (NCTb), ' Current threat level for the Netherlands', (ημερομηνία πρόσβασης 7, Μαρτίου 2012), http://english.nctb.nl/themes/Current_threat_level/index.aspx

¹⁷⁹ United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, "Country Reports on Terrorism 2009", (August 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 7, Μαρτίου 2012), <http://1.usa.gov/1jcenMn>

¹⁸⁰ Βλ.ο.π., σ. 93.

¹⁸¹ United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, "Country Reports on Terrorism 2010", (August 2011), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου 2012), <http://1.usa.gov/1qd5iYF>

¹⁸² The Financial Action Task Force -FATF, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1q51rKA>

Επιπρόσθετα, το Φεβρουάριο του 2010, η Ολλανδία, σε συνεργασία με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οργάνωσε από κοινού για πρώτη φορά τη συνάντηση της αντίστοιχης ομάδας των χωρών της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής «Middle East & North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF)» με την FATF. Η συνάντηση είχε σκοπό τη στενότερη συνεργασία των μελών χωρών, που απαρτίζουν τις ομάδες για την αποτελεσματικότερη επίτευξη του κοινού τους στόχου: της καταπολέμησης δηλαδή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.¹⁸³

Όσον αφορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ολλανδία με τη Γερμανία και την Αγγλία αποφάσισαν τη στενότερη συνεργασία μεταξύ τους, προκειμένου να καταπολεμήσουν με κοινή στρατηγική τον ισλαμικό εξτρεμισμό στην Ευρώπη, καθώς αποτελεί απειλή και για τις τρεις χώρες.¹⁸⁴ Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ανταλλαγή πληροφοριών στον τομέα της διεθνούς συνεργασίας για τη μείωση της χρήσης των ιστοσελίδων στο διαδίκτυο από τζιχαντικές ομάδες.¹⁸⁵

Οι πρωτοβουλίες της Ολλανδίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, δεν εξαντλούνται μόνο στις προαναφερθείσες, αλλά αγγίζουν μια ευρεία γκάμα τομέων, όπως αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα (<http://english.nctb.nl/themes/Counterterrorism/>) του οργάνου του «Εθνικού Συντονιστή για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας και για την Ασφάλεια -National Coordinator for Counterterrorism and Security».

Οι αντιδράσεις που προκάλεσε η ταινία Fitna στη χώρα, όπως αυτήν της διατήρησης της «υπαρκτής» πιθανότητας τρομοκρατικής απειλής, είχαν και προσωπικό αντίκτυπο στον ίδιο το Γκέερτ Βίλντερς. Ο Βίλντερς τελούσε υπό 24ωρη αστυνομική προστασία, λόγω των απειλών, που έχει δεχθεί για τη ζωή του από ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις, όπως η Αλ Κάιντα. Σύμφωνα με το τεύχος του Ιουλίου 2010, του αγγλόφωνου ηλεκτρονικού περιοδικού «Inspire», που εκδίδεται στο διαδίκτυο, και συνδέεται με την Αλ Κάιντα, ο Βίλντερς αποτελούσε έναν από τους στόχους της οργάνωσης.¹⁸⁶

¹⁸³ Middle East & North Africa Financial Action Task Force, “6th Annual Report”, (2010), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου 2012), http://www.menafatf.org/images/UploadFiles/Sixth_annual_report_En2_2.pdf, σ. 18.

¹⁸⁴ Deutsche Welle, “Germany, Britain, Netherlands Agree to Enhance Anti-Terror Cooperation”, (12/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου 2012), <http://www.dw.de/dw/article/0,,4021444,00.html>

¹⁸⁵ Βλ.ο.π.

¹⁸⁶ Radio Netherlands Worldwide, “Dutch Islam critics on al-Qaeda hitlist”, (16/07/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://www.rnw.nl/english/bulletin/dutch-islam-critics-al-qaeda-hitlist>

Ακόμη, το Φεβρουάριο του 2009, το Ηνωμένο Βασίλειο απαγόρευσε την είσοδο στη χώρα του Ολλανδού πολιτικού, που θα ταξίδευε σε αυτήν, στα πλαίσια της προώθησης της ταινίας του. Ο εκπρόσωπος Τύπου της κυβέρνησης δήλωσε ότι η κυβέρνηση αντιτίθεται σε όλες τις μορφές του εξτρεμισμού και- σύμφωνα με το νόμο- μπορεί να εμποδίσει την είσοδο στη χώρα κάποιου που υποκινεί το μίσος και τη βία και αποτελεί απειλή για τους βρετανούς πολίτες, όπως ο Γκέερτ Βίλντερς.¹⁸⁷

Ο ολλανδός πολιτικός σχολίασε την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης ως δειλή και ως επίθεση ενάντια στην ελευθερία του λόγου και κάλεσε τον Υπουργό Εξωτερικών της Ολλανδίας Maxime Verhagen να ανατρέψει την απόφαση, κάτι που και ο ίδιος δήλωσε ότι προτίθεται να κάνει.¹⁸⁸

Η απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου να απαγορεύσει την είσοδο του Βίλντερς στη χώρα, συνέβαλε ακόμη περισσότερο στην προώθηση της δημοσιότητας γύρω από το πρόσωπό του. Έδωσε στον ίδιο και στο κόμμα του ένα ισχυρό προβάδισμα για τις εθνικές εκλογές, που ακολούθησαν ένα χρόνο μετά, υιοθετώντας το ρόλο του θύματος και του ακτιβιστή υπέρ της ελευθερίας του λόγου, χωρίς να το αξίζει, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε βρετανικά δημοσιεύματα.¹⁸⁹

Νωρίτερα τον ίδιο χρόνο, την 21^η Ιανουαρίου 2009, η ολλανδική δικαιοσύνη απήγγειλε κατηγορίες στο Βίλντερς για υποκίνηση φυλετικού μίσους και διακρίσεων εναντίον των μουσουλμάνων, με ποινή φυλάκισης ενός έτους. Στην παραδοσιακά ανεκτική ολλανδική κοινωνία και ενώ τα δικαστήρια είναι γενικώς φιλελεύθερα, στη περίπτωση του συγκεκριμένου πολιτικού και των σχολίων του για το Ισλάμ, η ανοχή της ολλανδικής δικαιοσύνης ξεπέρασε τα όρια της, όπως δήλωσαν οι τρεις κατηγοροί δικαστές. Η απόφαση αυτή χαιρετίστηκε από τους ολλανδικούς μουσουλμανικούς οργανισμούς, οι οποίοι συνέβαλαν στην άσκηση κατηγοριών εναντίον του.¹⁹⁰

Η δικαστική υπόθεση του Βίλντερς έφερε για άλλη μια φορά δυναμικά στο προσκήνιο τα συνδεδεμένα με την μετανάστευση θέματα, που κυριαρχούν στην ολλανδική πολιτική σκηνή τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον, η Ολλανδία καλείται να

¹⁸⁷ Bbc News, "Dutch MP banned from entering UK", (12/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7882953.stm>

¹⁸⁸ Βλ.ο.π.

¹⁸⁹ Fox Robert, 'Geert Wilders? He's not worth it', *The Guardian*, (11/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/11/race-netherlands>

¹⁹⁰ Weaver Matthew, 'Dutch court says anti-Islam MP must face race hatred prosecution- Freedom party leader Geert Wilders accused over Qur'an film', *The Guardian*, (21/01/2009) (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1JR0kwd>. Ο Βίλντερς με απόφαση του δικαστηρίου αθωώθηκε την 23^η Ιουνίου 2011, μιλώντας για νίκη της ελευθερίας του λόγου στην Ολλανδία. Βλ. Jolly David, 'Dutch Court Acquits Anti-Islam Politician', *The New York Times*, (23/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://nyti.ms/Qd0phn>

αντιμετωπίσει την άνοδο του λαϊκισμού και της, απορρέουσας από αυτόν, ξενοφοβικής ιδεολογίας και το δίλλημα που προκύπτει για την υιοθέτηση και ένταξή του ή όχι στην πολιτική της χώρας: δίλλημα ανύπαρκτο πριν δέκα χρόνια.

Αν και οι μουσουλμάνοι της Ολλανδίας, μέσω των οργανισμών τους αντέδρασαν, όπως ειπώθηκε, ήπια στην ταινία του Βίλντερς, δεν είχαν όμως την ίδια αντίδραση κατά τη διάρκεια του πολέμου της Γάζας (27/12/2008-18/01/2009) λίγους μήνες μετά την προβολή της Fitna. Έρευνες έδειξαν ότι κατά την περίοδο του πολέμου στη Γάζα οι αντί-σημιτικές εκδηλώσεις στην Ολλανδία αυξήθηκαν σημαντικά.¹⁹¹

Είναι χαρακτηριστικό ότι το «Ισραηλινό Κέντρο Ενημέρωσης και Τεκμηρίωσης (Centrum Informatie en Documentatie Israël, CIDI)», στην αναφορά του 2009, για τα αντί-σημιτικά περιστατικά την περίοδο του πολέμου της Γάζας ανέφερε ότι την περίοδο εκείνη τα συγκεκριμένα περιστατικά αυξήθηκαν σημαντικά, αγγίζοντας τον αριθμό εκείνων, ολόκληρης της προηγούμενης χρονιάς (98).¹⁹² Τα περιστατικά βίας και διακρίσεων εναντίον των 40.000 περίπου Εβραίων, που ζουν στην Ολλανδία, είχαν να κάνουν με επιθέσεις και βανδαλισμούς σε Συναγωγές και σε Εβραίους, προσωπικά με λεκτικές και σωματικές επιθέσεις και με συνθήματα στο διαδίκτυο και σε διαδηλώσεις εναντίον τους.¹⁹³

Οι αντί-σημιτικές επιθέσεις στην Ολλανδία το συγκεκριμένο διάστημα, αλλά και αυτό που ακολούθησε, ήταν σε τέτοιο βαθμό, που ο δήμαρχος του Άμστερνταμ Lodewijk Asscher ζήτησε από την αστυνομία την εφαρμογή της πολιτικής των μυστικών αστυνομικών, οι οποίοι μεταμφιέζονταν σε Εβραίους, προκειμένου να συλλαμβάνουν τους επιτιθέμενους σε αυτούς. Σύμφωνα με τοπικές δημοσιογραφικές αναφορές οι Εβραίοι, σε τουλάχιστον έξι γειτονιές του Άμστερνταμ, δεν μπορούσαν να διασχίσουν το δρόμο, εάν φορούσαν χαρακτηριστικά της θρησκείας τους, χωρίς να δεχτούν σωματικές ή λεκτικές επιθέσεις.¹⁹⁴

Σε αυτό το κλίμα ο Πρωθυπουργός της χώρας Jan Peter Balkenende δήλωσε την 23^η Ιανουαρίου 2009, ότι οι μουσουλμάνοι της Ολλανδίας πρέπει να συνεργαστούν με τους Εβραίους της χώρας, ούτως ώστε να ανακαμφθούν οι εντάσεις και οι αντισημιτικές

¹⁹¹ FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, “Anti-Semitism-Summary overview of the situation in the European Union 2001-2010”, (2011), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism-update-2011.pdf>, σ. 15.

¹⁹² Information and Documentation Centre Israel –CIDI, “Anti-Semitic incidents in the Netherlands: 2008 and Operation Cast Lead”, (Jan 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://www.cidi.nl/files/get/85.pdf>

¹⁹³ Βλ.ο.π.

¹⁹⁴ Waterfield Bruno, ‘Dutch police use ‘decoy Jews’ to stop anti-Semitic attacks’, *The Telegraph*, (22/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1murxYw>

επιθέσεις που ξέσπασαν στη χώρα, μετά την ισραηλινή επέμβαση στη λωρίδα της Γάζας, το Δεκέμβριο του 2008. Γι αυτό το λόγο είχε επαφές με τους θρησκευτικούς ηγέτες και των δύο πλευρών για την προώθηση του διαλόγου μεταξύ τους.¹⁹⁵

Στο δημόσιο διάλογο που ξέσπασε στην Ολλανδία, γύρω από τον αντί-σημιτισμό, ήρθε να προστεθεί και η δήλωση του εξέχοντα πολιτικού Frits Bolkestein, ο οποίος δήλωσε ότι οι Εβραίοι της Ολλανδίας δεν έχουν μέλλον στην χώρα και καλό θα ήταν να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ ή στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον Bolkestein, ο λόγος που δήλωσε κάτι τέτοιο ήταν, γιατί δεν έχει εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση για την αντιμετώπιση και καταπολέμηση του αντισημιτισμού, όπως έχει αποδειχτεί τα τελευταία χρόνια.¹⁹⁶ Ο Βίλντερς, αντίθετα, απάντησε ότι αυτοί που πρέπει να φύγουν από την Ολλανδία είναι οι μουσουλμάνοι, οι οποίοι ευθύνονται για τις επιθέσεις εναντίον των Εβραίων.¹⁹⁷

Ο Γκέερτ Βίλντερς έχει εκφράσει επανειλημμένως την υποστήριξη του στο Ισραήλ και στις πολιτικές του, αλλά και το αντίστροφο. Υποστηρίζεται, από ολλανδικά και μη έντυπα, ότι το Ισραήλ και κυρίως το εβραϊκό λόμπυ στην Αμερική, είναι βασικοί χρηματοδότες του Κόμματος για την Ελευθερία, το οποίο στο κράτος του Ισραήλ βλέπει ένα σημαντικό σύμμαχο ενάντια στην Ισλαμοποίηση της Ευρώπης.¹⁹⁸ Μάλιστα, για το φιλοσημιτισμό του ο Βίλντερς έχει κατηγορηθεί από άλλα ακροδεξιά κόμματα της Ολλανδίας, όπως αυτό της Εθνικής Σοσιαλιστικής Πράξης- National Socialist Action/Autonomous National Socialists (NSA/ANS), μέλη του οποίου είχαν διαδηλώσει έξω από το ολλανδικό κοινοβούλιο εναντίον του Βίλντερς, κατηγορώντας τον ότι είναι φιλόσημιτικός.¹⁹⁹

Ο ίδιος ο Βίλντερς σε ομιλία του στο Hudson Institute στη Νέα Υόρκη την 25^η Σεπτεμβρίου 2008, δήλωσε ότι το Ισραήλ βρίσκεται στην πρώτη γραμμή άμυνας για την Ευρώπη ενάντια στην ισλαμοποίηση της και ότι ο πόλεμος εναντίον του Ισραήλ είναι και πόλεμος εναντίον της Ευρώπης. Ασπάζεται τη θεωρία της «σύγκρουσης των

¹⁹⁵ FoxNews, “Dutch Minister Addresses Concerns of Anti-Semitism”, (23/01/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://fxn.ws/1fJgTdg>

¹⁹⁶ Liphshiz Cnaan, 'Top Dutch politician: Jews should emigrate to Israel or U.S', *Haaretz.com*, (07/12/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1kBDrsI> και Illmer Andreas, 'Anti-Semitic incidents spark public debate in the Netherlands', *Deutsche Welle*, (23/04/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου 2012), <http://www.dw-world.com/dw/article/0..15023408.00.html>

¹⁹⁷ Βλ.ο.π.

¹⁹⁸ Dutch News, “Wilders and the US Israel lobby”, (16/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/Q5gKob> και Van der Zwan Maina, 'Geert Wilders and the rise of the new radical right', *International Socialism*, Issue 131, (28/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/Q6iHkl>

¹⁹⁹ Βλ. Information and Documentation Centre Israel –CIDI, ο.π., σ.2.

πολιτισμών» και θεωρεί ότι η Ευρώπη βρίσκεται υπό την απειλή του Ισλάμ, περισσότερο από ποτέ, με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία της, στη δημοκρατία της και στις ευρωπαϊκές φιλελεύθερες αξίες γενικώς. Τέλος, στην ίδια ομιλία κάλεσε την Αμερική- ως το τελευταίο προπύργιο του δυτικού πολιτισμού- να βοηθήσει την Ευρώπη εναντίον του Ισλάμ, καθώς αν δεν το κάνει θα υποστεί και η ίδια της συνέπειες.²⁰⁰

Ο Βίλντερς από την αρχή της πολιτικής του καριέρας χρησιμοποιούσε έντονη ρητορική εναντίον του Ισλάμ, ξεπερνώντας, συχνά, τα όρια του παραδοσιακού πολιτικού λόγου, αναφερόμενος σε θέματα που κανένας δεν έθιγε ευθέως, τόσο συχνά. Αντιμετωπίστηκε με καχυποψία από τους πολιτικούς του αντιπάλους ως γραφικού και όχι ως σοβαρή πολιτική απειλή μέχρι τη νίκη του στις εκλογές του 2010.

Σήμερα, όλα σχεδόν τα πολιτικά κόμματα της χώρας αντέδρασαν στην άνοδο του Βίλντερς, υιοθετώντας μέρη της ρητορικής του και της πολιτικής του ατζέντας, συντελώντας με αυτόν τον τρόπο στην εδραίωση της αξιοπιστίας του «Κόμματος για την Ελευθερία» στην ολλανδική κοινή γνώμη και στην ώθηση του ίδιου του κόμματος της συνέχισης της έντονης αντί-ισλαμικής πολιτικής του. Η νέα εποχή, στην οποία εισήλθε η πολιτική κατάσταση της χώρας, είναι σαφώς πιο συντηρητική με τα ψήγματα του λαϊκισμού σε αυτήν να είναι εμφανέστερα, όσο ποτέ άλλοτε.

3.5 Γενικές Επισημάνσεις.

Από την ολλανδική Χρυσή Εποχή κατά τον 17^ο αιώνα, ο θρησκευτικός πλουραλισμός και η ανοχή, που χαρακτήριζε την ολλανδική κοινωνία, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την ίδια, αλλά και για ολόκληρη την πρώιμη μοντέρνα Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια της Χρυσής Εποχής και της οικονομικής ευμάρειας που επικρατούσε στη χώρα, η Ολλανδία, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, ταύτισε την κοινωνική της ταυτότητα με την ανοχή, κυρίως τη θρησκευτική. Γεγονός που συντέλεσε στην υιοθέτηση της, ως προσδιοριστικού στοιχείου της, μέχρι τη νεώτερη ιστορία.²⁰¹

Η μακρά ιστορική παράδοση της ανοχής, του πλουραλισμού και της πολυπολιτισμικότητας, που χαρακτήριζαν την Ολλανδία, διεκόπη με την άνοδο στην εξουσία κομμάτων εμπνεόμενων από τον λαϊκισμό και με την παραδοχή της αποτυχίας

²⁰⁰ Partij voor de Vrijheid, “Speech Geert Wilders in New York 25 September 2008”, (29/09/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 13, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1g7pr8K>

²⁰¹ Για την θρησκευτική ανοχή στην Ολλανδία κατά την Χρυσή Εποχή βλ. Hsia Po-Chia, Van Nierop Henk, *Calvinism and Religious Toleration in the Dutch Golden Age*, Cambridge University Press, England, 2002.

του πολυπολιτισμικού μοντέλου. Πλέον, η πολιτική της χώρας καλείται από την άκρα δεξιά να ενοποιήσει το έθνος, μέσω της αφομοίωσης των διαφορετικών εθνικό-θρησκευτικών ομάδων, επιδιώκοντας την κοινωνική συνοχή.²⁰²

Η δημιουργία από τους μετανάστες, κυρίως από μουσουλμάνους μαροκινής καταγωγής, παράλληλων πόλεων (dish-cities) μέσα στις πόλεις, η αδυναμία της πλήρους ένταξής τους, η αύξηση της εγκληματικότητας, και οι πολιτικές δολοφονίες, συνέβαλαν στην άνοδο της ξενοφοβίας και ιδιαίτερα της ισλαμοφοβίας. Η παραδοσιακά φιλελεύθερη και ανεκτική ολλανδική κοινωνία διαμόρφωσε το σύγχρονο πολιτικό της πεδίο, υιοθετώντας συντηρητικότερες επιλογές και προτάσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσει το μεγάλο πρόβλημα των ανένταχτων, σε αυτήν, μουσουλμάνων μεταναστών.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, σε συνδυασμό με την ανεξέλεγκτη μετανάστευση και την αλλαγή του αστικού τοπίου σε πολλές παλαιές γειτονιές και το φόβο των τζιχαντικών επιθέσεων, ενέπνευσαν την αμφισβήτηση του ολλανδικού λαού προς τα παραδοσιακά κόμματα και τις πολιτικές τους, ως προς την επιτυχή αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου, ιδίως σε ότι αφορά τους μουσουλμάνους στην Ολλανδία. Το κοινωνικό ενδιαφέρον στράφηκε σταδιακά, αλλά δυναμικά, σε πολωμένες πολιτικές επιλογές και προτιμήσεις, με ακραιφνή πολιτική ιδεολογία και προκλητικό πολιτικό λόγο.

Η αδυναμία των Ολλανδικών Κυβερνήσεων να επιλύσουν το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία, διαφαίνεται από τις εκάστοτε αλλαγές στις μεταναστευτικές πολιτικές, συχνά αντικρουόμενες μεταξύ τους, τις τελευταίες δεκαετίες. Οι αλλαγές ξεκίνησαν με την πολιτική των Μειονοτήτων, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της επόμενης, μέσα σε ένα καθαρά πολυπολιτισμικό πλαίσιο, όπου οι μετανάστες αντιμετωπίζονταν, όχι ως ξεχωριστές οντότητες, αλλά ως μειονότητες μέσα στην κοινωνία, οι οποίες παρακινούνταν από το κράτος για την κοινωνικό-πολιτιστική τους εδραίωση και ανεξαρτησία.

Στη συνέχεια, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η πολιτική των Μειονοτήτων επαναπροσδιορίζεται μέσα από ένα ενταξιακό πολιτικό πλαίσιο, απευθυνόμενο στους μετανάστες «allochthonous» ξεχωριστά και στην οικονομικό-κοινωνική συμμετοχή

²⁰² Mennens Ger, 'Multiculturalism and Dutch political culture', *Open Democracy*, (22/08/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1iijcP6>

τους στην κοινωνία ως πολίτες, δίνοντας έμφαση στην αμφίπλευρη σχέση μετανάστη-κράτους

Τέλος, με την αλλαγή της νέας χιλιετίας παρατηρείται η τοποθέτηση του ζητήματος των μεταναστών σε ένα κοινωνικό-πολιτιστικό πλαίσιο, όπου η νέα ενταξιακή πολιτική, μέσω αφομοιωτικών μέτρων, προωθεί την κοινή υπηκοότητα, βασιζόμενη σε κοινές βασικές αρχές και αξίες, ως στοιχείου της κοινωνικής συνοχής και της διαφύλαξης της εθνικής ταυτότητας.²⁰³

Με την αφομοιωτική στροφή της μεταναστευτικής ολλανδικής πολιτικής, σηματοδοτείται η απομάκρυνση της από το μη-πολιτικό πλαίσιο, στο οποίο εντασσόταν τόσα χρόνια και η ενσωμάτωση της σε θέματα εκλογικών πολιτικών, όπως είναι η εθνική ταυτότητα και η κοινωνική συνοχή.

Μέσα στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πολιτικό πλαίσιο για τη συζήτηση γύρω από την εθνική ταυτότητα και το φόβο αλλοίωσης της από τους μουσουλμάνους μετανάστες, η Ολλανδία δεν έμεινε ανεπηρέαστη. Βασικός εκφραστής αυτού του φόβου έγινε τα τελευταία χρόνια ο λαϊκιστής πολιτικός Γκέερτ Βίλντερς. Η δημοτικότητα, του οποίου και η επιτυχία του Κόμματος για την Ελευθέρια που ηγείται, έφεραν δυναμικά στο προσκήνιο τη λαϊκή αμφισβήτηση των παλιότερων μεταναστατευτικών και ενταξιακών πολιτικών και την ανάγκη νέων εγγυητριών πολιτικών της διαφύλαξης της ολλανδικής εθνικής ταυτότητας.

Με την άνοδο στην εξουσία του Γκέερτ Βίλντερς και νωρίτερα του Πιμ Φόρτουιν ανατράπηκε η παραδοσιακά ανεκτική εικόνα της Ολλανδίας με τα «Coffee shops» και τους ομοφυλοφιλικούς γάμους και παρελάσεις. Ο Τύπος παρουσίασε ένα νέο προφίλ της χώρας συνδεδεμένο με έναν, ενίοτε, ακραίο λαϊκισμό, με έντονο αντί-ισλαμικό περιεχόμενο. Οι ανεπιτυχείς παραδοσιακές φιλελεύθερες πολιτικές, αναφορικά με την ένταξη, ενέπνευσαν στην κοινή γνώμη το σκεπτικισμό απέναντι τους, κάτι που διαφάνηκε στις εκλογές του 2010.²⁰⁴

Η άποψη του Βίλντερς ότι η ανοχή είναι μια αποτυχημένη πρακτική για την ολλανδική κοινωνία και ότι πρέπει οι μετανάστες να αναγκαστούν να αφομοιωθούν,

²⁰³Scholten Peter, 'Constructing Dutch Immigrant Policy: Research-Policy Relations and Immigrant Integration Policy-Making in the Netherlands', *The British Journal Of International Relations*, 2011. Vol.13, I.1, (Ημερομηνία πρόσβασης 26, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1iWfDEK>, σ. 81.

²⁰⁴Buruma Ian, 'The peculiar nature of modern Dutch populism', *Der Spiegel*, (09/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1uoLD7z>

αλλιώς πρέπει να εκδιωχθούν από τη χώρα, είχε μεγάλη απήχηση στους ψηφοφόρους του και όχι μόνο.

Είναι γεγονός ότι η Ολλανδία σε σχέση με άλλες μεταναστευτικές χώρες, όπως η Αγγλία και Γερμανία, δεν εφάρμοσε ποτέ μέτρα προώθησης της επανεγκατάστασης των μεταναστών στις χώρες καταγωγής τους. Ακόμη, ενώ από το 1973 δήλωνε, ότι είναι κλειστή σαν χώρα, στη μετανάστευση εργασίας, ποτέ δεν εφάρμοσε ουσιαστικά μια τέτοια πολιτική. Αντίθετα, συνεχίστηκε για πολλά χρόνια η εισροή εργατών μεταναστών.²⁰⁵

Σταδιακά, οι εργάτες μετανάστες που συσσωρεύονταν στη χώρα θεωρούνταν από τον κρατικό μηχανισμό ότι θα μπορούσαν να ενταχθούν ομαλά σε αυτήν, καθώς πολλοί προέρχονταν από παλιότερες ολλανδικές αποικίες και θα ενσωματώνονταν εύκολα στη μητέρα πατρίδα, είτε θα επέστρεφαν στις χώρες καταγωγής τους. Αυτό όμως δεν επιτεύχθηκε, ιδίως προς την μια κατεύθυνση, καθώς οι μετανάστες αντί να φύγουν έφεραν και τις οικογένειες τους, καθιστώντας πλέον ορατή στην ολλανδική κυβέρνηση, τη μονιμότητα παραμονής στην χώρα, που μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 παρέβλεπε.

Σήμερα, σύμφωνα με την ετήσια έκθεση για την ένταξη για το 2010, της ολλανδικής στατιστικής υπηρεσίας, πάνω απ' τα μισά παιδιά, μικρότερα των 15 ετών στο Άμστερνταμ και στο Ρότερνταμ, έχουν μη δυτικό εθνικό υπόβαθρο.²⁰⁶ Ακόμη, τέσσερις στους δέκα ανθρώπους με μη δυτική καταγωγή ζουν, συγκεντρωμένοι στις τέσσερις μεγάλες ολλανδικές πόλεις, στις προαναφερθείσες και στη Χάγη και στην Ουτρέχτη.²⁰⁷

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το ενταξιακό ζήτημα στην Ολλανδία, βάση και των συγκεκριμένων στοιχείων, σταδιακά μετατράπηκε σε ζήτημα των μουσουλμάνων και του Ισλάμ στην Ολλανδία, ενισχύοντας τη διάχυτη στην κοινή γνώμη αντίληψη των δύο διαφορετικών κόσμων «εμείς», οι Ολλανδοί και οι «άλλοι», οι μουσουλμάνοι μετανάστες.

Μια αντίληψη με μεγάλη απήχηση, κυρίως στους ψηφοφόρους του ακροδεξιού Κόμματος για την Ελευθερία, σύμφωνα με την οποία οι μειονοτικές κουλτούρες στην

²⁰⁵ Callejo María Bruquetas, Mascareña Blanca Garcés, Penninx Rinus and Scholten Peter, 'Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case', *IMISCOE*, Working Paper no.15, (2007), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://dare.uva.nl/document/53748>, σ. 6.

²⁰⁶ Statistics Netherlands, "Annual Report on Integration 2010 – Summary", (ημερομηνία πρόσβασης 27, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1idiDpP>, σ. 13.

²⁰⁷ Βλ.ο.π.

Ολλανδία, κυρίως οι μουσουλμανικές, θεωρούνται άκρως αντίθετες και αποκλίνουσες από τον ολλανδικό πολιτισμό. Γεγονός που, κατά τη γνώμη τους, υπονομεύει την κοινωνική συνοχή της χώρας και που είδαμε να εκφράζεται με βίαια περιστατικά και αντί-ισλαμικές, καθώς και αντί-σημιτικές επιθέσεις τα τελευταία χρόνια.²⁰⁸

Η Ολλανδία, ως η αμέσως επόμενη ευρωπαϊκή χώρα με το μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό μετά τη Γαλλία, μέσω της πορείας των ενταξιακών της πολιτικών, έφτασε σήμερα στο σημείο της ανάγκης του επαναπροσδιορισμού της ολλανδικής εθνικής ταυτότητας και κοινωνίας. Σε αντίθεση με τη Γαλλία και τις πρωτοβουλίες που πήρε γύρω από το θέμα, όπως ο δημόσιος διάλογος (το Νοέμβριο του 2009) για την εθνική ταυτότητα, η Ολλανδία έκανε στροφή 180 μοιρών. Από τις παραδοσιακές πολιτικές του πολυπολιτισμικού μοντέλου και της από-πολιτικοποίησης του θέματος της ένταξης, τοποθέτησε το ζήτημα στην καθημερινή πολιτική ατζέντα, προχωρώντας σε μια πιο αφομοιωτική πολιτική, όπως ήδη ειπώθηκε.

Το παράδειγμα της Ολλανδίας, σε σχέση με τη στροφή στην ενταξιακή της πολιτική, ανέγειρε μια μεγάλη συζήτηση στους ακαδημαϊκούς κύκλους για την αποτυχία ή μη του πολυπολιτισμικού μοντέλου ένταξης των μεταναστών. Αυτό συνέβη, γιατί για αρκετά χρόνια η Ολλανδία θεωρούνταν ως χώρα, όπου το πολυπολιτισμικό μοντέλο εφαρμοζόταν με επιτυχία σε όλους τους τομείς, μέχρι που αποκηρύχτηκε ως ανεπιτυχές από την ολλανδική πολιτική σκηνή. Έτσι, ενώ αναμενόταν με την εφαρμογή αυτού του μοντέλου μια επιτυχής ένταξη των μεταναστών, με την καταπολέμηση των εθνικών διακρίσεων, δεν συνέβη η προσδοκώμενη και πλήρης προς όλους τους τομείς ένταξη.

Σύμφωνα με τον Koopmans Ruud, που ανήκει στους επικριτές του πολυπολιτισμικού μοντέλου, η συγκεκριμένη πολιτική είχε καταστροφικά αποτελέσματα, αναφορικά με την ένταξη των μεταναστών, διότι η ανεξέλεγκτη πρόσβαση, χωρίς ανταλλάγματα, στα επιδόματα του κράτους πρόνοιας, αντί να τους ενεργοποιήσει, συχνά, τους μετέτρεπε σε παθητικούς κρατικούς πελάτες.²⁰⁹ Αντίθετα, σε κράτη, όπου η πρόνοια προς τους μετανάστες ήταν περιορισμένη, όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι μετανάστες αναγκάζονταν να ενεργοποιηθούν και να τα καταφέρουν μόνοι τους, αποκτώντας

²⁰⁸ Mennens Ger, 'Multiculturalism and Dutch political culture', *Open Democracy*, (22/08/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1iijcP6>

²⁰⁹ Koopmans Ruud, 'Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 36, No. 1, January 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fT6dt2>, σ.22.

γλωσσικές και άλλες ικανότητες, προκειμένου να μπου με επιτυχία στην αγορά εργασίας.²¹⁰

Ο Han Entzinger υιοθέτησε και αυτός την άποψη ότι οι γενναιόδωρες ολλανδικές κρατικές παροχές προς τους μετανάστες, συντέλεσαν στον εφησυχασμό τους, εφόσον τους εξασφάλιζαν τα προς το ζην. Παγιδεύονταν κατά κάποιον τρόπο σε μια μειονεκτική θέση στο κοινωνικό περιθώριο, γεγονός που συντελούσε στην απομόνωση τους στην ολλανδική κοινωνία.²¹¹ Κατά τον ίδιο, το πολυπολιτισμικό μοντέλο στην Ολλανδία, απέτυχε να ενσωματώσει τους μουσουλμάνους μετανάστες. Ο γηγενής πληθυσμός είχε πολύ λίγα κοινά με αυτούς, οι οποίοι με τη σειρά τους δεν ταυτίστηκαν επαρκώς με τη νέα πατρίδα τους, καθώς δεν τους ζητήθηκε να το κάνουν.²¹² Ο Entzinger υποστήριζε ότι για να πετύχει το πολυπολιτισμικό μοντέλο στις κοινωνίες που το υιοθετούν, πρωταρχικής σημασίας είναι η ανάγκη οι μετανάστες να ταυτίζονται και να έχουν πίστη στη χώρα, στην οποία ζουν.²¹³

Στο ίδιο κριτικό πλαίσιο για το πολυπολιτισμικό μοντέλο, ο Christian Joppke υποστήριζε ότι, υπό την κρατική εφαρμογή αυτού το μοντέλου, εμφανίστηκε μια κατώτερη εθνική τάξη από μετανάστες, οικονομικά περιθωριοποιημένη και αποστασιοποιημένη από τις ολλανδικές πολιτιστικές αξίες.²¹⁴ Η μειονοτική ένταξη, μέσω της πολιτισμικής αναγνώρισης που προωθούνταν, με βάση τη συγκεκριμένη πολιτική, δεν μπορούσε να επιτευχθεί, γιατί δεν είναι δυνατόν να αναγνωρίζονται ως ίσες όλες οι πολιτισμικές και εθνικές μειονότητες. Οι διαφορές ως προς τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές, που χαρακτηρίζουν τους διάφορους πολιτισμούς, δεν διευκολύνουν την ίση αναγνώριση τους, παρά μάλλον την ανοχή ως προς αυτούς.²¹⁵

Ο Joppke συνέβαλε στη διάδοση της έντονης ρητορικής, για την άνοδο και την πτώση της πολυπολιτισμικότητας, μιλώντας για την υποχώρηση του συγκεκριμένου μοντέλου, ως ενταξιακής πολιτικής, λόγω της αποτυχίας της στον κοινωνικό-οικονομικό τομέα. Τα φιλελεύθερα κράτη, που είχαν εφαρμόσει πολυπολιτισμικές

²¹⁰ Βλ.ο.π., σ. 21.

²¹¹ Entzinger Han, 2007, ο.π.,σ.23.

²¹² Βλ.ο.π., σ. 22.

²¹³ Βλ.ο.π.

²¹⁴ Joppke Christian, 'The retreat of Multiculturalism in the Liberal state theory and policy', *The British Journal of Sociology*, Volume 55, Issue 2, σσ. 237–257, June 2004, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mBnUeY>,σ.248.

²¹⁵ Βλ.ο.π., σ. 242.

πολιτικές, έπρεπε πλέον να αναζητήσουν νέες μεταναστευτικές ενταξιακές πολιτικές.²¹⁶ Η «αστική ενσωμάτωση - Civil Integration» είναι μια από αυτές, στόχος της οποίας είναι η αυτονομία των μεταναστών, μέσω της πρόσκτησης της ολλανδικής γλώσσας και της ένταξης στην αγορά εργασίας.²¹⁷

Στον αντίποδα της κριτικής για την πολυπολιτισμικότητα, η πεποίθηση των επικριτών της, όσον αφορά στον οικονομικό και κοινωνικό απομονωτισμό των μεταναστών, αντικρούεται από το επιχείρημα ότι αυτά δεν είναι απόρροιες των πολυπολιτισμικών πολιτικών. Η Irene Bloemraad διατείνεται ότι οι μηχανισμοί που συνδέουν την πολυπολιτισμικότητα με τους τομείς της παιδείας και της εργασίας δεν είναι σαφώς οριοθετημένοι. Οι πολιτικές για την αγορά εργασίας, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι δομές του κράτους πρόνοιας, επηρεάζουν περισσότερο την οικονομική ένταξη από ότι οι πολυπολιτισμικές πολιτικές.²¹⁸

Οι Duyvendak Jan Willem και Scholten Peter από την άλλη, ισχυρίζονται ότι το πολυπολιτισμικό μοντέλο είναι μια κατασκευή από κοινού των πολιτικών και των κοινωνικών επιστημόνων, προκειμένου να αποδοκιμάσουν πολιτικές του παρελθόντος. Στην Ολλανδία, ουσιαστικά, ποτέ δεν εφαρμόστηκε εξολοκλήρου και συστηματικά αυτό το μοντέλο τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς στην αρχή της δεκαετίας του 1990 υιοθέτησε μια «πολιτική Ενσωμάτωσης», με έμφαση στην κοινωνικό-οικονομική ένταξη των μεταναστών-πολιτών και μετά από το 2000 στράφηκε στην αφομοίωση.²¹⁹ Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η Ολλανδική πολυπολιτισμική παράδοση είναι μια εφεύρεση σχεδιασμένη για να υποστηρίξει τη νομιμότητα της αφομοιωτικής στροφής των ενταξιακών της πολιτικών.²²⁰

Ο Christophe Bertossi συμφωνεί και αυτός με την παραπάνω άποψη ότι το πολυπολιτισμικό μοντέλο δεν χαρακτηρίζει την ολλανδική ενταξιακή πολιτική στο σύνολο της, αν και παραδόξως, ενώ το εφάρμοσε για σχεδόν μια δεκαετία και το έχει

²¹⁶ Βλ.ο.π. και Joppke Christian, 'Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe', *West European Politics*, 30:1, 1-22, (2007), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01402380601019613>, και Joppke Christian, 'Transformation of Immigrant Integration - Civic Integration and Antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany', *World Politics*, 59.2, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 10 Δεκεμβρίου 2011), <http://bit.ly/1sjA3sw>

²¹⁷ Βλ. Joppke Christian, 'Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe', σ.6.

²¹⁸ Bloemraad Irene, 'The Debate Over Multiculturalism: Philosophy, Politics, and Policy', *Migration Policy Institute*, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1ii5GuY>

²¹⁹ Duyvendak Jan Willem, Scholten Peter, 'The Invention of the Dutch Multicultural Model and its Effects on Integration Discourses in the Netherlands', (FORUM: How are Europeans Made? Debating a National Models Approach to Immigrant Integration), *Council for European Studies*, 40:2, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 28, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1kEVbEC>

²²⁰ Βλ.ο.π.

εγκαταλείπει εδώ και είκοσι χρόνια, αυτό έχει ταυτιστεί με τις ενταξιακές πολιτικές της χώρας.²²¹ Η αντιδιαστολή, στην οποία όμως ήρθε ο Bertossi με τους παραπάνω, ήταν ότι το πολυπολιτισμικό μοντέλο και εν γένει όλα τα (εθνικά) μοντέλα δεν είναι μια απατηλή εφεύρεση. Τα (εθνικά) μοντέλα είναι υπαρκτά κατά το Bertossi, αλλά όχι σε ένα σταθερό πλαίσιο. Είναι συνεχώς αντικρουόμενα από κοινωνικές, πολιτικές και θεσμικές πρακτικές, που προωθούν τον προβληματισμό και τη συζήτηση για την εύρεση λύσεων στο ενταξιακό πρόβλημα.²²²

Ο υπέρμαχος της πολυπολιτισμικότητας Will Kymlicka υποστηρίζει, ότι η εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου στην Ολλανδία, δεν ευθύνεται για τον απομονωτισμό των μεταναστών από την αγορά εργασίας, εξαιτίας του γενναϊόδωρου κράτους πρόνοιας. Αντίθετα, το πρόβλημα πρέπει να εντοπιστεί στις δομές του ίδιου του κράτους πρόνοιας και της αγοράς εργασίας.²²³ Ως αντεπιχείρημα σε αυτούς που ισχυρίζονται ότι το πολυπολιτισμικό μοντέλο στην Ολλανδία απέτυχε ο Kymlicka τόνιζε την ιδιαιτερότητα της Ολλανδίας ως προς την εφαρμογή του. Και αυτό γιατί οι ολλανδικές πολυπολιτισμικές πολιτικές προέκυψαν ως πολιτικές προώθησης των μεταναστών-εργατών επιστροφής στις πατρίδες τους και όχι ως πολιτικές ενθάρρυνσης να νιώσουν την Ολλανδία, ως την καινούρια τους πατρίδα.²²⁴

Ο ίδιος συμπέρανε ότι είναι λάθος να γενικεύεται η ιδιαιτερότητα της ολλανδικής περίπτωσης στην εφαρμογή της πολυπολιτισμικότητας και να αποκηρύττεται ως αποτυχημένη πρακτική, όπως είναι λάθος να συμβαίνει και το αντίθετο, παίρνοντας το παράδειγμα του πολυπολιτισμικού Καναδά και γενικεύοντας το, ως επιτυχημένη πρακτική.²²⁵

«Η πολυπολιτισμικότητα προέκυψε στη Δύση ως όχημα αντικατάστασης παλιότερων φορμών εθνικής και φυλετικής ιεραρχίας με νέους δεσμούς δημοκρατικής υπηκοότητας».²²⁶ Η αποκήρυξη πολλών πολιτικών αρχηγών της πολυπολιτισμικότητας, ως αποτυχημένης πρακτικής, παρά τις αρκετές αντίθετες ενδείξεις, συντέλεσε στη

²²¹ Bertossi Christophe, 'National Models of Integration in Europe: A Comparative and Critical Analysis', *American Behavioral Scientist*, XX(X), (26/ 09/11), 1561–1580, σ.1569.

²²² Βλ. ο.π., σ.1571, και 1573-1574.

²²³ Kymlicka Will, 'Multiculturalism: Success, Failure, and the Future', *Migration Policy Institute (MPI)*, (2012), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Μαρτίου 2012), <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Multiculturalism.pdf>, σ.13.

²²⁴ Kymlicka Will, 'Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence', *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 43:2, 2010, 257–271, (ημερομηνία πρόσβασης 4, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/11XlvNf> σ.266.

²²⁵ Βλ. ο.π. Kymlicka Will, 'Multiculturalism: Success, Failure, and the Future', σελ.13-14, και Kymlicka Will, 'Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence', σ. 266.

²²⁶ Βλ. ο.π. Kymlicka Will, 'Multiculturalism: Success, Failure, and the Future', σ.1

μεγάλη συζήτηση πανεπιστημιακών, δημοσιογράφων και πολιτικών, γύρω από την επιτυχημένη ή όχι εφαρμογή του μοντέλου.

Το κοινό σημείο σύγκλισης όλων αυτών, παρά τις διαφορές τους, είναι ότι διανύουμε πλέον μια μετά-πολυπολιτισμική εποχή, όπως και ο ίδιος ο Kymlicka, αλλά και άλλοι έχουν καταλήξει.²²⁷ Σε αυτήν τη νέα εποχή οι πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών διαφορετικών εθνικοτήτων και θρησκευτικών υποβάθρων, οφείλουν να είναι αποτελεσματικότερες.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί, όπως σημειώθηκε πρωτίτερα ότι, σύμφωνα με το Δείκτη Πολιτικών Ένταξης των Μεταναστών (Migrant integration Policy Index - MIPEX), το 2010, η Ολλανδία, όσον αφορά στην ένταξη των μεταναστών, άνηκε στις χώρες με τις ελαφρώς ευνοϊκές ενταξιακές πολιτικές, κατέχοντας την πέμπτη θέση ανάμεσα τους, μετά τη Σουηδία, την Πορτογαλία, τον Καναδά και τη Φιλανδία.²²⁸

Το ζήτημα των αποτελεσματικότερων πολιτικών ενσωμάτωσης, που κυριαρχεί σήμερα στην ολλανδική, αλλά και στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, μπορεί να επιτευχτεί, αφενός με αφετηρία το σεβασμό προς τη διαφορετικότητα αυτών των ανθρώπων και αφετέρου με μια ενδεδειγμένη ανάγνωση των πολιτικών του παρελθόντος. Κάτι που θα συντελέσει στην αποφυγή αποτυχημένων πρακτικών για την προώθηση μιας ισχυρής, ενιαίας ταυτότητας, ως απαραίτητου στοιχείου της κοινωνικής συνοχής στις σύγχρονες μεταναστευτικές κοινωνίες, όπως είναι η Γαλλία, η Ολλανδία και η Ελλάδα.

²²⁷ Βλ.ο.π., σ.2 και βλ. Vertovec Steven, 'Towards post-multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity', You have full text access to this content *International Social Science Journal*, Volume 61, Issue 199, (23/11/2010).

²²⁸ Migrant integration Policy Index – MIPEX, “Netherlands” (ημερομηνία πρόσβασης 25, Ιανουαρίου2012) <http://www.mipex.eu/netherlands>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Ελλάδα

4.1 Οι απαρχές της μετανάστευσης προς στην Ελλάδα και το κοινωνικό, πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο.

Η Ελλάδα, εν αντιθέσει με τη Γαλλία και την Ολλανδία, που έχουν μακρά μεταναστευτική ιστορία, θεωρείται σχετικά νέος μεταναστευτικός προορισμός. Από χώρα εκροής μεταναστών μετατράπηκε, σταδιακά, προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970, σε χώρα εισροής, καταλήγοντας σήμερα να είναι μια από τις σημαντικότερες Ευρωπαϊκές χώρες διαμετακόμισης και προορισμού.

Η κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη (1989) με την επιστροφή στην Ελλάδα χιλιάδων ομοεθνών, αλλά και με την εισροή πολλών μεταναστών από τις πρώην κουμμουνιστικές χώρες, σε συνδυασμό με τα αυστηρότερα μεταναστευτικά μέτρα, που υιοθέτησαν πολλές χώρες της Βόρειας Ευρώπης συνέβαλαν στη γιγάντωση του ελληνικού μεταναστευτικού φαινομένου.

Από το 1981, όταν η Ελλάδα προσχώρησε στην Ευρωπαϊκή Ένωση άρχισε να διαμορφώνεται ανοδικά το βιοτικό και μορφωτικό επίπεδο των Ελλήνων, συντελώντας στην απόρριψη εκ μέρους των νεότερων της εργασίας χαμηλού επιπέδου και εισοδήματος. Η ζήτηση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού και η γεωγραφική της εγγύτητα με τα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, κατέστησαν την Ελλάδα χώρα προορισμού. Επίσης, η Ελλάδα αποτέλεσε και τη νότιο-ανατολικότερη πύλη της Ευρώπης, ιδίως μετά την εφαρμογή του -χωρίς σύνορα- χώρου Σένγκεν (η ζώνη Σένγκεν τέθηκε σε ισχύ την 26^η Μαρτίου 1995), καθώς τα προσβάσιμα σύνορα της, ευνοούσαν την είσοδο σε όσους ήθελαν να περάσουν στην Ευρώπη.¹

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες εισροής παράνομων μεταναστών. Μετά το 1991, και την κατάρρευση του κουμμουνιστικού καθεστώτος στην Αλβανία, οι Αλβανοί εισήλθαν μαζικά στην Ελλάδα παράνομα και μη, αποτελώντας τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα μεταναστών στη χώρα, σχεδόν το 60% όλων των μεταναστών στην Ελλάδα.²

Ακολουθούν οι μετανάστες από τη Βουλγαρία (4,7%), από τη Γεωργία (2,9%), από τη Ρουμανία (2,9%), και από την Ασία, κυρίως το Πακιστάν (1,5%) και την Ινδία

¹ Kasimis Charalambos, “ Greece: Illegal Immigration in the Midst of Crisis”, *Migration Policy Institute*, (2012), (ημερομηνία πρόσβασης 15 Οκτωβρίου, 2012), <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=884>

² Apostolatou Katarina, “Immigrant and immigration policy-making: A review of the literature of the Greek case”, *IMISCOE Working Paper: Country report*, 2006, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1rV7orv>

(1%).³ Σήμερα στην Ελλάδα οι μετανάστες ξεπερνούν το ένα εκατομμύριο, με σχεδόν τους μισούς από αυτούς να είναι παράνομοι.⁴ Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, κυρίως από το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, τη Γεωργία, το Μπαγκλαντές, το Ιράκ, τη Νιγηρία, τη Σομαλία και τη Μέση Ανατολή.⁵ Πολλοί πρόσφυγες δεν κάνουν αίτηση στην Ελλάδα και διαμένουν στη χώρα παράνομα. με την ελπίδα να μπορέσουν να ζητήσουν άσυλο σε κάποιο άλλο ευρωπαϊκό κράτος. Επίσης, παραμένουν παράνομα στη χώρα οι περισσότεροι, των οποίων η αίτηση για άσυλο έχει απορριφθεί.⁶

Το 2011, το 90% των παράνομων εισόδων στην Ευρώπη έγινε μέσω των ελληνικών συνόρων.⁷ Ο έλεγχος των ελληνικών συνόρων είναι δύσκολο και ενίοτε αδύνατο να επιτευχθεί, καθώς συμπεριλαμβάνει 18.400 χιλιόμετρα ακτογραμμών και 9.837 νησιά. Πολλά από αυτά βρίσκονται κοντά στις τουρκικές ακτογραμμές, από όπου οι λαθρέμποροι εισάγουν κάθε χρόνο χιλιάδες παράνομους μετανάστες. Όσον αφορά στις μεμονωμένες περιπτώσεις παράνομων μεταναστών, αυτοί εισέρχονται, ως επί το πλείστον, από τις ορεινές περιοχές στα βόρεια της χώρας, όπως είναι τα σύνορα με την Αλβανία.⁸

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί ότι η μαζική είσοδος στη χώρα των Αλβανών μεταναστών το 1991, προκάλεσε έντονες κοινωνικό-πολιτικές αντιδράσεις. Ξαφνικά οι Έλληνες ήρθαν αντιμέτωποι με το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης και τα ΜΜΕ συνέβαλαν στη δημιουργία στερεότυπων, όπως: «επικίνδυνοι μετανάστες», «εγκληματίες μετανάστες».⁹ Το κράτος βρέθηκε απροετοίμαστο να αντιμετωπίσει την

³ Βλ. ο.π., σ.2 και Triandafyllidou Anna and Gropas Ruby, “Immigration to Greece: the case of Poles,” *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy – ELIAMEP* (July, 2006 Report), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), σ. 4 και Devetak Silvo, Sirbu Olesea, “EU Migration Policy and its Reflection in Third Countries : Belarus, Moldova, Russia, Ukraine”, (Syrri Despina, Migrants, Asylum Seekers and Borders in the Context of the European Union Policies: the Case of Greece pp.343-364), *ISCOMET Institute for Ethnic and Regional Studies*, 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/SvVKck>, σ. 347.

⁴ International Organization for Migration, *Greece*, <http://www.iom.int/jahia/Jahia/greece>

⁵ Papadopoulou-Kourkoula Aspasia, “Transit migration through Greece” Paper presented at the Conference ‘(Irregular) Transit Migration in the European space: Theory, Politics and Research Methodology’ *IMISCOE*, 18-20 April 2008, Koc University, Istanbul (Sariyer) European Commission 1, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1iikh9y>, σ.3. Η Ελλάδα από το 2007 αναδεικνύεται σε μια από τις 6 σημαντικότερες χώρες προορισμού για τους αιτούντες πολιτικό άσυλο και Γιώτη Παπαδάκη Όλγα, Παπαδάκη Εκάτη, Η πολιτική διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1IROsSZ>, σ.4.

⁶ Βλ. Papadopoulou-Kourkoula Aspasia, (2008), ο.π.

⁷ Βλ. International Organization for Migration, ο.π.

⁸ International Organization for Migration, *Migration in Greece: A Country Profile*, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), http://publications.iom.int/bookstore/free/Greece_Profile2008.pdf, σσ. 39-40.

⁹ Baldwin-Edwards Martin, “Immigration into Greece, 1990-2003, A southern European Paradigm?”, *The Mediterranean Migration Observatory (MMO)*, (2004), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1upEow9>, σ.3.

παράνομη μετανάστευση και τα προβλήματα που απέρρεαν απ' αυτήν και για πρώτη φορά, μετά το 1929, τον Οκτώβριο του 1991, εξέδωσε νόμο για την ελληνική μεταναστευτική πολιτική, το νόμο « 1975/1991 - Είσοδος - έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις».¹⁰

Ο νόμος 1975/1991, ουσιαστικά προσέβλεπε στον περιορισμό της μετανάστευσης προς τη χώρα, με εντατικότερο και διεξοδικότερο έλεγχο των συνόρων και ευνοϊκότερες συνθήκες για τις μαζικές απελάσεις των παράνομων μεταναστών. Ακόμη, κατέστησε πρακτικά αδύνατη την είσοδο οικονομικών μεταναστών στη χώρα, με σκοπό την εύρεση εργασίας και δεν συμπεριλάμβανε καμία ρύθμιση και μέτρο για την ένταξη των ήδη υπάρχοντων μεταναστών στη χώρα.¹¹

Η αυστηρότητα του συγκεκριμένου νόμου συνέπιπτε με τις συγκεκριμένες νομικές διατάξεις, αναφορικά με τον έλεγχο των συνόρων και την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, που προέβλεπε για τις υποψήφιες χώρες το σύστημα Σένγκεν, στο οποίο η Ελλάδα ήθελε να ενταχθεί, όπως και έγινε, το 1998.¹² Η ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική υπήρξε προσδιοριστική για την αντίστοιχη ελληνική, χωρίς όμως το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: της μείωσης της παράνομης μετανάστευσης, καθώς μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, περίπου 600.000 χιλιάδες παράνομοι μετανάστες ζούσαν και εργάζονταν στην Ελλάδα.¹³

Η κρατική αδυναμία αντιμετώπισης του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα τη δεκαετία του 1990, συνέβαλε στην ήδη υπάρχουσα υιοθέτηση αρνητικών συναισθημάτων των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες. Η συμπαγής εθνική και θρησκευτική ομοιογένεια των Ελλήνων βρέθηκε αντιμέτωπη με τη συνεχώς αυξανόμενη πολυμορφία της κοινωνίας, όπως αυτή άρχισε να διαμορφώνεται, εξαιτίας του διαφορετικού εθνικού και θρησκευτικού υποβάθρου των μεταναστών.

Η ξеноφοβία και οι διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών εμφανίστηκαν εντονότερα τη δεκαετία του 1990, χωρίς να υπάρχει τη δεδομένη περίοδο κρατική μέριμνα για την αποτροπή τους. Η Ελλάδα δεν επιδίωξε να υιοθετήσει κανένα ενταξιακό μοντέλο, όπως

¹⁰ Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 184, τεύχος 1ο, (04/12/1991), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012) http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/184a_91.1150378740941.pdf

¹¹ Βλ.ο.π.

¹² Mavrodi, Georgia, "Europeanising" national immigration policy: the case of Greece", *Center on Migration, Citizenship and Development*, Working Papers no 8, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 28 Ιουνίου, 2012), <http://bit.ly/1iQ3eBF>, σσ.12-13.

¹³ Βλ. Apostolatou Katarina (2006), ο.π., σ. 2.

έκανε η Γαλλία (αφομοιωτικό), ή Ολλανδία (πολυπολιτισμικό), που θα μπορούσε να διευκολύνει την ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών στο ελληνικό περιβάλλον, ή έστω, που θα επέτρεπε την πολιτιστική αλληλεπίδραση με αυτό.¹⁴

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το 1993, το 30% των Ελλήνων δήλωσε ότι ενοχλείται από την παρουσία ανθρώπων με διαφορετικά εθνικά χαρακτηριστικά και διαφορετική θρησκεία.¹⁵ Το 2000, το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 38%.¹⁶ Όσο η ελληνική κοινωνία εξελισσόταν σε πολυεθνική και πολυπολιτισμική, τόσο οι Έλληνες οχυρώνονταν πίσω από την εθνική τους ταυτότητα, λαμβάνοντας ευδιάκριτες αποστάσεις από τους μετανάστες.¹⁷ Σε ένα τέτοιο διαμορφωμένο περιβάλλον άρχισε να ευδοκμεί σταδιακά ένα αίσθημα εθνικισμού. Ένα αίσθημα άρρηκτα συνδεδεμένο με την ορθοδοξία και την ελληνική ταυτότητα, ως αμυντικού μηχανισμού ενάντια στην προσβολή της εθνικής και πολιτιστικής ομοιογένειας, που ένα μεγάλο ποσοστό των Ελλήνων θεωρούσε ότι απειλείται, λόγω της παρουσίας των μεταναστών.¹⁸

Από το 1997, σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, επισημαίνεται «η έντονη σχέση εθνικής ταυτότητας που σχετίζεται με την Ορθοδοξία και την ελληνική εθνική καταγωγή».¹⁹ Ακόμη, η έκθεση εστιάζεται στη σημαντικότητα της Ορθοδοξίας στην Ελληνική κοινωνία γεγονός, που συνιστά λεπτούς πολιτικούς χειρισμούς από το κράτος, ώστε να μην υπόκεινται σε διακρίσεις οι διάφορες εθνικές ομάδες, που δεν ανήκουν σε αυτήν. Γι αυτό και προτείνει την μη αναφορά του θρησκευματος στην αστυνομική ταυτότητα, ως αποτρεπτικού μέσου των διακρίσεων για όσους δεν είναι ορθόδοξοι.²⁰

Η Ορθοδοξία και η εκκλησία είχαν ανέκαθεν σημαίνουσα θέση στην ελληνική κοινωνία. Από τη σύσταση του το ελληνικό κράτος (1832) έβλεπε το θεσμό της

¹⁴ Βλ. Devetak Silvo, Sirbu Olesea (2012), *ο.π.*, σ.347.

¹⁵ Eurobarometre, Sondage, no39, (1993), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb39/eb39_fr.pdf, σ.87.

¹⁶ Eurobarometer, Report Number 53, 2000, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb53/eb53_en.pdf σ. 88.

¹⁷ Karakatsanis Neovi M., Swarts Jonathan, “Attitudes toward the Xeno: Greece in Comparative Perspective”, *Mediterranean Quarterly*, Volume 18, Number 1, Winter 2007, pp. 113-134, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/O68m7U> , σ.120.

¹⁸ Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, “Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses”, *A European Approach to Multicultural Citizenship: Legal Political and Educational Challenges*, EMILIE -Eliamep, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1idbsCs>

¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας European Commission against Racism and Intolerance- ECRI , Έκθεση για την Ελλάδα, 1997, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/greece/GRC-CbC-I-1997-052-GR.pdf>, σ.11

²⁰ Βλ.ο.π.

ορθόδοξης εκκλησίας ως αναπόσπαστου και απαραίτητου συμπληρώματος της εξουσίας του, μέσω του οποίου οι εκάστοτε κυβερνήσεις εδραίωναν πολλές φορές την εξουσία τους.²¹

Μετά και την ίδρυση του αυτοκέφαλου της Εκκλησίας της Ελλάδος, το 1833, η εκκλησία ήταν υπό τη δικαιοδοσία του κράτους και ο βασιλιάς της Ελλάδος Όθωνας (1833-1862) ορίστηκε ως η κεφαλή της, έχοντας το δικαίωμα να επεμβαίνει στο εσωτερικό της και να επιλέγει ή να εγκρίνει τους επισκόπους της. Η ίδρυση του αυτοκέφαλου της Ελληνικής Εκκλησίας, με τη βοήθεια του κράτους, εδραίωσε τον εθνικό χαρακτήρα της και την ταύτιση της με την ελληνική ταυτότητα. Εγκαινιάστηκε μια ιδιαίτερη σχέση με το κράτος, το οποίο είχε το δικαίωμα επέμβασης στο εσωτερικό της, ενώ ταυτόχρονα τα εκκλησιαστικά θέματα αποκτούσαν διάσταση εθνικών θεμάτων.²²

Ο πολιτικός ρόλος της Εκκλησίας της Ελλάδος, όπως εδραιώθηκε, το 1833, δεν έπαψε να υφίσταται και μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1975, όταν η εκκλησία έγινε περισσότερο ανεξάρτητη από το κράτος, αναφορικά με την επέμβαση στα εσωτερικά της, καθώς πλέον διοικείται από την Ιερά Σύνοδο, με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο. Μέχρι και σήμερα όμως, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων πληρώνει τους μισθούς των κληρικών και εγκρίνει τις ενθρονίσεις των επισκόπων.²³

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος, το 1975, το οποίο ήταν «*Εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαίρετου Τριάδος*», στο άρθρο 3 ορίζεται η ορθόδοξη θρησκεία ως επικρατούσα θρησκεία της Ελλάδος. Το άρθρο 3 παρέμεινε αναλλοίωτο στην τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος, το 2008.²⁴ Ο όρος «επικρατούσα θρησκεία» δήλωνε την ιδιαίτερη σχέση εκκλησίας –κράτους, αλλά και την αναγνώριση (το 1975) ότι το 97% του πληθυσμού ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, γεγονός που προσέδιδε στη εκκλησία ιδιαίτερα προνόμια εκ μέρους του κράτους, σε σχέση με άλλες θρησκείες.²⁵

²¹ Oulis D., Makris G. & Roussos S., “The Orthodox Church of Greece: policies and challenges under Archbishop Christodoulos of Athens (1998–2008),” *International journal for the Study of the Christian Church*, 10:2-3, 192-210, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), σ.192.

²² Fokas Effie, “Religion in the Greek Public Sphere: Nuancing the Account”, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 27, Number 2, October 2009, pp. 349-374, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), σ.358.

²³ Molokotos-Liederman, Lina, “Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union”, *Journal of Contemporary Religion*, 18:3, 291-315, 2003, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), σ.293.

²⁴ Βουλή των Ελλήνων, Σύνταγμα της Ελλάδος,(2010), <http://bit.ly/1fwRF1T>, σ.19

²⁵ Alivizatos Nicos C., “A New Role for the Greek Church?”, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 17, 1999, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1saZgVL> σσ, 26-28. Για τα προνόμια της εκκλησίας της Ελλάδος βλ ο.π.

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ανέλαβε την εξουσία η σοσιαλιστική κυβέρνηση (ΠΑΣΟΚ), προσπάθησε να περιορίσει τον ενεργό ρόλο της εκκλησίας στις κρατικές αποφάσεις. Προώθησε τη συζήτηση για τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων κράτους –εκκλησίας, προσβλέποντας σε ένα πιο εκκοσμικευμένο και φιλελεύθερο προφίλ, με μέτρα για την ισότητα των δύο φύλων, για το τέλος του συστήματος της προίκας και για την θέσπιση του πολιτικού γάμου. Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της εκκλησίας, θεωρώντας τα ως επιθέσεις από τη σοσιαλιστική κυβέρνηση, με στόχο την αποδυνάμωση της στην ελληνική κοινωνία.²⁶

Η κυβέρνηση κατέφυγε αρκετές φορές σε συμβιβασμό με την εκκλησία, αντιλαμβανόμενη το μεγάλο πολιτικό κόστος, που προέκυπτε κάθε φορά με τη δυσαρέσκεια της και η τελευταία κατάφερε, κατά τη διάρκεια τη δεκαετίας του 1980, να διατηρήσει τον κεντρικό της ρόλο στον πολιτικό χώρο.²⁷ Ο συμβιβασμός όμως εκ μέρους της πολιτείας δεν επετεύχθη και την περίοδο 2000-2001, όταν η κυβέρνηση του Κ. Σημίτη, καθ' υπόδειξη της *Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, βάσει και των ευρωπαϊκών διατάξεων, αποφάσισε να προχωρήσει στη μη αναγραφή, ανάμεσα σε άλλα, του θρησκευματος στις αστυνομικές ταυτότητες.²⁸

Η απόφαση αυτή προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις της εκκλησίας: με εκδηλώσεις και πορείες διαμαρτυρίας, με τη συγκέντρωση υπογραφών (περίπου 3.000.000) για τη μη ισχύ του μέτρου. Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, ο οποίος πριν από δύο χρόνια είχε αναλάβει τα καθήκοντα του (1998-2008), με σύμμαχο το κόμμα της αντιπολίτευσης, τη Νέα Δημοκρατία, προσπάθησε με ζήλο να αποτρέψει την απόφαση της κυβέρνησης, κυριαρχώντας στην πολιτική ζωή της χώρας και στα Μ.Μ.Ε. Χρησιμοποιούσε γι' αυτό το λόγο, πολλές φορές μια ρητορική εμπνεόμενη από έναν έντονο λαϊκισμό, προβάλλοντας την Εκκλησία της Ελλάδος, ως θεματοφύλακα της εθνικής παράδοσης, εμμένοντας στη στενή σχέση θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας.²⁹

²⁶ Chrysoloras Nikos, "Why Orthodoxy? Religion and Nationalism in Greek Political Culture", *Religion and Nationalism in Greek Political Culture* -1st LSE PhD Symposium on Modern Greece, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1IRze8j>, σ.6.

²⁷ Βλ. Oulis D. και άλλοι, (2010), σ.195.

²⁸ Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Αριθ. Πρωτ.:510/17/15-05-2000 –Απόφαση για τις ταυτότητες, (ημερομηνία πρόσβασης 27 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/SvWT3N>

²⁹ Fokas Effie, "A new role for the church? Reassessing the place of religion in the Greek public sphere", *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, GreeSE Paper No 17, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Οκτωβρίου, 2012), http://eprints.lse.ac.uk/21918/1/GreeSE_No17.pdf σ, 21.

Το ελληνικό κράτος, με την πλήρη ένταξή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προσπάθησε να εναρμονιστεί με τις πολιτικές της και να ακολουθήσει τις υποδείξεις της στα θέματα των θρησκευτικών ελευθεριών και της ισότητας των μη ορθόδοξων πολιτών του. Κάτι που η εκκλησία, μέσω του Αρχιεπισκόπου της, εξέλαβε ως απειλή για τη θρησκευτική ομοιογένεια της Ελλάδας. Ως εκ τούτου, η εκκλησία θεωρούσε ότι έπρεπε να αναλάβει τη διάσωση του Ελληνισμού, αφού το κράτος έπαψε να είναι ο φανερός εγγυητής της εθνικής ταυτότητας³⁰

Η ανάγκη του επαναπροσδιορισμού των σχέσεων εκκλησίας-κράτους, που προέκυψε εντονότερα με το ζήτημα των εθνικών ταυτοτήτων, ανέδειξε την έλλειψη της ελληνικής κοινωνίας στον εκσυγχρονισμό της και στη συμβατότητα της με τις ευρωπαϊκές νόρμες και επιταγές. Σε αυτό το σημείο έγκειται και η βαρύτητα των ρόλων, τόσο του κράτους, όσο και της εκκλησίας, αναφορικά με την αναγνώριση των ορίων τους και των ελευθεριών τους στα πλαίσια της αυτονομίας και της αμοιβαίας ανεκτικότητας.³¹ Κάτι που, αν υπάρξει, θα συμβάλει στην προώθηση μιας ποιοτικής δημοκρατίας και κατ' επέκταση στην προώθηση της πολυπολιτισμικότητας και της αποδοχής της διαφορετικότητας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία που κυρίως, λόγω της μετανάστευσης, άλλαξε το εθνικό και θρησκευτικό τοπίο του ομογενοποιημένου χαρακτήρα της.³²

Το 2006, η ελληνική εταιρεία VPRC διεξήγαγε έρευνα για τις στάσεις και αντιλήψεις των ελλήνων απέναντι στους μετανάστες, κατά την οποία ένας στους τρεις ερωτηθέντες τοποθετήθηκαν αρνητικά, ως προς το ζήτημα της πολυπολιτισμικότητας.³³ Το 32% των ερωτηθέντων συμφωνούσε ότι οι μετανάστες αποτελούν απειλή για την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό, το 24% θεωρούσε ότι αποτελούν απειλή για την ορθοδοξία, ενώ το 65% θεωρούσε ότι η αύξηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους μετανάστες.³⁴

³⁰ Stavrakakis, Yannis, "Politics and Religion: On the "Politicization" of Greek Church Discourse", *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 21, Number 2, October 2003, pp. 153-181, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου, 2012), σ.158.

³¹ Danopoulos Constantine P., "Religion, civil society, and democracy in Orthodox Greece", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 6, Number 1, April 2004, σ.44.

³² Katakos Stratis, «State and Church in Greece. A Greek Paradox», in De Beaufort Fleur, Hagg Ingemund, Van Schie Patrick, *Separation of Church and State in Europe*, European Liberal Forum, 2008, σ.177.

³³ VPRC, Στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες –Ανάλυση των αποτελεσμάτων της ποσοτικής έρευνας για τις στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες: ενότητα 3, 2006, σ.156.

³⁴ Βλ. ο.π.

Η ανάγκη εναρμόνισης του ελληνικού κράτους στις ευρωπαϊκές πιέσεις, για τα θρησκευτικά δικαιώματα, τις ελευθερίες και την ίση αντιμετώπιση των μη ορθόδοξων πολιτών του, δεν εξαντλείται στο ζήτημα των αστυνομικών ταυτοτήτων, αλλά διευρύνεται και σε άλλα, όπως στο ζήτημα της ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην Ελλάδα, που απασχόλησε συστηματικά τα ΜΜΕ και προκάλεσε την έντονη ανάμειξη της εκκλησίας, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

Το 2001, έγινε επιτακτική η ανάγκη για την Ελλάδα μιας ενεργητικής μεταναστευτικής πολιτικής, που δεν θα εξαντλείτο μόνο σε διατάξεις αποκλεισμού των μεταναστών, όπως έγινε με το νόμο 1975/1991, αλλά θα έδινε ένα προβάδισμα στην ένταξη των ήδη υπαρχόντων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Ο νόμος «2910/2001- Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις» προσέβλεπε στη δυνατότητα νομιμοποίησης της παραμονής των μεταναστών στην Ελλάδα, με τη θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ίδιων και των οικογενειών τους.³⁵

Οι ρυθμίσεις που ο ν. 2910/2001 φιλοδοξούσε να εισάγει, σε συνδυασμό με τον πολύπλοκο γραφειοκρατικό μηχανισμό (αδυναμία κρατικού ελέγχου όλων των αιτήσεων των μεταναστών για τα απαραίτητα δικαιολογητικά), τις βασικές ελλείψεις (σε θέματα επαναπατρισμού, trafficking, κ.α.) και την έλλειψη ενός συντονιστικού οργάνου μεταναστευτικής πολιτικής, κατέστησαν προβληματικό αυτόν τον νόμο, ως προς την εφαρμογή και το περιεχόμενο του.³⁶

Μέσα σε λίγα χρόνια, το 2005, το κράτος εισήγαγε νέο μεταναστευτικό νόμο, το ν. 3386/2005 «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια».³⁷ Ήταν η πρώτη φορά που έγινε ουσιαστικός λόγος για την ένταξη των μεταναστών, ορίζοντας βασικές μεταναστευτικές έννοιες (αλλοδαπός, υπήκοος τρίτης χώρας, ιθαγενής κ.α.) και ρυθμίζοντας τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής των υπηκόων των τρίτων χωρών, για την αποτελεσματικότερη και απλούστερη εφαρμογή τους.

Επίσης, συστάθηκε διυπουργική επιτροπή παρακολούθησης της μεταναστευτικής πολιτικής, για τον καλύτερο συντονισμό της και εφαρμόστηκε ένα «Ολοκληρωμένο

³⁵ Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 91, τεύχος 1ο, (02/05/2001), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/a91_2001.1127997924357.pdf

³⁶ Βλ Baldwin-Edwards Martin, 2004, σσ 6-7.

³⁷ Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 212, τεύχος 1ο, (23/08/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/212a_05.1149574763509.pdf

Πρόγραμμα Δράσης» (άρθρο 66) για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, αναγνωρίζοντας τη διαφορετικότητα και την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα.³⁸ Σύμφωνα με το νόμο, η επιτυχής ένταξη των υπηκόων των τρίτων χωρών θα συνίσταται σε κάποια βασικά στοιχεία, όπως η πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας, η επιτυχής παρακολούθηση μαθημάτων ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, η ένταξη στην αγορά εργασίας και η ενεργός κοινωνική δράση.³⁹

Αν και ο ν. 3386/2005 είχε πολλά θετικά στοιχεία, αναφορικά με την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών στη χώρα, δεν κατέστη δυνατό να αποφύγει την αναπαραγωγή των γραφειοκρατικών κωλυμάτων του προηγούμενου νόμου, σχετικά τη χορήγηση των αδειών παραμονής, που πολλές φορές δίνονταν ληξιπρόθεσμα, επιβάλλοντας την ανακίνηση των διαδικασιών εκ μέρους των μεταναστών. Η ανάγκη αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων οδήγησε την κυβέρνηση στην εισαγωγή τροποποιήσεων του Νόμου με τη ψήφιση νέου, τον ν. 3536/2007, «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης».⁴⁰

Ο νέος αυτός νόμος επιχείρησε να επιλύσει τα προβλήματα που προέκυψαν από τους προηγούμενους νόμους, απλοποιώντας και επιταχύνοντας περαιτέρω τις διαδικασίες για τη χορήγηση και ανανέωση των αδειών διαμονής και κατ' επέκταση την ομαλότερη ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο, δεν μπόρεσε να έχει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, καθώς για να γίνει αυτό χρειαζόταν μια εκ βάθρων ανακαίνιση του κρατικού μηχανισμού μηχανογράφησης, για την έγκυρη και απρόσκοπτη χορήγηση των αναγκαίων εγγράφων, για τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών.⁴¹

Τέλος, το 2010, μετά από πιέσεις από ΜΚΟ και από την *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα νόμος για την χορήγηση ιθαγένειας σε μετανάστες δεύτερης γενιάς.⁴² Ο νόμος 3838/2010 «Σύγχρονες

³⁸ Βλ. ο.π.

³⁹ Βλ. ο.π., Άρθρο 66.

⁴⁰ Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 42, τεύχος 1ο, (23/02/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 31 Νοεμβρίου 2012), http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/42a_07.1308211691250.pdf

⁴¹ Για μια λεπτομερέστερη της ελληνικής μεταναστευτικής νομοθεσίας βλ: Σαρρής Νίκος, “Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο”, *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών*, Κείμενα Εργασίας 2008/18, (ημερομηνία πρόσβασης 31 Νοεμβρίου 2012), http://arxeio.gsdb.gr/wp/wp_sarris.pdf και Τριανταφυλλίδου Άννα, “Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις”, *ΕΛΙΑΜΕΠ*, (2005), (ημερομηνία πρόσβασης 31 Νοεμβρίου 2012), <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/triand.pdf>

⁴² Migrant integration Policy Index, Greece, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 31 Νοεμβρίου 2012), <http://www.mipex.eu/Greece>

διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις» παρείχε την ιθαγένεια σε τέκνα νομίμων αλλοδαπών, που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα ή έχουν πάει σε ελληνικό σχολείο για έξι χρόνια. Επιπλέον, αναγνώρισε για πρώτη φορά το δικαίωμα του εκλέγειν στους αλλοδαπούς στις δημοτικές εκλογές και το δικαίωμα του εκλέγεσθαι σε θέσεις δημοτικού συμβούλου, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, που αφορούν κυρίως στην συμπλήρωση ορισμένου χρόνου νόμιμης διαμονής στη χώρα.⁴³

Ο νόμος 3838/2010, ουσιαστικά διευκόλυνε την ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών στη χώρα, αφού παρείχε πρόσβαση στην ελληνική ιθαγένεια και παρείχε τη δυνατότητα, για πρώτη φορά, άσκησης πολιτικής πίεσης για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Ωστόσο, προκάλεσε καταγγελίες και έντονες αντιδράσεις για τις συνέπειες της εφαρμογής του «στην αλλοίωση του ελληνικού έθνους» και στον «κίνδυνο μαζικών ελληνοποιήσεων».⁴⁴ Δύο χρόνια αργότερα ο νόμος 3838/2010 κρίθηκε αντισυνταγματικός με απόφαση (13/11/20012) του Συμβουλίου Επικρατείας, σύμφωνα με το οποίο «το δικαίωμα του «εκλέγειν και εκλέγεσθαι» επιφυλάσσεται μόνο στους Έλληνες πολίτες και δεν μπορεί να επεκταθεί και στους μη έχοντες την ιδιότητα αυτή, χωρίς αναθεώρηση της σχετικής διάταξης του Συντάγματος».⁴⁵

Συμπερασματικά, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική συνίσταται τα τελευταία 20 χρόνια στους πέντε αυτούς βασικούς μεταναστευτικούς νόμους και σε ορισμένα προεδρικά διατάγματα, επιδιώκοντας την εναρμόνιση της με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή, με την ενσωμάτωση μιας σειράς κοινοτικών οδηγιών.⁴⁶ Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τις τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη που ακολούθησαν, τα ευρωπαϊκά κράτη έδωσαν περισσότερο έμφαση στη διασφάλιση και προστασία των συνόρων τους και στην καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης.

Η Ελλάδα μέσα σε αυτό το ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο, αλλά και λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής της θέσης και της ραγδαίας αύξησης του μεταναστευτικού φαινομένου, που γνώρισε τα τελευταία χρόνια, εστίασε περισσότερο στην προσπάθεια αποτροπής του και όχι τόσο στην προσπάθεια αντιμετώπισής του.

⁴³ Νόμος 3838/2010 «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις», (ημερομηνία πρόσβασης 31 Νοεμβρίου 2012), http://www.synigoros.gr/resources/05-8635_5_egkyklios8-2010.pdf

⁴⁴ Ελαφρός Γιάννης, “Ο νόμος για την ιθαγένεια με αριθμούς”, *Καθημερινή*, (18/12/11), (ημερομηνία πρόσβασης 1 Νοεμβρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_2_18/12/2011_466622

⁴⁵ Law net, “ΣτΕ: Αντισυνταγματικός ο Ν. 3838/2010 - Άμεση κυβερνητική αντίδραση”, (14/11/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/RjwZPT>

⁴⁶ Βλ. ο.π. Σαρής Νίκος 2008, σ.42.

Παρόλα αυτά, ο Δείκτης Πολιτικής Ένταξης Μεταναστών (MIPEX) αναγνωρίζει ότι η Ελλάδα έχει κάνει μικρή πρόοδο, σχετικά με την ένταξη των μεταναστών και την εναρμόνιση της με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Η θέση της Ελλάδας ανερχόταν το 2010, στη 16^η με τις κάπως ευνοϊκές βελτιώσεις σε όλους τους τομείς, που θέτει ο MIPEX. Οι τομείς με την ελάχιστη, έως καθόλου, βελτίωση και πρόοδο είναι: αυτός της μακροχρόνιας διαμονής, που θέτει από τους πιο περιοριστικούς όρους της Ευρώπης για την κατοχύρωση της και αυτός της καταπολέμησης των διακρίσεων, που την κατατάσσει κάτω από το μέσο όρο των υπόλοιπων χωρών στον τομέα αυτόν.⁴⁷

Προς επίρρωση των πορισμάτων του MIPEX, μια έρευνα του Ευρωβαρομέτρου, το 2009, για τις διακρίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση έδειξε ότι στην Ελλάδα απατώνται όλες οι μορφές διακρίσεων, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Ανάμεσα στους ερωτηθέντες ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι διακρίσεις με βάση την εθνική καταγωγή (71%), (με την Ολλανδία (80%) και την Γαλλία (79%) να κατέχουν τις υψηλότερες θέσεις στη συγκεκριμένη διάκριση) και με βάση τη θρησκεία (51%).⁴⁸ Οι θρησκευτικές διακρίσεις σύμφωνα με την ίδια έρευνα θεωρούνται ότι είναι από τις λιγότερο διαδεδομένες μορφές διακρίσεων κατά μέσο όρο στην Ευρώπη, εκτός ορισμένων χωρών, όπως η Ολλανδία (59%), η Γαλλία (58%) και η Ελλάδα, που κατέχουν την πρώτη, δεύτερη και έκτη θέση αντίστοιχα.⁴⁹

Η μετανάστευση, η ένταξη, ο δημόσιος διάλογος γύρω από την εθνική ταυτότητα, η άνοδος ακροδεξιών κινημάτων και η έντονη παρουσία των μουσουλμάνων στις τρεις αυτές χώρες, μπορούν να ληφθούν, ως προσδιοριστικά στοιχεία για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας του Ευρωβαρομέτρου, καθώς και στις τρεις τα ζητήματα αυτά κατέχουν σημαίνουσα θέση σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Ένα μεγάλο ποσοστό της ελληνικής μεταναστευτικής αντίληψης και πραγματικότητας, η οποία αντιμετωπίζει τους μετανάστες και κυρίως τους μουσουλμάνους ως εθνική απειλή, θα επιχειρηθεί να διαφωτιστεί στη συνέχεια.

4.2 Οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ελλάδα.

⁴⁷ Migrant integration Policy Index, *Greece*, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 1 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.mipex.eu/greece>

⁴⁸ Eurobarometer, *Discrimination in the European Union- 2009*, (ημερομηνία πρόσβασης 1 Δεκεμβρίου 2012), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

⁴⁹ Βλ. ο.π.

Η ελληνική ιδιαιτερότητα, αναφορικά με την ύπαρξη των μουσουλμάνων στη χώρα, έγκειται στο ότι, ενώ λόγω αυτής, η αστική ανθρωπογεωγραφία άλλαξε τα τελευταία δέκα χρόνια, η θεσμοθετημένη παρουσία του Ισλάμ στην Ελλάδα ανάγεται στο 1923, με τη Συνθήκη της Λωζάννης. Με τη συγκεκριμένη συνθήκη οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, καθώς και οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, εξαιρούνταν από την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης φέρεται σήμερα να είναι περίπου 120.000 και συμπεριλαμβάνει τρεις εθνικές ομάδες: τους Τούρκους, τους Πομάκους και τους Ρόμα, οι οποίοι έχουν την ίδια θρησκεία, αλλά πολλές γλωσσικές και πολιτιστικές διαφορές.⁵⁰

Οι μουσουλμάνοι της Θράκης, συγκεντρώνονται κυρίως στην Ξάνθη, στον Έβρο και στη Ροδόπη και είναι Έλληνες πολίτες με συνταγματικά και θρησκευτικά δικαιώματα, όπως η εφαρμογή του θρησκευτικού νόμου του Ισλάμ (Σαρία), για το οικογενειακό δίκαιο από το Μουφτή, ο οποίος διορίζεται από το ελληνικό κράτος. Ακόμη, έχουν το δικαίωμα να ιδρύουν σωματεία, μειονοτικά σχολεία, πολιτικά κόμματα, όπως επίσης να εκλέγουν και να εκλέγονται.

Η γεωγραφική εγγύτητα της μουσουλμανικής μειονότητας με την Τουρκία και η ταύτισή τους με την τουρκική εθνική ταυτότητα, αποτελεί για το ελληνικό κράτος ιδιαίτερης βαρύτητας ζήτημα, ιδίως μετά και την εισβολή στην Κύπρο και το ενδεχόμενο μιας παρόμοιας συνθήκης στην περιοχή.⁵¹ Αυτή η κατάσταση συνέβαλε στην εχθρική, ενίοτε, αντιμετώπιση τους από την ελληνική πλευρά και σε διακρίσεις εις βάρος τους.⁵² Η αντιμετώπιση αυτή σε συνδυασμό με την υποβάθμιση τους, (που θεωρούνταν και θεωρούνται από τις πιο υποβαθμισμένες στην Ευρωπαϊκή Ένωση), οδήγησαν πολλούς από αυτούς στην εσωτερική μετανάστευση, ήδη από τη δεκαετία του 1970 (15.000 περίπου) στην Αθήνα.⁵³

Με την εγκατάστασή τους στην Αθήνα (Κεραμικός, Βοτανικός (Γκάζι) Πλατεία Βάθης) οι μουσουλμάνοι, προερχόμενοι από τη Θράκη, έχασαν την πρόσβαση τους στους διάφορους μουσουλμανικούς θεσμούς, όπως οι τόποι προσευχής και ταφής, τα ισλαμικά σχολεία και η δυνατότητα εφαρμογής της Σαρίας, κυρίως, λόγω έλλειψης

⁵⁰Evergeti Venetia, "Boundary Formation and identity expression in everyday interactions: Muslims Minorities in Greece", in Stacul Jaro, Moutsou Christina, Kopnina Helen, *Crossing European Boundaries: Beyond Conventional Geographic Categories*, Berghahn Books, 2007, σσ. 180-182.

⁵¹ Βλ. ο.π

⁵² Anderson John, "The Treatment of Religious Minorities in South-Eastern Europe: Greece and Bulgaria Compared", *Religion, State & Society*, Vol. 30, No. 1, 2002, σ.15.

⁵³ Antoniou, Dimitris A., "Muslim Immigrants in Greece: Religious Organization and Local Responses", *Immigrants & Minorities*, 22:2, 2003, 155 -174, σ. 164.

αυτών και βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα με τους πρόσφατα αφιχθέντες μουσουλμάνους μετανάστες στην Αθήνα.

Οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ελλάδα συγκεντρώνεται στις αστικές περιοχές και- ως επί το πλείστον- στην Αθήνα. Ο ακριβής τους αριθμός είναι αδύνατο να υπολογιστεί, διότι οι περισσότεροι από αυτούς έχουν εισέλθει και διαμένουν παράνομα στη χώρα, καθώς επίσης, διότι δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τους μετανάστες με βάση τη θρησκεία και ιδιαιτέρως το Ισλάμ.

Οι Αλβανοί, όπως έχει ήδη επισημανθεί, αποτελούν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική ομάδα στην Ελλάδα, αλλά επειδή οι περισσότεροι από αυτούς έχουν υιοθετήσει μια αφομοιωτική στάση, όσον αφορά στην ορθόδοξη θρησκεία και επειδή άλλοι εξ αυτών, λόγω του κουμμουνιστικού τους παρελθόντος, δεν είναι ιδιαίτερα θρησκευόμενοι, δεν μπορεί να θεωρηθούν, ως ενεργοί για την πίστη τους μουσουλμάνοι.⁵⁴

Οι μετανάστες μουσουλμάνοι που ήρθαν και συνεχίζουν να έρχονται, παρουσιάζοντας σταδιακή αύξηση τα τελευταία χρόνια στη χώρα, προέρχονται από τη Νότιο Ασία (Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Αφγανιστάν), από τη Μέση Ανατολή (Ιράν, Ιράκ, Ιορδανία, Παλαιστίνη, Αίγυπτο, Συρία, Λίβανο) και από την Αφρική (Σουδάν, Σομαλία, Νιγηρία, Αλγερία).⁵⁵ Τη 12^η Ιανουαρίου 2011, ο FRONTEX ανακοίνωσε ότι μέχρι τη 2^η Ιουνίου 2010, πάνω από 38.000 άτομα, χωρίς έγγραφα, εντοπίστηκαν στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα από την αρχή του έτους. Οι περισσότεροι προέρχονταν από το Αφγανιστάν (44%), από την Αλγερία (16%), από το Πακιστάν (8.5%), από τη Σομαλία (6%) και από το Ιράκ (4%).⁵⁶

Στους μετανάστες προερχόμενους από τις παραπάνω χώρες πρέπει να προστεθούν και οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, κυρίως από το Αφγανιστάν, τη Μιανμάρ, τη Παλαιστίνη, τη Σομαλία και τη Λιβύη.⁵⁷ Η Ελλάδα είναι από τις χώρες της Ευρωπαϊκής

⁵⁴ Βλ.ο.π.,σ.156.

⁵⁵ Evergeti, V. and Hatziprokopiou, P., "Islam in Greece: Religious identity and practice among indigenous Muslims and Muslim immigrants" paper presented at the 6th CRONEM Annual Conference, University of Surrey, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιουνίου 2012), <http://www.fahs.surrey.ac.uk/islamgreece/documents/CRONEM2010Slides.pdf> σ.2 και Syrri Despina, Migrants, Asylum Seekers and Borders in the Context of the European Union Policies: the Case of Greece σσ.343-364, in Devetak Silvo, Sirbu Olesea, ,ο.π., σ.347.

⁵⁶ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), Coping with a fundamental rights emergency: The situation of persons crossing the Greek land border in an irregular manner, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 23 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1IG6gYI>, σ. 4

⁵⁷ Shashati Adla, "Racist Violence in Greece" ,*The European Network Against Racism (ENAR)*, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1fLY0GR>, σ.12

Ένωσης, που χορηγεί το μικρότερο αριθμό προσφυγικού ασύλου στους αιτούντες (μόνο το 2010 από τις 11.921 αιτήσεις εγκρίθηκαν οι 95).⁵⁸

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί η κατάσταση, στην οποία βρίσκονται οι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, είναι ανησυχητική, φτάνοντας στα όρια της ανθρωπιστικής κρίσης. Καθώς εισέρχονται παράνομα στη χώρα, συσσωρεύονται από το κράτος σε κέντρα κράτησης κοντά στα σύνορα της χώρας με την Τουρκία, σε άσχημες συνθήκες διαβίωσης. Ενίοτε, αρκετοί από αυτούς πεθαίνουν προσπαθώντας να διεισδύσουν στη χώρα (το 2010 υπήρξαν 45 καταγεγραμμένα περιστατικά ανθρώπων, που έχασαν τη ζωή τους στην προσπάθειά τους να περάσουν τα σύνορα στην περιοχή του Έβρου).⁵⁹

Σύμφωνα με τον Οργανισμό των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η μεταχείριση των ανθρώπων που συλλαμβάνονται στα σύνορα δεν είναι ευνοϊκή για άτομα που χρήζουν διεθνής προστασίας. Ο οργανισμός επισημαίνει τα κενά που υπάρχουν στη διαδικασία χορήγησης ασύλου στη χώρα, τονίζοντας την αναγκαιότητα άμεσης βελτίωσης στις συνθήκες κράτησης.⁶⁰

Οι περισσότεροι πρόσφυγες στην Ελλάδα, δεδομένης της χρονοβόρας διαδικασίας χορήγησης ασύλου και κυρίως, διότι επιθυμούν να ζητήσουν άσυλο σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, σπάνια υποβάλουν αίτηση στην Ελλάδα. Παραμένουν έτσι, χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα στην Ελλάδα και μαζί με τους απορριφθέντες χορήγησης ασύλου συγκεντρώνονται στην Αθήνα, αυξάνοντας τον αριθμό των παράνομων μεταναστών στην χώρα. Στους πρόσφυγες των οποίων η αίτηση έχει απορριφθεί, αφού αφήνονται ελεύθεροι από τα κέντρα κράτησης, ζητείται η αποχώρησή τους από τη χώρα μέσα σε 30 ημέρες, πράγμα το οποίο σπανίως πράττουν.⁶¹

Από τα παραπάνω συνεπάγεται ότι η εθνική καταγωγή των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια, η οποία, σε συνδυασμό με το καθεστώς παρανομίας που χαρακτηρίζει πολλούς από αυτούς, συμβάλει στην απουσία μιας κεντρικής οργανωτικής δομής τους. Η θρησκεία και εν προκειμένω το Ισλάμ αποτελούν ένα από τα λίγα ενοποιητικά στοιχεία, βάσει του οποίου μπορούν να βρουν κοινά σημεία ταύτισης.

⁵⁸ Βλ. ο.π.

⁵⁹ Βλ. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), σ.4

⁶⁰ Βλ.ο.π.,σ.5.

⁶¹ Βλ. Papadopoulou-Kourkoula Aspasia, 2008,σσ.3,5.

Από τη δεκαετία του 1970, έκαναν την εμφάνιση τους οι πρώτοι μουσουλμάνοι μετανάστες, κυρίως από το Πακιστάν και την Αίγυπτο, αλλά ο αριθμός τους παρέμεινε αρκετά χαμηλός, μέχρι και τη δεκαετία του 1990, όταν οι οικονομικοί μετανάστες άρχισαν να καταφθάνουν μαζικά στη χώρα. Σήμερα, ο συνολικός αριθμός των μουσουλμάνων μεταναστών στη χώρα, συμπεριλαμβανομένων των παράνομων και των προσφύγων, εκτιμάται βάσει στοιχείων Μη Κυβερνητικών Οργανισμών, ανάμεσα στις 500.000 με 700.000 χιλιάδες άτομα, τα οποία, ως επί το πλείστον, διαμένουν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής.⁶²

Η σημαντική αύξηση του μουσουλμανικού πληθυσμού στη χώρα σημειώθηκε μετά το 2001, κυρίως από Πακιστανούς, Σύριους, Μπαγκλαντεσιανούς και από μικρότερες εθνικές ομάδες Μαροκινών, Αλγερινών και Ινδονήσιων. Ο κύριος τόπος προορισμού τους ήταν η Αθήνα και ακολουθούσαν ο Πειραιάς, η Ανατολική Αττική και η Θεσσαλονίκη.⁶³

Οι περισσότεροι από τους μουσουλμάνους μετανάστες είναι άνδρες, ανειδίκευτοι εργάτες που δουλεύουν εποχιακά σε χειρονακτικές εργασίες και διαμένουν συνήθως μαζί με άλλους ομοεθνείς τους σε μικρά διαμερίσματα ή παλιά σπίτια σε ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, λόγω της συσσώρευσης πολλών ατόμων σε μικρούς χώρους.⁶⁴

Οι δυσκολίες και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν στη στέγαση, στην αγορά εργασίας, στην οικογενειακή επανένωση και στα θρησκευτικά τους δικαιώματα, εντείνονται και από την απουσία ενός αντιπροσωπευτικού οργάνου για το Ισλάμ στην Ελλάδα. Επίσης, οι μουσουλμάνοι μετανάστες δεν έχουν ισλαμικά σχολεία ούτε νεκροταφεία, εκτός από την περιοχή της Θράκης, όπου αναγκάζονται να πηγαίνουν για την τέλεση θρησκευτικών καθηκόντων, όπως γάμοι και κηδείες. Το συγκεκριμένο γεγονός αποτελεί σοβαρό οικονομικό εμπόδιο για πολλούς από αυτούς, οι οποίοι δεν έχουν τα χρήματα να ταξιδέψουν και να μεταφέρουν τους νεκρούς τους στη Θράκη. Τέλος, από τις κυριότερες ελλείψεις που αντιμετωπίζουν, αποτελώντας σημείο έντονου διαλόγου και διαπραγματεύσεων για πολλά χρόνια με το ελληνικό κράτος, είναι η

⁶² United States Department of State • Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, *International Religious Freedom Report for 2011-Greece*, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?dliid=192815#wrapper>

⁶³ Baldwin-Edwards Martin, “Immigrants in Greece: characteristics and issues of regional distribution”, The Mediterranean Migration Observatory (MMO), Working paper no10, 2008, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου, 2012), http://www.mmo.gr/pdf/publications/mmo_working_papers/MMO_WP10.pdf σ.31

⁶⁴ Triandafyllidou Anna and Kokkali Ifigeneia, “Tolerance and Cultural Diversity Discourses in Greece”, *European University Institute, Robert Shuman Centre for Advanced Studies- Accept pluralism Research Project*, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 11 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1iUUeWd>, σ.16

απουσία ενός επίσημου θρησκευτικού τόπου λατρείας στην Αθήνα, κάτι που θα παρουσιαστεί εκτενεστέρα σε επόμενη ενότητα της παρούσας εργασίας.⁶⁵

Σήμερα, υπάρχουν σε όλη την Ελλάδα περίπου 400 ισλαμικά τεμένη, εκ των οποίων τα 301 βρίσκονται στην περιοχή της Θράκης (και τα 277 είναι εν ενεργεία).⁶⁶ Στην περιοχή της Αττικής υπάρχουν περίπου 60 ανεπίσημοι τόποι λατρείας (μετζίτ) και στην Αθήνα, όπου βρίσκεται η πλειοψηφία των μουσουλμάνων μεταναστών, περίπου 26 με 30.⁶⁷ Η Αθήνα είναι η μόνη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, η οποία δεν έχει επίσημο ισλαμικό τέμενος, παρά τις κρατικές διαβεβαιώσεις ότι θα είχε χτιστεί ένα, μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, το 2004.⁶⁸

Οι χώροι αυτοί βρίσκονται συνήθως σε υποβαθμισμένες περιοχές της Αθήνας, σε ιδιωτικούς χώρους, διαμερίσματα, καταστήματα, αποθήκες, γκαράζ, ακόμα και σε υπόγεια και λειτουργούν παράνομα, με την ανοχή του ελληνικού κράτους. Αυτό συμβαίνει, διότι οι περισσότεροι από τους μετανάστες δεν έχουν υποβάλει αίτηση για άδεια λειτουργίας στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Σε συνέντευξη του για το θέμα είχε αναφερθεί και ο Αχμέτ Μοαβία, ο εκπρόσωπος της σουδανικής κοινότητας στην Ελλάδα και συντονιστής του Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών, τόνισε ότι οι μετανάστες θεωρούν ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να ιδρύσουν ένα τόπο προσευχής στην Ελλάδα και είναι απρόθυμοι, έστω και να προσπαθήσουν, δεδομένου ότι είναι εν λειτουργία πολλοί τέτοιοι χώροι, οι οποίοι μέχρι τώρα, ως επί το πλείστον, λειτουργούν απρόσκοπτα.⁶⁹

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία απαιτείται ειδική άδεια για την ανέγερση ναού ή ευκτήριου οίκου για κάθε θρησκεία ή δόγμα, εκτός της ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος. Ανάμεσα στις πολλές προϋποθέσεις, που θέτει ο νόμος για την ανέγερσή τους είναι η αίτηση τουλάχιστον 50 οικογενειών, που διαμένουν πλησίον του επιθυμητού

⁶⁵ Aluffi Beck-Peccoz, Roberta, Zincone, Giovanna, *The legal treatment of Islamic minorities in Europe- Synoptic Table 1*, Leuven: Peeters, 2004, (ημερομηνία πρόσβασης 23 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1neaSYw>

⁶⁶ Allievi Stefano, "Conflicts over Mosques in Europe: Policy issues and trends", *NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*, Network of European Foundations, Alliance Publishing Trust 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 30 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1icYZi6>, σ.23

⁶⁷ Βλ.ο.π. και Aluffi Beck-Peccoz, Roberta, Zincone, Giovanna (2004), σ 8 και Evergeti, V. and Hatziprokopiou, P. (2010), σ2 και Κέντρο συμπαραστάσεως Παλινοστούτων Μεταναστών, "Μελέτη Καταγραφής Τόπων Λατρείας Μουσουλμάνων Μεταναστών στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων", 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 23 Νοεμβρίου 2012), http://www.kspm.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=93&Itemid=93, Η αναφορά για τις θρησκευτικές ελευθερίες στην Ελλάδα του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ αναφέρει ότι οι ανεπίσημοι τόποι λατρείας των Μουσουλμάνων στην Αθήνα αγγίζουν τους 120, United States Department of State • Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, International Religious Freedom Report for 2011- Greece, (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://1.usa.gov/1iR31s1>, σ7.

⁶⁸ Βλ. Allievi Stefano, 2009, σ.34.

⁶⁹ Tzilivakis Kathy, "Little room for Islam inside makeshift temples", *Athens News*, (11/10/2002), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), http://www.athensnews.gr/old_issue/12983/8781

τόπου και η γνωμοδότηση της πλησιέστερης εκκλησιαστικής αρχής επί του αιτήματος. Η απόφαση για την έγκριση αδειάς ανήκει στον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ η Εκκλησία της Ελλάδος έχει την πολιτική δύναμη να ελέγξει την ανέγερση τεμένους.⁷⁰ Ωστόσο, με το νόμο 3467/2006, δεν απαιτείται πλέον η γνωμοδότηση της πλησιέστερης εκκλησιαστικής αρχής.⁷¹

Μολονότι, οι συγκεκριμένοι τόποι λατρείας δεν έχουν άδεια λειτουργίας, το ελληνικό κράτος επιτρέπει την ύπαρξη τους αφενός, διότι δεν υπάρχει επίσημο ισλαμικό τέμενος και αφετέρου, διότι λειτουργούν διακριτικά, χωρίς ιδιαίτερα εξωτερικά θρησκευτικά χαρακτηριστικά (μιναρές), που θα μπορούσαν να προκαλέσουν έντονες αντιδράσεις από τους Έλληνες κατοίκους των γύρω περιοχών.⁷²

Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια, με την αύξηση της ξενοφοβίας και ιδίως της ισλαμοφοβίας στην Ελλάδα, η ανοχή των Ελλήνων απέναντι στα άτυπα ισλαμικά τεμένη έχει αμβλυνθεί. Το 2009, μετά από καταγγελίες των κατοίκων της περιοχής της Νέας Ιωνίας, η Νομαρχία Αθηνών για πρώτη φορά επέβαλε πρόστιμο ύψους 87.000 ευρώ σε ιδιοκτήτη αποθήκης, επειδή το ακίνητό του είχε μετατραπεί από τους Πακιστανούς ενοικιαστές του σε άτυπο τέμενος.⁷³

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι πρωτοβουλίες για την ίδρυση αυτών των χώρων ανήκουν συνήθως σε μεμονωμένες εθνικές κοινότητες μουσουλμάνων, που ζουν στην Αθήνα και βρίσκουν χρηματοδότηση, συνήθως, από τις χώρες καταγωγής τους, ή από διάφορους ισλαμικούς οργανισμούς, διεθνείς ή μη. Σε πολλές περιπτώσεις όμως οι ίδιοι οι μετανάστες καλύπτουν τα τρέχοντα έξοδα (ηλεκτρισμό, νερό, νοίκι) και κάποιοι από αυτούς προσφέρονται εθελοντικά για να εκτελέσουν τα χρέη του ιμάμη, χωρίς να έχουν υπάρξει ιμάμηδες στη χώρα καταγωγής τους.⁷⁴

Από τους 60 περίπου θρησκευτικούς χώρους των μουσουλμάνων στην Αττική, μόνο τρεις στεγάζονται σε ιδιόκτητα κτήρια: το Ελληνοαραβικό Επιμορφωτικό Πολιτιστικό Κέντρο, στο Μοσχάτο, το τέμενος Αλ Σαλάμ, στο Νέο Κόσμο, και το τέμενος του Π.

⁷⁰ Παύλου.Μ., Χριστόπουλος Δ., *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Κριτική ΑΕ & ΚΕΜΟ, 2004, σσ.279-280.

⁷¹ ΘΡΗΣΚΕΙΑ Α.Ν. 1363/1938, Περί κατοχυρώσεως διατάξεων των αρθρ. 1 και 2 του εν ισχύι Συντάγματος, (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://old.law.uoa.gr/crime-research/thriskia.pdf>

⁷² Sakellariou Alexandros, "The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque", *Journal of Shi'a Islamic Studies*, Vol. IV, No. 1, 2011, σ.80.

⁷³ Ψαρά Μ., Καλαϊτζόγλου Γ., "87.000 ευρώ πρόστιμο από τη Νομαρχία γιατί η αποθήκη έγινε τζαμί", *Έθνος*, (25/04/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=3276796&tag=8334>

⁷⁴ Skoulariki Athena "Old and new mosques in Greece: a new debate haunted by history", σσ.300-318 in Allievi Stefano, "Mosques in Europe Why a solution has become a problem" *NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe, Network of European Foundations*, Alliance Publishing Trust 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 30 Νοεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1j6QVAg> ,σσ. 311,312.

Ψυχικού, του αραβικού-λιβυκού σχολείου. Το Ελληνοαραβικό Επιμορφωτικό Πολιτιστικό Κέντρο στο Μοσχάτο ιδρύθηκε, το 2007, από έναν Σαουδάραβα επιχειρηματία σε ένα κτήριο 1.800 τετραγωνικών μέτρων, ύστερα από πρωτοβουλία του επικεφαλής της Μουσουλμανικής Ένωσης της Ελλάδος, Naim El Gadour.⁷⁵

Όσον αφορά τη Μουσουλμανική Ένωση της Ελλάδος, αυτή συστάθηκε το 2003, μαζί με το Ελληνοαραβικό επιμορφωτικό πολιτιστικό και αποτελεί μια από τις πρώτες απόπειρες των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ελλάδα για μια ενιαία αντιπροσωπευτική έκφραση τους στη χώρα.⁷⁶

Σύμφωνα με την έρευνα «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης», που διεξήχθη το 2007, του Κέντρου Συμπαράστασης Παλιννοστούντων Μεταναστών (ΚΣΠΜ), της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, η Μουσουλμανική Ένωση της Ελλάδος ιδρύθηκε, ως επί το πλείστον, από Άραβες που ζουν στην Ελλάδα, υπό την επιρροή της οποίας ήταν τα 10 από τα 12 αραβικά τεμμένα της Αθήνας, που κατεγράφησαν από τη συγκεκριμένη έρευνα. Ενώ, όσον αφορά στους Ασιάτες μετανάστες δεν υπάρχει αντίστοιχη κίνηση και αυτό γιατί η δημιουργία τεμενών εκ μέρους τους είναι πολύ πιο πρόσφατη σε σχέση με αυτά των Αράβων.⁷⁷

Συγκεκριμένα, η Μουσουλμανική Ένωση της Ελλάδος είναι ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο, αναγνωρισμένο από το ελληνικό κράτος, που προσπαθεί να αποτελεί το ενοποιητικό στοιχείο των μουσουλμάνων της Ελλάδος.⁷⁸ Γι αυτό το σκοπό σχετίζεται και με τη δημιουργία δικτυακών τόπων ενημέρωσης, όπως ο <http://www.equalsociety.com> και ο <http://www.oraislam.gr>, που απευθύνονται στους μουσουλμάνους που ζουν στην Ελλάδα και έχουν ως στόχο την ενημέρωσή τους για θέματα που τους απασχολούν.⁷⁹ Ένας άλλος ιστότοπος που απευθύνεται στην αραβική κοινότητα στην Ελλάδα, αποβλέποντας στην ενημέρωσή της, όσον αφορά τις εξελίξεις στην Ελλάδα, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική, είναι ο <http://www.alyunaniya.com/>. Τέλος, η ιστοσελίδα www.islam.gr απευθύνεται και αυτή

⁷⁵ Βλ. ο.π., σ.312.

⁷⁶ Nielsen Jorgen S., Akgönül Samim, Alibasic Ahmet, *Yearbook of Muslims in Europe*, Brill, 2009, σ154 και Muslim Association of Greece (MAG), *Facebook*, (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://on.fb.me/liPsvfh>

⁷⁷ Δουρίδα Ευαγγελία, Συνοπτική παρουσίαση του σχεδίου δράσης «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης», Ημερίδα το Ισλάμ στην Ελλάδα -11 Ιουνίου 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/metanastes/parousiasi_11062011.pdf, σ6.

⁷⁸ The Muslim Association of Greece (MAG), *Facebook*, ο.π.

⁷⁹ Βλ ο.π.

στην αραβική κοινότητα στην Ελλάδα και έχει περισσότερο από έναν επιμορφωτικό χαρακτήρα για το Ισλάμ και την ιστορία και τη νομοθεσία της ισλαμικής θρησκείας.

Η πεποίθηση πολλών μουσουλμάνων μεταναστών ότι βρίσκονται προσωρινά στην Ελλάδα, το καθεστώς παρανομίας στο οποίο ζουν, η απουσία Ελλήνων που προσηλυτίστηκαν στο Ισλάμ, που θα μπορούσαν να παίξουν καίριο ρόλο μεσολαβητή, ανάμεσα στις μουσουλμανικές ομάδες και στο ελληνικό κράτος και η γραφειοκρατική δυσκολία, αποτελούσαν για πολλά χρόνια τροχοπέδη στη δημιουργία ενός ενιαίου αντιπροσωπευτικού οργάνου των μουσουλμάνων στην Ελλάδα.⁸⁰

Το Ελληνοαραβικό Επιμορφωτικό Πολιτιστικό Κέντρο είναι ένας από τους πιο «επίσημους» πολιτιστικούς οργανισμούς των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου τονίζουν την πολιτιστική διάσταση του κέντρου, στο οποίο μπορούν και να προσεύχονται, εμμένοντας όμως στο αίτημα προς την ελληνική κυβέρνηση ενός επίσημου λατρευτικού τεμένους.⁸¹ Λόγω των γραφειοκρατικών και άλλων κωλλημάτων, που αναφέρθηκαν πρωτίτερα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες επιλέγουν συχνά τη σύσταση τέτοιων «πολιτιστικών οργανισμών», τα οποία στην πραγματικότητα λειτουργούν ως ισλαμικά κέντρα διαφόρων τάσεων.⁸²

Η μετατροπή των χώρων αυτών σε ανεπίσημα τεμένη, όπου εκτός των θρησκευτικών τελετουργιών, λαμβάνουν χώρα και άλλες δραστηριότητες, είναι πολύ διαδεδομένη. Δίδονται μαθήματα αραβικών σε νέους και ενήλικες, οργανώνουν τους εορτασμούς για τις μουσουλμανικές γιορτές και αργίες, παράγουν φιλανθρωπικό έργο, καλούν γνωστούς λόγιους και ιερωμένους μουσουλμάνους από το εξωτερικό για να κάνουν διαλέξεις για το Ισλάμ και αναπτύσσουν δεσμούς και με άλλους ισλαμικούς οργανισμούς αντίστοιχων τάσεων σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.⁸³

Οι μισοί περίπου από αυτούς τους χώρους ανήκουν σε μετανάστες προερχόμενους από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές και οι άλλοι μισοί σε Άραβες διαφόρων εθνικοτήτων.⁸⁴ Εάν δεχτούμε την εκτίμηση ότι οι τόποι λατρείας των μουσουλμάνων

⁸⁰ Al- Shahi Ahmed, *Middle East and North African Immigrants in Europe: Current Impact; Local and National Responses*, Routledge, 2005, σ.69

⁸¹ Έθνος, *Αθηναίων Μέκκα*, (07/10/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22733&subid=2&pubid=119959>

⁸² Kassimeris George & Samouris Antonis, "Examining Islamic Associations of Pakistani and Bangladeshi Immigrants in Greece", *Religion, State and Society*, 40:2, 2012, 174-191, σσ. 177,178.

⁸³ Βλ. ο.π.

⁸⁴ Βλ.ο.π. και Κέντρο συμπαραστάσεως Παλινοστούτων Μεταναστών, 2007,ο.π.

στην Αθήνα είναι γύρω στους 100,⁸⁵ οι Πακιστανοί έχουν 30 με 32 από αυτούς τους χώρους, από τους οποίους οι δυο είναι Shia, ενώ οι Μπαγκλαντεσιανοί 20 με 22, εκ των οποίων όλοι είναι Sunni.⁸⁶

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Πακιστανοί αποτελούν τη μεγαλύτερη κοινότητα ενεργών μουσουλμάνων μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, μετά τη διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Πακιστάν για την εισροή μικρού αριθμού Πακιστανών εργατών στην Ελλάδα, για να εργαστούν στα ελληνικά ναυπηγία. Έπειτα, ακολουθούν οι Μπαγκλαντεσιανοί και οι Αφγανοί, οι οποίοι συνιστούν πιο πρόσφατες κοινότητες, αφού ξεκίνησαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα μετά το 1991.⁸⁷

Οι Πακιστανοί μετανάστες στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ανέρχονται ανάμεσα στις 50.000 με 60.000.⁸⁸ Η Κοινότητα των Μπαγκλαντεσιανών κυμαίνεται στις 12.000 με 20.000 και των Αφγανών περίπου στις 40.000.⁸⁹ Σχεδόν το 90% των Ασιατών μεταναστών συγκεντρώνεται στην περιοχή της Αθήνας, όπου διαμένουν, χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα για τη νομιμοποίηση τους και στην πλειοψηφία τους είναι άνδρες νεαρών ηλικιών.⁹⁰

Οι περισσότεροι από αυτούς έρχονται στην Ελλάδα παράνομα, κυρίως μέσω της Τουρκίας, και παραμένουν έτσι στη χώρα για μεγάλα διαστήματα, αν και αρκετοί εξ αυτών κάνουν αίτηση για χορήγηση ασύλου, προκειμένου να κερδίσουν χρόνο. Συνήθως, η Ελλάδα δεν είναι ο τελικός τους προορισμός, αλλά τελικά επιλέγουν να διαμείνουν σε αυτήν, γιατί, κατά κάποιο τρόπο, μπορούν να επιβιώσουν χάριν της παραοικονομίας της χώρας.

Είναι γεγονός ότι είναι προτιμότερη η πρόσληψη παράνομων μεταναστών, λόγω της ανασφάλιστης εργασίας που προσφέρουν, παρά των νόμιμων που είναι ακριβότεροι,

⁸⁵ Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, International Religious Freedom Report for 2011 - Greece, *ο.π.*

⁸⁶ Kassimeris George & Samouris Antonis, 2012 *ο.π.* σ.178.

⁸⁷ Triandafyllidou Anna and Kokkali Ifigeneia, 2010, σ. 15 και Salvanou Aimilia, Kambouri Helen, “Culture, identity and movement : a study in the social anthropology of the everyday life and popular representations of migrants from Pakistan in Nea Ionia”, Project Funded by the John S. Latsis Public Benefit Foundation 2008-2009, (2009), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1hs3h18>, σ.5

⁸⁸ Βλ. *ο.π.* και Salvanou Aimilia, Kambouri Helen, 2010, *ο.π.*

⁸⁹ Triandafyllidou Anna and Kokkali Ifigeneia, 2010, *ο.π.* σ15, και Μαρκοπούτσου Μαρία, Κάσσου Μάνθα, Μόσχοβος Αθανάσιος, Πτωχός Γιώργος, Επιμέλεια: Τόντσεφ Πλάμεν, “Ασιάτες Μετανάστες στην Ελλάδα Προέλευση, Παρόν και Προοπτικές”, *Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (Ι.Δ.Ο.Σ.), Τμήμα Ασιατικών Σπουδών* (Ιανουάριος 2007), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), http://www.idec.gr/ier/new/asian_migrants_gr.pdf σ.17.

⁹⁰ Broersma Francesca, Lazarescu Daria, “Pakistani and Bangladeshi Migration to Greece: “Chasing the Dream”, *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)*, (June 2009), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), http://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2009/06/policy_brief_pakistani_bangladeshi.pdf, σ.1

καθώς οι εργοδότες τους πρέπει να καταβάλουν και τις προβλεπόμενες ασφαλιστικές εισφορές υπέρ των υπαλλήλων τους. Συνεπώς, πολλοί ασιάτες μετανάστες επιλέγουν να ζουν υπό το καθεστώς παρανομίας, γιατί η ενδεχόμενη νομιμοποίηση τους θα τους απέκλειε από τη αγορά εργασίας.⁹¹

Η πλειοψηφία τους εργάζονται, ως ανειδίκευτοι εργάτες στον κατασκευαστικό χώρο, στις βιοτεχνίες ή σε μικροκαταστήματα και επιλέγουν να διατηρούν ένα πολύ χαμηλό κόστος ζωής, γι αυτό συχνά μοιράζονται την κατοικία τους (συνήθως ένα μικρό διαμέρισμα ή δωμάτιο) με άλλους, σε συγκριμένες περιοχές της πόλης με χαμηλά ενοίκια (Πατήσια, Κυψέλη, Αττική, Περιστερί, Νίκαια, Ν. Ιωνία).

Οι Πακιστανοί και οι Μπαγκλαντεσιανοί είναι καλά οργανωμένοι, μέσω των «πολιτιστικών» συνδέσμων ή κέντρων, τα οποία αποτελούν σημεία συνάντησης και αναφοράς για τους ομοεθνείς μετανάστες που πρωτοέρχονται στη χώρα. Μέσω αυτών των συνδέσμων, που συνήθως απαρτίζονται από μετανάστες που βρίσκονται αρκετά χρόνια στην Ελλάδα οι νέο-αφιχθέντες Ασιάτες μετανάστες βρίσκουν ένα δίκτυο αλληλεγγύης, όσον αφορά στη διαμονή, στην αγορά εργασίας και στις γραφειοκρατικές διαδικασίες. Επίσης, μέσω των κέντρων αυτών μπορούν να εκπληρώνουν τα σημαντικά γι' αυτούς θρησκευτικά τους καθήκοντα και να προασπίζονται τις θρησκευτικές τους και άλλες ελευθερίες και δικαιώματα.⁹²

Η πλειοψηφία των Πακιστανών στην Ελλάδα (το 80%) προέρχεται από μια περιοχή με μακρά παράδοση στη μετανάστευση, κυρίως προς την Ευρώπη και ιδιαίτερα προς την Αγγλία, το βόρειο Punjab και ειδικότερα από το Gujrat. Ομιλούν την Punjabi ως μητρική τους γλώσσα, ενώ είναι εξοικειωμένοι και με την Urdu, που είναι η επίσημη γλώσσα της χώρας τους. Οι μετανάστες από το Μπαγκλαντές προέρχονται από όλες τις περιοχές της χώρας και ομιλούν τη γλώσσα της Βεγγάζης και οι Αφγανοί από τα κεντρικά, βόρεια και δυτικά τμήματα της χώρας και ομιλούν την γλώσσα Dari, αντίθετα με τους ομιλούντες Pashto, που έχουν εθνική συγγένεια με πληθυσμούς στο Πακιστάν.⁹³

Επιπρόσθετα, οι περισσότεροι από τους συγκεκριμένους μετανάστες στην Ελλάδα είναι άνδρες και δηλώνουν πως είναι παντρεμένοι με οικογένειες στις πατρίδες τους. Στην Ελλάδα, αυτοί που ζουν με τις οικογένειες τους αποτελούν ένα πολύ μικρό

⁹¹ Μαρκούτσουλου κ.α, 2007, ο.π., σσ. 18-19.

⁹² Broersma Francesca, Lazarescu Daria 2009, ο.π. σσ.3,4 και Salvanou Aimilia, Kambouri Helen 2009, ο.π., σ7.

⁹³ Μαρκούτσουλου κ.α, 2007, ο.π., σ22.

ποσοστό, και αυτό γιατί η οικογενειακή συνένωση είναι αρκετά πολύπλοκη διαδικασία για αυτούς, λόγω της γραφειοκρατίας και των χαμηλών εισοδημάτων τους. Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο τους, αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως χαμηλό, σε σχέση με αυτό των άλλων μεταναστών στη χώρα. Κάτι που ισχύει και για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, αφού αρκετοί από αυτούς τη γνωρίζουν μόνο προφορικά και άλλοι καθόλου, γεγονός που αποτελεί σκόπελο στην κοινωνική τους ένταξη στην ελληνική κοινωνία.⁹⁴

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι Πακιστανοί μαζί με τους Μπαγκλαντεσιανούς επηρεάζουν τους μισούς περίπου ανεπίσημους τόπους λατρείας των μουσουλμάνων μεταναστών της Αθήνας. Οι Κασσιμέρης και Σαμούρης τους διαχωρίζουν σε δύο ευρείες κατηγορίες: πρώτον τα ιεραποστολικά κινήματα και τις Sufi ομάδες (Tablighi Jamaat, Dawat-e-Islami, Sufi neo-brotherhoods), που απευθύνονται στην αφύπνιση των λαϊκών στρωμάτων, όσον αφορά στο Ισλάμ και δεύτερον τους ισλαμικούς οργανισμούς που εμπερικλείουν μια ισχυρή πολιτική άποψη (Islamic Forum of Europe, Minhaj ul-Quran).⁹⁵

Συγκεκριμένα, η κίνηση Tablighi Jamaat έχει μεγάλο έρεισμα ανάμεσα στα ανεπίσημα τεμμένα της Ελλάδος, καθώς το 80% αυτών που ανήκουν στους μετανάστες από το Μπαγκλαντές, ανήκουν σε αυτήν, όπως επίσης και πέντε ή έξι από αυτά που ανήκουν στους Πακιστανούς. Η διάδοση αυτής της κίνησης στην Ελλάδα και εν γένει σε ευρωπαϊκά περιβάλλοντα είναι ευκολότερη από ότι άλλων, γιατί η τακτική της δεν διαφέρει σε κάτι από αυτήν στην πατρίδα των μεταναστών. Ουσιαστικά απευθύνεται στην πλειοψηφία των μουσουλμάνων μεταναστών, ενθαρρύνοντας τους να είναι πιο θρησκευόμενοι.⁹⁶

Το κίνημα Tablighi Jamaat είναι ένα από τα μεγαλύτερα δι-εθνικά ισλαμικά κινήματα του κόσμου κατά το οποίο, όποιος μαθαίνει για το Ισλάμ καλείται να γίνει μέλος μιας ομάδας (jamā'at) που θα ταξιδέψει, διαδίδοντας και σε άλλους τα βασικά

⁹⁴ Βλ.ο.π.,σ.21 και Triandafyllidou Anna and Kokkali Ifigeneia, 2010, ο.π. σ.15

⁹⁵ Kassimeris George & Samouris Antonis, 2012, ο.π. σ.178.

⁹⁶ Βλ.ο.π. και Pew Research Center-Forum on Religion & Public Life, "Muslim Networks and Movements in Western Europe", 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 3, Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1kB8x4Z>, σσ.45-46.

σημεία του Ισλάμ.⁹⁷ Χαρακτηρίζεται από την έλλειψη μιας κεντρικής οργανωτικής δομής, καθώς απαρτίζεται από μικρές ομάδες με ιεραποστολικό χαρακτήρα.⁹⁸

Το κίνημα αυτό ξεκίνησε ως ένα α-πολιτικό υπέρ-ορθόδοξο κίνημα σε αμιγώς μουσουλμανικές χώρες που πλέον, λόγω της μετανάστευσης έχει σημαντική παρουσία και στην Ευρώπη (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ισπανία). Παρόλο που τα περισσότερα μέλη της Tablighi Jamaat ενδιαφέρονται για πνευματικά και θέματα πίστεως, κατά καιρούς έχει συνδεθεί με κατηγορίες για διασυνδέσεις με ισλαμικά εξτρεμιστικά δίκτυα, χρησιμοποιώντας την ως μέσο εξάπλωσης στα ευρεία λαϊκά στρώματα.⁹⁹

Στην Ελλάδα, οι ιμάμηδες των άτυπων τεμενών της Tablighi Jamaat είναι υπεύθυνοι και για τα διοικητικά και για τα θρησκευτικά θέματα και συγκεντρώνονται, μια φορά την εβδομάδα, για να συζητήσουν αυτά που τους απασχολούν και να εκλέξουν έναν αντιπρόσωπο που θα συντονίζει τις εβδομαδιαίες εργασίες που έχουν προγραμματίσει για τις εκάστοτε ομάδες και το ιεραποστολικό τους έργο.¹⁰⁰

Η επιλογή της διάδοσης του μηνύματος του Ισλάμ, μέσω της τακτικής «πόρτα σε πόρτα» και της προσωπικής επαφής που χρησιμοποιεί η Tablighi Jamaat, έρχεται σε αντίθεση με την τακτική των θρησκευτικών κινήσεων των Minhaj ul-Quran και του Ισλαμικού φόρουμ στην Ευρώπη -Islamic Forum of Europe. Αυτές επιλέγουν μια μέρα κατά προτίμηση το Σάββατο, το απόγευμα, όταν οι μετανάστες έχουν τελειώσει τις δουλειές τους και οι εκπρόσωποι τους απευθύνονται στους θρησκευόμενους, που έχουν έρθει οικειοθελώς στα τεμένη για να συζητήσουν για το Ισλάμ.¹⁰¹

Η Minhaj ul-Quran στην Ελλάδα αποτελεί μέλος του Ευρωπαϊκού κλάδου της και έχει ως στόχο την ανανέωση και ενοποίηση της Ummah και της προώθησης των αληθινών ισλαμικών κηρυγμάτων και της φιλοσοφίας, μέσω της αναβίωσης των ισλαμικών επιστημών.¹⁰² Ο κλάδος στην Ελλάδα που συνδέεται με το Ισλαμικό Φόρουμ στην Ευρώπη, με έδρα το Λονδίνο, ακόμα δεν έχει δραστηριοποιηθεί στη χώρα. Το Ισλαμικό φόρουμ στην Ευρώπη είναι μια έντονα πολιτική οργάνωση που προσβλέπει στην πνευματική και κοινωνική αναγέννηση των μουσουλμάνων που ζουν

⁹⁷ Gugler Thomas K., "Jihad, Da'wa, and Hijra: Islamic Missionary Movements in Europe", *Centre of Modern Oriental Studies- Berlin*, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 3 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.zmo.de/mitarbeiter/gugler/jihad.%20dawa%20and%20hijra.pdf>, σ.7

⁹⁸ Βλ. Pew Research Center-Forum on Religion & Public Life, 2010, ο.π., σ.46

⁹⁹ Βλ. Gugler Thomas K., (2009), ο.π., σσ. 5-6.

¹⁰⁰ Kassimeris George & Samouris Antonis, 2012, ο.π. σ180.

¹⁰¹ Βλ. ο.π., σσ.182-183

¹⁰² Minhaj-ul-Quran International, (ημερομηνία πρόσβασης Δεκεμβρίου 2012), <http://www.minhaj.org/en.php?tid=1799>

στην Ευρώπη, μέσω της γνώσης και της ενεργής συμμετοχής των πιστών στην κοινωνία.¹⁰³

Οι θρησκευτικές αυτές τάσεις, ανάμεσα στους μουσουλμάνους μετανάστες στην Ελλάδα και κυρίως στους Πακιστανούς και στους Μπαγκλαντεσιανούς, χρησιμεύουν και ως μέσο κοινωνικοποίησης και αδελφοποίησης και οργάνωσης της κοινωνικής τους ζωής, σύμφωνα με τις παραδόσεις της πατρίδας τους. Παρόλα αυτά, οι ισλαμικοί αυτοί οργανισμοί συντελούν στον διαχωρισμό των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ελλάδα, καθώς οι διαφορετικές θρησκευτικές προσεγγίσεις και ερμηνείες που δίνουν, ευνοούν τη δημιουργία παράλληλων κοινωνιών μέσα στις κοινωνίες, όπου ζουν, χωρίς αλληλεπίδραση με το ντόπιο πληθυσμό ή ακόμα και με τους ομόθρησκούς τους.¹⁰⁴

Οι θρησκευτικοί ηγέτες, των συγκεκριμένων τάσεων, στην Ελλάδα στην πλειοψηφία τους τονίζουν ότι, ακόμα και το μεγάλο ζήτημα της έλλειψης επίσημου μουσουλμανικού τεμένους στην Ελλάδα, που απασχολεί όλους τους μουσουλμάνους μετανάστες στη χώρα, θα απολέσει σημείο τριβών μεταξύ τους. Αυτό θα συμβεί, γιατί αφενός ένα μόνο δεν θα είναι αρκετό για να καλύψει τις ανάγκες τους και αφετέρου, γιατί θα έχουν πρόβλημα, όσον αφορά στην λειτουργία του και στην τοποθέτηση του ιμάμη και της συγκεκριμένης θρησκευτικής ιδεολογίας που θα πρεσβεύει, η οποία θα πρέπει να είναι αποδεκτή από όλους.¹⁰⁵

Παράλληλα όμως, η εμφανής διαφορετικότητα των ασιατών μεταναστών, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα προβλήματα ένταξης που αντιμετωπίζουν στην ελληνική κοινωνία (νομιμοποίηση, οικογενειακή επανένωση, οικονομική εκμετάλλευση, δυσκολίες στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας), δυσχεραίνουν την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία, παραμένοντας ένα ξένο σώμα σε αυτήν.

Η ενίοτε αρνητική στάση του ελληνικού κράτους, καταρχήν απέναντι τους, αλλά και εν γένει απέναντι σε όλους τους μουσουλμάνους μετανάστες εκφράζεται και από την μη τήρηση των κρατικών δεσμεύσεων, όπως συνέβη με την υπόθεση της ανέγερσης μουσουλμανικού τεμένους στην Αθήνα, ζήτημα που αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί μείζον αίτημα της μουσουλμανικής μεταναστευτικής κοινότητας στην Ελλάδα.

¹⁰³ Islamic Forum of Europe, (ημερομηνία πρόσβασης Δεκεμβρίου 2012), <http://www.islamicforumeurope.com/live/ife.php>

¹⁰⁴ Kassimeris George & Samouris Antonis, 2012, ο.π. σσ.185-186.

¹⁰⁵ Βλ. ο.π., σ.186.

4.3 Το ζήτημα ανέγερσης Ισλαμικού Τεμένους στην Αθήνα.

Σύμφωνα με την έρευνα «Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης» η ανέγερση του τεμένους στην Αθήνα αποτελεί ένα από τα τρία βασικά αιτήματα των μουσουλμάνων μεταναστών από το ελληνικό κράτος. Τα άλλα δυο είναι η νομιμοποίηση τους και η δημιουργία νεκροταφείου.¹⁰⁶

Το ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους στην Αθήνα, αρχικά, από τη δεκαετία του 1970, ήταν στενά συνδεδεμένο με την εξωτερική πολιτική της χώρας και ιδίως με τη σχέση της Ελλάδας με τα Αραβικά κράτη. Μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1973, η Ελλάδα, όπως και άλλα Ευρωπαϊκά κράτη, επιδίωκε τη βελτίωση των σχέσεων της με τη Σαουδική Αραβία για την καλύτερη εξασφάλιση της στον ενεργειακό τομέα. Η ανέγερση ενός ισλαμικού τεμένους στην Αθήνα και του θρησκευτικού συμβολισμού που θα το συνόδευε, θα συνέβαλε, τρόπο τινά, στη διεκδίκηση της εύνοιας των μουσουλμανικών πετρελαιοπαραγωγών χωρών.¹⁰⁷

Παράλληλα, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, το 1974, ο ΟΗΕ ήταν το μοναδικό πεδίο δράσης για τη διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος, όπου η Ελλάδα είχε ανάγκη τις ψήφους και την υποστήριξη των αραβικών κρατών.¹⁰⁸ Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, της συνεχούς βελτίωσης των ελληνο-αραβικών σχέσεων, η δημιουργία τεμένους κατείχε καίρια θέση στην ατζέντα των διμερών διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών, με τη Σαουδική Αραβία να είναι ο πιο ένθερμος υποστηρικτής του τεμένους στην Αθήνα.¹⁰⁹

Έτσι, το 1976, οι πρέσβεις των αραβικών κρατών στην Ελλάδα, υπό την καθοδήγηση του βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας Φαχτ ιμπ Αμπντ Αλ-Αζίζ ζήτησαν από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών την ανέγερση τεμένους. Κάτι στο οποίο το ελληνικό κράτος δεν ήταν αντίθετο, όπως δήλωσε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σε επίσκεψη του, στη Σαουδική Αραβία, το 1979.¹¹⁰

¹⁰⁶ Δουρίδα Ευαγγελία, 2011, σ. 9

¹⁰⁷ Maréchal Brigitte, Allievi Stefano, Dassetto Felice and Nielsen Jørgen, *Muslims in the Enlarged Europe*, Brill, 2003, σ.345.

¹⁰⁸ Agnantopoulos Apostolos, "Greece and the Palestinian-Israeli Conflict: A Discursive Constructivist Perspective", *Mediterranean Politics*, 12:3, 2007, 359-379, σ.366 και Kaminaris Spiros Ch, "Greece and the Middle East", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 2 (June 1999), 36-46, σ.43.

¹⁰⁹ Roussos Sotiris, 'The Athens Mosque: From Foreign Policy Tool to the Formation of Public Islam in Greece', *Journal of Modern Hellenism* (28, Winter 2010-2011), 153-165, σ.154

¹¹⁰ Αντωνιάδου Μαρία, "Τζαμί στο Μοναστηράκι-«Μικρό, αλλά καλό για αρχή»", *Το Βήμα*, (02/04/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1s5HIdG>

Το 1980, ο μουσουλμάνος βουλευτής Ζ. Τζελάλ έφερε το θέμα στην Βουλή, αλλά ο Υφυπουργός Εξωτερικών, Θεοχάρης Ρέντης, απαντώντας στην ερώτηση του ζητήματος ανέγερσης τεμένους (29/11/1980), ανέφερε ότι το ζήτημα αυτό ήταν ιδιωτική υπόθεση των πολιτών και ο ρόλος του κράτους ήταν να μεριμνήσει για τη χορήγηση αδείας, εφόσον του ζητηθεί. Πάραυτα, διαβεβαίωσε ότι η κυβέρνηση πήρε τα απαραίτητα μέτρα για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανέγερσή του.¹¹¹

Πράγματι, κατά τη δεκαετία του 1980 και του 1990 προτάθηκαν από το κράτος πιθανοί τόποι ανέγερσης, (Μαρούσι, Άλιμος, Κορωπί, Ελαιώνας), αλλά, λόγω αντιδράσεων των τοπικών κοινωνιών, τα σχέδια αυτά εγκαταλείπονταν. Ωστόσο, το 2000, το ζήτημα του τζαμιού επανήλθε στο πολιτικό προσκήνιο, ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων, που θα διεξάγονταν στην Αθήνα το 2004 και την ανάγκη ύπαρξης λατρευτικών χώρων για τους αθλητές. Η Ελλάδα, ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων, ανησυχούσε για τον αρνητικό αντίκτυπο που θα είχε διεθνώς, εάν συνέχιζε να είναι η μοναδική ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, χωρίς τέμενος.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια την 21^η Ιουνίου 2000, το Α΄ θερινό τμήμα της Βουλής ψήφισε με 55 ψήφους υπέρ, 40 κατά και 3 παρών, τη διάταξη για την ανέγερση του ισλαμικού πολιτιστικού τεμένους στην Παιανία Αττικής, η οποία περιλαμβανόταν στο νομοσχέδιο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, του 2004.¹¹² Η συμφωνία όμως της ελληνικής κυβέρνησης με την πρόταση της Σαουδικής Αραβίας, για την ανέγερση τεμένους και σκοπό την προώθηση των διμερών ελληνο-αραβικών σχέσεων, δεν έγινε χωρίς εντάσεις και αντιδράσεις.

Αρκετοί από τους βουλευτές ήταν αντίθετοι με την ανέγερση τεμένους στην Αττική, προβάλλοντας επιφυλάξεις, ως προς το ποιες χώρες θα το χρηματοδοτήσουν, και γιατί, και ως προς την πολιτική σκοπιμότητα τους. Άλλοι, όπως ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Αλέκος Χρυσανθακόπουλος δήλωσε ότι το τέμενος θα μπορούσε να καταστεί ακόμα και άντρο διεθνών τρομοκρατών, εάν βρίσκονταν φανατικοί ισλαμιστές πίσω από αυτό.¹¹³

Το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Αθήνα στην πλειοψηφία τους δεν έχουν σχέση με τη Σαουδική Αραβία, η οποία επιθυμούσε να χρηματοδοτήσει το

¹¹¹ Skoulariki Athena , 2010, σ.305.

¹¹² In.gr, Ο Οίκος του Αλλάχ στην Παιανία διχάζει τη Βουλή,(21/06/2000),(ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), http://archive.in.gr/news/2000/greece/g_jun08.htm

¹¹³ Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Δ΄ 15/06/2000, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/PWg0BT>,σ.6

ισλαμικό τέμενος και να έχει ενεργό ρόλο στη διοίκηση του, δημιούργησε διάφορα ερωτήματα που προκάλεσαν τη δυσπιστία των βουλευτών. Παράλληλα, όμως ήταν ενδεικτικό της ανάδειξης του, ως ζητήματος της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Την 30^η Ιουνίου 2000, υπό τη Σοσιαλιστική Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, τελικά ψηφίστηκε με ειδικό νόμο (2833) η ίδρυση Ισλαμικού Πολιτιστικού Κέντρου, το οποίο θα περιελάμβανε και τέμενος σε δασική περιοχή της Παιανίας, που παραχώρησε το ελληνικό κράτος, έκτασης 33.490 τετραγωνικών μέτρων, με έξοδα της Σ. Αραβίας. Αυτά θα διοικούνταν από ένα εκτελεστικό συμβούλιο, το οποίο θα απαρτιζόταν από 12 μέλη, έξι Έλληνες και έξι Άραβες πρέσβεις στην Ελλάδα.¹¹⁴

Η κατασκευή τους όμως αναβλήθηκε, λόγω των έντονων αντιδράσεων των κατοίκων της περιοχής. Παρόλα αυτά, ο τότε Υπουργός Πολιτισμού Θ. Πάγκαλος, διαβεβαίωσε τον ίδιο χρόνο (19/09/2000) τους πρεσβευτές της Ιορδανίας, του Μαρόκου και της Παλαιστίνης ότι, μέχρι το 2004, θα έχει ολοκληρωθεί το ισλαμικό τέμενος στην Παιανία.¹¹⁵

Η Σαουδική Αραβία ενέμενε στην θέση της, ως κύριος χρηματοδότης για το τέμενος στην Αθήνα, καθώς, τόσο η κυβέρνηση, όσο και οι ιδιώτες επιδιώκουν την εξάπλωση του Ουαχαμπισμού, ως απόρροια της βαθιάς ριζωμένης θρησκευτικής τους παράδοσης.¹¹⁶ Κάτι που έβρισκε σύμφωνο και το ελληνικό κράτος, προκειμένου να αποφύγει την ανάμειξη και εμπλοκή της Τουρκίας στο ζήτημα της ανέγερσης του επίσημου μουσουλμανικού τεμένους στη χώρα.

Ήταν πολύ πιθανό η ανάμειξη της Τουρκίας στην ανέγερση τεμένους στην Αθήνα να είχε άμεση σχέση με την ανάμειξή της στο εσωτερικό της χώρας, σύμφωνα με την τουρκική πολιτική στο ζήτημα αυτό. Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ανάμειξη του τουρκικού κράτους στην εσωτερική οργάνωση των Τούρκων, που ζουν στην Ολλανδία, είναι ιδιαίτερα ενεργή, μέσω των διαφόρων τουρκικών οργανισμών κρατικών και μη (Diyanet, Milli Görüs, Dutch Islamic Foundation (ISN), Turkish Islamic Cultural Foundation (TICF).

¹¹⁴ Κρουστάλλη Δήμητρα, “Πού εκπληρώνουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντά 250.000 μουσουλμάνοι μετανάστες-Συνωμοσία σιωπής για τα τεμένη”, *Το Βήμα* (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=161934>

¹¹⁵ In. gr, “Το 2004 έτοιμο το τέμενος, διαβεβαίωσε Άραβες πρεσβευτές ο Θ. Πάγκαλος”, (19/09/2000), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://news.in.gr/greece/article/?aid=255131>

¹¹⁶ Blanchard Christopher M., “The Islamic Traditions of Wahhabism and Salafiyya”, *CRS report for congress*, (24/01/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RS21695.pdf>

Επιπλέον, η αποκλειστική ανάμειξη των αραβικών κρατών στη δημιουργία τεμένους, έδινε τη δυνατότητα στο ελληνικό κράτος, έπειτα από τη συμφωνία που επετεύχθη, και της επιλογής από το ίδιο των αντιπροσωπευτικών μελών των μουσουλμάνων στη διοίκηση του τεμένους. Επιπρόσθετα, απέκλειε την όποια εμπλοκή της Τουρκίας και αποσύνδεε το τέμενος και τη λειτουργία του, από το νομικό καθεστώς, που προέκυπτε από τη Συνθήκη της Λωζάννης και ίσχυε για τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη.¹¹⁷

Η ύπαρξη ενός ισλαμικού τεμένους στην Αθήνα, ως ένα εμφανές σημάδι της παρουσίας του Ισλάμ στην ελληνική πρωτεύουσα ενέπλεκε, επίσης, ως δρώντα και την κυρίαρχη εκκλησία της χώρας.¹¹⁸ Δεδομένης της σημαντικής πολιτικής και οικονομικής επιρροής της Εκκλησίας της Ελλάδος, η συναίνεση της επί του θέματος (τότε ακόμα ίσχυε η γνωμοδότηση της πλησιέστερης εκκλησιαστικής αρχής για την ανέγερση ευκτήριου οίκου) ήταν απαραίτητη για την εξέλιξη του ζητήματος της ανέγερσης του τεμένους. Γεγονός, που συντελέστηκε το Φεβρουάριο του 2002, όταν ο τότε Αρχιεπίσκοπος της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας Χριστόδουλος, συναίνεσε στην κατασκευή του.¹¹⁹

Ένα χρόνο όμως αργότερα, η εκκλησία, δια του εκπροσώπου της, Επιφάνειου Οικονόμου δήλωσε (22/04/2003) ότι ο κόσμος δεν είναι έτοιμος να δεχτεί την εικόνα ενός μιναρέ στο κέντρο μιας χριστιανικής ορθόδοξης χώρας.¹²⁰ Τον Αύγουστο (27/08/2003), του ίδιου χρόνου ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος σε επιστολή του προς τον Υπουργό Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου ανέγειρε σοβαρές ενστάσεις, ως προς την επιλογή του τόπου, δηλώνοντας ότι η περιοχή της Παιανίας είναι κοντά στο αεροδρόμιο και το τέμενος δεν θα πρέπει να είναι ή πρώτη εικόνα των ξένων επισκεπτών στην Ελλάδα.¹²¹

Ακόμη, η εκκλησία ήταν και κατά της ίδρυσης ισλαμικού πολιτιστικού κέντρου, καθώς ένα κέντρο Ισλαμικών Σπουδών «έμπερικλείει κινδύνους, οΐτινες εΐναι γνωστοί από ανάλογα Κέντρα, ιδρυθέντα ἤδη εἰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς χώρας».¹²² Η πρόταση της

¹¹⁷ Βλ. Roussos (2010-2011), σ.154.

¹¹⁸ Βλ. Maréchal and others, 2003, σ.345.

¹¹⁹ Danopoulos Constantine P., (2004), σ. 46.

¹²⁰ Bruni Frank, "Athens Journal; Muslims' Unanswered Prayer: A Place to Worship", *New York Times*, (22/04/2003), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.nytimes.com/2003/04/22/world/athens-journal-muslims-unanswered-prayer-a-place-to-worship.html>

¹²¹ Ecclesia.gr, "Προς τον Υπουργό Εξωτερικών σχετικά με την ανέγερση Τεμένους στην Αττική", (27/08/2003), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1mr93YE>

¹²² Βλ. ο.π.

ίδρυσης ενός τέτοιου κέντρου, που θα συμπεριλάμβανε και τέμενος, επιλέχθηκε από την κυβέρνηση ως λύση, που της έδινε την δυνατότητα ελέγχου τους. Αυτό θα ήταν εφικτό, μέσω ενός διοικητικού συμβουλίου, κάτι που δεν θα μπορούσε να γίνει σε ένα θρησκευτικό κέντρο καθεαυτό.¹²³

Οι κάτοικοι της Παιανίας ασπαζόμενοι τις δηλώσεις αυτές προέβαλαν με τη σειρά τους αντιστάσεις στην ανέγερση του τεμένους στην περιοχή τους. Το ζήτημα πλέον πήρε μεγάλες διαστάσεις και στον Τύπο και ξεκίνησε ο δημόσιος διάλογος, γύρω από αυτό με μακρά διάρκεια.¹²⁴

Την 5^η Σεπτεμβρίου 2003, ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας, Recep Tayyip Erdoğan σε συνάντηση του με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίο, στην Κωνσταντινούπολη, ανέφερε το ζήτημα του τεμένους στην Αθήνα και πρότεινε τη χρήση ενός παλιού οθωμανικού τεμένους στο κέντρο της πόλης, στο Μοναστηράκι.¹²⁵ Θέση στην οποία ενέμεινε και αργότερα, όταν το Μάιο του 2010, σε συνάντησή του με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου, είχε ζητήσει να επισπευτούν οι διαδικασίες επισκευής του Φετιχέ Τζαμί, στο Μοναστηράκι, προκειμένου να επαναλειτουργήσει.¹²⁶ Μέχρι και σήμερα, δεν έχει λειτουργήσει, αν και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου είχαν ξεκινήσει οι διαδικασίες ανακαίνισης του για την προετοιμασία του, ως μουσειακού χώρου «ως αντίδωρο του Γ. Παπανδρέου στον Ταγίπ Ερντογάν για την άδεια που έδωσε τον προηγούμενο Αύγουστο να γίνει λειτουργία στην Παναγία Σουμελά στην Τραπεζούντα».¹²⁷

Ενόψει αυτών των εξελίξεων, τη 12^η Οκτωβρίου 2003, ο καθηγητής της θεολογίας του πανεπιστημίου Αθηνών π. Γ. Μεταλληνός, σε άρθρο του στην εφημερίδα, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, ανέφερε ότι η ανέγερση ενός μουσουλμανικού τεμένους στην πρωτεύουσα δεν αποτελεί πρόβλημα. Πρέπει όμως να εξακριβωθούν από την ελληνική πολιτεία οι τυχόν σκοπιμότητες, που μπορεί να κρύβονται πίσω από αυτό, καθώς η Τουρκία κατά κανόνα χρησιμοποιεί το Ισλάμ για την εξυπηρέτηση πολιτικών στόχων. Υπό το φόβο λοιπόν μιας πολιτισμικής άλωσης πρότεινε στην ελληνική

¹²³ Κρουστάλλη Δήμητρα, “Πού εκπληρώνουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντά 250.000 μουσουλμάνοι μετανάστες-Συνωμοσία σιωπής για τα τεμένη”, *Το Βήμα* (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=161934>

¹²⁴ Smith Helena, “Villagers try to block Athens mosque plan” *The Guardian*, (16/09/2003), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.guardian.co.uk/world/2003/sep/16/religion.uk>

¹²⁵ Βλ. Skoulariki Athena, (2010), ο.π., σ.307

¹²⁶ Hürriyet Daily News, ‘Athens mosque plans ‘hit by financial crisis’ (10/10/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/loiDuNI>

¹²⁷ Κοντράρου –Ράσσια Ν., “Τα αρχαία φεύγουν, το Φετιχέ Τζαμί έρχεται”, *Ελευθεροτυπία*, (4/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=209631>

πολιτεία να ζητήσει την αρχή της αμοιβαιότητας, δηλαδή την ανέγερση τζαμιού στην Αθήνα, εφόσον όλες οι ισλαμικές χώρες δεχθούν την ανέγερση ορθόδοξου χριστιανικού ναού στις πρωτεύουσες τους, όπου επιβάλλεται.¹²⁸

Οι απόψεις του π. Γ. Μεταλληνού, που ασπάστηκαν πολλοί από τους κληρικούς εντάχθηκαν στη δημόσια συζήτηση για την ανέγερση τεμένους στην Αθήνα, πριν την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων (στην Αθήνα), το 2004 και μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Η δημιουργία τεμένους αποτέλεσε μέρος ενός ευρύτερου διαλόγου, γύρω από τα θέματα ασφαλείας, σχετικά με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό και την τρομοκρατία από τη μια πλευρά και την Τουρκία από την άλλη. Τα ερωτήματα που αναδύθηκαν, όσον αφορά στο ποια ισλαμική θρησκευτική τάση θα επηρεάζει το τέμενος, ποιοι θα είναι ιμάμηδες και που θα έχουν εκπαιδευτεί, ενέτειναν το φόβο της ενδεχόμενης τουρκικής επιρροής στα εθνικά θέματα, εάν οι ιμάμηδες θα εκπαιδεύονταν στη γείτονα χώρα.¹²⁹

Συμπερασματικά, το ζήτημα της εθνικής ασφάλειας και η αναπαραγωγή από τον Τύπο στερεότυπων αντιλήψεων, όσον αφορά στην ετερότητα των μουσουλμάνων και την δημιουργούμενη απειλή προς την εθνική ταυτότητα, συνέβαλαν στην εδραίωση για ακόμη μια φορά της θέσης της Εκκλησίας της Ελλάδος, ως θεματοφύλακα της εθνικής ταυτότητας. Η στάση της εκκλησίας στο ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους υπήρξε και συνεχίζει να είναι καθοριστικής σημασίας, όπως διαφαίνεται και από την έλλειψη ισχυρής πολιτικής πρωτοβουλίας από το κράτος για τη διευθέτηση του ζητήματος και την προάσπιση των δικαιωμάτων των θρησκευτικών μειονοτήτων της χώρας.

Μέσα σε αυτό το διαμορφωθέν περιβάλλον, το 2006, η Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης (Νέα Δημοκρατία), Ντόρα Μπακογιάννη ανακίνησε για άλλη μια φορά το θέμα της ανέγερσης τεμένους στην Αθήνα, εφόσον δεν είχε δραστηριοποιηθεί το κράτος αποτελεσματικά μέχρι τότε και είχε εγκαταλειφθεί το σχέδιο ανέγερσης στην Παιανία. Η τότε Υπουργός Εξωτερικών δήλωσε ότι, πλέον υπάρχει πολιτική βούληση να κλείσει οριστικά το θέμα και πρότεινε και εκείνη την επαναλειτούργια του

¹²⁸ Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, (12/10/2003).

¹²⁹ Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, “Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses”, A European Approach to Multicultural Citizenship: Legal Political and Educational Challenges ,*EMILIE -Eliamep*, 2007, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου, 2012), <http://bit.ly/1idbsCs>, 16

ισλαμικού τεμένους στο Μοναστηράκι, προκαλώντας έναν νέο κύκλο αντιπαραθέσεων.¹³⁰

Η συγκεκριμένη πρόταση προκάλεσε αρνητικές αντιδράσεις, τόσο μέσα στην κυβέρνηση, όσο και στην εκκλησία που δήλωσε, μέσω του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου ότι δεν μπορεί να γίνει τζαμί στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, που κυκλοφορούν χιλιάδες τουρίστες και μπορεί να προκύψουν θέματα ασφαλείας, αντιπροτείνοντας, ως τοποθεσία την περιοχή του Ελαιώνα.¹³¹

Η πρόταση της κυρίας Μπακογιάννη έγινε δύο μέρες από την δήλωση του Τούρκου Πρωθυπουργού ότι η δημιουργία τεμένους στην Αθήνα θα ανοίξει το δρόμο για την επαναλειτουργία της θεολογικής σχολής της Χάλκης, στην Κωνσταντινούπολη, ή οποία είναι κλειστή από το 1971. Η συγκυρία αυτή επανέφερε την σύνδεση του θέματος του τεμένους στην Αθήνα με τις σχέσεις της Ελλάδας –Τουρκίας.¹³²

Είναι γεγονός ότι η Τουρκία δέχεται πιέσεις από τη διεθνή κοινότητα για την επαναλειτουργία της σχολής της Χάλκης, μέσα στα πλαίσια της ανεξιθρησκίας και της ελευθερίας της έκφρασης, θέμα στο οποίο έκανε ιδιαίτερη αναφορά και ο Αμερικανός Πρόεδρος Barack Obama στην ομιλία του, στο Τουρκικό Κοινοβούλιο, τον Απρίλιο του 2009. Ωστόσο, όπως αναφέρει και ο τουρκικός Τύπος, υπάρχει η θεωρία ότι η τουρκική κυβέρνηση θα προχωρήσει το ζήτημα της Χάλκης, όταν το ελληνικό κράτος προχωρήσει στην ανέγερση τζαμιού.¹³³

Η Ελλάδα από την άλλη, εμμένει μέχρι και σήμερα στην μη ανάμειξη της Τουρκίας στο ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους. Γι' αυτό δεν επιθυμεί και τη σύνδεση του ζητήματος του τεμένους στην Αθήνα, με την αρχή της αμοιβαιότητας, για την επανίδρυση της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης ή του ζητήματος των μουσουλμάνων της Θράκης.¹³⁴ Σύμφωνα με πρόσφατη ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών, «όσο

¹³⁰ Καθημερινή, *Τζαμί: Παιανία, Μοναστηράκι ή Ελαιώνας; Υπάρχει η πολιτική βούληση να κλείσει οριστικά το θέμα, δηλώνει στην «Κ» η υπουργός Εξωτερικών κ. Ντόρα Μπακογιάννη*, (16/04/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Δεκεμβρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/w_articles_ell_2_16/04/2006_180894

¹³¹ Βλ. ο.π. και Έθνος, “Τζαμί στον Ελαιώνα, προτείνει η Αρχιεπισκοπή”, (29/03/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=36156>

¹³² Βλ. Skoulariki Athena , (2010), ο.π., σ.309.

¹³³ Demir Gül and Gamm Niki, “The never ending story of Halki Theological Seminary reopening”, *Hurriyet* (18/04/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/11457790.asp> και Cengiz Orhan Kemal, “Will the Halki Theological School be opened?”, *Todays Zaman*, (27/03/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1fJcVBj>

¹³⁴ Για μια λεπτομερέστερη ανάλυση για τη θέση της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη και του νομικού καθεστώτος που την περιβάλλει βλ. Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος, *Η θρησκευτικοποίηση του εθνικού ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού στο πεδίο των δύο μειονοτήτων*, *KEMO*, (18/05/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://www.kemo.gr/index.php?sec=show&item=58>

και αν δεν είναι θέμα αμοιβαιότητας, η επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης θα αποτελέσει δείγμα σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θρησκευτικών ελευθεριών και μήνυμα θετικών προθέσεων». Στην ίδια ανακοίνωση, δηλώνεται ότι η δημιουργία του τεμένους στην Αθήνα είναι δρομολογημένη, ως ένδειξη σεβασμού προς το θρησκευτικό συναίσθημα των μουσουλμάνων.¹³⁵

Όσον αφορά στη στάση των μουσουλμάνων της Ελλάδας, εκείνοι ανταποκρίθηκαν θετικά στην πρόταση λειτουργίας του ιστορικού τζαμιού στο Μοναστηράκι. Πολλοί από αυτούς είδαν σε αυτό μια καλή αρχή, παρόλο που η χωρητικότητα του είναι μικρή, όπως δήλωσαν οι κ. Ζαγκδούλ Εσάμ, αντιπρόεδρος των περίπου 20.000 Αιγυπτίων που ζουν στην Αθήνα και ο κ. Ανουάρ Ικμπάλ, αντιπρόεδρος του Συλλόγου Πακιστανών Αθηνών.¹³⁶

Ακόμη, ο πρέσβης του Λιβάνου κ. Ουίλιαμ Χαμπίμπ δήλωσε στην εφημερίδα *το Βήμα* ότι οι μουσουλμάνοι στην Ελλάδα έχουν το δικαίωμα να διαθέτουν έναν τόπο λατρείας, όπως συμβαίνει σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Γι' αυτό το λόγο συνεχίζει «η τοποθεσία ανέγερσης του τεμένους θα πρέπει να πληροί τρεις προϋποθέσεις: να βρίσκεται κοντά στον τόπο κατοικίας του κύριου όγκου των μουσουλμάνων, να είναι εύκολη η πρόσβαση σε αυτήν με τα μέσα μαζικής μεταφοράς και να μην είναι υποβαθμισμένη».¹³⁷

Ωστόσο, μετά την πρόταση της Υπουργού Εξωτερικών κ. Μπακογιάννη για την επαναλειτουργία του τζαμιού στο Μοναστηράκι, η Υπουργός Παιδείας Μαριέττα Γιαννάκου, επικαλούμενη το νόμο, δήλωσε ότι η υπόθεση του τζαμιού υπάγεται στις δικές της αρμοδιότητες. Με αφορμή τη συγκεκριμένη εξέλιξη η Ένωση των Μουσουλμάνων της Ελλάδας ζήτησε με επιστολή από την Υπουργό Παιδείας συνάντηση αυτής με τους εκπροσώπους των μουσουλμάνων, για να την ενημερώσουν σχετικά με τις προτάσεις τους επί του θέματος.¹³⁸

Σύμφωνα με τον Ναΐμ Ελγαντούρ, επικεφαλής της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας, τη δεδομένη χρονική περίοδο, είχαν συγκεντρωθεί πάνω από 10.000

¹³⁵ Ελληνική Δημοκρατία -Υπουργείο Εξωτερικών, “Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για δηλώσεις Πρωθυπουργού Τουρκίας περί εκπαίδευσης τρομοκρατών στην Ελλάδα, επαναλειτουργία Θεολογικής Σχολής Χάλκης και λειτουργία τεμένους στην Αθήνα”, (30/03/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/1jly1Fa>

¹³⁶ Αντωνιάδου Μαρία, “Τζαμί στο Μοναστηράκι «Μικρό, αλλά καλό για αρχή»”, *Το Βήμα*, (02/04/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=172320>

¹³⁷ Βλ.ο.π.

¹³⁸ Τσάτση Θώμα, “Μετά από κινητοποίηση της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας 10.000 υπογραφές για τζαμί στην Αθήνα” *Ελευθεροτυπία*, (11/05/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://cm.greekhelsinki.gr/index.php?sec=192&cid=2147>

υπογραφές επί του αιτήματος ανέγερσης τζαμιού στην Αθήνα, αριθμός που συνεχώς αυξάνεται. Επίσης, η Μουσουλμανική Ένωση Ελλάδας: πρότεινε το τέμενος να ελέγχεται ολοκληρωτικά από τις ελληνικές αρχές, χωρίς να έχει σχέση με τα τεμένη της Θράκης «για να μη θεωρηθεί ότι η κυβέρνηση προχωρά στην πραγματοποίηση του αιτήματος, υπό την πίεση της Τουρκίας».¹³⁹

Τον Οκτώβριο λοιπόν (2) του 2006, οι Υπουργοί Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών, Περιβάλλοντος και χωροταξίας και Οικονομίας, κατέθεσαν στη Βουλή των Ελλήνων σχέδιο Νόμου, το οποίο και ψηφίστηκε για την ίδρυση τεμένους στην Αθήνα.¹⁴⁰ Κατά το συγκεκριμένο σχέδιο νόμου οι λόγοι που δεν υπήρχε, μέχρι τότε, τέμενος στην Αττική ήταν η απουσία ενιαίας έκφρασης του μουσουλμανικού στοιχείου και η απουσία μέχρι τότε επίσημου αιτήματος από τις μουσουλμανικές κοινότητες προς το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.¹⁴¹

Ο νόμος 3512/2006 -Ισλαμικό Τέμενος Αθηνών και άλλες διατάξεις αποφάσιζε «την ίδρυση Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με την επωνυμία «Διοικούσα Επιτροπή Ισλαμικού Τεμένους Αθηνών», που εδρεύει στα όρια του Δήμου Αθηναίων, εποπτεύεται από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, μη υπαγόμενο στον ευρύτερο δημόσιο τομέα». Σκοπός αυτού ήταν η διαχείριση και συντήρηση του ισλαμικού τεμένους, που θα αναγερθεί στα όρια του Δήμου Αθηναίων.¹⁴²

Το νομικό αυτό πρόσωπο ορίστηκε να διοικείται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, εκ του οποίου τα δυο μέλη θα είναι εκπρόσωποι των μουσουλμάνων, που διαμένουν στην Αττική με τους αναπληρωτές τους. Αυτοί θα επιλέγονται από τον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων από δύο νομίμως συγκροτημένα και πλέον αντιπροσωπευτικά σωματεία των μουσουλμάνων της Αττικής. Για τα συγκεκριμένα σωματεία θα λαμβάνεται υπόψη, ιδίως η αριθμητική υπεροχή των μελών και η απήχηση τους στη μουσουλμανική κοινότητα στην Αττική.¹⁴³ Όσον αφορά στο διορισμό του θρησκευτικού λειτουργού – μάμη, αυτός θα έχει θητεία δύο ετών με δυνατότητα

¹³⁹ Βλ. ο.π.

¹⁴⁰ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο Νόμου «Ίδρυση Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία Διαχειριστική Επιτροπή Ισλαμικού Τεμένους» Προς τη Βουλή των Ελλήνων (02/10/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1rJhV9a>

¹⁴¹ Βλ. ο.π.

¹⁴² Νόμος 3512/2006 - ΦΕΚ 264/Α'/5.12.2006- Ισλαμικό Τέμενος Αθηνών και άλλες διατάξεις, (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), http://www.dsanet.gr/Epikairothta/Nomothesia/n3512_06.htm

¹⁴³ Βλ. ο.π.

ανανέωσης και οι αποδοχές του θα καλύπτονται εξολοκλήρου από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.¹⁴⁴

Η τοποθεσία που επιλέχτηκε ήταν αυτή του Βοτανικού σε έκταση που παραχώρησε το Πολεμικό Ναυτικό. Η ανέγερση θα βασιζόταν σε χρηματοδότηση του δημοσίου, παρόλα αυτά δεν υπήρξε καμία εξέλιξη στην εκτέλεση του σχεδίου της ανέγερσης του τεμένους.¹⁴⁵

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο νέος αυτός νόμος δεν περιελάμβανε την ίδρυση ισλαμικού πολιτιστικού κέντρου, ορίζοντας μια νέα τοποθεσία για την ανέγερση του τεμένους, η οποία ήταν σε μια πιο υποβαθμισμένη περιοχή της Αθήνας. Επίσης, το κράτος ασκούσε πλέον ολοκληρωτικό έλεγχο στο τέμενος, κάτι που σε συνδυασμό με τα παραπάνω στοιχεία, θα μπορούσε να δράσει ανασταλτικά στις ενστάσεις αυτών που αντιδρούσαν στην ανέγερση του. Το τέμενος θα βρισκόταν σε μια όχι και τόσο ορατή από πολλούς περιοχή της Αθήνας, υπό την κρατική επίβλεψη, όχι μόνο του ίδιου του τεμένους, αλλά και των κυριότερων μουσουλμανικών οργανισμών της Αθήνας από όπου θα επιλέγονταν τα μέλη του.¹⁴⁶

Η Ελληνική Κυβέρνηση, ήδη από το 2003, είχε δεχτεί συστάσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), αναφορικά με την προάσπιση των δικαιωμάτων των θρησκευτικών μειονοτήτων και την απρόσκοπτη τέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων, που εμποδίζονταν από την έλλειψη ενός επίσημου μουσουλμανικού τεμένους και ενός μουσουλμανικού νεκροταφείου. Η επιτροπή τόνιζε την ύπαρξη θρησκευτικής αδιαλλαξίας από μέλη της επικρατούσας θρησκείας του κράτους, η οποία ευνοούσε τη δημιουργία αρνητικών στερεοτύπων των θρησκευτικών μειονοτήτων, την προκατάληψη και τις διακρίσεις απέναντι τους.¹⁴⁷

Τέλος, η επιτροπή συνιστούσε στις ελληνικές αρχές την εξάλειψη των θρησκευτικών διακρίσεων και την τακτοποίηση των θεμάτων που είχαν σχέση με τις θρησκευτικές πρακτικές των μειονοτήτων, όπως τη δημιουργία μουσουλμανικού ευκτήριου οίκου και νεκροταφείου.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Βλ.ο.π.

¹⁴⁵ Σκουλαρική Αθήνα, "Τζιχάντ" ή διαδηλώσεις;" *Η Αυγή*, (07/06/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=465534>

¹⁴⁶ Βλ. Roussos (2010-2011), σς 158-159.

¹⁴⁷ European commission against Racism and Intolerance (ECRI), *Third report on Greece, Adopted on 5 December 2003*, (08/06/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1ngmqdV>, σσ.21,22

¹⁴⁸ Βλ.ο.π.

Η ίδια επιτροπή στην τέταρτη έκθεση της για την Ελλάδα, το 2009, εξέφρασε τη λύπη της, που δεν υπάρχουν εξελίξεις για τα συγκεκριμένα θέματα και ζήτησε την επίλυση τους το συντομότερο δυνατό, συνιστώντας στις ελληνικές αρχές να εξαλείψουν τα διοικητικά και άλλα εμπόδια.¹⁴⁹

Παρόλα αυτά η ελληνική κυβέρνηση συνέχιζε να παρουσιάζει μια αναβλητικότητα στην υπόθεση ανέγερσης του τεμένους, στάση που τη χαρακτήριζε και στην υπόθεση δημιουργίας του μουσουλμανικού κοιμητηρίου. Το 2005, η Εκκλησία της Ελλάδος, με απόφαση της Ιεράς Συνόδου, είχε παραχωρήσει 30 στρέμματα στην περιοχή του Σχιστού για τη δημιουργία μουσουλμανικού νεκροταφείου, κατόπιν αιτήματος της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής, για τη δημιουργία και διαχείριση μουσουλμανικού νεκροταφείου στην περιοχή. Η περιοχή όμως κρίθηκε ακατάλληλη από τις αρμόδιες υπηρεσίες και το θέμα πάγωσε.¹⁵⁰

Το θέμα της ανέγερσης τους τεμένους και της δημιουργίας του μουσουλμανικού κοιμητηρίου επανήλθε το 2009, πριν από τις Ευρωεκλογές του Ιουνίου και μετά από τις ταραχές, που σημειώθηκαν το Μάιο, ανάμεσα σε μετανάστες μουσουλμάνους και της ελληνικής αστυνομίας. Την 20^η Μαΐου 2009, κατά τη διάρκεια αστυνομικής επιχείρησης στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, στην Αθήνα, αστυνομικοί προπηλάκισαν έναν ιρακινό μετανάστη και έσκισαν ένα αντίτυπο κορανίου που βρήκαν πάνω του, ποδοπατώντας, σύμφωνα με μαρτυρίες, τις σχισμένες σελίδες του.¹⁵¹

Το συγκεκριμένο συμβάν προκάλεσε έντονες αντιδράσεις εκ μέρους των μουσουλμάνων μεταναστών, που συνοδεύτηκαν με πορείες εκατοντάδων από αυτούς, κυρίως από το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και τη Συρία.¹⁵² Φώναζαν το σύνθημα «Αλλάχ Ακμπάρ (Ο Θεός είναι μεγάλος)» και προκάλεσαν ζημιές σε αυτοκίνητα και καταστήματα στο κέντρο της Αθήνας για τις δυο επόμενες μέρες.¹⁵³

Ο πρόεδρος της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδος, Ελγαντούρ Ναΐμ υπέβαλε μήνυση στον αστυνομικό, που έσκισε το Κοράνι, καταδικάζοντας παράλληλα τα

¹⁴⁹ Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), Τέταρτη έκθεση για την Ελλάδα, (15/09/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1kuYf6d>, σ.39

¹⁵⁰ TV Χωρίς Σύνορα, “Παγώνουν οι διαδικασίες για μουσουλμανικό νεκροταφείο στο Σχιστό”, (05/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1q35tpk>

¹⁵¹ Νικολόπουλος Γιάννης, “Ανεξέλεγκτες καταστάσεις εγκυμονεί η οργισμένη εξέγερση ομάδων μουσουλμάνων μεταναστών Το (σχισμένο) Κοράνι άναψε φωτιές” *Το Βήμα*, (24/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=269621>

¹⁵² Kyriakidou Dina, “Muslims protest alleged Koran destruction in Greece”, *Reuters*, (22/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://in.reuters.com/article/2009/05/21/idINIndia-39796320090521>

¹⁵³ Ελευθεροτυπία, “Εκρηξη μεταναστών για το «σχισμένο Κοράνι»”, (22/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=47004>

επεισόδια κατά τη διάρκεια της πορείας των μεταναστών από την οποία όμως κράτησε απόσταση.¹⁵⁴ Τα συγκεκριμένα γεγονότα καταδίκασε και το Ελληνο-Αραβικό Επιμορφωτικό Πολιτιστικό Κέντρο και ζήτησε και αυτό την απονομή ευθυνών στον αστυνομικό.¹⁵⁵

Η οργή των μουσουλμάνων μεταναστών για το σκίσιμο του κορανίου και ο τρόπος με τον οποίον αντέδρασαν, ήταν η πρώτη έντονη διαμαρτυρία και σε κάποιες περιπτώσεις βίαιη, των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα και η πρώτη φορά που ένα τέτοιο ισλαμοφοβικό περιστατικό αναφέρεται στην Ελλάδα.¹⁵⁶ Μάλιστα, ο Οργανισμός της Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC) στο μηναίο (Μάιος 2009) ενημερωτικό δελτίο καταγραφής της Ισλαμοφοβίας έκανε ιδιαίτερη αναφορά στο περιστατικό του σκισίματος του Κορανίου από τον αστυνομικό στην Αθήνα και γενικότερα στην απουσία του τεμένου στην αθηναϊκή πρωτεύουσα.¹⁵⁷ Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι σύμφωνα με ελληνικά δημοσιεύματα «η Άγκυρα έχει επανειλημμένα καταγγείλει την Ελλάδα στον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης για την απουσία τεμένου στην Αθήνα».¹⁵⁸

Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι μετά την εκλογή, το 2005, του Τούρκου Ekmeleddin Ihsanoglu, ως γενικού γραμματέα του Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας, η Τουρκία εξέλαβε την εκλογή αυτή, ως μια ακόμη απόδειξη του συνεχώς αυξανόμενου προφίλ της στη διεθνή διπλωματία. Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ahmet Davutoglu δήλωσε κατά τη διάρκεια της 36^{ης} Συνόδου των Υπουργών Εξωτερικών, που διοργάνωσε ο Οργανισμός της Ισλαμικής Συνεργασίας, στη Συρία, το Μάιο του 2009, ότι υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού. Μάλιστα, πρότεινε μεγαλύτερη ανάμειξη του ρόλου του Οργανισμού σε

¹⁵⁴ Ζωτου Έλλη, “Αστυνομικός έσκισε το Κοράνι κατά τη διάρκεια επιχείρησης “σκούπας”, *Η Αυγή*, (22/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), http://www.avgi.gr/ArticleActions/show_action?articleID=460266

¹⁵⁵ Δεληθαναση Μαρία, “Νέα διαδήλωση οργανώνουν μουσουλμάνοι την Παρασκευή”, *Καθημερινή*, (28/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_1_28/05/2009_316356

¹⁵⁶ Pavlou Miltos, “Rapid Response Report “Human rights issues and debates during the 2009 EU parliament election campaign”, *Institute for Rights equality and Diversity*, (2009), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.i-red.eu/resources/publications-files/tr-eu-elections-2009-greece.pdf>

¹⁵⁷ Organization of the Islamic Conference OIC, Cultural and social affairs Department, OIC islamophobia Observatory, Monthly Bulletin – MAY, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/luluf3s>, σσ7-9.

¹⁵⁸ Πελώνη Αριστοτελία, “Στην τελική ευθεία το τζαμί της Αθήνας -Μόνο η δημοπράτηση απομένει για την κατασκευή του τεμένου, που έχει σχεδιαστεί ως ευρωπαϊκό κτίριο” *Τα Νέα*, (09/03/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/SnAw0p>

ζητήματα, που αφορούν στο μουσουλμανικό κόσμο, με την υποστήριξη και τον συντονισμό των πρωτοβουλιών από την Άγκυρα.¹⁵⁹

Η προσπάθεια της Τουρκίας εκτοπισμού χωρών με παραδοσιακή επιρροή στο μουσουλμανικό κόσμο, όπως είναι η Σαουδική Αραβία, συνέβαλε στην έντονη κινητικότητα που επιδείκνυε η τουρκική κυβέρνηση στον Οργανισμό της Ισλαμικής Συνεργασίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανέγερση και ανακατασκευή τεμενών.¹⁶⁰ Το μέλος του Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας, που έχει ως αποκλειστικό στόχο τη διατήρηση του ισλαμικού πολιτισμού, είναι το Ερευνητικό Ίδρυμα για την Ισλαμική Ιστορία, την Τέχνη και τον Πολιτισμό (IRCICA), που εδρεύει στην Κωνσταντινούπολη.¹⁶¹ Από το 2005, γενικός γραμματέας του ιδρύματος είναι ο Halit Eren, ο οποίος γεννήθηκε στην Κομοτηνή «και έχει πλέον αναλάβει ειδικό ρολό στη χρηματοδότηση και καθοδήγηση οργανώσεων και συλλόγων, που προωθούν την τουρκική πολιτική στη Θράκη».¹⁶²

Η Τουρκία, όπως διαφάνηκε και από τις πρόσφατες δηλώσεις του Τούρκου Πρωθυπουργού Recep Tayyip Erdoğan στη συνάντηση που είχε με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά, στη Ντόχα, τον Ιανουάριο του 2013, προσπάθησε να συνδέσει το ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους στην Αθήνα με την κατάσταση της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη ή και με την επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Επίσης, στην ίδια συνάντηση πρότεινε να αναλάβει η Τουρκία τα έξοδα της ανέγερσης του τεμένους, γεγονός που θα συνέβαλε στην προσπάθεια της Τουρκίας να εμφανιστεί ως προστάτιδα όλων των μουσουλμάνων. Ακόμα κάτι τέτοιο θα συντελούσε και «στην καθιέρωση στη συνείδηση των μουσουλμάνων της χώρας, τη Θράκη ως κέντρο του Ισλάμ, με εύλογες συνέπειες σε περίπτωση θεσμοθέτησης της εκλογής μουφτήδων».¹⁶³

Ωστόσο, η πρόταση αυτή φυσικά δεν έγινε δεκτή από τον Έλληνα Πρωθυπουργό, ο οποίος δήλωσε ότι το ζήτημα της ανέγερσης έχει δρομολογηθεί από την ελληνική

¹⁵⁹ Kardas Saban, “Turkey Calls for OIC Involvement in Conflict Resolution”, *The Jamestown Foundation*, (28/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 30 Νοεμβρίου 2012), [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35051](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35051)

¹⁶⁰ Αθανασόπουλος Άγγελος, “Ποιος θα χτίσει το τέμενος;”, *Το Βήμα*, (17/02/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Μαρτίου 2013), <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=498751>

¹⁶¹ IRCICA-OIC Research Center for Islamic History, Art and Culture, (ημερομηνία πρόσβασης 3 Μαρτίου 2013), <http://www.ircica.org/main-functions/irc386.aspx>

¹⁶² Μελέτης Νίκος, “Τουρκικά παιχνίδια με τη φωτιά στη Θράκη”, *Εθνος*, (02/02/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Μαρτίου 2013), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63776536>

¹⁶³ Βλ. Αθανασόπουλος, ό.π και Dabilis Andy, “Erdogan Offers To Build Mosque in Greece”, *Greek Reporter*, (29/01/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/11QItp2>

κυβέρνηση και το μόνο που εκκρεμεί τώρα είναι η δημοπράτηση του έργου για να ξεκινήσουν οι εργασίες.¹⁶⁴ Επίσης, κατά της πρότασης του Τούρκου Πρωθυπουργού τάχθηκαν και οι σύλλογοι των μουσουλμάνων, που δραστηριοποιούνται στην Αθήνα, όπως η Ένωση Πακιστανών, υπογραμμίζοντας ότι το έργο αυτό είναι υπόθεση της ελληνικής κυβέρνησης.¹⁶⁵

Είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι οι συγκεκριμένοι σύλλογοι και ιδίως αυτός των Πακιστανών είχαν κινητοποιηθεί, όπως αναφέρθηκε προτύτερα και στην υπόθεση με το κάψιμο του Κορανίου. Μάλιστα, είχαν καταθέσει μήνυση για καθύβριση θρησκείας κατά του αστυνομικού, ενώ ο πρόεδρος της Πακιστανικής κοινότητας της Ελλάδας Τζαβέντ Ασλάμ ζήτησε συγνώμη από τον ελληνικό λαό για τα επεισόδια που έλαβαν χώρα, κατά τη διάρκεια της πορείας, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει την ένταση στην οποία βρίσκονταν οι μουσουλμάνοι της Αθήνας, ζητώντας παράλληλα και τη συγνώμη της ελληνικής αστυνομίας για τον ίδιο λόγο.¹⁶⁶

Με αφορμή τα γεγονότα για το Κοράνι και ύστερα και από εμπρηστική επίθεση σε έναν άτυπο χώρο λατρείας τους, στο υπόγειο μιας πολυκατοικίας, την 23^η Μαΐου 2009, όπου βρίσκονταν πέντε μετανάστες απ' το Μπανγκλαντές, επανήλθε δριμύτερα από τους ίδιους το ζήτημα κατασκευής τεμένους στην Αθήνα, μετά από τόσα χρόνια διαβουλεύσεων και υποσχέσεων από το ελληνικό κράτος.¹⁶⁷

Ο αναπληρωτής καθηγητής και επικεφαλής του Κέντρου Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου κ. Σ. Ρούσσοσ σε δήλωσή του, στην εφημερίδα το Βήμα, δήλωσε ότι: «έχω την αίσθηση ότι τους κοροϊδεύουμε. Ένας μουσουλμάνος, ο οποίος βλέπει άλλα έργα να προχωρούν με ταχύτατες διαδικασίες και αυτό που τον αφορά να είναι παγωμένο, νιώθει μειονεκτικά».¹⁶⁸ Η δήλωση αυτή αντικατοπτρίζει τα αισθήματα των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ελλάδα, όσον αφορά στο καίριο ζήτημα τους. Αυτό διαφαίνεται και από τα λεγόμενα ενός μουσουλμάνου, μαροκινής καταγωγής, σε αμερικανική

¹⁶⁴ Βλ Πελώνη, ο.π.

¹⁶⁵ Το Ποντίκι, “Στην τελική ευθεία το τζαμί της Αθήνας”, (09/03/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 3 Απριλίου 2013), <http://topontiki.gr/article/50096/Stin-teliki-eutheia-to-tzami-tis-Athinas>

¹⁶⁶ Σκάϊ, *Μήνυση για καθύβριση θρησκείας*, (25/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1i89Eut>

¹⁶⁷ TV Χωρίς Σύνορα, “Το χρονικό της φασιστικής βίας κατά το 2009”, από τον *Ιό της Κυριακής*, (04/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/RgRr3y>

¹⁶⁸ Χεκίμογλου Αχιλέας, “Τζαμί και κοιμητήριο ζητούν οι μουσουλμάνοι”, *Το Βήμα*, (26/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=269866> βλ επίσης Ρουσσος Σωτήρης, “Το Ισλάμ στην Ελλάδα”, *Newstime*, (27/08/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1kHHp47>

εφημερίδα, που ζει χρόνια στην Ελλάδα και ο οποίος είπε χαρακτηριστικά «δεν βλέπουμε τέμενος, δεν βλέπουμε νεκροταφείο. Βασικά μας κοροϊδεύουν».¹⁶⁹

Η έκρυθμη κατάσταση, στην οποία βρισκόταν η μουσουλμανική κοινότητα της Αθήνας, τις μέρες που επακολούθησαν του περιστατικού με το κοράνι, έθεσαν σε ιδιαίτερο προβληματισμό και ανησυχία την κυβέρνηση σε σημείο, όπως αναφέρει η εφημερίδα το Βήμα, το Υπουργείο Εξωτερικών να στείλει σήμα προς τις ελληνικές πρεσβείες, ώστε να βρίσκονται σε κατάσταση επιφυλακής.¹⁷⁰

Δεδομένων των συνθηκών και ενόψει των ευρωεκλογών το πρόβλημα, ανέγερσης του τζαμιού και δημιουργίας νεκροταφείου για τους μουσουλμάνους, βρέθηκε στην προεκλογική ατζέντα των κομμάτων, που έδειξαν πολιτική διάθεση για την υπερκέραση των κωλυμάτων.¹⁷¹ Ωστόσο, το ζήτημα με το Κοράνι και γενικότερα της ενσωμάτωσης της θρησκευτικής διαφορετικότητας των μεταναστευτικών πληθυσμών της Ελλάδας, δεν είχε προσδιοριστικό ρόλο, ως προς το αποτέλεσμα των ευρωεκλογών. Η δημόσια συζήτηση για τη δημιουργία ενός επίσημου τεμένους, που αυτή τη φορά πήρε μεγαλύτερη διάσταση απ' ότι συνήθως, λόγω των γεγονότων, δεν οδήγησε στη λήψη κάποιας πρωτοβουλίας επί του θέματος.¹⁷²

Επίσης, οι μουσουλμανικές οργανώσεις της χώρας και οι μουσουλμάνοι μετανάστες φάνηκαν απρόθυμοι και ανίκανοι να εμπλακούν δυναμικά στη διεκδίκηση ενός τεμένους στην Αθήνα. Ακόμη, και στις κινητοποιήσεις για το κοράνι οι πρωτοβουλίες για τις πορείες και τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, άνηκαν κυρίως σε αριστερές και ακροαριστερές οργανώσεις, που είχαν εντάξει στην ατζέντα τους το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μουσουλμάνων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Άλλωστε, το αποτέλεσμα των Ευρωεκλογών του 2009, ήταν προσδιοριστικό ως προς την τάση της ελληνικής κοινωνίας προς ακροδεξιές ιδεολογίες και κόμματα, όπως ο ΛΑ.Ο.Σ με τη ξεκάθαρη αντι-μεταναστευτική πολιτική του. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις συγκεκριμένες εκλογές ο ΛΑ.Ο.Σ διπλασίασε το ποσοστό του, σε 7,15% από το

¹⁶⁹ The Washington Times, “Muslims aggrieved in Greece”,(01/06/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.washingtontimes.com/news/2009/jun/01/muslims-aggrieved-in-greece/>

¹⁷⁰ Βλ. Χεκίμογλου Αχιλέας, ο.π.

¹⁷¹ Τσάτση Θωμά, “Στο τραπέζι τζαμί και νεκροταφείο”, *Ελευθεροτυπία*, (29/05/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=48982>

¹⁷² Βλ. Pavlou Miltos,(2009), ο.π.σ15.

4,12% των ευρωεκλογών του 2004, αυξάνοντας τους ψηφοφόρους του με εκατό και πλέον χιλιάδες, τη στιγμή που τα άλλα κόμματα παρουσίαζαν διαρροές.¹⁷³

Η χρήση από πολλά μέσα μαζικής ενημέρωσης αρνητικών στερεοτύπων για τους μετανάστες ήταν καθοριστική για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης προς ένα αντί-μεταναστευτικό κλίμα, που βρήκε εκφραστή στο πρόσωπο του αρχηγού του ΛΑ.Ο.Σ, Γ. Καρατζαφέρη. Η σύνδεση από τον Τύπο, του ζητήματος της ανέγερσης του τεμένους στην Αθήνα με θέματα ασφαλείας, αλλοίωσης της εθνικής ταυτότητας και ασυμβατότητας του Ισλάμ με την ελληνική κοινωνία, είχε αντίκτυπο στο αποτέλεσμα των ευρωεκλογών του 2009 και άνοιξαν το δρόμο σε ακόμα πιο πολύ εθνικιστικά και ακροδεξιά κόμματα, όπως η Χρυσή Αυγή.¹⁷⁴

Η Χρυσή Αυγή, συμμετείχε για πρώτη φορά σε εκλογές λαμβάνοντας 23.564 ψήφους στις ευρωεκλογές του 2009.¹⁷⁵ Ένα χρόνο αργότερα, στις δημοτικές εκλογές του 2010, η Χρυσή Αυγή ανέδειξε με 10.222 ψήφους δημοτικό σύμβουλο στο δήμο Αθηναίων.

Κατά την προεκλογική περίοδο των Ευρωεκλογών του 2009, το ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης εδραιώθηκε στο δημόσιο διάλογο, προσλαμβάνοντας μια αρνητική και ξενοφοβική χροιά. Αυτή προερχόταν, κυρίως από τα ΜΜΕ και την απήχηση της ρητορικής του ΛΑ.Ο.Σ. σε συνδυασμό και με την οικονομική κρίση που άρχισε να διαφαίνεται στον ελληνικό ορίζοντα και την ανάγκη ύπαρξης «αποδιοπομπαίων τράγων», που βρέθηκαν στο πρόσωπο των παράνομων μεταναστών.

Στο δημόσιο διάλογο γύρω από το μεταναστευτικό και τους παράνομους μετανάστες, πλέον, προστίθεται και κυριαρχεί το ζήτημα της ανόδου των κομμάτων με ακραία δεξιά και αντί-μεταναστευτική ιδεολογία, όπως η Χρυσή Αυγή. Οι δεδομένες πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες ενέτειναν την ήδη προβληματική στάση της ελληνικής κοινωνίας, απέναντι στην αποδοχή και προάσπιση του θρησκευτικού πλουραλισμού, όπου μέσα σε αυτά εντάσσεται και το ζήτημα ανέγερσης ισλαμικού τεμένους, διαμορφώνοντας ένα ακόμη εντονότερο ξενοφοβικό και ισλαμοφοβικό περιβάλλον.

¹⁷³ Δελαστίκ Γιώργος, “ΛΑΟΣ - ο αλαζόνας νικητής”, *Έθνος*, (16/06/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Δεκεμβρίου 2012), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22792&subid=2&pubid=4118862>

¹⁷⁴ Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna (2007), σσ.14-16 και Pavlou Miltos,(2009), ο.π.σσ.3-5.

¹⁷⁵ Ρουμπάνης Θεόδωρος, “Προκλήσεις και απειλές από «Χρυσή Αυγή»”, *Έθνος*,(07/-5/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Δεκεμβρίου 2012), <http://bit.ly/1g06ftq>

Σήμερα, το έργο της ανέγερσης του τεμένους είναι σε αναμονή για τη δημοπρασία της εταιρείας της ανάληψης των εργασιών του. Το κόστος κατασκευής του ανέρχεται σε 846.000 ευρώ, από το οποίο, σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά σχέδια, θα απουσιάζει η κατασκευή μιναρέ, καθώς δεν ταιριάζει αρμονικά με το περιβάλλον.¹⁷⁶ Παρόλα αυτά όμως, ενώ το έργο της ανέγερσης του τεμένους, βρισκόταν σε αναμονή για τη δημοπράτηση του, ο Μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφείμ, κατέθεσε αίτηση στο Συμβούλιο της Επικρατείας, με την οποία ζητούσε την ακύρωση της κυβερνητικής απόφασης για την ανέγερση τεμένους στον Ελαιώνα. Στην επιχειρηματολογία του, ανάμεσα σε άλλα, ήταν ότι η κατασκευή θα αποδομήσει τη συνοχή της κοινωνίας, καθώς τίθεται εθνικό θέμα.¹⁷⁷

Παράλληλα, λίγες μέρες αργότερα, ο επικεφαλής της μείζονος αντιπολίτευσης της Περιφέρειας Αττικής και βουλευτής Α' Αθηνών Ν.Δ. Βασίλης Κικίλιας, κατά τη διάρκεια του Περιφερειακού Συμβουλίου, τη 19^η Απριλίου 2013, τοποθετήθηκε για την κατασκευή του τεμένους, εκτός του αστικού ιστού της Αθήνας. Ο ίδιος δήλωσε ότι η ανέγερση τεμένους στον Ελαιώνα θα δημιουργήσει μεγαλύτερα προβλήματα στην τοπική κοινωνία.¹⁷⁸

Σύμφωνα με ελληνικά δημοσιεύματα, η στροφή αυτή εκ μέρους του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, οφείλεται στη διαρροή ψηφοφόρων της προς το κόμμα της Χρυσής Αυγής, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στην ανέγερση τεμένους στην Αθήνα.¹⁷⁹

Συμπερασματικά, το ζήτημα του τεμένους στην Αθήνα, από ζήτημα εξωτερικής πολιτικής και μοχλό πίεσης της Άγκυρας, σταδιακά συνδέθηκε και με θέματα εσωτερικής πολιτικής και ασφάλειας. Η σύνδεση αυτή είχε άμεση σχέση και συνάφεια με τη θέση του Ισλάμ στην ελληνική κοινωνία και με τη σχέση του με την ελληνική εθνική ταυτότητα, η οποία, πολλοί θεωρούσαν, ότι απειλείται από το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους μετανάστες στην ελληνική κοινωνία.

4.4 Η ανάδειξη του ζητήματος της μετανάστευσης των μουσουλμάνων στην Αθήνα ως ζητήματος ασφάλειας και οι απόρροιες αυτού.

¹⁷⁶ Βλ. ο.π., *Το Ποντίκι* (09/03/2013).

¹⁷⁷ Το Βήμα, “Μητροπολίτης Σεραφείμ: Προσφυγή στο ΣτΕ κατά της ανέγερσης τεμένους”, (05/04/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Απριλίου 2013), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=506278>

¹⁷⁸ Βασίλης Κικίλιας, “Υπό όρους και εκτός αστικού ιστού η κατασκευή μουσουλμανικού τεμένους”, (19/04/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/RksPqF>

¹⁷⁹ Defence Net “Στροφή ΝΔ για το ισλαμικό Τέμενος; - Β.Κικίλιας: «Να μην κτιστεί στην Αθήνα»”, (19/04/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/1rSAbvV>

Η πολιτικοποίηση του μεταναστευτικού ζητήματος στην Ευρώπη, ήδη από τη δεκαετία του 1980, συνέβαλε στην αντίληψη της μετανάστευσης, ως απειλής στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, οι οποίες σταδιακά απέβαλαν τη μεταπολεμική ευνοϊκή στάση απέναντι στους μετανάστες, προσδίδοντας τους απειλητικά χαρακτηριστικά. Η έντονη πολιτική ρητορική της μετανάστευσης, ως πηγής σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων, τη μετέτρεψε σε ένα φαινόμενο, που έχριζε άμεσης διευθέτησης, μέσω της εφαρμογής πολιτικών στρατηγικών για την αντιμετώπιση του.¹⁸⁰

Τα ιδιαίτερα εθνικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά των μεταναστών ευνόησαν την ταύτιση τους, βάση της κοινωνικής αντίληψης και των ΜΜΕ, με το ξένο και το διαφορετικό, που απειλεί τη συνοχή της κοινωνίας υποδοχής τους. Η διαμόρφωση λοιπόν του στερεότυπου για τους μετανάστες, ως «ξένου σώματος» συντέλεσε στην παγίωση της εικόνας τους, ως εχθρών των κοινωνιών υποδοχής τους, γεγονός που χρησιμοποιήθηκε προς επίτευξη πολιτικών στόχων. Άλλωστε, τα τελευταία χρόνια είθισται οι εκλογικές αναμετρήσεις να καθορίζονται σε αρκετές περιπτώσεις από τις πολιτικές δεσμεύσεις για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής απειλής.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης από τη δεκαετία του 1990, απέκτησε άμεσες αναφορές με την έννοια της ασφάλειας, καθώς αναδείχθηκε σε μείζον ζήτημα ασφάλειας στις κοινωνίες με σημαντικό μεταναστευτικό πληθυσμό. Σύμφωνα με τη Σχολή της Κοπεγχάγης (Barry Buzan, Ole Waever, Jaap De Wilde) η ασφάλεια σχετίζεται με την επιβίωση και όταν ένα ζήτημα παρουσιάζεται, ως υπαρξιακή απειλή προς ένα προσδιορισμένο αντικείμενο αναφοράς (το κράτος), δικαιολογείται η χρήση από αυτό εξαιρετικών μέσων για την αντιμετώπιση του, δεδομένης της ιδιάζουσας κατάστασης που έχει δημιουργηθεί.¹⁸¹

Η ανάδειξη ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφάλειας γίνεται με τη λεκτική αναφορά σε αυτό από ένα παράγοντα εξουσίας (κράτος), ο οποίος με την ονομασία ενός ζητήματος, ως ζητήματος ασφάλειας, αυτομάτως, διεκδικεί το δικαίωμα επίλυσης του με εξαιρετικά μέσα.¹⁸²

¹⁸⁰ Tsoukala Anastassia "Looking at immigrants as enemies", in Bigo Didier, Guild Elspeth, *Controlling Frontiers: Free Movement Into And Within Europe*, Ashgate Publishing, Ltd., 2005, σσ. 163-164.

¹⁸¹ Buzan Barry, Wæver Ole r, De Wilde Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998, σ.21.

¹⁸² Βλ ο.π.,σ.26 και Wæver Ole, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery", *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association*, Montreal, March 17-20, 2004, σ.8.

Η ανάδειξη, συνεπώς, του μεταναστευτικού σε ζήτημα ασφάλειας, για πολλά ευρωπαϊκά κράτη ήταν αναπόφευκτη, δεδομένης της ραγδαίας αύξησης των μεταναστών, παράνομων και μη, και τον ενδεχόμενο αρνητικό αντίκτυπο της, στην κοινωνική σταθερότητα και συνοχή.¹⁸³

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, από την αρχή της μαζικής μετανάστευσης στη χώρα, τη δεκαετία του 1990, το κράτος και η κοινή γνώμη, διακείμενοι αρνητικά προς αυτήν, την αντιμετώπισαν, υπό ένα εχθρικό πρίσμα. Ως απόρροια αυτού την ανήγαγαν σε ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα ασφάλειας της χώρας με πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές προεκτάσεις.

Όπως το κράτος, αντιμετωπίζοντας μια εξωτερική απειλή, παίρνει τα απαραίτητα μέτρα για την επιδίωξη της επιβίωσης και της εδαφικής του ακεραιότητας, που είναι το ζητούμενο, έτσι και μια κοινωνία, υπό τον κίνδυνο μιας υπαρξιακής απειλής, αναγάγει σε ζήτημα ασφάλειας την διαφαινόμενη απειλή για τη διασφάλιση της ταυτότητας της. Για την επίτευξη αυτού του στόχου οι κοινωνίες προωθούν την επιβίωση και διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών, που αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας τους.¹⁸⁴

Ειδικότερα, το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλειας σχετίζεται άμεσα με την κοινή πολιτιστική ταυτότητα και τις απειλές που μπορεί να υφίσταται από τη μετανάστευση, η οποία ευθύνεται για την άμεση αλλοίωση της εθνικής, πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής σύνθεσης του πληθυσμού, χαρακτηριστικά που οι κοινωνίες επιθυμούν να διατηρήσουν εις βάθος χρόνου.¹⁸⁵

Συνεπώς, η επιδίωξη της διατήρησης των παραπάνω χαρακτηριστικών ήταν και το ζητούμενο για τους Έλληνες μπροστά στην απειλή των νέο-αφιχθέντων μεταναστών στη χώρα. Η ερμηνεία λοιπόν του μεταναστευτικού φαινομένου, υπ' αυτό το πρίσμα της κοινωνικής ασφάλειας, οδήγησε στη διαμόρφωση ενός εχθρικού περιβάλλοντος

¹⁸³ Huysmans Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Volume 38, Issue 5, pages 751–777, December 2000, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιανουαρίου 2013), <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00263/pdf>, σ.757.

¹⁸⁴ Swarts Jonathan and Karakatsanis Neovi M., "The Securitization of Migration: Greece in the 1990s", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 1, March 2012, pp. 33–51, (ημερομηνία πρόσβασης 13 Ιανουαρίου 2013), <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19448953.2012.656933>, σ.34.

¹⁸⁵ Buzan Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)*, Vol. 67, No. 3 (Jul., 1991), σσ. 431-451, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013), σ.447.

προς τους μετανάστες, επηρεάζοντας τη διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής του τόπου, που δυσχέρανε την ενταξιακή διαδικασία των μεταναστών.¹⁸⁶

Χαρακτηριστικό, ως προς το ελληνικό εχθρικό περιβάλλον και την αντίληψη των μεταναστών, ως απειλής για την ελληνική κοινωνία ήταν το αποτέλεσμα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας, το 2002-2003, για τη συμπεριφορά της πλειοψηφίας απέναντι στις μειονότητες στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες.¹⁸⁷ Η Ελλάδα ήταν η πρώτη, ανάμεσα στις 19 χώρες της έρευνας, που η πλειοψηφία της θεωρούσε τους μετανάστες, ως απειλή για την κοινωνία.¹⁸⁸

Στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε ότι, όσο περισσότερο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ως απειλή τις εθνικές μειονότητες, τόσο αντιστέκονται στη μετανάστευση των αλλοδαπών στη χώρα τους, υιοθετώντας τάσεις εθνοτικού αποκλεισμού.¹⁸⁹ Γεγονός, που γίνεται αντιληπτό και από την υψηλή θέση που έχει η Ελλάδα, σε σχέση με τις άλλες χώρες, στην αντίσταση στους μετανάστες.¹⁹⁰

Όπως διαφάνηκε και από τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις για το μεταναστευτικό από την έναρξη του (ν. 1975/1991) η αντίληψη, ότι οι μετανάστες αποτελούσαν απειλή για την ελληνική ομοιογένεια, υιοθετήθηκε και από το κράτος, κάτι που επέβαλε τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων (πολιτικές αποκλεισμού) για την αντιμετώπιση του. Σταδιακά, δημιουργήθηκε, ήδη από τη δεκαετία του 1990, και με τη σημαντική υποστήριξη των ΜΜΕ, αλλά και της εκκλησίας, ένα άκρως ξενοφοβικό περιβάλλον.

Σε μια χώρα με έντονη θρησκευτικότητα, όπως η Ελλάδα, η αναβίωση του εθνικισμού στον εκκλησιαστικό λόγο, υπό τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο και ο ρόλος του θεματοφύλακα της εθνικής ταυτότητας από την Εκκλησία, είχαν αντίκτυπο στη διαμόρφωση μιας εχθρικής εικόνας προς τους μετανάστες. Ο ρόλος της εκκλησίας στο ζήτημα της ανέγερσης τεμένους στην Αθήνα είναι ενδεικτικός, ως προς αυτό, ενώ καταρχάς ήταν θετικά διακείμενη, στη συνέχεια ανήγειρε σοβαρές ενστάσεις, ως προς τον τόπο κατασκευής του.¹⁹¹

¹⁸⁶ Swarts Jonathan and Karakatsanis Neovi M,(2012),σ. 36

¹⁸⁷ Report for the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, “Majorities’ attitudes towards minorities in Western and Eastern European Societies: Results from the European Social Survey 2002-2003”, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013), http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/151-Report-4.pdf

¹⁸⁸ Βλ.ο.π.,σ.8.

¹⁸⁹ Βλ.ο.π.,σ.78.

¹⁹⁰ Βλ.ο.π.,σ.3

¹⁹¹ Karyotis Georgios and Patrikios Stratos, “Religion, securitization and anti-immigration attitudes: The case of Greece”, *Journal of Peace Research*, 2010 47: 43, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013).

Ο φόβος και η ανασφάλεια των Ελλήνων, ως απόρροια της ξαφνικής και άμεσης μετανάστευσης στη χώρα, ήταν άκρως προσδιοριστικός και ως προς την κατασκευή στερεοτύπων για τους μετανάστες, ιδίως αναφορικά με την εγκληματική τους φύση.¹⁹² Οι μετανάστες συνδυάστηκαν με την εγκληματικότητα, χωρίς αυτό να ανταποκρίνεται πάντα στην πραγματικότητα.¹⁹³ Ως εκ τούτου, οι Έλληνες υιοθέτησαν, εντονότερα, τάσεις αποκλεισμού των μεταναστών από τη χώρα, αντιστεκόμενοι σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία με εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική πολυμορφία.¹⁹⁴

Σ' αυτό το διαμορφωθέν περιβάλλον ευδοκίμησαν ρατσιστικές συμπεριφορές, κυρίως αντί-ισλαμικές, συνδέοντας τους μουσουλμάνους μετανάστες με παραβατικές συμπεριφορές και εντάσσοντας τους σε ένα θεωρητικά απειλητικό πλαίσιο για την κοινωνία. Μετά και την 11^η Σεπτεμβρίου, και εν μέσω ενός γενικότερου κλίματος ανησυχίας, παρατηρήθηκε μια στροφή των ελληνικών μέσων ενημέρωσης προς τα θέματα, γύρω από το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους μετανάστες, παρουσιάζοντας τους, ως εσωτερική απειλή και εντείνοντας το αρνητικό κλίμα εναντίον τους.¹⁹⁵

Η στροφή των ελληνικών μέσων ενημέρωσης προς το Ισλάμ εντασσόταν στο ευρύτερο κλίμα ανασφάλειας, που είχε διαμορφωθεί μετά τις επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους και το οποίο επηρέασε ευρέως τα ζητήματα ασφάλειας σε όλον τον κόσμο.¹⁹⁶ Η συγκυρία της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, το 2004, ενίσχυσε περισσότερο τις ανησυχίες για την ασφάλεια της χώρας, καθώς οι Ολυμπιακοί Αγώνες, ως ένα παγκόσμιο γεγονός, με παγκόσμια κάλυψη από τα Μ.Μ.Ε. εμπεριέχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον κίνδυνο μιας ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης.¹⁹⁷

Η ανάδειξη των Ολυμπιακών Αγώνων σε ζήτημα ασφάλειας, σύμφωνα με τη θεωρία της ασφάλειας (Σχολή της Κοπεγχάγης), ορίζει, για το κράτος, την ανάληψη των αναγκαίων μέτρων για την ασφαλή διεξαγωγή των αγώνων, όπως συνέβη στην Αθήνα,

¹⁹² Karyotis Georgios, "Securitization of Migration in Greece: Process, Motives, and Implications", *International Political Sociology*, 2012, 6 390–408, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013). Και Figgou Lia, Sapountzis Antonis, Bozatzis Nikos, Gardikiotis Antonis, Paantazis Pavlos, "Constructing the Stereotype of Immigrants' Criminality: Accounts of Fear and Risk in Talk about Immigration to Greece", *Journal of Community & Applied Social Psychology Community Appl. Soc. Psychol.*, 21, 2011, 164–177.

¹⁹³ Τσιγκάνου Ιωάννα, Μετανάστευση και εγκληματικότητα - Μύθοι και πραγματικότητα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2010.

¹⁹⁴ Report for the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, "Majorities' attitudes towards minorities in European Union Member States: Results from the Standard Eurobarometers 1997-2000-2003", (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013), http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/149-Report-2.pdf, σ2

¹⁹⁵ European Monitoring Center on Racism and Xenophobia, "Anti-Islamic reactions in the EU after the terrorist acts against the USA", Second report: Reactions from 25th September to 19th October, (ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιανουαρίου 2013), http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/216-Nat-Report-291101.pdf, σ.35.

¹⁹⁶ Bernhard Daniel, Martin Aaron K., "Rethinking Security at the Olympics" Security Games Volume 1, Issue 34, 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 23 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/1kGwg2r>, σ.40.

¹⁹⁷ Βλ.ο.π

το 2004.¹⁹⁸ Χαρακτηριστικά, ο τότε Υπουργός Δημόσιας Τάξης κ. Γιώργος Βουλγαράκης είχε δηλώσει, ότι «καμία άλλη χώρα δεν αντιμετώπισε την ανάγκη σχεδιασμού ασφάλειας για τόσο μεγάλα γεγονότα, μετά την 11η Σεπτεμβρίου. Το αποτέλεσμα ήταν να γίνει η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, χωρίς κρίσιμα περιστατικά. Ο σχεδιασμός αυτός μας έδωσε ένα δίκτυο συνεργασιών με πολλές χώρες, που είχαν τεχνογνωσία και σήμερα διαθέτουμε ένα νέο μοντέλο ασφάλειας, που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων».¹⁹⁹

Πράγματι, οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, επέβαλαν, μέσα σε σχεδόν δύο χρόνια, την αναθεώρηση του αρχικού σχεδίου ασφάλειας για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, οι οποίοι ήταν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες, μετά από αυτό το γεγονός. Η αναθεώρηση των σχεδίων ασφάλειας είχε να κάνει με τις νέες πιθανές επιθέσεις, που μπορεί να προέκυπταν από ασύμμετρες απειλές.²⁰⁰

Η ασφάλεια τους τέθηκε, λοιπόν, υπό τον εξονυχιστικό έλεγχο μιας διεθνούς πλατφόρμας συνεργασίας κατά της τρομοκρατίας, καθώς η αξιοπιστία του ελληνικού κράτους, για την ασφαλή διεξαγωγή των αγώνων, αμφισβητήθηκε έντονα από τον ξένο, και κυρίως τον αμερικανικό Τύπο. Ο Τύπος συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία ενός κλίματος σύγχυσης, αναφορικά με την Ελλάδα και τη στοχοποίηση της, κατά τους ολυμπιακούς αγώνες, ως πιθανού χτυπήματος της Αλ Κάιντα.²⁰¹

Η διάχυτη ατμόσφαιρα ανασφάλειας στηριζόταν, ανάμεσα σε άλλα, και στα «πορώδη» σύνορα της Ελλάδας και στον ελλιπή τους έλεγχο, που σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση, την καθιστούσαν ευκόλως προσβάσιμη σε πιθανούς ισλαμιστές τρομοκράτες.²⁰² Η εμμονή των αμερικανικών μέσων ενημέρωσης στο ζήτημα της ασφάλειας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, συνέβαλε στην παρουσίαση του ελληνικού κράτους, ως αναποτελεσματικού, χωρίς την απαραίτητη αμερικανική και διεθνή βοήθεια στον τομέα και στα συστήματα ασφάλειας.²⁰³

¹⁹⁸ Βλ.ο.π., σσ 41-42.

¹⁹⁹ Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Συνέντευξη του Υπουργού Δημόσιας Τάξης κ. Γιώργου Βουλγαράκη στην εφημερίδα «The Washington Times»,(17/04/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 23 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/1fUUKU0>

²⁰⁰ Boyle Philip and Haggerty Kevin D., “Spectacular Security: Mega-Events and the Security Complex”, *International Political Sociology*, 3 2009, 257–274, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://geeksandglobaljustice.com/wp-content/Boyle-Haggarty.pdf>

²⁰¹ Samatas Minas “Surveilling the 2004 Athens Olympics in the Aftermath of 9/11: International Pressures and Domestic Implications”, *Volume 1, Issue 34*, 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 14 Ιανουαρίου 2013), <http://bit.ly/1uu1P7t>

²⁰² Tsoukala Anastassia, “The security issue at the 2004 Olympics”, *European Journal for Sport and Society*, 3,2006, (1), 43-54.,σ.49

²⁰³ Samatas Minas (2012), σ.106.

Η Ελλάδα, ως το πρώτο κράτος διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, μετά την εφαρμογή του κεκτημένου Schengen και του μη ελέγχου των συνόρων που το συνόδευε για τα συμβαλλόμενα κράτη-μέλη, έπρεπε να αποδείξει την άρτια διοργανωτική της ικανότητα. Κάτι, που θα μπορούσε αργότερα, με τους σωστούς χειρισμούς, να χρησιμοποιήσει προς όφελος της, ως αντιτρομοκρατική υπέρ-δύναμη, της οποίας η γνώση και η τεχνολογία θα μπορούσαν να είναι εμπορεύσιμα προϊόντα διεθνώς.²⁰⁴

Βασίστηκε λοιπόν σε μια ειδική συμβουλευτική επιτροπή από επτά χώρες μέλη (Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστραλία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία και το Ισραήλ), με σημαντική εμπειρία σε θέματα ασφάλειας μεγάλων αθλητικών οργανώσεων. Δεδομένης της διάχυτης υπόνοιας, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα μπορούσαν να αποτελέσουν πρωταρχικό στόχο της διεθνούς τρομοκρατίας, η Ελλάδα δεν παρουσίασε σημαντική αντίσταση στην ενεργή ανάμειξη του NATO, αλλά και των άλλων κρατών, στη διαμόρφωση του συστήματος ασφαλείας για τη συγκεκριμένη περίοδο.²⁰⁵ Στην επιτροπή συμμετείχαν: το NATO, το FBI, η CIA και η ΜΙ6, που μαζί με τα υπόλοιπα μέλη βοήθησαν στην εκπαίδευση των ελληνικών δυνάμεων ασφαλείας στο να εστιάσουν στην αποτροπή ενδεχόμενης διεθνούς τρομοκρατικής ενέργειας.²⁰⁶ Χαρακτηριστικά, οι Η.Π.Α σχεδίαζαν τη βοήθεια τους στα θέματα ασφαλείας των Ολυμπιακών της Αθήνας από το 2001, μετά από αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης.²⁰⁷

Ωστόσο, σύμφωνα με το Σαματά Μηνά, το πανάκριβο σύστημα ασφαλείας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας δεν λειτούργησε τόσο αποτρεπτικά στην πρόληψη ενός τρομοκρατικού χτυπήματος, όσο βοήθησαν οι καλές ελληνικές σχέσεις με τα Αραβικά Έθνη, αλλά και το Ισραήλ.²⁰⁸ Μάλιστα, ο τότε Παλαιστίνιος ηγέτης Yasser Arafat είχε δηλώσει, το 2004, ότι κανένας αληθινός Άραβας, ή μουσουλμάνος, δεν θα διαπράξει οποιαδήποτε βίαιη ενέργεια κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων της

²⁰⁴ Boyle Philip and Haggerty Kevin D., “Spectacular Security: Mega-Events and the Security Complex”, *International Political Sociology*, 3, 2009, 257–274, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://geeksandglobaljustice.com/wp-content/Boyle-Haggarty.pdf> σ.266.

²⁰⁵ Βλ. ο.π. Samatas (2012),σ112.

²⁰⁶ Βλ. ο.π. Samatas (2012),σ111.

²⁰⁷ The U.S. Government Accountability Office (GAO), “Olympic Security: U.S. Support to Athens Games Provides Lessons for Future Olympics”, (31/05/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου2012), <http://www.gao.gov/assets/250/246566.html> και United States Department of State “The Antiterrorism Assistance Program -Report to Congress for Fiscal Year 2004”, 2005, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://www.state.gov/documents/organization/44890.pdf>, σσ17-18.

²⁰⁸ Samatas Minas(2012), σσ. 117-118.

Αθήνας. Και συνέχιζε ότι όποια βίαιη πράξη γίνει, στο όνομα της Παλαιστίνης ,κατά τη διάρκεια των Αγώνων, θα είναι σαν μια πράξη κατά της ίδιας της Παλαιστίνης.²⁰⁹

Σε αυτή τη διαμορφωθείσα ατμόσφαιρα και ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Αθήνα βρέθηκαν υπό στενή παρακολούθηση από τις ελληνικές και ξένες μυστικές υπηρεσίες. Ο διεθνής Τύπος, κυρίως ο αμερικανικός τόνιζε ότι ο μη αυστηρός συνοριακός έλεγχος της Ελλάδας, σε συνδυασμό με την απουσία συνοριακού ελέγχου από τις χώρες Σένγκεν, εγκυμονούσε κινδύνους, αναφορικά με την είσοδο στη χώρα ισλαμιστών εξτρεμιστών, που ζούσαν στην Ευρώπη.²¹⁰

Μάλιστα, τον Απρίλιο (30) του 2004, μια έρευνα για το Αμερικανικό Κογκρέσο, για την απειλή τρομοκρατίας, κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, ανέφερε ότι δεν είναι απίθανο ένα τρομοκρατικό χτύπημα στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια των αγώνων από την Αλ Κάιντα, παρόλο που δεν υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις παρουσίας της στην Ελλάδα.²¹¹

Η έρευνα αυτή, σε συνδυασμό με τον απόηχο των βομβιστικών επιθέσεων της 11ης Μαρτίου, στη Μαδρίτη το 2004, κορύφωσε την πίεση για τις ελληνικές αρχές για την πρόληψη και αποφυγή τρομοκρατικών χτυπημάτων, έχοντας ως αποτέλεσμα την εντατικοποίηση του έλεγχου των μουσουλμάνων μεταναστών στα δεκάδες άτυπα τεμένη της χώρας.²¹²

Μετά τις επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους, όπως ήδη ειπώθηκε, η ασφάλεια πολλών δυτικών κρατών αναδείχθηκε σε ζήτημα άμεσης προτεραιότητας και η συζήτηση για την τρομοκρατία σε ένα από τα σημαντικότερα θέματα ασφάλειας.²¹³ Εν μέσω ενός τέτοιου περιβάλλοντος η δυναμική εμφάνιση της ισλαμικής τρομοκρατίας στη δημόσια αρένα μονοπώλησε το παγκόσμιο ενδιαφέρον και έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση κρατικών πολιτικών.

Συνεπώς, η σύνδεση της ισλαμικής τρομοκρατίας με την παρουσία των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ευρώπη, ήταν αναπόφευκτη και ερωτήματα, όπως

²⁰⁹ Matt Davis, “How politics hijacks the Olympics”, *BBC News*, (11/08/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3554354.stm>

²¹⁰ Βλ. Tsoukala, 2006, ο.π., σ49.

²¹¹ Migdalovitz Carol, “Greece: Threat of Terrorism and Security at the Olympics”, *CRS Report for Congress*, (30/04/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιανουαρίου 2013), <http://www.fas.org/irp/crs/RS21833.pdf>

²¹² The Associated Press, “Muslims Face Increased Olympic Scrutiny”, (23/03/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιανουαρίου 2013), <http://groups.yahoo.com/group/balkanhr/message/6604>

²¹³ Jackson Richard, “Constructing Enemies: ‘Islamic Terrorism’ in Political and Academic Discourse”, *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, 2007, pp. 394–426.

πόσοι μουσουλμάνοι, εν δυνάμει τρομοκράτες, ζούσαν στην Ευρώπη ή γιατί δεν προσαρμόζονταν στο δυτικό τρόπο ζωής, συνεχώς εμφανίζονταν στο προσκήνιο.²¹⁴ Οι μουσουλμάνοι στην Ευρώπη συχνά αντιμετώπιζονταν, ιδίως μετά την είδηση ότι οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είχαν σχεδιαστεί –μερικώς- στο Αμβούργο, ως ξένοι εχθροί των κοινωνιών υποδοχής τους. Είναι χαρακτηριστικό, ότι μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και μέχρι το 2004, πολλά ευρωπαϊκά κράτη προχώρησαν σε συλλήψεις περισσότερες από 20 φορές τον αριθμό των ύποπτων τρομοκρατών απ’ ότι οι ΗΠΑ.²¹⁵

Μέσα σε αυτό το κλίμα και ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη και προχώρησε σε ένα συστηματικό έλεγχο των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα. Οι έλεγχοι, κυρίως μέσα και γύρω από τα τεμένη, ήταν τόσο συχνοί, που συχνά ξεπερνούσαν τη μια φορά την ημέρα στους ίδιους μετανάστες, καθώς τα τεμένη βρίσκονταν υπό συνεχή παρακολούθηση από αστυνομικούς.²¹⁶ Ως εκ τούτου, η μουσουλμανική κοινότητα της Αθήνας, τη συγκεκριμένη περίοδο, βίωσε το φόβο και την ανασφάλεια της ενδεχόμενης μαζικής απέλασης τους, πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αλλά και ενίοτε τη ρατσιστική συμπεριφορά από την ελληνική αστυνομία, με τη συστηματική παρενόχληση της.²¹⁷

Το ζήτημα της παρακολούθησης των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα, πήρε και πολιτικές διαστάσεις και απασχόλησε τον ελληνικό και ξένο Τύπο, όταν μετά τις βομβιστικές επιθέσεις της Αλ Κάιντα στο Λονδίνο, την 7^η Ιουλίου 2005, απήχθησαν, την 17^η Ιουλίου, υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, 28 Πακιστανοί μετανάστες που διέμεναν στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, τη συγκεκριμένη περίοδο του Ιουλίου και του Αυγούστου, του 2005, ελέγχθηκαν 5.432 αλλοδαποί, εκ των οποίων 293 ήταν Πακιστανοί υπήκοοι.²¹⁸

Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ, ότι υπάρχει διάχυτη η αντίληψη ότι η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της εγγύτητάς της με το μουσουλμανικό κόσμο

²¹⁴ International Relations and Security Network, “The relationship between Islam and Western Europe”, *ISN ETH Zurich* -Special Issue December 2006.

²¹⁵ Cesari Jocelyne, ‘The Securitisation of Islam in Europe’, Challenge Liberty & Security, research paper no15, 2009, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Μαρτίου, 2013), http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/The_Securitisation_of_Islam_in_Europe.pdf, σ.11.

²¹⁶ Athanasiadis Jason, “Muslims living in Greece come under intelligence spotlight ahead of Olympics”, *The Daily Star*, (07/04/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιανουαρίου 2013), <http://bit.ly/Rg6FpE>

²¹⁷ Greek Helsinki Monitor (GHM), “Press release topic racial profiling of muslim migrants by Hellenic police”, (09/07/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Ιανουαρίου 2013), <http://www.greekhelsinki.gr/bhr/english/index.html>

²¹⁸ Ελευθεροτυπία, *Με δικαστικό βούλευμα έκλεισε οριστικά η υπόθεση της αρπαγής των 28 Πακιστανών*, (23/04/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1ulEpB6>

και της εισροής μεγάλου αριθμού παράτυπων μεταναστών από αυτόν είναι δυνατό να αποτελέσει επιχειρησιακή βάση για εξτρεμιστικές ισλαμικές οργανώσεις. Εν μέσω αυτού του κλίματος εντατικοποιήθηκαν οι αναφορές ως προς αυτό, όπως η συγκεκριμένη, που υποστήριζε ότι διάφορες τέτοιες οργανώσεις μπορεί να χρησιμοποιούν την Ελλάδα, ως «ασφαλή παράδεισο» για το σχεδιασμό των επιχειρήσεων τους σε άλλες χώρες, αλλά και για τη στρατολόγηση μελών, κυρίως ανάμεσα στους παράνομους μουσουλμάνους μετανάστες από χώρες της Αφρικής.²¹⁹

Τη συγκεκριμένη άποψη συμμεριζόταν και ο Μιχαλέτος Ιωάννης, ο οποίος ανέφερε, σε άρθρο του, ότι στην Ελλάδα επεκτείνονται με γοργούς ρυθμούς οι ισλαμιστές, καθώς δρουν στην Αθήνα ομάδες της Χαμάς, της Χεζμπολλάχ, Ιρακινών, της Αλ Σαμπάμπ της Σομαλίας και η Μουσουλμανική Αδελφότητα.²²⁰

Γενικότερα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια αμεσότερη σύνδεση του μεταναστευτικού με ζητήματα εθνικής ασφάλειας, αλλά και εξωτερικής πολιτικής, κυρίως από έντυπα και ιστοσελίδες εθνικού και στρατιωτικού περιεχομένου και ενδιαφέροντος. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια υπήρχε διάχυτη και η αντίληψη ότι οι παράνομοι μετανάστες, οι οποίοι εισέρχονται στην Ελλάδα, μέσω της Τουρκίας, το πράττουν με τη βοήθεια της γειτονικής χώρας.

Μάλιστα, ελληνικά δημοσιεύματα ανέφεραν ότι υπήρχαν πληροφορίες ότι για μια δεκαετία περίπου, μέχρι το 2002, μια (παρακρατική) τουρκική οργάνωση (Jitem) συμμετείχε στη μεταφορά παράνομων μεταναστών από τη γειτονική χώρα στην Ελλάδα, από μουσουλμανικές χώρες της Ασίας και της βορείου Αφρικής. Το κόστος της μεταφοράς ήταν αρκετά μεγάλο για τους μετανάστες και τα κέρδη υψηλά για όσους συμμετείχαν στην επιχείρηση, με αποτέλεσμα για αρκετά χρόνια να έχει στηθεί στα παράλια της Τουρκίας μια επικερδής επιχείρηση με μεγάλα οφέλη για την τουρκική οικονομία. Σύμφωνα με τα συγκεκριμένα δημοσιεύματα, όσον αφορά στο σημείο συγκέντρωσης στις τουρκικές ακτές, αυτό βρισκόταν στην πόλη του Αιδινίου, ενώ το κέντρο των επιχειρήσεων ήταν στην Κωνσταντινούπολη.²²¹

²¹⁹Giannoulis Alexis, “Islamic Radicalization progress in Greece” *International Institute for Counter –terrorism*, 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου 2013), <http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=alPPTZvJWYIE%3d&tabid=379>, σ.11.

²²⁰ Μιχαλέτος Ιωάννης, “Η Ελλάδα ως έδαφος επέκτασης των Ισλαμιστών”, *Radical Islam Monitor in Southeast Europe*, (2011), (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου 2013), <http://www.rimse.gr/2011/04/blog-post.html>.

²²¹ Defence net, “Στην JITEM «ρίχνουν» οι Τούρκοι την προώθηση λαθρομεταναστών στην Ελλάδα”, (06/02/2014), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Φεβρουαρίου, 2014), <http://bit.ly/SdUQRD> και Ελεύθερη Θράκη, “Με «βούλα» της Άγκυρας η προώθηση μεταναστών”, (12/02/2014), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Φεβρουαρίου, 2014), <http://bit.ly/1ofwxgr> και Επίκαιρα online, “Τουρκικό περιοδικό Aksyon: “Η τουρκική υπηρεσία πληροφοριών JITEM

Η αντίληψη ότι η Τουρκία προωθεί τη λαθρομετανάστευση στην Ελλάδα, διαφάνηκε και από μια επιστολή, η οποία κυκλοφόρησε στο διαδίκτυο, το 2010, από την Πανελλήνια Επιτροπή Αγώνα για τον Έλεγχο της Λαθρομετανάστευσης (ΠΕΑΕΛ). Το κείμενο της επιστολής, το οποίο υπέγραφαν Έλληνες πολίτες: πανεπιστημιακοί, νομικοί, συγγραφείς, δημοσιογράφοι, καλλιτέχνες, επαγγελματίες κ.ά., έκανε λόγο για «μια συστηματική εθνική αποδόμηση και για τον εποικισμό της Ελλάδας», καθώς «η λαθρομετανάστευση συνδέεται άμεσα με τις νεοοθωμανικές φιλοδοξίες της Άγκυρας, που έχει κάθε λόγο να επιδιώκει τη διάσπαση της εθνικής συνοχής και την αποδυνάμωση της Ελλάδας».²²²

Η αντίληψη περί «εθνικής αποδόμησης» της Ελλάδας, σε άμεση σχέση με την Τουρκία, ήταν διάχυτη εκείνη την περίοδο. Την ίδια χρονιά μάλιστα, το πολιτικό στέλεχος της Νέας Δημοκρατίας και εκφραστής της βαθιάς, συντηρητικής φωνής του κόμματος, Φαήλος Μ. Κρανιδιώτης, είχε δηλώσει ότι «Οι Τούρκοι τώρα μυρίζουν την αδυναμία μας, όπως ο λύκος το αίμα. Μας παρακολουθούν να αποδομούμε την ταυτότητα μας, να κάνουμε κάθε μέρα ένα βήμα πίσω».²²³

Εν μέσω αυτής της ατμόσφαιρας η αύξηση των ρατσιστικών συναισθημάτων και συμπεριφορών, ως τρόπου προστασίας της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, ήταν έντονη. Είναι χαρακτηριστικό ως προς αυτό, ότι στα πλαίσια της επίσημης στρατιωτικής παρέλασης, την 25^η Μαρτίου 2010, άνδρες των ειδικών δυνάμεων του Λιμενικού φώναζαν ρατσιστικά συνθήματα, υποσχόμενοι αιματηρές σφαγές κατά των γειτονικών μας λαών και ισχυρίζονταν ότι αυτοί έχουν το δικαίωμα να αποφασίζουν για το ποιος μπορεί να λέγεται Έλληνας και ποιος όχι.²²⁴

Το ζήτημα αυτών των ρατσιστικών συνθημάτων, από ένα σώμα ασφάλειας της χώρας πήρε μεγάλες διαστάσεις, καθώς εγέρθηκαν ερωτήματα σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης αυτών των σωμάτων και σχετικά με την αναπαραγωγή επικίνδυνων στερεοτύπων. Η υπόθεση έφτασε στο Ναυτοδικείο Πειραιά και η δίκη των 39 ατόμων των ειδικών δυνάμεων του Λιμενικού Σώματος για τα ρατσιστικά συνθήματα,

έστειλε στην Ελλάδα παράνομους μετανάστες»,(05/05/2014), (ημερομηνία πρόσβασης 20 Φεβρουαρίου, 2014), <http://bit.ly/1kJ1Xek>

²²² Αντίβαρο, “Γιατί ανέχεται το κράτος την εθνική αποδόμηση και τον εποικισμό της Ελλάδος;”, (08/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Φεβρουαρίου 2014), <http://www.antibaro.gr/article/1066> και Ινφογνώμων Πολιτικά, “Όχι στην εθνική αποδόμηση και τον εποικισμό της Ελλάδας”, (25/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Φεβρουαρίου 2014), http://infognomonopolitics.blogspot.gr/2010/01/blog-post_5094.html#ixzz0dbvD74zd

²²³ Κρανιδιώτης Φαήλος Μ., “Ο καλύτερος φίλος του Πακιστανού- Οι Τούρκοι δεν έχουν ξεχάσει”, Antinews, (ημερομηνία πρόσβασης 27 Μαρτίου 2014), <http://www.antinews.gr/Antitheseis/O-kaluteros-philos-tou-akistanou/>

²²⁴ Αγγελίδη Δημήτρη, “...Και μίσους”, *Ελευθεροτυπία*, (26/032010), (ημερομηνία πρόσβασης 27 Μαρτίου 2014), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=145379>

προκάλεσε εντάσεις, ανάμεσα στα μέλη των εθνικιστικών οργανώσεων, που εκδήλωναν τη συμπάραστασή τους στους κατηγορούμενους, με συνθήματα μίσους και με επιθέσεις σε μετανάστες.²²⁵

Η δίκη, εν μέσω επεισοδιακού κλίματος, έληξε την 20^η Δεκεμβρίου 2011 με την καταδικαστική απόφαση δύο εκ των 39 ατόμων, ότι παραβίασαν τον αντιρατσιστικό νόμο 927/1979. Ωστόσο, ο εισαγγελέας είχε ζητήσει την ενοχή όλων των κατηγορουμένων, υποστηρίζοντας ότι με τα συνθήματα αυτά, το άγλημα του Λιμενικού μετέτρεψε την παρέλαση σε ιδιότυπη διαδήλωση, καθώς εκείνες τις μέρες είχε ψηφιστεί ο ν. 3838/2010 περί ιθαγένειας, που παρείχε το δικαίωμα της ελληνικής ιθαγένειας στα παιδιά των μεταναστών.²²⁶

Το θέμα της δίκης των 39 ατόμων των ειδικών δυνάμεων του Λιμενικού Σώματος ανακινήθηκε, όταν σε δελτίο Τύπου των Οικολόγων Πρασίνων την Παρασκευή 18 Μαΐου, 2012, εκφράστηκε η δυσαρέσκειά τους προς τον τότε Υπουργό Εθνικής Άμυνας, στην υπηρεσιακή κυβέρνηση, στρατηγό Φ. Φραγκούλη, ο οποίος είχε καταθέσει ως μάρτυρας υπεράσπισης των κατηγορουμένων.²²⁷

Το συγκεκριμένο κόμμα επέκρινε τον υπηρεσιακό Υπουργό Άμυνας Φ. Φραγκούλη ότι «έχει πάρει θέση σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξωτερικής πολιτικής, όταν προσέφερε υποστήριξη στους άνδρες των μονάδων υποβρύχιων καταστροφών που, υπερβαίνοντας κάθε έννοια υπηρεσιακής συμπεριφοράς, προκάλεσαν δημοσίως πρόβλημα στις σχέσεις της χώρας μας με γειτονικές χώρες».²²⁸

Παρόλα αυτά το ζήτημα της κατάθεσης του Φ. Φραγκούλη στη συγκεκριμένη δίκη δεν πήρε περαιτέρω διάσταση, αλλά κατέλαβε σημαντικό χώρο από διάφορες, ακροδεξιού περιεχομένου, εφημερίδες, όπως η εφημερίδα Στόχος, η οποία κάνει συχνά εκτεταμένες αναφορές στο πρόσωπο του απόστρατου στρατηγού Φ. Φραγκούλη.²²⁹

Σήμερα, η δραστηριότητα του απόστρατου στρατηγού Φ. Φραγκούλη επικεντρώνεται στη διάδοση των ιδεών του για την Τουρκία, κυρίως, μέσα από το

²²⁵ Το Βήμα, “Εντάσεις στη δίκη των βατραχανθρώπων του Λιμενικού”, (16/12/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Μαρτίου 2014), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=435172&h1=true>

²²⁶ Ν. 3838/2010 Κτήση ελληνικής ιθαγένειας και πολιτική συμμετοχή μεταναστών, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Μαρτίου 2014), <http://bit.ly/1nsdZNO>

²²⁷ TV Χωρίς Σύνορα, “Ο νέος Υ.ΕΘ.Α και τα ρατσιστικά συνθήματα ανδρών του Λιμενικού”, (21/05/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Μαρτίου 2014), <http://bit.ly/1kIZmkz>

²²⁸ Βλ.ο.π.

²²⁹ Στόχος, “τι είπαν οι μάρτυρες” (20/12/11), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Μαρτίου 2014), http://www.stoxos.gr/2011/12/blog-post_2582.html

βιβλίο του «Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;».²³⁰ Κεντρική ιδέα του βιβλίου, που έτυχε ιδιαίτερης και ευρείας αποδοχής, τόσο σε στρατιωτικούς, όσο και σε πολιτικούς και εφοπλιστικούς κύκλους,²³¹ ήταν ότι οι σημερινοί Τούρκοι, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, δεν είναι παρά Έλληνες Μικρασιάτες, εξισλαμισμένοι μέσα στην τελευταία χιλιετία. Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο, το ζήτημα του ελληνικού αλυτρωτισμού παραμένει ανοιχτό, καθώς «είμαστε ένας λαός που δε μας ταιριάζει να είμαστε μικροί και ασήμαντοι» και συνεπώς «δεν μπορούμε να υπάρξουμε δίχως μια Μεγάλη ιδέα».²³²

Η «ιδιαιτερότητα» του Ελληνικού έθνους, η οποία πρέπει να διαφυλαχτεί από το «νεοοθωμανισμό», σύμφωνα με τον οποίον «αμφισβητείται ο πολιτισμός της Ελλάδας» ως μη ελληνικός, αλλά ως «ανήκων στους λαούς της Ανατολίας»,²³³ είναι διάχυτη στους δεξιούς, ακροδεξιούς και εθνικιστικούς κύκλους της χώρας. Ακόμα όμως πιο ευρέως διαδεδομένη, όπως διαφάνηκε εκ των ανωτέρω, είναι η αντίληψη ότι η ελληνική ιδιαιτερότητα είναι δυνατόν να βάλλεται από τους μουσουλμάνους μετανάστες στην Ελλάδα.

Η αντίληψη αυτή είναι γεγονός ότι μπορεί να οδηγήσει σε ακραίες ρατσιστικές συμπεριφορές, αλλά και στην υιοθέτηση αντιλήψεων ή εσφαλμένων αντιλήψεων, οι οποίες, σύμφωνα με τον Robert Jervis, συχνά μπορεί να οδηγήσουν σε συγκρούσεις, «όταν η εσωτερική ενότητα έχει αποκτηθεί με το να αντιλαμβάνεται τους άλλους, ως τον Άλλον».²³⁴ Μέσα στα πλαίσια των συγκεκριμένων «αντιλήψεων», υπήρξε και αυτή, όπως αναφέρθηκε πρωτύτερα, της δυνατότητας να αποτελέσει η Ελλάδα επιχειρησιακή βάση για εξτρεμιστικές ισλαμικές οργανώσεις.

Μέχρι σήμερα, όμως δεν έχει επιβεβαιωθεί, με επίσημα στοιχεία η παρουσία ισλαμιστικών οργανώσεων στην Ελλάδα. Ωστόσο, αυτό που μπορεί να επιβεβαιωθεί είναι ο δι-εθνικός χαρακτήρας του εξτρεμιστικού Ισλάμ, που επιβάλλει τη διακυβερνητική συνεργασία για τη αντιμετώπιση του.

Σε αυτά τα πλαίσια, η Ελλάδα κατά τη διάρκεια της διετούς θητείας της (2005-2006) με την ιδιότητα του μη μονίμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ην. Εθνών, ανέλαβε την Αντιπροεδρία της Αντιτρομοκρατικής Επιτροπής (Απόφαση Σ.Α 1373/2001). Το ίδιο διάστημα άσκησε την Αντιπροεδρία της Επιτροπής Κυρώσεων

²³⁰ Φραγκούλης Φράγκος, *Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;* Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα 2012.

²³¹ Reporter.gr, ««Να γίνουν τα λιμάνια εμπορικά κέντρα» προτρέπει ο Φ. Φράγκος», (16/04/2013), (ημερομηνία πρόσβασης 1 Απριλίου, 2014), <http://bit.ly/1fHtMo7>

²³² Βλ. Φραγκούλης, ο.π., σ.525.

²³³ Βλ.ο.π., σ.530

²³⁴ Βλ. κεφάλαιο 1^ο, ενότητα 1.3.4

κατά προσώπων ή οντοτήτων που συνδέονται με την Αλ-Κάιντα και τους Ταλιμπάν. Επίσης, από το 1991 διατελεί μέλος του Financial Action Task Force, (FATF), Διακυβερνητικού Οργανισμού, που σκοπό έχει την προώθηση πολιτικών, μέσω 40 Συστάσεων, που στοχεύουν στην καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.²³⁵

Σήμερα, η Ελλάδα βρίσκεται σε στενή συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Αντιτρομοκρατίας των ΗΠΑ (The U.S. National Counterterrorism Center), το οποίο βοηθάει, στα πλαίσια πολυήμερων ασκήσεων ευρείας κλίμακας, τις ελληνικές αστυνομικές δυνάμεις, για την αντιμετώπιση τρομοκρατικών επιθέσεων στη χώρα.²³⁶ Η εντατικοποίηση των ασκήσεων, τα τελευταία χρόνια, οφείλεται στις πρόσφατες πολιτικές αναταραχές στη Βόρειο Αφρική και στη Μέση Ανατολή και στο μεγάλο κύμα παράνομης μετανάστευσης που προέκυψε από αυτές. Είναι γνωστό ότι η αδυναμία ελέγχου των ελληνικών συνόρων ευνόησε την παράνομη μετανάστευση προς τη χώρα, ιδίως μέσω των ελληνικών νησιών και μέσω της Τουρκίας.²³⁷

Επίσης, η γνωστοποίηση της διεθνούς συνεργασίας της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας προέκυψε και από την υπόθεση της απαγωγής των Πακιστανών. Σύμφωνα με τη μηνυτήρια αναφορά του εκπροσώπου των έξι εκ των απαχθέντων, Τζαβέντ Ασλάμ, προέδρου της πακιστανικής κοινότητας στην Ελλάδα, οι απαχθέντες οδηγήθηκαν με κουκούλες σε άγνωστη τοποθεσία, ξυλοκοπήθηκαν, ανακρίθηκαν στην αγγλική γλώσσα για τυχόν εμπλοκή τους στο τρομοκρατικό χτύπημα στο Λονδίνο και αφέθηκαν ελεύθεροι μετά από μέρες.²³⁸ Στην υπόθεση εμπλεκόταν και η βρετανική μυστική υπηρεσία (MI6), πράκτορες της οποίας φέρεται να ήταν παρόντες στις ανακρίσεις, ισχυρισμό όμως τον οποίον αρνήθηκαν οι βρετανικές διπλωματικές αρχές.²³⁹

²³⁵ Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εξωτερικών, “Τρομοκρατία”, (ημερομηνία πρόσβασης 31 Μαΐου, 2013), <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/tromokratia.html>

²³⁶ United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, Country Reports on Terrorism- Europe Overview, 2012, (Μαί, 2013), (ημερομηνία πρόσβασης 31 Μαΐου, 2013), <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2012/209981.htm> . Βλ επίσης την ιστοσελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας για παλιότερες τέτοιου είδους ασκήσεις, Ελληνική Αστυνομία, “Ασκήσεις”, (ημερομηνία πρόσβασης 31 Μαΐου, 2013), <http://bit.ly/RjAFAZ>

²³⁷ Βλ. United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, Country Reports on Terrorism- Europe Overview, 2012, ο.π.

²³⁸ Καλλιρη Φωτεινή, “Γεγονός οι απαγωγές Πακιστανών”, *Η Καθημερινή*, (12/05/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w/articles/politics_1_12/05/2006_183760

²³⁹ Beaumont Peter and Smith Helena, “British admit being at terror grilling” *The Guardian*, (01/01/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://www.guardian.co.uk/uk/2006/jan/01/terrorism.uksecurity> και Dodd Vikram, Norton-Taylor Richard, “Pakistanis held in Greece after July 7 attacks tell of beatings and psychological torture”, *The Guardian*, (04/01/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1ic1kdd>

Η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών της Ελλάδας αρνήθηκε και αυτή την εμπλοκή της στο περιστατικό, αν και στη συνέχεια διαψεύστηκε. Ο τότε Υπουργός Δημόσιας Τάξης, κ. Γ. Βουλγαράκης, σχολιάζοντας την, είχε κάνει λόγο για «προβοκάτσια ή φάρσα». Αρχικά, σε ερώτηση του βουλευτή του ΠΑΣΟΚ, Κωνσταντίνου Ρόβλια, στην ολομέλεια της Βουλής της 24^η Αυγούστου 2005, αν αληθεύει ή όχι η απαγωγή, δεν είχε απαντήσει.²⁴⁰ Στη συνέχεια, ο τότε Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής και οι Υπουργοί Δημόσιας Τάξης Γ. Βουλγαράκης και Β. Πολύδωρας είχαν διαβεβαιώσει ότι δεν είχαν γίνει οι απαγωγές των Πακιστανών τον Ιούλιο του 2005.²⁴¹

Τελικά, η υπόθεση πήρε το δρόμο της δικαιοσύνης, η οποία απεφάνθη ότι συνέβησαν οι παράνομες απαγωγές των πακιστανών μεταναστών, κάνοντας μια αόριστη αναφορά σε φορείς κρατικών υπηρεσιών, ως υπεύθυνους.²⁴² Είναι χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, ότι το 2007 (13/09), η εφημερίδα *το Βήμα* δημοσίευσε τη μαρτυρία ενός συνταξιούχου αξιωματικού της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών - ΕΥΠ, ο οποίος δήλωνε ότι είχε πάρει μέρος στην υπόθεση απαγωγής των Πακιστανών, δηλώνοντας μαζί με άλλα στελέχη της ΕΥΠ, ότι διέψευδαν το γεγονός των απαγωγών, προκειμένου να μην εκτεθούν στους Βρετανούς αξιωματούχους, που είχαν ζητήσει την έρευνα.²⁴³

Η παραπάνω μαρτυρία επιβεβαίωνε κατά κάποιο τρόπο την ανάδειξη της υπόθεσης από τα κόμματα της αντιπολίτευσης σε θέμα μείζονος πολιτικής σημασίας για τη χώρα. Η υπόθεση έφερε στη δημοσιότητα το ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας και της επέμβασης ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας και το μέγεθος των πολιτικών ευθυνών της κυβέρνησης στην παρεμπόδιση της απρόσκοπτης δημοκρατικής λειτουργίας του κράτους και στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης.²⁴⁴

²⁴⁰ Πρακτικά Βουλής, ΙΑ΄ -Συνεδρίαση ΚΒ΄, (24/08/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/R48WnT>, σ.822.

²⁴¹ Λαμπρόπουλος Βασίλης, “Στοιχεία και μαρτυρίες για την επιχείρηση που είχαν διαψεύσει κατ’ επανάληψη πολλά κυβερνητικά στελέχη”, *Το Βήμα*, (13/09/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=213070>

²⁴² Καλλιρη Φωτεινή,(2006), και BBC, “Ruling backs Greek abduction case”, (11/05/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4763777.stm>

²⁴³ Βλ. Λαμπρόπουλος Βασίλης(2007), ο.π.

²⁴⁴ Βουλή των Ελλήνων, Περίοδος: ΙΑ, Σύνοδος: Β΄, Συνεδρίαση: ΠΝΖ΄(19/06/2006) (Ειδική Ημερήσια Διάταξη συζήτησης και λήψη απόφασης επί της προτάσεως 66 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ και 5 Βουλευτών του ΣΥΝ με αντικείμενο τη διεύρυνση παραβίασης ή όχι θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων Πακιστανών που διέμεναν στην Ελληνική Επικράτεια νομίμως, τον Ιούνιο του 2005), <http://bit.ly/1fwRSSn>, Ριζοσπάστης, “Απήγαγαν και ανέκριναν μετανάστες!”,(19/08/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1i89h2V> και Σκάϊ, “Αλαβάνος: «οργανωμένη η απαγωγή των Πακιστανών»”, (16/12/2005), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1nfLAH9>

Εντούτοις, την 6^η Νοεμβρίου 2006, ο πρόεδρος της Πακιστανικής κοινότητας στην Ελλάδα, που είχε φέρει το θέμα στη δημοσιότητα, συνελήφθη από την ελληνική αστυνομία, έπειτα από ένταλμα της Interpol, με την κατηγορία για παράνομη μετανάστευση και λαθραία διακίνηση ανθρώπων.²⁴⁵ Η σύλληψη αυτή, σύμφωνα με έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας «συνιστά ενδεχομένως μια μορφή δικαστικής παρενόχλησης εναντίον του, με δεδομένη την ανάμειξή του, ως εκπροσώπου έξι άλλων Πακιστανών πολιτών στην Ελλάδα στην υπόθεση απαγωγής τους».²⁴⁶

Η Διεθνής Αμνηστία στην ίδια έκθεση ζητούσε από την Ελληνική Κυβέρνηση τη μη έκδοση του Τζαβέντ Ασλάμ στο Πακιστάν και τη διεξοδική και αμερόληπτη έρευνα της υπόθεσης της απαγωγής των Πακιστανών. Στο ίδιο πνεύμα και η πακιστανική κοινότητα στην Αθήνα, μαζί με κινήσεις πολιτών της Αθήνας, όπως η «Συμμαχία Σταματήστε τον Πόλεμο» οργάνωσαν διαδηλώσεις συμπαράστασης και πορείες διαμαρτυρίας σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (11/11/2006), για τη φυλάκιση του Τζαβέντ Ασλάμ, ζητώντας την αποφυλάκιση του.²⁴⁷

Τελικά, μετά από μερικές μέρες και με την καταβολή χρηματικής εγγύησης, αφέθηκε ελεύθερος με περιοριστικούς όρους. Το ποσό των 30.000 ευρώ της χρηματικής εγγύησης το κατέβαλε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας –ΓΣΕΕ σε ένδειξη συμπαράστασης, «στον αγώνα του Τζαβέντ Ασλάμ, έναν αγώνα που υπερασπίζεται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες όλων μας».²⁴⁸

Οι αντί-ρατσιστικές οργανώσεις της Ελλάδος συμπαραστάθηκαν στον πρόεδρο της πακιστανικής κοινότητας στη χώρα, δηλώνοντας ότι έγινε ένα ακόμα θύμα ρατσιστικής συμπεριφοράς από το κράτος, στα πλαίσια του γενικότερου κλίματος της ισλαμοφοβίας, που επικρατεί στη χώρα, στην προσπάθεια του να υπερασπιστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα των συμπατριωτών του.²⁴⁹

²⁴⁵ In gr., “Συνελήφθη ο πρόεδρος της πακιστανικής κοινότητας στην Αθήνα”, (0/6/11/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://news.in.gr/greece/article/?aid=752272> και Αντωνίου Δωρα - Καρανατση Ελενα, “Η περιπετειώδης σύλληψη του Τζαβέντ Ασλάμ”, *Η Καθημερινή*,(07/11/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_1_07/11/2006_204213

²⁴⁶ Διεθνής Αμνηστία – Ελληνικό Τμήμα, “Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για την υπόθεση Τζαβέντ Ασλάμ και τα σφάλματα στην έρευνα για τις απαγωγές των Πακιστανών”,(12/01/2007) (ημερομηνία πρόσβασης 18 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1i1O5ak>

²⁴⁷ Κίνηση «ενομένοι ενάντια στο ρατσισμό και στη φασιστική βία», “Δηλώσεις στην έκτακτη συνέντευξη Τύπου για απαγωγές Πακιστανών 23 Απρίλη”, (23/04/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 19 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1ngzqjx>

²⁴⁸ Η Καθημερινή, “Ελεύθερος ο πρόεδρος πακιστανικής κοινότητας”,(24/11/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 19 Ιανουαρίου 2012), http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_ell_2_24/11/2006_206459

²⁴⁹ Αντί- ρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης, Για τη σύλληψη του πακιστανού Τζαβέντ Ασλάμ, (ημερομηνία πρόσβασης 19 Ιανουαρίου 2012), <http://antiratsistiki.gr/node/37>

Χαρακτηριστικά, όπως οι ίδιοι οι εκπρόσωποι των Πακιστανών αναφέρουν ότι το 2009, μέσα σε χρονικό διάστημα 15 ημερών, ομοεθνείς τους σε διάφορα μέρη της Αθήνας, δέχθηκαν πάνω από 30 επιθέσεις από οργανωμένες ομάδες αγνώστων.²⁵⁰ Πράγματι, σε έρευνα για τα ρατσιστικά εγκλήματα στην Ελλάδα, που εκδόθηκε το 2010, διαπιστώνεται ότι η περίοδος 2009-2010 διακρίνεται από την αξιοσημείωτη αύξηση της ρατσιστικής βίας και της σημαντικής στροφής σε ισλαμοφοβικές συμπεριφορές από εξτρεμιστικές ομάδες, εναντίον μεταναστών και προσφύγων στο κέντρο της Αθήνας.²⁵¹

Οι μετανάστες, κυρίως οι μουσουλμάνοι, λόγω των ιδιαίτερων εθνικών χαρακτηριστικών τους, γίνονται θύματα ρατσιστικής βίας, κυρίως από ακροδεξιές οργανωμένες ομάδες στο κέντρο της Αθήνας, στους δρόμους, ακόμα και μέσα στα σπίτια τους. Τα περισσότερα από αυτά τα περιστατικά δεν καταγράφονται, αφού δεν καταγγέλλονται από τους ίδιους τους μετανάστες, που είναι, ως επί το πλείστον παράνομοι.²⁵² Η έρευνα του Παρατηρητηρίου των Ανθρωπινών Δικαιωμάτων, το 2012, για τη ξеноφοβική βία στην Ελλάδα, την περίοδο 2009 -2012, κατέγραψε 51 σοβαρές υποθέσεις βίας κατά των μεταναστών, συμπεραίνοντας ότι οι μεγάλες πλατείες στο κέντρο της Αθήνας αποτελούν ιδιαίτερα επικίνδυνες περιοχές για όσους δεν είναι Έλληνες.²⁵³

Σύμφωνα με το Δείκτη για τον ακροδεξιό εξτρεμισμό (Right-Wing Extremism Index (DEREX), του Ινστιτούτου Πολιτικής Έρευνας -Political Capital Institute, με έδρα το Λονδίνο, το 2010, ανάμεσα σε 33 χώρες, το ποσοστό των Ελλήνων, με προδιάθεση στον ακροδεξιό εξτρεμισμό, αυξήθηκε από 14,6%, το 2005, σε 17%, το 2009.²⁵⁴ Η κυριότερη αιτιολογία για την εξάπλωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού στην ελληνική, κοινωνία ήταν η ανάπτυξη συμπεριφορών ξеноφοβίας και προκατάληψης. Επιπροσθέτως, η Ελλάδα, σύμφωνα με το συγκεκριμένο Δείκτη, είχε τα υψηλότερα

²⁵⁰ Δάμα Γεωργία, “Πακιστανοί : δεχτήκαμε πάνω από 30 επιθέσεις σε 15 ημέρες”, *Ελευθεροτυπία*, (24/04/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=37786>

²⁵¹ Pavlou Miltos, Prearis Konstantinos, “Racist and related hate crimes in the EU – Greece country report - RAXEN Thematic Study 2010”, (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fJQ6NV>, σ.4.

²⁵² Για μια λεπτομερέστερη καταγραφή περιστατικών ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα βλ. Human Rights Watch, “Hate on the Streets, Xenophobic Violence in Greece, 2012”, (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://www.hrw.org/node/108554/section/2>

²⁵³ Βλ. ο.π.σσ52-53

²⁵⁴ Kreko Peter, Szabados Krisztian, “Greece: On the Road to “Symmetric Radicalization”, *Political Capital Policy Research & Consulting Institute*, (06/052010), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1fJNY8N>

ποσοστά ερωτηθέντων, από τις υπόλοιπες χώρες, που θεωρούσαν ότι η μετανάστευση έχει κακό αντίκτυπο στην οικονομία και στον πολιτισμό της χώρας.²⁵⁵

Όταν το 2009, άρχισε να διαφαίνεται το μέγεθος της οικονομικής κρίσης που θα ξεσπούσε στη χώρα, με τα ποσοστά ανεργίας συνεχώς να ανεβαίνουν, η απαξίωση προς το υπάρχον πολιτικό σύστημα της χώρας και τους πολιτικούς του άρχισε να γίνεται εντονότερη. Αυτό, σε συνδυασμό με τη συνεχώς αυξανόμενη συγκέντρωση παράνομων μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας, συντέλεσε σε μεγάλο βαθμό στην καλλιέργεια ενός αντί-μεταναστευτικού κλίματος με διάφορες εκφάνσεις.

Η έντονη οικονομική δυσχέρεια με εμφανείς διαστάσεις στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου η συγκέντρωση των μεταναστών είναι υψηλή, ευνοεί τη συσχέτισή τους, με μια από τις πηγές του προβλήματος, δημιουργώντας έντονη αγανάκτηση που πολλές φορές εκφράζεται με βίαιο τρόπο. Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και ο άμεσος συσχετισμός της με την παράνομη μετανάστευση, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην αύξηση των ρατσιστικών περιστατικών εναντίον μεταναστών από τη Μέση Ανατολή, το Πακιστάν και το Αφγανιστάν, από το 2008 και έπειτα.²⁵⁶

Επιπλέον, στις αρχές του 2009, οι μουσουλμάνοι μετανάστες είχαν ήδη ξεκινήσει να κάνουν εμφανέστερη την παρουσία τους στο κέντρο της Αθήνας, με διαδηλώσεις κατά των ισραηλινών επιθέσεων στη Λωρίδα της Γάζας, στα τέλη του 2008 (27/12/2008/-18/01/2009). Οι αντιπολεμικές οργανώσεις της Ελλάδας μαζί με συνδικαλιστικές, τη Μουσουλμανική Ένωση Ελλάδος και το Ελληνο-Αραβικό Επιμορφωτικό και Πολιτιστικό Κέντρο οργάνωναν, καθόλη τη διάρκεια της σύρραξης, συλλαλητήρια, ως ένδειξη συμπαράστασης στους Παλαιστίνιους.²⁵⁷

Η Ελλάδα είναι ένα από τα πιο φιλικά διακείμενα κράτη της Ευρώπης προς την Παλαιστίνη, λόγω των ιδιαίτερων ιστορικών, πολιτιστικών και οικονομικών της δεσμών (ιστορική ελληνική παρουσία, ύπαρξη των ορθοδόξων πατριαρχείων στην ευρύτερη περιοχή, επιδίωξη διασφάλισης των ενεργειακών παροχών και επιδίωξη ενίσχυσης της οικονομικής συνεργασίας με τις αραβικές χώρες), με την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

²⁵⁵ Βλ.ο.π.

²⁵⁶ Βλ. Pavlou Miltos, Prearis Konstantinos, (2010), σσ7-8.

²⁵⁷ In.gr, “Αλληλεγγύη στους Παλαιστίνιους-Συλλαλητήρια διαμαρτυρίας για την αιματοχυσία στη Γάζα”, (10/01/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 13 Δεκεμβρίου 2012), <http://news.in.gr/greece/article/?aid=974119>. Επίσης η «Συμμαχία σταματήστε τον Πόλεμο» μαζί με την Πακιστανική και Αφγανική κοινότητα της Αθήνας οργάνωσαν εκδήλωση συμπαράστασης στην Παλαιστίνη την 12η Ιανουαρίου 2009 βλ. <http://bit.ly/1j7u7jZ>

Επιχείρησε από πολύ νωρίς να παίξει το διαμεσολαβητή ανάμεσα στην αραβό-ισραηλινή σύρραξη (Διάλογος των Αθηνών) για την ειρηνική συνύπαρξη των δύο κρατών, προσβλέποντας στην τόνωση του γεωπολιτικού της ρόλου και αξίας στην περιοχή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όταν ξέσπασε ο πόλεμος στη Γάζα το 2008, η Ελλάδα έσπευσε να βοηθήσει την Παλαιστίνη με την αποστολή επείγουσας ανθρωπιστικής βοήθειας, μέσω τεσσάρων ανθρωπιστικών αποστολών σε τρόφιμα, φάρμακα και χρήματα, υπέρ των κατοίκων της περιοχής και υπέρ της έκτακτης επισιτιστικής δράσης.²⁵⁸

Ακόμη, ενέταξε τα παλαιστινιακά εδάφη στις γεωγραφικές περιοχές προτεραιότητας της ελληνικής αναπτυξιακής πολιτικής. Συνολικά, για την περίοδο 2005-2009, η Ελλάδα παρείχε προς όφελος του Παλαιστινιακού λαού 21 εκατομμύρια ευρώ, τα οποία διοχετεύθηκαν, κυρίως σε επενδύσεις, τεχνική συνεργασία, δράσεις στον κοινωνικό τομέα, εκπαίδευση, διακυβέρνηση, αστική κοινωνία και ανθρωπιστική βοήθεια.²⁵⁹

Παράλληλα με το κράτος, και οι ελληνικές, μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Ένα Καράβι για τη Γάζα), σε συνεργασία με αντίστοιχες διεθνείς (Free Gaza Movement) στάθηκαν στο πλευρό των Παλαιστίνιων για την αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας και μετά τον τερματισμό των εχθροπραξιών. Επίσης, δύο ελληνικά πλοία συμμετείχαν και το Μάιο του 2010 (31) στο «Στολίσκο της Ελευθερίας», αποτελούμενο από 6 πλοία συνολικά. Ο στολίσκος στην προσπάθεια του να σπάσει τον κλοιό του ισραηλινού ναυτικού για να παραδώσει ανθρωπιστική βοήθεια στη Γάζα, δέχτηκε επίθεση από αυτό σε διεθνή ύδατα, με αποτέλεσμα 9 άτομα να χάσουν τη ζωή τους, όλοι τους Τούρκοι ακτιβιστές, που επέβαιναν στο τουρκικό πλοίο Mavi Marmara.²⁶⁰

Η ελληνική κυβέρνηση καταδίκασε την ισραηλινή επίθεση και, μέσω του αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών κ. Δρούτσα, μετέφερε στον ισραηλινό πρέσβη Αλί Γιάχια την απόφαση της να διακοπεί η εν εξελίξει Ελληνο-ισραηλινή αεροναυτική άσκηση «Μίνωας 2010», στα νότια της Κρήτης. Παράλληλα, ζήτησε επίσημη ενημέρωση για την ασφάλεια των ελλήνων πολιτών που συμμετείχαν στην αποστολή

²⁵⁸ Υπουργείο Εξωτερικών-Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Υπηρεσίας Υ.Δ.Α.Σ., “Ετήσια έκθεση 2009”, (Οκτώβριος 2010), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://archive.hellenicaid.gr/appdata/documents/report-2009-gr-final.pdf>, σσ.39-41.

²⁵⁹ Υπουργείο Εξωτερικών, *Το ελληνικό αναπτυξιακό πρόγραμμα στην Παλαιστινιακή Αρχή*, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://archive.hellenicaid.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=resource&crsrc=272&cnode=8>

²⁶⁰ Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, *Ένα φιάσκο και εννέα κηδείες*, 2010, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1mrckY1>

και εξηγήσεις για τις στρατιωτικές ενέργειες του Ισραήλ.²⁶¹ Επιπλέον, το Υπουργείο Εξωτερικών ενεργοποίησε τη «Μονάδα Διαχείρισης Κρίσεων» για την ενημέρωση των πολιτών, που ενεργοποιείται σε έκτακτες καταστάσεις «ανθρωπιστικής και προξενικής φύσεως με διεθνείς πτυχές».²⁶²

Οι κινητοποιήσεις και οι πορείες διαμαρτυρίας από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Παλαιστινιακές, που οργανώθηκαν στην Αθήνα (04/06/2010), μπροστά από την Ισραηλινή πρεσβεία, για να καταδικάσουν τη στάση του Ισραήλ, ζητούσαν από την ελληνική κυβέρνηση τη διακοπή των σχέσεων της με το Ισραήλ και το κλείσιμο της ισραηλινής πρεσβείας στη χώρα.²⁶³ Η κυβέρνηση από τη πλευρά της, μετά και από την διασφάλιση της ασφαλούς επιστροφής των Ελλήνων ακτιβιστών, προσπάθησε να τονώσει και να αναβαθμίσει τις σχέσεις με το Ισραήλ, βρίσκοντας θετική ανταπόκριση από αυτό.

Η Ελλάδα, εν μέσω οικονομικής κρίσης και με αφορμή την έντονη, τη δεδομένη στιγμή, αντιπαράθεση της Τουρκίας με το Ισραήλ, μετά από αυτό το γεγονός, ξεκίνησε μια σειρά από επαφές με Ισραηλινούς αξιωματούχους, προσβλέποντας κυρίως σε οικονομικά οφέλη, χωρίς όμως να θέλει να απολέσει το φίλο-αραβικό της χαρακτήρα. Κάτι που διαφάνηκε και από τις δηλώσεις του έλληνα Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου, κατά τη συνάντησή του με τον πρόεδρο της Παλαιστινιακής Αρχής Mahmoud Abbas, το Δεκέμβριου του 2010, στην Αθήνα. Ο Γ. Παπανδρέου είχε δηλώσει ότι η Ελλάδα θα συνεχίσει να στηρίζει τη δημιουργία ενός βιώσιμου και ανεξάρτητου παλαιστινιακού κράτους, εντός διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων, με βάση την προ του 1967 γραμμή, σε ειρηνική συνύπαρξη με το Ισραήλ.²⁶⁴

Τέλος, στα πλαίσια της υποστήριξης από ελληνικής πλευράς της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου παλαιστινιακού κράτους, το οποίο θα συνυπάρχει ειρηνικά με το Ισραήλ, η ελληνική κυβέρνηση υπερψήφισε, την 29^η Νοεμβρίου 2011, το αίτημα της Παλαιστίνης, ως κράτους παρατηρητή στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.²⁶⁵

²⁶¹ Έθνος, *Δεν υπάρχει επίσημη ενημέρωση για τους Έλληνες*, (31/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=13834998>

²⁶² Υπουργείο Εξωτερικών, Άρθρο 14: *Μονάδα Διαχείρισης Κρίσεων*, (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1kq2jmX>

²⁶³ Η Καθημερινή, *Διακοπή ελληνοϊσραηλινής άσκησης*, (31/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=20356&show=Y>

²⁶⁴ Ελληνική Δημοκρατία- Πρωθυπουργός της Ελλάδος, “Δηλώσεις Πρωθυπουργού Γιώργου Α. Παπανδρέου και Προέδρου της Παλαιστινιακής Αρχής Mahmoud Abbas μετά τη συνάντησή τους”, (08/12/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://www.primeminister.gov.gr/2010/12/08/3790>

²⁶⁵ Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, *Σχέσεις Ελλάδος – Παλαιστινιακής Αρχής*, (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/1fPr8gn>

Η Ελλάδα, μαζί με τις υπόλοιπες 138 χώρες που υπερψήφισαν την πρόταση, ουσιαστικά με τη ψήφο της αναγνώρισε την Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή, ως ξεχωριστή κρατική οντότητα. Αυτό το γεγονός χαιρετίστηκε ιδιαίτερα από διπλωματική Αντιπροσωπεία της Παλαιστίνης στην Ελλάδα, η οποία τόνισε πως «η γενναία αυτή απόφαση της Ελληνικής κυβέρνησης εδραιώνει το κύρος της Ελλάδας στον αραβικό κόσμο και διεθνώς, ως μιας σταθερής και δυνατής φωνής υπέρ του δικαίου και της διεθνούς νομιμότητας».²⁶⁶

Από την πλευρά της η Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας καταδίκασε την ισραηλινή επίθεση «στο Στόλο της Ελευθερίας», και δήλωσε τη συμπαράστασή της στους Παλαιστίνιους, μέσω του εκπροσώπου της και προέδρου της Ναΐμ Ελγαντούρ, ο οποίος επέβαινε στο ένα από τα δύο ελληνικά πλοία.²⁶⁷

Ωστόσο, η αντίδραση των μουσουλμάνων μεταναστών στην Ελλάδα, στην ισραηλινή επίθεση στη Λωρίδα της Γάζας και αργότερα στην ανθρωπιστική αποστολή του «Στόλου της Ελευθερίας» δεν είχε την ίδια δυναμική και ένταση με τα γεγονότα της Άνοιξης του 2009, όταν θεώρησαν ότι προσεβλήθη η θρησκεία τους από τον αστυνομικό, που έσκισε το Κοράνι ενός μουσουλμάνου μετανάστη. Η αγανάκτησή τους για αυτό, το πάγιο αίτημα τους για τη δημιουργία ενός λατρευτικού χώρου και η συσσωρευμένη αναπαραγωγή αρνητικών στερεοτύπων γι αυτούς, οδήγησε, όπως αναφέρθηκε, σε μια από τις πιο έκρυθμες περιόδους στο κέντρο της Αθήνας, με πρωταγωνιστές, κυρίως τους μουσουλμάνους μετανάστες.

Η έκρυθμη αυτή κατάσταση συνέβαλε στην ανάπτυξη της αίσθησης στις περιοχές, όπου συγκεντρώνονται υψηλοί αριθμοί μεταναστών, ότι η εγκληματικότητα έχει οξυνθεί. Σε αυτό συνεπικούρησε και η σύνδεση της μετανάστευσης με τα εγκλήματα επιβίωσης από τους ίδιους τους μετανάστες και η εκμετάλλευση αυτών από το οργανωμένο έγκλημα, μεγιστοποιώντας το φόβο και την ανασφάλεια των κατοίκων απέναντι στην εγκληματικότητα των μεταναστών.²⁶⁸

Η δημιουργία, από τους μετανάστες, γκέτο σε περιοχές της Αθήνας, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, στην οδό Αχαρνών, οδήγησε στη δημιουργία, από τους γηγενείς κατοίκους των περιοχών, ομάδων (επιτροπές κατοίκων) περιφρούρησης τους και

²⁶⁶ Το Κουτί της Πανδώρας, “Ιστορικής σημασίας η απόφαση του ΟΗΕ για την Παλαιστίνη”, (30/11/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 16 Απριλίου 2013), <http://bit.ly/Swk0v8>

²⁶⁷ Ένα καράβι για τη Γάζα, Ανακοίνωση Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας,(31/05/20010), (ημερομηνία πρόσβασης 29 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1nl3WGI>

²⁶⁸ Human Rights Watch, “Hate on the Streets, Xenophobic Violence in Greece, 2012”, (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://www.hrw.org/node/108554/section/2>,σ.35.

προφύλαξης τους. Στις συγκεκριμένες επιτροπές κατοίκων συμμετείχαν ακροδεξιά κόμματα, όπως η Χρυσή Αυγή, που οργάνωναν επιχειρήσεις εκκαθαρίσεως των δημόσιων χώρων από τους μετανάστες.²⁶⁹

Τα περιστατικά αυτά πλήθυναν ιδιαίτερα κατά την περίοδο, πριν από την επικείμενη ψήφιση του νόμου για την ελληνική ιθαγένεια, ο οποίος διευκόλυνε τη διαδικασία απόκτησης της για τα παιδιά των μεταναστών, που διέμεναν στην Ελλάδα.²⁷⁰ Χαρακτηριστικά, 30 περίπου μέλη ακροδεξιών οργανώσεων (της Χρυσής Αυγής) διέκοψαν εκδήλωση, που γίνονταν στο κέντρο της Αθήνας από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για το νέο νόμο, που αφορούσε στην ελληνική ιθαγένεια. Τα άτομα αυτά φώναζαν ρατσιστικά συνθήματα, αποδοκίμασαν τους ομιλητές και απεχώρησαν, έπειτα από την παρέμβαση διμοιρίας αστυνομικών.²⁷¹

Ως επί το πλείστον, στις «επιχειρήσεις» τους τα μέλη της Χρυσής Αυγής χρησιμοποιούσαν βίαια μέσα, επιτιθέμενοι στους μετανάστες με λοστούς ή άλλα αντικείμενα, προκειμένου να τους απομακρύνουν από τις συγκεκριμένες περιοχές. Η απροκάλυπτη δράση των μελών της Χρυσής Αυγής, με την ανοχή της αστυνομίας, σταδιακά κέρδισε την εύνοια των κατοίκων των περιοχών, που τους έβλεπαν σαν προστάτες. Γεγονός, που ευνόησε στην απόκτηση ενός ευρύτερου λαϊκού ερείσματος με τη βοήθεια των Μ.Μ.Ε, στη θεματολογία των οποίων βρισκόταν καθημερινά.²⁷²

Όσον αφορά στη στάση της ΕΛ.ΑΣ. απέναντι στη Χρυσή Αυγή και στις ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι στους μετανάστες, αυτή διακρινόταν αρκετές φορές από ανεκτικά έως φιλικά συνασθήματα προς το κόμμα και τις πρακτικές του. Το 2009 (09/10), ο Πακιστανός μετανάστης Μοχάμετ Καμράν Ατίφ πέθανε στο σπίτι του και οι συγγενείς του κατήγγειλαν ότι ο θάνατος του προήλθε από τους βασανισμούς, τους οποίους υπέστη από τους αστυνομικούς του αστυνομικού τμήματος της Νίκαιας.²⁷³

Με αφορμή το θάνατο του μετανάστη ο τότε Υπουργός Προστασίας του Πολίτη Μιχ. Χρυσοχοϊδης συναντήθηκε με εκπροσώπους επιτροπών, που ζητούσαν την τιμωρία των ενόχων του θανάτου του Πακιστανού μετανάστη και τη διαλεύκανση των

²⁶⁹ Βλ.ο.π,σ39.

²⁷⁰ Βλ. Pavlou Miltos, Prearis Konstantinos, (2010),σ23.

²⁷¹ TVXS, “Ακροδεξιοί διέκοψαν εκδήλωση για την ιθαγένεια”, (08/02/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1jlus1R>

²⁷² Xenakis Sappho, “A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece”, *Terrorism and Political Violence*, 2012, 24:3, 437-464, (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2012), σσ. 445-446.

²⁷³ Δάμα Γεωργία, “Καταγγέλλουν βασανισμό μέχρι θανάτου Πακιστανού από αστυνομικούς”, Ελευθεροτυπία, (12/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 24 Ιανουαρίου 2012), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=91236> και Το Κουτί της Πανδόρας, *Νεκρός μετανάστης από τα «χέρια» της ΕΛ.ΑΣ* (15/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 24 Ιανουαρίου 2012), <http://www.koutipandoras.gr/?p=635>

δολοφονιών τριών μεταναστών που σημειώθηκαν στην οδό Π. Ράλλη. Ο ίδιος δήλωσε ότι γνώριζε περιπτώσεις συνεργασίας αστυνομικών με φασιστικές συμμορίες και πρόσθεσε ότι θα τιμωρούνται οι περιπτώσεις αστυνομικής αυθαιρεσίας, καθώς είναι δυνατόν από την απουσία του επίσημου κράτους να αναπτυχθεί ο ρατσισμός και η αυτοδικία.²⁷⁴

Η συστηματική προβολή από τα Μ.Μ.Ε. των «επιχειρήσεων της Χρυσής Αυγής» λειτούργησε συνδυαστικά με την αύξηση του εθνικού λαϊκισμού, που ήδη είχε επέλθει με την άνοδο στην εξουσία του ΛΑ.Ο.Σ. και άνοιξε το δρόμο για το συγκεκριμένο κόμμα προς τη θεσμοθετημένη εξουσία.

Η εχθρική μεταναστευτική ρητορική του ΛΑ.Ο.Σ., που είχε προηγηθεί και η έμφαση στην ελληνική εθνική ταυτότητα, στο νόμο, στην τάξη και στον επαναπατρισμό των παράνομων μεταναστών της χώρας, προσέγγισε ένα τμήμα ψηφοφόρων από το δεξιό χώρο, απογοητευμένων από το παραδοσιακό κόμμα εκπροσώπησής τους (Νέα Δημοκρατία).

Ο ΛΑ.Ο.Σ. από την αρχή της δημιουργίας του, το 2000, παρουσίασε μια σταδιακή άνοδο με αποκορύφωμα τις Ευρωεκλογές του Ιουνίου 2009, με ποσοστό 7,15%. Ωστόσο, παρόλο που η πορεία του δεν θεωρείται ότι στέφθηκε με επιτυχία, αφού δεν επανεκλέχθηκε στο κοινοβούλιο στις εθνικές εκλογές του Ιουνίου, του 2012, κατά κάποιο τρόπο όμως, έθεσε τις βάσεις του λαϊκού εθνικισμού στο σύγχρονο πολιτικό στερέωμα.²⁷⁵

Το κόμμα του ΛΑ.Ο.Σ. προσπάθησε να εντάξει, σε ένα ορθότερο πολιτικό πλαίσιο, την πολιτική του ιδεολογία και να υιοθετήσει ένα πιο μετριοπαθές πολιτικό προφίλ ενός δεξιού κόμματος. Η στάση του αυτή δυσaráεστησε μια μεγάλη μερίδα ψηφοφόρων που άνηκε στον ακροδεξιό χώρο, οι οποίοι έμειναν χωρίς πολιτική στέγη.

Σε αυτό, αλλά και στις βάσεις του λαϊκού εθνικισμού του ΛΑ.Ο.Σ. στηρίχθηκε, για να ανελιχθεί, η Χρυσή Αυγή, σαν μια νέα πρόταση ενάντια στο «απαξιωμένο και διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα». Η Χρυσή Αυγή για πολλούς κατοίκους των επίμαχων περιοχών, γύρω και κοντά στην Ομόνοια, ήταν η απάντηση απέναντι στο φόβο και την ανασφάλεια, που τους προκαλούσε η παράνομη μετανάστευση. Ως απάντηση σε αυτόν

²⁷⁴ Δάμα Γεωργία, “Χρυσοχοϊδης για ΕΛ.ΑΣ. – ΑΓ. Παντελεημονα : «Ξέρω για Χρυσή Αυγή - θα σταματήσουν οι αυθαιρεσίες»”, *Ελευθεροτυπία*, (21/10/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2013), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=94104>

²⁷⁵ Doxiadis Aristos, Matsaganis Manos, “National Populism and xenophobia in Greece”, Counterpoint -, Open Society Foundations 2012, σσ. 29-30.

το φόβο οφείλει και την είσοδό της στο δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων στις δημοτικές εκλογές την 7^η Νοεμβρίου 2010.²⁷⁶

Το κόμμα της Χρυσής Αυγής, που από την ίδρυση του, το 1985, ήταν στο περιθώριο, δεν κρύβει τις νεοναζιστικές του καταβολές, και δήλωνε απροκάλυπτα ότι είναι υπέρ ενός λαϊκού κόμματος εθνικισμού με «μια ποιοτική σύνθεση ανθρώπων με την ίδια βιολογική και πολιτιστική κληρονομιά...».²⁷⁷ Η διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας για τη Χρυσή Αυγή είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς το «Έθνος είναι το ύψιστο πνευματικό γεγονός», και ο «εθνικισμός η μόνη και απόλυτη επανάσταση» που επιτρέπει «τον πόλεμο κάθε ισοπεδωτισμού (Εθνών, Φυλών, Ανθρώπων)».²⁷⁸

Στις πολιτικές της θέσεις προτείνει και την «άμεση σύλληψη και επαναπροώθηση όλων των λαθρομεταναστών στις χώρες προέλευσης τους», καθώς οι «λαθρομετανάστες (παράνομοι ή παρανόμως νομιμοποιηθέντες) εισβολείς αποτελούν ασύντακτο στρατό που αποσυνθέτει την κοινωνική δομή και αλλοτριώνει την εθνική μας ταυτότητα».²⁷⁹

Συμπερασματικά, το ζήτημα της διαφύλαξης της «εθνικής ταυτότητας» και της «διατήρησης του ελληνικού έθνους» από την απειλή αλλοίωσής τους από τους μετανάστες, απέκτησε περίοπτη θέση στο σύγχρονο πολιτικό σκηνικό. Αυτό αποτέλεσε και την ιδεολογική πλατφόρμα της Χρυσής Αυγής, προκειμένου να εδραιωθεί στο πολιτικό στερέωμα. Εκμεταλλεύτηκε λοιπόν τη συγκύρια της βαθείας οικονομικής κρίσης που, σε συνδυασμό με τη μετανάστευση, δημιούργησε τις ιδανικές συνθήκες για την όχι αναίμακτη, κυρίως για τους μουσουλμάνους μετανάστες, ανέλιξή της.

Η αμφισβήτηση των παραδοσιακών δημοκρατικών νορμών και η εμφάνιση νέων πολιτικών μορφών (ή μορφωμάτων), ως άμεσης απόρροιας της αποτυχίας του προϋπάρχοντος πολιτικού συστήματος σε αρκετά ζητήματα, όπως το μεταναστευτικό, έκανε απολύτως διακριτή τη δεσπόζουσα θέση, που έχει αποκτήσει το μεταναστευτικό ζήτημα στη χώρα.

Από τα παραπάνω συνεπάγεται ότι η παρουσία των χιλιάδων μεταναστών και δη των μουσουλμάνων, με την εμφανή εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική διαφορετικότητα τους, αφενός ανέδειξε μια πληθώρα προβλημάτων του πολιτικού συστήματος (σχέση

²⁷⁶ Βλ.ο.π.,σ.33

²⁷⁷ Λαϊκός Σύνδεσμος Χρυσή Αυγή, *Ταυτότητα*, (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2013), <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima>

²⁷⁸ Βλ.ο.π.

²⁷⁹ «Πολιτικές θέσεις για την Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού», (ημερομηνία πρόσβασης 21 Ιανουαρίου 2013), <http://www.xryshaygh.com/resources/files/politikes-theseis.pdf>,σ.18

Εκκλησίας –Κράτους, διαφθορά, γραφειοκρατία, ασαφή μεταναστευτική πολιτική, λαϊκισμός και υπέρμετρος εθνικισμός) και αφετέρου, κατέστησε σαφές την αναγκαιότητα της άμεσης επίλυσης τους.

Η αδυναμία ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, λόγω της ανεπιτυχούς μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας, συνέβαλε σημαντικά στην ανάδειξη της μετανάστευσης των μουσουλμάνων σε ζήτημα ασφάλειας της χώρας, ήδη από τη δεκαετία του 1990 και από τα δύο ισχυρά τότε κόμματα της χώρας (ΠΑ.ΣΟ.Κ., Νέα Δημοκρατία). Η θέαση του Ισλάμ από την ελληνική πολιτεία ως ξένου σώματος μέσα σε αυτή, συνέβαλε στη θεώρηση του ως επικίνδυνου και ως μια ακόμα εν δυνάμει απειλή για την ελληνική κοινωνία.

Σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της συγκεκριμένης κατάστασης έπαιξε και το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι μετανάστες, όντας οι περισσότεροι παράνομοι στην ελληνική κοινωνία, δεν μπορούσαν να ψηφίσουν και να εκλέξουν αντιπροσώπους τους, για να είναι σε θέση να επηρεάσουν και θεσμικά προς μια θετικότερη κατεύθυνση, τον πολιτικό λόγο και κατ' επέκταση την κοινή γνώμη.

4.5 Γενικές Επισημάνσεις.

Η παραδοσιακά ομοιογενής, θρησκευτικά και εθνικά, Ελλάδα ξαφνικά βρέθηκε αντιμέτωπη από τη δεκαετία του 1990 και μετά, με ένα μαζικό κύμα μετανάστευσης, το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπίσει χωρίς καμία πρωτότερη εμπειρία. Η εθνική και θρησκευτική ανομοιογένεια των μεταναστών που εισέρεαν στη χώρα ήταν αναντίστοιχη με την ελληνική πραγματικότητα, στην οποία η έννοια της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Η αμηχανία του ελληνικού κράτους μπροστά στο φαινόμενο της μετανάστευσης διαφάνηκε από την αδυναμία εφαρμογής μεταναστευτικών πολιτικών, που θα ευνοούσαν την ενσωμάτωσή τους. Αντ' αυτού, το κράτος υιοθέτησε μια σειρά νόμων με περιοριστικό μεταναστευτικό προσανατολισμό, που στόχευαν στην ελαχιστοποίηση και αποτροπή του φαινομένου και όχι σε μια σαφή ενταξιακή διεργασία. Κάτι, που θα μπορούσε να επιτευχθεί με τη χρήση αντίστοιχων ευρωπαϊκών, ενταξιακών εμπειριών, όπως της Γαλλίας και της Ολλανδίας.

Το καθεστώς παρανομίας, στο οποίο βρίσκονταν και ακόμα βρίσκονται οι περισσότεροι μετανάστες στη χώρα, αποτελεί από τα κυριότερα κωλύματα της πλήρης ένταξής τους στην κοινωνία. Γεγονός, που λειτουργεί αθροιστικά στη δημιουργία προκαταλήψεων και αρνητικών αισθημάτων απέναντι τους, ευνοώντας ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές.

Η αναδίπλωση της ελληνικής κοινωνίας στην εθνική και θρησκευτική της υπόσταση, ως αντίδραση στη σύγχρονη, πολυπολιτισμική πραγματικότητα, βρήκε ένθερμο υποστηρικτή την εκκλησία. Η τελευταία λειτουργώντας, ως θεματοφύλακας του ελληνισμού και υπό την καθοδήγηση του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου, ενέμενε σθεναρά (βλ. το ζήτημα αναγραφής του θρησκευάτος στις ταυτότητες) στη σημαντικότητα της διατήρησης της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας, ως το κατεξοχήν προσδιοριστικό στοιχείο του Ελληνισμού.

Πράγματι, η υιοθέτηση αυτού του ρόλου από την εκκλησία συνέβαλε στην ευδοκίμηση του εθνικισμού, λειτουργώντας, ως αμυντικός μηχανισμός μπροστά στη μεταλλασσόμενη ομοιογενή ελληνική κοινωνία. Επιπρόσθετα, επανήλθε δυναμικά το ζήτημα των σχέσεων κράτους –εκκλησίας, που διαπνέονταν από ένα καθεστώς αλληλοπεριχώρισης και μη σαφούς διαχωρισμού. Κατάσταση, που ανέδειξε την ασυμβατότητα της ελληνικής κοινωνίας με τις ευρωπαϊκές νόρμες, όσον αφορά στον εκμοντερνισμό της και την προώθηση της θρησκευτικής ανεκτικότητας και διαφορετικότητας.

Ο μεγάλος βαθμός, στον οποίον απαντώνται όλες οι μορφές διακρίσεων στην Ελλάδα, σύμφωνα με ευρωπαϊκές έρευνες, κατέστησε σαφές ότι ο εθνικισμός, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση και τις ανεπιτυχείς ενταξιακές πολιτικές, λειτουργούν αθροιστικά στην αύξηση των προκαταλήψεων, ακόμη και των ρατσιστικών συμπεριφορών, απέναντι στο διαφορετικό, που αντιπροσωπεύουν οι μετανάστες, κυρίως οι μουσουλμάνοι.

Οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ελλάδα, οι οποίοι συγκεντρώνονται στην πλειοψηφία τους, στο Νομό Αττικής, ιδιαίτερα στην Αθήνα, και κατά προσέγγισή αγγίζουν τις 500.000 με 700.000 χιλιάδες, αποτέλεσαν αναπόσπαστο και κεντρικό μέρος του σύγχρονου δημόσιου διάλογου για τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Η απουσία ενός ενιαίου και θεσμικού αντιπροσωπευτικού τους οργάνου, σε συνδυασμό με το καθεστώς παρανομίας, στο οποίο βρίσκονται οι περισσότεροι από αυτούς,

συνέβαλαν στην δημιουργία παράλληλων κοινωνιών. Οι κοινωνίες αυτές ήταν και είναι δομημένες, σύμφωνα με εθνικά κριτήρια μέσα στην ελληνική κοινωνία, η οποία για πολλά χρόνια αγνοούσε επιδεικτικά την ύπαρξη τους.

Η αύξηση του αριθμού τους, τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό με την εμφανή πολύ-εθνική (Άραβες, Ασιάτες) και θρησκευτική τους διαφορετικότητα, έφερε το ελληνικό κράτος αντιμέτωπο με τα προβλήματα, που απέρρεαν από την μη επιτυχημένη ενταξιακή τους διαδικασία. Παραδοσιακά παγιωμένες, σε μεγάλο βαθμό από το ρόλο της ορθόδοξης εκκλησίας, αξίες ήρθαν αντιμέτωπες με νέα δεδομένα, αναφορικά με τις θρησκευτικές ελευθερίες και δικαιώματα και την έκδηλη διαφορετική θρησκευτική παρουσία στη δημόσια σφαίρα.

Τα παραπάνω γίνονται ιδιαίτερα αντιληπτά, από τους δεκάδες άτυπους χώρους λατρείας των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα, δεδομένης της απουσίας ενός επίσημου λατρευτικού τους χώρου σ' αυτήν. Η έλλειψη οργανωτικών δομών στη μουσουλμανική μεταναστευτική κοινότητα στην Ελλάδα, λόγω της σχετικά σύντομης παρουσίας της στη χώρα και της διαφορετικής εθνικής τους καταβολής, σε συνδυασμό με την παράνομη για τους περισσότερους παραμονή τους στη χώρα, συνέβαλαν στην υιοθέτηση προσωρινών μέτρων, αναφορικά με τη θρησκευτική τους πρακτική.

Τα ανεπίσημα αυτά τεμένη συνήθως στεγάζονται σε υπόγειους χώρους, γκαράζ, παλιά διαμερίσματα ή αποθήκες, χωρίς εξωτερικά θρησκευτικά διακριτικά, εντείνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, τον παράνομο χαρακτήρα τους και την αντίστοιχη αίσθηση που αποκομίζουν οι πιστοί τους. Ως μιάμηδες και ιεροδιδάσκαλους, επιλέγουν ή αυτό-επιλέγονται μετανάστες, χωρίς καμία ανάλογη εμπειρία και θρησκευτική παιδεία στις χώρες από όπου προέρχονται. Γεγονός, που δεν καθιστά απίθανη την παρείσφρηση εξτρεμιστικών πολιτικών λόγων από αντίστοιχες ισλαμικές οργανώσεις, δεδομένης δε και της απουσίας του τεμένου ως επίσημης κεντρικής θεολογικής αρχής στη χώρα.

Το ζήτημα της ανέγερσης τεμένου στην Αθήνα απασχόλησε για πολλά χρόνια τη πολιτική και δημόσια ζωή της χώρας, αναδεικνύοντας την περιπλοκότητα, που διέπει τις σχέσεις εκκλησίας –κράτους, ως προσδιοριστικού παράγοντα στη μέχρι τώρα αναβλητικότητα που χαρακτηρίζει το κράτος ως προς αυτό. Η ανάγκη συμμόρφωσης της ελληνικής πολιτείας με τις ευρωπαϊκές επιταγές για τη διαφύλαξη των θρησκευτικών ελευθεριών, ιδίως, ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, δεν ήταν αρκετή για την υπερκέραση των εμποδίων για τη δημιουργία του τεμένου.

Ο ιδιότυπη σχέση της Ελλάδας με την Τουρκία και η παγιωμένη εχθρική αντίληψη της γι' αυτήν, που διέπνεε την εξωτερική πολιτική της χώρας, υπονόμεισε και αυτή το ζήτημα της ανέγερσης τεμένους. Ακόμη, ανέγειρε ανησυχίες για την όποια επέμβαση της Τουρκίας στο εσωτερικό της χώρας με την ενδεχόμενη ανάμειξή της στο θέμα.

Η στάση των μουσουλμάνων μεταναστών, μετά και τη σύσταση της Μουσουλμανικής Ένωσης της Ελλάδος (2003), ήταν εναργέστερη, ως προς την εξέλιξη του ζητήματος, χωρίς όμως να είναι προσδιοριστική στη λήψη πολιτικών αποφάσεων, λόγω της μη αντιπροσωπευτικής τους δυναμικής. Και αυτό, γιατί δεν είχαν, ούτε έχουν ακόμη σχηματίσει ενιαία οργανωτική δομή στην Ελλάδα. Εν τούτοις, η Μουσουλμανική Ένωση της Ελλάδος πρότεινε τον εξολοκλήρου έλεγχο του τεμένους από την ελληνική πολιτεία, προκειμένου αυτή να προχωρήσει στην κατασκευή του.

Οι θρησκευτικές διακρίσεις από την πλευρά της πολιτείας, συνεπικουρούμενες από τις ποικίλες διακρίσεις από την πλευρά της κοινωνίας, ως προς τους μουσουλμάνους μετανάστες, οδήγησαν στην κλιμάκωση της υποβόσκουσας έντασης με πρωταγωνιστές τους ίδιους, το 2009. Η αναστάτωση που προκλήθηκε στους μουσουλμάνους της Αθήνας, το Μάιο του 2009, εξαιτίας μιας προσβλητικής προς τη θρησκεία τους πράξης ενός αστυνομικού, ήταν η πρώτη μαζική και σε μερικές περιπτώσεις βίαιη αντίδραση τους στην παρουσία τους στη χώρα.

Η κινητοποίηση τους, μέσω διαδηλώσεων και συλλαλητηρίων στο κέντρο της Αθήνας επανέφερε δυναμικά το αίτημα ανέγερσης επίσημου τεμένους, αποκτώντας μεγάλη πολιτική διάσταση και αντίστοιχη απήχηση στα Μ.Μ.Ε της χώρας, χωρίς όμως την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, ήτοι την ανέγερση τεμένους.

Επιπλέον, η κατασκευή από τον Τύπο αρνητικών στερεοτύπων για τους μουσουλμάνους μετανάστες, με αφορμή τα περιστατικά που έλαβαν χώρα στην Αθήνα, το Μάιο του 2009, εν μέσω οικονομικής κρίσης και της κατακόρυφης αύξησης της ανεργίας στη χώρα, οδήγησαν στην ανάπτυξη ξενοφοβικών και ισλαμοφοβικών συμπεριφορών. Συνθήκη, που ευνόησε την άνοδο ακροδεξιών κομμάτων με αντίμεταναστευτική και φασιστική ιδεολογία, όπως το ΛΑ.Ο.Σ. και τη Χρυσή Αυγή, αντίστοιχα.

Η ανάδειξη των μεταναστών στην Ελλάδα και δη των μουσουλμάνων σε ζήτημα ασφάλειας και η στοχοποίηση τους ως απειλή για την ομοιογενή εθνική και θρησκευτική ταυτότητα, οδήγησε στην υιοθέτηση στάσεων εθνοτικού αποκλεισμού με

ρατσιστικό και ενίοτε βίαιο υπόβαθρο. Ιδίως, μετά και την 11^η Σεπτεμβρίου και τη στροφή των Μ.Μ.Ε. σε θέματα αναφορικά με το Ισλάμ και τους μετανάστες, η αύξηση του αρνητικού κλίματος εναντίον τους ήταν σημαντική.

Σημαίνοντα ρόλο ως προς αυτήν την αύξηση έπαιξε και η συγκυρία της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, το 2004. Η διάχυτη ατμόσφαιρά ανασφάλειας από το διεθνή τύπο ως προς το ενδεχόμενο μιας ισλαμικής τρομοκρατικής απειλής στη χώρα, κατά τη διάρκεια των αγώνων, ενέτεινε το κλίμα ανησυχίας και εχθρικής διάθεσης απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες. Κάτι που διαφάνηκε και από τον εξονυχιστικό έλεγχο, στον οποίο υπόκειντο, τη συγκεκριμένη περίοδο, ατομικά ή μαζικά στους χώρους λατρείας τους, για την τυχόν παρείσφρηση, ανάμεσα τους ισλαμικών εξτρεμιστικών στοιχείων.

Οι καταγγελίες των μουσουλμάνων μεταναστών για παρενόχληση και καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, λόγω της συστηματικής παρακολούθησης και των συστηματικών ελέγχων, κορυφώθηκαν με την υπόθεση της απαγωγής των Πακιστανών από τις ελληνικές και βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, τον Ιούλιο του 2005.

Η υπόθεση αυτή έφερε στη δημοσιότητα το ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας και της επέμβασης ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας και το μέγεθος των πολιτικών ευθυνών της κυβέρνησης στην παρεμπόδιση της απρόσκοπτης δημοκρατικής λειτουργίας του κράτους και στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δικαιοσύνης.

Παράλληλα, ευνόησε την περαιτέρω ανάπτυξη ξενοφοβικών και ισλαμοφοβικών συμπεριφορών, οι οποίες οδήγησαν στη σταδιακή εξάπλωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού, ως μιας νεωτεριστικής έκφρασης της ελληνικής κοινωνίας. Η κρατική αδυναμία αντιμετώπισης ή και συγκράτησης του φαινομένου είχε ως αποτέλεσμα τη συνεχώς αυξανόμενη ρατσιστική βία απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες από οργανωμένες εξτρεμιστικές ομάδες. Ως εκ τούτου, το κέντρο της Αθήνας, σήμερα, αποτελεί ένα από τα πιο επικίνδυνα σημεία για να βρίσκεται ένας μουσουλμάνος μετανάστης με διακριτά εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά.

Η αναποτελεσματική και ενίοτε ελλιπής, κρατική αντιμετώπιση της μετανάστευσης, με τη μη εφαρμογή κάποιου ενταξιακού μοντέλου, συντέλεσε στη διόγκωση του προβλήματος με απρόβλεπτες ανθρωπιστικές και πολιτικές διαστάσεις. Η δημιουργία ενός επίσημου θρησκευτικού χώρου λατρείας για τους μουσουλμάνους στην Αθήνα θα

ευνοούσε την απεμπόληση εκ μέρους τους, της παράνομης αίσθησης, που μπορεί να οδηγεί σε αισθήματα αγανάκτησης και θυμού.

Επιπλέον, θα λειτουργούσε θετικά ως προς την εξάλειψη του διαφορικού αποκλεισμού τους από την ελληνική κοινωνία, ευνοώντας την ενταξιακή τους διαδικασία, εφόσον θα βρίσκονταν σε άμεση συνεργασία, τόσο μεταξύ τους, όσο και με το κράτος. Η αδράνεια όμως εκ μέρους της πολιτείας, στο ζήτημα της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών στη χώρα, ήταν ανάλογη, όχι για τους ίδιους λόγους, με την αδράνεια των ίδιων, στο να εντατικοποιήσουν τις προσπάθειες τους ως προς το ίδιο ζήτημα.

Η επιτυχής ενταξιακή διαδικασία πρέπει να ξεκινήσει πρώτα από τη θέαση της πραγματικής διάστασης της θρησκείας του Ισλάμ, χωρίς υπερβολές και κινδυνολογίες, μέσω εκπαιδευτικών σεμιναρίων σε πανεπιστημιακά ιδρύματα, ακόμα και σε εκκλησιαστικά. Η απεμπόληση της προκατάληψης για το Ισλάμ, σε συνδυασμό με την εφαρμογή επιλεγμένων, ευρωπαϊκών ενταξιακών πρακτικών, προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα, μπορούν να αποφέρουν σημαντικά οφέλη. Εν μέσω οικονομικής κρίσης μια ενταγμένη και αποσυνδεδεμένη, με ζητήματα ασφαλείας, μουσουλμανική κοινότητα στην ελληνική κοινωνία, θα μπορούσε να αποτελέσει παράγοντα διαμόρφωσης πολιτικών αποφάσεων, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, δεδομένης της σημαντικής γεωστρατηγικής θέσης της Ελλάδας.

Αναμφίβολα, η οικονομική κρίση που διέπει τη χώρα, δεν αφήνει περιθώρια εισροής και άλλων μουσουλμάνων μεταναστών, καθώς οι πρακτικές δυσκολίες, ακόμη και του βιοπορισμού τους, είναι σε πολλές περιπτώσεις απροσπέλαστες. Επιπλέον, η δύσκολη αυτή οικονομική συγκυρία δεν επιτρέπει την εφαρμογή πολιτικών πρακτικών, όπως τα προγράμματα συνεργασίας με τις τρίτες χώρες και η παροχή οικονομικής βοήθειας προς αυτές. Ένα αναπτυξιακό πλαίσιο στις χώρες εκροής μεταναστών προς την Ελλάδα, θα λειτουργούσε αποτρεπτικά στη μετανάστευση των κατοίκων της.

Συμπερασματικά, δεδομένης της διάρκειας της οικονομικής κρίσης που διέρχεται η χώρα και της αδυναμίας κάλυψης βασικών ελλείψεων της στον τομέα της παιδείας, της υγείας και της κοινωνικής ασφάλειας, το μεταναστευτικό δεν θα αποτελέσει άμεση κρατική προτεραιότητα. Σε αυτό το σημείο έγκειται και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά πόσο θα μπορέσει να περιορίσει το συστατικό της ύφους και να αναλάβει,

εναργεστέρα, πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα, που αποτελεί την κύρια είσοδο παράνομων μεταναστών στην Ευρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Γενικές Επισημάνσεις

Τα τελευταία χρόνια οι ευρωπαϊκές κοινωνίες της Γαλλίας, της Ολλανδίας και της Ελλάδας ήρθαν, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, αντιμέτωπες με το φαινόμενο των μουσουλμάνων μεταναστών σε αυτές. Οι παραδοσιακά εκκοσμικευμένες και πλουραλιστικές κοινωνίες, όπως η Γαλλία και η Ολλανδία ήρθαν ενώπιον της έντονης θρησκευτικότητας των μουσουλμάνων μεταναστών, γεγονός που συνέβαλε, κατά κάποιο τρόπο, στην επανεμφάνιση της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα και στην πολιτική.

Έπειτα από το μακροχρόνιο εκτοπισμό της θρησκείας από τη δημόσια σφαίρα, που επικράτησε σε μεγάλο βαθμό στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, όπως της Γαλλίας και της Ολλανδίας, από το Μεσαίωνα και έπειτα, προέκυψε η ανάγκη αναζήτησης νέων μορφών ηθικής για την ύπαρξη αυτού του καινούριου κόσμου, που υποσχέθηκε ο Διαφωτισμός. Με την έλευση του 21^{ου} αιώνα η ανάγκη αυτή εντάθηκε, καθώς η ηθική προβληματική της εκκοσμικευμένης πολιτικής, σύμφωνα με αρκετούς πολιτικούς επιστήμονες, δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στην ευρύτερη κρίση, στην οποία διήλθε το μεταμοντέρνο κράτος, το οποίο είχε δομηθεί σε μία κοσμική βάση.¹

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η θρησκεία επανήλθε δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο, ξεκινώντας, παράλληλα, μια μεγάλη συζήτηση για το κατά πόσο η θρησκεία σχετίζεται με την παγκόσμια πολιτική και για τη θέση της στις διεθνείς σχέσεις και για το ρόλο της σε αυτές, σε άμεση σχέση και συνάφεια με την παγκόσμια ασφάλεια.

Έτσι, αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες, όπως ο Jonathan Fox, η Elizabeth Hurd Shakman και ο Scott Thomas, τόνισαν τη σχέση της θρησκείας με τη διεθνή πολιτική, επισημαίνοντας ταυτόχρονα το διαμορφωτικό ρόλο της θρησκείας στη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο όρος «αναγέννηση ή αναζωπύρωση της θρησκείας», τον οποίο χρησιμοποίησαν, ανάμεσα σε άλλους και οι προαναφερθέντες επιστήμονες, έχει σημαντικό ιδεολογικό έρεισμα στο γεγονός της αύξησης του θρησκευόμενου πληθυσμού, καθώς σήμερα ζουν περισσότεροι θρησκευόμενοι άνθρωποι, από ότι πριν από 25 χρόνια.²

¹ Hatzopoulos Pavlos and Petito Fabio, *Religion in International Relations- The return from exile*, Palgrave Macmillan, 2003, Nelsen Brent F., Guth James L., and Highsmith Brian, "Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe", *Politics and Religion*, 2010: 1 - 26, Thomas Scott M., "Religions and Global Security", *Quaderni di Relazioni Internazionali* (12 Aprile 2010). Philpott Daniel, "Has the Study of Global Politics Found Religion?", *Annual Review of Political Science*, 2009. 12:183–202.

² Inglehart Ronald, "Is There a Global Resurgence of Religion?", *Pew Research Center*, (08/05/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Ιουνίου 2013), <http://www.pewforum.org/2006/05/08/is-there-a-global-resurgence-of-religion/>

Η συστηματική μετακίνηση πληθυσμού, μέσω μεταναστευτικών ροών, από τις αναπτυσσόμενες χώρες προς τις αναπτυγμένες, συνέβαλε κατά κάποιο τρόπο και στη μεταστροφή των τελευταίων προς τη θρησκεία, όπως συνέβη και με την περίπτωση της Ευρώπης. Η μετανάστευση κατέστησε την Ευρώπη πιο πολυπολιτισμική και πιο θρησκευόμενη, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη δεύτερη και τρίτη γενιά μεταναστών, που ασπάζονται το Ισλάμ. Η έλευση στην Ευρώπη εκατομμυρίων μουσουλμάνων έδωσε μεγάλη ώθηση στη δημόσια συζήτηση, γύρω από το θρησκευτικό διάλογο, επηρεάζοντας, παράλληλα, την ευρωπαϊκή πολιτική.³ Πλέον, είχε προκύψει δυναμικότερα, η ανάγκη θεώρησης του θρησκευτικού παράγοντα και δη του μουσουλμανικού, ως δρώντα σημαντικής ερμηνευτικής αξίας στη διαμόρφωση κοινωνικών, εθνικών και διεθνών δομών και συνθηκών.

Μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, διάφορα ζητήματα αναδείχθηκαν στην παγκόσμια πολιτική, όπως η κατάτμηση και η διάσπαση των κρατών, ο εμφύλιος πόλεμος, ο εκδημοκρατισμός, οι εθνικές μειονότητες, η μαζική μετανάστευση και προσφυγικά προβλήματα, ζητήματα περιβάλλοντος και πολλά άλλα. Γεγονότα, που συνέβαλαν στην αναθεώρηση των θεωρητικών προσεγγίσεων στον τομέα των διεθνών σχέσεων.⁴

Σύμφωνα με τον Sørensen Georg, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, επήλθαν επίσης και νέες πιθανές πολιτιστικές και ιδεολογικές προκλήσεις για τη μοντέρνα, φιλελεύθερη κοινωνία. Για την κατανόηση αυτών, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως σημείο εκκίνησης η Αγγλική Σχολή και η έννοια της για τη διεθνή κοινωνία, ως μια κοινωνία κυρίαρχων κρατών με κοινούς θεσμούς, κανόνες και νόρμες. Μέσα σε αυτό το μεταθεωρητικό πλαίσιο, που προέκυψε από το τέλος του Ψυχρού πολέμου, ανάμεσα στα βασικά ζητήματα των διεθνών σχέσεων, όπως ο πόλεμος και η ειρήνη, η ευημερία και η ανέχεια, η σύγκρουση και η συνεργασία, προστέθηκαν και θέματα βασισμένα σε άλλες ταυτότητες, όπως το φύλο και ο πολιτισμός.⁵

Εν μέσου αυτού του κλίματος λοιπόν, υπήρχε διάχυτη και η αντίληψη ότι οι συγκρούσεις και οι πόλεμοι θα οφείλονται και σε μεγάλο βαθμό σε πολιτισμικά αίτια. Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε εντόνως από το Samuel P. Huntington, ο οποίος καθόρισε, ως το κεντρικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό των πολιτισμών, τη

³Micklethwait John, Wooldridge Adrian, *God is back: How the Global Rise of Faith is changing the World*, Penguin, 2011.

⁴Sørensen Georg, "IR theory after the Cold War", *Review of International Studies*, V. 24, I. 05, 1998, σσ. 83 – 100.

⁵ Βλ.ο.π., σ.100.

θρησκεία. Ο ίδιος ανέπτυξε τη συγκεκριμένη συλλογιστική, μέσω της θεωρίας της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών» και ουσιαστικά, ανακίνησε τον παγκόσμιο δημόσιο διάλογο, γύρω από τη σχέση της θρησκείας και της διεθνούς πολιτικής.⁶

Σταδιακά, λοιπόν, από τη δεκαετία του 1990, η αντιπαράθεση ανάμεσα στη θρησκευτική και την κοσμική διάσταση της πολιτικής σφαίρας, άρχισε να γίνεται εντονότερη με αποκορύφωση την 11^η Σεπτεμβρίου, όπου πλέον υπήρξε και ένας σαφέστερος προσανατολισμός προς το θρησκευτικό φονταμενταλισμο, βάσει του οποίου αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες άρχισαν να λαμβάνουν υπόψη και θρησκευτικά ζητήματα.

Οι επιθέσεις της 11^η Σεπτεμβρίου κατέστησαν σαφές ότι μπορεί να υπάρχει ένα καλά οργανωμένο τρομοκρατικό δίκτυο, το οποίο είναι δυνατόν να έχει μια ασυνήθιστα μεγάλη δυναμική και εμβέλεια. Επιπρόσθετα, οι τρομοκρατικές επιθέσεις στο Λονδίνο, έδειξαν ότι οι μουσουλμάνοι πολίτες σε μια ευρωπαϊκή χώρα, είναι δυνατόν να στρατολογηθούν για τέτοιες επιθέσεις, γεγονός που σημαίνει ότι η βάση στρατολόγησης τέτοιων τρομοκρατικών οργανώσεων μπορεί να είναι διευρυμένη, περιλαμβάνοντας αυτόνομα μέλη από τις τοπικές μουσουλμανικές κοινότητες των ευρωπαϊκών κοινωνιών.⁷

Επιπροσθέτως, οι τρομοκρατικές επιθέσεις, αρχικά στη Νέα Υόρκη και στην Ουάσινγκτον και στη συνέχεια στη Μαδρίτη, στο Λονδίνο και αλλού, έθεσαν το θέμα της διεθνούς τρομοκρατίας υψηλά στην πολιτική ατζέντα και έδειξαν ξεκάθαρα την ευπάθεια των ανοιχτών κοινωνιών.⁸ Προέκυψε, λοιπόν, εντονότερα το ζήτημα της προστασίας των ανοικτών κοινωνιών, χωρίς όμως να χάσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως είναι η ελευθερία λόγου και μετακινήσεων, οργανισμών και συμπεριφορών, γενικά.

Συνακόλουθα, σύμφωνα με τους Jackson και Sørensen, τα μεταμοντέρνα κράτη για να μπορέσουν να αντιληφθούν τις σημαντικότερες προκλήσεις ασφάλειας που αντιμετωπίζουν, δεν είναι αρκετή η ανάλυση των εξωτερικών τους σχέσεων, αλλά

⁶ Fox Jonathan, Religion, civilization, and civil war: 1945 through the new millennium, Lexington Books, 2004, σ.17 και Philpott Daniel, “Has the Study of Global Politics Found Religion?”, *Annual Review of Political Science*, 2009, 12:183–202, σ. 185.

⁷ Jackson Robert H., Sørensen Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, 2007, σ. 253.

⁸ Βλ.ο.π., σ.274.

χρειάζεται να κοιτάξουν και στο εσωτερικό τους τις όποιες εξελίξεις, καθώς τα εσωτερικά και τα διεθνή είναι αλληλένδετα και το ένα επηρεάζει σημαντικά το άλλο.⁹

Επίσης, σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί άλλωστε, ότι η εξωτερική πολιτική ενός κράτους δεν μπορεί, κατά το James Rosenau, να είναι εντελώς διαχωρισμένη, ούτε από την κοινωνία από όπου προέρχεται, ούτε από τις εξωτερικές συνθήκες, στις οποίες απευθύνεται. Έτσι, ορισμένες εσωτερικές και εξωτερικές ανεξάρτητες μεταβλητές θα είναι παρούσες σε κάθε βήμα της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους.¹⁰

Για να μπορέσουν λοιπόν τα κράτη να κατανοήσουν και να αντιδράσουν στις νέες προκλήσεις, που αντιμετώπιζαν στην ασφάλεια, στην κρατική κυριαρχία και στην επιβίωσή τους γενικότερα, έπρεπε να διευρύνουν, ανάμεσα σε αλλά, και τον τομέα των διεθνών σχέσεων στους χώρους των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών.¹¹

Η διεύρυνση του τομέα των διεθνών σχέσεων και σε άλλους τομείς θα μπορούσε να ερμηνευθεί, κατά κάποιο τρόπο, και από την ιστορικό- κοινωνική προσέγγιση του συστήματος των κρατών του Wight, η οποία σήμερα έχει σημαντική βαρύτητα, ιδίως σε σύγκριση με το τωρινό διεθνές σύστημα και τη σχέση του με την κρατική κυριαρχία, την πολεμική επέμβαση, τον πολιτισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα.¹² Στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, όπου η ανάγκη κατανόησης των διαφορετικών και ενίοτε αντικρουόμενων, πολιτισμικών κοσμοαντιλήψεων, είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ άλλοτε, ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η μελέτη της Αγγλικής Σχολής, στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, επανήλθε δυναμικά στο προσκήνιο.¹³

Ο Martin Wight, σύμφωνα με το Scott Thomas, ενδιαφερόταν από την αρχή για τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τη φύση της διεθνούς κοινωνίας. Αυτό προέκυψε μετά την αποαποικιοποίηση και την επακόλουθη «επανάσταση» απέναντι στη Δύση, που επισήμανε την ένταση, ανάμεσα σε δυτικές αξίες και μη, στη διεθνή κοινωνία.¹⁴ Κατά τον Martin Wight ο κοινός πολιτισμός, ανάμεσα στα μέλη που απαρτίζουν ένα σύστημα

⁹ Βλ. Sørensen Georg, 1998, ο.π.

¹⁰ Rosenau James N., “Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?”, *International Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 3 (Sep., 1968), σ.313.

¹¹ Βλ. Sørensen, 1998, ο.π., σ.100.

¹² Linklater Andrew, “The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of States-Systems”, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 78, No. 2, Apr., 2002, 319-338 και Linklater Andrew and Suganami Hidemi, *The English School of International Relations A Contemporary Reassessment*, Cambridge University Press, 2006, σ.2.

¹³ Για μια σύγχρονη και λεπτομερή αναφορά στη βιβλιογραφία της Αγγλικής Σχολής βλ. Barry Buzan, *The English School: a Bibliography*, ES Bibliog. Version 7, August 2010, *Politics and International Studies –University of Leeds*, (ημερομηνία πρόσβασης 7, Νοεμβρίου 2013), <http://bit.ly/1hrRLmt>

¹⁴ Thomas Scott, “Taking Religious and Cultural Pluralism Seriously: The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Society”, *Millennium - Journal of International Studies*, 29, 2000, σσ.815-841, σ. 824.

κρατών, έχει μεγάλη σημασία ως ενοποιητικό στοιχείο, γεγονός που διαφαίνεται και από την ύπαρξη, στο παρελθόν, τριών συστημάτων κρατών με έναν κοινό πολιτισμό το καθένα: τον ελληνικό, το δυτικό και τον κινέζικο.

Αυτά τα συστήματα κρατών, τα πρωταρχικά, έπρεπε να υπερασπίσουν τους εαυτούς τους από τις εξωτερικές πιέσεις που δέχονταν, ως εκ τούτου αναδείχθηκε και ο προσδιορισμός «βάρβαροι» για αυτούς που δεν άνηκαν στα συγκεκριμένα συστήματα, αλλά και η ιδέα του Ιερού Πολέμου. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο Ιερός Πόλεμος προϋπόθετε ότι οι αληθινοί πιστοί είναι σωστοί, ενώ οι άπιστοι έπρεπε να εκδιωχθούν.¹⁵

Η ενασχόληση του με την έννοια του Ιερού Πολέμου προέκυπτε από την ενασχόληση του με την ετερότητα στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή αυτών που ήταν έξω από ένα συγκεκριμένο διεθνές σύστημα.¹⁶ Σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο έθεσε και τα ερωτήματα, αναφορικά με την υιοθέτηση ή όχι, του Ιερού Πολέμου από όλα τα συστήματα κρατών, στις εξωτερικές τους σχέσεις ή με τη θέασή του ως προϊόντος, μόνο της ιουδαϊκής, χριστιανικής και ισλαμικής παράδοσης, χωρίς όμως να μπορέσει να δώσει ξεκάθαρες απαντήσεις.¹⁷

Στο βιβλίο του *Πολιτική Δυνάμεων*, ο Wight διέκρινε τρία είδη πολέμου, βάσει τριών βασικών κινήτρων: τους πολέμους κέρδους, τους πολέμους φόβου και τους δογματικούς πολέμους.¹⁸ «Ο δογματικός πόλεμος, σύμφωνα με το Wight, σημαίνει ιεραποστολικός πόλεμος ή σταυροφορία, πόλεμος για τη διεκδίκηση αρχών και την προώθηση ενός σκοπού. Μάλιστα, τα τελευταία 200 χρόνια, η εκπληκτική ανάπτυξη του πολέμου έγκειται στον τρόπο, με τον οποίο έχει αποτελέσει το όργανο δογματικών πεποιθήσεων».¹⁹

Ο Wight χρησιμοποίησε την ελληνική λέξη «στάσις» για να περιγράψει την κατάσταση σύγκρουσης, στην οποία βρισκόταν η διεθνής κοινωνία από τέλος του 18^{ου} αιώνα και έκτοτε. Κάτι που συνέβαινε κυρίως, όταν, σε αρκετά κράτη, ομάδες ανθρώπων υιοθετούσαν δεσμούς πίστεως που τους έφερναν πλησιέστερα σε ομάδες ανθρώπων άλλων κρατών από ότι στους ίδιους τους συμπατριώτες τους.²⁰ Σε αυτό το

¹⁵ Wight Martin, *Systems of states*, Leicester University press in association with the London school of economics and political science, 1977, σ.34.

¹⁶ Thomas Scott, "Faith, History and Martin Wight: The Role of Religion in the Historical Sociology of the English School of International Relations", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 77, No. 4(Oct., 2001), pp. 905-929, σ.925.

¹⁷ Βλ Wight Martin, 1977, σ.35.

¹⁸ Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, εκδ. Ειρήνη, Αθήνα, 1994, σ.131.

¹⁹ Βλ.ο.π., σ.132.

²⁰ Βλ.ο.π.

σημείο θα μπορούσε να τονιστεί ότι η συγκεκριμένη συλλογιστική, αναφορικά με τη «στάση» στο εσωτερικό μιας κοινωνίας, θα ήταν δυνατό να έχει άμεση σχέση και συνάφεια με τη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία.

Ειδικότερα, όσον αφορά και το αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας, τη σχέση, δηλαδή, των μουσουλμάνων μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες υποδοχής τους, μεταξύ τους, αναπτύσσοντας συνεκτικούς δεσμούς, ανεξάρτητα από τον τόπο καταγωγής τους, αλλά με βάση την κοινή τους πίστη, διαμορφώνοντας, κατά κάποιο τρόπο, μια φαντασιακή, υπέρ-εθνική κοινότητα πιστών (Ummah). Αυτομάτως, οι συγκεκριμένοι δι-εθνικοί δεσμοί μεταξύ των μουσουλμάνων μεταναστών σε μια ευρωπαϊκή χώρα με μουσουλμάνους, οπουδήποτε αλλού, που ανήκουν στην ίδια θρησκευτική κίνηση, είναι δυνατόν να αποτελέσει τροχοπέδη στην ενταξιακή τους διαδικασία και στην ανάπτυξη των σχέσεων με τους γηγενείς κατοίκους της κοινωνίας υποδοχής τους.

Συμπερασματικά, όσον αφορά στο ρόλο της θρησκείας στο έργο του Wight, αυτός είναι δύσκολο να αποσαφηνιστεί ξεκάθαρα. Παρόλο που η θρησκεία και η πολιτική ήταν στενά συνδεδεμένη στο έργο του Wight, σύμφωνα με τον Dunne, ο ίδιος αντιμετώπιζε μια δυσκολία στο να ερμηνεύσει τη φύση της σχέσης τους, κυρίως, λόγω της σύγχυσης που επικρατούσε, ανάμεσα στο ιερό και στο κοσμικό, στο έργο του.²¹ Εν τούτοις, έκανε εμφανή τη θέλησή του για μια διεξοδικότερη ενασχόληση με τα θρησκευτικά δόγματα, τους πολιτισμούς και τις κουλτούρες στις διεθνείς σχέσεις, χωρίς όμως αυτό να γίνει πράξη από τη μετέπειτα μελέτη της Αγγλικής Σχολής.²²

Ωστόσο, η ιστορικό- κοινωνική προσέγγιση του συστήματος των κρατών του Wight, έχει μεγάλη σημασία, ιδίως σε σύγκριση με το σημερινό διεθνές σύστημα και τη σχέση του με την κρατική κυριαρχία, την πολεμική επέμβαση, τον πολιτισμό και τα ανθρώπινα δικαιώματα.²³

Σύμφωνα με αρκετούς πολιτικούς επιστήμονες, όπως ο Barry Buzan, η προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων απέκτησε, τα τελευταία χρόνια, μεγαλύτερη προσοχή, καθώς η έννοια της Διεθνούς Κοινωνίας, όπως διαμορφώθηκε

²¹ Dunne Tim, *Inventing International Society A History of the English School*, Macmillan Press LTD, 1998, σ.53.

²² Sandal Nukhet A. and James Patrick, "Religion and International Relations theory: Towards a mutual understanding", *European Journal of International Relations*, 17(1) 3–25, 2010, σ.4

²³ Linklater Andrew, "The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of States-Systems", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 78, No. 2, 2002, pp. 319-338 και Linklater Andrew and Suganami Hidemi, *The English School of International Relations A Contemporary Reassessment*, Cambridge University Press, 2006, σ.2.

πρώτα από την Αγγλική Σχολή, χρήζει διεξοδικότερης ανάλυσης. Ο ίδιος, όσον αφορά στη βασική ιδέα της Διεθνούς Κοινωνίας, θεωρούσε ότι αυτή είναι απλή, καθώς, όπως οι άνθρωποι, ως άτομα ζουν σε κοινωνίες, τις οποίες διαμορφώνουν και από τις οποίες διαμορφώνονται, έτσι και τα κράτη ζουν σε μια διεθνή κοινωνία, την οποία διαμορφώνουν και από την οποία διαμορφώνονται. Συνεχίζοντας τη συλλογιστική του υποστήριζε ότι το συγκεκριμένο κοινωνικό στοιχείο πρέπει να τοποθετηθεί παράλληλα με τη ρεαλιστική ωμή λογική της αναρχίας, για την κατανόηση της λειτουργίας των συστημάτων των κρατών.²⁴ Εάν οι μονάδες μοιράζονται μια κοινή ταυτότητα (θρησκεία, γλώσσα κ.α.), ή έστω ένα κοινό σύστημα κανόνων και νορμών, τότε, κατά το Buzan, αυτές οι διυποκειμενικές αντιλήψεις είναι προσδιοριστικές των συμπεριφορών τους, καθορίζοντας τα όρια ενός κοινωνικού συστήματος.²⁵

Μάλιστα, ο Barry Buzan μαζί με τους Ole Wæver και De Jaap Wilde προχώρησαν περαιτέρω το συλλογισμό τους, αναφορικά με τα όρια και την ασφάλεια ενός κοινωνικού συστήματος και κατ' επέκταση την επιβίωσή του. Έτσι, όταν κάτι παρουσιάζεται, ως μια πιθανή υπαρξιακή απειλή σε ένα προσδιορισμένο αντικείμενο αναφοράς (παραδοσιακά το κράτος, την κυβέρνηση, την κοινωνία), δικαιολογείται η λήψη έκτακτων μέτρων για την αντιμετώπισή του. Όταν, λοιπόν ένα κράτος, δια του αντιπροσώπου του, αναφέρει ένα ζήτημα σαν ζήτημα ασφάλειας, αυτό παραδοσιακά σημαίνει μια έκτακτη κατάσταση που δικαιολογεί τη λήψη μέτρων για την εξάλειψή του.²⁶

Εδώ θα μπορούσε να αναφερθεί, για την κατανόηση της σημαντικότητας της επιβίωσης ενός κράτους και από μια άλλη οπτική, η αντίληψη του Kenneth Waltz, ο οποίος, έχοντας ως αφετηρία την τριμερή ταξινόμηση των παραδόσεων των Διεθνών Σχέσεων του Wight, υποστήριζε ότι για να είναι ένα κράτος κυρίαρχο θα πρέπει να αποφασίζει μόνο του για το πώς θα αντιμετωπίζει τα εσωτερικά και εξωτερικά του προβλήματα, έχοντας ως απώτερο στόχο την επιβίωσή του.²⁷ Άλλωστε, η διατήρηση της ασφάλειας και της επιβίωσης ενός κράτους είναι στοιχεία για τα οποία ένα κράτος αξίζει να μάχεται.

²⁴ Buzan Barry, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, 2004, σ. 8.

²⁵ Βλ.ο.π., σ.8.

²⁶ Buzan Barry, Wæver Ole, de Wilde Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998,σ. 21.

²⁷ Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, 1979, σσ. 92,96.

Με αφετηρία τη συγκεκριμένη συλλογιστική των νεορεαλιστών, ο Barry Posen υποστήριζε ότι τα ζητήματα ασφάλειας μέσα σε ένα κράτος, είναι ανάλογα με τα ζητήματα και διλλήματα ασφάλειας ανάμεσα στα κράτη και η κατάρρευση των πολυεθνικών κρατών είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μια αναδυόμενη αναρχία. Η αναρχία αυτή, σύμφωνα με τον Posen, μπορεί να ωθήσει διαφορετικές ομάδες μέσα στο κράτος να εξασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια, εφόσον νιώθουν ότι απειλούνται. Η κοινή ταυτότητα μιας ομάδας βοηθάει τα επί μέρους μέλη της να συνεργαστούν για να επιτύχουν το σκοπό τους, ανεξάρτητα από το αν αναφέρεται σε εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές ή πολιτιστικές ταυτότητες.²⁸

Στα πλαίσια της κοινής ταυτότητας μιας ομάδας, μια συλλογική ταυτότητα δύναται να εκλάβει ως απειλή, ενάντια στην εθνική ή θρησκευτική της ταυτότητα, τους μετανάστες και τους έχοντες διαφορετικό θρησκευτικό προσανατολισμό.²⁹ Η κοινωνία, άλλωστε, σχετίζεται με την ταυτότητα και την αντίληψη των κοινοτήτων και των ατόμων να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως μέλη μιας κοινότητας. Ως εκ τούτου, η εθνική ταυτότητα αποτελεί τη βάση της συγκεκριμένης «φαντασιακής κοινότητας», η οποία εμπεριέχεται στην έννοια έθνος. Η ασφάλεια της εκάστοτε κοινωνίας είναι δυνατόν να απειλείται, κυρίως από τη μετανάστευση, καθώς με τη μετανάστευση η κοινότητα δεν θα είναι πια αυτό που συνήθιζε να είναι, διότι η ταυτότητα αλλοιώνεται από τη σύνθεση και την ανακατάταξη του πληθυσμού.³⁰

Από τη δεκαετία του 1980, η μετανάστευση στην Ευρώπη θεωρούνταν ως πρόκληση για το κράτος πρόνοιας και την πολιτιστική σύνθεση του έθνους. Στο δημόσιο διάλογο που είχε προκύψει, γύρω από τη μετανάστευση, αυτή αναδείχθηκε ως κίνδυνος για την εγχώρια κοινωνία και ως ένας από τους κυριότερους παράγοντες που αποδυναμώνουν την εθνική παράδοση και την κοινωνική ομοιογένεια.³¹

Η παραπάνω ρητορική αυτομάτως απέκλειε τους μετανάστες από το κοινωνικό σύνολο, ως ξένους και επικίνδυνους για την αναπαραγωγή του κοινωνικού ιστού. Παράλληλα, καθιστούσε τη μετανάστευση ένα σοβαρό πολιτικό ζήτημα από το οποίο προέκυπταν και άλλα ζητήματα, όπως η τρομοκρατία και ο ακραίος εθνικισμός. Όταν κατά τη δεκαετία του 1980, οι κοινωνίες υποδοχής, αλλά και οι ίδιοι μετανάστες

²⁸ Posen Barry R., "The security dilemma and ethnic conflict" *Survival: Global Politics and Strategy*, Volume 35, Issue 1, 1993.

²⁹ Βλ.ο.π., σσ.22-23

³⁰ Βλ.ο.π.σσ.119-121.

³¹ Huysmans Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Volume 38, Issue 5, pages 751–777, December 2000, σσ.757-758.

άρχισαν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους, όχι ως επισκέπτες εργάτες, αλλά ως μόνιμους πια μετανάστες σε αυτές, άρχισε και να αυξάνει η δημόσια ευαισθητοποίηση, σχετικά με το μεταναστευτικό πληθυσμό.³²

Ιδιαίτερα, μετά και από την 11^η Σεπτεμβρίου, παρουσιάστηκε μια αύξηση της σύνδεσης της μετανάστευσης με την ασφάλεια. Οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο θεωρούνταν από τους πολιτικούς ηγέτες, ως απειλή για την κυριαρχία και την ταυτότητα των εθνών-κρατών, γεγονός που δικαιολογούσε τη λήψη έκτακτων μέτρων (αυστηρότεροι συνοριακοί έλεγχοι, περιοριστικότερες μεταναστευτικές πολιτικές, διεθνείς και περιφερειακές συμφωνίες για τη μετανάστευση) για την αντιμετώπιση της.³³

Η μετανάστευση, συγκεκριμένα η παράνομη μετανάστευση, ταυτίστηκε με το έγκλημα και την τρομοκρατία, η οποία έγινε η κυριότερη βίαιη απειλή για τις κοινωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερα, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, αλλά και τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, το 2004, η Ευρώπη ταύτισε το ζήτημα της σύνδεσης της μετανάστευσης με την ασφάλεια, με τους μουσουλμάνους μετανάστες και τον ισλαμικό φονταμενταλισμό.³⁴

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε να σημειωθεί η άποψη του Robert Jervis, η οποία αναφέρει ότι οι αντιλήψεις ή οι εσφαλμένες αντιλήψεις για το τι οι άνθρωποι έχουν κοινό, συχνά αναπτύσσονται σε συγκρούσεις, όταν η εσωτερική ενότητα έχει αποκτηθεί με το να αντιλαμβάνεται τους άλλους, ως τον Άλλον. Είναι δύσκολο, συχνά, να κατανοήσουν οι άνθρωποι τα πιστεύω των άλλων, ειδικότερα, όταν οι άλλοι είναι ξένοι προς αυτούς ή ηθικά απεχθείς.³⁵ Έτσι, οι συγκεκριμένοι μετανάστες με τα διαφορετικά πιστεύω και την καχυποψία που προκαλούν, ενίοτε, στους γηγενείς, είναι δυνατόν να αποτελέσουν πρόβλημα κοινωνικής ασφάλειας και να ταυτιστούν με ζητήματα απειλής και ασφάλειας.

Η σύνδεση, ενίοτε, του ισλαμικού φονταμενταλισμού με τη μετανάστευση και τα ζητήματα ασφάλειας που προκύπτουν, αποτελεί ολοένα και περισσότερο σημείο αναφοράς για πολλά ευρωπαϊκά κράτη, γεγονός που αποδίδεται, εν μέρει, και στην

³² Βλ.ο.π.,σ.754

³³ McDonald Matt, "Securitization and the Construction of Security", *European Journal of International Relations*, 14:4, 2008, σσ.7-8.

³⁴ Laustsen Carsten Bagge and Wæver Ole, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Millennium - Journal of International Studies*, 29, 2000, σ.705.

³⁵ Jervis Robert, "Understanding Beliefs", *Political Psychology*, Vol. 27, No. 5, 2006, σ.641.

έντονη θρησκευτικότητα των μεταναστών στην Ευρώπη, ιδιαίτερα των μουσουλμάνων, οι οποίοι αποτελούν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική κοινότητα στην Ευρώπη.³⁶

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην αντίληψη της θρησκείας ως απειλής εναντίον της εθνικής κυριαρχίας ενός κοσμικού κράτους, αυτή συχνά ταυτίζεται με το θρησκευτικό φονταμενταλισμό, ο οποίος έχοντας την πίστη ως κινητήριο δύναμη, μπορεί να γίνει εξαιρετικά επικίνδυνος, όταν θεωρεί ότι αδικείται και όταν θέλει να υπερασπίσει τα συμφέροντά του. Ειδικότερα, η τρομοκρατική οργάνωση της Αλ Κάιντα αντιπροσωπεύει ένα ισλαμικό φονταμενταλιστικό κίνημα, που θέλει να κατακτήσει τον κόσμο, βασιζόμενο σε ένα ισχυρό διεθνές τρομοκρατικό δίκτυο.

Η συγκεκριμένη αντίληψη, της κατάκτησης δηλαδή του κόσμου με ακραία μέσα, θα μπορούσε να γίνει περισσότερο κατανοητή, μέσα από το πρίσμα της έννοιας της διεθνούς κοινωνίας, ως υπέρ-κράτος, όπως το αντιλαμβάνονταν οι Επαναστατικοί, κατά το Wight.³⁷ Η αντίληψη της διεθνούς κοινωνίας ως μια *civitas maxima*, κατά τους Επαναστατικούς, είτε μέσω της αρχής της ιδεολογικής ομοιομορφίας και της διάδοσής της από μια μεγάλη δύναμη (Δογματική ομοιομορφία και Δογματικός ιμπεριαλισμός), είτε μέσω της παγκόσμιας κοινωνίας των ατόμων (Κοσμοπολιτισμός), θα μπορούσαν να έχουν αναφορά στην ιδεολογική προσέγγιση αυτών των κινήσεων και ιδίως ως προς την έννοια της *Ummah*, της παγκόσμιας φαντασιακής κοινότητας πιστών, πέρα από εθνικά σύνορα και ως προς τη διεξαγωγή του ιερού πολέμου (*jihād*), για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

Μάλιστα, όπως αναδείχτηκε στην παρούσα διατριβή, η Ευρώπη συνέδεσε τα τελευταία χρόνια, σε μεγάλο βαθμό, την τρομοκρατία με τον ισλαμισμό, υιοθετώντας μια σειρά από αντί-τρομοκρατικούς νόμους, ξεκινώντας, παράλληλα, μια μεγάλη συζήτηση για την ορθότητα ή όχι των ενταξιακών μοντέλων, που μέχρι τότε είχε χρησιμοποιήσει. Ο λόγος της συγκεκριμένης ανησυχίας ήταν διότι, οι συγκεκριμένες τρομοκρατικές επιθέσεις είχαν εγείρει φόβους, σχετικά με τους μουσουλμάνους μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς και το κατά πόσο η μη επιτυχημένη ενταξιακή τους διαδικασία τους απομάκρυνε από τις δημοκρατικές κοινωνίες, αναπτύσσοντας συμπάθειες προς εξτρεμιστικά ισλαμικά κινήματα.³⁸

³⁶ Van Tubergen Frank, Sindradottir I. J 'Orunn, "The Religiosity of Immigrants in Europe: A Cross-National Study", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 50,2, 2011 σσ.272-288.

³⁷ Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία, Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 1998, σσ. 50-56.

³⁸ Norris Pippa Inglehart Ronald F., "Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations", *Political studies*: 2012, vol 60, 228-251, σσ. 228-229.

Παράλληλα, αναδύθηκε εναργέστερα η έννοια της απειλής εναντίον της κρατικής κυριαρχίας και των αξιών και των θεσμών που ενώνουν τα κράτη σε μια κοινωνία, από μια ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση, όπως η Αλ Κάιντα.³⁹ Η συγκεκριμένη τρομοκρατική οργάνωση αποτέλεσε, όπως διαφάνηκε απειλή, κατά της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους και συγκεκριμένα των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ την ίδια στιγμή αποτέλεσε απειλή για τη διεθνή κοινωνία και τα θεμέλια της, επιχειρώντας, όχι με επιτυχία, να μεταμορφώσει ολόκληρο το σύστημα με τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας τάξης, βασισμένης στη θρησκεία.⁴⁰

Επίσης είναι άξιο αναφοράς ότι τα κράτη, σύμφωνα με τον Krasner, έχουν τη δυνατότητα να μπορούν να αναγνωρίζουν την κυριαρχία των άλλων κρατών και κατ' αυτόν τον τρόπο έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν μέρος σε συμφωνίες και συμμαχίες, που μπορούν να ενισχύσουν την ασφάλεια μεταξύ των μελών κρατών, στα πλαίσια της διεθνούς νομικής κυριαρχίας.⁴¹ Ωστόσο, για τον Οσάμα Μπίν Λάντεν η αντίληψη για το τι αποτελούσε νόμιμο κράτος δεν προερχόταν από την εξωτερική αναγνώριση, αλλά από την αυστηρή εφαρμογή των λόγων του θεού, απορρίπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εξουσία των κρατών και των διεθνών οργανισμών να παράσχουν την αναγνώριση και αποτελώντας έτσι μια πρόκληση για τη διεθνή κοινωνία.⁴²

Εν μέσω αυτού του κλίματος οι ευρωπαϊκές πολιτικές και οι αντιδράσεις στο φαινόμενο της τρομοκρατίας ευνόησαν την εδραίωση της αντίληψης για το Ισλάμ, στην ευρωπαϊκή κοινωνία, ως μιας ξένης και εχθρικής θρησκείας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση της Ισλαμοφοβίας στην Ευρώπη, αλλά και την ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση των ακροδεξιών κομμάτων στους Ευρωπαίους πολίτες.

Σύμφωνα με έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στην εχθρική αντίληψη των μουσουλμάνων από τους Ευρωπαίους, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ενώ παράλληλα σημείωσαν ανοδική πορεία ακροδεξιά κόμματα με έντονη αντί - μεταναστευτική και αντί-ισλαμική ρητορική.⁴³

³⁹ Mendelsohn Barak, "Sovereignty under attack: the international society meets the Al Qaeda network", *Review of International Studies*, Volume 31, Issue 01, January 2005, σσ. 45 – 68.

⁴⁰ Βλ. ο.π., σ. 56.

⁴¹ Krasner Stephen D., *Sovereignty: organized hypocrisy*, Princeton University Press, 1999 και Krasner Stephen D., *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2013.

⁴² Βλ. Mendelsohn (2005), σ. 63.

⁴³ Amnesty International, "Choice and prejudice – Discrimination against muslims in Europe", 2012, (ημερομηνία πρόσβασης 03/12/2013), <http://bit.ly/SgnvWt> Επίσης για την Ισλαμοφοβία στην Ευρώπη βλ.: European Monitoring Centre on Racisms and Xenophobia (EUMC), "Muslims in the European Union: Discrimination and Islamofobia", Report, (18/12/2006), (ημερομηνία πρόσβασης 18 Δεκεμβρίου 2009), <http://bit.ly/1mkwm6F>

Συμπερασματικά, η αναγωγή της θρησκείας και συγκεκριμένα του Ισλάμ σε ζήτημα ασφάλειας στην Ευρώπη, άλλαξε το πολιτικό σκηνικό, δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για ραγδαίες αλλαγές, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ανάδειξη μιας αυστηρότερης μεταναστευτικής και ενταξιακής πολιτικής, αλλά και η συστηματική συζήτηση, γύρω από ζητήματα που αφορούν την εθνική ταυτότητα και την περιχαράκωση της, δημιούργησαν έντονα το συναίσθημα της ανάγκης του επαναπροσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας, κυρίως σε χώρες με μεγάλο μεταναστευτικό πληθυσμό, όπως η Γαλλία, η Ολλανδία, αλλά και η Ελλάδα.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι και εδώ θα μπορούσε να έχει εφαρμογή η θεωρία της Σχολής της Κοπεγχάγης και ιδιαίτερα του Waever, ο οποίος υποστήριζε ότι εάν η κοινωνία δεν είναι πια αυτή που ήταν, δεν θα επιβιώσει. Όπως ένα κράτος έχει επιβιώσει, μόνο όταν έχει διατηρήσει την κυριαρχία του, έτσι και μια κοινωνία επιβιώνει όταν έχει παραμείνει, όπως ήταν, δηλαδή, «εμείς». Συνεπώς, η κοινωνική ασφάλεια αφορά σε καταστάσεις, που οι κοινωνίες προσλαμβάνουν, ως απειλή, κάτι σε σχέση με τους όρους ταυτότητας.⁴⁴

Έτσι, ένας τρόπος με τον οποίο μπορούν να θωρακιστούν οι πολιτισμοί, είναι η διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Εάν δηλαδή η ταυτότητα απειλείται, τότε εκείνη πρέπει να ενδυναμώνει την εθνική και πολιτιστική της έκφραση, γεγονός που διαπιστώθηκε και στις τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες και στις προσπάθειες ενδυνάμωσης και περιχαράκωσης της εθνικής τους ταυτότητας.

Από την άλλη πλευρά, οι μουσουλμάνοι μετανάστες, μέσω των δεσμών τους, αλλά και της ιδιότητας τους, ως μέλη μιας παγκόσμιας κοινότητας των πιστών (ummah), αντέδρασαν με τη σειρά τους στους κινδύνους, από τους οποίους θεωρούσαν ότι απειλούνται. Στην προσπάθεια τους να προστατέψουν το Ισλάμ, από τη δυτική απειλή, οι μουσουλμάνοι κατέφυγαν σε δραστικές κινητοποιήσεις με διεθνικό αντίκτυπο, όπως συνέβη με τις αντιδράσεις τους, απέναντι στην περίπτωση των κόμικς που εκδόθηκαν από μια εφημερίδα στη Δανία, το 2005, και απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί ότι στην περίπτωση της δημοσίευσης των κόμικς, που απεικόνιζαν τον προφήτη Μωάμεθ, σημαντικός ήταν και ο ρόλος του *Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας*- Organisation of Islamic Cooperation (OIC), ο

⁴⁴ Waever Ole, "European Security Identities", *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No.1, March 1996, σσ.109,113.

ο οποίος ως αντιπρόσωπος της συλλογικής φωνής του ισλαμικού κόσμου ιδρύθηκε για διασφαλίζει και να προστατεύει τα συμφέροντα των μουσουλμάνων.⁴⁵

Καίριο ρόλο στην αντίληψη του Οργανισμού για το Διεθνές Δίκαιο έχει η Ummah, της οποίας τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις εφαρμόζονται σε όλους τους μουσουλμάνους, ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής. Ο ρόλος της Ummah για τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας ήταν και είναι τόσο σημαντικός, ώστε να πιστεύει ότι αυτή πρέπει να αποκτήσει ηγετικό ρόλο. Γι' αυτό το λόγο οι πιστοί καλούνται να δεσμευτούν στην ισλαμική αλληλεγγύη εναντίον των προκλήσεων και των απειλών που έχει αντιμετωπίσει και που θα αντιμετωπίσει στο μέλλον η Ummah.⁴⁶

Παράλληλα με το ζήτημα της αναγωγής σε απειλή των μουσουλμάνων μεταναστών και των απορροιών αυτού στην Ευρώπη, θα μπορούσε επίσης να συναχθεί ότι και οι εγχώριες μεταβλητές, που για αρκετό καιρό είχαν παραγκωνιστεί στην ερμηνεία της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, εμφανίστηκαν δυναμικά στο προσκήνιο. Έτσι, η προσπάθεια μιας ομάδας θεωρητικών επιστημόνων (Νεοκλασικός Ρεαλισμός), που επιχείρησε να ενσωματώσει τους εσωτερικούς παράγοντες μιας κοινωνίας στην εξωτερική πολιτική ενός συγκεκριμένου κράτους, αποτέλεσε και αυτό σημείο αναφοράς στην παρούσα διατριβή για την κατανόηση των διάφορων φαινομένων

Άλλωστε, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι οι διάφοροι θρησκευτικοί δρώντες, όπως είναι η Αλ Κάιντα, επηρεάζουν σταθερά τις διεθνείς σχέσεις και γενικότερα, τα πολυάριθμα, διασυννοριακά ισλαμικά κινήματα, όλα έχουν μια «ήπια ισχύ», η οποία εδραιώνει τη δύναμή τους.⁴⁷ Οι διάφοροι θρησκευτικοί δρώντες χρησιμοποιούν την «ήπια ισχύ» με το να ενθαρρύνουν πειστικά τους φορείς χάραξης πολιτικής να ενσωματώσουν στις πολιτικές τους συγκεκριμένες αξίες και νόρμες.⁴⁸ Η «ήπια ισχύς» κατά τον Joseph Nye, είναι η ικανότητα να αποκτά κάποιος αυτό που επιθυμεί με το να προσελκύει άλλους, παρά με το να τους απειλεί ή να τους πληρώνει.⁴⁹

Εάν μάλιστα ληφθεί η παραπάνω αντίληψη ως δεδομένο, τότε γίνεται ευκρινέστερο πως οι συγκεκριμένοι θρησκευτικοί παράγοντες και συγκεκριμένα οι ισλαμικοί, επηρέασαν ή προσπάθησαν να επηρεάσουν τις εσωτερικές διεργασίες των κρατών που

⁴⁵ Tadjini Azin, "The Organisation of Islamic Cooperation and Regional Challenges to International Law and Security", *Amsterdam Law Forum*, Vol 4, No 2, 2012, σσ.36-48,σ.37.

⁴⁶ Βλ.ο.π., σ.43..

⁴⁷ Haynes Jeffrey, *Religious Transnational Actors and Soft Power*, Ashgate Publishing, Ltd., 2012, σσ.8-58.

⁴⁸ Steiner Sherrie, "Religious Soft Power as Accountability Mechanism for Power in World Politics- The InterFaith Leaders' Summit(s)", *Sage Open*: 1-16, 2011.

⁴⁹ Nye Joseph S. "Soft Power and the Struggle Against Terrorism", *Project-Syndicate*, (21/04/2004), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Μαρτίου 2014), <http://bit.ly/1ijPs6>

τους φιλοξενούν, όπως η προσπάθεια στρατολόγησης μελών σε ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις. Γεγονός που, όπως είδαμε, είχε σημαίνοντα ρόλο στη διεξαγωγή της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής των κρατών, που τους φιλοξενούσαν.

Στη συγκεκριμένη διατριβή, σύμφωνα με τα παραπάνω θεωρητικά πλαίσια, επιχειρήθηκε να διαφωτιστεί η σχέση των εσωτερικών και εξωτερικών μεταβλητών των συγκεκριμένων χωρών, ως προσδιοριστικών ή μη, παραγόντων στη λήψη αποφάσεων και στη χάραξη πολιτικών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Κεντρικό σημείο αναφοράς στις τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες, τη Γαλλία, την Ολλανδία και την Ελλάδα, ήταν οι μουσουλμάνοι μετανάστες και οι απόρροιες του μεταναστευτικού φαινομένου σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Έτσι, σύμφωνα με τη συλλογιστική του Buzan Barry, όσον αφορά στη βασική ιδέα της Διεθνούς Κοινωνίας και της κοινωνίας, που θεωρούσε ότι αυτές διαμορφώνονται και διαμορφώνουν (από) τα κράτη και τα άτομα, αντίστοιχα, που ζουν σε αυτές, η παρούσα διατριβή επιχειρήσε να φωτίσει αυτήν τη διάδραση στη διαμόρφωση της κοινωνίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, έχοντας ως κεντρικό άξονα τους μουσουλμάνους μετανάστες.

Ως εκ τούτου, το ζήτημα της ισλαμικής ένδυσης στα σχολεία της Γαλλίας και οι αντιδράσεις που προκάλεσε σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, όπως επίσης η δολοφονία του σκηνοθέτη Theo Van Gogh στην Ολλανδία και απόρροιες της, τόσο στη χάραξη των ενταξιακών πολιτικών, όσο και στον τομέα της ασφάλειας της χώρας, αποτέλεσαν προσδιοριστικά ζητήματα της σχέσης των εσωτερικών και εξωτερικών μεταβλητών των συγκεκριμένων χωρών. Επίσης, αντίστοιχη ήταν και η κατάσταση στην Ελλάδα με το ζήτημα της ανέγερσης τεμένους και τις διαστάσεις που έλαβε, αλλά και με το ζήτημα της ασφάλειας των Ολυμπιακών Αγώνων και τη σχέση του με τους μουσουλμάνους μετανάστες.

Συγκεκριμένα στη Γαλλία, οι ανεπιτυχείς ενταξιακές μεταναστευτικές πολιτικές ευνόησαν τις έντονες αντιδράσεις των μουσουλμάνων της Γαλλίας με τη μορφή διαδηλώσεων σε όλη τη χώρα, είτε με αφορμή το νόμο της απαγόρευσης των θρησκευτικών συμβόλων στα σχολεία, είτε με αφορμή την αγανάκτησή τους για την άνιση κοινωνικό-πολιτική μεταχείριση τους, όπως εκδηλώθηκε τον Οκτώβριο, του 2005, στα φτωχά προάστια των γαλλικών πόλεων.

Συν τοις άλλοις, η κοινωνική και εργασιακή περιθωριοποίηση ώθησε αρκετούς νεαρούς μουσουλμάνους στην προσχώρησή τους σε ισλαμιστικές, ενίοτε τρομοκρατικές, οργανώσεις με διεθνή διάσταση, όπως το «δίκτυο του 19ου διαμερίσματος - 19th Arrondissement Network», που στρατολογούσε νέους για να πολεμήσουν στο Ιράκ.⁵⁰

Επίσης, ο αντίκτυπος του νόμου της απαγόρευσης της θρησκευτικής ενδυμασίας σε δημόσιους χώρους ήταν μεγάλος, τόσο στη γαλλική, όσο και στην παγκόσμια μουσουλμανική κοινότητα. Όσον αφορά στους μουσουλμάνους της Γαλλίας, ο νόμος αυτός προκάλεσε μεγάλη κινητοποίηση με τη μορφή διαδηλώσεων εκ μέρους τους.

Η μεγάλη έκταση που πήρε η συζήτηση για την ορθότητα, ή όχι του νόμου της απαγόρευσης της *burqa* σε δημόσιους χώρους, στη διεθνή, αλλά και εσωτερική επικαιρότητα, ώθησε το γαλλικό ακροδεξιό κόμμα, Εθνικό Μέτωπο (Front National, FP) να εκμεταλλευτεί το συγκεκριμένο ζήτημα, σε άμεση σχέση με τη γαλλική εθνική ταυτότητα και το Ισλάμ εν γένει, στη γαλλική κοινωνία και να επωφεληθεί των συγκυριών για τις επερχόμενες εκλογές. Έτσι, παρουσίασε σημαντική άνοδο στις περιφερειακές εκλογές του Μαρτίου του 2010, τοποθετώντας ως κεντρικά σημεία στην καμπάνια του, τα θέματα της ισλαμοφοβίας και της αντί-μετανάστευσης, δίνοντας ένα ηχηρό μήνυμα πριν τις προεδρικές εκλογές του 2012.⁵¹

Η στήριξη των Γάλλων στο νόμο για την απαγόρευση της θρησκευτικής ενδυμασίας σε δημόσιους χώρους και ο νόμος αυτός καθαυτός προσανατόλισαν την κρατική προσοχή σε θέματα εσωτερικής ασφαλείας και αποτροπής τρομοκρατικών ενεργειών σε γαλλικό έδαφος. Είναι χαρακτηριστικό ότι την 27^η Οκτωβρίου 2010, ο τότε αρχηγός της Αλ- Κάιντα, Osama bin Laden, σε μαγνητοφωνημένο μήνυμα, που μεταδόθηκε από τον τηλεοπτικό σταθμό Al Jazeera, για πρώτη φορά, στράφηκε κατά της Γαλλίας κατατάσσοντάς την ως έναν από τους στόχους επίθεσης της οργάνωσης του.⁵²

Ο φόβος λοιπόν των ενδεχόμενων τρομοκρατικών επιθέσεων από ακραίες οργανώσεις του πολιτικού Ισλάμ και μέσα στη χώρα, ώθησε το γαλλικό κράτος να παραμείνει στην κατάσταση που είχε θέσει σε εφαρμογή, τον Ιανουάριο του 2007,

⁵⁰ Bennhold Katrin, "French Court Convicts 7 for Helping to Send Youths to Join Jihadist Fight in Iraq", *The New York Times*, (15/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), http://www.nytimes.com/2008/05/15/world/europe/15france.html?_r=1

⁵¹ Dodman Benjamin, 'Le Pen, father and daughter, bounce back', *France 24*, (20/01/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 20, Φεβρουαρίου 2011, <http://bit.ly/1g5938w>

⁵² Al Jazeera, 'Bin Laden in warning to France', (27/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://english.aljazeera.net/news/europe/2010/10/2010102710253569309.html>.

αυτήν δηλαδή του δεύτερου υψηλότερου επίπεδου του «Plan Vigipirate», που δικαιολογούσε την κατάσταση επιφυλακής για την αποτροπή τρομοκρατικών χτυπημάτων.⁵³

Παράλληλα, η Γαλλία συμμετείχε σε μια σειρά πρωτοβουλιών, όπως το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο», η «Ένωση για τη Μεσόγειο», ενώ προχώρησε και σε διμερείς συμφωνίες με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, με τις οποίες συνδέεται σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και ενεργειακό επίπεδο. Απώτερος στόχος ήταν η προάσπιση, πρωτίστως, των γαλλικών οικονομικών συμφερόντων, η ενίσχυση της στρατηγικής της θέσης, αλλά και η μακροπρόθεσμη διακοπή της μεταναστευτικής ροής προς τη Γαλλία, μέσω της οικονομικής ανάπτυξης των περιοχών αυτών.

Συν τοις άλλοις, η προσπάθεια του τότε Γάλλου Προέδρου Σαρκοζύ για τη δημιουργία ενός ισχυρού, γεωπολιτικού προφίλ της Γαλλίας στη Μέση Ανατολή, εκφράστηκε και μέσα από τον ιδιαίτερο ζήλο, που έδειξε, κατά την ανάληψη των καθηκόντων του, για την επίλυση της αραβό-ισραηλινής διαμάχης. Ωστόσο, παρά τις πρωτοβουλίες του γαλλικού κράτους προς την επίτευξη αυτού του στόχου, δεν αποφεύχθηκε, το Δεκέμβριο του 2008, ο πόλεμος στη Γάζα. Γεγονός, που δημιούργησε μεγάλες εντάσεις και στο εσωτερικό της Γαλλίας, ιδίως ανάμεσα σε Εβραίους και μουσουλμάνους μετανάστες.

Πάνω από πενήντα αντί-σημιακές επιθέσεις σημειώθηκαν, κυρίως σε συναγωγές, σε όλη τη χώρα και χιλιάδες άνθρωποι σε όλη τη Γαλλία, μουσουλμάνοι και μη, βγήκαν στους δρόμους, διαδηλώνοντας και εκφράζοντας την αποδοκιμασία τους στον πόλεμο.⁵⁴ Η τεταμένη κατάσταση οδήγησε σε ρήξη των σχέσεων, μεταξύ της μουσουλμανικής και της εβραϊκής κοινότητας της Γαλλίας, που εκφράστηκε, εκτός των βίαιων περιστατικών που προαναφέρθηκαν και με αλληλοκατηγορίες για Ισλαμοφοβία και Αντισημιτισμό, αντίστοιχα.

Από την πλευρά της πολιτείας έγιναν αρκετές προσπάθειες (συναντήσεις εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων) για να μη διαταραχθούν περαιτέρω οι σχέσεις των δυο κοινοτήτων στη χώρα, χωρίς όμως πάντοτε την επίτευξη του επιδιωκόμενου

⁵³ Secretariat General de la Defense et de la Securite National –SGDSN, “Vigilance, prévention, protection: le plan Vigipirate”, (ημερομηνία πρόσβασης 8, Μαρτίου, 2013), http://www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique98.html και Chick Kristen, ‘Osama bin Laden threatens French troops, criticizes France burqa ban’, *The Christian –Science Monitor*, (28/10/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 15, Απριλίου 2011), <http://bit.ly/1iPUOua>

⁵⁴ Bamba Amara, ‘Gaza Crisis Gives France Valuable Lessons (Part Two): the French Muslim-Jewish relationship after Gaza crisis’, *Islamonline*, (16/02/2009), (ημερομηνία πρόσβασης 10 Μαΐου 2011), <http://bit.ly/1iP4QMe>

στόχου.⁵⁵ Οι ρατσιστικές επιθέσεις από Εβραίους και μουσουλμάνους εκατέρωθεν, αλλά και η εκλαμβανόμενη, από τους Γάλλους μουσουλμάνους, ρατσιστική συμπεριφορά και διάκριση απέναντί τους, οδήγησαν στην αύξηση του συναισθήματος του φυλετισμού ανάμεσα στις μειονότητες, κυρίως στις μουσουλμανικές. Χαρακτηρίστηκε, το 2009, στη Γαλλία παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση της ξενοφοβίας και των ρατσιστικών επιθέσεων, με κύριους αποδέκτες μετανάστες από την ευρύτερη περιοχή του Μαγχρέμπ. Επίσης, σημαντική ήταν και αύξηση αντισημιτικών επιθέσεων, ιδίως μετά την ισραηλινή επίθεση στη Λωρίδα της Γάζας.⁵⁶

Ωστόσο, οι πολιτικές πρωτοβουλίες της κυβέρνησης Σαρκοζύ δεν επέφεραν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Αντίθετα, η κλιμάκωση της έντασης στη γαλλική κοινωνία ενισχύθηκε, η ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών παρέμεινε ατελέσφορη και η ισλαμοφοβία, με ότι αυτή συνεπάγεται, βρήκε επίσημο εκφραστή στο κόμμα του Εθνικού Μετώπου, το οποίο παρουσιάζει μια συνεχή αυξητική πορεία στις δημοσκοπήσεις.

Από την άλλη πλευρά, η αύξηση του Ισλαμισμού και των απορροιών του στο γαλλικό έδαφος, έκανε επιτακτικότερη την ανάγκη άμεσης εύρεσης λύσεων προς την ευνοϊκότερη ένταξη των μουσουλμάνων στη Γαλλία, ως έναν τρόπο ενδυνάμωσης της κρατικής κυριαρχίας, η οποία θεωρείτο ότι βαλλόταν από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, έδωσαν περαιτέρω ώθηση στο αντί-ισλαμικό αίσθημα, το οποίο παγιώθηκε, εν μέσω της οικονομικής κρίσης, που ταλανίζει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και κάθε χώρα ξεχωριστά.

Το Ισλάμ, σήμερα, αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη θρησκεία στη Γαλλία και αναπόσπαστο κομμάτι της. Είναι αναγκαία λοιπόν η αναθεώρηση πολιτικών προσκολλημένων στο παρελθόν και η προσαρμογή τους στο παρόν. Η παραδοχή, ότι πλέον οι κοινωνίες αποτελούνται από διαφορετικές εθνικές ομάδες, μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία για μια διαδικασία αλληλεπίδρασης των αποτελούμενων μελών της κοινωνίας με την ίδια την κοινωνία.

Συν τοις άλλοις, ο αμφίπλευρος (μετανάστες –κράτος) επαναπροσδιορισμός της θέσης του Ισλάμ στη γαλλική κοινωνία, μπορεί να την προσανατολίσει σε έναν

⁵⁵ Βλ. Bamba (16/02/2009), και Bennhold (January 20, 2009), ο.π. κεφ.2^ο.

⁵⁶ Le Point, RSS, "Flambée" du racisme et "forte hausse" de l'antisémitisme en France en 2009,(31/05/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9 Απριλίου, 2013), <http://bit.ly/SrMdDh>

ευρύτερο επαναπροσδιορισμό των βασικών αρχών και αξιών της, μακριά από παγιωμένες οπτικές της κοινωνίας.

Η σημασία της ουσιαστικής και πλήρους ένταξης των μεταναστών και δη των μουσουλμάνων στη Γαλλία είναι απαραίτητη, όχι μόνο για την υγιή και ομαλή βιωσιμότητα της κοινωνίας, αλλά και για την αποφυγή των άμεσων (γκετοποίηση των μουσουλμάνων, άνοδος ακραίου πολιτικού Ισλαμισμού στη Γαλλία) και έμμεσων απορροιών (αποδοκιμασία γαλλικών πολιτικών από τη διεθνή μουσουλμανική κοινότητα), που εκρέουν από μια προβληματική ένταξη.

Αντίστοιχα στην Ολλανδία, τόσο οι μουσουλμάνοι μετανάστες, όσο ή ίδια η ολλανδική κοινωνία αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα με τη γαλλική μεταναστευτική πραγματικότητα. Έτσι, οι ενταξιακές δυσκολίες, η γκετοποίηση των μεταναστών, ιδίως των μουσουλμάνων, η τρομοκρατία, η αύξηση της ισλαμοφοβίας και η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων είναι μερικά από τα προσδιοριστικά στοιχεία της σύγχρονης ολλανδικής κοινωνίας.

Το ζήτημα της ένταξης στην ολλανδική κοινωνία εντάχθηκε στο εννοιολογικό πλαίσιο της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών», το οποίο ευνοούσε την κοινωνική διχοτόμηση. Από τη μια μεριά οι εθνικές μειονότητες (αυτοί) και από την άλλη οι γηγενείς (εμείς) και ειδικότερα το Ισλάμ και η Δύση.⁵⁷ Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, τα περισσότερα κόμματα αναθεώρησαν τα πολιτικά τους προγράμματα, σχετικά με την μετανάστευση και το ενταξιακό που αναδείχθηκε σε ένα από τα μείζονα πολιτικά προβλήματα της χώρας και εισήχθη μια «νέα ενταξιακή πολιτική».⁵⁸

Η πολιτική άνοδος του Pim Fortuyn, με την έντονη αντί-μεταναστευτική ρητορική, συνέβαλε στην πολιτικοποίηση του θέματος της ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών και εδραίωσε την αφομοιωτική προσέγγιση στην ενσωμάτωση των εθνικών ομάδων στην Ολλανδία.⁵⁹

Η στροφή προς την αφομοίωση, με την ταυτόχρονη παραδοχή της αποτυχίας του πολυπολιτισμικού μοντέλου, επισφραγίστηκε για πολλούς Ολλανδούς με το φόνο του σκηνοθέτη Theo van Gogh. Τότε, η ολλανδική κοινή γνώμη ταύτισε τη δολοφονία με το μεταναστευτικό και ενταξιακό πρόβλημα των μουσουλμάνων της χώρας και αναδείχθηκε και το σχετικά νέο φαινόμενο της εγχώριας τρομοκρατίας από νεαρούς

⁵⁷ Βλ. ο.π., Scholten Peter, Holzacker Ronald, σ. 94 και ο.π., Callejo Maria Bruquetas and others, σ.19.

⁵⁸ Βλ.ο.π.

⁵⁹ Βλ. ο.π., Scholten Peter, Holzacker Ronald, σσ. 95-96.

μουσουλμάνους μετανάστες. Είναι χαρακτηριστικό ως προς αυτό οι αποκαλύψεις των μικρών ισλαμικών τρομοκρατικών οργανώσεων που δρούσαν στην Ολλανδία.⁶⁰

Επιπλέον, η δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo Van Gogh από έναν φανατικό ισλαμιστή, το 2004, είχε καθοριστική σημασία στην ολλανδική αμυντική πολιτική, καθώς η ολλανδική κυβέρνηση παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την πρόληψη τρομοκρατικών ενεργειών στη χώρα. Μέρος του σχεδίου ήταν η ίδρυση, το 2005, (29 Ιουνίου) του «Εθνικού Συντονιστικού Οργάνου Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας και Ασφάλειας», η διεθνής συνεργασία (Europol, Eurojust), για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και η συμμετοχή του ολλανδικού στρατού σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, σε μερικές από τις επονομαζόμενες «κράτη-πηγές της τρομοκρατίας» (Ιράκ και Αφγανιστάν).⁶¹

Η τρομοκρατία αποτέλεσε, κατά τη πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, τη μεγαλύτερη απειλή για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια της Ολλανδίας, γι' αυτό το λόγο η χώρα υιοθέτησε μια σειρά από μέτρα με στόχο την αντιμετώπισή της.⁶² Είναι γνωστό ότι οι χώρες με αδύναμη διακυβέρνηση, μη σταθερότητα και με μη αυστηρή τήρηση των νόμων (Αφγανιστάν, Πακιστάν, Σομαλία, Υεμένη), είναι δυνατόν να ελκούν εξτρεμιστικές ομάδες, μέλη των οποίων στη συνέχεια, μπορεί να ζητούν άσυλο από χώρες, όπως η Ολλανδία.⁶³ Κατάσταση, που ευνοεί την παρείσφρηση εξτρεμιστικών στοιχείων στην ολλανδική κοινωνία.

Ιδιαίτερα, προς αποφυγή τέτοιων καταστάσεων, αλλά και ως μέτρο πρόληψης ακραίων εκφράσεων που ευδοκιμούν σε ασταθή πολιτικά και κοινωνικά περιβάλλοντα, η ολλανδική κυβέρνηση προώθησε τη σταθερότητα στα «εύθραυστα κράτη».⁶⁴

Μάλιστα, όσον αφορά στο ενδεχόμενο μιας τρομοκρατικής ισλαμικής ενέργειας στην Ολλανδία, η χώρα βρέθηκε και αυτή στο επίπεδο, όπου ο κίνδυνος της τρομοκρατικής απειλής ήταν υπαρκτός. Σύμφωνα με μια κυβερνητική μελέτη, η άνοδος

⁶⁰ Transnational Terrorism, Security & the rule of Law, *The 'Hofstadgroep'*, (15/04/2007), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/Hofstadgroep.pdf>

⁶¹ Counterterrorism measures in the Netherlands in the First Decade of the 21st Century, "On the cause, application, assessment, and amendment of counterterrorism measures in the Netherlands 2001 – 2010", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου, 2013), http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/Working_Documents/2011/CT_Measures_Netherlands.pdf

⁶² Counterterrorism measures in the Netherlands in the First Decade of the 21st Century, "On the cause, application, assessment, and amendment of counterterrorism measures in the Netherlands 2001 – 2010", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), http://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/Working_Documents/2011/CT_Measures_Netherlands.pdf

⁶³ The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, "Letter to the House of Representatives presenting the spearheads of development cooperation policy", (12/01/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 10, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1myv3N6>

⁶⁴ Για λεπτομερέστερη αναφορά των μέτρων που προωθεί η Ολλανδία για τη σταθερότητα βλ.ο.π.

του ακραίου Ισλάμ στη χώρα συνδεόταν και με την ανεπιτυχή ενταξιακή διαδικασία των μουσουλμάνων μεταναστών, γεγονός που συνηγορούσε σε μια ενδεχόμενη ισλαμική τρομοκρατική ενέργεια στη χώρα, με χαμηλές κρατικές δυνατότητες αποτροπής της.⁶⁵

Επιπρόσθετα, ο αντίκτυπος της προβολής της έντονα αντι-ισλαμικής ταινίας Fitna, συνέβαλε στη δημιουργία του υπαρκτού κινδύνου για τρομοκρατική ισλαμική επίθεση στη χώρα. Όσο για τον ίδιο το δημιουργό της ταινίας, τον Geert Wilders, αυτός βρέθηκε προσωπικά στο στόχαστρο της Αλ Κάιντα, σύμφωνα με το τεύχος του Ιουλίου 2010, του αγγλόφωνου ηλεκτρονικού περιοδικού «Inspire».⁶⁶ Ο πολιτικός Geert Wilders, εκμεταλλευόμενος τα αρνητικά συναισθήματα των Ολλανδών απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες, στήριξε με επιτυχία την πολιτική του ατζέντα στην ασυμβατότητα του Ισλάμ με τις ολλανδικές δημοκρατικές αρχές.

Πράγματι, η δημιουργία από τους μετανάστες, κυρίως από τους μουσουλμάνους, παράλληλων πόλεων (dish-cities) μέσα στις πόλεις, η αδυναμία της πλήρους ένταξής τους, η αύξηση της εγκληματικότητας, και οι πολιτικές δολοφονίες, συνέβαλαν σημαντικά στην άνοδο της ξеноφοβίας και ιδιαίτερα της Ισλαμοφοβίας. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη, από το 2005, οι Ολλανδοί διακατέχονταν από έναν έντονο αρνητισμό απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες.⁶⁷

Μεσούσης αυτής της κατάστασης, την περίοδο 2005-2010, στην Ολλανδία σημειώθηκαν περισσότερα από 100 περιστατικά Ισλαμοφοβίας σε τεμένη της χώρας, (εμπρησμοί, βανδαλισμοί, υβριστικά συνθήματα στους τοίχους), αριθμός πολύ μεγαλύτερος από άλλες χώρες με παρόμοια περιστατικά.⁶⁸

Ως αντίδραση σε αυτά τα ισλαμοφοβικά περιστατικά ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (OIC), δια του Γενικού Γραμματέα του, Ekmeleddin Ihsanoglu, καταδίκασε και εξέφρασε την έντονη κριτική του για τις συνεχόμενες επιθέσεις στο Ισλάμ στην Ολλανδία.⁶⁹ Παράλληλα, επισήμανε το ρόλο, ως υποκινητή του μίσους για

⁶⁵ General Intelligence and Security Service, “From Dawa to Jihad», the Hague 2004”, (ημερομηνία πρόσβασης 6, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/49.pdf>

⁶⁶ *Radio Netherlands Worldwide*, “Dutch Islam critics on al-Qaeda hitlist”, (16/07/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://www.rnw.nl/english/bulletin/dutch-islam-critics-al-qaeda-hitlist>

⁶⁷ The Pew Research Center, “Support for Terror Wanes Among Muslim Publics: Islamic extremism: Common concern for Muslim and Western Public,” βλ.ο.π, σ.4.

⁶⁸ Hooghiemstra Peter, ‘The Dutch - world leaders in Islamophobia’, *Radio Netherlands Worldwide*, (12/01/2012), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://www.rnw.nl/africa/article/dutch-world-leaders-islamophobia>

⁶⁹ Organization of Islamic Cooperation, “News- Press Release Regarding Islamophobia”, (30/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5464

το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους στην Ολλανδία, του Ολλανδού πολιτικού και επικεφαλής του Κόμματος για την Ελευθερία (PVV), Γκεερτ Βίλντερς (Geert Wilders). Στο δελτίο Τύπου αναφέρεται ότι ο Οργανισμός δεν θα ανεχτεί περαιτέρω προσβολή του Ισλάμ και του προφήτη Μωάμεθ από τον Γκεερτ Βίλντερς. Επίσης, κάλεσε την ολλανδική κυβέρνηση συνασπισμού να περιορίσει αυτήν τη δραστηριότητα του συγκεκριμένου πολιτικού και συνεργάτη της, επισημαίνοντας ότι όποια σιωπή εκ μέρους της, επί του θέματος, ίσως υπονομεύσει τις καλές, αμφίπλευρες, σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών του Οργανισμού και της ίδιας.⁷⁰

Η ολλανδική κυβέρνηση, εμμένοντας στην αρχή της ελευθερίας του λόγου, απάντησε ότι θα συνεχίσει να απορρίπτει κάθε κάλεσμα για φίμωση των πολιτικών της,⁷¹ παρόλα αυτά όμως δεν μπορούσε να παραβλέψει την έντονη αλλαγή του πολιτικού σκηνικού της χώρας, που είχε συντελεστεί με την άνοδο στην εξουσία του Geert Wilders και νορίτερα του Pim Fortuyn.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι ο αντίκτυπος της ταινίας του Geert Wilders στην Ολλανδία και η σωρεία αρνητικών αντιδράσεων, που προκάλεσε για τους μουσουλμάνους της χώρας, συνέπεσε χρονικά με τον πόλεμο στη Γάζα (27/12/2008-18/01/2009), γεγονός που συνέβαλε και στη σημαντική αύξηση των αντί-σημιτικών εκδηλώσεων στη χώρα.⁷²

Εν μέσω αυτού του κλίματος, η συζήτηση γύρω από την εθνική ταυτότητα και το φόβο αλλοίωσής της από τους μουσουλμάνους μετανάστες, είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, ενώ παράλληλα ο Τύπος παρουσίασε ένα νέο προφίλ της χώρας, συνδεδεμένο με έναν, ενίοτε, ακραίο λαϊκισμό, με έντονο αντι-ισλαμικό περιεχόμενο. Σταδιακά, οι ανεπιτυχείς παραδοσιακές φιλελεύθερες πολιτικές, αναφορικά με την ένταξη των μεταναστών, ενέπνευσαν στην κοινή γνώμη το σκεπτικισμό απέναντί τους, κάτι που διαφάνηκε τελικά στις εκλογές του 2010.⁷³

⁶⁹ Government of the Netherlands, 'Government will not gag Wilders', (06/07/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hjzYhd>

⁷⁰ Organization of Islamic Cooperation, "News- Press Release Regarding Islamophobia", (30/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5464

⁷¹ Government of the Netherlands, 'Government will not gag Wilders', (06/07/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 28, Φεβρουαρίου 2012), <http://bit.ly/1hjzYhd>

⁷² FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, "Anti-Semitism-Summary overview of the situation in the European Union 2001-2010", 2011, (ημερομηνία πρόσβασης 9, Μαρτίου 2012), <http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism-update-2011.pdf>, σ. 15.

⁷³ Buruma Ian, 'The peculiar nature of modern Dutch populism', *Der Spiegel*, (09/06/2010), (ημερομηνία πρόσβασης 19, Μαρτίου 2012), <http://bit.ly/1uoLD7z>

Συνακόλουθα, η ολλανδική κυβέρνηση προχώρησε σε ένα νέο πρόγραμμα για τη μεταναστευτική και ενταξιακή της πολιτική, η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, εισήλθε σε μια νέα φάση, εγκαταλείποντας το πολύ-πολιτισμικό μοντέλο, που επέτρεψε στους μουσουλμάνους μετανάστες να δημιουργήσουν μια παράλληλη κοινωνία μέσα στην ολλανδική.⁷⁴

Συμπερασματικά, η Ολλανδία, ως η αμέσως επόμενη ευρωπαϊκή χώρα, με το μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό, μετά τη Γαλλία, μέσω της πορείας των ενταξιακών της πολιτικών, έφτασε σήμερα και αυτή, όπως και η Γαλλία, στο σημείο της ανάγκης του επαναπροσδιορισμού της εθνικής της ταυτότητας και κοινωνίας. Σε αυτό συντέλεσε καταλυτικά το ενταξιακό-μεταναστευτικό ζήτημα στην Ολλανδία, που σταδιακά μετατράπηκε στο ζήτημα των μουσουλμάνων και του Ισλάμ στη χώρα, ενισχύοντας τη διάχυτη, στην κοινή γνώμη, αντίληψη των δύο διαφορετικών κόσμων «εμείς», οι Ολλανδοί και οι «άλλοι», οι μουσουλμάνοι μετανάστες.

Τέλος, όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα η μεταναστευτική πολιτική της, λόγω των συνέχων νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, ήρθε απότομα αντιμέτωπη με τη ραγδαία αύξηση του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα, κυρίως της παράνομης μετανάστευσης. Η Ελλάδα, εν αντιθέσει με τη Γαλλία και την Ολλανδία, που έχουν μακρά μεταναστευτική ιστορία, θεωρείται σχετικά νέος μεταναστευτικός προορισμός. Από χώρα εκροής μεταναστών μετατράπηκε, σταδιακά, προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970, σε χώρα εισροής, καταλήγοντας σήμερα να είναι μια από τις σημαντικότερες Ευρωπαϊκές χώρες διαμετακόμισης και προορισμού.

Η παρουσία συνεπώς στην εθνικά, ομοιογενή, ελληνική κοινωνία μεταναστών διαφορετικού εθνικού και θρησκευτικού υπόβαθρου, όπως οι μουσουλμάνοι, ώθησε το γηγενή πληθυσμό στην περιχαράκωση της ελληνικής, εθνικής ταυτότητας. Είναι χαρακτηριστικό ως προς αυτό ότι στην Ελλάδα απαντώνται όλες οι μορφές διακρίσεων (εθνικών και θρησκευτικών), σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, από ότι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη.⁷⁵

Ο μεγάλος βαθμός, στον οποίον απαντώνται όλες οι μορφές διακρίσεων στην ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με ευρωπαϊκές έρευνες, κατέστησε σαφές ότι ο εθνικισμός, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση και τις ανεπιτυχείς ενταξιακές

⁷⁴ Kern Soeren, 'the Netherlands to Abandon Multiculturalism', *Stonegate Institute*, (23/06/2011), (ημερομηνία πρόσβασης 2, Μαρτίου 2012), <http://www.stonegateinstitute.org/2219/netherlands-abandons-multiculturalism>

⁷⁵ Eurobarometer, *Discrimination in the European Union- 2009*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

πολιτικές λειτουργούν αθροιστικά στην αύξηση των προκαταλήψεων, ακόμη και των ρατσιστικών συμπεριφορών, απέναντι στο διαφορετικό που αντιπροσωπεύουν οι μετανάστες, κυρίως οι μουσουλμάνοι.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια το ζήτημα της ανέγερσης ισλαμικού τεμένους και νεκροταφείου, ως καίριο αίτημα των μουσουλμάνων, που διαμένουν στην Ελλάδα και όχι μόνο, συνάντησε σημαντικές αντιδράσεις από την ελληνική κοινωνία. Ενώ, παράλληλα αποτέλεσε ζήτημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και «ιδίως της σχέσης της Ελλάδας με τα Αραβικά Κράτη και το Μουσουλμανικό κόσμο, εν γένει»,⁷⁶ καθώς ήθελε να αποφύγει την οποιαδήποτε εμπλοκή της Τουρκίας στο ζήτημα της ανέγερσης του τεμένους.

Επιπρόσθετα, εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων, υπό το φόβο μιας ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης στην Αθήνα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες βρέθηκαν στο στόχαστρο των αντιτρομοκρατικών υπηρεσιών της Ελλάδας και άλλων χωρών, με τη χώρα να εντάσσεται σε μια διεθνή πλατφόρμα συνεργασίας για την αποτροπή ενός ενδεχόμενου τρομοκρατικού χτυπήματος (CIA,FBI,MI6).⁷⁷

Η έντονη και συστηματική παρακολούθηση των μουσουλμάνων μεταναστών από τις αντι-τρομοκρατικές υπηρεσίες, αλλά και οι διαστάσεις, που πήρε το ζήτημα από τον Τύπο, ευνόησαν την περαιτέρω ανάπτυξη ξενοφοβικών και ισλαμοφοβικών συμπεριφορών. Αυτές με τη σειρά τους οδήγησαν στη σταδιακή εξάπλωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού, ως μιας νεωτεριστικής έκφανσης της ελληνικής κοινωνίας. Η κρατική αδυναμία αντιμετώπισης ή και συγκράτησης του φαινομένου, είχε ως αποτέλεσμα τη συνεχώς αυξανόμενη ρατσιστική βία, απέναντι στους μουσουλμάνους μετανάστες από οργανωμένες εξτρεμιστικές ομάδες. Ως εκ τούτου, το κέντρο της Αθήνας αποτελεί, σήμερα, ένα από τα πιο επικίνδυνα σημεία για να βρίσκεται ένας μουσουλμάνος μετανάστης με διακριτά εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά.

Επιπλέον, η κατασκευή από τον Τύπο αρνητικών στερεοτύπων για τους μουσουλμάνους μετανάστες, με αφορμή τα περιστατικά που έλαβαν χώρα στην Αθήνα το Μάιο του 2009, εν μέσω οικονομικής κρίσης και της κατακόρυφης αύξησης της ανεργίας στη χώρα, οδήγησαν στην ανάπτυξη ξενοφοβικών και ισλαμοφοβικών συμπεριφορών. Συνθήκη, που ευνόησε την άνοδο ακροδεξιών κομμάτων με αντι-

⁷⁶ Roussos Sotiris, 'The Athens Mosque: From Foreign Policy Tool to the Formation of Public Islam in Greece', *Journal of Modern Hellenism* (28, Winter 2010-2011), 153-165.

⁷⁷ Samatas Minas "Surveilling the 2004 Athens Olympics in the Aftermath of 9/11: International Pressures and Domestic Implications", (ημερομηνία πρόσβασης 10, Μαρτίου, 2013), <http://bit.ly/1uu1P7t>

μεταναστευτική και φασιστική ιδεολογία, όπως το ΛΑ.Ο.Σ. και τη Χρυσή Αυγή, αντίστοιχα.

Ολοκληρώνοντας, θα μπορούσε να τονιστεί ότι και η Ελλάδα, παρόλο που δεν είχε εξ αρχής ένα ολοκληρωμένο μεταναστευτικό και ενταξιακό προσανατολισμό, όπως η Γαλλία και η Ολλανδία, αντιμετώπισε και αυτή τα ζητήματα που προέκυψαν από το πρόβλημα της μη επιτυχούς ένταξης των μουσουλμάνων μεταναστών στην ελληνική πρωτεύουσα.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονιστεί ότι, παρόλο που, οι συγκεκριμένες τρεις περιπτώσεις μελέτης, είχαν διαφορετικές πολιτικές αφετηρίες (αφομοιωτικό - πολυπολιτισμικό μοντέλο), αναφορικά με τους μουσουλμάνους μετανάστες και την ένταξή τους μέσα σε αυτές, στην πορεία παρουσίασαν αρκετά σημεία σύγκλισης. Τα σημεία αυτά ήταν τόσο σε πολιτικό επίπεδο, όπως οι αυστηρότερες μεταναστευτικές πολιτικές, όσο και σε κοινωνικό, όπως ήταν η περιχαράκωση της εθνικής ασφάλειας και ταυτότητας, απέναντι στην «απειλή» των μουσουλμάνων μεταναστών. Η συζήτηση, γύρω από την εθνική ταυτότητα και τη διατήρησή της, εμφανίστηκε δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο τα τελευταία χρόνια. Οι τρεις χώρες έκαναν εμφανή την ανάγκη τους για ένα ξεκάθαρο εθνικό προσδιορισμό, ιδωμένο ως πανάκεια, απέναντι στα προβλήματα που προέκυπταν από το μεταναστευτικό.

Το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας και ασφάλειας με τη μεγάλη διάσταση που πήρε στον Τύπο, αλλά και εξαιτίας πολιτικών σκοπιμοτήτων, συνδέεται με μια σειρά άλλων ζητημάτων, που προέκυψαν δυναμικότερα στις σημερινές κοινωνίες, όπως είναι ο ακραίος εθνικισμός, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η ισλαμοφοβία και οι βίαιες επιθέσεις, απέναντι σε αυτούς που προκαλούν αυτά τα αισθήματα. Από την άλλη πλευρά, η δράση, ενίοτε, προκαλεί αντίδραση και όπως αναφέρθηκε σε κάθε χώρα ξεχωριστά, η αντίδραση προήλθε από τους μουσουλμάνους μετανάστες, είτε σε εθνικό, είτε σε διεθνές επίπεδο. Άλλωστε, ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνεργασίας (Organisation of Islamic Cooperation –OIC) αναφέρθηκε στα ισλαμοφοβικά περιστατικά παραπάνω από μια φορά, για την κάθε χώρα, προχωρώντας, ενίοτε, και σε συστάσεις προς τις εκάστοτε κυβερνήσεις.

Επίσης, αξίζει να παρατηρηθεί ότι τα σημεία ταύτισης της πολιτικής και των τριών χωρών, σε σχέση με τους μουσουλμάνους μετανάστες, δεν επηρεάστηκαν από το διαφορετικό θρησκευτικό και κοινωνικό τους υπόβαθρο. Έτσι, το εκκοσμικευμένο

γαλλικό κράτος, με τον πλήρη διαχωρισμό του από την εκκλησία και το πολυπολιτισμικό ολλανδικό κράτος, με το σεβασμό και την προώθηση των διαφορετικών θρησκευτικών και πολιτιστικών ταυτοτήτων παρουσίασαν αρκετά σημεία σύγκλισης με τη θεοσεβούμενη, σε μεγάλο βαθμό, και κλειστή ελληνική κοινωνία.

Τελειώνοντας, έχει ενδιαφέρον να υπογραμμιστεί ότι πλέον δεν θα μπορούμε να καταλάβουμε την ιστορία και την κοινωνική εξέλιξη της Ευρώπης, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη το μουσουλμανικό της στοιχείο και αντίστοιχα το ίδιο θα συμβαίνει και για το Ισλάμ: Δηλαδή, το ευρωπαϊκό του στοιχείο θα είναι σε ένα βαθμό ενδεικτικό της ιστορικής, κοινωνικής, ακόμη και της θεολογικής του εξέλιξης.⁷⁸ Ιδιαίτερα, αυτή η διαπίστωση έχει άμεση εφαρμογή στις συγκεκριμένες περιπτώσιολογικές μελέτες, οι οποίες βρίσκονται ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης, όπου αναμένεται, ιδίως στη Γαλλία και στην Ολλανδία, να παρουσιαστεί τα επόμενα χρόνια η μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού των μουσουλμάνων.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια λοιπόν, εντάσσεται και ο στόχος της συγκεκριμένης διατριβής, ο οποίος επιχειρεί να φωτίσει το φαινόμενο της μετανάστευσης των μουσουλμάνων στις συγκεκριμένες χώρες, καθώς επίσης και τη σχέση που μπορεί να έχει με τις υπό διαμόρφωση κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες σε αυτές.

Παράλληλα, από την ανάλυση του ισλαμικού μεταναστευτικού φαινομένου στις χώρες που αποτελούν τις περιπτώσιολογικές μελέτες της παρούσας διατριβής επιχειρήθηκε, μέσω της συνδυαστικής μελέτης και χρήσης των προαναφερθέντων θεωρητικών υποβάθρων, να αναδειχτεί η θρησκεία και δη το Ισλάμ ως μια νέα μεταβλητή στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων. Η θρησκεία, ως δρώντας για πολλά χρόνια, είχε παραμεληθεί από τις πολιτικές επιστήμες και τις Διεθνείς Σχέσεις, γεγονός που διαφάνηκε στην αμηχανία αντιμετώπισης και κατανόησης συγκεκριμένων προκλήσεων στη διεθνή κοινωνία, σε άμεση σχέση με τη θρησκεία, όπως τα ακραία φονταμενταλιστικά κινήματα και οργανώσεις.

Πλέον, η θρησκεία δεν μπορεί να εντάσσεται μόνο σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, αλλά σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών, ψυχολογικών και πολιτικών διαστάσεων και έτσι, υπ' αυτήν τη σφαιρική αντίληψη, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων.

⁷⁸Allievi S. and Nielsen, J.S., *Muslim networks and transnational communities in and across Europe*, Brill, (2003), σ.25.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε παράλληλα, να τονιστεί η συνοχή και η αλληλουχία των γεγονότων, σε σχέση με τους μουσουλμάνους μετανάστες και η συνεκτική δομή που τα διέπει, αρχής γεννωμένης από την αδύναμη και μη ουσιαστική ενταξιακή τους κατάσταση στις τρεις αυτές χώρες. Οι παραβατικές και ενίοτε εγκληματικές συμπεριφορές των μουσουλμάνων μεταναστών, η δημιουργία γκέτο στις πόλεις, όπου διέμεναν, είναι δυνατόν να συμβάλουν στην ανάπτυξη και υιοθέτηση αντι-μεταναστευτικών και ακραίων εθνικιστικών συμπεριφορών, από τους γηγενείς κατοίκους.

Παράλληλα, η ανεπιτυχής ενταξιακή πορεία των μουσουλμάνων μεταναστών στις χώρες που τους φιλοξενούν, είναι δυνατόν να οδηγήσει πολλούς από αυτούς στην προσχώρηση τους σε ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις, με σημαντικό αντίκτυπο για την κρατική και κοινωνική ασφάλεια, όπως διαφάνηκε από τη Γαλλία και την Ολλανδία.

Εν γένει, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το Ισλάμ και η δι-εθνική διάσταση του ισλαμικού μεταναστευτικού φαινομένου, κατέχει σημαίνοντα ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης δομής και λειτουργίας των κοινωνιών και στις τρεις ανωτέρω περιπτώσιολογικές μελέτες. Ζητήματα, όπως αυτά της εθνικής ταυτότητας και της ομογενοποιημένης κοινωνικής συνοχής, τέθηκαν υπό αμφισβήτηση, αναδεικνύοντας εναργέστερα την ανάγκη νέων ενταξιακών μοντέλων. Τα ευρωπαϊκά κράτη ήρθαν αντιμέτωπα με τις θρησκευτικές κοινότητες και τη δυναμική διεκδίκηση βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στο εσωτερικό τους, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, σημαντικά, στη λήψη αποφάσεων στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική των χωρών, όπως διαφάνηκε από την παρούσα έρευνα.

Από τα παραπάνω θα μπορούσε να συναχθεί ότι, πλέον, το Ισλάμ ενέχεται, αλλά συνυπάρχει και θα συνεχίσει να υπάρχει στις μέχρι και πριν από μερικά χρόνια αμιγώς ευρωπαϊκές κοινωνίες. Αυτό το γεγονός οδήγησε σε μια νέα διαμορφωθείσα κοινωνική και πολιτική κατάσταση, η οποία οφείλεται σε ένα βαθμό και στο ισλαμικό μεταναστευτικό φαινόμενο και στις απόρροιές του.

Συμπερασματικά, λοιπόν, τα καίρια ζητήματα που προκύπτουν είναι: από τη μία πλευρά, πως οι συγκεκριμένες ευρωπαϊκές κοινωνίες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το συνεχώς αναπτυσσόμενο ισλαμικό μεταναστευτικό φαινόμενο σε αυτές, διαφυλάσσοντας την εθνική τους ταυτότητα και προωθώντας την αρμονική συνύπαρξη

των μουσουλμάνων μεταναστών με τους γηγενείς πολίτες του. Από την άλλη πλευρά, ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο οι κοινωνίες αυτές θα μπορούσαν να προσανατολιστούν προς έναν ουσιαστικό επαναπροσδιορισμό της έννοιας της εθνικής ταυτότητας, βάσει της σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας, προχωρώντας σε ένα πιο διευρυμένο μοντέλο εθνικού προσδιορισμού.

Μια διευρυμένη εθνική ταυτότητα, με ότι αυτό συνεπάγεται είναι δυνατόν να επιτρέψει στους μουσουλμάνους μετανάστες να έχουν την αίσθηση «του ανήκειν κάπου», καθώς τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συνύπαρξη μουσουλμάνων μεταναστών και γηγενών κατοίκων προέρχονται, πρωτίστως από την μη ουσιαστική και πλήρη ένταξη τους.

Το ζητούμενο εδώ έγκειται στο πώς μπορούν να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την πλήρη και ουσιαστική ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών στις συγκεκριμένες ευρωπαϊκές κοινωνίες, χωρίς την αίσθηση της απειλής της εθνικής ταυτότητας. Είναι θέμα της κάθε περίπτωσης ξεχωριστά ή αποτελεί ζήτημα της ευρύτερης ευρωπαϊκής κοινότητας; ιδωμένης ως διεθνούς κοινωνίας, η οποία επιθυμεί να διαφυλάξει την κυριαρχία της, απαλλαγμένη όμως από εσφαλμένες αντιλήψεις;

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Α' ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ (στα ελληνικά)

- ECRI –Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά Του Ρατσισμού Και Της Μισαλλοδοξίας, “Δεύτερη έκθεση για την Ελλάδα της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1999”, Στρασβούργο 27 Ιουνίου, 2000.
- ECRI –Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά Του Ρατσισμού Και Της Μισαλλοδοξίας, “Τρίτη έκθεση για την Ελλάδα της 5^{ης} Δεκεμβρίου 2003”, Στρασβούργο 8 Ιουνίου, 2004.
- Global Forum on Migration and Development, “Φόρουμ της κοινωνίας των πολιτών (SCD), 3^ο Παγκόσμιο Φόρουμ για την Μετανάστευση και την Ανάπτυξη”, Αθήνα 2-3 Νοεμβρίου 2009, <http://www.gfmd2009.org>
- Tasneem Siddiqui, “Πως να διασφαλίσουμε ότι η κομβική σχέση μετανάστευσης – ανάπτυξης θα συνδράμει στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της χιλιετίας (ΑΣΧ)”, *Global Forum on Migration and Development*, 2009, <http://www.gfmd2009.org>.
- Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, “Αριθ. Πρωτ.:510/17/15-05-2000– Απόφαση για τις ταυτότητες”, <http://bit.ly/1iMBQo5>
- Βουλή των Ελλήνων, “Σύνταγμα της Ελλάδος”, 2010, <http://bit.ly/1fwRF1T>
- Βουλή των Ελλήνων “Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο Νόμου, Ίδρυση Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία Διαχειριστική Επιτροπή Ισλαμικού Τεμένους” (02/10/2006), <http://bit.ly/1rJhV9a>
- Βουλή των Ελλήνων, Περίοδος: ΙΑ, Σύνοδος: Β΄, “Συνεδρίαση: ΠΝΖ΄(19/06/2006) (Ειδική Ημερήσια Διάταξη συζήτησης και λήψη απόφασης επί της προτάσεως 66 Βουλευτών του ΠΑΣΟΚ και 5 Βουλευτών του ΣΥΝ με αντικείμενο τη διεύρυνση παραβίασης ή όχι θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων Πακιστανών που διέμεναν στην Ελληνική Επικράτεια νομίμως, τον Ιούνιο του 2005)”, <http://bit.ly/1fwRS5n>
- Διεθνής Αμνηστία – Ελληνικό Τμήμα, Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για την υπόθεση Τζαβέντ Ασλάμ και τα σφάλματα στην έρευνα για τις απαγωγές των Πακιστανών,(12/01/2007), <http://bit.ly/1i1O5ak>
- Διεύθυνση Ασφάλεια Ολυμπιακών Αγώνων, Olympic Security Planning, March 2004, <http://bit.ly/PU6VJH>
- Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, “Απόφαση ΔΕΕ, Firma Brita GmbH v Hauptzollamt Hamburg-Hafen, (25 Φεβρουαρίου 2010), υπόθ. C-386/08, <http://bit.ly/1hX51C9>
- Εκκλησία, επίσημον δελτίον της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτος ΠΙΒ΄, τεύχη 6, 7, 2005, Αθήνα.
- Εκκλησία, επίσημον δελτίον της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτος ΠΓ΄, τεύχη 11, 2,4,5,6,7, 2006, Αθήνα.
- Ελληνική Αστυνομία, “Ασκήσεις”, <http://bit.ly/1fURNms>
- Ελληνική Δημοκρατία - Πρωθυπουργός της Ελλάδος, “Δηλώσεις Πρωθυπουργού Γιώργου Α. Παπανδρέου και Προέδρου της Παλαιστινιακής Αρχής Mahmoud Abbas μετά τη συνάντησή τους”, (08/12/2010), <http://www.primeminister.gov.gr/2010/12/08/3790>

- Ελληνική Δημοκρατία -Υπουργείο Εξωτερικών, “Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για δηλώσεις Πρωθυπουργού Τουρκίας περί εκπαίδευσης τρομοκρατών στην Ελλάδα, επαναλειτουργία Θεολογικής Σχολής Χάλκης και λειτουργία τεμένους στην Αθήνα”, (30/03/2013), <http://bit.ly/1jly1Fa>
- Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο Εξωτερικών, “Τρομοκρατία”, <http://bit.ly/1n9y4Vo>
- Ελληνική Δημοκρατία- Κυβέρνηση, “Ελλάδα – Τουρκία: Συμφωνία για τη μη νόμιμη μετανάστευση”,(14/5/2010), <http://government.gov.gr/2010/05/14/1057/>
- Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε., “Κεκτημένο του Σένγκεν - Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν της 14ης Ιουνίου 1985 μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα”, *Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 239*, (22/09/2000), σσ. 0019 – 0062, <http://bit.ly/1iNvKTB>
- Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), “Τέταρτη έκθεση για την Ελλάδα”,(15/09/2009), <http://bit.ly/1kuYf6d>
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, “Μια ασφαλής Ευρώπη σ’ έναν καλύτερο κόσμο- Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας”, Βρυξέλλες, 12 Δεκεμβρίου 2003, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIHEL.pdf>
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 184, τεύχος 1ο, (04/12/1991), <http://bit.ly/RgGAXn>
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 212, τεύχος 1ο, (23/08/2005), <http://bit.ly/1ofh4Na>
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλου 91, τεύχος 1ο, (02/05/2001), <http://bit.ly/1iMCouj>
- Θρησκεία Α.Ν. 1363/1938, “Περί κατοχυρώσεως διατάξεων των αρθρ. 1 και 2 του εν ισχύι Συντάγματος”, <http://old.law.uoa.gr/crime-research/thriskia.pdf>
- Νόμος 3512/2006 - ΦΕΚ 264/Α/5.12.2006- “Ισλαμικό Τέμενος Αθηνών και άλλες διατάξεις”, <http://bit.ly/1iXpJDW>
- Πρακτικά Βουλής, “ΙΑ΄ - Συνεδρίαση ΚΒ””, (24/08/2005), <http://bit.ly/R48WnT>
- Πρακτικά Βουλής, “Συνεδρίαση Δ΄ 15/06/2000”, <http://bit.ly/PWg0BT>
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κανονισμός του Συμβουλίου της 15^{ης} Φεβρουαρίου 2007 για την ίδρυση οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 22/2/2007, www.kemo.gr.
- Συνήγορος του Πολίτη, “Ενταξη μεταναστών και μηχανισμοί διαμεσολάβησης και διαβούλευσης”, Τα πρακτικά της ημερίδας του Συνηγόρου του Πολίτη σε συνεργασία με την Ολλανδική Πρεσβεία, (15/2/2007), www.synigoros.gr
- Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, “Συνέντευξη του Υπουργού Δημόσιας Τάξης κ. Γιώργου Βουλγαράκη στην εφημερίδα «The Washington Times»,(17/04/2005),” <http://bit.ly/1fUUUKU>
- Υπουργείο Εξωτερικών, “Άρθρο 14: Μονάδα Διαχείρισης Κρίσεων”, <http://bit.ly/1kq2jmX>
- Υπουργείο Εξωτερικών, “Το ελληνικό αναπτυξιακό πρόγραμμα στην Παλαιστινιακή Αρχή”, <http://bit.ly/1iFSNAE>

Υπουργείο Εξωτερικών, “Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Υπηρεσίας Υ.Δ.Α.Σ., Ετήσια έκθεση 2009, (Οκτώβριος 2010), <http://archive.hellenicaid.gr/appdata/documents/report-2009-gr-final.pdf>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχθηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.

Β' ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ- ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ

Agence Française de Développement- AFD, “L’AFD et les territoires Palestiniens - Entre urgence et développement”, 2008, <http://bit.ly/1hjvibf>

Alliance of Civilizations: *Report of the High- Level Group*, (13 November 2006), http://www.unaoc.org/repository/HLG_Report.pdf

Amnesty International, “Choice and prejudice – Discrimination against muslims in Europe”, 2012, <http://bit.ly/SgnvWt>

Assemblée Nationale-France, “Compte rendu no8, Mission d’information sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national”, (14/10//2009), <http://bit.ly/1kuZQJn>

Assemblée Nationale-France, “Rapport d’information fait en application de l’ article 145 du Règlement sur la pratique du port du voile integral sur le territoire national”, <http://bit.ly/1nP46Zf>

Australian Government, Department of Immigration and Citizenship, www.immi.gov.au/media/publications/multicultural/pdf_doc/Muslims_in_Australia_sn_apshot.pdf

Bureau of Democracy, Human Rights and Labor -U.S., “Greece- International Religious Freedom Report 2006”, <http://1.usa.gov/1iXN0AB>

Bureau of Democracy, Human Rights and Labor -U.S., “Greece- International Religious Freedom Report 2002”, <http://1.usa.gov/1mxEyR2>

Commission Nationale Consultative des Droits de l’Homme, “La Lutte Contre le Racisme, l’ Antisemitisme et la Xenophobie- 2010”, 2011, <http://bit.ly/1n9Chsa>

Conseil de l’ Europe- Assemblée Parlementaire, ‘Résolution 1743 (2010) Islam, islamisme et islamophobie en Europe’, (23/06/2010), <http://bit.ly/1rLtdK5>

Council of Europe Ministers of Foreign Affairs, “White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”, (7 May 2008), Strasbourg, www.coe.int/dialogue

Council of Europe- Parliamentary Assembly, “Participation of immigrants and foreign residents in political life in the Council of Europe member states”, Doc. 8916, 2000, <http://bit.ly/1mjQBgn>

Council of Europe, “European Committee of Social Rights, Conclusions 2007- France”, <http://bit.ly/1nP6L57>

Council of Europe, “European Committee of Social Rights, Conclusions 2006- France”, (2006), www.coe.int.

Council of Europe, “European Committee of Social Rights, Conclusions XVIII-2 Greece”, 2007, <http://bit.ly/1uck55i>

Council of Europe, “European Pact on Immigration and Asylum”, <http://bit.ly/SgqDBv>

Council of Europe, “Report to the Government of Greece on the visit to Greece carried out by the European Committee for the prevention Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 August to 9 September 2005”, 2006, www.coe.int.

Council of Europe, “Response of the Government of Greece to the Report of the European Committee for the prevention Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 27 August to 9 September 2005”, (2006), <http://bit.ly/1hjycgj>

Council of the European Union, “the Africa –EU strategic partnership - A Joint Africa-EU Strategy”, 2007, <http://bit.ly/Rae0XA>

Counterterrorism measures in the Netherlands in the First Decade of the 21st Century, “On the cause, application, assessment, and amendment of counterterrorism measures in the Netherlands 2001 – 2010”, 2011, <http://bit.ly/1hZCQnn>

Eu. Monitoring and Advocacy Program-EUMAP, “Muslims in the Eu- Cities Report: France”, Institute d’ Etudes Politiques de Grenoble, 2007.

EUMC -European Monitoring Centre on Racisms and Xenophobia, “Muslims in the European Union: Discrimination and Islamofobia”, *Report*, (18/12/2006), <http://bit.ly/1mkwm6F>

Eurobarometer, “Discrimination in the European Union- 2009”, <http://bit.ly/1kxQJGo>

Eurobarometer, “Report Number 53”, 2000, <http://bit.ly/R6zzIN>

Eurobarometre, “Sondage, no39”, 1993, <http://bit.ly/Raf79Q>

European Center for Minority Issues- ECMI, “Evaluation of the impact of inclusions policies under the Open Method of Coordination: Assessing the Cultural Policies of six Members States of the European Union, Final Report: The aspect of culture in the social inclusion of Ethnic minorities”, 2006.

European commission against Racism and Intolerance (ECRI), “Third report on Greece, Adopted on 5 December 2003”.

European Economic and social committee EESC, “Migration and development: opportunities and challenges”, 2007.

European Intercultural Workplace (EIW), “Greece- Detailed Analysis of the Intercultural Situation in Greece and Case Studies at the Workplace”, 2007.

European Migration Network, “Illegally Resident Third Country Nationals in EU Member States: state approaches towards them, their profile and social situation”, 2007, <http://bit.ly/1kGjZuJ>

European Monitoring Center on Racism and Xenophobia, “Anti-Islamic reactions in the EU after the terrorist acts against the USA”, Second report: Reactions from 25th September to 19th October, <http://bit.ly/RafFw8>

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), “Coping with a fundamental rights emergency: The situation of persons crossing the Greek land border in an irregular manner”, 2011, <http://bit.ly/1IG6gYI>

European Union Minorities and Discrimination Survey EU-MIDIS, “Data in Focus Report 2: Muslims”, 2009, <http://fra.europa.eu/eu-midis>

Europol, “TE-SAT 2007- EuTerrorism situation and trend report 2007”, www.europol.europa.eu

Eurostat Statistics in focus 108/2008, “Population and social conditions- Acquisition of citizenship in the European Union”, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

Fifteenth Ambassadors’ Conference “Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic, France in the United Kingdom French Embassy”, (27/08/2008), <http://bit.ly/1i4T6iC>

Forum Mondial sur la immigration et le developpement, “FMMD 2008, Manile”, <http://gfmd.org/>

FoxNews, “Dutch Minister Addresses Concerns of Anti-Semitism”, (23/01/2009), <http://fxn.ws/1fJgTdg>

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, “Anti-Semitism-Summary overview of the situation in the European Union 2001-2010”, 2011, <http://bit.ly/Q9czYC>

General Intelligence and Security Service (Netherlands), “Annual Report 2004”, *National Security Service*, Hague, 2005, <http://bit.ly/Snh8Rg>

General Intelligence and Security Service (Netherlands), “From Dawa to Jihad”, the Hague 2004, <http://bit.ly/1naEciE>

General Intelligence and Security Service (Netherlands), “Recruitment for the Jihad in the Netherlands: From Incident to Trend”, the Hague, (December 3, 2002), <http://bit.ly/1n4AcAc>

General Intelligence and Security Service (Netherlands), “Annual Report 2001”, *National Security Service*, Hague, 2002, http://www.fas.org/irp/world/netherlands/jv2001_en.pdf

General Intelligence and Security Service (Netherlands), “The Radical Dawa in transition- the rise of Islamic neoradicalism in the Netherlands”, 2007, <http://bit.ly/1iXNJli>

Global commission on international migration, “Report: Migration in an interconnected world: new directions for action”, 2005, <http://bit.ly/1iQaRXW>

Government of Netherlands, “Immigration -Aliens who wish to remain in the Netherlands for more than three months must fulfil several conditions”, <http://bit.ly/1hoHQhJ>

Government of Netherlands, “Morocco will not obstruct integration in the Netherlands”, (25/11/2008), <http://bit.ly/1pVAEmf>

Government of the Netherlands, “Government's reaction to Wilders' fil”, (27/03/2008), <http://bit.ly/1i4U2Uf>

Government of the Netherlands, 'Government will not gag Wilders', (06/07/2011), <http://bit.ly/1hjzYhd>

Government of the Netherlands, Ministry of foreign Affairs: “Security and development in fragile states, The Netherlands’ strategy 2008-2011”, 2011, <http://bit.ly/1iKc6CX>

Greek Helsinki Monitor (GHM), “Press release topic racial profiling of muslim migrants by Hellenic police”, (09/07/2004), <http://www.greekhelsinki.gr/bhr/english/index.html>

Haut Conseil à l’intégration (HCI), ‘Rapport au Premier Ministre: La France sait-elle encore intégrer les immigrés?’,(12/04/2011), <http://bit.ly/1jwzo3X>

Human Rights Watch, “Hate on the Streets, Xenophobic Violence in Greece, 2012”, <http://www.hrw.org/node/108554/section/2>

Ihsanoglu Ekmeleddin, “The updated report of the OIC Observatory on Islamophobia to the 35th Session of the Council of Foreign Ministers for the period May 2007-May 2008”, (31/05/2008).

- International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), “Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe”, 2007, <http://bit.ly/1n4APtw>
- International Institute for the Study of Islam in the Modern world- ISIM, “Annual Report 2005”, www.isim.nl
- International Institute for the Study of Islam in the Modern world- ISIM, “Annual Report 2006”, www.isim.nl
- International Labour Organization- ILO, “International labour migration. A rights-based approach”, 2010, <http://bit.ly/1n9IuEr>
- International Organization for Migration, “Greece”, <http://www.iom.int/jahia/Jahia/greece>
- International Organization for Migration, “International Migration Law, Glossary on Migration”, 2004, <http://bit.ly/1jnzgno>
- International Organization for Migration, “International Terrorism and Migration”, 2010, <http://bit.ly/SgtlHI>
- International Organization for Migration, “Migration in Greece: A Country Profile”, 2008, <http://bit.ly/1id9Ynh>
- Journal officiel de la République française -24 janvier 2006, “LOI no 2006-64 du 23 janvier 2006 relative à la lutte contre le terrorisme et portant dispositions diverses relatives à la sécurité et aux contrôles frontaliers”, www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/loi_24_janvier_2006.pdf
- Le ministère de l' Économie, des Finances et de l' Industrie, 'Christine Lagarde et Laurent Wauquiez à Tunis', (23/02/2011), <http://bit.ly/1o99Kmu>
- Le ministère de la défense et des anciens combattants, 'Relations internationales- Enjeux Regionaux- Middle East', (14/03/2011), <http://bit.ly/PWoid5>
- Middle East & North Africa Financial Action Task Force, “6th Annual Report”, 2010, <http://bit.ly/1iKdpSt>
- Migrant Integration Policy Index, 'France-2010', <http://www.mipex.eu/france>.
- Migration and Development Briefs11, “Migration and Remittances Trends 2009”, (03/11/2009), <http://bit.ly/1iKdBkx>
- Migration Policy Institute, “Migration and the economic Downturn: What to expect in the European Union”, 2009, www.migrationpolicy.org/lmi
- Migration Policy Institute, “Migration’s Facts, Europe’s Disappearing Internal Borders” 2007, www.migrationinformation.org
- Migration Policy Institute, “Remittance Data”, 2003, www.migrationinformation.org.
- Ministere de la Ville, “Les Atlas > Atlas des Zones urbaines sensibles (Zus)”, <http://sig.ville.gouv.fr/Atlas/ZUS/#header>
- Ministere Des Affaires Etrangeres et Europeennes, “La France et les Territoires palestiniens”, <http://bit.ly/1iKdPYV>
- Ministere Des Affaires Etrangeres et Europeennes, “Processus de paix: Annonce du soutien de la Ligue arabe à la tenue de pourparlers indirects entre Israéliens et Palestiniens”, (3/05/2010), <http://bit.ly/1utQTXC>

- Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment (Netherlands), “Dealing with Moroccan-Dutch problem youths Setting boundaries and creating opportunities”, The Hague 2011, <http://bit.ly/1q2VmRh>
- Ministry of Interior and Kingdom Relation (Netherlands), “From Dawa to Jihad The various threats from radical Islam to the democratic legal order”, General Intelligence and Security Service, (December 2004), <http://bit.ly/1naEciE>
- National Coordinator for Counterterrorism (NCTb- Netherlands), ‘Eighth anti-terrorism progress report including the Terrorist Threat Assessment Netherlands (DTN). Terrorist threat unchanged, remains substantial’, (10/06/2008), <http://bit.ly/1rRarB7>
- National Coordinator for Counterterrorism (NCTb- Netherlands), “Salafism in the Netherlands – A passing phenomenon or a persistent factor of significance”, (May 2008), <http://bit.ly/1mqP7B0>
- Organisation of the Islamic Cooperation: “Cultural and Social Affairs Department Observatory”, *Monthly Bulletin- February*, 2010, <http://bit.ly/1idcYQK>
- Organization of Islamic Cooperation, “News- _Press Release Regarding Islamophobia”, (30/06/2011), http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=5464
- “Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics”, (14/07/2005), <http://bit.ly/1eQOY8J>
- Pew Research Center, ‘The Future of the Global Muslim Population, Projections for 2010-2030’, (2011), <http://bit.ly/1hUQ1qG>
- Pew Research Center, “Muslim Networks and Movements in Western Europe”, (2010), <http://bit.ly/1kB8x4Z>
- Pew Research Center, “Support for Terror Wanes Among Muslim Publics: Islamic extremism: Common concern for Muslim and Western Public” -17-Nation Pew Global Attitudes Survey, (14/07/2005), <http://bit.ly/1iQZwSp>
- Pew Research Center, “The Global Religious Landscape”, (18/12/2012), <http://bit.ly/Q3PjvC>
- Pew Research Center, “A Global “No” To a Nuclear-Armed Iran Divisions on Sanctions and Use of Force”, (18/05/2012), <http://bit.ly/1naIu9R>
- Ratha Dilip, Mohapatra Sanket , and Silwall Ani, “Migration and Remittance Trends 2009- A better-than-expected outcome so far, but significant risks ahead”, *Migration and Remittances Team Development Prospects Group, World Bank*, <http://bit.ly/1iKdBkx>
- Report for the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, “Majorities’ attitudes towards minorities in Western and Eastern European Societies: Results from the European Social Survey 2002-2003”, <http://bit.ly/1iMJKOU>
- Report for the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, “Majorities’ attitudes towards minorities in European Union Member States: Results from the Standard Eurobarometers 1997-2000-2003”, <http://bit.ly/1ulwXWW>
- République Française, “Conférence euro-africaine sur les Migrations et le Développement”, (10-11/07/2006), <http://bit.ly/SnoyUC>
- Republique Française, “la service public de la diffusion du droit, Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat”, www.legifrance.gouv.fr.
- Republique Française, Ministère de l’Interieur, “Le pacte européen sur l’immigration et l’asile”, (2008), <http://bit.ly/1i7XMsl>

- Secretariat General de la Defense et de la Securite National –SGDSN France, “Vigilance, prévention, protection: le plan Vigipirate”, (http://www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique98.html).
- Secrétariat Général du comité interministériel de contrôle de l’immigration, Rapport au parlement: “Les orientations de la politique de l’immigration”, (2008), <http://bit.ly/SnoUug>
- Simon Patric, “Ethnic Statistics and data protection in the Council of Europe countries”, study report by, *Institute National d’Etudes Démographiques, ECRI –European Commission against Racism and Intolerance*, Strasbourg 2007, <http://bit.ly/SnoUug>
- Statistics Netherlands, “Annual Report on Integration 2010 – Summary”, <http://bit.ly/1idiDpP>
- Ter Horst G., the Minister of the Interior and Kingdom Relations, “Tenth Counterterrorism progress report”, the Hague (19/06/2009).
- TE-SAT 2007- 2008, “EU Terrorism Situation and Trend Report”, www.europol.europa.eu
- The American Foreign Policy Council, “World Almanac of Islamism: Netherlands”, 2011, <http://almanac.afpc.org/Netherlands#>
- The American Foreign Policy Council, “World Almanac of Islamism: France”, 2011 http://almanac.afpc.org/sites/almanac.afpc.org/files/France_0.pdf
- The European Network Against Racism (ENAR), “Religious Discrimination and Legal Protection in the European Union”, Fact Sheet N°34, 2007, <http://bit.ly/1idiZgh>
- The French White Paper on Defense and National Security, (17/06/2008), <http://bit.ly/1i80pdK>
- The General Intelligence and Security Service (Netherlands), “Radical views of Imams in the Netherlands less public”, <http://bit.ly/1q3261G>
- The National Coordinator for Counterterrorism and Security (NCTV), “About the NCTV”, <http://bit.ly/1nV30v5>
- The Pew Forum on Religion & Public Life, “Muslim Networks and Movements in Western Europe”, (September 2010), <http://bit.ly/1fHahfO>
- The Pew Global Attitudes Project, a Pew Research Center project, “Unfavorable views of Jews and Muslims on the increase in Europe”, 2008, www.pewglobal.org.
- The U.S. Government Accountability Office (GAO), “Olympic Security: U.S. Support to Athens Games Provides Lessons for Future Olympics”, (31/05/2005), <http://www.gao.gov/assets/250/246566.html>
- The Undocumented Worker Transition (UWT), “Undocumented Migration Glossary”, *EU Sixth Framework Programme -Contract Number: 044272*, 2008, www.undocumentedmigrants.eu
- Third extraordinary session of the Islamic summit conference, “Ten-year programme of action to meet the challenges facing the muslim ummah in the 21st century”, <http://www.cfr.org/religion/organization-islamic-conference/p22563>
- UNHCR (The UN Refugee Agency), “Country Operations Plan, Overview, Greece 2006”, www.unhcr.phd
- United Nations Development Programme “Human Development Report 2009, overcoming barriers: Human mobility and development”, <http://www.hdr.undp.org> .
- United Nations, ‘Note III: Crimes against humanity committed by Israel and denounced by Israeli organizations’, <http://bit.ly/1fHaBLF>

- United States Department of State “The Antiterrorism Assistance Program -Report to Congress for Fiscal Year 2004”, 2005, <http://1.usa.gov/1kBcqXp>
- United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, “International Religious Freedom Report for 2011- Greece”, <http://1.usa.gov/1iR31s1>
- United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, “Country Reports on Terrorism 2010”, (August 2011), <http://1.usa.gov/1s5DrXT>
- United States Department of State Publication Office of the Coordinator for Counterterrorism, “Country Reports on Terrorism- Europe Overview, 2012”, (Mai, 2013), <http://1.usa.gov/1i825E5>
- WIRE, ‘Ban on veil denies rights’, *Amnesty International*, vol.40, issue 004, (August – September 2010), <http://bit.ly/1iR3mes>
- World Economic Forum, “Islam and the West: Annual Report on the State of Dialogue”, (2008).
- World Public Forum “Dialogue of Civilizations”, Bulletin no1, 2006, www.wpfdc.com.
- The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, “Letter to the House of Representatives presenting the spearheads of development cooperation policy-2010”, <http://bit.ly/1naLYZK>
- The Netherlands Ministry of Foreign Affairs, “Verhagen talks to OIC ambassadors about Fitna”, (31/03/2008), <http://bit.ly/SntIzI>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχθηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.

Γ’ ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ (Ελληνικά)

- Defence Net “Στροφή ΝΔ για το ισλαμικό Τέμενος; - Β.Κικίλιας: «Να μην κτιστεί στην Αθήνα»”, (19/04/2013), <http://bit.ly/1rSAbyV>
- Defence net, “Στην JITEM «ρίχνουν» οι Τούρκοι την προώθηση λαθρομεταναστών στην Ελλάδα”, (06/02/2014), <http://bit.ly/SdUQRD>
- Ecclesia.gr, “Προς τον Υπουργό Εξωτερικών σχετικά με την ανέγερση Τεμένους στην Αττική”, (27/082003), <http://bit.ly/1mr93YE>
- In gr., “Συνελήφθη ο πρόεδρος της πακιστανικής κοινότητας στην Αθήνα”, (0/6/11/2006), <http://bit.ly/1nV532m>
- In. gr, “Το 2004 έτομο το τέμενος, διαβεβαίωσε Άραβες πρεσβευτές ο Θ. Πάγκαλος”, (19/09/2000), <http://bit.ly/1hoQ0q9>
- In.gr, “Αλληλεγγύη στους Παλαιστίνιους-Συλλαλητήρια διαμαρτυρίας για την αιματοχυσία στη Γάζα”, (10/01/2009), <http://bit.ly/RgRc8G>
- In.gr, “Ο Οίκος του Αλλάχ στην Παιανία διγάζει τη Βουλή”, (21/06/2000), <http://bit.ly/1idnreZ>
- Reporter.gr, “«Να γίνουν τα λιμάνια εμπορικά κέντρα» προτρέπει ο Φ. Φράγκος”, (16/04/2013), <http://bit.ly/1fHtMo7>
- TV Χωρίς Σύνορα, “Ακροδεξιοί διέκοψαν εκδήλωση για την ιθαγένεια”, (08/02/2010), <http://bit.ly/1jlus1R>

TV Χωρίς Σύνορα, “Παγώνουν οι διαδικασίες για μουσουλμανικό νεκροταφείο στο Σχιστό”, (05/05/2009), <http://bit.ly/1q35tpk>

TV Χωρίς Σύνορα, “Το χρονικό της φασιστικής βίας κατά το 2009”, από τον Ιό της Κυριακής, (04/01/2010), <http://bit.ly/RgRr3y>

TVΧωρίς Σύνορα, “Ταλιμπάν εναντίον Γαλλίας”, (18/11/2008), <http://bit.ly/1mqXjkA>

TV Χωρίς Σύνορα, “Ο νέος Υ.ΕΘ.Α και τα ρατσιστικά συνθήματα ανδρών του Λιμενικού”, (21/05/2012), <http://bit.ly/1kIZmkz>

Zajec Olivier, “Μια δεκαετία στρατηγικές αμαρτίες, Ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία, άστοχο επιχείρημα για την επέμβαση στο Μάλι” *Le Monde Diplomatique*, (στα ελληνικά), (16/02/1013), <http://bit.ly/RgRDOq>

Αγγελίδη Δημήτρη, “...Και μίσους”, *Ελευθεροτυπία*, (26/03/2010), <http://bit.ly/1mqXwnQ>

Αθανάσαινας Π, “Η Τουρκία ανάμεσα στη Δύση και το Ισλάμ”, *η Καθημερινή*, (12/10/2006), (σελίδα δεν είναι πλέον διαθέσιμη).

Αθανασόπουλος Άγγελος, “Ποιος θα χτίσει το τέμενος;”, *Το Βήμα*, (17/02/2013), <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=498751>

Αντωνιάδου Μαρία, “Ο χάρτης του Ισλάμ στην Ελλάδα”, *Το Βήμα*, (14/02/2010), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=315225>

Αντωνιάδου Μαρία, “Τζαμί στο Μοναστηράκι «Μικρό, αλλά καλό για αρχή»”, *Το Βήμα*, (02/04/2006), <http://bit.ly/1s5HIdG>

Αντωνίου Δώρα - Καρανατση Ελενα, “Η περιπετειώδης σύλληψη του Τζαβέντ Ασλάμ”, *Η Καθημερινή*, (07/11/2006), <http://bit.ly/1g04IDF>

Δάμα Γεωργία, “Καταγγέλλουν βασανισμό μέχρι θανάτου Πακιστανού από αστυνομικούς”, *Ελευθεροτυπία*, (12/10/2009), <http://bit.ly/1rRjEt5>

Δάμα Γεωργία, “Πακιστανοί: δεχτήκαμε πάνω από 30 επιθέσεις σε 15 ημέρες”, *Ελευθεροτυπία*, (24/04/2009), <http://bit.ly/1ofvQUb>

Δάμα Γεωργία, “Χρυσοχοϊδης για ΕΛ.ΑΣ. – ΑΓ. Παντελεημονα : «Ξέρω για Χρυσή Αυγή - θα σταματήσουν οι αυθαιρέσεις»”, *Ελευθεροτυπία*, (21/10/2009), <http://bit.ly/1fHfpR8>

Δελαστίκ Γιώργος, “ΛΑΟΣ - ο αλαζόνας νικητής”, *Εθνος*, (16/06/2009), <http://bit.ly/1kJ0X9Z>

Δεληθαναση Μαρια, “Νέα διαδήλωση οργανώνουν μουσουλμάνοι την Παρασκευή”, *Καθημερινή*, (28/05/2009), <http://bit.ly/1fHfBzP>

Εθνος, “Αθηναίων Μέκκα”, (07/10/2007), <http://bit.ly/1mraQx4>

Εθνος, “Δεν υπάρχει επίσημη ενημέρωση για τους Έλληνες”, (31/05/2010), <http://bit.ly/RdmDko>

Εθνος, “Τζαμί στον Ελαιώνα, προτείνει η Αρχιεπισκοπή”, (29/03/2006), <http://bit.ly/1mrb0Ez>

Ελευθεροτυπία, “Εκρηξη μεταναστών για το «σκισμένο Κοράνι»”, (22/05/2009), <http://bit.ly/1rRk4j4>

Ελευθεροτυπία, “Με δικαστικό βούλευμα έκλεισε οριστικά η υπόθεση της αρπαγής των 28 Πακιστανών”, (23/04/2010), <http://bit.ly/1ulEpB6>

Ελεύθερη Θράκη, “Με «βούλα» της Άγκυρας η προώθηση μεταναστών”, (12/02/2014), <http://bit.ly/1ofwxgr>

Επίκαιρα online, “Τουρκικό περιοδικό Aksyon: “Η τουρκική υπηρεσία πληροφοριών JITEM έστειλε στην Ελλάδα παράνομους μετανάστες”, (05/02/2014), <http://bit.ly/1kJ1Xek>

Η εφημερίδα των Συντακτών, “Το όραμα ενός «νέου 1897»”, *Ιος*, (12/05/13), <http://www.efsyn.gr/?p=48963>

Ζενάκος Αυγουστίνος, “Η συνθήκη της Βεσφαλίας (1648)”, *Το Βήμα –Ιστορία- Οι Μεγάλες Συνθήκες*, (17/08/2003).

Ζούλα Στάμου, “Ελληνικός αμανές για το τζαμί...”, *Καθημερινή*, (12/05/2006), <http://bit.ly/1hoS5Cv>

Ζωτου Έλλη, “Αστυνομικός έσκιζε το Κοράνι κατά τη διάρκεια επιχείρησης "σκούπας", *Η Αυγή*, (22/05/2009), <http://bit.ly/1kBgLD7>

Η Καθημερινή, “Διακοπή ελληνοϊσραηλινής άσκησης”, (31/05/2010), <http://bit.ly/1fHgDfh>

Καθημερινή, “Τζαμί: Παιανία, Μοναστηράκι ή Ελαιώνας; Υπάρχει η πολιτική βούληση να κλείσει οριστικά το θέμα, δηλώνει στην «Κ» η Υπουργός Εξωτερικών κ. Ντόρα Μπακογιάννη”, (16/04/2006), <http://bit.ly/1i87ydS>

Καλλιρη Φωτεινή, “Γεγονός οι απαγωγές Πακιστανών”, *Η Καθημερινή*, (12/05/2006), <http://bit.ly/1ky3nFv>

Κανέλλης Ηλίας, “Ενστολο ρατσιστικό μίσος”, *Protagon.gr*, (26/032010), <http://bit.ly/RgTbKd>

Καραγιάννης Μάνος, “Η Ελλάδα μπροστά στο νέο Ισλάμ”, *Η Καθημερινή*, (11/01/2011), <http://bit.ly/RgTeFH>

Κοντράρου –Ράσσια Ν., “Τα αρχαία φεύγουν, το Φετιχέ Τζαμί έρχεται”, *Ελευθεροτυπία*, (4/10/2010), <http://bit.ly/RgTjcx>

Κόσμος, Αγγελόπουλος Γ., “Στο σημείο χωρίς επιστροφή”, *Τα Νέα*, (9/6/2008).

Κρουστάλλη Δήμητρα, “Πού εκπληρώνουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντά 250.000 μουσουλμάνοι μετανάστες- Συνωμοσία σιωπής για τα τεμένη”, *Το Βήμα*, <http://bit.ly/1mqZlVM>

Λαμπρόπουλος Βασίλης, “Στοιχεία και μαρτυρίες για την επιχείρηση που είχαν διαψεύσει κατ’ επανάληψη πολλά κυβερνητικά στελέχη”, *Το Βήμα*, (13/09/2007), <http://bit.ly/1ky3FME>

Μάλλιου Δήμητρα, “Παρέμβαση του Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών για την ενδυνάμωση των μεταναστευτικών οργανώσεων”, *Ημερίδα Εργατικού Κέντρου Βόλου*, (8/11/2006), www.migrant.gr

Μελέτης Νίκος, “Τουρκικά παιχνίδια με τη φωτιά στη Θράκη”, *Εθνος*, (02/02/2013), <http://bit.ly/1nV7CBi>

Μουζέλης Νίκος, “η φονταμενταλιστική προσωπικότητα”, *Το Βήμα*, (25/01/2009).

Νικολόπουλος Γιάννης, “Ανεξέλεγκτες καταστάσεις εγκυμονεί η οργισμένη εξέγερση ομάδων μουσουλμάνων μεταναστών Το (σχισμένο) Κοράνι άναψε φωτιές” *Το Βήμα*, (24/05/2009), <http://bit.ly/1hoSPrd>

Πελώνη Αριστοτελία, “Στην τελική ευθεία το τζαμί της Αθήνας - Μόνο η δημοπράτηση απομένει για την κατασκευή του τεμένους, που έχει σχεδιαστεί ως ευρωπαϊκό κτίριο” *Τα Νέα*, (09/03/2013), <http://bit.ly/SnAw0p>

Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, “Ένα φιάσκο και εννέα κηδείες”, (2010), <http://bit.ly/1mrckY1>

Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, “Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ο αγώνας κατά της τρομοκρατίας”, (28/06/2004), <http://bit.ly/1mrcoqP>

Ριζοσπάστης, “Απήγαγαν και ανέκριναν μετανάστες!”, (19/08/2005), <http://bit.ly/1i89h2V>

Ρουμπάνης Θεόδωρος, “Προκλήσεις και απειλές από «Χρυσή Αυγή»”, *Εθνος*, (07/-5/2012), <http://bit.ly/1g06ftq>

- Ρούσσος Σωτήρης, “Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: ρηξικέλευθες πρωτοβουλίες”, *Το Βήμα*, (01/01/ 2009).
- Ρούσσος Σωτήρης, “Το Ισλάμ στην Ελλάδα”, *Newstime*, (27/08/2009), (<http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=11729>)
- Σκάϊ, “Αλαβάνος: «οργανωμένη η απαγωγή των Πακιστανών»”, (16/12/2005), <http://bit.ly/1nfLAH9>
- Σκάϊ, “Μήνυση για καθύβριση θρησκείας”, (25/05/2009), <http://bit.ly/1i89Eut>
- Σκουλαρική Αθήνα, "Τζιχάντ" ή διαδηλώσεις;" *Η Αυγή*, (07/06/2009), <http://bit.ly/1ky4Ewi>
- Τα Νέα, “Ο χασάπης, το νικάμπ και οι...ερωμένες των Γάλλων”, (26/04/2010), <http://bit.ly/1ofytW4>
- Το Βήμα, “Μητροπολίτης Σεραφείμ: Προσφυγή στο ΣτΕ κατά της ανέγερσης τεμένους”, (05/04/2013), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=506278>
- Το Βήμα, “Ελληνοτουρκική συμφωνία για επανεισδοχή παράνομων μεταναστών”, (14/05/2010), <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=331686>
- Το Κουτί της Πανδώρας, “Νεκρός μετανάστης από τα «χέρια» της ΕΛ.ΑΣ”, (15/10/2009), <http://www.koutipandoras.gr/?p=635>
- Το Ποντίκι, “Στην τελική ευθεία το τζαμί της Αθήνας”, (09/03/2013), <http://bit.ly/Q2LHJE>
- Τσάτση Θωμά, “Μετά από κινητοποίηση της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδας 10.000 υπογραφές για τζαμί στην Αθήνα” *Ελευθεροτυπία*, (11/05/2006), <http://bit.ly/1g06zbz>
- Τσάτση Θωμά, “Στο τραπέζι τζαμί και νεκροταφείο”, *Ελευθεροτυπία*, (29/05/2009), <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=48982>
- Φειδά Ι. ΒΛ., *Η δημιουργία των διακριτών ρόλων Εκκλησίας και κράτους και η ευθύνη της Πολιτείας*. (Εισήγηση κατά την κοινή συνεδρία Ιεράς Συνόδου και θεολογικών σχολών επί τη μνήμη του ι. Φωτίου στο Διορθόδοξο κέντρο- Πεντέλη), (06/02/2001).
- Χεκίμογλου Αχιλλέας, “Τζαμί και κοιμητήριο ζητούν οι μουσουλμάνοι», *Το Βήμα*, (26/05/2009), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=269866>
- Χεκίμογλου Αχιλλέας, “Οι εξωκοινοβουλευτικοί ακροδεξιοί οργανώνονται και επιτίθενται”, *Το Βήμα*, (05/04/2009), <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=262430>
- Ψαρά Μ., Καλαϊτζόγλου Γ., “87.000 ευρώ πρόστιμο από τη Νομαρχία γιατί η αποθήκη έγινε τζαμί”, *Εθνος*, (25/04/2009), <http://bit.ly/1g06BjE>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχθηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.

Δ' ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Ajami Fouad, “The Boys of Nowhere”, *US News*, (11/13/05), <http://bit.ly/1ibJDKL>
- Al Arabiya, ‘Assad says Netanyahu not ready for peace’, (13/11/2009), <http://bit.ly/1mu2BAa>
- Al Jazeera, ‘Bin Laden in warning to France’, (27/10/2010), <http://aje.me/1iTHsas>
- Al Jazeera, ‘France meets Syria over peace plan’, (13/11/2009), <http://aje.me/1mtSOAQ>

Al Jazeera, 'Israel condemned at Arab summit: Region's leaders meeting in Libya are united in their criticism of settlement building', (28/03/2010), <http://aje.me/1ibOPhH>

Al Jazeera, 'Timeline: Egypt's revolution', (14/02/2011), <http://aje.me/1jMVdKp>

Al Jazeera, "Israel condemned at Arab summit", (28/05/2010), <http://aje.me/1ibOPhH>

Alawi Al Irfan, 'Mohammed Sayed Tantawi, 1928-2010', *Guardian*, (12/03/2010), <http://bit.ly/1oip9AT>

Athanasiadis Iason, "Muslims living in Greece come under intelligence spotlight ahead of Olympics", *The Daily Star*, (07/04/2004), <http://bit.ly/Rg6FpE>

Bakhtiari Tahmineh, "French starting to see Zionist lobby pull: Analyst", *Press Tv*, (11/11/2013), <http://bit.ly/1igYTBy>

Bamba Amara, "The French Muslim-Jewish Relationship After Gaza Crisis", *Islam Online net*, (16/02/2009), http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1234631324959&pageName=Zone-English-Euro_Muslims%2FEMELayout

Bamba Amara, "Gaza Crisis Gives France Valuable Lessons (Part Two): the French Muslim-Jewish relationship after Gaza crisis", *Islamonline*, (16/02/2009), <http://bit.ly/1iP4QMe>

Bangré Habibou, "La Tunisie déclare la guerre au voile - Le pays veut l'application d'un décret de 1981 interdisant le port du hidjab dans les lieux publics", *Afrik.com*, (16/10/2006), <http://www.afrik.com/article10549.html>

Barelli Paul, 'Jean-Marie Le Pen ne veut pas décrocher', *Le Monde*, (23/03/2010), <http://bit.ly/1fKJwag>

Bass J. Gary, "When Israel and France Broke Up", *The New York Times*, (31/03/2010), <http://nyti.ms/1q5XZBT>

BBC News, 'France ends four-decade Nato rift', (12/03/2009), <http://bbc.in/Rk5ZiW>

BBC News, 'France signs Algeria nuclear deal', (21/06/2008), <http://bbc.in/1kNiUEf>

BBC News, 'Mediterranean union is launched', (13/07/2008), <http://bbc.in/1ibTy2Z>

BBC News, 'Sheikh Tantawi, Egypt's top cleric dies aged 81', (10/03/2010), <http://bbc.in/1nXFIER>

BBC News, 'Swiss voters back ban on minarets', (29/11/2009), <http://bbc.in/1rU9zvA>

BBC News, "Bin Laden rails against Crusaders and UN", (3/11/2001), <http://bbc.in/1mtVEec>

BBC News, 'The Islamic veil across Europe', (15/06/2010), <http://bbc.in/1nXFUny>

BBC News, "Dutch MP banned from entering UK", (12/02/2009), <http://bbc.in/Srwl3w>

BBC News, "EU offers France aid after riots", <http://bbc.in/1iP64aj>

BBC News, "French President Sarkozy opens UAE base" (26/05/2009), <http://bbc.in/Srwx2M>

BBC News, "Headscarf ban sparks new protests", (17/01/2004), <http://bbc.in/1IQEhWm>

BBC News, "Islam around the world", <http://bbc.in/1IQEhWm>

BBC News, "Ruling backs Greek abduction case", (11/05/2006), <http://bbc.in/1rUazQe>

BBC World service, "Global Poll Finds that Religion and Culture are Not to Blame for Tensions between Islam and the West", <http://bit.ly/1iP79Pm>

Beaumont Peter and Smith Helena, "British admit being at terror grilling" *The Guardian*, (01/01/2006), <http://bit.ly/1q5ZZtZ>

Bennhold Katrin, "French Court Convicts 7 for Helping to Send Youths to Join Jihadist Fight in Iraq", *The New York Times*, (15/05/2008), <http://nyti.ms/1mtXdsH>

Bennhold Katrin, "Gaza conflict reverberates in France", *The New York Times*, (20/01/2009), <http://nyti.ms/1IQFPjc>

Bérerhi Abdelhak, "Ghaza: Radicalisation et choc des civilisations en point de mire", *Le Matin*, (04/01/09), <http://bit.ly/1q608xs>

Bouthier Antoine, 'La communauté tunisienne émigrée veut s'impliquer dans la politique', *Le Monde*, (15/03/2011), <http://bit.ly/1nduw6R>

Bozarslam Hamit, "L' intégrisme musulman n' est pas une fatalité", *Le Monde*, (12/10/2007), <http://bit.ly/1mu8DAZ>

Bransten Jeremy, 'EU: Netherlands Leading Trend To More Stringent Immigration Rules', *Radio Free Europe*, (05/04/2006), <http://bit.ly/Rk8sd6>

Brazon Gérard, 'Des nouvelles de la Burqa et du niqab...La commission ad hoc travaille!', *Le Post*, (17/10/2009), <http://huff.to/1rUcNPY>

Bruni Frank, "Athens Journal; Muslims' Unanswered Prayer: A Place to Worship", *New York Times*, (22/04/2003), <http://nyti.ms/1oivJr1>

Buruma Ian, 'Letter from Amsterdam- Final Cut. After a filmmaker's murder, the Dutch creed of tolerance has come under siege', *The New Yorker*, (03/01/2005), <http://nyr.kr/1ju0Mj0>

Buruma Ian, 'The peculiar nature of modern Dutch populism', *Der Spiegel*, (09/06/2010), <http://bit.ly/1uoLD7z>

Campbell Matthew, "Panic room saved artist Kurt Westergaard from Islamist assassin", *The Sunday Times*, (03/01/2010), <http://bit.ly/1j15025>

Cengiz Orhan Kemal, "Will the Halki Theological School be opened?", *Todays Zaman*, (27/03/2012), <http://bit.ly/1fJcVBj>

Charfi Abdelmajid, "L' Islam aujourd'hui face à la modernité", *Le Monde*, (12/10/2007), <http://bit.ly/1ibYlHZ>

Chrisafis Angelique, 'French journalist convicted on racism charge over drug dealer comment', *Guardian*, (18/02/2011), <http://bit.ly/Q5eRIg>

Chrisafis Angelique, "France opens military base in UAE despite Iranian concerns", *The Guardian*, (26/05/2009), <http://bit.ly/1oiwMYb>

CNN Library, "Osama bin Laden Fast Facts", (30/08/2013), <http://cnn.it/SrAGUy>

CNN World, "Two French journalists kidnapped in Iraq", (24/08/2004), <http://cnn.it/1kBtbAB>

Crouch Gregory, 'Dutch Film against Islam Is Released on Internet', *The New York Times*, (28/03/2008), <http://nyti.ms/1ni0uwz>

Crumley Bruce, 'Fighting Terrorism: Lessons from France', *The Times*, (24/09/2001), <http://ti.me/1mu0aJF>

Dabilis Andy, "Erdogan Offers To Build Mosque in Greece", *Greek Reporter*, (29/01/2013), <http://bit.ly/1IQItp2>

Daily Mail, 'Italy follows France with a bid to ban the burqa', (30/01/2010), <http://dailym.ai/1ic0rBj>

Defenseworld.net, 'First French foreign military base in 50 years opens in the UAE', (26/05/2009),

<http://www.defenseworld.net/go/defensenews.jsp?n=First%20French%20foreign%20military%20base%20in%2050%20years%20opens%20in%20the%20UAE&id=3098>

Demir Gül and Gamm Niki, “The never ending story of Halki Theological Seminary reopening”, *Hurriyet* (18/04/2009), <http://bit.ly/1kBuDTy>

Deutsche Welle, “Europe's Blasphemy Laws”, (07/2/2006), <http://bit.ly/1muc3Uc>

Deutsche Welle, “Germany, Britain, Netherlands Agree to Enhance Anti-Terror Cooperation”, (12/02/2009), <http://bit.ly/1nXKPVB>

Dodd Vikram, Norton-Taylor Richard, “Pakistanis held in Greece after July 7 attacks tell of beatings and psychological torture”, *The Guardian*, (04/01/2006), <http://bit.ly/1ic1kdd>

Dodman Benjamin, ‘Le Pen, father and daughter, bounce back’, *France 24*, (20/01/2010), <http://f24.my/SrCOM7>

Dutch News, “Wilders and the US Israel lobby”, (16/06/2010), <http://bit.ly/Q5gKob>

Dutchreport, “3 Imams to be expelled (2)”, (February 23, 2005), <http://bit.ly/Q5gKob>

Dutchreport, “3 Imams to be expelled”, (February 23, 2005), <http://bit.ly/1ih9XPa>

Dymond Jonny, ‘Immigration still an issue for voters in Dutch election’, *BBC News* (09/06/2010), <http://www.bbc.co.uk/news/10266739>

Elzas Sarah, ‘Talk of Mediterranean Union comes with cabinet reshuffle’, *Radio France International - English Service*, (28/02/2011), <http://rfi.my/1fKShBb>

Erlanger Steven, ‘Atomic Anne’ Keeps France Spinning’, *The New York Times*, (18/03/2011), <http://nyti.ms/1g213Fw>

Erlanger Steven, ‘France Seen Wary of Interfering in Tunisia’, *The New York Times*, (16/01/2011), <http://nyti.ms/1fJeFKN>

Erlanger Steven, “France Admits Contacts With Hamas”, *The New York Times*, (20/05/2008), <http://nyti.ms/1kNsNBS>

Europe News, “The Milli Görüs Connection”, (02/06/2010), <http://bit.ly/Q5hGJc>

European Jewish Press, ‘Brice Hortefeux affirme la ‘très ferme détermination de l'Etat’ contre l’antisémitisme’, (07/05/2010), <http://fr.ejpress.org/article/36994>

Evans Robert, “Islamic bloc drops U.N. drive on defaming religion”, *Reuters*, (25/03/2011), <http://reut.rs/1ju3JjD>

Expatica.com, ‘ How Muslim countries are reacting to Fitna's release’, (28/03/2008), <http://bit.ly/1ihbaGj>

Expatica.com, ‘Foreign press reports on Fitna with "business-like" tone’, (28/03/2008), <http://bit.ly/RkcN01>

Firat Deniz, ‘Veiled Conflicts: Turkey's Struggle with Headscarves’, *Aslan Media*, (16/11/2011), <http://bit.ly/1mudHoR>

Fox Robert, ‘Geert Wilders? He's not worth it’, *The Guardian*, (11/02/2009), <http://bit.ly/1hreFdQ>

France 24, ‘France faces criticism over soft touch with Tunisia’, (13/01/2011), <http://f24.my/1hreH5s>

France 24, ‘Left-wing alliance trumps Sarkozy’s party in regional polls’, (21/03/2010), <http://f24.my/1iPd0ny>

France 24, ‘Three-way Paris peace talks postponed’, (16/10/2010), <http://f24.my/Rgh44L>

France24, "Sarkozy declares multiculturalism "a failure", (11/02/2011), <http://f24.my/1rUjotu>

Georgiou Myria, "Mapping Minorities and their Media: The National Context Greece," <http://bit.ly/Q5itKm>

Global Relations.info, 'Burqa debate heats up in France', (04/02/2010), <http://f24.my/1ic4oGe>

Godoy Julio, 'Africa: France Plays Suspicious Role in Countries in Crisis', *allAfrica.com* (27/01/2011), <http://bit.ly/1rUkc1h>

Haaretz.com, 'Paris peace summit postponed over settlement construction', (17/10/2010), <http://bit.ly/Rke9I2>

Haque Mozammel, "Fitna: An anti-Islam film, says UN chief", *Saudi Gazette*, (09/05/2008), <http://bit.ly/1q664Xd>

Heneghan Tom, 'French pro-hijab march branded dangerous', *The Muslim News*, (07/03/2004), <http://www.muslimnews.co.uk/news/news.php?article=6670>

Heneghan Tom, "France Says Anti-Veil Law Success, Muslims Complain", *Ummah*, (15/03/2005), <http://bit.ly/1rUIF7R>

Hooghiemstra Peter, 'The Dutch - world leaders in Islamophobia', *Radio Netherlands Worldwide*, (12/01/2012), <http://bit.ly/1uoSZli>

Huntington Samuel interviewed by Michael Steinberger, "So, are civilizations at war?", *The Observer*, (21/10/2001), <http://bit.ly/1ni5q4u>

Hürriyet Daily News, 'Athens mosque plans 'hit by financial crisis'', (10/10/2012), <http://bit.ly/1oiDuNI>

Illmer Andreas, "Athens Muslim group attacked in wake of violent protests", *Deutsche Welle*, (23/05/2009), <http://bit.ly/1oiDwVV>

Illmer Andreas, 'Anti-Semitic incidents spark public debate in the Netherlands', *Deutsche Welle*, (23/04/2011), <http://bit.ly/RgiPix>

Information and Documentation Centre Israel –CIDI, "Anti-Semitic incidents in the Netherlands: 2008 and Operation Cast Lead" (Jan 2009), (<http://www.cidi.nl/files/get/85.pdf>)

Islam in Europe, 'France: Minister proposes immigrant contract should include burkas, FGM', (08/02/2010), <http://bit.ly/1oiEgKJ>

Islam Pluriel, 'France (Burqa): le CFCM critique mais ne condamne pas', (18/10/2009), <http://bit.ly/1muhmDf>

Islamization Watch, "Grand Mufti says Wilders 'misinterprets the Quran" (29/03/2008), <http://bit.ly/1kNyvUj>

Jihad Watch, "Malaysia's Mahathir: Muslims should boycott Dutch products over Fitna", (29/03/2008), <http://bit.ly/1ihgkC1>

Johnson Ian and Crawford, "A Saudi Group Spreads Extremism in 'Law' seminars, Taught in Dutch," *Wall Street Journal*, April 16, 2003.

Jolly David, 'Dutch Court Acquits Anti-Islam Politician', *The New York Times*, (23/06/2011), <http://nyti.ms/RkhgzI>

Kershner Isabel, "Israelis Embrace French President for Iran Position", *The New York Times*, (18/11/2013), <http://nyti.ms/Rgkdld>

Kitsantonis Niki, "Muslims in Athens build their own mosque", *The New York Times*, (06/07/2006), <http://nyti.ms/1fKYWva>

Kofi Annan, "Face a la montee de l' intolerance - Alliance des Civilisations", *Le Monde Diplomatique*, février 2007.

Kostrz Marie, 'Sous les minarets, un «drapeau du FLN » et non de l'Algérie, plaide le FN', *Rue89*, (25/02/2010), <http://bit.ly/1ic9y51>

Kulish Nicholas, 'Dutch Government Collapses Over Its Stance on Troops for Afghanistan', *The New York Times*, (20/02/2010), <http://nyti.ms/1g24IDk>

Kumaran Ira, "France opens first permanent military base in the Persian Gulf", *World Socialist Web Site*, (15/06/2009), <http://bit.ly/1g24OdX>

Kuper Simon, 'Trouble in paradise', *Financial Times*, (04/12/2004), <http://on.ft.com/SrKQ7q>

Kyriakidou Dina, "Greece's far-right party goes on the offensive", Special Report 1, *Reuters*, (12/11/2012), <http://reut.rs/1rUoBBw>

Kyriakidou Dina, "Muslims protest alleged Koran destruction in Greece", *Reuters*, (22/05/2009), <http://reut.rs/1hriZtx>

L' Express, 'Sarkozy évoque le débat sur l'islam au Salon de l'Agriculture', (19/02/2011), <http://bit.ly/1mujg6H>

L' Express, "La face cachée de l'UOIF", (02/05/2005), <http://bit.ly/1j1licUy>

Le Monde, 'Voile intégral et fait divers nantais, François Fillon tente de calmer le jeu', (27/04/2010), <http://bit.ly/1IQS1jW>

Le Monde, 'La France réticente à accueillir les clandestins tunisiens', (15/02/2011), <http://bit.ly/1fJieke>

Le Monde, 'L'Algérie confrontée à ses multiples paradoxes', (31/12/2010), <http://bit.ly/1kE9SrA>

Le Monde, 'Menace terroriste: les Saoudiens auraient alerté les pays européens', (17/10/2010), <http://bit.ly/1fJikZ5>

Le Monde, 'Niqab: arrestations lors d'une manifestation interdite devant Notre-Dame', (11/04/2011), <http://bit.ly/1sa6vgI>

Le Monde, "Lettre ouverte à M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, par des ambassadeurs français", (01/03/2010), <http://bit.ly/RkiN90>

Le Parisien, "L'islam bien accepté par 54% des Français", (10/11/2009), <http://bit.ly/1ni8qOb>

Le Point Fr., "Tunisie - Alliot-Marie: "On ne doit pas s'ériger en donneurs de leçons"", (12/01/2011), <http://bit.ly/1iTXssM>

Le Point, RSS, "Flambée du racisme et "forte hausse" de l'antisémitisme en France en 2009", (31/05/2010), <http://bit.ly/SrMdDh>

Leela Jacinto, 'Bin Laden targets France, blasts burqa ban and Afghan war', *France 24*, (28/10/2010), <http://f24.my/1hrjKTm>

Liphshiz Cnaan, 'Top Dutch politician: Jews should emigrate to Israel or U.S', *Haaretz.com*, (07/12/2010), <http://bit.ly/1kBDrsI>

Llana Miller Sara, "French exceptionalism? Why France scuttled Iran nuclear agreement. Foreign Minister Fabius said France won't accept a 'sucker's deal' on Iran's nuclear program, raising questions about its relationship with Iran", *The Christian Science Monitor*, (11/11/2013), <http://bit.ly/1j1jDIY>

Maktabi Rima, 'Tunisia fires minister after fatal riots', *CNN*, (13/01/2011), <http://cnn.it/1hrjZxQ>

Malbrunot Georges, "Iran: Pourquoi la France est aussi intransigeante?" *Le Figaro* (10/11/2013), <http://bit.ly/1oiJar9>

Masood Ahmad, 'Afghans chant death to Danish, Dutch in protest' *Reuters*, (21/03/2008), <http://reut.rs/1mumreL>

Matt Davis, "How politics hijacks the Olympics", *BBC News*, (11/08/2004), <http://bbc.in/1kEcEwV>

Megherbi Faycal, "Affiche «Non à l'islamisme»: le FN est-il un parti illégal ?", *Rue 89*, (11/03/2010), <http://bit.ly/RgnsJs>

Middle East Online, 'Saudi, France ink peaceful nuclear cooperation pact', (22/02/2011), <http://bit.ly/1IQVgbc>

Mika Niclas, 'How Dutch Muslim leader reacted to Wilders anti-Koran film', *Reuters*, (31/03/2008), <http://reut.rs/1iPIODn>

Mika Niclas, 'Muslim nations condemn Dutch Koran film', *Reuters*, (28/03/2008), <http://reut.rs/1g27wAa>

Newsweek, 'Fighting the Veil, Turkey is bitterly divided over government efforts to ease its headscarf ban. What will the courts do now?', (04/02/2008), <http://bit.ly/1iPIZFr>

Nis News Bulletin, "Muslim Body Splinters Off", The Hague (04/02/04), <http://www.nisnews.nl/>

Nis news Bulletin, "Terrorist Threat to Netherlands greater than ever", (05/12/2008), <http://www.nisnews.nl/>

Nrc.nl, "Foreign secret agents are active on Dutch soil, says minister", (31/10/2008), <http://bit.ly/1kBH01X>

Nrc.nl, "The Dutch Moroccan or Moroccan Dutch dilemma", (03/12/2008), <http://bit.ly/1fJkTuc>

Pipes Daniel, "Reflections on the Revolution in France", *New York Sun*, (November 8, 2005), <http://bit.ly/1kEeiYN>

Proper Zachary, 'Nationalism and Immigration in France', *Fair observer*, (18/07/2011), <http://bit.ly/Q5s0Rs>

Radio Netherlands Worldwide, "Dutch Islam critics on al-Qaeda hitlist", (16/07/2010), <http://bit.ly/1nibB8z>

Rater Philippe, 'French ministers on confidence-building trip to Tunisia', (22/02/2011), *Radio Netherlands Worldwide*, <http://bit.ly/1fJ17S6>

Raymunt Monica, 'The Politics of Integration: Can the Netherlands Get Immigration Right?', *The Atlantic*, (17/05/2011), <http://bit.ly/11QXoQj>

Reporters without Borders, "Life sentence for militants who held two French journalists hostage in 2004", <http://bit.ly/1ich3cf>

Reuters, 'France to enforce Muslim veil ban from April', (04/03/2011), <http://reut.rs/1g28tZn>

Rougier Bernard, 'Pourquoi l'islamisme salafiste, progresse, du Golfe à nos banlieues', *L'Expansion*, (01/01/2009), <http://bit.ly/Rgpr0m>

Roussel Damien, "Anatomie d' une désinformation –Comment Roubaix est devenue une « ville à majorité musulmane»", *Le Monde Diplomatique*, (Juin 1997), <http://bit.ly/1mup7ci>

Rovan Anne, 'Nouvelle alerte terroriste en France', *Le Figaro*, (17/10/2010), <http://bit.ly/1ichkMj>

Sandels Alexandra, 'Tunisia: France's attitude toward crackdown raises eyebrows', *Los Angeles Times*, (14/01/2011), <http://lat.ms/1oiMfaE>

Saphir News, 'Égypte: vers une interdiction du niqab?', (08/10/2009), <http://bit.ly/1juaQsv>

Saphir News, 'Le Danemark veut aussi limiter le port du niqab', (28/01/2010), <http://bit.ly/Q5sTcW>

SaphirNews.com, "Éric Besson : «Le débat n'est pas focalisé sur l'immigration et sur l'islam» Diantre!", (06/11/2010), <http://bit.ly/Rkn6Be>

Sciolino Elaine, 'A New France in the New Middle East: Forget Glory', *The New York Times*, (27/01/2008), <http://nyti.ms/1fL6nm3>

Shabi Rachel, 'Israeli exports hit by European boycotts after attacks on Gaza', *Guardian*, (03/04/ 2009), <http://bit.ly/1nXWJik>

Sifaoui Mohamed, 'Le salafisme en dix questions', *Le Figaro*, (06/11/2009), <http://bit.ly/Rgq4H5>

Smith Helena, "Villagers try to block Athens mosque plan" *The Guardian*, (16/09/2003), <http://bit.ly/1kNJLjI>

Sparks Ian, 'Immigrants wanting to settle in France to sign a 'no burka' contract', *Dailymail*, (09/02/2010), <http://dailym.ai/RgqaOR>

Spiegel International, 'Banning the 'Burqa', France's Quest to Maintain its Secular Identity', (27/01/2010), <http://bit.ly/1jubaHF>

Steeves Audrey, "La burqa en France : Tolérer ou punir ?" *La vie.fr*, (14/01/2010), <http://bit.ly/1IQYGLb>

Sukhanver Ali, "Uniting the Muslim world", *The Nation*, (07/12/2012), <http://bit.ly/1jubfeq>

Tenza Dominique, Antson Franck, Parizot Vincent, "L' imam de Drancy se dit menacé de mort", *RTL info*, (27/01/2010), <http://bit.ly/1oiMWRi>

TF1 news, "aggression de l' imam anti burqa la video qui seme le doute" (28/01/2010), <http://bit.ly/1safpuO>

The Associated Press, "Muslims Face Increased Olympic Scrutiny", (23/03/2004), <http://yhoo.it/1oiN3MB>

The Economist, 'French politics: The first European casualty of the Arab uprisings', (28/02/2011), <http://econ.st/RknY8K>

The Economist, 'Turkey's circular worries', (03/09/2009), <http://econ.st/1fL7uSX>

The Economist, "A tragic twist of the scarf", (02/09/2004), <http://econ.st/1kEgvKt>

The Economist, "Anti-EU backlash, Beyond the fringe: The rise of populists is a threat both to the euro and to the EU as a whole", (12/11/2011), <http://econ.st/SrUvLq>

The Economist, "Dutch politics In from the wilderness", (01/10/2010), <http://econ.st/1g29TDO>

The Economist, 'France's foreign-policy woes, Nicolas Sarkozy's diplomatic troubles', (03/03/2011), <http://www.economist.com/node/18285922>

The Nuclear N-Former, 'Morocco adapting nuclear energy', (05/07/2010), <http://www.nuclearcounterfeit.com/?p=3356>

The Tripoli Post, 'Libya, France Sign Agreement on Nuclear Power Cooperation', (17/07/2008), <http://www.tripolipost.com/article/detail.asp?c=1&i=2104>

The Washington Times, "Muslims aggrieved in Greece", (01/06/2009), <http://bit.ly/1up3kUE>

- Thomasson Emma, 'Dutch raise threat level ahead of anti-Koran film', *Reuters*, (06/03/2008), <http://bit.ly/1up3kUE>
- Traynor Ian, 'Swiss ban on minarets draws widespread condemnation, Muslim leaders and senior church figures around the world denounce decision amid fears of 'upsurge in Islamophobia'', *Guardian*, (30/11/2009), <http://bit.ly/1hmzSYp>
- Tzilivakis Kathy, "Little room for Islam inside makeshift temples", *Athens News*, (11/10/2002), http://www.athensnews.gr/old_issue/12983/8781
- USA Today, "Q&A on Islam and Arab-Americans", (30/09/2001), www.usatoday.com/news/world/islam.htm
- Vinocur Nick, 'Sarkozy's Islam debate opens rift in French ruling party', *Reuters*, (04/03/2011), <http://reut.rs/1kBKC3W>
- Von Rohr Mathieu 'The Fruits of Mohamed, The Small Tunisian Town that Sparked the Arab Revolution', *Spiegel*, (18/03/2011), <http://bit.ly/1ickiOO>
- Waleckx Tristan, 'Agression de l'imam anti-burqa: la vidéo qui sème le doute', *TF1 news*, (28/01/2010), <http://bit.ly/1safpuO>
- Waterfield Bruno, 'Dutch police use 'decoy Jews' to stop anti-Semitic attacks', *The Telegraph*, (22/06/2010), <http://bit.ly/1murxYw>
- Weaver Matthew, 'Dutch court says anti-Islam MP must face race hatred prosecution- Freedom party leader Geert Wilders accused over Qur'an film', *The Guardian*, (21/01/2009), <http://bit.ly/1IR0kwd>
- Wiedemann Erich, 'The End of Tolerance in Amsterdam-Moroccan-Born Mayor Dispenses Tough Love to Immigrants' *Spiegel International*, (30/07/2007), <http://bit.ly/Q5vaVt>
- Wilders Geert, 'Enough is enough: ban the Koran', reprint and translation of article that originally appeared in the *Volkscrant*, 8 August 2007, (reprinted in *Militant Islam Monitor*, 14 Aug 2007), <http://bit.ly/1up42Bd>
- Wintour Patrick, 'Anglo-French defence agreement hailed by leaders', *Guardian*, (02/11/2010), <http://bit.ly/1ihrruO>
- Zizek Slavoj, "Liberal multiculturalism masks an old barbarism with a human face", *The Guardian*, (3/10/2010), <http://bit.ly/1fJn6pw>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχτηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.

Ε' ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- Agence Française de Développement- AFD, <http://www.afd.fr/home>
- Association des Palestiniens en France (A.P.F), <http://www.afssp.org/index.php/fr/>
- Campagne boycott, desinvestissement, sanctions- (BDS) France, <http://bit.ly/1fJn6pw>
- Chambre de commerce Franco- Arabe, <http://www.ccfranco-arabe.org/>
- Conseil représentatif des associations noires (CRAN), <http://lecran.org/>
- Facebook, 'Contre le port de la burqa en France', <https://www.facebook.com/groups/246678516898/>

Facebook, 'Contre le Projet de Loi visant à interdire le Voile integral', (ημερομηνία πρόσβασης 15, Οκτωβρίου 2012), (η σελίδα πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

Facebook, 'la burqa n'est pas bienvenue en France', <http://www.facebook.com/group.php?gid=252087419079>

Facebook, 'Pour que FaceBook supprime le groupe "La France aux Arabe et rhey"', (ημερομηνία πρόσβασης 15, Οκτωβρίου 2012), (η σελίδα πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

Facebook, 'Respect la France ou Degage', (ημερομηνία πρόσβασης 15, Οκτωβρίου 2012), (η σελίδα πλέον δεν είναι διαθέσιμη).

Gallup Business Journal, <http://eu.gallup.com/home.aspx>

International Israeli Apartheid Week (IAW), <http://apartheidweek.org>.

International Progress Organization, www.i-p-o.org.

IRCICA-OIC Research Center for Islamic History, Art and Culture, <http://www.ircica.org/main-functions/irc386.aspx>

Islamic Forum of Europe, <http://www.islamicforumeurope.com/live/ife.php>

L'Association France Palestine Soli-darité (AFPS), <http://www.france-palestine.org>

Migrant integration Policy Index, "Greece", <http://www.mipex.eu/greece>

Minhaj-ul-Quran International, <http://www.minhaj.org/en.php?tid=1799>

Mission de Palestine en France, <http://www.palestine-diplo.com>.

Muslim Association of Greece (MAG), Facebook, <http://on.fb.me/1iPsvfh>

Organisation de liberation de la Palestine <http://www.palestine-diplo.com/>

Plateforme des ONG francaises pour la Palestine, <http://www.plateforme-palestine.org/>

Ramadanm Tariq, "de l' affaire du Niqab au retrait de la citoyennete", (26/04/2010), <http://www.tariqramadan.com>

Scirus for scientific information: *Assyria*, www.scirus.com

The Asia Europe Meeting, www.asem6.fi

The Catholic Encyclopedia, www.newadvent.org

The Financial Action Task Force –FATF, <http://www.fatf-gafi.org/>

The International Centre for the Study of Radicalisation, <http://icsr.info/>

The Israel Export and International Cooperation Institute, <http://www.export.gov.il/Eng>

The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR), <http://www.wrr.nl/en/home/>

Union des jeunes Mousulmans, <http://ujm.free.fr/>

Union des Organisations Islamiques de France, <http://www.uoif-online.com/>

Union Juive Francaise pour la paix , <http://www.ujfp.org/>

Ιστοσελίδα του « Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή», "Πολιτικές θέσεις για την Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού", <http://bit.ly/1juezWN>

Κικήλιας Βασίλης, "Υπό όρους και εκτός αστικού ιστού η κατασκευή μουσουλμανικού τεμένους", (19/04/2013), <http://bit.ly/RksPqF>

Λαϊκός Σύνδεσμος Χρυσή Αυγή, "Ταυτότητα", <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχθηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Attali Jacques, *1492- Από το Μεσαίωνα στην Αναγέννηση*, Αθήνα, Λιβάνη, 1992.
- Braillard Philippe & Djalili Mohammad-Reza, *Οι Διεθνείς Σχέσεις*, Presses Universitaires de France (Για την ελληνική γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007).
- Buck-Morss Suzan, *Πέρα από τον τρόπο, Ισλάμ, κριτική θεωρία και Αριστερά*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2005.
- Bull Hendley, *Η άναρχη κοινωνία- Μελέτη της τάξης στην Παγκόσμια πολιτική*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2001.
- Bulliet Richard, *Ισλαμοχριστιανικός πολιτισμός- Μία πρόταση*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2006.
- Buresi Pascal, *Ο κόσμος του Ισλάμ, μία πίστη πολλοί πολιτισμοί*, Larousse, 2006.
- Carr H. Edward *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939- Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001.
- Chomsky Noam, *11/9*, Αγρα, Αθήνα, 2001.
- Colombani Jean-Marie, *Είμαστε όλοι Αμερικάνοι; ο κόσμος μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001*, Πόλις, 2002.
- De Montbrial Thierry, *Η Πολιτική Γεωγραφία*, Presses Universitaires de France 2006, (Για την Ελληνική Γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007).
- Defay Alexandre, *Η Γεωπολιτική*, Presses Universitaires de France 2006, (Για την Ελληνική Γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007).
- Dekmejian Hrair R, *Επαναστατημένο Ισλάμ - Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.
- Dougherty E. James, Pfaltzgraff L. Rombert, jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, Παπαζήση, 1992.
- Duverger Maurice, *Εισαγωγή στην πολιτική*, Παπαζήση, 1971.
- Gayraud Jean-Francois & Senat David, *Η Τρομοκρατία*, Presses Universitaires de France 2006, (Για την Ελληνική Γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007)
- Guillochon Bernard, *Παγκοσμιοποίηση, ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια*, εκδ. LAROUSSE, 2006.
- Habermas Jurgen, *Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1993.
- Hervieu-Léger Danièle, Willaime Jean- Paul, *Κοινωνικές Θεωρίες και Θρησκεία*, Κριτική, Αθήνα, 2005.
- Howard Michael, *Ο ρόλος του πολέμου στη νεώτερη ευρωπαϊκή ιστορία*, Ποιότητα, 2000.
- Jacson Robert- Sorensen Georg, *Θεωρία και μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων, η Σύγχρονη συζήτηση*, Αθήνα, Gutenberg, 2006.
- Kapstein E., Kregel J. A., Krugman P., Lawrence R., Obstfeld M., Rodrik D., Sachs J., Slaughter M., Swagel P., *Κατανοώντας την Παγκοσμιοποίηση*, Παπαζήση, Αθήνα, 2000.

- Marquand David, Nettler L. Ronald, *Θρησκεία και Δημοκρατία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003.
- Marx K., Engels Fr., *Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό ζήτημα*, Γνώση, Αθήνα, 1985.
- Mougel Francois - Charles & Pacteau Séverine, *Η ιστορία των Διεθνών Σχέσεων*, Presses Universitaires de France, 2006, (Για την Ελληνική Γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007).
- Nilsson. M.P., *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1999.
- Nussbaum Martha, *Υπέρ Πατρίδος – Πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* Εκδ. Scripta, Αθήνα, 1999.
- Olson Mancur, *η λογική της συλλογικής δράσης, δημόσια αγαθά και η θεωρία των ομάδων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1991.
- Ostrogorsky Georg, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τόμος 1^{ος}, 2ος, 3ος, εκδ. Βασιλόπουλος, Αθήνα, 1997.
- Roy Oliver, *Το Παγκοσμιοποιημένο Ισλάμ*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2006.
- Sassen Saskia, Παρασκευόπουλος Χρήστος, Πελαγίδης Θεόδωρος, Παπανδρέου Περικλής, *Χωρίς έλεγχο; η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Μεταίχμιο, 2001.
- Sourdelle Dominique, *Το Ισλάμ*, Presses Universitaires de France, (Για την Ελληνική Γλώσσα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2007).
- Thuillier Francois, *Η κληρονομιά του Βυζαντίου, Γεωπολιτική της Ορθοδοξίας*, εκδ. Ροές Αθήνα, 1999.
- Tilly Charles, *Οι Ευρωπαϊκές Επανάστασεις, 1492-1992*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998.
- Todd Emmanuel, *Μετά την Αυτοκρατορία*, Κριτική ΑΕ, Αθήνα, 2003.
- Watson Adam, *Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας, μια συγκριτική ιστορική ανάλυση*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006.
- Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία, Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 1998.
- Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, εκδ. Ειρήνη, Αθήνα, 1994.
- Willaime Jean- Paul, *Κοινωνιολογία των Θρησκειών*, Ινστιτούτο του Βιβλίου, Αθήνα, 2004.
- Αβραμοπούλου Ειρήνη, Καρακατσάνης Λεωνίδα, *Διαδρομές της ταυτότητας: από τη Δυτική Θράκη στο Γκάτζι*, Ελιαμέπ, 2001.
- Αλατζάς Ιωάννης, *Η αλεβιτική- μπεκτασική ταυτότητα στη σύγχρονη Τουρκία και οι πολιτικές προεκτάσεις του προβλήματος στην Ελλάδα*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1999.
- Αλμπάνης Β. Ευστράτιος, *Παγκοσμιοποίηση*, Libro, Αθήνα, 2003.
- Αμίτσης Γαβριήλ, Λαζαρίδη Γαβριέλλα, *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα*, Παπαζήση, Αθήνα, 2001.
- Αμπατζής Α., *Islam light: Ο πολιτιστικός αναχρονισμός στην Τουρκία*, Θάλλος, Αθήνα, 2006.
- Αναγνωστόπουλος Β., *Λαϊκή παράδοση, επιβίωση και αναβίωση: προβλήματα και προβληματισμοί*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2005.
- Αναστάσιος, (Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και Πάσης Αλβανίας), *Ισλάμ, θρησκευολογική επισκόπηση*, Πορευθέντες, Αθήνα, 1997.
- Αναστάσιος, (Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και Πάσης Αλβανίας), *Χριστιανικές απόψεις για τις άλλες Θρησκείες*, Αθήνα, 1986.

- Ανδρεαδής Κ.Γ., *Η μουσουλμανική μειονότητα της Δ. Θράκης, Ίδρυμα μελετών χερσονήσου του Αίμου*, Θεσσαλονίκη, 1956.
- Ανδριανόπουλος Α., *Η παγκοσμιοποίηση και οι εχθροί της- εξτρεμιστές εναντίον της ελευθερίας*, libro, Αθήνα, 2004.
- Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες-Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Αθήνα, Νεφέλη, 1997.
- Βενιζέλος Ευάγγελος, *Η πρόκληση του Ευρωπαϊκού Συντάγματος*, Σάκκουλα, 2003.
- Βεντούρα Λίνα, Παύλου Μίλτος, Χριστόπουλος Δημήτρης, Διαμαντούρος Νικηφόρος, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης: κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, 2004.
- Βεργόπουλος Κ., *Παγκοσμιοποίηση και Ορθοδοξία*, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, 2001.
- Βερέμης Θάνος, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-2003*, Σιδέρης, Αθήνα, 2003.
- Βογαζλής Δ., *Φυλετικές και εθνικές μειονότητες στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία*, Αθήνα, 1954.
- Γαλάνης Γεώργιος, Κασιμάτη Κούλα, *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης: η περίπτωση των Αλβανών και των Πολωνών μεταναστών*, 2003.
- Γεωργανόπουλος Ευριπίδης, *Το νεοτουρκικό κίνημα και οι επιπτώσεις του στον ελληνισμό του Πόντου 1908-1914*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2001.
- Γεωργογιάννης Παντελής, *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*, 1999.
- Γεωργοπούλου Δ. Ν., *Το φυσικόν Δίκαιον, Ιστορικοκριτική θεώρησις του προβλήματος*, Αθήνα, Γρηγόρη, 1976.
- Γιανναράς Χ., *Ενάντια στη Θρησκεία, μια κριτική αποτίμηση*, Ίκαρος, Αθήνα, 2006.
- Γιανναράς Χ., *Ορθοδοξία και Δύση στην νεότερη Ελλάδα*, Δόμος, Αθήνα, 1992.
- Γκρέι Τζον, *η Αλ Καϊντα και η Νεωτερικότητα*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2003.
- Δημουλάς Κώστας, Κασιμάτη Κούλα, *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*, 2004.
- Διβάνη Λ., *Ελλάδα και μειονότητες: Το σύστημα διεθνούς προστασίας της κοινωνίας των Εθνών*, Νεφέλη, Αθήνα, 1995.
- Διβάνη Λένα, *Ελλάδα και Μειονότητες*, Καστανιώτη, 1999.
- Δραγώνα Θ., και Μπιρτέκ Φαρούκ, *Ελλάδα και Τουρκία, Πολίτης και έθνος-κράτος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006.
- Ζεγκίνης Ε., *Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη: συμβολή στην ιστορία της διαδόσεως του μουσουλμανισμού στον Ελλαδικό χώρο*, Ίδρυμα μελετών χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Ζεγκίνης Ε., *Οι Μουσουλμάνοι Αθίγγανοι της Θράκης*, Ίδρυμα μελετών χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1994.
- Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής, επιμέλεια Μπάγκαβος Χρήστος, Παπαδοπούλου Δέσποινα, *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, εκδ. Gutenberg, 2006.
- Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλατζάς», *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Επιμέλεια Μαρβάκης ΑΘ., Παρσάνογλου Δ., Πάυλου Μ., εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.
- Ηρακλείδης Α., *Η Ελλάδα και ο εξ Ανατολών κίνδυνος: αδιέξοδα και διέξοδοι*, Πόλις, Αθήνα, 2004.

- Ιμάμ Μεχμέτ- Τσακηρίδη Όλγα, *Μουσουλμάνοι και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Λιβάνη, Αθήνα, 2003.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), *Capturing the benefits of Migration in southeastern Europe*, εκδ, Ι.ΜΕ.ΠΟ, Αθήνα, 2007.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), *Μεταναστευτική Πολιτική – Η Ευρωπαϊκή εμπειρία*, εκδ, Ι.ΜΕ.ΠΟ, Αθήνα, 2007.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), *Πολιτικές Ένταξης των Μεταναστών: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, εκδ, Ι.ΜΕ.ΠΟ, Αθήνα, 2006.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), *Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξη του*, εκπόνηση μελέτης: European Profiles Α.Ε. Ομάδα έργου: Επιστημονικός Υπεύθυνος: Δημήτρης Πορσάνογλου, Υπεύθυνη Ομάδας: Κυριακή Μιχελουδάκη, Ερευνητές: Ηλέκτρα Πετράκου, Αναστασία Πανταζή. Αθήνα, 2007.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.), *Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη», Μια ψυχοκοινωνική έρευνα*, Επιστημονικός Υπεύθυνος: Γιάννης Κατερέλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο, RUN Communications Α.Ε, 2007.
- Ιστορία των Ελλήνων, *Η σύγχρονη Ελλάδα 1974-2006*, τόμος 18, Δομή.
- Ιστορία των Ελλήνων, *ΚΥΠΡΟΣ*, τόμος 19, Δομή.
- Ιστορία των Ελλήνων, *Νεώτερος Ελληνισμός 1910-1940*, τόμος 15, Δομή.
- Ιστορία των Ελλήνων, *Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1949 έως και σήμερα*, τόμος 14, Δομή.
- Καλλίνος Θ., *Διάλογος σε εθνικά προβλήματα του ελληνισμού*, Αθήνα, 2006.
- Καραμπέλιας Γ., *Τουρκία (Θρησκεία, κοινωνία και πολιτική)*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Καριώτογλου Α., *Ορθοδοξία και Ισλάμ*, Δοκός, Αθήνα, 1994.
- Καριώτογλου Α., *Το Ισλάμ στην Ελλάδα σήμερα* (περίληψη εισήγησης στην Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών, 05/05/2006).
- Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων (ΚΕΜΟ), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης*, επιμέλεια Παύλου Μίλτος, Χριστόπουλος Δημήτρης, εκδ. Κριτική & ΚΕΜΟ, Αθήνα, 2004.
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου), *“Νομικές, θεσμικές και διοικητικές Διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής μεταναστών στην Ελλάδα προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης. Μελέτη συμβατότητας του Ελληνικού και του Ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου”*, 2004.
- Κωνσταντοπούλου Χρ., Μαράτου –Αλιπράντη Λ., Γερμανός Δ., Οικονόμου Θ., «εμείς» και οι «άλλοι» αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, ΕΚΚΕ-Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, εκδ. «τυπωθύτω» Γιώργος Δάρδανος, 2000.
- Κίσιντζερ Χένρι, *Διπλωματία*, (μετάφραση από τα αγγλικά: Γιούρι Κοβαλλενκο), Νέα Σύνορα- Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 1995.
- Κτιστάκης Γιάννης, Φραγκάκης Νίκος, Σταυρόπουλος Γιώργος, *Μετανάστες, ρατσισμός, ξενοφοβία: από τη θεωρία στην πράξη*, 2001.
- Λιθοξόου Δ., *Μειονοτικά ζητήματα και εθνική συνείδηση στην Ελλάδα: ατασθαλίες της ελληνικής ιστοριογραφίας*, Λεβιάθαν, Αθήνα, 1991.
- Λιθοξόου Δ., *Μειονοτικά ζητήματα και εθνική συνείδηση στην Ελλάδα*, Μπαταβία, Θεσσαλονίκη, 2006.

- Λίποβατς Θ., Δερμετζής Ν., Γεωργιάδου Β., *Θρησκείες και Πολιτική στη Νεωτερικότητα*, Κριτική, Αθήνα, 2002.
- Μακρής Γ., *Ισλάμ – πεποιθήσεις, πρακτικές και τάσεις*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.
- Μάξ Χορκχάϊμερ, *Η έκλειψη του λόγου*, μτφ. Θ. Μίνογλου, Κριτική, Αθήνα, 1987.
- Μαργαρίτης Γ., *Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες: στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας. Εβραίοι- Τσάμηδες*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2005.
- Ματσούκα Α.Ν., *Ο Προτεσταντισμός*, Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Μαυριά Κώστα, *Ιστορία των πολιτικών ιδεών*, Σάκκουλα, Αθήνα, 2001.
- Μαυρογορδάτος Γιώργος *Ομάδες πίεσης και δημοκρατία*, Πατάκη, Αθήνα, 2001.
- Μέκος Ζ., *Καταπίεση μειονοτήτων: αλήθειες και μυθεύματα*, Κομοτηνή, Εταιρία Θρακικών Μελετών, 1998.
- Μέκος Ζ., *Οι αρμοδιότητες του Μουφτή και η ελληνική νομοθεσία*, Σακκούλας, 1991.
- Μεταλληνός Γ., *Ορθοδοξία και ελληνικότητα, προσεγγίσεις στη νεοελληνική ταυτότητα*, Μήνυμα, Αθήνα, 1992.
- Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, *Εθνική ταυτότητα και Εθνικισμός στη Νεώτερη Ελλάδα*, Αθήνα, 1997.
- Μουσούρου Α.Μ, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2003.
- Νικολάου Γιώργος, *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο- από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα*, 2000.
- Νικολινάκος Πάνος, *Ισλάμ. Η σύγκρουση που έρχεται: ελληνισμός, ισλαμισμός, παγκοσμιοποίηση*, 2005.
- Πάτελος Γ. Κωνσταντίνος, *Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ*, Κριτική, Αθήνα, 2004.
- Πάτελος Γ. Κωνσταντίνος, *Το σύγχρονο Ισλάμ, η συνάντηση με τη Δύση*, Σιδέρης, Αθήνα, 2006.
- Παύλου Μίλτος, Χριστόπουλος Δημήτρης, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης κοινωνική συμμετοχή και δικαιώματα του πολίτη*, Κριτική Α.Ε., 2004.
- Πέτρου Σ. Ιωάννης, *Εκκλησία και Πολιτική*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1992
- Ρουμελιώτης Β. Παναγιώτης, *Παγκόσμια διακυβέρνηση ή ηγεμονική παγκοσμιοποίηση*, Λιβάνη, Αθήνα, 2002.
- Ρουμελιώτης Β. Παναγιώτης, *Παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση*, Λιβάνη, Αθήνα, 2006.
- Ρούσσος Σωτήρης, *Η κινούμενη άμμος της ηγεμονίας- Ζητήματα περιφερειακής ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και την Ευρασία*, Μελάι, 2008.
- Σαΐντ Έντουαρντ, Σάσεν Σάσκια, Τσόμσκι Νόαμ, Μπισάρα Άζμι, Σένετ Ρίτσαρντ, *Η τρομοκρατία και η κοινωνία των πολιτών*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002.
- Σκούρτου Ελένη, Βρατσάλης Κωνσταντίνος, Γκόβαρης Χρήστος, “Μετανάστευση στην Ελλάδα και εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης- Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης”, Πρόγραμμα 5-Εμπειρογνωμοσύνη, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Η παρούσα εμπειρογνωμοσύνη συντάχθηκε κατ’ εντολή και με πόρους του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) μετά από δημόσια προκήρυξη, 2004.
- Τσινισιζέλης Μιχάλης, Υφαντής Κώστας, *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων –Κρατική Κυριαρχία : Απειλές και Προκλήσεις*, Σιδέρης, Αθήνα, 2000.

- Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος, *Γλώσσες, Αλφάβητα και εθνική ιδεολογία στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια*, Κριτική, Αθήνα, 1999.
- Τσομπάνογλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι., *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης*, Παπαζήση, 2005.
- Τριανταφυλλίδου Άννα, *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: προβλήματα και κατευθύνσεις*, ΕΛΙΑΜΕΠ, κείμενα Πολιτικής Νο 6, 2005.
- Τριανταφυλλίδου Άννα, *Εξελιξείς στον τομέα της μετανάστευσης στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, 2006
- Τσιγκάνου Ιωάννα, *Μετανάστευση και εγκληματικότητα - Μύθοι και πραγματικότητα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2010.
- Φειδά Ι. Βλ., *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄, Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα, 1998.
- Φραγκούλης Φράγκος, *Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι;* Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα 2012.
- Χαλαζίας Η. Χρήστος, *Το πολιτικό Ισλάμ*, Δόμος, Αθήνα, 2001.
- Χάντινγκτον Π. Σάμιουελ, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, Terzo Books, 1998.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Αθήνα, Πατάκης, 2006.
- Χειλά Ειρήνη, *Διεθνής κοινωνία, διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις, η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 2006.
- Χειλά Ε., Κατσιγιάννη Μ., “Φάκελος μαθήματος: Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική και τους Διεθνείς Θεσμούς”, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα. (2006-2007).
- Χειλά Ε., Συρίγος Α., “Φάκελος μαθήματος: Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική και τους Διεθνείς Θεσμούς”, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2006.
- Χιδίρογλου Π., *Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 1989.
- Χρυσόχοου Ξένια, Λέκκα Φωτεινή, *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα: οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*, 2005.
- Ψαρού Νέλλη, *Εθνική ταυτότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, 2005.
- Ψημμένος Ιορδάνης, Brown Richard, Glavanis Pantelis, *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια – κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα*, Παπαζήση, 2004.
- Akalin Hakki, *Turkey and Greece on the way to another war*, Ankara, 1999.
- Akbar S. Ahmed, *Postmodernism and Islam*, revised edition- Predicament and Promise, Routledge, 2004.
- Alford Jonathan, *Greece and Turkey - adversity in alliance*, 1984.
- Allievi S. and Nielsen, J.S., “*Muslim networks and transnational communities in and across Europe*”, Brill, 2003.
- Allison Graham, Zelikow Philip, *Essence of decision explaining the Cuban missile crisis*, Addison-Wesley educational publishers Inc., USA, 1999.

- Almond Gabriel, Appleby Scott, Sivan Emmanuel, *Strong Religion –The rise of Fundamentalisms around the world*, The University of Chicago Press, 2003.
- Al-Shahi Ahmed, *Middle East and North African Immigrants in Europe:Current Impact Local and National Responses*, Routledge, 2005.
- Apostolov Mario, *The Christian- Muslim Frontier, A zone of contact, conflict or cooperation*, Rutledge- Curzon, 2004.
- Appleby R. Scott, *The ambivalence of the sacred: religion, violence, and reconciliation*, Carnegie Corporation of New York, 2000.
- Asad Talal, *Formations of the Secular –Christianity, Islam, Modernity*, California, Stanford University Press, 2003.
- Attali Jacques, *Une brève histoire de l' avenir*, Fayard, 2006.
- Ayadi El Mohammed, Rachik Hassan, Tozy Mohamed Tozy, *L' Islam au quotidien -Enquête sur les valeurs et les pratiques religieuses au Maroc*, Morocco, Editions Prologues, 2007.
- Bade J. Klaus, *Migration in European History*, Blackwell Publishing, US, 2003.
- Baylis John, Smith Steve, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, 2001.
- Beaufort De Fleur, Hagg Ingemund, Van Schie Patrick, *Separation of Church and State in Europe*, European Liberal Forum, 2008.
- Beck Ulrich, Sznaider Natar, Winter Rainer, *Global America? : The cultural consequences of consequences of globalization*, 2003.
- Bellamy Alex J., *International Society and its Critics*, Oxford Scholarship Online, 2005.
- Broughton David and ten Napel Hans-Martien, *Religion and Mass Electoral Behavior in Europe*, Routledge, London, 2000.
- Bryant M. Joseph, *Moral Codes and Social Structure in Ancient Greece: A Sociology of Greek Ethics from Homer to the Epicureans and Stoics*, SUNY Press, 1996.
- Bull Hedley, *The Anarchical Society A Study of Order in World Politics* (Third Edition 2002), Palgrave 1977.
- Burchill Scott, Linklater Andrew, Devetak Richard, Donnelly Jack, Paterson Matthew, Reus-Smit Christian and True Jacqui, *Theories of International Relations*, (Third edition), Palgrave Macmillan, 2005.
- Butterfield Herbert, Wight Martin, *Diplomatic investigations: essays in the theory of international politics*, Harvard University Press (Jan 1966).
- Buzan Barry and Hansen Lene, *The evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009.
- Buzan Barry and Wæver Ole, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003.
- Buzan Barry, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, 2004.
- Buzan Barry, Wæver Ole r, De Wilde Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Çarköğlü Ali, Rubin Barry M., *Religion and politics in Turkey*, Routledge, 2006.

- Cassels Alan, *Ideology and international relations in the modern world*, Routledge, 1996.
- Castles Stephen, *Ethnicity and globalization: from migrant worker to transnational citizen*, Sage, 2000.
- Courbage Youssef -Emmanuel Tod, *Le rendez-vous des civilisations*, Seuil, 2007.
- Dark K. R., *Religion and International Relations*, Macmillan Press LTD, 2000.
- Deane. A. Herbert, *The political and social ideas of St. Augustine*, Columbia University Press, New York and London, 1963.
- Dunne Tim, *Inventing International Society, A History of the English School*, Macmillan Press LTD, 1998.
- Durkheim Emile, *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free press, 1995.
- Eagleton Terry *Ideology: An Introduction*, Verso, 1991.
- Eccleshall Robert, Kenny Michael, Geoghegan Vincent, Wilford Rick, *Political Ideologies: An Introduction*, Routledge, 1994.
- Ende Werner, Steinbach Udo, *Islam in the world today: a handbook of politics, religion, culture, and society*, Cornell University Press, 2010.
- Esposito John L., Kalin Ibrahim, *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, Oxford University Press, 2011.
- Ette A, Faist T. The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration: Research, Questions and Concepts. In: Ette A, Faist T, eds. *The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration. Between Autonomy and the European Union*. Migration, minorities and citizenship. London: Palgrave Macmillan; 2007: 3–31.
- Evans Malcolm D., *Religious Liberty and International Law in Europe*, Cambridge University Press, 1997.
- Evans Peter, *Counter-Hegemonic Globalization: Transnational Networks as Political Tools for Fighting Marginalization*, University of California, Berkeley, 1999.
- Evergeti Venetia, “Boundary Formation and identity expression in everyday interactions: Muslims Minorities in Greece”, in Stacul Jaro, Moutsou Christina, Kopnina Helen, *Crossing European Boundaries: Beyond Conventional Geographic Categories*, Berghahn Books, 2007.
- Haynes Jeffrey, *Religious Transnational Actors and Soft Power*, Ashgate Publishing, Ltd., 2012.
- Fitzgerald Timothy, *Religion and Politics in International Relations-The Modern Myth*, Continuum International Publishing Group, 2011.
- Fox Jonathan, *A World Survey of Religion and the State*, Cambridge University Press, 2008.
- Fox Jonathan, *Religion, civilization, and civil war: 1945 through the new millennium*, Lexington Books, 2004.
- Fremaux Jacques, *la France et l' Islam depuis 1789*, Presses universitaires de France, Paris, 1991.
- Gaus F.Gerald & Kukathas Chandran, *Handbook of Political Theory*, Sage Publications, London, 2004.
- Gelatt Julia, “Shengen and the free movement of people across Europe”, copyright- Migration Policy Institute, 2007.

- Gilles Bernard, *Le conflit helleno-turc: la confrontation de deux nationalismes à l'aube du XXIe siècle*, Paris, 2003.
- Gilson Etienne, *Introduction à l'étude de Saint Augustin*, Librairie philosophique J.Vrin, Paris, 1969.
- Girma Yohannes, Iyassu Menelik, *Europe: The future Battleground of Islamic Terrorism*, GRIN Verlag, 2010.
- Glogg Richard, *Minorities in Greece: aspects of a plural society*, Hurst and Company, London, 2002.
- Gray John, *Enlightenment's Wake, Political and Culture at the close of the modern age*, Routledge Publishing, London and New York, 1995.
- Gray John, *Liberalism, Essays in Political Philosophy*, Routledge Publishing, London and New York, 1989.
- Gray John, *Post-Liberalism, Studies in Political Thought*, Routledge Publishing, London and New York, 1996.
- Guild Elspeth, *Controlling Frontiers: Free Movement Into And Within Europe*, Ashgate Publishing, Ltd., 2005.
- Hatzopoulos Pavlos and Petito Fabio, *Religion in International Relations- The return from exile*, Palgrave Macmillan, 2003.
- Hawkes David, *Ideology*, published by Routledge, New York, 1996.
- Haynes Jeff, *Religion in Global Politics*, ed. Longman, London and New York, 1998.
- Holsti J. K., *International Politics, a framework for analysis*, Prentice/ Hall international editions, USA, 1983.
- Hsia Po-Chia, Van Nierop Henk, *Calvinism and Religious Toleration in the Dutch Golden Age*, Cambridge University Press, England, 2002.
- Hurd Shakman Elizabeth, *The Politics of Secularism in International Relations*, Princeton University Press, 2008.
- Ihsanoglu Ekmelenddin, *The West and Islam, towards a dialogue*, Istanbul, 1999.
- Jackson Robert H, *Classical and modern thought on international relations: from anarchy to cosmopolis*, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Jackson Robert, *the Global Covenant Human Conduct in a World of States*, Oxford University Press, 2000.
- Jackson Robert H., Sørensen Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, 2007.
- Jervis Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, 1976.
- Jorgen S., Akgonul Samim, Alibasic Ahmet, *Yearbook of Muslims in Europe*, Brill, 2009.
- Juergensmeyer Mark, *The new cold war? Religious Nationalism Confronts the Secular State*, University of California Press, 1993.
- Kahanec Martin, Zimmermann Klaus F., *Ethnic Diversity in European Labor Markets: Challenges and Solutions*, Edward Elgar Publishing, 2011.
- Kalb Don, Staring Richard and others, *The ends of globalization: bringing society back in*, Edition: Rowman & Littlefield, 2000.

- Kasimis Charalambos- Kasimi Chryssa, "Greece- A history of migration", *Migration Policy Institute*, 2007.
- Katakos Stratis, «State and Church in Greece. A Greek Paradox», in De Beaufort Fleur, Hagg Ingemund, Van Schie Patrick, *Separation of Church and State in Europe*, European Liberal Forum, 2008.
- Kaufman Eric, *Shall the religious inherit the earth? Demography and politics in the twenty – first century*, Profile Books LTD, 2010.
- Krasner Stephen D., *Sovereignty –Organized Hypocrisy*, Princeton University Press, 1999.
- Krasner Stephen D., *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2013.
- Kymlicka Will, *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*, 1996.
- Laurence Jonathan, *Integrating Islam: A new chapter in "Church-State" Relations*. Boston College - Migration Policy Institute and Bertelsmann Stiftung, 2007.
- Lewis Bernard, *Faith and Power Religion and Politics in the Middle East*, Oxford University Press, 2010.
- Linklater Andrew and Suganami Hidemi, *The English School of International Relations A Contemporary Reassessment*, Cambridge University Press, 2006.
- Maiz Ramon and Requejo Ferran, *Democracy, Nationalism and Multiculturalism*, Franc Cass publishers, Great Britain, 2005.
- Mandaville Peter, *Transnational Muslim Politics, Reimagining the ummah*, Routledge, 2001.
- Maréchal Brigitte, Allievi Stefano, Dassetto Felice and Nielsen Jørgen, *Muslims in the Enlarged Europe*, Brill, 2003.
- Michael S. Michális and Petito Fabio, *Civilization dialogue and word order- The other politics of cultures, religions and civilizations in International Relations*, Palgrave Macmillan, 2009.
- Micklethwait John, Wooldridge Adrian, *God is Back: How the Global Rise of Faith is Changing the World*, Penguin, 2011.
- Miles Robert, Thränhardt Dietrich, *Migration and European Integration: The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, Fairleigh Dickinson Univ Press, 1995.
- Modood Tariq, Triantafyllidou Anna and Zapat-Barrero Richard, *Multiculturalism, Muslims and Citizenship, A European Approach*, Routledge, London and New York, 2006.
- Modood Tariq, Werbner Pnina, *The politics of multiculturalism in the new Europe: racism, identity, and community*, Palgrave Macmillan, 1997.
- Moghissi Haideh, Ghorashi Halleh, *Muslim diaspora in the West: negotiating gender, home and belonging*, Ashgate Publishing, Ltd., 2010,
- Mügge Liza, *Beyond Dutch Borders: Transnational Politics. Among Colonial Migrants, Guest Workers and the Second Generation*, Amsterdam University Press, 2011.
- Nell Liza, Rath Jan, *Ethnic Amsterdam: immigrants and urban change in the twentieth century*, Amsterdam University Press, 2010.
- Nielsen Jorgen S., Akgönül Samim, Alibasic Ahmet, *Yearbook of Muslims in Europe*, Brill, 2009.
- Norris Harry, *Islam in the Balkans: religion and society between Europe and the Arab world*, εκδ.Hurst, London, 1993.

- Oezcan Veysel, *Swiss Court Halts Local Plebiscites on Naturalization*, Humboldt University, Berlin 2003.
- Parekh Bhikhu C, *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, Macmillan press Ltd, London, 2000.
- Plathner Christine, *A common EU migration policy? EU immigration and asylum policy from the perspective of regime complexity*, Lund University, Department of Political Science, 2013.
- Pontificium Consilium ad Christianorum Unitatem Fovendam, *Directoire pour l' application des principes et des normes sur l' œcumenisme, cite du Vatican*, 1993.
- Reus-Smit, C., *The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations*. Princeton University Press, 1999.
- Ricciardelli Marina, Urban Sabine, Nanopoulos Kostas, *Globalization and multicultural societies- some views from Europe*, University of Notre Dame Press, Indiana, 2003.
- Robinson W. Eric, *Ancient Greek Democracy: Readings and Sources*, Blackwell Publishing, 2004.
- Rosenau James N., *Along the domestic-foreign frontier exploring governance in a turbulent world*, Cambridge University Press, 1997.
- Rosenau James N., *The study of world politics, volume 2 Globalization and governance*, Routledge, 2006.
- Salvatore Armando, *Liberal Modernity, Catholicism, Islam*, Palgrave Macmillan 2007.
- Sayyad Al and Castells Manuel, *Muslim Europe or Euro-Islam Politics, Culture and citizenship in the age of globalization*, Lexington Books, U.S.A, 2002.
- Schneider Hidegard, *Migration, intergration and citizenship- a challenge for Europe's future*, Forum Maastricht, 2005.
- Scholten Peter, *Framing Immigrant Integration: Dutch Research-Policy Dialogues in Comparative Perspective*, Amsterdam University Press, 2011.
- Sella-Mazi E., *la minorité musulmane turcophone de Grèce: approche sociolinguistique d' une communauté bilingue*. Corfou, 1999.
- Sengers Erik, Sunier Thijl, *Religious Newcomers and the Nation State: Political Culture and Organized Religion in France and the Netherlands*, Eburon Uitgeverij, 2011.
- Shireen Hunter, *Islam, Europe's second religion: The new social, cultural, and political landscape*, Greenwood Publishing Group, 2002.
- Spencer Robert, *Onward Muslim Soldiers: How Jihad Still Threatens America and the West*, Regnery Publishing, 2003.
- Spencer Sarah, "the challenges of integration for the EU", (2003), *Center for migration, policy and Society*, University of Oxford, copyright Migration Policy Institute, 2007.
- Stiglitz Joseph, *Globalization and its discontents*, W.W. Norton, New York and London, 2002.
- Terry Eagleton, *Ideology: An Introduction*, Published by Verso, 1991.
- Thomas Scott, *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations: The Struggle for the Soul of the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, 2005.
- Viet Vincent, *La France immigrée. Construction d'une politique 1914-1997*, Fayard, 1998.

- Volkan Vamik, *Turks and Greeks- neighbours in conflict*, Eothen Press, 1994.
- Waters Malcolm, *Globalization*, εκδ, Routledge, London and New York, 2001.
- Weinberg Leonard, Pedahzur Ami, *Religious Fundamentalism and Political Extremism*, Frank Cass, London, 2004.
- Wendt Alexander, *Social theory of international politics*, Cambridge University Press 1999.
- Whitman Lois, *Greece, improvements for Turkish minority- problems remain*, Helsinki Watch, New York, 1992.
- Wiener P.Philip, *Dictionary of the History of Ideas -Studies of Selected Pivotal Ideas*, Charles Scribner's Sons, New York 1968.1973.
- Wight Martin, *International Theory: The Three Traditions*, Gabriele Wight and Brian Porter, Leicester and London: Leicester University Press/The Royal Institute of International Affairs, 1991.
- Wight Martin, *Systems of states*, Leicester University press in association with the London school of economics and political science, 1977.
- Zakaria Fareed, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, 1999.
- Zimmermann F. Klaus, *European Migration, What do we know?* Oxford University Press, US, 2005.
- Κολιόπουλος Γ., *Greece the modern sequel, from 1831 to the present*, Hurst and Companie, London, 2002.
- Τσιμπιρίδου Φ., *les Pomak dans la Thrace grecque- discours ethnique et pratique socioculturelles*. L'Harmattan, Paris, 2000.

ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- Abu - laban Baha, "Muslims' participation in Western social and political structures: problems and prospects". *Symposium of the organization of Islamic Conference: Islam and the West- toward dialogue and understanding*, Toronto, Canada, (October 12-14, 1996), 3.1,1-10.
- Addi Lahouari, 'Islam re-observed: sanctity, Salafism, and Islamism', *The Journal of North African Studies*, 14: 3, 2009, 331-345.
- Anderson John, "The Treatment of Religious Minorities in South-Eastern Europe: Greece and Bulgaria Compared", *Religion, State & Society*, Vol. 30, No. 1, 2002.
- Antoniou, Dimitris A., "Muslim Immigrants in Greece: Religious Organization and Local Responses", *Immigrants & Minorities*, 22:2, 2003, 155 -174.
- Antonopoulos Georgios, Tierney John and Webster Colin, "Police Perception of Migration and Migrants in Greece", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 16: 2008, 353-378.
- Aggetam Lisbeth and Hill Christopher, "The challenge of multiculturalism in European foreign policy", *International Affairs*, 84: 1, 2008, 97-114.
- Agnantopoulos Apostolos, "Greece and the Palestinian-Israeli Conflict: A Discursive Constructivist Perspective", *Mediterranean Politics*, 12:3, 2007, 359-379.

- Baldwin- Edwards Martin, "Patterns of migration in Balkans", *Mediterranean Migration Observatory*, MMO Working Paper no 9, Jan 2006.
- Baldwin- Edwards Martin, *The changing mosaic of Mediterranean migrations*, Migration Policy Institute, 2007.
- Bartels Edien, 'Dutch Islam: Young people, learning and integration', *Current Sociology* (October 2000), vol. 48 no. 4.
- Bauböck Rainer and Faist Thomas, "Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods", *IMISCOE Research*, Amsterdam University Press 2010.
- Begag A., "The French-Born Youths Originating in North-African Immigration. From Socio-Spatial Relegation to Political Participation", *International Migration*, Volume 28, Issue 1, (March 1990), 81–88.
- Behr, Timo, 'Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma', *Journal of European Integration*, 30: 1, (2008), 79- 96.
- Berman G. Eric, 'Policies towards Africa- The Provision of Lethal Military Equipment: French, UK, and US Peacekeeping', *Security Dialogue* 2003, 34: 199.
- Berger Maurits, "Religion and Islam in Contemporary International Relations", *The Hague, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'*, 2010.
- Bernhard Daniel, Martin Aaron K., "Rethinking Security at the Olympics" *Security Games* Volume 1, Issue 34, 2012.
- Bertossi Christophe, 'National Models of Integration in Europe: A Comparative and Critical Analysis', *American Behavioral Scientist*, XX(X), 2011, 1–20.
- Bertossi, Christophe and Duyvendak Jan Willem, "Penser le modèle, changer de questions." *Migrations Société*, No. 122, 2009.
- Bien Peter, "Inventing Greece", *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 23, Number 2, (October 2005), 217-234
- Bleich, Erik, 'State Responses to 'Muslim' Violence: A Comparison of Six West European Countries', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 3, 2009, 361 -379.
- Boswell Christina, "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization", *Journal compilation –JCMS*, Volume 45. Number 3, 2007, 589–610.
- Boukhars Anouar, 'Islam, Jihadism, and Depoliticization in France and Germany', *International Political Science Review*, Vol. 30, No. 3, 2009, 297–317.
- Bowen John R., "Does French Islam Have Borders? Dilemmas of Domestication in a Global Religious Field", *American Anthropologist*, 106(1), 2004, 43-45.
- Bowen John R., "Recognizing Islam in France after 9/11", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35:3, 2009.
- Bowen, John R., "Beyond migration: Islam as a transnational public space." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30.5,2004: 879-894.
- Boyle Philip and Haggerty Kevin D., "Spectacular Security: Mega-Events and the Security Complex", *International Political Sociology*, 3, 2009, 257–274.
- Brouwer Lenie, 'Dutch Moroccan Websites: A Transnational Imagery?', *Journal of Ethnic and Migration studies*, 32:7, 2006.
- Brown Chris, "World Society and the English School: An 'International Society Perspective on World Society", *European Journal of International Relations*, 2001 7: 423.

- Brown E. Bernard, 'God and Man in the French Riots', *American Foreign Policy Interests*, 29: 183–199, 2007.
- Brynjar Lia, Åshild Kjøk, "Islamist Insurgencies, Diasporic Support Networks, and their host states: The Case of the Algerian GIA in Europe 1993-2000", *FFI/RAPPORT-2001/ Norwegian Defence Research Establishment*.
- Brubaker Rogers, 'The return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany, and the United States', *Ethnic and Racial Studies* 24.4, 2001: 531-548.
- Bull Hedley, "Martin Wight and the theory of international relations, the second Martin Wight Memorial lecture", *London School of Economics*, 1976.
- Buzan Barry "From international system to international society: structural realism and regime theory meet the English school", *International Organization* / Vol. 47: 03, 1993, 327 – 352.
- Buzan Barry and Little Richard, "Why International Relations has Failed as an Intellectual Project and What to do about it", *Millennium - Journal of International Studies*, 30: 19, 2001.
- Buzan Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)*, Vol. 67, No. 3 1991, 431-451.
- Buzan Barry, Wæver Ole, "Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory", *Review of International Studies*, 35, 2009, 253–276.
- Centre for European Policy Studies, "Political Islam and the European Neighborhood Policy, perspectives from Muslim democrats of the Mediterranean", Brussels, 2007.
- Cesari Jocelyne, 'Mosques in French Cities: Towards the End of a Conflict?' *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 6, 2005, 1025 - 1043.
- Cesari Jocelyne, "Islam in the West: From Immigration to Global Islam", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, 8, 2009.
- Cesari Jocelyne, "Religion and Diasporas: Challenges of the Emigration Countries", *INTERACT Research Report* 2013.
- Croucher Stephen M., 'French-Muslims and the Hijab: An Analysis of Identity and the Islamic Veil in France', *Journal of Intercultural Communication Research*, Vol. 37, No. 3, 2008, 199–213.
- Croucher, Stephen M., Oommen, Deepa, Borton, Ian, Anarbaeva, Samara and Turner, Jacob S., 'The Influence of Religiosity and Ethnic Identification on Media Use Among Muslims and Non-Muslims in France and Britain', *Mass Communication and Society*, 13: 3, 2010, 314 - 334.
- Crul Maurice, Doornik Jeroen, 'The Turkish and Moroccan Second Generation in the Netherlands: Divergent Trends between and Polarization within the Two Groups', *International Migration Review*, Vol. 37: 4, 2006.
- Daguzan, Jean-François, 'France's Mediterranean Policy: Between Myths and Strategy', *Journal of Contemporary European Studies*, 17: 3, 2009, 387-400.
- Danchin Peter G., "The Emergence and Structure of Religious Freedom in International Law Reconsidered", *Journal of Law and Religion*, Vol. 23, No. 2 (2007/2008), 455-534.
- Danopoulos Constantine P., "Religion, civil society, and democracy in Orthodox Greece", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol. 6:1, April 2004.

- Darbouche, Hakim and Zoubir, Yahia H., 'The Algerian crisis in European and US foreign policies: a hindsight analysis', *The Journal of North African Studies*, 14: 1, 2009, 33-55.
- Davie Grace, "Religion in Europe in the 21st Century: The Factors to Take into Account", *European Journal of Sociology*, 47, 2006, 271 – 296.
- Delgado Mirela, 'France and the Union for the Mediterranean: Individualism versus Co-operation', *Mediterranean Politics*, vol. 16, no. 1, 39–57, March 2011.
- Denécé Eric, "Le développement de l'islam fondamentaliste en France: aspects sécuritaires, économiques et sociaux", *Centre Français de Recherche sur le Renseignement*, Rapport de recherche n° 1 - Septembre 2005.
- Devlen Balkan, James Patrick and Özdamar Özgür, "The English School, International Relations, and Progress", *International Studies Review*, Vol. 7, No. 2 (Jun., 2005), 171-197.
- Diamantopoulou Elisabeth A., "Religious freedom in the light of the relationship between the Orthodox Church and the nation in contemporary Greece", *International journal for the Study of the Christian Church*, 12:2, 2012, 164-175.
- Diez Thomas, Whitman Richard, "Analyzing European Integration: Reflecting on the English School", *CMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 40:1, March 2002, 43–67.
- Driessen Geert and Merry Michael S., 'Islamic Schools in the Netherlands: Expansion or Marginalization?', *Interchange*, Vol. 37:3, 2006, 201-223.
- Duderija, Adis, 'Constructing the religious Self and the Other: neo-traditional Salafi manhaj', *Islam and Christian-Muslim Relations*, 21: 1, 2010, 75 -93.
- Duyvendak J. W. & Scholten P. W. A., 'Beyond the Dutch "Multicultural Model" The Coproduction of Integration Policy Frames in The Netherlands', *Int. Migration & Integration* 2011.
- Echchaibi, Nabil, 'Republican Betrayal: Beur FM and the Suburban Riots in France', *Journal of Intercultural Studies*, 28: 3, 2007, 301 -316.
- Emerson Michaël, Youngs Richard, "Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean", *Center for European Policy Studies*, CEPS, 2007.
- Epp Roger, "The English school on the frontiers of international society: a hermeneutic recollection", *Review of International Studies*, Vol. 24:05, December 1998, 47 – 64.
- Epp Roger, 'The "Augustinian moment" in international politics: Niebuhr, Butterfield, Wight and the reclaiming of a tradition', *International politics research occasional paper10* (Aberystwyth: Department of International Politics, University of Aberystwyth, 1991).
- Fekete Liz, "Monitoring maritime border controls" *European Race Bulletin*, Bulletin No 45/46, autumn 2003/Winter 2004.
- Fekete Liz, "Pedlars of hate: the violent impact of the European far Right", *Institute of Race Relations*, 2012.
- Fernando Mayanthi, 'The Republic's "Second Religion": Recognizing Islam in France.' *Middle East Report*, no. 235, Middle East Research & Information Project (Summer,2005), 12-17.
- Figgou Lia, Sapountzis Antonis, Bozatzis Nikos, Gardikiotis Antonis, Paantazis Pavlos, "Constructing the Stereotype of Immigrants' Criminality: Accounts of Fear and Risk in Talk about Immigration to Greece", *Journal of Community & Applied Social Psychology Community- Appl. Soc. Psychol.*, 21, 2011: 164–177.

- Fokas Effie, "Religion in the Greek Public Sphere: Nuancing the Account", *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 27, Number 2, (October 2009), pp. 349-374.
- Fontanela, Jacques and Hébert, Jean-Paul, "The end of the "French grandeur policy"", *Defence and Peace Economics*, 8: 1,1997, 37 — 55.
- Fox Jonathan, "Religion as an Overlooked Element of International Relations", *International Studies Review*, vol 3, no 3, 2001, 53-73.
- Frangkonikolopoulos C., "Discussion Papers in Diplomacy –Strengthening Greek public diplomacy", *Netherland Institute of international relations –Clingendael*, (24/06/2012).
- Frauke Miera and Sala Pala Valérie, "The construction of Islam as a public issue in western European countries through the prism of the Muhammad cartoons controversy: A comparison between France and Germany" *Ethnicities*, 9, 2009.
- Freedman Jane, "Secularism as a Barrier to Integration? The French Dilemma", *International Migration*, Vol. 42 (3), 2004.
- Gilsenan Michael, "Apprehensions of Islam", *Middle East Report*, No. 153, *Islam and the State* (Jul. - Aug., 1988), 32-36.
- Gogonas Nikos, "Religion as a Core Value in Language Maintenance: Arabic Speakers in Greece", *International Migration*, Vol. 50 (2) 2012.
- Gonzalez -Velasco Karina, Verkuyten Maykel, Weesie Jeroen, Poppe Edwin, "Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory", *British Journal of Social Psychology* ,vol. 47: 4, (2010).
- Grigoropoulou Nikolitsa, Chryssochoou Xenia, "Are Religious Minorities in Greece Better Accepted if they assimilate? The Effects of Acculturation Strategy and Group Membership on Religious Minority Perceptions", *Journal of Community & Applied Social Psychology*, Vol.21:6, November/December 2011,499–514,
- Grillo, Ralph, 'Islam and Transnationalism', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30: 5, 2004, 861 -878.
- Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, "Immigration to Greece: the case of poles", *ELIAMEP*, 2006.
- Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, "Migration in Greece at a glance", *ELIAMEP*, 2005.
- Gündüz Zuhul Yesilyurt, "Europe and Islam: No Securitization, Please!", *Internationale Politikanalyse -International Policy Analysis*, 2007.
- Habermas Jurgen, 'Reconciliation Through the Public use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism', *The Journal of Philosophy*, Vol. 92, No. 3 (Mar., 1995), 109-131.
- Habermas Jurgen, 'Religion in the Public Sphere', *European Journal of Philosophy* Vol. 14:1, (14/03/2006), pp 1–25.
- Hajer Maarten, Uitermark Justus, 'Performing authority: discursive politics after the assassination of Theo van Gogh', *Public Administration*, Vol. 86: 1, (27/12/2007).
- Hall Peter A., 'Policy Paradigms, Social Learning, and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain', *Comparative Politics*, Vol. 25, No. 3, 1993, 275-296.
- Hamel Chouki El, 'Muslim Diaspora in Western Europe: The Islamic Headscarf (Hijab), the Media and Muslims' Integration in France', *Citizenship Studies*, 6: 3, 2002.
- Haynes Jeffrey, "Conclusion: religion, democratization and secularization", *Democratization*, Volume 16, Issue 6, 2009.

- Haynes Jeffrey, "Transnational Religious Actors and International Order" *Perspectives*, Vol.17, No.2, 2009.
- Hegghammer Thomas, "The Rise of Muslim Foreign Fighters- Islam and the Globalization of Jihad", *International Security*, Vol. 35, No. 3 (Winter 2010/11), 53–94.
- Hellman Maria, "Le petit coq gaullois' or 'the global diplomat '?: How France's self-image is reflected in the press discourse on the United States, 1984-2009", *International Journal of Cultural Studies*, 2011, 14: 53.
- Hill Christopher, "Bringing War Home: Foreign Policy-Making in Multicultural Societies", *International Relations*, 2007 21: 259.
- Hirschman Charles, "The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the US", *The International Migration Review*, 38:3, 2004.
- Holsti K. J., "America Meets the "English School": State Interests in International Society", *Mershon International Studies Review*, Vol.41:2, 1997.
- Huysmans Jef, "The European Union and the Securitization of Migration", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol 38: 5, 2000.
- Ibrahim Maggie, "The Securitization of Migration: A Racial Discourse¹", *International Migration* Vol. 43 (5) 2005.
- Ibryamova Nuray V., "Security, Borders, and the Eastern Enlargement of the European Union", *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, Vol. 4 No. 15, May 2004.
- Irondelle, Bastien, 'European Foreign Policy: the End of French Europe?', *Journal of European Integration*, 30: 1, 2008, 153 - 168.
- Inglehart Ronald and Norris Pippa, "The true clash of civilisations", *Foreign Policy*, March/April 2003.
- International Relations and Security Network, "The relationship between Islam and Western Europe", ISN ETH Zurich -Special Issue, December 2006.
- Jackson Richard, "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, 2007, 394–426.
- Jervis Robert, "The Future of World Politics: Will It Resemble the Past?" *International Security*, Vol. 16, No. 3 (Winter, 1991-1992), 39-73.
- Jervis Robert, "Realism in the Study of World Politics", *International Organization* 52, 4, Autumn 1998, 971–991.
- Jervis Robert, "Understanding Beliefs", *Political Psychology*, Vol. 27, No. 5, 2006.
- Jones Charles A., "Christian Realism and the Foundations of the English School", *International Relations*, 2003 17: 371.
- Jones Roy E., "The English School of International Relations: A Case for Closure" *Review of International Studies*, Vol. 7, No. 1 (1981), 1-13.
- Joppke Christian, 'Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe', *West European Politics*, 30:1, 1-22, 2007.
- Joppke Christian, 'The retreat of Multiculturalism in the Liberal state theory and policy', *The British Journal of Sociology*, Vol. 55: 2, 2004.
- Joppke Christian, 'Transformation of Immigrant Integration -Civic Integration and Antidiscrimination in the Netherlands, France, and Germany', *World Politics* 59.2, 2007, 243-273.

- Kaminaris Spiros Ch, "Greece and the Middle East", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 2 (June 1999), 36-46.
- Karen Leonard, "Transnational and Cosmopolitan Forms of Islam in the West", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8,2009, 176–199.
- Karyotis Georgios and Patrikios Stratos, "Religion, securitization and anti-immigration attitudes: The case of Greece", *Journal of Peace Research* 2010, 47: 43.
- Karyotis Georgios, "Securitization of Migration in Greece: Process, Motives, and Implications", *International Political Sociology*, 2012, 6, 390–408.
- Kassimeris George & Samouris Antonis, "Examining Islamic Associations of Pakistani and Bangladeshi Immigrants in Greece", *Religion, State and Society*, 2012, 40:2, 174-191.
- Kastoryano Riva, "Religion and Incorporation: Islam in France and Germany", *International Migration Review*, Vol. 38, No. 3, (Fall, 2004), 1234-1255.
- Kaya Yunus, Karakoç Ekrem, "Civilizing vs destructive globalization? A multi-level analysis of anti-immigrant prejudice", *International Journal of Comparative Sociology* 53 (1) 2012, 23– 44.
- Kennedy Michael L., "The Foundation of the Jacobin Clubs and the Development of the Jacobin Club Network, 1789-1791", *The Journal of Modern History*, Vol. 51, No. 4, 1979, 701-733.
- Keohane Robert O. and Nye Joseph S., "Transgovernmental Relations and International Organizations", *World Politics*, Vol. 27, No. 1, 1974, 39-62.
- Kepel Gilles, *Allah in the West: Islamic movements in America and Europe*, Stanford University Press, 1997.
- Kitchen, Nicholas, "Systemic pressures and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation", *Review of international studies*, 36 (1), 2010, 117-143.
- King Russell and Christou Anastasia, "Cultural Geographies of Counter Diasporic Migration: Perspectives from the Study of Second-Generation 'Returnees' to Greece", *Popul. Space Place* 15, 2009.
- Koff, Harlan and Duprez, Dominique, "The 2005 Riots in France: The International Impact of Domestic Violence", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 5, 2009, 713 - 730.
- Koopmans Ruud, "Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 36, (January 2010), No. 1.
- Kymlicka Will, "The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies", *International Social Science Journal*, Volume 61, Issue 199, 2010.
- Kymlicka Will, "This paper is an introduction to a special issue on "Nationalism, Multiculturalism and Liberal Democracy", *Ethical Theory and Moral Practice* 1, 1998: 143–157.
- Kymlicka Will, "Invited symposium: New directions and issues for the study of ethnicity: Nationalism and multiculturalism", *Ethnicities*, 11: 5, (31/03/2011).
- Kymlicka Will, "Testing the Liberal Multiculturalist Hypothesis: Normative Theories and Social Science Evidence", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 43:2 (June/juin 2010), 257–271.

- Laborde, C, 'Political Liberalism and Religion: On Separation and Establishment', *The Journal of Political Philosophy*, (24/07/2011).
- Laborde, C, 'The Culture(s) of the Republic. Nationalism and Multiculturalism in French Republican Thought', *Political Theory*, Vol.29, No. 5, 2001.
- Laustsen Carsten Bagge and Wæver Ole, "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization", *Millennium - Journal of International Studies*,29, 2000.
- Lehning Percy, 'Rawls in Netherlands' *European Journal of Political Theory*, 1: 2002.
- Lene Hansen, "The politics of securitization and the Muhammad cartoon crisis: A post-structuralist perspective", *Security Dialogue*, 42, 2011.
- Leustean Lucian N & Madeley John T. S., "Religion, Politics and Law in the European Union: an Introduction", *Religion, State and Society*, Vol. 37: 1-2, 2009.
- Levitt Peggy and Glick Schiller Nina, "Conceptualizing Simultaneity: a transnational social field perspective on society", *International Migration Review*, 38, 2004.
- Lewis Bernard, "the roots of Muslims rates- Why so many Muslims deeply resent the West, and why their bitterness will not easily be modified", *Policy* vol. 17, no. 4, 2001-2002.
- Linklater Andrew, "The Problem of Harm in World Politics: Implications for the Sociology of States-Systems", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 78, No. 2, (Apr., 2002), 319-338.
- Lorcerie Françoise, "A French Approach to Minority Islam? A Study in Normative Confusion", *Journal of International Migration and Integration*, Volume 11, Issue 1(February 2010), 59-72.
- Lowi Theodore, 'The Public Philosophy: Interest-Group Liberalism', *The American Political Science Review*, Vol. 61, No. 1,1967,5-24.
- Marcel Maussen, 'Islamic Presence and Mosque Establishment in France: Colonialism, Arrangements for Guestworkers and Citizenship', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 33, No. 6, 2007, 981-1002.
- Mavelli Luca, "Security and secularization in International Relations", *European Journal of International Relations* 18(1), 2011, 177-199.
- McDonald Matt, "Securitization and the Construction of Security", *European Journal of International Relations*, 14:4,2008.
- McSweeney Bill, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Vol. 22, No. 1 (Jan., 1996), 81-93.
- Melanie Adrian, 'France, the Veil and Religious Freedom', *Religion, State and Society*, Volume 37, Issue 4, 2009, 345 – 374.
- Mendelsohn Barak, "Sovereignty under attack: the international society meets the Al Qaeda network", *Review of International Studies*,Volume 31,Issue 01, (January 2005), 45 – 68.
- Merry Michael, Driessen Geert, 'Islamic schools in three western countries: policy and procedure ' *Comparative Education*, vol.41, no.4, 2005.
- Molokotos-Liederman Lina, "Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union", *Journal of Contemporary Religion*, 18:3, 2003, 291-315.
- Molokotos-Liederman, Lina, "Looking at religion and Greek identity from the outside: The identity cards conflict through the eyes of Greek minorities", *Religion, State and Society*, 35:2, 2007, 139 – 161.

- Moors Annelies, 'The Dutch and the face-veil: The politics of discomfort', *Social Anthropology*, Vol. 17:4, (23/10/2009).
- Mucchielli Laurent, 'A Review of the Most Important Riot in the History of French Contemporary Society', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35: 5, 2009.
- Muenz Rainer "Europe: Population and Migration in 2005", *Migration Policy Institute*, 2007.
- Murphy Francis X., "Vatican Politics: Structure and Function", *World Politics*, Vol. 26, No. 4 (Jul., 1974), 542-559.
- Mustapha Belbah, 'Global and Local Dimensions of Islam in France', *South African Historical Journal*, 61:1, 2009.
- Nelsen Brent F., Guth James L. and Highsmith Brian, "Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe", *Politics and Religion*, 2010: 1 – 26.
- Nielsen Eva Kristine Østergaard, 'Transnational political practices and the receiving state: Turks and Kurds in Germany and the Netherlands', *Global Networks*, Vol. 1:3, 2001, 261–282.
- Niessen Jan, Yongmi Schibel and Raphaela Magoni "Eu and US approach to the management of immigration – Greece", *Report of the Migration Policy Group*, 2003.
- Norris Pippa, Inglehart Ronald F., "Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations", *Political studies*: vol. 60, 2012, 228–251.
- Nussbaum Martha C, 'Perfectionist Liberalism and Political Liberalism Perfectionist Liberalism and Political Liberalism', *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 39: 1, 2011.
- Oulis D., Makris G. & Roussos S., "The Orthodox Church of Greece: policies and challenges under Archbishop Christodoulos of Athens (1998–2008)," *International journal for the Study of the Christian Church*, 10:2-3, 2010.
- Oezcan Veysel, "EU sees sharp drop in asylum applications", *Social Science research Center*, Berlin, 2004.
- Pavlou Miltos, "2005 RAXEN National Report", *European Racism and Xenophobia information Network: National focal point for Greece*, Antigone -Information and Documentation center 2005.
- Penninx Rinus, "Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder" *Journal of International Migration and Integration*, Vol. 7:2, 2006, 241-254.
- Penninx Rinus, 'Ethnic minorities: A. Report to the Government -B. Towards an overall ethnic minorities policy', The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR), 1979.
- Pesme, Frédéric, 'France's 'return' to NATO: implications for its defence policy', *European Security*, 19: 1, 2010, 45 -60.
- Peter Frank, 'Individualization and religious authority in Western European Islam', *Islam and Christian Muslim Relations*, Vol. 17: 1, 2006.
- Petronoti Marina & Triandafyllidou Anna, "Recent immigration flows to Greece", *National Center for Social Research*", National Book Center, Athens, 2003.
- Philpott Daniel, "Has the Study of Global Politics Found Religion?", *Annual Review of Political Science*, 12, 2009,183–202.
- Pichler Florian, "Foundations of anti-immigrant sentiment: The variable nature of perceived group threat across changing European societies, 2002–2006", *International Journal of Comparative Sociology*, 51(6), 2010, 445–469.

- Porter Brian, "Review article: the international political thought of Martin Wight", *International Affairs* 83: 4, 2007, 783–789.
- Portes Alejandro, "Conclusion: Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism", *International Migration Review*, Vol. 37: 3, 2003, 874–892.
- Portes Alejandro, "Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism", *Global Network a journal of transnational affairs*, volume 1, number 3, 2001.
- Portes Alejandro, "Globalization from Below: The Rise of Transnational Communities", (1997), An earlier version of this essay was published in W.P. Smith and R.P. Korczenwicz, *Latin America in the World Economy*, Westport, CN: Greenwood Press, 1996, 151-168.
- Portes Alejandro, Escobar Cristina, Walton Radford Alexandria, "Immigrant Transnational Organizations and Development: A Comparative Study", *Center for Migration and Development, Princeton University, IMR*, Vol. 41:1,2007.
- Posen Barry R., "The security dilemma and ethnic conflict" *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol 35:1, 1993.
- Prodromou Elizabeth H., "Negotiating Pluralism and Specifying Modernity in Greece: Reading Church–State Relations in the Christodoulos Period", *Social Compass*, 51,2004, 471-485.
- Rathbun Brian, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, 17, 2008.
- Rawls John, 'Political Liberalism: Reply to Habermas' *The Journal of Philosophy*, Vol. 92, No. 3 (Mar., 1995), 132-180.
- Rawls John, 'The Priority of Right and Ideas of the Good', *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 17, No. 4 (Autumn, 1988), 251-276.
- Reus–Smit Christian, "Imagining society: constructivism and the English School", *British Journal of Politics and International Relations*, vol.4, no3, 2002.
- Rigoni, Isabelle, 'Challenging Notions and Practices: The Muslim Media in Britain and France', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31: 3, 2005, 563- 580.
- Rigoni, Isabelle, "Access to Media for European Muslims", *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, 2007.
- Rose Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Vol. 51, No. 1 (Oct., 1998), 144-172.
- Rosenau James N., "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", *International Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 3 (Sep., 1968).
- Roussos Sotiris, 'The Athens Mosque: From Foreign Policy Tool to the Formation of Public Islam in Greece', *Journal of Modern Hellenism* (28, Winter 2010-2011).
- Rustenbach Elisa, "Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis", *International Migration Review*, Vol. 44: 1, 2010, 53–77.
- Safran William, 'Pluralism and Multiculturalism in France: Post-Jacobin Transformations,' *Political Science Quarterly*, Vol. 118, No. 3, 2003.
- Sakelariou Alexandros, "The 'Invisible' Islamic Community of Athens and the Question of the 'Invisible' Islamic Mosque", *Journal of Shi'a Islamic Studies*, vol. IV ,No. 1, 2011.

- Samers Michael E., 'Diaspora Unbound: Muslim Identity and the Erratic Regulation of Islam in France', *International Journal of Population Geography*, 9, 2003.
- Sandal Nukhet A. and James Patrick, "Religion and International Relations theory: Towards a mutual understanding", *European Journal of International Relations*, 17(1) 2010, 3–25.
- Sandal Nukhet A., "The Clash of Public Theologies?: Rethinking the Concept of Religion in Global Politics", *Alternatives: Global, Local, Political*, 37 (1): 2012.
- Saunders Robert, "The ummah as nation: a reappraisal in the wake of the 'Cartoons Affair'", *Nations and Nationalism*, 2008, 14:2.
- Savage Timothy M., "Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing", *The Washington Quarterly*, 27:3,2004, 25–50.
- Schain Martin A., "The State Strikes Back: Immigration Policy in the European Union", *The European Journal of International Law*, Vol. 20 no. 1, 2009.
- Schalk-Soekar Saskia R. G., Breugelmans Seger M. and van de Vijver Fons J. R., 'Support for multiculturalism in The Netherlands', *International Social Science Journal*, Vol. 59: 192, 2009.
- Schinkel Willem and van Houdt Friso, 'The double helix of cultural assimilationism and neo-liberalism: citizenship in contemporary governmentality', *The British Journal of Sociology*, Vol 61: 4, 2010.
- Scholten P. W.A, Van Nispen F. K. M., 'Building Bridges across Frames? A Meta-Evaluation of Dutch Integration Policy', *Journal of Public Policy*, 28 : 2, 2008.
- Scholten Peter, 'Constructing Dutch Immigrant Policy: Research–Policy Relations and Immigrant Integration Policy-Making in the Netherlands', *The British Journal Of International Relations*, Vol. 13, I.1, 2011.
- Scholten Peter, Holzacker Ronald, 'Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands: changing discourses in a changing nation', *Nations and Nationalism*, 15 (1), 2009, 81–100.
- Schweller L. Randall, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, Vol. 29, No. 2 (autumn, 2004).
- Shadid W. A., 'The Integration of Muslim Minorities in the Netherlands', *International Migration Review*, Vol. 25, No. 2 (Summer, 1991).
- Shapiro Jeremy, Suzan Bénédicte, 'The French Experience of Counter-terrorism', *The International Institute for Strategic Studies (IISS): Survival*, vol. 45, no.1, 2003.
- Silverstein, Paul, 'The context of antisemitism and Islamophobia in France', *Patterns of Prejudice*, 42: 1, 2008.
- Singer J. David, "International Conflict: Three Levels of Analysis, Reviewed Work(s): Man, the State, and War: A Theoretical Analysis by Kenneth N. Waltz", *World Politics*, Vol. 12, No. 3. (Apr., 1960), 453-461.
- Singer J. David, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Vol. 14, No. 1, The International System: Theoretical Essays,(Oct.,1961), 77-92.
- Sorensen Ninna Nyberg, "Mediterranean Transit Migration" *Danish Institute for International Studies, DIIS*, 2006.
- Sorensen Theodore C., "Rethinking National Security" *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 3, (1990), 1-18.

- Sørensen Georg, "Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution", *Political Studies*, XLVII, 1999, 590-604.
- Sørensen Georg, "Liberalism of Restraint and Liberalism of Imposition: Liberal Values and World Order in the New Millennium", *International Relations* 20, 2006.
- Sørensen Georg, "IR theory after the Cold War", *Review of International Studies*, Volume 24, Issue 05, 1998, 83 – 100.
- Spohn Willfried, "Europeanization, Religion and Collective Identities in an Enlarging Europe A Multiple Modernities Perspective", *European Journal of Social Theory*, 12, (August 2009), 358-374.
- Statham Paul, Koopmans Ruud, Giugni Marco and Passy Florence, 'Resilient or Adaptable Islam? : Multiculturalism, Religion and Migrants' Claims-Making for Group Demands in Britain, the Netherlands and France', *Ethnicities*, 5, 2005.
- Stavrakakis Yannis, "Politics and Religion: On the "Politicization" of Greek Church Discourse", *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 21, Number 2, 2003.
- Steiner Sherrie, "Religious Soft Power as Accountability Mechanism for Power in World Politics- The InterFaith Leaders' Summit(s)", *Sage Open* 1-16, 2011.
- Sterling-Folker Jennifer, "Organizing the Inter-National: Neoclassical Realism and the Third Image Reversed", To be Presented at the Fifth Pan-European Meeting of the European Consortium for Political Research (ECPR), and its Standing Group on International Relations (SGIR), The Hague, the Netherlands, September 9-11, 2004.
- Stritzel Holger, "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations* 13, 2007.
- Swarts Jonathan and Karakatsanis Neovi M., "The Securitization of Migration: Greece in the 1990s", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14, No. 1, (March 2012), 33–51.
- Tadjdini Azin, "The Organisation of Islamic Cooperation and Regional Challenges to International Law and Security", *Amsterdam Law Forum*, Vol 4, No 2, 2012.
- Taureck Rita, "Securitisation theory – The Story so far: Theoretical inheritance and what it means to be a post-structural realist", *Paper for presentation at the at the 4th annual CEEISA convention, University of Tartu, 25 -27 June 2006.*
- Taggart Paul, 'Populism and representative politics in contemporary Europe', *Journal of Political Ideologies*, 9:3, (06/08/2006).
- Taliaferro Jeffrey W., "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", *Security Studies* 15, no. 3 (July–September 2006).
- Thomas Scott M., "Religions and Global Security", *Quaderni di Relazioni Internazionali* n. 12, 2010.
- Thomas Scott, "Faith, History and Martin Wight: The Role of Religion in the Historical Sociology of the English School of International Relations", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)*, Vol. 77, No. 4(Oct., 2001), 905-929.
- Thomas Scott, "Taking Religious and Cultural Pluralism Seriously: The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Society", *Millennium - Journal of International Studies*, 29, 2000.
- Tribalat Michèle, "Chronique de l'immigration: Les populations d'origine étrangère en France métropolitaine Author", *Institut National d'Études Démographiques*, 52e Année, No. 1 (Jan. - Feb., 1997), 163-219.

- Triandafyllidou Anna and Gropas Ruby, “Immigration to Greece: the case of Poles,” *Hellenic Foundation for European and Foreign Policy – ELIAMEP* (July, 2006 Report).
- Tsitselikis Konstantinos, “The Legal Status of Islam in Greece”, *Die Welt des Islams*, New Series, Vol. 44, Issue 3, Sharī‘a in Europe, 2004, 402-431.
- Tsoukala Anastassia, “The security issue at the 2004 Olympics”, *European Journal for Sport and Society*, 3 (1), 2006, 43-54.
- Τζιφάκης Νικόλαος, “Η κατασκευή της ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις”, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τόμος 10(1), 2004:91-104.
- Ullman R. H., “Redefining Security”, *International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, pp129-153.
- Van Bijsterveld S.C., ‘Religion and the state Secular’, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol.14, 2010.
- Van der Veer Peter, Transnational Religion; Hindu and Muslim Movements, *Global Networks*, Volume 2, Issue 2, (April 2002), 95–109,
- Van Houdt Friso, Suvarierol Semin and Schinkel Willem, ‘Neoliberal communitarian citizenship: Current trends towards ‘earned citizenship’ in the United Kingdom, France and the Netherlands’, *International Sociology*, 26 (3), 2011.
- Van Kessel Stijn, ‘Explaining the Electoral Performance of Populist Parties: The Netherlands as a Parties: The Netherlands as a Case Study’, *Perspectives on European Politics and Society*, 12:1, (04/04/2011).
- Van Tubergen Frank, Sindradottir I. J ‘Orunn, “The Religiosity of Immigrants in Europe: A Cross-National Study”, *Journal for the Scientific Study of Religion* 50(2), 2011, 272–288.
- Van der Pas Daphne, De Vries Catherine and Van der Brug Wouter, ‘A leader without a party: Exploring the relationship between Geert Wilders' leadership performance in the media and his electoral success’, *Party Politics*, (14/07/2011).
- Vancea Mihaela, “Immigrant Transnationalism. A New Analytical Perspective on Political Transnationalism”, *VII Congreso Español de Ciencia Política y de la Administración: Democracia y Buen Gobierno*. GRUPO DE TRABAJO 04: Federalismo, descentralización y gobernanza multinivel, 2004.
- Vertovec Steven, ‘Towards post-multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity’, You have full text access to this content *International Social Science Journal*, Vol. 61: 199, (23/11/2010).
- Vink Maarten P., ‘Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth’, 2007.
- Voll John O. and Esposito John L., “Islam's Democratic Essence”, *Middle East Quarterly*, (September 1994).
- Vossen Koen, ‘Populism in the Netherlands after Fortuyn: Rita Verdonk and Geert Wilders Compared’, *Perspectives on European Politics and Society*, 11:1, (16/04/2010).
- Waever Ole, “European Security Identities” *Journal of Common Market Studies* Vol. 34, No. 1, (March 1996).
- Wæver Ole, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and their Origins between Core and Periphery”, *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association*, Montreal, March 17-20, 2004.
- Wæver Ole, “World Conflict over Religion: Secularism as a Flawed Solution1”, This chapter is partly based on a lecture given at the University of Copenhagen Annual Awards Ceremony 2004, together with excerpts from articles printed in *Weekendavisen* (no. 52,

24–30 December 2004), *Berlingske Tidende* (24 July 2005) and *Salt* Vol. 14, (September–October 2005), 14–18.

- Weldon Steven A., “The Institutional Context of Tolerance for Ethnic Minorities: A Comparative, Multilevel Analysis of Western Europe”, *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 2, (April 2006), 331–349.
- Wight Martin, “The Church, Russia and the West”, *The Ecumenical Review* Vol. 1:1, 1948, 25–45.
- Wiktorowicz, Quintan, 'Anatomy of the Salafi Movement', *Studies in Conflict & Terrorism*, 29: 3, 2006, 207 -239.
- Williams Michael C., “Modernity, identity and security: a comment on the ‘Copenhagen controversy’”, *Review of International Studies* 24, 1998, 435–439.
- Williams Michael C., “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4 (Dec., 2003).
- Xenakis Sappho, “A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece”, *Terrorism and Political Violence*, 24:3, 2012, 437-464.
- Zincone Giovanna, Penninx Rinus & Borkert Maren, “Migration Policymaking in Europe”, *IMISCOE -International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe*, 2011.
- Zoubir, Yahia H ,'The Algerian political crisis: origins and prospects for the future of democracy', *The Journal of North African Studies*, 3: 1, 1998, 74 -100.
- Zubaida Sami, ‘Islam in Europe’, *Critical Quarterly*, 45: 1-2, 2003.

ΑΡΘΡΑ –ΜΕΛΕΤΕΣ – ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ

- Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, “Integration into Europe: Identifying a Muslim Effect”, *National Science Foundation*, 2009, <http://bit.ly/Q5WCCI>
- Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, “Les Français musulmans sont-ils discriminés dans leur propre pays? Une étude expérimentale sur le marché du travail”, *France-American Foundation, SciencesPo*, (2009-2010), <http://bit.ly/1fLEXwx>
- Adida Claire, Laitin David, Valfort Marie-Anne, 'One Muslim is enough! Evidence from a Field Experiment in France', *National Science Foundation*, (12/01/2011), <http://bit.ly/1upBNCr>
- Akerboom Erik, *Ten years of Dutch Counterterrorism Policy*, 2011, <http://bit.ly/1nYrqnj>
- Akkerman Tjitske, ‘Friend or foe? Right-wing populism and the popular press in Britain and the Netherlands’, *Journalism*, vol. 12 no. 8, 2011, <http://bit.ly/RgShgQ>
- Allen Ben & Loubert Aart, “History and Identity: Moluccans in the Netherlands”, *The Hague Legal Capital*, (ημερομηνία πρόσβασης 10, Ιανουαρίου 2012), <http://bit.ly/1sjmvNq>
- Algan Yann, Landais Camille, Senik Claudia, 'Cultural Integration in France', *Sciences Po*, (27/06/2010), <http://bit.ly/RgSh0q>
- Alivizatos Nicos C., “A New Role for the Greek Church?”, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 17, 1999, <http://bit.ly/1saZgVL>
- Allievi Stefano, “Conflicts over Mosques in Europe: Policy issues and trends”, *NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe, Network of European Foundations*, Alliance Publishing Trust, 2009, <http://bit.ly/1icYZi6>

- Aluffi Beck-Peccoz, Roberta, Zincone, Giovanna, "The legal treatment of Islamic minorities in Europe- Synoptic Table 1", Leuven: Peeters, 2004, <http://bit.ly/1neaSYw>
- Amghar Samir, 'Ideological and Theological Foundations of Muslim Radicalism in France', *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, 2009, <http://bit.ly/1kEObb3>
- Amghar Samir, 'Les mutations de l'islamisme en France Portrait de l'UOIF, porte-parole de l'« islamisme de minorité »', *La vie des idées.fr*, (1/10/2007), <http://bit.ly/1iPOYBd>
- Anagnostou Dia, Triandafyllidou Anna, "Regions, minorities and European integration: A case study on Muslims in Western Thrace", *Eliamep*, 2006, <http://bit.ly/1kEOvGD>
- Apostolatou Katarina, "Immigrant and immigration policy-making: A review of the literature of the Greek case", *IMISCOE Working Paper: Country report*, 2006, <http://bit.ly/1rV7orv>
- Arapoglou P. Vassilis, "Immigration, segregation and urban development in Athens: The relevance of LA debate for Southern European Metropolises", Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών Γ' / 2006 - 121, *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικό Ερευνών*, <http://bit.ly/SsAHr6>
- Baldwin-Edwards Martin, "Immigrants in Greece: characteristics and issues of regional distribution", *The Mediterranean Migration Observatory (MMO)*, Working paper no10, 2008, <http://bit.ly/1kCIJp0>
- Baldwin-Edwards Martin, "Immigration into Greece, 1990-2003, A southern European Paradigm?", *The Mediterranean Migration Observatory (MMO)*, 2004, <http://bit.ly/1upEow9>
- Baldwin-Edwards Martin, "Implementing the EU anti-discrimination directives in Greece: Between "marketization" and social exclusion", *The Mediterranean Migration Observatory (MMO)*, Working paper no 8, 2006, <http://bit.ly/1fLGPVX>
- Baldwin-Edwards Martin, "National Analytical Study on Racist Violence and Crime - RAXEN National Focal Point for Greece", *Antigone Information & Documentation Centre on Racism, Ecology, Peace and Non Violence,-European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC)*, 2005, <http://bit.ly/RkS38m>
- Balfour Rosa and Schmid Dorothé, "Union for the Mediterranean, disunity for the EU?" *European Policy Centre*, Policy Brief 2008, <http://bit.ly/1juwNaU>
- Balourdos D., Mouriki A., *Combating discrimination in Greece: State of the Art, challenges and policy interventions*, Papazissis Publishers& National Centre for Social Research, 2012, Electronic book, <http://bit.ly/RgUcIN>
- Banoutsos Andreas, "The Muslim Brotherhood and Greece", *Radical Islam Monitor in Southeast Europe (RIMSE)*, (13/03/2011), <http://rimse.gr/?p=226>
- Barry Buzan, "The English School: a Bibliography, ES Bibliog. Version 7 August 2010", *Politics and International Studies –University of Leeds*, <http://bit.ly/1hrRLmt>
- Bartlett Jamie, Birdwell Jonathan, Littler Mark, "The rise of populism in Europe can be traced through online behavior..." *Demos*, 2011, <http://bit.ly/1fLHIxQ>
- Belkin Paul, "France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S.-French Relations", *Congressional Research Service*, (14/04/2011), <http://bit.ly/1q6Jw8U>
- Benhabib Seyla, "The return of political theology: The scarf affair in comparative constitutional perspective in France, Germany and Turkey", *Philosophy Social Criticism*,36, 2010, <http://bit.ly/1nYu1xC>
- Bertossi Christophe, 'French and British models of integration Public philosophies, policies and state institutions', *ESRC Centre on Migration, Policy and Society*, Working Paper No. 46, 2007, <http://bit.ly/1id1P6N>

- Beyler Clara, “The Jihadist Threat in France”, *Current Trends in Islamist Ideology*, vol. 3, *Hudson Institute*, (16/02/2006), <http://bit.ly/1j28hy1>
- Bigot Adèle, “Islamic Radicalization in France”, *International Institute for Counter terrorism*, <http://bit.ly/1kCnUsD>
- Blanchard Christopher M., “The Islamic Traditions of Wahhabism and Salafiyya”, *CRS report for congress*, (24/01/2008), <http://bit.ly/1juxCRO>
- Bloemraad Irene, ‘The Debate over Multiculturalism: Philosophy, Politics, and Policy’, *Migration Policy Institute*, 2011, <http://bit.ly/1ii5GuY>
- Bommes Michael, ‘Transnationalism or Assimilation?’, *Journal of social Science Education*, 2005, <http://bit.ly/1nYutw1>
- Boniface Pascal, “Le choc des civilisations n’est pas une fatalité”, *Institut de Relations Internationales et Stratégiques (IRIS)*, 2009, France, <http://bit.ly/1muXLmo>
- Boubekeur Amel, ‘L’européanisation de l’islam de crise’, *Confluences Méditerranée*, 2006/2 (N°57), <http://bit.ly/1niDMey>
- Bougarel Xavier, “The role of Balkan Muslims in building a European Islam”, *European Policy Centre, EPC Issue Paper No. 43*, (23 November 2005), <http://bit.ly/1nYuMXt>
- British Council and Migration Policy Group, «Migrant integration Policy Index 2006-2007», 2007, www.integrationindex.eu
- Broersma Francesca, Lazarescu Daria, “Pakistani and Bangladeshi Migration to Greece: “Chasing the Dream”, *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)*, (June 2009), <http://bit.ly/1juy41s>
- Caeiro Alexandre, “Muslim youth in France”, Paper presented at the International Conference Muslim Youth in Europe. Typologies of religious belonging and sociocultural dynamics, Edoardo Agnelli *Centre for Comparative Religious Studies*, Turin, (11th June 2004), <http://www.cestim.it/argomenti/02islam/02islam-caero-torino.pdf>.
- Cagaptay Soner, “Sarkozy's Policy on Turkey's EU Accession: Bad for France?”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2007, <http://bit.ly/RgVUn3>
- Callejo María Bruquetas, Mascareña Blanca Garcés, Penninx Rinus and Scholten Peter, ‘Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case’, *IMISCOE*, Working Paper no.15, 2007, <http://dare.uva.nl/document/53748>
- Cambridge Forecast Word Press, “Les trentes-glorieuses from 1945-1975”, <http://cambridgeforecast.wordpress.com>
- Center for Strategic and International Studies (CSIS), “Muslim integration: challenging conventional wisdom in Europe and the United States”, 2007, <http://bit.ly/RkTYtr>
- Centre de recherches politiques de Sciences Po, “Compte rendu de la Journée d’études Les violences urbaines de novembre 2005: le temps des analyses”, (21/02/ 2006), <http://bit.ly/1kCpHOq>
- Centre for Mediterranean Middle East and Islamic studies, “Middle East Bulletin, Islam in Africa”, issue 17, October- November 2009, pp21-24, <http://bit.ly/1ojmk2m>
- Cesari Jocelyne, ‘Securitization and religious divides in Europe, Muslims in Western Europe After 9/11: Why the term Islamophobia is more a predicament than an explanation’, *Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission. GSRL-Paris and Harvard University*, 2006, <http://bit.ly/1iUBUMX>

- Cesari Jocelyne, 'The Securitisation of Islam in Europe', *Challenge Liberty & Security*, research paper no15, 2009, <http://bit.ly/1nYw0Cg>
- Cesari Jocelyne, "Ethnicity, Islam, and les banlieues: Confusing the Issues", *Social Science Research Council SSRC*, Riots in France,(30/11/2005), <http://riotsfrance.ssrc.org/Cesari/>
- Cesari Jocelyne, "Islam de l'extérieur, musulmans de l'intérieur: Deux visions après le 11 septembre 2001", *Challenge Liberty & Security*, 2005, (<http://www.libertysecurity.org/article229.html>)
- Cesari Jocelyne, "Islam in France: the Shaping of a religious minority", *Challenge Liberty & Security*, 2005, <http://www.libertysecurity.org/article234.html>
- Chick Kristen, 'Osama bin Laden threatens French troops, criticizes France burqa ban', *The Christian –Science Monitor*, (28/10/2010), <http://bit.ly/1iPUOua>
- Chrysoloras Nikos, "Why Orthodoxy? Religion and Nationalism in Greek Political Culture", *Religion and Nationalism in Greek Political Culture -1st LSE PhD Symposium on Modern Greece*, <http://bit.ly/11Rze8j>
- Cillo Rossana and Perocco Fabio, "Migrant labour in the underground economy: Between processes of irregularization and informalization", *Undocumented worker Transition (UWT)- EU Sixth Framework Programme* (December2008), www.undocumentedmigrants.eu
- Collectif Contre l'Islamophobie en France, "Rapport sur l'Islamophobie en France", (15/03/2010), <http://www.islamophobie.net/rapport-annuel>
- Commission de reflexion sur l'application du principe de laïcité dans la république, "Rapport au président de la république", (11/12/2003), <http://bit.ly/1q6MN88>
- Congressional Research Service, "CRS report for Congress Islam in Africa", (09/05/2008), (ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου 2011, www.opencrs.com)
- Congressional Research Service, "Report for Congress: Foreign Terrorist Organizations", (6/02/2004), <http://bit.ly/1muTgnk>
- Congressional Research Service, 'Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism', (07/09/2011), <http://bit.ly/1muTIHN>
- Council on foreign Relations, "Declaration of War by Osama bin Laden," 1996, <http://on.cfr.org/1mv0MDe>
- Dassetto Felice, Ferrari Silvio, and Marechal Brigitte, 'Islam in the European Union: what's at stake in the future? ', *Policy Department Structural and Cohesion Policies -European Parliament*, 2007, <http://bit.ly/RkWhwO>
- De Koning Martijn, 'Going All the Way – Politicization and Radicalization of the Hofstad Network in the Netherlands', μέσα στο Azzi Assaad E., Chryssochoou Xenia, Klandermans Bert, Simon Bernd, *Identity and Participation in Culturally Diverse Societies*, Blackwell Publishing, 2011, <http://bit.ly/1ii9OLB>
- Del Valle Alexandre, "Islamistes en France, Stratégies de conquête : du faible au fort" *Outre-Terre*, 2 - no 3. 2003, 127-152, <http://bit.ly/1q6NSg3>
- Demant Froukje, Maussen Marcel, Rath Jan, 'Muslims in the EU - Cities Report-The Netherlands', *Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program*, 2007, <http://dare.uva.nl/document/46997>
- Doxiadis Aristos, Matsaganis Manos, "National Populism and xenophobia in Greece", *Counterpoint, Open Society Foundations* 2012, <http://bit.ly/1iUENgI>

- Dufal Blaise, “Séparer l'Église et l'État : L'augustinisme politique selon Arquillière” *L'Atelier du CRH*-Revue électronique du Centre de Recherches Historiques, 2008 www.acrh.revues.org/index313.html#bodyfn5
- Duyvendak Jan Willem, Scholten Peter, 'The Invention of the Dutch Multicultural Model and its Effects on Integration Discourses in the Netherlands', (FORUM: How are Europeans Made? Debating a National Models Approach to Immigrant Integration), *Council for European Studies*, 2010 40:2, <http://bit.ly/1kEVbEC>
- Economic and Social Research Council, “Transnational Communities Programme”, *Institute of Social and Cultural Anthropology*, University of Oxford, *Synopsis transnational communities*, www.transcomm.ox.ac.uk
- Ellinas Antonis A., “The Media and the Far Right in Western Europe Playing the Nationalist Card- Introduction”, *Cambridge University College*, 2010, <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5264F.pdf>
- Emerson Michael, 'Interculturalism: Between the Twin Hazards of Multiculturalism and Assimilation', *Micro Con*, (16/03/2011), <http://bit.ly/1kODCnn>
- Emerson Michael, 'Interculturalism: Europe and its Muslims in search of sound societal models', *Center for European Policy Studies*, 2011, <http://bit.ly/1g2AnnT>
- Entzinger Han, 'Changing the rules while the game is on: from Multiculturalism to Assimilation in the Netherlands', *Ceri-Sciences Po*, 2007, <http://bit.ly/1kCuKhH>
- European Website on Integration, “Documents related to the new integration vision of the Dutch government” (Unofficial translation), (16/06/2011), <http://bit.ly/1id9T7o>
- Euro-Islam Info, “News and Analysis on Islam in Europe and the United states”, <http://bit.ly/1nYzKnc>
- Evergeti, V. and Hatziprokopiou, P., “Islam in Greece: Religious identity and practice among indigenous Muslims and Muslim immigrants” paper presented at the 6th CRONEM Annual Conference, University of Surrey, 2010, <http://bit.ly/1fJLRSp>
- Ezzarqui Leila, “Research Paper on Migration”, *Alliance of Civilisations*, United Nations, New York, <http://bit.ly/1upO1eg>
- Fokas Effie, “A new role for the church? Reassessing the place of religion in the Greek public sphere”, *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, GreeSE Paper No 17, 2008, <http://bit.ly/Q65Oa6>
- Forum – Institute for Multicultural Affairs, 'The position of Muslims in the Netherlands –Facts and Figures, 2010', Netherlands, <http://bit.ly/1juBXDE>
- Francis Fukuyama “the End of History? ”, *The National Interest*, (Summer 1989), <http://bit.ly/18TBYfx>
- Giannoulis Alexis, “Islamic Radicalization progress in Greece” *International Institute for Counter –terrorism*, 2011, <http://bit.ly/1sdbvvh>
- Gropas Ruby and Triandafyllidou Anna, “Cultural Diversity in Greek Public and Political Discourses”, A European Approach to Multicultural Citizenship: Legal Political and Educational Challenges, *EMILIE -Eliamep*, 2007, <http://bit.ly/1idbsCs>
- Gugler Thomas K., “Jihad, Da'wa, and Hijra: Islamic Missionary Movements in Europe”, *Centre of Modern Oriental Studies- Berlin*, 2009, <http://bit.ly/1q6Qj2j>
- Haynes Jeffrey, “Religion, ‘soft power’ and international relations”, 2006, <http://bit.ly/1fJMvzy>

- Hagendoorn Louk, Poppe Edwin, "Tolerance in the Netherlands, Experiments, Tolerance, and Partisanship", *A Conference in Honor of Paul Sniderman, Stanford University* (28/10/2011), <http://stanford.io/1iPZ4tw>
- Hershco Tsilla, 'French Perceptions of the Middle East', *The Begin -Sadat Center for Strategic Studies (BESA)*, Perspectives Papers on Current Affairs, Perspectives 6, (May 31, 2005), <http://www.biu.ac.il/Besa/perspectives6.html>
- Holm Ulla, 'Sarkozism: New European - and Foreign Policy into Old French Bottles?', *The University Association for Contemporary European Studies (UACES): Exchanging Ideas on Europe Angers 3-5, September 2009*, <http://www.uaces.org/pdf/papers/0901/holm.pdf>
- Hovy Bela, "Statistics on Forced Migration", *Migration Policy Institute*, 2002, <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=49>
- Howden Daniel, "Muslims in Athens: In search of a place to pray" *The Christian Science Monitor*, (14/10/2003), <http://bit.ly/1mv3ZCN>
- Huddleston Thomas, 'France: least favourable, most contradictory policies of major migration countries', *Migrant Integration Policy Index*, (25/03/2011), <http://bit.ly/1iPZhwT>
- Huntington Samuel interviewed by O' Keefe Mark, "Five years after 9/11, The Clash of Civilizations revisited", *Pew Forum on Religion & Public Life*, (18/08/2006), <http://bit.ly/1niJg1Q>
- IDEA-Mediterranean and Eastern European Countries as a New Immigration Destination in the European Union, "Europe: the continent of immigrants Trends, structures and policy implications", *IDEA Working Papers*, (13/06/2009), <http://bit.ly/1IRDWCV>
- IDEA-Mediterranean and Eastern European Countries as a New Immigration Destination in the European Union, "Greece: Immigration towards Greece at the Eve of the 21st Century. A Critical Assessment.", *IDEA Working Papers*, (04/03/2009), <http://bit.ly/1muXhrU>
- Ifop pour La Vie, "*Eléments d'analyse géographique de l'implantation des religions en France*", 2006, <http://bit.ly/1niJwxR>
- Ifop pour Le Figaro, "Les Français et la construction des mosquées et des minarets en France", (02/12/2009), <http://bit.ly/Rh1OV0>
- Inglehart Ronald, "Is There a Global Resurgence of Religion?", *Pew Research Center*, (08/05/2006), <http://bit.ly/1niJCFG>
- Institute for Strategic Dialogue, 'Muslims in the European 'Mediascape': Integration and Social Cohesion Dynamics', *Institute for Strategic Dialogue*, 2009, <http://bit.ly/1kOI05E>
- Johnson Toni, "The Organization of the Islamic Conference", *Council On foreign Relations*, (29/06/2010), <http://on.cfr.org/1nejj60>
- Jollie Cécile, "Religions et Intégration Sociale", *Groupe de projet Sigma*, no 8-Juillet 2005, www.islamlaicite.org.
- Jonathan Adams, 'Japan issues Europe travel alert, joining US', *The Christian -Science Monitor*, (04/10/2010), <http://on.cfr.org/1nejj60>
- Joppke Christia n, "Immigrants a n d Civic Integration in Western Europe", *Institute for Research on Public Policy*, 2007, <http://bit.ly/1nYcm4w>
- Karakatsanis Neovi M., Swarts Jonathan, "Attitudes toward the Xeno: Greece in Comparative Perspective", *Mediterranean Quarterly*, Volume 18, Number 1, Winter 2007, 113-134, <http://bit.ly/Q68m7U>

- Kardas Saban, "Turkey Calls for OIC Involvement in Conflict Resolution", *The Jamestown Foundation*, (28/05/2009), <http://bit.ly/SsOWwk>
- Karen Leonard, "Transnational and Cosmopolitan Forms of Islam in the West", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8 2009, <http://bit.ly/1ojsu2J>
- Kasimis Charalambos, "Greece: Illegal Immigration in the Midst of Crisis", *Migration Policy Institute*, 2012, <http://bit.ly/1ctPpqR>
- Kastoryano Riva, "The Reach of Transnationalism", *Center for International Studies and Research, Paris*, Social Science Research Council, <http://bit.ly/1kCzHai>
- Katseli Luka, "Immigrants and EU Labor Markets" OECD Development Centre, 2004, www.migrationinformation.org
- Kern Soeren, 'Debate Heats Up Over Muslims In France', *Gatestone Institute*, (17/03/2011), <http://www.gatestoneinstitute.org/1969/muslims-in-france>
- Kern Soeren, 'Moroccan Crime in the Netherlands & the Myths of Multiculturalism "Because They Do Not Want To"', *Stonegate Institute*, (28/11/2011), <http://www.stonegateinstitute.org/2624/moroccan-crime-netherlands>
- Kern Soeren, "Greece to Build First Official Mega-Mosque in Athens", *Gatestone Institute*, (12/09/2011), <http://bit.ly/1fLRoIG>
- Kern Soeren, 'the Netherlands to Abandon Multiculturalism', *Stonegate Institute*, (23/06/2011), <http://bit.ly/1kOJwF4>
- Klausen Jytte, "The Danish Cartoons and Modern Iconoclasm in the Cosmopolitan Muslim Diaspora", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8 2009, <http://bit.ly/1iQ1oAQ>
- Kreko Peter, Szabados Krisztian, "Greece: On the Road to "Symmetric Radicalization", *Political Capital Policy Research & Consulting Institute*, (06/05/2010), <http://bit.ly/1fJNY8N>
- Kymlicka Will, 'Multiculturalism: Success, Failure, and the Future', *Migration Policy Institute (MPI)*, 2012, <http://bit.ly/1kOK1z0>
- L'Institut français des relations Internationales, "Rapport *Avicenne* -Maghreb – Moyen-Orient: Contribution pour une politique volontariste de la France", (23/04/2007), <http://bit.ly/1g2D5tG>
- La Documentation française, "La laïcité: débats 100 ans après la loi de 1905- 3 questions à... Jean Baubérot", <http://bit.ly/1iUKhbc>
- Laurence Jonathan, "Nicolas Sarkozy's faith in the Republic", *The Tocqueville Review/La Revue Tocqueville*, Vol. XXX, n° 1 – 2009, <http://bit.ly/1mv6o0i>
- Laurence Jonathan, Strum Philippa, 'Governments and Muslim Communities in the West: United States, United Kingdom, France and Germany', *Woodrow Wilson International Center for Scholars*, 2008, 2011, <http://bit.ly/1q6T5V9>
- Laurence Jonathan, Vaisse Justin, 'The Dis-Integration of Europe', *Foreign Policy*, (28/03/2011), <http://atfp.co/1j2m4Vj>
- Lozes Patrick, Wieviorka Michel, 'Rapport au Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-Mer et des Collectivités Territoriales et au Ministre des Affaires Etrangères et Européennes: Lutte contre le racisme et le communautarisme,' 2010, <http://bit.ly/1g2Drk7>
- Lozes Patrick, Wieviorka Michel, "Lutte contre le racisme et le communautarisme", *Conseil représentatif des associations noires*, 2010, <http://bit.ly/1g2Drk7>

- MacMillan Catherine, "Which Identity for the EU? Implications Of and For Turkey's Accession", *E- international relations*, (21/03/2010), <http://bit.ly/R11SDI>
- Madkouri El Halim, 'Fitna: How a film which spreads hate had a healing effect on relations between Muslims and non-Muslims in the Netherlands', Conference 'Violent extremism in Europe, organized by the US Department of State and The George C. Marshall, *European center for Security Studies, Garmisch-Partenkirchen*, 2008, <http://bit.ly/1nel5UZ>
- Mahroum Sami, 'Arab youths, revolutions, and the rise of the 'second society' _INSEAD, (14/03/2011), <http://bit.ly/1fLT4BY>
- Main Heather, "France and the Netherlands: Immigration, Assimilation and conflict", *University of Washington*, 2006, <http://bit.ly/R12loR>
- Maussen Marcel, "Constructing Mosques. The governance of Islam in France and the Netherlands", *Amsterdam School for Social Science Research (ASSR)*, 2009, <http://dare.uva.nl/document/124687>
- Maussen Marcel, "The governance of Islam in Western Europe, a state of the art report," *International Migration, Integration and Social Cohesion- IMISCOE Working paper no.16* 2007, <http://bit.ly/1sbjzCF>
- Mavrodi, Georgia, "Europeanising" national immigration policy: the case of Greece", *Center on Migration, Citizenship and Development, Working Papers no 8*, 2005, <http://bit.ly/1iQ3eBF>
- Mavrodi, Georgia, "The other side of "Fortress Europe": Policy transfers in the EU and the liberalising effects of EU membership on Greek immigrant policy", *Center on Migration, Citizenship and Development, Working Papers, no 89*, 2010, <http://bit.ly/1upVkCC>
- Mennens Ger, 'Multiculturalism and Dutch political culture', *Open Democracy*, (22/08/2011), <http://bit.ly/1iijcP6>
- Meuleman Bart & Reeskens Tim, "The relation between integration policy and majority attitudes toward immigration. An empirical test across European countries", Paper gepresenteerd op de Dag van de Sociologie, (29 mei 2008), Leuven, <http://bit.ly/1fLTJTY>
- Migdalovitz Carol, "Greece: Threat of Terrorism and Security at the Olympics", *CRS Report for Congress*, (30/04/2004), <http://www.fas.org/irp/crs/RS21833.pdf>
- NEFA Director of Analysis & Research Ronald Sandee, "The Influence of the Muslim Brotherhood in the Netherlands", (December 2007), <http://bit.ly/1ojvsnT>
- Nell Liza, "Transnational migrant politics in the Netherlands- Historical structures and current events", *University of Amsterdam*, 2008, <http://dare.uva.nl/document/120738>
- New Advent, "St. Augustine of Hippo", *Catholic Encyclopedia*, <http://www.newadvent.org/cathen/02084a.htm>
- Niessen Jan, Schibel Yongmi and Magoni Raphaële, "EU and US approaches to the management of immigration"- Greece (Kalliopi Lykovardi and Eleni Petroula), *The Migration Policy Group (MPG)*, 2003, <http://bit.ly/1juFqSQ>
- Nye Joseph S. "Soft Power and the Struggle Against Terrorism", *Project-Syndicate*, (21/04/2004), <http://bit.ly/1iijPs6>
- Oberti Marco, 'The French republican model of integration: the Theory of Cohesion and the practice of exclusion', 2007, <http://bit.ly/1iijZj3>

- Open Society Institute & Soros Foundation Network, “Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities–Civic and political participation”, 2009, <http://osf.to/18uQSbX>
- Papadopoulou-Kourkoula Aspasia, “Transit migration through Greece”, Paper presented at the Conference ‘(Irregular) Transit Migration in the European space: Theory, Politics and Research Methodology’ *IMISCOE*, 18-20 April 2008, Koc University, Istanbul (Sariyer) European Commission 1, <http://bit.ly/1iikh9y>
- Parekh Bhikhu, “Feeling at Home: Some reflections on Muslims in Europe”, *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 8 2009, <http://bit.ly/1ojw7pm>
- Pavlou Miltos, “Immigrants, Minorities and Discrimination in Greece”, 2006, www.kemo.gr.
- Pavlou Miltos, “Racism and discrimination against immigrants and minorities in Greece the state of play”, *HLHR-KEMO-national focal point on racism and xenophobia- Annual Report 2007*, www.kemo.gr.
- Pavlou Miltos, “Rapid Response Report “Human rights issues and debates during the 2009 EU parliament election campaign”, *Institute for Rights equality and Diversity*, 2009, <http://bit.ly/1iUNnMq>
- Pavlou Miltos, Prearis Konstantinos, “Racist and related hate crimes in the EU – Greece country report - *RAXEN Thematic Study 2010*”, <http://bit.ly/1fJQ6NV>
- Penninx Rinus, Mascareñas Blanca Garcés, Scholten Peter, ‘Country Report on The Netherlands’, *IMISCOE*, 2005, <http://dare.uva.nl/document/39852>.
- Penninx Rinus, “Integration: the role of Communities, Institutions and the State”, 2003, <http://bit.ly/1iQ5id6>
- Poot C.J. de, Sonnenschein, A., Soudijn, M.R.J. (ass.), Bijen, J.G.M. (ass.), Verkuylens, M.W. (ass.), ‘Jihadi terrorism in the Netherlands: a description based on closed criminal investigations’, *WODC, National Police Services Agency*, The Hague, 2011, <http://bit.ly/R14QYi>
- Rodríguez-García D, ‘Beyond Assimilation and Multiculturalism: A critical review on the debate of managing diversities’, *Int. Migration & Integration*, 2010, 11, <http://bit.ly/1g2FDYK>
- Rotte Ralph, Stein Peter, ‘Migration Policy and the Economy: International Experiences’, *Hanns-Seidel-Stiftung, Akademie für Politik und Zeitgeschehen*, 2002, <http://bit.ly/1mv3lAM>
- Roy Olivier, ‘Islamic Terrorist Radicalisation in Europe’, *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, 2007, <http://bit.ly/1j2rgZm>
- Roy Olivier, ‘The Nature of the French Riots’, *Social Science Research Council SSRC*, Riots in France, (18/11/ 2005), <http://riotsfrance.ssrc.org/Roy/>
- Sabadus Aura, “The Politics of Power and the Power of Faith: Retracing Martin Wight’s Legacy”, *e-International Relations*, (08/09/2009), <http://bit.ly/1mvak10>
- Sabry Manar, ‘Funding Policy and Higher Education in Arab Countries’, *Comparative & International Higher Education* 1 2009, <http://bit.ly/1kOPQMB>
- Salvanou Aimilia, Kambouri Helen, “Culture, identity and movement: a study in the social anthropology of the everyday life and popular representations of migrants from Pakistan in Nea Ionia”, Project Funded by *the John S. Latsis Public Benefit Foundation 2008-2009*, <http://bit.ly/1hs3h18>
- Samatas Minas, “Surveilling the 2004 Athens Olympics in the Aftermath of 9/11: International Pressures and Domestic Implications”, <http://bit.ly/1hs3u4q>

- Saskia Sassen, "Global cities and diasporic networks", originally published in *Global Civil Society* 2002-Oxford University Press, www.columbia.edu/~sjs2/PDFs/webpage.DiasporicNetworkdf
- Schain Martin, "Managing Difference: the Success and Failure of Integration Policy in France, Britain and the United States", New York University,(16/02/2009), <http://bit.ly/1mv4nga>
- Schmidt Ulrique, "The aspect of culture in the social inclusion of ethnic minorities: Assessing language, education policies under the Eu's open methods of coordination", *European Center for Minority Issues- ECMI* (2006), www.ecmi.org.
- Secours Islamique France, 'Rapport Annuel 2009', 2010, <http://bit.ly/1sbpfpw>
- Shashati Adla, "Racist Violence in Greece", *The European Network Against Racism (ENAR)*, 2011, <http://bit.ly/1fLY0GR>
- Sholten Otto, Ruigrok Nell ,Krijt Martijn, Schaper Joep, Paanakke Hester, 'Fitna and the Media. An investigation of attention and role patterns', *Nederlandse Nieuwsmonitor* 2008, <http://www.nieuwsmonitor.net/>
- Silverstein Paul, Tetreault Chantal, "Urban Violence in France", *Middle East Research and Information Project*, 2005, <http://bit.ly/1kF5OYf>
- Spruyt Bart Jan, "Can't We Discuss This?' Liberalism and the Challenge of Islam in the Netherlands' *Orbis*, vol.51, issue 2, 2007, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0030438707000105>
- Stein, Shimon, "The European Union and the Middle East", *Institute for National Security Studies*, 2010, <http://bit.ly/1mvpOZd>
- Sunier Thijl, 'Diyamet in Turkey and the Netherlands – Transnational politics and politicization of research', *Closer -Anthropology of Muslims in Europe*, (10/05/2011), <http://bit.ly/1juHGcD>
- Sunier Thijl, Landman Nico van der Linden Heleen, Bilgili Nazlı, Bilgili Alper, "Diyamet-The Turkish Directorate for Religious Affairs in a changing environment", *VU University Amsterdam*, Utrecht University 2011, <http://bit.ly/1idn0ph>
- Syrri Despina, Migrants, "Asylum Seekers and Borders in the Context of the European Union Policies: the Case of Greece", 343-364, in Devetak Silvo, Sirbu Olesea, "EU Migration Policy and its Reflection in Third Countries : Belarus, Moldova, Russia, Ukraine", *ISCOMET Institute for Ethnic and Regional Studies*, 2012, <http://bit.ly/1iUQWII>
- Teitelbaum Joshua, "the Arab Peace Initiative: a primer and future prospects", *Jerusalem center for public affairs*, 2009, <http://bit.ly/1iQ710w>
- The Carnegie Endowment for International Peace, 'Arab Youth Unemployment: Roots, Risks, and Responses', (10/02/2011), <http://ceip.org/1jul76M>
- The Global Muslim Brotherhood Daily Report, "European Muslim Brotherhood Hosts Brussels Meeting For New Converts", (31/082011), <http://globalmbreport.org/?p=4966>
- The Middle East Review of International Affairs, 'Perceptions of the Middle East and the Gaza War: Views from Europe', *Global Research in International Affairs (GLORIA) Center -Israel*, Vol. 13, No. 1 – (March 2009), <http://bit.ly/1sbsa8o>
- The Multicultural Netherlands Website, "The Moluccans", <http://mcnl.berkeley.edu/netherlands/the-moluccans/>
- Tol Gonul, 'What type of Islamism for Europe? Islamism in Germany and the Netherlands', *Insight Turkey*, 2009, <http://bit.ly/1iirre7>

- Tolley Erin, "Multiculturalism Policy Index: Immigrant Minority Policies", *School of Policy Studies*, Queen's University at Kingston, Canada, 2011, <http://bit.ly/1q71U1p>
- Triandafyllidou Anna and Kokkali Ifigeneia, "Tolerance and Cultural Diversity Discourses in Greece", *European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies- Accept pluralism Research Project*, 2010, <http://bit.ly/1iUUeWd>
- Van der Zwan Maina, 'Geert Wilders and the rise of the new radical right', *International Socialism*, Issue 131, (28/06/2011), <http://bit.ly/Q6iHkl>
- Van Heelsum Anja, 'Explaining trends, developments and activities of Moroccan organisations in the Netherlands', *Institute for Migration and Ethnic Studies (IMES)* 2002, <http://bit.ly/1ojC0Ti>
- Van Kessel Stijn, 'Swaying the disgruntled floating voter. The rise of populist parties in contemporary Dutch politics', *Sussex European institute*, working paper no. 113, <http://bit.ly/1fM3jGr>
- Van Leeuwen Berthold, Thijs Annethe, Zandbergen Marjan, 'Inclusive education in the Netherlands', *SLO national institute for curriculum development*, <http://bit.ly/1iitq24>
- Van Oers, Ricky, De Hart Betty, Groenendijk Kees, 'Country Report: The Netherlands', *European University Institute, Florence, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUDO Citizenship Observatory*, 2010, <http://bit.ly/1kOXuXB>
- Van Selm Joanne, 'The Netherlands: Death of a Filmmaker Shakes a Nation', *Migration Policy Institute*, 2005, <http://bit.ly/1g2KitM>
- Veldhuis, T. and Bakker, E., 'Muslims in the Netherlands: Tensions and Violent Conflict', *MICROCON Policy*, Working Paper 6, University of Sussex, Brighton, (2009), <http://bit.ly/1sbnNB>
- Vermeulen Hans, 'Immigrant Policy for a Multicultural Society - A comparative study of integration, language and religious policy in five Western European countries', *Migration Policy Group*, 1997, <http://bit.ly/1kOXMNZ>
- Versteegt Inge and Maussen Marcel, 'The Netherlands: Challenging Diversity in Education and School Life', *Amsterdam Institute for Social Science Research*, University of Amsterdam, 2011, <http://bit.ly/Q6k1nf>
- Vertovec Steven, "Synopsis: Transnational Communities", *Transnational Communities Programme Institute of Social and Cultural Anthropology, University of Oxford*, 2003, <http://bit.ly/1iiufrv>
- Vertovec Steven, "Transnational Networks and Skilled Labour Migration", <http://www.transcomm.ox.ac.uk>
- Vogel Dita and Triandafyllidou Anna, "Civic Activation of Immigrants- An introduction to conceptual and theoretical issues", University of Oldenburg- POLITIS-Working paper No.1, 2005, <http://bit.ly/1juLzyp>
- Vollaard Hans, 'European integration and consensus politics in the Netherlands', *Paper presented at the ECPR Fifth Pan-European Conference Porto*, June 24th – 26th, 2010, <http://bit.ly/11RQ4Ux>
- Wall M. Irwin, "The French-American War Over Iraq", *Brown Journal of World Affairs*, winter- spring 2004, v.X, i.2, <http://bit.ly/1g2KPfi>
- Wieviorka Michel, "Violence in France", *Riots in France*, (18/11/2005), <http://riotsfrance.ssrc.org/Wieviorka/>

Yale Law School, “The Avalon Project, Pact of the League of Arab States” (March 22, 1945), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/arableag.asp

ΑΡΘΡΑ –ΜΕΛΕΤΕΣ- ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ (στα Ελληνικά)

Baldwin-Edwards Martin, “Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης” *The Mediterranean Migration Observatory (MMO)*, <http://bit.ly/RlbfTe>

Γεωργιάδου Βασιλική, “Η ελληνική Άκρα Δεξιά στον χώρο και στον χρόνο: η συγκριτική της διάσταση”, 2011, <http://bit.ly/1kCRvSF>

Γιώτη Παπαδάκη Όλγα, Παπαδάκη Εκάτη, “Η πολιτική διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα”, 2011, <http://bit.ly/1IRQsSZ>

Δουρίδα Ευαγγελία, “Συνοπτική παρουσίαση του σχεδίου δράσης «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης»”, Ημερίδα το Ισλάμ στην Ελλάδα -11 Ιουνίου 2011, <http://bit.ly/1ojE9hM>

Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), “Σημεία τριβής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις”, 1994, Αθήνα . www.eliamep.gr

Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος & Ανθρώπινου Δυναμικού Πάντειο Πανεπιστήμιο Ι.Α.Π.Α.Δ., “Αρχές, στόχοι μεταναστευτικής πολιτικής –Επιχειρησιακό πρόγραμμα για τους «Μετανάστες στην Ελλάδα», 2002, http://www.uehr.panteion.gr/siteView_2/pdf/sinopsi.pdf

Καραντίνος Δημήτρης Μανούδη Άννα, “Εκθεση χώρας 2- 2012 Διακρίσεις με βάση τη θρησκεία ή την πίστη” *Δίκτυο Κοινωνικοοικονομικών Εμπειρογνομόνων στο πεδίο της καταπολέμησης των διακρίσεων*, (Human European Consultancy), (21/08/2012), http://antigone.gr/library/files/reports_on_greece/2012/religion_descriminations_EL.pdf

Khalid Koser, “Ένταξη, επανένταξη και κινητικότητα των μεταναστών προς όφελος της ανάπτυξης”, *Global Forum on Migration and Development*, Αθήνα 2-3 Νοεμβρίου 2009, <http://www.gfmd2009.org/>

Κέντρο συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών, “Μελέτη Καταγραφής Τόπων Λατρείας Μουσουλμάνων Μεταναστών στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων”, 2007, <http://bit.ly/1IRRqyC>

Κεσίσογλου Γιώργος, “Βιβλιογραφική ανασκόπηση για τη δεύτερη γενιά μεταναστών”, www.antigone.gr

Μαρκούτσογλου Μαρία, Κάσσου Μάνθα, Μόσχοβος Αθανάσιος, Πτωχός Γιώργος, Επιμέλεια: Τόντσεφ Πλάμεν, “Ασιάτες Μετανάστες στην Ελλάδα Προέλευση, Παρόν και Προοπτικές”, *Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων(Ι.Δ.Ο.Σ.)*, Τμήμα Ασιατικών Σπουδών (Ιανουάριος 2007), http://www.idec.gr/iier/new/asian_migrants_gr.pdf

Μιχαλέτος Ιωάννης, “Η Ελλάδα ως έδαφος επέκτασης των Ισλαμιστών”, *Radical Islam Monitor in Southeast Europe*, (2011), <http://bit.ly/1g2LQUA>

Μοαβία Αχμέτ, συντονιστής Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών (2007), “Μπορούν τα ΜΜΕ να αλλάξουν τη ζωή των μεταναστών;” για την ημερίδα: ΜΜΕ και πολυμορφία: Απεικονίσεις, καλές πρακτικές και προτάσεις πολιτικής, (15-16 Ιανουαρίου 2007), www.migrant.gr

Μοαβία Αχμετ, συντονιστής Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών, “Η Ελλάδα μπορεί να δημιουργήσει αποτελεσματικό και πετυχημένο μοντέλο κοινωνικής ένταξης”, *ΙΣΤΑΜΕ- Ινστιτούτο Στρατηγικών & Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου*,

συζήτηση με θέμα: Πολυτισμικότητα σήμερα: υπάρχει δρόμος για μια δημιουργική συνύπαρξη; (13 Δεκεμβρίου 2005), www.migrant.gr

Μοαβία Αχμέτ, συντονιστής Ελληνικού Φόρουμ Μεταναστών, “Μεταναστευτικές οργανώσεις και Συνδικάτα: Μπορούν να σηκώσουν το βάρος της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών;” 4^ο Newsletter της Α.Σ. Ενδυνάμωση των Οικονομικών μεταναστών και προσφύγων, στην αγορά εργασίας, (Ιούλιος 2007), www.migrant.gr

Μπάγκαβος Χρήστος, Παπαδοπούλου Δέσποινα, “Μεταναστευτικές τάσεις και Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική”, *Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2002* http://www.inegsee.gr/sitefiles/studies/MELETH_15.pdf

Ρούσσος Σωτήρης, “Η Αριστερά και η ΄γοητεία του Ισλαμισμού”, *Κέντρο Μεσογειακών και Μεσανατολικών Σπουδών*, <http://www.cemmis.edu.gr/images/Flashpoints/epanal07.pdf>

Ρούσσος Σωτήρης, “Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: ρηξικέλευθες πρωτοβουλίες” *Κέντρο Μεσογειακών και Μεσανατολικών Σπουδών*, (01/01/2009), <http://www.cemmis.edu.gr/images/Flashpoints/epanal06.pdf>

Ρούσσος Σωτήρης, “Η ισραηλινή επίθεση στην νηοπομπή ΄Στόλος της Ελευθερίας, Σημειώσεις στρατηγικού περιεχομένου”, *Κέντρο Μεσογειακών και Μεσανατολικών Σπουδών*, (08/06/2010), <http://bit.ly/1fJWrJ7>

Ρούσσος Σωτήρης, “Μεσανατολικές αντιφάσεις και η Ελλάδα”, *Κέντρο Μεσογειακών και Μεσανατολικών Σπουδών*, (02/08/2011), <http://bit.ly/1mviztP>

Σαρρής Νίκος, “Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο”, *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών*, Κείμενα Εργασίας 2008/18, http://arxio.gsdb.gr/wp/wp_sarris.pdf

Τριανταφυλλίδου Άννα, “Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις”, *ΕΛΙΑΜΕΠ*, (2005), <http://bit.ly/1ojFzsI>

Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος, Η θρησκευτικοποίηση του εθνικού ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού στο πεδίο των δύο μειονοτήτων, *KEMO*, (18/05/2005), <http://www.kemo.gr/index.php?sec=show&item=58>

VPRC, “Στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες – Ανάλυση των αποτελεσμάτων της ποσοτικής έρευνας για τις στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες”: (ενότητα 3), 2006, <http://www.xeniosdias.gr/>

VPRC, “Στάσεις και αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας και ειδικών πληθυσμιακών ομάδων απέναντι στους μετανάστες”, (Ενότητες 1 και 4), (Ενότητες 2 και 3). EQUAL και Ξένιος Δίας, <http://www.xeniosdias.gr/>

Όλοι οι σύνδεσμοι ελέγχτηκαν και προσπελάστηκαν τον Απρίλιο 2014.